

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ЮСТИЦІЇ В
ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра правознавства**

***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ***

**Збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної
науково-практичної конференції м. Житомир, 19 квітня 2018 р.**

Житомир
Вид. О. О. Євенок
2018

УДК 34(08)
ББК 67
С 91

**Рекомендовано Вченою радою Житомирського національного
агроекологічного університету
(протокол № 9 від 24 квітня 2018 р.)**

Голова оргкомітету: Скидан О. В. – ректор Житомирського національного агроекологічного університету, д.е.н., професор.

Члени оргкомітету: Романчук Л. Д. – проректор з наукової роботи та інноваційного розвитку ЖНАЕУ, д.с.-г.н., професор; Мартинчук І. В. – проректор з науково-педагогічної роботи, соціального та гуманітарного розвитку ЖНАЕУ, к.е.н.; Данкевич Є. М. – декан факультету екології і права Житомирського національного агроекологічного університету, д.е.н., професор; Скулиш Є. Д. – д.ю.н., професор кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Ляшенко Р. Д. – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Бондарчук Н. В. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Василенко Л. П. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Савчук Т. – к.ю.н., доцент, Академія управління при Президентіві Республіки Білорусь, Білорусь (за згодою); İdris Tuna – ph. D. Candidate of Modern Turkish History Department at Istanbul University (за згодою); Бучинська А. Й. – к.ю.н., доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Костенко С. О. – к.ю.н., ст. викладач кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Прокопенко І. П. – к.і.н., доцент, доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету; Гордійчук М. В. – к.ю.н., асистент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету.

Рецензенти: Іщенко А. В. – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України;

Німко О. Б. – доцент кафедри правознавства Житомирського національного агроекологічного університету., к.ю.н., доцент.

С 91 **Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі** : Зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квітня 2018 р.) / Жит. нац. агроекологічний ун-т. — Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2018. — 556 с.

ISBN 978-617-7703-

У збірнику наукових статей розглядаються сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі, які обговорювалися на VI Міжнародній науково-практичній конференції в м. Житомирі 19 квітня 2018 року.

**УДК 34(08)
ББК 67**

ISBN 978-617-7703-

© Житомирський національний
агроекологічний університет, 2018

ЗМІСТ
СЕКЦІЯ 1

«ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО»
«ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

İdris Tuna A Brief Overview about Non-Muslim's Legal Status and Rights in the Ottoman Empire	19
Dr. Moe Moe Aung Roost Descriptions and Estimated Colony Size of Indian Flying Fox, Pteropus giganteus in Pyay Township, Myanmar	22
Тихомиров О. Д. Теорія механізму держави академіка В.В. Копсичикова та її значення для сучасного державорозуміння	32
Пархоменко Н. М. Конституційна законність: до визначення сутності та змісту	34
Батанов О. В. Роль територіальних громад у реалізації та захисті прав людини, що належать до ЛГБТ-спільноти	36
Кчук А. М. Принципи права: необхідність зміни вітчизняної наукової юридичної парадигми	42
Киндюк Б. В. Доктринальні погляди Н. М. Коркунова на юридическую природу указов в Росийской империи	44
Ляшенко Р. Д. Сутність казуального тлумачення	47
Прокопенко І. П. Деякі аспекти правового регулювання захисту тваринного світу в Україні	50

Кулько А. В. Міжнародний звичай як джерело міжнародного права транскордонних прісних вод	53
Чмыга О. В. Императивный мандат члена Парламента: теоретико-правовые основы и проблемы реализации	56
Кононенко В. В. Правове регулювання діяльності релігійних громад в УРСР у другій половині 1940-х – 1960-х рр.	58
Лапшин С. А. Децентрализація як основа трансформаційних процесів в Україні	61
Магась-Демидас Ю. І. «Інструкція філерам» 1902 р. як засіб удосконалення політичного розшуку в Російській імперії	64
Маркевич О. В. Законодавство Російської імперії про дворянське депутатське зібрання та його реалізація у Волинській губернії першої половини XIX ст.	67
Рудницька О. П. Рішення Європейського суду з прав людини в процесі гармонізації трудового законодавства України до європейських стандартів	70
Зосімович О. Ю. Законодавчі джерела діяльності адвокатури в Російській імперії в XIX ст.	73
Мороз Ю. Г., Черкас К. Ш. Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поводження як гарантія невід’ємних прав людини	76
Чабан Н. А. Етапи формування міжнародно-правових стандартів судової влади	78
Макаренко Л. О. Правова антикультура: сучасні інтерпретації поняття	81

Кужелєв О. М. Види правових послуг	84
Сакір-Молочко Н. В. Ватикан – країна з унікальною формою державного правління	86
Вставська Т. В. Правовий статус працівників підприємств, які залучались та брали участь в антитерористичній операції	87
Чернишова В. Ю. Зв'язок філософських поглядів Древньої Греції про свободу індивіда із тлумаченням поняття відповідальності	90
Харатян Т. Н. Право людини на життя в умовах застосування сучасних біотехнологій: перспективні напрями удосконалення вітчизняного законодавства	92
Гладкий В. В. Основні методико-теоретичні підходи до розуміння поняття «трудовий договір»	95
Горелік Д. С. Особливості поведінки працівників національної поліції в сучасному мультикультуральному суспільстві	99
Гладка Ю. Ю. Становище жінки на українських землях відповідно до «Руської правди» та Статуту Ярослава Мудрого	101
Щур А. С. Стажировка как неотъемлемый элемент осуществления адвокатской деятельности в Республике Беларусь и в Украине	104
Калитовська С. О. Право людини на захист як соціальна цінність та як суб'єктивне право	106
Воронкевич А. А. О некоторых вопросах законодательного оформления требований к прокурорским работникам в Республике Беларусь	109
Ярмошук А. О. Децентралізація влади – як один з основних кроків інтеграційного процесу	111

Раковчен А. А. Особливості розвитку правової держави в Україні	113
Кириченко В. С., Онищенко А. А., Шемет В. В. Взаємодія другого та третього рівнів пенсійного забезпечення України	117
Гаврилюк К. Г. Етапи розвитку англосаксонської правової сім'ї	120
Малік А. І. Законність і правопорядок як категорії права	122
Стоцька І. А. Проблема реалізації процедури імпідменту в Україні	125
Хамраєва К. М. Межі повноважень Конституційного суду України	127
Дяченко Р. П. Вплив авторитету на прийняття рішень	129
Нагорний Д. В. Проблема пенсійного забезпечення і збільшення пенсійного віку в Україні	132
Сірик І. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів	134
Дяченко Р. П. Запровадження біометричних паспортів та ID карток як обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина	138
Гладка Ю. Ю. Проблема подвійного громадянства в Україні	141
Олійник А. О. Третейське судочинство в Україні: переваги та недоліки	144
Пасічник В. В. Правова проблематика дискретних повноважень в Україні	147
Мельник Л. Ю. Кодифікація як процес удосконалення законодавства	150
Рошко В. О. Громадський контроль: сутність та призначення	153

Калінчук В. В. Поняття юридичної процедури	155
Лаус В. В. Тенденції змін в романо-германській правовій системі	157
Базелюк О. О. Судові гарантії прав і свобод людини і громадянина	160
Ковальов О. Р. Громадянське суспільство як чинник євроінтеграції України	162
Чернявська В. М. Проблематика розуміння сутності «гібридної війни»	165
Пасічник А. Р. Деструктивні фікції: загальна характеристика	167
Зав'язун О. С. Основні правові системи сучасності	169
Фамілярський О. О. Принцип рівності перед законом і судом та принцип рівності в системі загальних принципів права	172
Баранчук А. Етапи конституційного процесу в незалежній Україні	174
Борисюк Т. П. Концепція правової держави: розробка та розвиток	177
Веремій Д. В. Самобутність правової системи Франції в складі романо-германської правової сім'ї	180
Леднік О. В. Англійська Реформація за часів Генріха XVIII	182
Гардзель Н. В. Права працівників за законодавством України про працю та проектом трудового кодексу України: порівняльний аналіз	185
Герасимчук О. С. Припинення трудового договору з ініціативи працівника: досвід України і Польщі	187

Грицик С. В. Гарантійні виплати при переїзді працівників на роботу в інші місцевість.	190
Коваленко К. Я. Правове регулювання соціальних відпусток: зарубіжний досвід	192
Коломієць А. М. Компенсаційні виплати працівникам при переїзді на роботу в іншу місцевість	195
Магалецький А. Гарантії для працівників на час здійснення державних обов'язків	197
Цимбалюк К. П. Проблеми забезпечення гендерної рівності при реалізації громадянами права на працю	199
Ястреб М. М. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства про гарантійні виплати (1922-1970рр.)	201
Нишпал І. В. Шляхи європеїзації українського права	204
Талавер М. О. Касты в Індії та утвердження прав людини в світі	207
Мельниченко А. С. Загальна характеристика латиноамериканської правової системи	209
Чугаєвська Н. В. Правове регулювання отримання вищої освіти українськими громадянами в Україні та Польщі	211
Щупак М. А. Основні властивості правової системи Австралії	214
Дерманська О. В. Українське та міжнародне законодавство про статус біженців	216
Сіончук В. В. Шлюбно-сімейні відносини у Радянській Україні періоду I та II Кодифікації	219
Савченко О. В. Роль реформ Лікурга в побудові античної держави Спарти	222

Пасічник А. Р. Правовий статус людини і громадянина в Японії	224
Туровська О. О. Конституційний захист прав людини і громадянина в сучасній конституції Болгарії	227
Денисюк Я. Р. Кодифікація кримінального права 1950-1980-х років	229
Вознюк Т. Ю. Перші кримінальні радянські кодекси України 20-30-х років	232
Мельник Г. І. Розпад Австро-Угорської монархії та утворення ЗУНР	235

СЕКЦІЯ 2

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО» «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО»

Цимбалюк В. С. Науково-освітня інформатика як об'єкт права	239
Піддубний О. Ю. Щодо можливості надання патентного захисту окремим феноменам у сфері біотехнологій	242
Світличний О. П. Роль принципів адміністративного права у захисті прав і законних інтересів особи	244
Музика-Стефанчук О. А. Вплив норм європейського права на початок децентралізації в Україні	246
Залізнюк В. В. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування	249

Данилишин П. Б. Новації у сфері захисту прав дітей на належне утримання шляхом стягнення аліментів	253
Черниш Р. Ф. Нові форми протиправного доступу співробітників спеціальних служб країни-агресора до інформаційних ресурсів об'єктів критичної інфраструктури	257
Бондарчук Н. В., Бугайчук А. Ю. Зарубіжний досвід застосування медіації	259
Циганчук Н. А. Особливості реалізації права на працю	262
Василенко Л. П., Сторожук Г. П. Загальні аспекти набуття права власності за набувальною давністю	264
Бучинська А. Й. Взаємодія органів виконавчої влади та місцевого самоврядування	267
Стрільчук В. А. Децентралізація публічної влади в Україні в сучасних умовах глобалізації: муніципально-правова характеристика діалектики локального та глобального	270
Канарик Ю. С. Особливості укладення договорів про спільну діяльність (без створення юридичної особи) з виробництва молока та молочної сировини	273
Хом'яченко С. І., Владимиренко І. В. Засоби забезпечення судового процесу: принципи і прецедентне право	276
Патлачук О. В. Юридична техніка Земельного кодексу УРСР 1970 р. та Земельного кодексу України 2001 р.	277
Хрідочкін А. В. Актуальні проблеми публічного адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності	281
Возняковська К. А. Щодо поняття капіталізації банків в праві України	283
Пирога І. С. Пріоритети податкової політики України	285

Скобелев В. П. К вопросу об изменении и дополнении апелляционной жалобы (протеста) по гражданским делам	288
Борсук Н. Я. Аналіз законодавства і судової практики у справах про порушення процесу управління комунальною власністю	291
Цегельник О. В. Правовая природа хозяйственного договора	294
Бучинська Т. В. #ЧужихДітейНебуває або аналіз останніх змін законодавства щодо сплати аліментів	297
Машевська О. П. Ухвали нового ГПК та їх законна сила	299
Авдеева Т. В. К вопросу об отказе граждан и юридических лиц от принадлежащих им прав	302
Омельченко О. П. Повернення результатів дослідження: етико-правова дилема в діяльності біобанків	305
Качур І. А. Нормативно-правове урегулювання інституту адміністративної справи в адміністративному судочинстві: досвід Німеччини і Франції	308
Мороз Є. С. Зарубіжний досвід окремих європейських країн щодо участі органів державного фінансового контролю у розгляді справ про адміністративні проступки	311
Грабовий В. В. Правове регулювання охорони власності в Україні у 2002–2017 рр.	314
Проневич В. В. До питання про визнання та звернення до виконання рішень Європейського суду з прав людини	317
Кравчук А. С. Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україні та шляхи вдосконалення	320

Владика А. М. Ідея створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності	322
Чабан М. Р. Проблеми нормативного закріплення фактичних шлюбів в Україні	324
Польова В. В. Колізії застосування засобів забезпечення виконання зобов'язань	327
Каленюк В. В. Проблематика реалізації іноземними громадянами права на спадкування в Україні	330
Опанасюк В. А., Трубачова О. С. Правове регулювання академічної доброчесності за законодавством України	332
Нижник Н. М. Правове регулювання захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі	335
Божук І. І. Проблеми та перспективи розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні	338
Сосницька Ю. Д. Відповідальність за зловживання процесуальними правами	340
Юненко Д. І. Чи є правомірною обов'язковість досудового врегулювання цивільних спорів?	342
Довгалюк В. С. Проблематика законодавчого регулювання спадкового договору	345
Пономаренко Н. С. Окремі правові питання пов'язані з реалізацією права на спадкування особами, які не досягли повноліття	347
Голод О. О. Електронні торговельні майданчики: поняття, сутність та особливості застосування при укладанні договорів купівлі-продажу	350
Степанченко О. С. Розмежування договору факторингу і відступлення права вимоги	353

Кудра А. В. Поняття, принципи та мета медіації	355
Зоріна А. С. Адміністративно-правовий режим в умовах збройного конфлікту та проведення антитерористичної операції	358
Рашко В. А. Деякі аспекти у сфері захисту прав споживачів щодо безпеки та якості продукції	360
Сокол Я. В. Корупція, як явище, що загрожувє безпеці України	362
Назарчук М. С. Шлюбні відносини в міжнародному приватному праві	364
Василюк Н. П. Правовий статус експерта з питань права у цивільному процесі	367
Мамчур С. М. Фасилітація в цивільному процесі: поняття та її відмінність від медіації	369
Маринич Ю. М. Інформаційна війна як загроза національній безпеці	372
Хамрасва К. М. Судовий прецедент як джерело адміністративного права	374
Пестова А. Р. Проблеми правового регулювання освіти в умовах гібридної війни	376
Куліда Н. М. Соціальне призначення адміністративного права	379
Заріцький О. Ю Нормативно-правові підстави стягнення аліментів з боржників, які знаходяться за межами території України	382
Ремишевська М. В. Сучасні проблеми поширення режиму нерухокої речі на морські судна та судна внутрішнього плавання та державна реєстрація права власності	385
Негер А. В. Адміністративна відповідальність за податкові проступки в зарубіжних країнах	387

Марчук Б. І. Процесуальні особливості розгляду судами справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, яка зникла на тимчасово окупованій території та зоні проведення антитерористичної операції	389
Бура К. А. Модернізація державної служби України. Інновації реформи.	392
Гордійчук Т. Поняття та система органів виконавчої влади в Україні	396
Тарнавська М. П. Сімейні відносини за Цивільним кодексом Наполеона Бонапарта	399
Українець Н. С. Особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин у мусульманському праві	401
Мельниченко С. Р. Акти публічної адміністрації як інструменти виконання адміністративних зобов'язань.	403
Пшеницька Д. О. Адміністративний процес: основні підходи до сутності	405

СЕКЦІЯ 3
«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ».
«КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО»
«КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА»
«ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО»

Скулиш Є. Д. Історія розвитку та сутнісного наповнення поняття «корупція»	408
Лук'янчиков Є. Д. До побудови оперативно-розшукової характеристики злочинів	412
Дыжова А. А. Проявлення корупції в системі образования: соціолого-правовий аналіз	415
Білічак О. А. Місце досудової пробації у системі виконання покарань	418

Лисенко В. В. Розшук осіб як самостійний напрям діяльності оперативних підрозділів	421
Дыжова А. А. Незаконная охота и нарушение правил ведения охотничьего хозяйства как основание привлечения к ответственности	424
Шевченко О. М. Психолого-юридичні аспекти протиправної поведінки підлітків	427
Міняйло Н. Є. Зростання показників діяльності організованої злочинності в Україні	430
Хом'яченко С. І., Федчук Б. Б. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля	433
Чурилова Т. М. До питання про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність ОТГ	435
Чурилова Т. М., Сергієнко Б. Б. Проблемні питання функціонування державного земельного кадастру	438
Коротич Е. А. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в сфере применения современных биомедицинских технологий (опыт Беларуси и Украины)	440
Костенко С. О. Правовий аналіз окремих положень Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки	443
Савчук Т. А. Дискуссионные вопросы признания доказательств недопустимыми в правоприменительной практике Республики Беларусь	446
Нестерчук І. К. Правові засади організації гастрономічного туризму в об'єднаних територіальних громадах	449
Хотько О. А. Обеспечение экологической безопасности транспортной деятельности в Республике Беларусь и Украине: сравнительно-правовой анализ	451

Гордійчук М. В. Безпека особи як основоположний елемент охорони прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі	454
Алябов Ю. В. Специфіка тактики огляду місця події при розслідуванні порушення правил охорони вод	458
Голобородько Н. В. Особливості злочинів вчинених на релігійному ґрунті	461
Григораш Р. Б. Загрязнение вод: уголовно-правовая характеристика объекта преступления	464
Грекова Л. Ю., Коваль І. О. До питання використання безпілотних літальних апаратів у криміналістичній практиці	467
Нікітіна А. О. Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням	469
Михнюк А. И. Основные изменения в механизме оказания государственной поддержки сельскому хозяйству в Республике Беларусь	472
Легін А. В. Корупційні злочини в кримінальному законодавстві України та зарубіжних країн	475
Пузанова В. В., Гладкий В. В. Негативне психічне здоров'я засуджених як загроза для розбудови правової держави	476
Гладкий В. В. Суб'єкт корупційного злочину та його вік	479
Соболюк Т. А. О перспективах введения ювенальной адвокатуры	483
Подлісняк І. С. Особливі риси діяльності детективів як окремого підрозділу у лавах НАБУ	485
Дудко О. В. Транспарентность правосудия и его реализация в уголовном процессе	487

Kravtsova N.V. The development of "green" economy in the Republic of Belarus	490
Ситниченко М. О. Проблеми розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері земельних правовідносин	492
Попеску А. Д. Удосконалення способів попередження злочинності у місцях позбавлення волі	494
Шендель П. А. К вопросу о понятии и проблемах осуществления экстрадиции	497
Бенчук О. М. Видеоконференцсвязь в уголовном процессе: проблемы правовой регламентации и пути их решения	500
Федотова Т. І. Особливості кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки	502
Савченко Т. О. Пред`явлення допитуваному речових і письмових доказів як прийом актуалізації ідеальних слідів в пам`яті при проведенні допиту	505
Д`яконова А. Д. Концепції можливого визнання певної інформації недопустимою для доказування (недопустимості доказів)	507
Александрова Є. Ю. Загальна характеристика медичного ризику як обставини, що виключає злочинність діяння	510
Калиушко Є. Д. Проблеми проведення експертизи на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні	512
Каранда С. Г. Типові помилки слідчих, прокурорів при зверненні до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів	514
Анциферова Э. Ю. Подходы к пониманию принципа разумности	517

Скідан Н. В. Застосування доктрини «плодів отруєного дерева» у судовій практиці України та рішеннях Європейського суду з прав людини	519
Скідан Н. В. До питання визначення поняття права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля	522
Гаращук Я. В. Екологічна система Донбасу в умовах гібридної війни	525
Лущик А. М. Деякі аспекти правового регулювання діяльності адвокатури в Україні та Німеччині	527
Хомин О. А. Легалізація одностатевих шлюбів в Україні: розвиток прав людини чи бездумна імплементація	529
Якубовський О. О. Проблематика правового регулювання полезахисних лісосмуг в Україні	532
Тишкевич О. В. Правопорушення неповнолітніх: статистика, причини, запобігання	536
Бондаренко П. А. Відшкодування моральної шкоди в процесі здійснення господарської діяльності	538
Горбатюк О. А. Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності	540
Лівончик Ю. А. Нормативно-правове регулювання міжнародного арбітражу	543
Свінцицький О. Л. Податковий контроль у сфері господарювання	545
Сторожук К.І. Штрафні санкції як різновид господарсько-правових санкцій	547
Шабадінова С. Н. Міждержавне усиновлення як об'єкт колізійного регулювання	550

СЕКЦІЯ 1

«ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»

«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО»

«ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

İdris Tuna

Ph. D. Candidate of Modern Turkish History Department at İstanbul University

A Brief Overview about Non-Muslim's Legal Status and Rights in the Ottoman Empire

Abstract. This study aims to inform the reader about the rights of non-Muslim people, also known as “Dhimmi” in Arabic, who were living in the Ottoman lands. Briefly the position of non-Muslims in the Ottoman Empire according to Islamic law will be mentioned. Thereafter, the concepts of “nation” and “citizen” that were changed with the declarations of Tanzimat (Imperial Edict of Reorganization of 1839) and Islahat (Imperial Reform Edict of 1856) Reforms in 19th century will be explained.

Key Words: Ottoman Empire, Islamic Law, Non-Muslim, Dhimmi, Millet (Nation) System, Tanzimat Edict and Islahat Edict

The legal system of the Ottoman State was mostly based on Islamic Law until the 19th century. Therefore, the legal rights and responsibilities of non-Muslims living in the Ottoman lands were regulated by Islamic law. For this reason, before discussing the situation of non-Muslims in the Ottoman Empire, it would be better to give some information about Islamic Law.

In Islamic Law, society is based on faith rather than language and/or race, and human societies are further divided into Muslims and non-Muslims. This was called Millet (Nation) System. Non-Muslims among themselves were separated as those who were in peace and war. Those from non-Muslims in peace who accepted Muslim patronage in peace were called dhimmis. The meaning of this word was “those who were entrusted, those who were under Muslim responsibilities for their safety.” Non-Muslims were subject to different laws from Muslims in the Ottoman Empire. These differences and rights can be summarized as follows:

Non-Muslims, usually living side by side in their neighborhoods, were banned from inhabiting in some Muslim holy regions. Their homes were also different in color and height from those of Muslims. By the edicts, the height of the houses to be built was determined, a higher limit was set for Muslims and a lower limit for non-Muslims. There were also restrictions on the clothing of non-Muslims. They had to dress in different colors and fabrics with different headwear; dressing in silk clothes and fur was banned for economic reasons. They had to use a different color of towels in the hamams (Turkish Baths). Moreover, they were also banned from riding horses and carrying weapons without permission. They were not responsible to do military service because of the same ban. Because of their exemption from military service, they had to pay a tax, which was called Jizya (poll tax).

Despite these restrictions on the social side, they had complete freedom of conscience. Their religious buildings, cemeteries, and foundations were not interfered with. For their freedom of worship, there were some restrictions, such as a bell play prohibition, in order not to disturb the Muslims.

As for the legal restrictions; the most important limit was that they were not accepted into the public services. Only Muslims could serve as civil servants in the Ottoman Empire. The other main restrictions were, in terms of the procedural law; they could not testify against Muslims in the courts and in terms family law; non-Muslim men were not allowed to marry Muslim women. In the field of the inheritance law, there was a rule that those who were from different religion could not be heirs to each other. In the field of the criminal law, they were totally equal with Muslims. Moreover, in Ottoman Criminal Law, we encounter an interesting rule which was not in Islamic Law: A non-Muslim who committed a crime was given half of the sentence given to the Muslim who committed the same crime.

The Ottoman non-Muslims were hierarchically organized by the religious institutions they belonged to. Every non-Muslims community had its own religious leaders such as patriarch or rabbi. These leaders were selected by their own communities and approved by the state. These religious leaders could perform this responsibility for a lifetime unless they betrayed the homeland or acted contrary to the rules of their own community. The community leaders collected taxes from their community to meet expenses of religious, financial and legal affairs. But they were under the control of the state in order not to overtax the members of their community. Cases arising from the issues of non-Muslims' private law were tried in the courts established in the patriarchs. A non-Muslim community member could also take his/her case to Ottoman courts.

The Period of Tanzimat and Islahat Reform Edicts

These rules, which were valid before the Tanzimat period, had undergone change with the edict of the Tanzimat in 1839 and the "nation" system based on religion had been abolished and replaced with the concept of "Ottoman citizen".

Citizenship in the Ottoman Empire was determined according to religious principle, not based on ethnicity or language. In other words, while Turks, Arabs, Bosnians and Albanians being Muslims were considered Muslim nation without distinction, non-Muslims living under the sovereignty of the state were divided into classes according to their sect or religion, and each community was governed in a system called the nation.

In the Ottoman Empire, there were in general three non-Muslim nations. In this nation system composed of Greeks, Armenians and Jews, the highest-ranking head of every religion elected by their community was tasked to organize the affairs of their own community, to carry out and manage the legal affairs. The religious leaders' legal and administrative authorities on their communities were determined by a decree granted to them by the Sultans. The religious leaders were tasked to manage the property of their own community, conduct the religious ceremonies and collect the taxes. Apart from those, the religious leaders also had the duty to perform marriages, divorces and inheritance shares of their community members.

However, the concept of religion in the theocratic Ottoman State was not considered anymore as a criterion for law with the Tanzimat Edict. For the first time, everyone who lived in the Ottoman territory would benefit from the same rights and security without regard to differences, and they would be subject to the same

obligations. That is, a single, common legal system was intended to be practiced by all who lived in the Ottoman territories, regardless of any differences between a non-Muslims or Muslims.

The idea of nationalism that spread after the French Revolution and the incitement policy of foreign countries to non-Muslims' independence made it impossible to maintain the "nation system". Ottomans created a new idea to prevent non-Muslims' separation from the empire and founding their own states. This idea was called Ottomanism. Ottomanism meant "we, Muslims, Christians, Jews all are Ottomans and live together forever".

And therefore, the state let non-Muslims work in public services and be civil servants. They could be representatives in the statehouses of the provinces and counties in the Ottoman territories. They could be members at new modern Ottoman courts to implement trade, maritime trade, penalties, jurisdictions and criminal proceedings taken from the West. They were accepted into all educational institutions, including military schools. The rules of Islamic law, which provided taxation under a different name from non-Muslims, were also abolished.

The most important development in terms of determining the legal status of non-Muslim Ottoman citizens was undoubtedly the declaration of Islahat (Reform) Edict (1856). According to the edict, all Ottoman citizens would be accepted to public services, military and municipal schools without any distinction. Another reform was that commercial and criminal cases between Muslims and non-Muslims would be settled in ordinary courts and non-Muslims would be equal to Muslims to testify in courts. In addition, non-Muslim men would do the duty of military services. However, they were not satisfied with the military duty. The religious leaders overreacted to the withdrawal of their old privileges and their secular powers.

However, while trying to create equality for all citizens in the country, the aimed legal unity was not able to be provided due to the privileges granted to non-Muslims and foreigners.

The Greek Patriarchate Regulation was adopted in 1862, the Armenian Gregorian Regulation in 1863, and the Jewish Regulation in 1865. These arrangements helped the Ottoman non-Muslims to continue to be "privileged communities". On the other hand, Western countries, made great efforts to awaken their nationalism consciousness and to remove obstacles on their way to independence, and continually intervened in the Ottoman law and policy systems. Non-Muslims immediately recognized this and skillfully used the sympathies of the European states to their advantage. The reformist Ottoman statesmen had been constantly trying to prevent non-Muslims from turning to the Great Powers by recognizing new rights to them. However, an unpredictable point was that the great states used unlimited political ambitions on the Ottoman lands and non-Muslims to dismember the Ottoman state.

As a result, when the First World War began, it was clear that the idea of Ottomanism did not yield the expected end, and non-Muslims almost dissociated from the Ottoman State, with the idea of nationalism, the West succeeded on the purpose of collapsing the Ottoman State from the inside.

Bibliography

- Akyıldız, Ali - "Tanzimat", TDV İslam Ansiklopedisi, 40. Cilt, 2011.
Bozkurt, Gülnihal - "Türk Hukuk Tarihinde Azınlıklar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt 44, sayı 1, 1995.

Demir, Şerif – “Tanzimat Döneminde Bir Devlet Politikası Olarak Osmanlıcılık” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı 29, 2011.

Erdem, Gazi – “İlanından Yüz Elli Yıl Sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında İslahat Fermanı’na Yeniden Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 51:1, 2010.

Gülsoy, Ufuk – “İslahat Fermanı”, TDV İslam Ansiklopedisi, 19. Cilt, 1999.

Karakoç, Ercan, “An Armenian Minister in the Ottoman Foreign Ministry: Gabriyel Noradunkhian Effendi”, International Relations, Volume 7, Number 25 (Spring 2010), pp. 157-177.

Konan, Belkıs – “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt 64 sayı 1, 2015.

Özçoşar, İbrahim – “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi”, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sayı 7, 2003.

Dr. Moe Moe Aung

Associate Professor at the Department of Zoology, Mandalay University, Myanmar.

Roost Descriptions and Estimated Colony Size of Indian Flying Fox, *Pteropus giganteus* in Pyay Township, Myanmar

Moe Moe Aung¹, Than Than Htay² and Ei Mon Phyu³

¹Department of Zoology, Mandalay University, Myanmar

^{2,3}Department of Zoology, Pyay University, Myanmar

Author email: moeaung189@gmail.com

Abstract

Roost descriptions and estimated colony size of *Pteropus giganteus* in Pyay Township was conducted from July 2016 to March 2017. In this study, *P.giganteus* roosted on 11 roost trees belonging to eight species. Of which Banyan, Rain trees and Fig were favoured for permanent roosts. The colony size was estimated by direct count to record the number of bats in each tree. The maximum number of bats (855±342) roosted on Banyan tree and minimum number of bats (8±6) roosted on mango tree. There was no correlation between roost high and the number of bats roosting on tree because some tall trees in study site had a few branches which were occupied by a small number of bats. A total number of bats (2171±271) was observed in January 2017. Moreover, there was a highly correlation between emergence times and sunset times of study area ($R^2=0.78881$). These conditions may probably favoured to the species *Pteropus giganteus* for roosting and promoting their population and also supported leading to important monitoring performance.

Key works: *Pteropus giganteus*, roosting, population, monitoring performance

Introduction

Bats account for one-fourth of the world’ living mammals. More than 20% of all mammal species are bats. In many country bats are major contributors to mammalian biodiversity and may play a vital role as ‘keystone’ species in ecosystems (Mickleburgh *et al.*, 2002).

Pteropodidae are found throughout the tropics and subtropics of the Old World (Mickleburgh, 1992). Pteropodid comprise almost 200 species (Simmon, 2003) with primarily phytophagous diets that include fruits, leaves and other plant parts (Scanlon et al., 2013). Flying foxes are the largest pteropodids which a geographically range that extends throughout the Old World from east Africa eastwards to the Pacific islands (Nowak, 1999).

Flying foxes are of the most threatened group of mammals in the world, with six species thought to have become extinct in the last few decades and many more being pushed closer to extinction every year. Like all animals, bats require shelter that provides adequate protection and allow them to rest and satisfy their needs. Bats are largely dependent on existing shelters, including caves, rock crevices, tree hollows, tree branches and man-made structures (Kunz 1982).

In large colonies, roost sites may include a number of adjacent trees. *Pteropus* species typically show long term fidelity to traditional roost sites, particularly those that remain undisturbed (Pierson and Rainey 1992; Ratcliffe 1932; Wiles 1987).

Estimating population and colony size for bats presents particular challenges but is an essential element in effective assessments of conservation status and in providing a baseline from which to identify any future population decline. (Kunz & Fenton 2003).

As there was almost no detail work on *Pteropus giganteus* in Pyay Township, this study was conducted. The objectives of this study are :

- to describe the characteristics of roost trees of *Pteropus giganteus*
- to estimate their relative population and fluctuation with respect to seasons
- to describe the emergence times in relations to sunset times of study area

Materials and Methods

Study site and study period

This study was conducted at the municipal office compound in Pyay Township (18° 49' 21.001" N and 95° 12' 44.676"E) (Plate. 1) from July 2016 to March 2017. Pyay is situated in West Bago Region, Myanmar. It is only 161km north of Yangon and located on the eastern bank of the Ayeyarwady River. Municipal office compound is located in Western part of Pyay and adjacent to the Ayeyarwady River. There are office and staff housings in this compound and some big trees are near office, housings and bank of the river. The bats were occupied on those trees as the day roosts.

Population status of *Pteropus giganteus* was studied once a week.

Characteristics of roost trees

Roost trees were denoted by "P" and described with scientific names and common names. All roost trees were identified according to Kress *et al.*, (2003). The roost height was measured by local clinometer during the day time.

Population status

The population status was estimated by direct count from vantage points and using a handled tally counter to record the number of bats in each tree. Roost counts will be conducted five times a day at 8:00am, 10:00am, noon, 2:00pm and 4:00pm.

The emergence counts was carried out by one minute sampling count at five minutes interval of time until the bats could no longer be detected with confidence. (Moe Moe Aung 2013). The census was taken by the help of a helper. Only adults and

juveniles that were able to fly were recorded during the dispersal counts. Young bats that were still carried by their mothers usually were not visible during these counts. Monthly variation in the population status was evaluated.

Plate 1. Location map of the study site
(Source: from Google earth,2017)

Results

Roost description

Relationship between roost trees and number of bats

Pteropus giganteus roosted on 11 roost trees. Characteristics of roost trees varied with the species of tree. Among the roost trees, Fir is the highest (40.7m) and Indian almond (17.6m) is the shortest roost trees. Maximum number of bats (855 ± 342) roosted on P1 (Banyan) and minimum number of bats (8 ± 6) roosted on P7 (Mango tree). Therefore, there was no relationship between roost height and number of bats (Fig.2, Plate 2 and Table 1).

Seasonal preferences for roost during study period

The species *Pteropus giganteus* was observed to prefer different roost trees in this study area. *Pteropus giganteus* roosted on 11 trees. Of which some roost trees were preferred seasonally. Roost P1, P2, P3, P4 and P5 were occupied by bats throughout the study period. P6, P7, P8, P9, P10 and P11 were used as ephemeral roosts (Table 2).

A. *Ficus benghalensis* (Banyan)

B. *Terminalia catapp* (Indian almond)

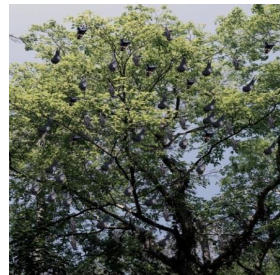
C. *Albizzia lebbek* (Rain tree)

D. *Abies densa* (Fir)

E. *Ficus glomerata* (Fig tree)

F. *Bombax ceiba* (Red silk cotton tree)

Plate 2. Some roost trees of *Pteropus giganteus*

Roost No	July	August	September	October	November	December	January
P1	+	+	+	+	+	+	+
P2	+	+	+	+	+	+	+
P3	+	+	+	+	+	+	+
P4	+	+	+	+	+	+	+
P5	-	+	+	+	+	+	+
P6	-	-	-	+	-	-	-
P7	-	-	-	+	-	-	-
P8	-	-	-	-	-	+	+
P9	-	-	-	-	-	-	+
P10	-	-	-	-	-	-	+
P11	-	-	-	-	-	-	+

Table 2 Seasonal preferences for roosting of *Pteropus giganteus* from July 2016 to January 2017

+presence, -absence

Table 1 Number of individuals in different roost trees

Roost No.	Roost trees		Roost tree height(m)	Number of individuals per tree (Mean $\pm$ SD)
	Common name	Scientific name		
P1	Banyan 1	<i>Ficus benghalensis</i>	24.6	855 $\pm$ 342
P2	Indian almond 1	<i>Terminalia catappa</i>	17.6	17 $\pm$ 10
P3	Banyan 2	<i>Ficus benghalensis</i>	20	369 $\pm$ 122
P4	Rain tree	<i>Albizia lebbek</i>	24	299 $\pm$ 114
P5	Coconut tree	<i>Cocos nucifera</i>	34.3	16 $\pm$ 8
P6	Indian almond2	<i>Terminalia catappa</i>	32.6	18 $\pm$ 8
P7	Mango tree	<i>Mangifera indica</i>	33.3	8 $\pm$ 6
P8	Fir	<i>Abies densa</i>	40.7	121 $\pm$ 77
P9	Fig tree	<i>Ficus glomerata</i>	23.5	232 $\pm$ 102
P10	Red silk cotton tree	<i>Bombax ceiba</i>	34	108 $\pm$ 59
P11	Banyan 3	<i>Ficus benghalensis</i>	37.8	64 $\pm$ 29

Emergence counts and emergence times

In the present study, the number of *Pteropus giganteus* varied seasonally. The numbers of bats were observed to be 716 and increased up to 2171. The lowest number of bats (716 $\pm$ 8) was observed in September and the highest number of bats (2171 $\pm$ 271) was in January. It was more than 2100 individuals in peak position of study period.

Population was increased when the temperature, humidity and rainfall were decreased (Fig. 1 and Table 3).

The emergence time of *Pteropus giganteus* at study site was depending on the time of sunset of this area and the bats emerged during (14-60) minutes after sunset. During the study period the bats emerged 14 minutes after sunset that was observed in October and those emerged later from July to September 2016 and January 2017. There was a highly correlation between emergence times and sunset time of study area ($R^2=0.78881$). It was observed that *Pteropus giganteus* did not emerge before the sunset during the study period (Fig. 3 and Table 3).

Relationship between *Pteropus giganteus* population and weather parameters

Population of *Pteropus giganteus* was increased from October 2016 through January 2017 (from 1169 to 2171). This population was fallen the range of temperature (35.6°C to 16°C), the range of humidity (84% to 67.5%) and the range of rainfall (5.69" to 0") respectively. Therefore population of the bat was increased when the weather parameters were decreased. (Fig 1).

Table 3 Mean monthly emergence counts and emergence times of *Pteropus giganteus* in relation to sunset times

Months	Emergence counts	Emergence times (pm)	Sunset time (pm)	After sunset (min)
July, 2016	899 ±128	7:21	6:49	32
August	770 ±93	7:03	6:26	37
September	716 ±8	7:30	6:30	60
October	1169 ±272	6:27	6:13	14
November	1091 ±141	5:51	5:21	30
December	1278 ±144	6:00	5:31	29
January, 2017	2171 ±271	6:16	5:42	34

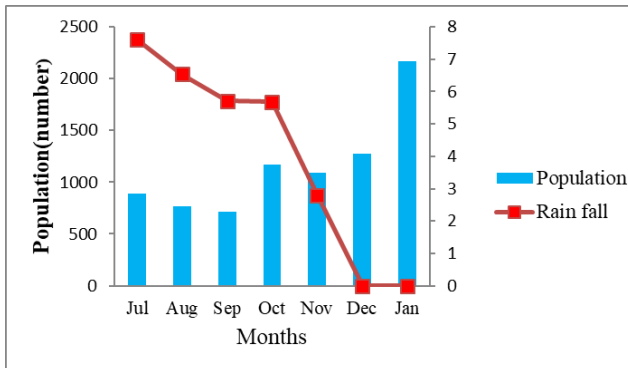
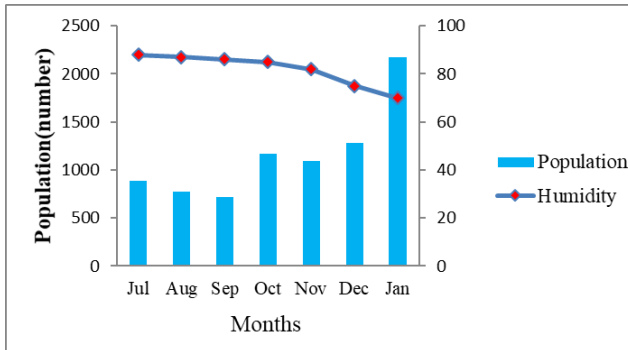
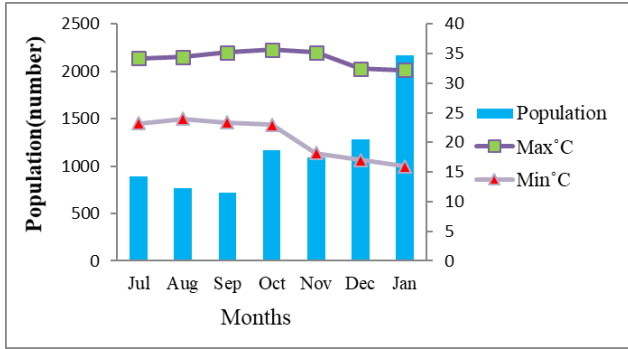

Fig 1 Monthly population of *Pteropus giganteus* in relation to weather parameters from July 2016 to January 2017

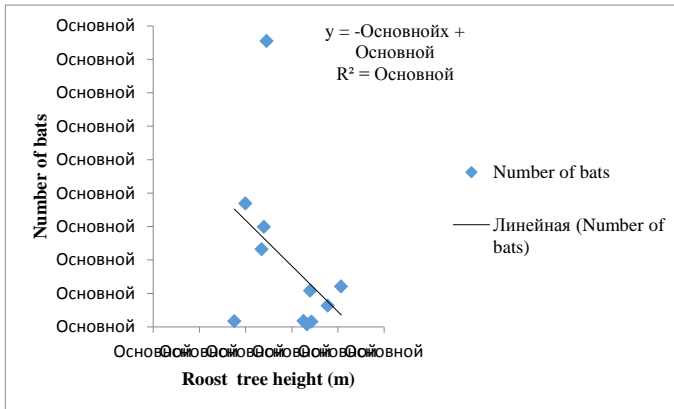

Fig 2 Relationship between roost tree height and number of bats

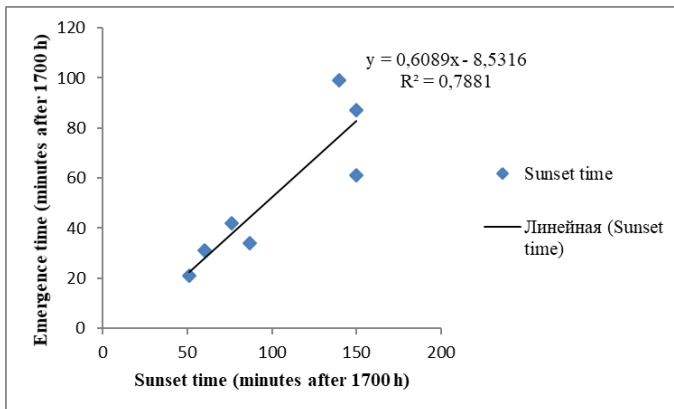

Fig 3 Relationship between sunset times and emergence times of *Pteropus giganteus*

Discussion

This study was focused on roost trees and population status of *Pteropus giganteus* in Pyay Township. *P. giganteus* roosted on 11 roost trees belonging to eight species of trees. Of which three species were favored for roosting of *Pteropus giganteus* including the Banyan, Rain trees, and Fig tree in the present study. Similarly, (Sinha, 1980) proposed that large group of individuals roost in trees including banyan, fig and tamarind in India.

In this study, there was no correlation between roost height and number of bats because some tall trees have a few branches. Therefore small number of bats were roosting on that tree. However, the maximum number of bats 855 roosted on Banyan tree, the largest roost tree. It is assumed that *Pteropus giganteus* may prefer the large roost trees. (Betts,1998) recommended that tall trees with an open canopy generally experience elevated exposures to solar radiation that may increase the energetic benefits to bats. It is consisted with (Mackowski, 1984), roots sites would be more likely to be

present in older trees. Bats in this study, therefore, occupied the Banyan tree as a permanent roost

(Table 4).

Bats exhibit a wide range of fidelity to their roosts. This variation is often reflected in the type of roost, life history stage and form of social organization. Bats that roost in relatively fidelity compared to those that roost in more ephemeral situations (Lewis, 1995). These facts are also in accordance with the present study, since *Pteropus giganteus* at the municipal office compound preferred different roost trees seasonally. They preferred to use the big trees for day roost. By roosting on the big trees and hiding under leaves, they can escape from enemies, reduce the high temperature in summer and disturbance by human.

When the population and temperature were increased, the bats may extend their roosts to adjacent trees to reduce thermoregulation. It was consisted with (Tidemann *et al.*, 1999) several camps of *Pteropus* spp., in Australia have been used repeatedly for more than 80 years.

The number of *Pteropus giganteus* at the municipal office compound varied seasonally that were observed during the study period. In this study the number of bats were lowest in September may be due to lower food availability and they may move to other places where food productions were high. However the number of bats increased in October. It may be assumed that the bats from other places migrated for their mating and availability of food abundance in the study area. From November 2016 through January 2017, the number of bats increased to keep their thermoregulation and for the mating because temperature, humidity and rainfall were decreased during these months.

In India, the nocturnal activity of bats has been largely synchronous with the timing of sunset and sunrise (Kunz, 2003). The present study generally agree with this study. There was, however, considerable variation the onset times of evening emergence among the months. The bats emerged later in July to September 2016. During this period, the volant young were observed but they may be more easily attacked by predators. Therefore the bats tended to emerge later than other months. In the present study, the bats emerged earlier from November 2016 to January 2017 than other months. It is coincide with the study of (Moe Moe Aung, 2013). She investigated that food production was lower and hence the bats may need to travel longer distance. Therefore, the bats need to emerge earlier from the day roost.

By choosing a suitable roost, bats can gain many advantages. The availability of suitable roosts will influence foraging behaviours, however, roosting behaviours itself may be influenced by the abundance and dispersal of food and both have an important role in determining the social structure of intra and interspecific bat communities (Kunz, 2003). With respect to population, more than 2000 individuals of *Pteropus giganteus* were found to be roosted on 11 roost trees. However, in certain places of Myanmar, poaching is an earnest and along with agricultural disturbances are causing serious threats to the *Pteropus* species. Therefore, conservation measures has to be considered since there were records of decline in the population of flying foxes in the world.

In conclusion, the study area was endowed with such good features of roost trees and structures for roosting of many frugivorous bats. These conditions may probably favoured to the species *Pteropus giganteus* for roosting and promoting their population and also supported leading to important monitoring performance.

Acknowledgements

We are deeply indebted to Rector Dr Thidar Win, Pro-rectors Dr. Tin Tun Aung and Dr Myinzu Minn for their kind permission to present this research paper. We are also grateful to Professor Dr. Khin San Wai, Head of the Department of Zoology and Professor Dr Daw Nyo Nyo, Pyay University for accepting this research topic. We are grateful to Professor Dr Thant Zin, Head of the Department of Zoology from Mandalay University for his encouragement and all the staff from Zoology Department of Pyay University for their rendering helps throughout the study.

References

- Betts, B. J., 1998. Roost use by maternity colonies of silver-haired bats Northern Region. *Journal of Mammalogy*, 79:643-650
- Kress, W. J. R. A. Defilippis, E. Farr and Yin Yin Kyi, 2003. *A Checklist of the trees, shrubs, herbs and climbers of Myanmar*. Smithsonian Institution, United State National Herbarium, 45:1-590.
- Kunz, T. H, M. B. Fenton., 2003, *Ecology*. The University of Chicago Press, Chicago and London. 1-128.
- Lewis, S.E.,1995. Roost fidelity of bats – a review. *Journal of Mammalogy*, 76,481-496.
- Mackowski, C.M. ,1984. The ontogeny of hollows in Blackbutt (*Eucalyptus pilularis*) and its relevance to the management of forests for possums, gliders and timber. Pp.553-567. In: Possums and Gliders (A.P. Smith and I.D. Hume, eds.). Surrey Beatty and Sons, Chipping Norton, UK.
- Marshall, A. G., 1983. Bats, flowers and fruits: Evolutionary relationships in the Old World. *Biological Journal of the Linnean Society*, 20, 115-135.
- Mickleburgh, S.P., Huston, A. M. and Racey, P. A., 2002. A review of the global conservation status of bats. 2002 *FFI, Oryx*, 36(1):18-34.
- Moe Moe Aung, 2013. *Autecology of Pteropus giganteus from Myanmar* (Roosting, Reproductive and Feeding Ecology). Lambert Academic Publishing House, Germany. 1-90. ISBN 978-3-659-36734-2.
- Nelson: J. E. ,1965 . Behaviour of Australian Pteropodidae (Megachiroptera). *Animal. Behaviour* 8:544-557.
- Nowak, R.M., 1999. Walker's mammals of the world. Vol.1, 6th ed. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press.
- Pierson E. D & Rainey, W. E .,1992. The biology of flying foxes of the genus *Pteropus* : a review . In Pacific Island Flying Foxes : Proceeding of an International Conservation Conferences (D. E. Wilson & G. L. Graham), pp. 1-17. US *fish and Wildlife Services Biology report* 90(23).US Department D C.
- Ratcliffe, F. ,1932. Notes on the fruit bat (*Pteropus spp*). *Of Australia*. 1:32-57.
- Sinha, Y. P.,1980. Rajas than: taxonomy and zoogeography. *Record zool. Surv. India*. 76 (1-4): 7-63.
- Simmons, N. B. ,2005. Order Chiroptera. Pp.312-529 in: Mammal species of the world: a taxonomic and geographic reference, 3rd edition (D.E. Willson and Reeder D. M, eds). Johns Hopkins University Press.
- Tidemann, C.R.,M.J. Vardon., R.A. Loughland and P.J. Brocklehurst ,1999. Dry season camps of flying fox in Kakadu World Heritage Area, North Australia. *Journal of Zoology,London*. 247:155-163
- Wiles, G.J.,1987. The status of fruit bats on Guam. *Pacific Sciences*. 41:148-157

Тихомиров О. Д.

Доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Теорія механізму держави академіка В.В. Копейчикова та її значення для сучасного державорозуміння

В політологічній та юридичній літературі викладено багато різних теорій держави, які в межах структурно-функціонального підходу до змісту держави та за критерієм зв'язку її структури з державними функціями можна розділити на дві основні групи.

Дослідники, які відносяться до першої групи, розглядають державу як особливу організацію публічної влади, в структурі якої виокремлюють державний апарат та органи державного примусу, а тим самим локалізують державорозуміння переважно політичною сферою суспільного життя, а державну діяльність – сферою державного управління.

Друга група вчених орієнтується на розуміння держави як особливої організації суспільства, яка є суб'єктом не тільки політичної сфери, але й інших сфер суспільного життя – соціальної, духовної, економічної. В цьому випадку в структурі держави виокремлюється державний механізм, який складається з державних організацій, що призначені, як для управління суспільством, так й для безпосереднього здійснення функцій держави щодо забезпечення матеріальних, соціальних і культурних потреб суспільства.

В умовах плюралізму сучасних теорій держави (соціальної, правової, демократичної, національної тощо) саме останній підхід дає можливість комплексного дослідження структури держави, а також відповідно її функцій та видів державної діяльності, не обмежуючись тільки сферами політики, публічної влади та управління.

Засновником теорії механізму держави є Володимир Володимирович Копейчиков, який ще у 70-х роках минулого століття розробив методологічні та теоретичні засади цієї теорії. Основні результати дослідження механізму держави у традиціях того часу, були викладені ним у дисертації на здобуття вченого ступеня доктора юридичних наук „Питання теорії механізму радянської соціалістичної держави” (1969) та монографіях „Механізм Радянської соціалістичної держави” (1965), „Механізм Радянської держави” (1968), „Система органів Радянської держави за новою Конституцією СРСР” (1979) та інших монографіях, наукових статтях, виступах на наукових конференціях. Розроблена ним теорія механізму держави відбивала саме широкий підхід до розуміння держави.

Зберігаючи концептуальні засади теорії механізму держави, сучасні дослідники вносять певні зміни в окремі її положення, деталізують, адаптують їх щодо конкретних дослідницьких програм, внаслідок чого склалося декілька підходів до інтерпретації цього поняття.

Найбільш поширеною у теперішній час є інтерпретація поняття держави в традиціях, що були закладені В. В. Копейчиковим, тобто механізм розуміється як система державних організацій, призначених для здійснення функцій держави. До

державних організацій відносяться: органи держави, які здійснюють нормативно-правове регулювання основних сфер суспільного життя та управління державними підприємствами й установами; державні підприємства, що безпосередньо здійснюють функції та завдання держави у сфері забезпечення матеріальних потреб суспільства; державні установи, що призначені забезпечувати потреби суспільства в соціальній та духовній сферах.

Друга група авторів, також виходячи за межі виокремлення в структурі держави тільки державного апарату, до механізму держави включають різні складові: органи держави, органи державного примусу (армію, флот, поліцію), державний пропагандистський апарат (державні засоби масової інформації) та інші.

Третя група дослідників ототожнюють державний апарат і механізм держави.

Четверту групу складають погляди вчених, які, зберігаючи сутність механізму держави, розглядають це поняття з точки зору інституціонального підходу, що дає їм можливість деталізувати та систематизувати внутрішню побудову держави. В цьому випадку механізм держави інтерпретується як система органів державної влади (апарат держави) та інших основних інститутів держави, а його зміст охоплює органи державної влади, громадянство, територію, бюджетну, грошову і банківську системи, державні символи тощо.

Підтримуючи позиції тих учених, які прагнуть удосконалити, деталізувати та поглибити поняття механізму держави, дослідити його не тільки в межах структурно-функціонального підходу, але й інституціонального, системного, слід зазначити, що своєрідністю поняття механізм держави, на відміну від інших підходів до визначення структури держави (атрибутивного, форм держави), є його функціональна спрямованість. Тому, зберігаючи первісне розуміння механізму держави розроблене В.В.Копейчиковим, доцільно визначати структуру держави, в першу чергу, в залежності від її функцій та завдань, що дозволяє:

досліджувати основи побудови держави як залежні від суспільства, стану його розвиненості, здатності чи нездатності забезпечувати свої потреби за рахунок інституцій громадянського суспільства;

чітко розрізняти структурні елементи (підсистеми) держави за критерієм їх зв'язку зі здійсненням владних повноважень у зовнішньому по відношенню до них середовищі;

досліджувати державу та її структурні компоненти як суб'єктів державної діяльності і, таким чином, реалізувати діяльний підхід;

підійти до дослідження держави не тільки в політологічній та юридичній площинах, а комплексно як цього потребує державознавство.

На підставі зазначеного вище уявляється можливим зробити окремі висновки, стосовно розуміння однієї з центральних категорій державознавства.

В методології сучасних теоретичних конструкцій внутрішньої будови держави авторами використовуються різні підходи до визначення домінуючої частини механізму держави: у правових теоріях – правові форми діяльності, у соціальних – соціальні установи та інститути; у демократичних – виборчі системи, інститути гласності, контролю тощо.

Традиція обмеження держави тільки владою, причому політичною – залишає поза межами наукового інтересу місце та роль держави в економічній сфері – як власника, в ідеологічній – як системи державних засобів та інституцій

впливу на культуру і свідомість населення країни, в соціальній як суб'єкта забезпечення безпосереднього життя людей, в правовій – як одного із суб'єктів творення права та його реалізації. Усе це обумовлює необхідність використання комплексного підходу, згідно якого внутрішня побудова держави має розглядатися, в першу чергу, через призму її соціального призначення, залежності функцій держави, системи органів державної влади, інших державних інституцій від рівня розвитку суспільства, його здатності забезпечувати суспільні потреби, а не навпаки, саме в реалізації такого підходу і вбачається значення теорії механізму держави видатного вітчизняного вченого академіка В. В. Копейчикова.

Пархоменко Н. М.

Доктор юридичних наук, професор, учений секретар Інституту держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, м. Київ, Україна

Конституційна законність: до визначення сутності та змісту

На сучасному етапі розвитку суспільства конституційна законність є одним із методів здійснення державної влади, сутність якого полягає у створенні державою необхідних законодавчих актів, механізму їх реалізації та відповідного контролю за їх реалізацією. Законність як метод застосовується у правотворчій і правореалізаційній діяльності.

Як правова категорія законність розглядається в декількох аспектах, а саме: як принцип організації та функціонування суспільства та держави, що означає неухильне дотримання всіма суб'єктами суспільних відносин правових приписів, які містяться в Конституції, що забезпечується засобами державного примусу. Серед суб'єктів виконання положень Конституції органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства і організації всіх форм власності, громадяни, іноземці та особи без громадянства.

Чинниками, що забезпечують реалізацію принципу конституційної законності є узгоджена система законодавства, що містить чіткі правові приписи; існування механізму реалізації системи законодавства.

Взаємовідносини між суспільством та державою, між органами державної влади і населенням та ін., що засновуються на Конституції та законі, в широкому розумінні слова, характеризуються як режим суспільно-політичного життя. В цьому випадку конституційна законність виступає як інструмент регулювання суспільних відносин по забезпеченню прав і свобод особи шляхом створення суворого режиму відповідності Конституції і законам України кожної суспільно-значимої дії (бездіяльності) суб'єктів конституційно-правових відносин, особливо вищих органів державної влади і посадових осіб, на яких Основний Закон України безпосередньо покладає обов'язок по затвердженню і забезпеченню прав і свобод людини та їх гарантій (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [1, с. 879].

На нормативному рівні основи конституційної законності закріплені в Конституції України. Зокрема, у статті 8 Основного закону зазначається що Конституція України має найвищу юридичну силу і всі нормативно-правові акти повинні відповідати їй і прийматися на її основі; норми Конституції є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 6 Основного Закону проголошує: органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

У Статті 19 зазначається про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Крім того, кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (Стаття 68 Конституції України).

На підставі аналізу зазначених норм Конституції України можна визначити обсяг поняття «конституційна законність». В такому контексті додержання конституції – це обов'язок відповідних суб'єктів, за невиконання якого можуть бути застосовані заходи державного примусу спеціально уповноваженими на це органами державної влади (Конституційний Суд України, судові та правоохоронні органи влади, прокуратура та ін.); це передумова забезпечення та підтримання державної дисципліни та правопорядку; це засадничий принцип дії механізму держави, в тому числі організації і діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, різних організацій та окремих громадян. Загальна формула загальнообов'язковості конституційної законності зводиться до того, що: відповідні суб'єкти зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Таким чином конституційна законність – комплексне складне за змістом явище, яке є невід'ємною характеристикою сучасної демократичної та правової держави, її конституційного ладу. З огляду на зазначене необхідно акцентувати увагу на таких моментах:

Конституційна законність як правова категорія означає неухильне дотримання конституції: в процесі реалізації безпосередньо норм Конституції; правотворчої діяльності уповноважених органів державної влади; правореалізаційної діяльності суб'єктів суспільних відносин. На практиці це означає, що правотворчий та правореалізаційний процеси мають відбуватися виключно на основі Конституції та законів України. Зокрема під час правотворчої діяльності, особливо законотворчої, всі стадії правотворчого процесу мають відбуватися відповідно до норм Конституції України та інших відповідних законів. Постійним має бути моніторинг законодавчого масиву з метою своєчасного внесення об'єктивно необхідних змін і доповнень, усунення протиріч та систематизація нормативно-правових актів. Правореалізаційний процес - діяльність суб'єктів суспільних відносин щодо виконання, використання, дотримання і, особливо, застосування норм права, також має відбуватися відповідно до норм Конституції та законів України.

Передумовою конституційної законності є наявність конституційного законодавства (йдеться про закони, прийняття яких передбачено нормами Конституції, а також інші нормативно-правові акти, зміст яких повинен відповідати Основному Закону). При цьому важливе значення має якість законодавчої бази, а саме: відсутність колізійності змісту нормативно-правових актів, однозначність термінології, що вживається, висока якість та одноманітність правозастосовної діяльності. Відсутність тих чи інших законів, прийняття яких передбачено Конституцією України, свідчить про невиконання норм Конституції

України. Це, в свою чергу, характеризує державну владу як таку, що порушує режим конституційної законності.

Конституційна законність гарантується державою, про що свідчить імперативний характер викладення відповідних норм у Конституції України, з одного боку, а з іншого - може бути розглянута як організаційно-правова гарантія забезпечення державного ладу.

Як зазначалось, гарантованість конституційної законності проявляється у можливості застосування заходів державного примусу до порушників норм Конституції. Відповідальність може наставати як за діяльність, що суперечить нормам Конституції, так і за бездіяльність. Крім того, шляхом визначення у Конституції України повноважень органів державної влади забезпечується їх гарантованість шляхом формалізації та закріплення (узаконавання або законність) основних напрямів їх діяльності.

Зовні реалізація конституційної законності проявляється в ході діяльності суб'єктів суспільних відносин, серед яких як вищі органи державної влади, так і звичайні громадяни. З огляду на те, що норми Конституції України є нормами прямої дії, зазначені суб'єкти зобов'язані, з одного боку, їх виконувати, а з іншого - мають право звертатися до суду, в тому числі і Конституційного Суду України, за захистом порушених передбачених Конституцією України прав і свобод. В цьому також проявляється гарантованість конституційних прав і свобод [2, с.72-73].

Таким чином, метою реалізації принципу конституційної законності є забезпечення верховенства Конституції України як основного джерела права та відповідно верховенства права як засадничого принципу правової, соціальної, демократичної держави, ефективна дія органів публічної влади. При цьому необхідно констатувати недостатню розробленість поняття, змісту механізму реалізації конституційної законності, нагальну потребу удосконалення механізму конституційної відповідальності. Відповідно до існування чи відсутності режиму конституційної законності залежить реалізація норм Конституції України, забезпечення реалізації принципу верховенства права.

Важливе значення для реалізації принципу та методу діяльності, створення режиму, досягненню мети конституційної законності є використання існуючого в Україні наукового потенціалу як в ході правотворчої, так і під час правореалізаційної діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Ю.В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу. Форум права. 2010. № 4. С. 875-883.
2. Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2016. 254 с.

Батанов О. В.

Доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Роль територіальних громад у реалізації та захисті прав людини, що належать до ЛГБТ-спільноти

Визнання наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. ст. на міжнародному рівні місцевого самоврядування як основи будь-якого демократичного ладу, з одного боку, значною мірою посилює тенденцію глобалізації доктрини місцевого самоврядування та муніципального права, яка особливо рельєфно спостерігається у сучасних євроінтеграційних процесах, та, з іншого боку, вкотре засвідчило той факт, що більшість прав людини реалізується та, переважною мірою, захищається на муніципальному рівні, переконливо підтверджуючи вірність одного з девізів Дня Землі – «Мисли глобально, дій локально!».

Втім, незважаючи на формування глобалістичного дискурсу, конвенціоналізація якого свідчить про загальнонауковий інтерес до феномену глобалізації, розробка даної проблематики залишається фрагментарною. Особливо відчутний дефіцит належного осмислення глобалізації з точки зору теорії місцевого самоврядування, муніципального права та сучасного муніципалізму. Адже стрімкий розвиток муніципального права у сучасних демократіях, тріумфальний рух принципів субсидіарності, регіоналізації та децентралізації, який відбувся у період після другої світової війни в Європі та США, породив тенденцію муніципалізації конституційного життя та правових систем у цілому. Свідченням тому є становлення системи муніципальних прав людини, механізмів їх гарантування та захисту, що є основою для соціального гомеостазису територіальної громади, який, з одного боку, є невід’ємною характеристикою організації та діяльності місцевого самоврядування на певній території та, з іншого боку, властивістю сучасного муніципального права, яке, у свою чергу, виконує специфічну гомеостатичну роль у процесах формування соціально-правової державності та громадянського суспільства.

Так, наприклад, у Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280(2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини від 19 жовтня 2011 р. зазначається, що демократія і права людини є взаємозалежними, причому демократія, в тому числі на місцевому та регіональному рівні, не може існувати без безумовного дотримання прав людини. У цьому ж документі закріплено, що, по-перше, місцеві і регіональні органи влади повинні виконувати ті обов’язки, пов’язані з правами людини, які впливають з міжнародних зобов’язань держав-членів, при цьому тільки в рамках своїх місцевих/регіональних повноважень; по-друге, місцеві та регіональні органи влади є не тільки представниками центрального уряду – вони забезпечують права людини одночасно з тим, як вони здійснюють місцеве самоврядування; по-третє, ефективне управління є таким управлінням, яке засноване на дотриманні прав, при цьому виконання обов’язків, пов’язаних з правами людини, є тим викликом, подолання якого може зміцнити демократію на місцевому рівні; по-четверте, необхідно забезпечувати, щоб місцевим і регіональним органам влади виділялися такі фінансові ресурси, рівень яких дозволить цим органам влади належним чином дотримуватися прав людини і при цьому розглядати і розвивати свою власну діяльність для дотримання цих прав; по-п’яте, необхідно залучати представників місцевих і регіональних органів влади до підготовки національних стратегій, політики та індикаторів в галузі прав людини для того, щоб використовувати їх внесок і прагнути усвідомлення ними відповідальності щодо дотримання прав людини; по-шосте, необхідно заохочувати місцеві і регіональні

органи влади до того, щоб сприяти дотриманню прав людини через ініціативи просвітницького характеру, а також завдяки здійсненню місцевих і регіональних планів дій; по-сьоме, необхідно сприяти створенню незалежних механізмів розгляду скарг на місцевому та регіональному рівні, і, зокрема, створювати незалежні органи, такі як місцеві чи регіональні омбудсмени або уповноважені, здатні знайти відповіді в тих випадках, коли права людини повною мірою не дотримуються, зокрема, при наданні публічних послуг на місцевому рівні тощо. У даних Рекомендаціях Конгрес особливо наголошує, що найважливіше значення для поліпшення становища в галузі прав людини в Європі на всіх рівнях має освіта і прийняття відповідних стандартів.

Зокрема, рекомендується заохочення систематичного багатоступеневого діалогу між політичними рівнями всіх держав-членів Ради Європи для того, щоб посилювати правозахисний вимір у сфері місцевого самоврядування, а також посилення поваги до прав людини завдяки професійній підготовці місцевих і регіональних виборних представників і їх співробітників.

Правозахисний вимір у сфері місцевого самоврядування доволі рельєфно ілюструє стан реалізації прав сексуальних меншин. Ця проблема є однією з найбільш складних, суперечливих та таких, які вкрай неоднозначно сприймаються та вирішуються у сучасному світі. Не є виключенням у контексті відповідних проблем правореалізації та правозахисту і сучасна Україна. Як свідчать соціологічні дослідження, в Україні існує високий рівень дискримінаційного фону. Випадкам дискримінації можуть бути піддані не лише представники ЛГБТ-спільноти, а і все інше населення. Українське суспільство демонструє вкрай високий рівень гомофобії щодо представників ЛГБТ-спільноти – у переважній більшості громадян залишається упереджене стереотипне сприйняття сексуальних меншин.

Так, наприклад, правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ» лише у 2017 р. задокументував 226 випадків порушення прав ЛГБТ в Україні на ґрунті гомофобії та трансфобії. Про це йдеться у звіті організації «На піднесенні. Становище ЛГБТ в Україні у 2017 році». Згідно зі звітом, у 20 кейсах йшлося про події, що відбулися у 2016 р., решта – 206 випадків – трапилися у 2017. Найчастішими проявами порушення прав ЛГБТ ставали образи, приниження людської гідності та погрози, фізичне насильство, гомофобія і трансфобія в сім'ї, розголошення конфіденційної інформації, вимагання та шантаж, а також грабїж, перешкоджання мирним акціям тощо. Експерти організації зауважують, що кількість зафіксованих у 2017 р. порушень суттєво перевищує показники за попередні роки.

Експерти підкреслюють, що з 226 випадків 99 можна охарактеризувати як злочини на ґрунті ненависті, які мали б ефективно розслідуватися представниками правоохоронних органів. Втім, і самі правоохоронці нерідко порушують права ЛГБТ – таких зафіксовано 26 інцидентів. Згідно зі звітом, основним порушенням з боку поліції залишається неналежне реагування на звернення за захистом з боку ЛГБТ. Тобто самі поліцейські відмовляються приймати заяви про правопорушення або вносити в них суттєво важливі свідчення потерпілих про гомофобний/трансфобний мотив порушників. Слідчі, у свою чергу, намагаються звести розслідування злочинів на ґрунті ненависті до зручного для них хуліганства або нанесення тілесних ушкоджень. А також затягають розслідування, оскільки нібито неможливо встановити особи правопорушників.

Показовим у аспекті порушень прав осіб, що належать до ЛГБТ-спільноти є й 2018 р. Так, 30 березня 2018 р. представники партії «Національний корпус» у Полтаві зірвали тренінг організації TERGO для психологів, присвячений особливостям роботи з представниками ЛГБТІ-спільноти. Націоналісти увірвалися до приміщення, де проходив захід, порвали матеріали організаторів, забирали телефони в учасників семінару. Тренінг «Особливості роботи психолога з представниками ЛГБТ-спільноти» був запланований з метою діалогу про проблеми толерантності й інклюзії. У свою чергу представники керівництва «Національного корпусу» повідомили, що ініціатором акції була полтавська організація, а причиною зриву заходу те, що полтавська організація сприйняла тренінг як пропаганду гомосексуалізму.

На наш погляд, як у концептуальному аспекті, так і, насамперед, в контексті правозахисної практики, слід враховувати, що права людини за ознаками сексуальної ідентичності переважною мірою порушуються саме на локальному рівні: адже життєвим простором існування цієї категорії людей є, насамперед, територіальна громада. Тому питання прав ЛГБТ-спільноти об'єктивно може розглядатися не лише у конституційно-правовому та політичному вимірах, а і в аспекті реалізації муніципальних прав людини.

Свідченням тому є позиція Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи (КМРВРС), який звернув увагу на необхідність подолання проблеми дискримінації сексуальних меншин. Відповідно до позиції даної установи, гомофобні інциденти у ряді держав-членів свідчать не тільки про систематичні порушення основних прав ЛГБТ, а і показують, що в багатьох випадках органи влади, на які покладено позитивний обов'язок захисту громадян від дискримінації, фактично заохочують несправедливість та сприяють неправомірному обмеженню прав. На запобігання та протидію дискримінації у державах-членах Ради Європи 2007 р. КМРВРС було прийнято Рекомендацію 211 (2007) «Про свободу зборів і висловлювання думок для лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерних осіб». Враховуючи, що свобода вираження думки і свобода зборів є ядром демократичного суспільства і що роль влади у захисті цих прав є фундаментальною, КМРВРС запропонував модель імплементації цих прав на місцевому рівні держав-членів без дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Як зазначається у даних Рекомендаціях, право висловлювати думку та виражати свою ідентичність з іншими людьми є невід'ємною частиною толерантності – принципу захисту різноманітності суспільства шляхом вільного обміну ідеями, які можуть привести до збагачення на рівні індивіда та суспільства. Ці свободи, природно, несуть з собою певні обов'язки і відповідальність і, тому, як держава, так і регіональні або місцеві органи можуть встановлювати обмеження тільки там, де вони передбачені законом.

Беручи до уваги, що свобода слова і зібрань лежить в основі демократичного суспільства, а також те, що роль місцевої влади в підтримці цих прав має основоположне значення, КМРВРС здійснив огляд реалізації цих прав на місцевому рівні по всій Європі та рекомендував країнам-членам Ради Європи забезпечити, щоб вони публічно виступали проти дискримінації за ознакою належності до сексуальних меншин; здійснювали заходи щодо боротьби з пропагандою ненависті на даному ґрунті, з усією строгістю розслідували усі випадки насильства або розпалювання ненависті щодо ЛГБТ, визначали, чи є ці

дії дискримінацією або гомофобією, можливо, зіграли певну роль у вчиненні злочину, забезпечували судове переслідування винних; в разі необхідності здійснювали позитивні заходи відповідно до вимог Європейського суду з прав людини; щоб гарантувати реалізацію свободи зібрань і висловлювання як на державному, так і місцевому та регіональному рівнях; забезпечували можливості ЛГБТ-груп проводити консультації при реформуванні будь-якого з вищевказаних заходів з точки зору взаємної вигоди всіх зацікавлених сторін і розвивали дух співпраці, а не конфронтації.

КМРВРС також звернув увагу на те, щоб усі місцеві влади були в курсі всіх нових законодавчих норм і відповідного прецедентного права, що стосується свободи зібрань і висловлення думок і антидискримінаційних заходів. На думку Конгресу, надання фінансової або іншої підтримки з боку місцевої влади організаторам заходів ЛГБТ-спільноти має бути забезпечене в рівній мірі щодо всіх подібних груп, при цьому не повинно бути ніяких законодавчих заборон місцевим органам влади, які надають допомогу або рекламують події ЛГБТ-спільноти тощо.

Отже, інтерпретація прав людини у відношенні сексуальної орієнтації у сучасному світі є вкрай неоднозначною і залежить не лише від конкретної політичної, соціально-економічної та культурної ситуації в конкретній державі, а й стану розвитку муніципальної демократії та суспільно-політичної і духовно-культурної зрілості територіальних громад.

Прикладом порушення в Україні прав людини за ознаками сексуальної ідентичності у муніципальному вимірі їх реалізації є звернення Громадянської організації «Громадянський рух «Всі разом!» до місцевих рад всіх рівнів з пропозицією ухвалити рішення і звернутися до керівних органів держави для захисту інституту сім'ї і підтримки сімейних цінностей. В організації констатують, що за останні роки в Україні зроблено найбільше за роки незалежності для викривлення моральних і етичних норм, знищення інституту сім'ї та батьківства, нехтування національною ідентичністю, а саме: «чинні закони розширюються поняттями «сексуальна орієнтація» та «гендерна ідентичність»; планується розширення можливостей для осіб, які мають одностатеві сексуальні стосунки; вже розроблено законопроект про так звані цивільні партнерства, який покликаний стати останнім кроком перед легалізацією одностатевих «шлюбів» тощо; здійснюються наміри переписати пряму норму Конституції, яка нині визначає шлюб як союз чоловіка і жінки». Відповідні рішення протягом останніх двох років прийняли депутати Запорізької обласної ради, Рівненської міської ради Острозької міської ради, Галицької міської ради, Червоноградської міської ради та низки органів місцевого самоврядування інших територіальних громад.

На наш погляд, такі рішення значною мірою виходять за межі повноважень місцевого самоврядування, суперечать конституційним цінностям та принципам. Адже, згідно ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Згідно ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ми вважаємо, що рівною мірою, усі права людини визначають зміст та спрямованість діяльності усіх суб'єктів місцевого самоврядування. Згідно ст. 22 Конституції України права

і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Згідно ст. 24 Конституції не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Сукупність цих та інших конституційних норм та принципів вказує, що органи та посадові особи місцевого самоврядування у своїй діяльності, у тому числі шляхом прийняття рішень або звернень, не повинні посягати на фундаментальні свободи та основи демократії, у тому числі прикриваючись іншими конституційними цінностями та мотивуючи їх шляхом посилання на інші конституційні норми. Значною мірою такого роду девіантні з точки зору конституційної доктрини та практики нетолерантні акції та дискримінаційні дії місцевих влад є ілюстрацією штучного «втягування» місцевого самоврядування та територіальних громад у вирішення «немісцевих» за своєю природою та значенням справ, які здебільшого роз'єднують суспільство та територіальні громади.

Враховуючи серйозні виклики та загрози, які виникають як у сфері реалізації та захисту прав людини в цілому, так і в процесі становлення дієздатних територіальних громад і муніципальної демократії, у тому числі й у порушеній у даній статті сфері, наукова громадськість має висловлювати свою виважену позицію щодо актуальних проблем муніципально-правового забезпечення прав людини щодо ЛГБТ-спільноти.

Якщо в цілому проблема ЛГБТ-спільноти у міжнародному та національному конституційному праві вже розглядається в аспекті толерантності й недискримінації та не викликає будь-яких сумнівів, як з точки зору своєї практичної актуальності, так і науково-пізнавального значення, то муніципально-правові аспекти реалізації прав людини щодо ЛГБТ-спільноти залишаються за межами серйозної наукової дискусії. Наведені вище методологічні та прикладні проблеми муніципально-правового забезпечення прав людини за ознакою сексуальної орієнтації та сексуальної ідентичності, нажаль, ще не стали предметом пильної уваги вітчизняних вчених-муніципалістів.

Ми вважаємо, що муніципальна політика та діяльність усіх органів та посадових осіб місцевого самоврядування має базуватися на принципах, згідно яких жоден мешканець або гість міста, селища або села не повинен зазнавати дискримінації за ознаками етнічної приналежності, місця народження, віку, статі, гендерної ідентичності, культурної ідентичності, громадянського стану, мови, релігії, ідеології, політичної приналежності, правового стану, соціально-економічного стану, міграційного статусу, сексуальної орієнтації, стану здоров'я, ВІЛ-інфікованості, інвалідності, фізичної відмінності або будь-якої іншої відмінної особливості, особистої чи колективної, тимчасової чи постійної, яка може спрямовуватись або призвести до обмеження або анулювання визнання, використання чи здійснення прав.

На нашу думку, кожен мешканець – член територіальної громади, особливо той, хто зазнав або хто є уразливими до дискримінації, має право на консультації й участь в розробці та реалізації антидискримінаційних актів місцевої влади та муніципальної політики щодо здійснення права на рівність. При цьому, муніципальна влада у рамках, визначених Конституцією та законами України, має гарантувати діяльність асоціацій, організацій або інших юридичних

осіб, які мають законний інтерес щодо реалізації права на недискримінацію, займатися безпосередньо, від імені або на підтримку тих, хто зазнав або хто є уразливими до дискримінації, в будь-якому судовому та адміністративному порядку.

Також, з метою забезпечення реалізації права на рівність та недискримінацію, місцеві влади зобов'язані збирати та надавати гласності інформацію щодо виявлення нерівності, дискримінаційних практик і моделей неблагополуччя, здійснювати заходи щодо заохочення толерантності. Має бути заборонено використовувати таку інформацію таким чином, що порушує права людини.

У своїй діяльності органи та посадові особи місцевого самоврядування мають забезпечувати підвищення обізнаності громадськості щодо толерантності та недискримінації, гарантувати здійснення просвіти з питань рівності. Муніципальна політика та програми у сфері науки та освіти мають сприяти взаєморозумінню, злагоди, зміцненню солідарності та толерантності у відносинах між людьми тощо.

Кучук А. М.

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Принципи права: необхідність зміни вітчизняної наукової юридичної парадигми

Приймаючи Конституцію України у 1996 році навряд чи усі розуміли зміст припису, закріпленого у ч. 1 ст. 8 Основного закону. Особливо зважаючи на положення інших частин цієї ж статті, виходячи з тлумачення яких окремі вітчизняні науковці фактично ототожнюють верховенство права із верховенством закону і «вершиною» цієї системи називають Конституцію.

Більше 20-ти років знадобилося вітчизняній юриспруденції для того, щоб почати втілювати принцип верховенства права, закріпивши у законах, які визначають порядок організації та діяльності органів публічної влади, зокрема, так званих правоохоронних органів, а також судів (хоча саме суди (як і адвокатура, і недержавні правоохоронні організації), на мою думку, і здійснюють охорону права. Крім цього, безпосередньо і окремі статті Основного закону зазнали часткових (але кардинальних) змін: йдеться, передусім, про ст. 129: положення про те, що суддя при здійсненні правосуддя керується законом замінено на положення, що суддя керується верховенством права. Хоча і у цьому випадку спрацювала радянська догма: положення Конституції потребують запровадження механізму реалізації, що визначається законом (це при тому, що згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції «Норми Конституції України є нормами прямої дії» [1]), а ратифікована Україною ще у 1997 році Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод «сповнена рішучості, як уряди європейських держав, що є одностунями і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права...» [2].

При цьому не можна не відмітити, що, на жаль, в Україні законодавство випереджає юридичну науку. Так, не зважаючи на закріплення навіть

безпосередньо у законах принципу верховенства ще значна кількість науковців досліджує «верховенство правового закону», отожднює право з прескриптивним текстом, а гарантією прав людини вважають закон (права людини визначаються як гарантована законом міра свободи). Принципи права розглядають як дієві засоби врегулювання суспільних відносин лише коли вони: 1) закріплені у законі або 2) виводяться зі змісту закону, ставлячи наявність права у залежність від закону. І це при визнанні людини, її прав основною цінністю, закріпленні як основного обов'язку держави утвердження і забезпечення прав людини, визнанні невичерпності прав людини, визнанні верховенства права, визнанні юрисдикції Європейського суду з прав людини.

На відміну від таких «наукових» положень, ще у 2004 році Конституційний Суд України у справі про призначення судом більш м'якого покарання вказав, що право не обмежується лише законодавством, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, звичаї. При цьому і закон не є правом, якщо він не є справедливим (а справедливість – це категорія моралі; тому і право – це у першу чергу мораль, а не закон) [3].

Саме через невідповідність принципу правової визначеності Конституційний Суд України визнав неконституційними абз. 7 ч. 9 ст. 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року, відповідно до якого виплата допомоги при народженні дитини припиняється «у разі виникнення інших обставин» [4].

«У випадку, якщо суд дійде висновку, що стягнення у вигляді конфіскації майна не забезпечить балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту права власності конкретної особи, то він має право не накладати таке стягнення навіть у випадку, коли воно передбачене положеннями Митного кодексу як обов'язкове» [5] – вказується у постанові Апеліційного суду Чернівецької області від 19 квітня 2016 р.

Європейський суд з прав людини неодноразово вказував у рішеннях (доволі часто у рішеннях проти України), що словосполучення «згідно з законом» не просто відсилає до національного законодавства, але передбачає також, що таке законодавство відповідає «якості» закону, тобто верховенству права. Закон має відповідати праву, а не праву закону. Діє верховенство права, а не верховенство закону. Права людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а не держава закріплює у законі і таким чином надає права людині. Відсутність «механізмів реалізації» певних приписів закону – це не проблема людини, а проблема бездіяльності відповідних державних органів та їх посадових осіб, за яку вони повинні нести юридичну відповідальність, а тому це не може бути завадою реалізації прав людини.

Таким чином, і юридична практика явно випереджає юридичну науку, яка багато в чому залишається задогматизованою. Радянська юридична наука сприймала принципи права як якісь трансцендентні явища, які не мають ніякого відношення до юридичної практики, крім того, що надають тексту закону елементу демократизму. Подібне відношення було і до Конституції (адже у Конституції закріплюються основи відносин людини і публічної влади, принципи організації та діяльності останніх, права людини).

Таким чином, для вітчизняної юридичної науки і до сьогодні властивий радянський догматизм у такому важливому питанні як розуміння права, права людини та принципи права. До тих пір, поки принципи права не будуть

сприйматися як засіб впорядкування суспільних відносин, як вимога, що є обов'язковою, до тих пір ні про яку демократичну правову державу не може бути й мови. Принципи права – це не порада, не рекомендація; вони вимагають обов'язкового та повного втілення в соціальній практиці. Грубе та систематичне порушення, ігнорування їх вимог не просто завдає шкоди окремим суспільним відносинам, але й підриває основи правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-16>.

5. Постанова Апеліційного суду Чернівецької області від 19 квітня 2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

Киндюк Б. В.

Доктор юридических наук, професор кафедри теорії і історії государства и права Тернопольский национальный экономический университет г. Тернополь, Украина

Доктринальные взгляды Н. М. Коркунова на юридическую природу указов в Российской империи

Актуальность темы исследования связана с активизацией деятельности Президента Украины по изданию указов, регулирующих различные стороны общественной жизни. Такое положение вещей требует проведения теоретических разработок, связанных с различиями между указами и законами, принимаемыми парламентом. Проблема взаимоотношений нормативных актов разной юридической силы имеет давнюю историю. В казацко-гетманском государстве универсалы, издаваемые гетманом, имели силу законов и обладали значительной степенью исполнения по отношению к решениям «Рады старшин» или «Черной рады». В Российской империи указы издавались князьями и регламентировали практически все сферы общественной жизни: от объявления войны до сбора налогов, проходившего в форме «полюдия». Активизация указанной формы началась с периода правления Петра I, издавшего более 3000 указов. В последующие исторические периоды в Российской империи указы

использовались российскими императорами для решения многих вопросов, в том числе объявления войны, мира, присоединения новых земель, установления порядка управления, деятельности в военной сфере. По этой причине возник вопрос о соотношении между собой указов и законов, их юридической природы. С целью решения данного вопроса известный русский юрист Н. М. Коркунов подготовил в 1894 г. монографию «Указ и закон», в которой провел теоретическое исследование по истории использования указов, их разделения на виды и санкций, установленных за их неисполнение.

Анализ публикаций показывает небольшое количество работ, посвященных проблеме соотношения указа и закона. Фрагментарно данный вопрос рассматривался в работах В. В. Верстова, В. Д. Зорькина, М. Н. Кузнецова, Е. А. Лукьяновой.

Целью работы является рассмотрение доктринальных взглядов Н. М. Коркунова на соотношение указов и законов.

Изложение материалов исследования. В своей работе Н. М. Коркунов отмечает, что указы обычно принимаются для решения вопросов, связанных с порядком управления, а их отличием от законов является отсутствие четко установленной законодательной формы [1]. Таким образом, указы могут иметь самое разнообразное содержание и относиться ко всем сферам государственного управления. Основные различия указов заключаются в следующем: а) обязательность исполнения; б) период действия, обычно до момента их формальной отмены правителем или судами; в) указы, имеющие силу закона, или юридические указы; г) административные указы.

Указы, устанавливающие юридические нормы, являются обязательными для установления объема полномочий органов исполнительной власти и деятельности частных лиц. Такие указы обычно основываются на специальных полномочиях, предоставленных законодателем, или на основании обычаев, традиций, действовавших в данном государстве, а обязательным условием является их обнародование для ознакомления населения. Например, Петр I требовал от губернаторов контролировать чтение указов в церквях во время воскресных проповедей.

Административные указы (технические указы) как нормативно-правовые акты требуют своего исполнения от органов государственной власти и также подлежат обнародованию. В качестве примера таких актов Н. М. Коркунов приводит указы, определяющие время открытия почтовых учреждений, порядок получения справок или установления тарифа на железных дорогах.

В своей монографии Н. М. Коркунов ссылается на работы немецкого юриста Пауля Лабанда, который обосновал различие между юридическими и управленческими указами, исходя из предложенной им волонтарной теории права. Согласно данной доктрине, право по своей сущности предполагает наличие нескольких субъектов, имеющих право издавать законы. Задачей правовых норм является решение вопроса разделением сфер действия между различными субъектами при издании законов с помощью велений, запретов, дозволений. Иначе говоря, закон и указ должны иметь четко установленные сферы своего действия.

В монографии Н. М. Коркунова опровергается теория П. Лабанда путем ссылки на работы Рудольфа фон Иеринга, считавшего основной задачей права принудительную охрану интересов различных слоев общества. В качестве

доказательства Н. М. Коркунов приводит такие доводы: а) указ представляет собой акт государственной власти; б) любой указ может регламентировать принудительное исполнение; в) охрана определенных интересов государства и общества. Необходимость использования указов Н. М. Коркунов обосновывает тем обстоятельством, что для успешного осуществления задачи управления государством необходимо быстрое исполнение решений, связанных с чрезвычайными обстоятельствами. Например, объявление войны, действия в период наводнений, других природных бедствий, эпидемий и т. д. При отсутствии такого указа исполнительная деятельность по действующим законам может привести к нанесению ущерба государству, органам власти и частным лицам. Таким образом, издание указов может быть обосновано двумя различными целями. Во-первых, указы издаются в рамках задач государственного управления и содержат в себе правила ведения или решения конкретных вопросов. Во-вторых, указы могут издаваться с целью определения условий введения в действие и исполнения законов. Данная группа указов получила название исполнительных, которые могут определять порядок введения в действие закона, время его действия, границы территорий, на которые распространяется его действие, а также переходные мероприятия. Например, Уголовное Уложение 1903 г., подготовленное Председателем Государственного Совета и утвержденное Николаем II, было введено на территории Российской империи лишь частично и в некоторых губерниях. Особый интерес представляют собой включаемые в содержание указов санкции за неисполнение данных актов. В связи с этим Н. М. Коркунов указывает, что ст. 29 Мирового устава устанавливает штраф до 50 рублей за неисполнение законных распоряжений правительственных, земских, общественных учреждений и полицейских властей. Рассматривая прусское законодательство, ученый указывает, что в нем также устанавливались штрафные санкции за неисполнение указов министров, обер-президентов городов, ландтагов и полицейских властей. В Голландии за неисполнение указов, издаваемых правительством, органы местного самоуправления устанавливали штрафы до 25 гульденов или арест до трех дней.

Следующим этапом исследования является рассмотрение Н. М. Коркуновым направленности, содержания и конструкции указов, издаваемых правителями. Ученый обращает внимание на историческую традицию наличия у монархов полномочий издавать указы, не требующих утверждения законодательной властью. В большинстве монархий того времени правителю предоставлялось право принимать чрезвычайные указы для сохранения жизни подданных, целостности и благосостояния государства, что в ряде случаев требовало отхода от соблюдения действовавших законов. В силу своего статуса указы, подготовленные от лица монарха, могли в ряде случаев приостанавливать или отменять действие некоторых законов. Ученый критикует точку зрения ряда дореволюционных юристов, отрицавших различие между законом и высочайшим указом, считавших, что если монарх не ограничен в осуществлении законодательной власти, то все его указы имеют силу законов. Н. М. Коркунов доказывает, что указы и законы имеют различную юридическую природу и вопрос о их соотношении решается в каждом государстве согласно имеющимся традициям и обычаям. Ученый, рассматривая республиканскую форму правления, в качестве примера приводит предоставленное французским законодательством президенту право издавать указы. Интерес представляет то обстоятельство, что во

французской конституции 1875 г. ст. 3 включает в себя перечень полномочий президента республики, но не указывает на право издания указов. Одновременно с этим президенты Французской Республики издают указы, охватывая ими широкие сферы общественной жизни, что являлось своеобразным продолжением монархических традиций, имевшихся в данной стране. Доктринальные подходы критиковались В. Д. Зорькиным, считавшим обособление законов возможным и без ограничения власти монарха, так как абсолютный монарх может выражать свою волю в различных законодательных формах [2]. В своей работе Н. М. Коркунов указывает на необходимость разделения судебной и исполнительной власти по причине того, что обеспечение строгого разграничения законов и указов регламентируется не участием в законодательстве народного представительства, а правом суда проверять юридическую силу указов и законов.

Подводя итоги проведенной работы, можно сделать следующие выводы.

I. Использование указов, по мнению Н. М. Коркунова, являлось объективной реальностью на всех этапах развития государства. При этом предлагается разделить указы на три группы: а) имеющие силу закона; б) административные; в) технические указы.

II. Во многих случаях указы содержат в себе нормы, предусматривающие наказания за их неисполнение, а обязательным условием реализации таких указов является их обнародование для ознакомления населения.

Список использованной литературы

1. Коркунов Н. М. Указ и закон. Санкт-Петербург: Типогр. М. М. Стасюлевича, 1894. VIII. 408 с.

2. Зорькин В. Д. Теория права Н. М. Коркунова. Правоведение. 1978. № 3. С. 80–86.

Ляшенко Р. Д.

Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Сутність казуального тлумачення

У сучасних умовах зміни в соціально-економічній, політичній, правовій сферах призвели до появи нових державно-правових інститутів у правовій системі. Часто такі зміни супроводжуються прийняттям колізійних нормативно-правових актів, що створює додаткове навантаження на судову систему. За таких умов на судові органи покладено функцію не лише розгляду та вирішення юридичних справ, а й тлумачення змісту норм права. Офіційне тлумачення здійснюється уповноваженими суб'єктами. Виділяють два види офіційного тлумачення: нормативне й казуальне. У юридичній науці існують проблеми щодо однакового розуміння сутності казуального тлумачення. Тому метою даної статті є з'ясування сутності казуального тлумачення. Аналіз різних аспектів казуального тлумачення знайшов відображення у працях: С.С. Алексєєва, М.М. Вовпенко, О.В. Капліної, Ю.Л. Власова, І.Ю. Настасяк, Ю.М. Тодика та ін.

Казуальним тлумаченням є офіційне роз'яснення змісту правової норми, що дається судовим чи іншим компетентним органом у межах розгляду конкретної справи [1, с. 26]. Термін «казус» в перекладі з латинської означає

«випадок», «окремі факт». М.М. Вопленко визначає казуальне тлумачення, як владне роз'яснення компетентного органу по конкретній юридичній справі, що дається у мотивувальній частині рішення у вигляді юридичної аргументації та правової оцінки відповідних юридичних фактів [2, с. 38].

Казуальне тлумачення здійснюється як у діяльності судів (судове тлумачення), так і в процесі застосування права іншими органами (адміністративне тлумачення). Судове казуальне тлумачення здійснюється судом при розгляді конкретних справ і знаходить свій вираз у вироках чи рішеннях по цих справах. Формально судове тлумачення стосується лише сторін, які брали участь у розгляді справи, і здійснюється в межах конкретної справи. Проте в цілому воно має значення для удосконалення роботи всіх судів, а не тільки конкретного суду, для уніфікації судової практики. Адже типовість ситуацій, передбачених нормативним актом, дозволяє та допускає використання результатів казуального тлумачення при вирішенні аналогічних справ, забезпечуючи тим самим єдність судової практики [3, с. 80].

Казуальне тлумачення відрізняється від нормативного тим, що воно має індивідуальне значення для вирішення конкретної юридичної справи. Як зазначав С.С. Алексєєв, якщо нормативне тлумачення не повинно відокремлюватись від норми, що тлумачиться, то казуальне – від конкретного випадку (казуусу) [4, с. 311]. Воно дається виключно у межах розгляду конкретної юридичної справи, стосовно конкретних суб'єктів і не має загальнообов'язкового значення.

Варто зауважити, що суб'єктами нормативного і казуального тлумачення виступають судові та адміністративні органи. До нормативного тлумачення належить правотлумачна діяльність КСУ та Верховного суду. У той же час у юридичній літературі вищезазначені судові органи виступають суб'єктами й казуального тлумачення. Роз'яснення КСУ носять загальний характер, вони є офіційними та обов'язковими для всіх представницьких, виконавчих і судових органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян та їх об'єднань. Саме це відрізняє діяльність КСУ від судів загальної юрисдикції, що обумовлено природою конституційної юстиції. Прийняті КСУ рішення щодо офіційного тлумачення Конституції чи законів України не втрачають своєї юридичної сили, на відміну від нормативно-правових актів. А будь-які рішення судів загальної юрисдикції, які базуються на інтерпретації, що суперечить тлумаченню КСУ, повинні підлягати перегляду або оскарженню відповідно до чинного законодавства.

До актів казуального тлумачення належать рішення судів загальної юрисдикції, апеляційних судів та Верховного Суду по конкретних юридичних справах. Як зазначає О.В. Капліна, правильно застосувати норму права неможливо без її тлумачення, оскільки у процесі пізнання суддя здійснює безперервну інтелектуальну діяльність пов'язану із зверненням то до фактів, то до норм права. Особливістю казуального судового тлумачення при прийнятті рішення є паралельне з'ясування змісту норм матеріального і процесуального права [5, с. 231]. Основою казуального тлумачення є правові мотиви, у яких відбивається внутрішнє переконання, яке сформувалося щодо застосованих норм матеріального і процесуального права. Це обґрунтування суддями у рішенні, зроблених ними висновків по конкретній юридичній справі. Таким чином, правовими мотивами є думки суддів, сформовані в результаті тлумачення норм права стосовно конкретної юридичної справи. Існує думка, що казуальне

тлумачення не може виходити за межі конкретної юридичної справи. Особливістю казуального тлумачення, є те, що воно має персонально-адресний характер та стосується конкретних обставин. На думку О.М. Кириченко, цінність казуального тлумачення полягає в тому, що від нього залежить доля конкретної особи, його не можна механічно поширювати на інші аналогічні справи, оскільки кожна з них має свої індивідуальні особливості. Метою казуального тлумачення є справедливе і законне вирішення конкретної юридичної справи. Найчастіше казуальне тлумачення виступає як мотивуюча частина правозастосовного акта. Наприклад, у судових рішеннях, вироках, правозастосовних актах міністерств, агентств, відомств та ін. [6, с. 197]. Разом з тим, останнім часом з'явилися публікації, у яких стверджується протилежне. Так, Н.Я. Лепіш зазначає, що акти казуального тлумачення судових органів, опубліковані в бюлетені Верховного Суду мають загальний характер, якими нижчі суди керуються під час розгляду типових справ [7, с. 131]. І.Ю. Настасяк говорить про казуальне тлумачення як таке, що має обов'язковий характер не лише для окремого казусу, а й для всіх інших аналогічних випадків [8, с. 148]. А.Б. Венгеров та Ю.Л. Власов називають казуальне тлумачення прецедентом тлумачення правової норми, та вважають, що воно виходить за межі конкретного випадку. Адже акти тлумачення, що видаються вищестоящими органами, виступають прикладом для органів нижчих рівнів. Зазвичай нижчестоящі органи орієнтуються та дотримуються практики вищестоящих органів [3, с.79].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що казуальне тлумачення є результатом правозастосування судових та адміністративних органів влади при вирішенні конкретної юридичної справи, має персоналізований обов'язковий характер для сторін цієї справи [9, с. 140]. Разом з тим, воно має вагоме значення для удосконалення роботи усіх судових органів влади. Адже типовість ситуацій, передбачених нормативним актом, дозволяє та допускає використання результатів казуального тлумачення при вирішенні аналогічних справ, забезпечуючи тим самим єдність судової практики. Враховуючи той факт, що положення, розроблені судами часто сприймаються законодавцем у процесі нормотворчості, слід визнавати, що з фактичної (а не з юридичної) сторони суди надають вже готову «норму», розраховуючи, що вона буде прийнята суб'єктом правотворчості.

Список використаних джерел:

1. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: монографія. Х.: Факт, 2003. 328 с.
2. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
3. Гурак С. З. Тлумачення правових норм: сучасні підходи та техніка здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2014. 247 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х томах. Т. 2. М.: Юрид. лит., 1982. 360 с.
5. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.
6. Кириченко О. М. Казуальне тлумачення норми права: аксіологічний аспект. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 5. С. 195-198.
7. Лепіш Н.Я. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2014. 214 с.

8. Настасяк І.Ю. Тлумачення правових норм : навч. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л. : [ЛьвДУВС], 2010. 335 с.
9. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.0. К., 2011. 234 с.
10. Ляшенко Р. Д. Презумпція законності судового рішення / Р. Д. Ляшенко, М. В. Власюк // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. Юрид. науки. – 2013. – № 3. – С. 19–24.
11. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в дореволюційний період / Р. Д. Ляшенко // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки. – 2008. – Вип. 41. – С. 116–121.

Прокопенко І. П.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Деякі аспекти правового регулювання захисту тваринного світу в Україні

Побудова правової держави в Україні передбачає цивілізаційні підходи до правового регулювання захисту тваринного світу в Україні. За період формування української державності суспільство прийшло до розуміння того, що без утвердження верховенства права в суспільному житті, правових принципів справедливості і гуманізму; захисту прав і свобод людини, її честі і гідності не можливо без утвердження гуманного ставлення до тваринного світу.

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України. Відповідно до ст. 6. Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» підкреслює, що виховання гуманного ставлення до тварин передбачає формування високого рівня еколого-етичної свідомості та культури громадян.

Законодавче врегулювання жорстокого поводження з тваринами вивчали такі юристи-науковці: Р. В.Вереша, С. Б. Гаврик, А. Гетьман, І. А. Головко, Н. І. Зубко, А.М. Оніщенко, В. О. Турська.

В часи незалежності в Україні розроблена законодавча база про охорону тварин, яка є частиною екологічного законодавства України та являє собою ієрархічно побудовану сукупність нормативно-правових актів у цій сфері. Правова охорона і порядок використання тваринного світу в Україні забезпечується Конституцією України, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про бджільництво», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про племінну справу у тваринництві».

З кінця 20 ст. в Україні відбувається імплементація українського законодавства до європейського. 1 серпня 2014 р. Україна приєдналася до

Європейської конвенції про захист домашніх тварин, 1987 р., в якій було підкреслено, що у людини є моральний обов'язок перед тваринами, також підкреслено цінність домашніх тварин для суспільства. Ці відносини повинні базуватися на таких принципах: заборона на заподіяння страждань тваринам і залишення їх напризволяще. Конвенція передбачає охорону здоров'я тварин, захист їх від експлуатацій при дресируванні, комерційному розведенні. Ніхто не має права покинути домашню тварину напризволяще. [1]

Закон України "Про тваринний світ" у статті 3 зазначає, що об'єктами тваринного світу, на які поширюється його дія, є: дикі тварини - хордові, у тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їхньому видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Ще Дигести Юстиніана наголошують на таких особливостях об'єктів тваринного світу, де щодо об'єктів тваринного світу *res nec mancipi* існувало правило, що ці речі є безгосподарними, а тому особа, яка спіймала дикого звіра або птицю, або рибу, є її власником, доки вони перебувають у її владі. Якщо ж вони вийдуть з-під нагляду та отримають природну волю, то знову стануть власністю першого ж, хто їх добуде. Під природною волею розумівся стан, коли тварина зникне з очей, або хоча й залишиться перед очима, але її переслідування буде ускладнено.

Особливо актуальним зараз є питання жорстокого поводження з тваринами. Можна погодитися з науковцем Зубко Н.І., що в Україні добробут тварин та їх захист від жорстокого поводження – це розвиток доктрини міжнародного права. Всесвітня Декларація прав тварин від 15 жовтня 1978р. ст. 2 якої передбачає, що всі тварини мають право існувати в межах умов біологічної рівноваги; життя будь-якої тварини має право на повагу; тварини не повинні піддаватися поганому ставленню або жорстоким діям; якщо тварину необхідно вбити, це повинно бути безболісно і не спричиняти ніяких попередніх страждань для тварини; з мертвими тваринами необхідно поводитися пристойно. [2]

У ряді країн, у тому числі в Україні, знущання над тваринами, що відносять до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або із хуліганських мотивів, а також нацькування цих тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, чи у присутності неповнолітніх становить склад злочину.

Жорстоке поводження з тваринами – це не пов'язані з самообороною дії людини, що наносять шкоду людині, викликають у них фізичні або психічні страждання. Жорстокість полягає не лише в заподіянні тварині болю, але і у залякуванні, поставленні тварин у небезпеку, залишенні їх у ситуації, що викликає надмірні чи невинуваті страждання, залишенні домашніх тварин без нагляду.

2017 рік ввійде у історію правового регулювання захисту тварин від жорстокого поводження у зв'язку з посиленням покарання за негуманне поводження з тваринами. Так, 22 червня 2017 року Верховна Рада ухвалила у другому читанні і в цілому законопроект №5119-1 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо запровадження гуманного ставлення до

тварин). Закон, зокрема, істотно посилює покарання за знущання над хребетними тваринами, зокрема бездомними. Законом доповнено Кримінальний кодекс та Кодекс про адміністративні правопорушення статтею «жорстоке поводження з тваринами». Відповідно до цього закону, жорстоке поводження визначається як «знущання над тваринами, в тому числі бездомними, що спричинило муки, що завдало їм фізичні страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі». Також мова йде про на цькування тварин одна на одну і на інших тварин, залишення домашніх і сільськогосподарських тварин напризволяще, в тому числі порушення правил утримання тварин.

До Кримінального кодексу внесено поправки, що передбачають для правопорушника арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. За ці ж дії, скоєні у присутності малолітнього, будуть карати обмеженням або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Ці ж діяння, скоєні з особливою жорстокістю, або якщо вони призвели до каліцтва чи загибелі, або скоєні групою осіб, каратимуть позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Раніше ст. 299 Кримінального кодексу України передбачала як максимальне покарання за знущання над тваринами два роки позбавлення волі. Згідно зі змінами до кодексу законів про адміністративні правопорушення, жорстоке поводження з тваринами будуть карати штрафом від 200 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 3400 до 5100 грн) із конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя чи здоров'я.

Ті ж дії, скоєні повторно, або щодо двох і більше тварин, або групою осіб, пропаганда жорстокого поводження з тваринами тягнуть за собою накладення штрафу від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 5100 до 8500 грн) або адміністративний арешт до 15 діб із конфіскацією тварини. До ухвалення закону ця стаття передбачала штраф у розмірі від дев'яти до 21 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (від 153 до 357 грн).

Крім того, згідно з ухваленим законопроектом, насильницькі дії щодо тварин, спрямовані на задоволення статевої пристрасті, тягнуть накладення штрафу від 200 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 3400 до 8500 грн) із конфіскацією тварини, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя чи здоров'я.[3]

Виходячи з викладеного вище, слід зазначити, що правова охорона використання тваринного світу в Україні базується на цивілізаційних принципах не нанести шкоду навколишньому природному середовищу. Тому у зв'язку з внесеними змінами до ст. 12 Кримінального кодексу жорстоке поводження з тваринами є тяжким злочином. На жаль, не всі в українському суспільстві розуміють, що жорстокість до тварин – це пролог до злочину проти особи.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція про захист домашніх тварин //(Електронний ресурс). – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_a15.
2. Всесвітня Декларація прав тварин //(Електронний ресурс). – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : закон України від 22.06.2017 №34,ст. 371) // (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2120-19>

Кулько А. В.

Кандидат юридичних наук, докторант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Міжнародний звичай як джерело міжнародного права транскордонних прісних вод

Міжнародні звичаї відіграють особливу роль у системі джерел міжнародного права транскордонних прісних вод. Загальні норми, що стосуються використання транскордонних прісноводних об'єктів, залишаються значною мірою звичаєвими. Як і в інших частинах системи міжнародного права, вони формуються на основі практики держав, часто договірної. Їй притаманні тривалість, послідовність, повторення, загальний характер, визнання практики значною кількістю держав світу як такої, що веде до виникнення норми та відповідних міжнародних зобов'язань держав (*opinio juris sive necessitatis*) [1, с. 12].

Така практика держав виявляється в міжнародних договорах, голосуванні в міжнародних організаціях, рішеннях міжнародних судових органів або арбітражів, односторонніх актах держав. Доведення того, що практика є результатом усвідомлення юридичних зобов'язань, а не просто доцільності, може бути складнішим. У підсумку, при ухваленні рішень міжнародно-правового характеру для доведення існування *opinio juris* часто звертаються до праць авторитетних вчених у сфері міжнародного права [2, с. 206-207].

Міжнародне звичаєве право стало першим джерелом двох ключових зобов'язань держав у сфері повождення із транскордонними прісноводними ресурсами: по-перше, використовувати їх «справедливим і розумним» чином, отримуючи свою частку благ; по-друге, уникати заподіяння значної шкоди іншим прибережним державам. До міжнародних звичаїв належать також норми про право прибережних держав визначати правила використання транскордонних прісноводних об'єктів; обов'язок кожної держави давати попереднє повідомлення про заплановані на її ділянці водного об'єкту роботи; принцип свободи судноплавства на міжнародних ріках та озерах для прибережних держав тощо [3, с. 27].

Звичаєво-правові норми пізніше були закріплені у низці міжнародних договорів. Однак перші спроби закріпити ці та інші міжнародні звичаї були вчинені міжнародною неурядовою організацією – Інститутом міжнародного права (ІМП). ІМП ухвалив низку зводів рекомендацій, зокрема Мадридську декларацію про міжнародне регулювання у сфері використання міжнародних водотоків для цілей, інших ніж судноплавство 1911 р.; Зальцбурзьку резолюцію про несудноплавне використання міжнародних неморських вод 1961 р. [4, с. 70]; Афінську резолюцію про забруднення рік та озер і міжнародне право 1979 р. [5, с. 197-199]. У цих документах акцент зроблено на рівності прав прибережних

держав у використанні транскордонних водних об'єктів, за умови дотримання певних обмежень, що накладаються міжнародним правом. Сторони мали б розв'язувати розбіжності, які виникають між ними, на основі принципу суверенної рівності держав.

Подібні документи, рекомендаційні акти міжнародних організацій, форумів, авторитетних конференцій і нарад, за оцінкою деяких дослідників, належить до джерел міжнародного права транскордонних прісних вод звичаєвого характеру як «м'яке право». Найвідомішим з них є Гельсінські правила використання вод міжнародних рік Асоціації міжнародного права 1966 р. Це комплексний документ, який містить пропозиції визнаних спеціалістів з міжнародного права щодо норм з усіх основних аспектів використання та охорони транскордонних прісних вод [6, с. 479].

Хоча Гельсінські правила не є правовим актом, багато їхніх положень не лише відобразили тенденції розвитку міжнародного права, а й мали помітний вплив на подальшу практику держав та міжнародних організацій у сфері використання й охорони транскордонних прісних вод. Чимало норм договорів, чинних у Північній Америці та Європі, розроблені на основі положень Гельсінських правил. Вони мали суттєвий вплив на зміст Конвенції ООН про водотоки 1997 р. та найчастіше цитуються вченими і міжнародними судовими органами [7, с. 10]. У серпні 2004 р. на Берлінській конференції АМП були ухвалені Правила, що стосуються водних ресурсів («Берлінські правила») – сучасний варіант Правил 1966 р. [8].

Іншими важливими документами Асоціації стали Нью-Йоркська резолюція про використання вод міжнародних рік 1958 р.; рекомендації з таких питань як контроль над повеннями (Нью-Йорк, 1972 р.); підтримання та покращення стану природних судноплавних шляхів транскордонного характеру (Нью-Делі, 1974/1975 рр.); захист водних ресурсів та гідротехнічних споруд в період збройного конфлікту; управління міжнародними водними ресурсами (Мадрид, 1976 р.); регулювання течії міжнародних водотоків (Белград, 1980 р.); міжнародні підземні води (Сеул, 1986 р.); Додаткові правила про міжнародні водні ресурси (Сеул, 1986 р.); Додаткові правила про забруднення (Гельсінкі, 1996 р.) [9].

Загалом, значення документів міжнародних НУО полягає у сприянні кодифікації та розвитку міжнародного права; впливі на держави, які використовують вказані акти при ухваленні рішень, укладенні міжнародних договорів, розробці актів міжнародних міждержавних організацій; в окресленні проблем міжнародно-правового регулювання та наданні пропозицій для їхнього розв'язання.

При визнанні цих здобутків документи міжнародних неурядових організацій, на погляд автора, все ж не можна вважати джерелами міжнародного права транскордонних прісних вод звичаєвого характеру. Причиною є відсутність тривалої, послідовної, загальної практики держав та її визнання як такої, що веде до виникнення норми і відповідних міжнародних зобов'язань держав (*opinio juris sive necessitatis*).

Організація Об'єднаних Націй проводить кодифікацію звичаєвого міжнародного права в рамках діяльності Комісії міжнародного права. Комісія передає результати своєї роботи на розгляд Генеральної Асамблеї ООН. Положення, узагальнені Комісією, іноді стають звичаєвими нормами

міжнародного права ще до того, як набувають форми складових міжнародно-правових актів зобов'язального характеру [10, с. 268].

Після ухвалення Гельсінських правил АМП 1966 р. Генеральна Асамблея ООН звернулася до Комісії міжнародного права, щоб та підготувала звід проектів статей з несудноплавних видів використання міжнародних водотоків. КМП ООН працювала над цим завданням впродовж понад 25 років, затвердивши перший проект в 1991 р., а остаточний – в 1994 р. [11] Статті КМП ООН стали основою змісту Конвенції про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків 1997 р.

3-поміж інших досягнень КМП у цій сфері відзначимо Проект статей про право транскордонних водоносних горизонтів 2008 р., покликаний стати основою для універсальних та регіональних міжнародних договорів щодо транскордонних підземних вод. Ця мета констатована ГА ООН у Резолюції №68/118 «Право транскордонних водоносних горизонтів» 2013 р. [12, с. 1]

Отже, попри активний розвиток договірно-правового регулювання, міжнародний звичай залишається одним з головних джерел міжнародного права транскордонних прісних вод, що справляє значний вплив на відносини держав з приводу використання та охорони міжнародних річкових басейнів (транскордонних водних об'єктів).

Список використаних джерел

1. Rieu-Clarke A. Why do we need international water law? // Centre for Water Law, Policy and Science. – 2013. – 41 p.

2. Pattaro E. A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence: Volume 1: The Law and The Right // Springer Science & Business Media. – 2007. – 1958 p.

3. Гуреев С.А., Тарасова И.Н. Международное речное право: Учебное пособие. Отв. ред. С.А. Гуреев // Юридическая литература. – 2004. – 352 с.

4. Daibes-Murad F. A New Legal Framework for Managing the World's Shared Groundwaters // IWA Publishing. – 2005. – 368 p.

5. Resolution “On the Pollution of Rivers and Lakes and International Law.” ILA Athens Session, September 1979 // *Annuaire de l'Institut de droit international*. – 1980. – Vol. 58, T. I. – Pp. 197-199.

6. The Helsinki Rules. Report of the Fifty-Second Conference of International Law Association, Helsinki, 1966 // London: ILA. – 1966. – Pp. 477-531.

7. Schroeder-Wildberg E. The 1997 International Watercourses Convention – Background and Negotiations // Working Paper On Management in Environmental Planning. – 04/2002. – 60 p.

8. The Berlin Rules On Water Resources 2004 // International Law Association. – 2004. – 56 p.

9. Declarations Made by International Law Association / Sources of International Water Law // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 1998. – Legislative Study №65. – Pp. 281-324.

10. Dellapenna J. W. The customary international law of transboundary fresh waters // *International Journal of Global Environmental Issues*. – 2001. – Vol. 1, Nos. 3/4. – Pp. 264-305.

11. Draft Articles on the Law of Non-Navigational Use of International Watercourses 1994 / International Law Commission Report 1994 // International Law Commission. – 1994. – Pp. 89-135.

Чмыга О. В.

Кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права, Брестский государственный университет им. А. С. Пушкина, г. Брест, Беларусь

Императивный мандат члена Парламента: теоретико-правовые основы и проблемы реализации

Мандат члена Парламента (от лат. «мандат» (mandatum) - полномочие, наказ, поручение) – значимая составная часть другой, более широкой категории представительского мандата (помимо членов Парламента, представительским мандатом, как правило, обладают Глава государства, члены органов местного самоуправления) - во многом предопределяет политико-правовое положение парламентария, является, в определенной мере, предпосылкой его статуса.

В современной юридической науке преобладает традиционное деление представительского мандата парламентария на два вида – свободный и императивный. Как справедливо отмечает польский профессор Павел Сарneckи, в качестве критерия данной типологии выступает уровень свободы депутата в процессе реализации им своих полномочий, связанных с участием в деятельности органа, в который он избран [1, с. 230]. Вид же мандата определяет характер взаимодействия народного избранника со своим электоратом.

Современная концепция императивного (от лат. imperatives – повелительный) мандата определяет такой характер взаимоотношений члена Парламента со своими избирателями, при котором он наделяется соответствующими полномочиями (мандатом) только при условии обязательного выполнения поручений (наказов) своих избирателей. Избиратели, согласно данной концепции, находятся в тесной взаимосвязи со своим избранником и осуществляют постоянный контроль над его деятельностью. Парламентарий за невыполнение указанных поручений несет перед избирателями ответственность, определяющей формой которой является его досрочный отзыв избирателями. В науке конституционного права относительно элементного состава данного типа мандата существуют различные точки зрения. Традиционно исследователи усматривают в теоретической модели императивного мандата парламентария наличие трех взаимосвязанных элементов: наказов избирателей своему представителю, отчетности парламентария перед избирательным корпусом и отзыва парламентария избирателями.

На практике же, как известно, в нормативном массиве уже исчезнувшего с политической карты мира Советского Союза депутатский мандат характеризовался следующими свойствами: добровольностью принятия соответствующих полномочий; единством обязанностей и прав советского депутата; наличием у каждого депутата обязанностей и прав в объеме, равном обязанностям и правам других депутатов Совета равнозначного звена; наличием императивного мандата, выражающегося в подотчетности депутата перед избирателями, обязательности наказов избирателей для депутатов;

ответственностью депутатов перед избирателями. Невыполнение депутатом государственного долга, нарушение интересов избирателей влекло за собой его отзыв в установленном законом порядке (статья 107 Конституции СССР, статья 6 Закона СССР «О статусе депутатов») [2, с.86].

Автор данной работы придерживается мысли о том, что на современном этапе – в веке XXI – императивная модель представительского мандата парламентария имеет, тем не менее, некоторый ряд объективных преимуществ, к числу которых можно отнести: наличие постоянной тесной связи представителя со своими избирателями; наличие политико-правовой ответственности парламентария перед его избирательным корпусом; наличие возможности у парламентария решать насущные проблемы не только исключительно на общегосударственном уровне, но также и на региональном.

Следует отметить, что в настоящее время императивный мандат закреплен в Конституциях ряда развивающихся государств: к примеру, во Вьетнаме, КНДР, Кубе. Кроме того, некоторые развитые европейские страны признали необходимость нормативного закрепления модели императивного мандата и прямо закрепили ее в своих Конституциях. Примером конституционного закрепления данного типа мандата может послужить Основной Закон Испании, содержащий положение о том, что «члены Генеральных кортесов связаны императивным мандатом» (часть 2 статьи 67).

И, напротив, в мировом нормативном массиве существуют Конституции ряда европейских государств, которые прямо или опосредованно запрещают императивный мандат. К примеру, Конституция Италии в статье 67 указывает, что каждый член парламента представляет нацию и выполняет свои функции без императивного мандата. Часть 1 статьи 27 Конституции Франции содержит положение о том, что «любой императивный мандат является недействительным».

В Основном же Законе Республики Беларусь вопрос о природе мандата парламентария прямо не решен. Однако, поскольку статья 72 Конституции белорусского государства, а также статья 9 базового Закона «О статусе депутата Палаты представителей, члена Совета Республики Национального Собрания Республики Беларусь» прямо предусматривают закрепление механизма, предусматривающего отзыв парламентариев, на наш взгляд, следует говорить об императивном мандате указанных лиц. «Это означает, что депутат, не оправдавший доверия избирателей, может быть отозван по инициативе не менее 20% избирателей округа, от которого он избран. Инициатива выражается в виде сбора подписей. Для указанных целей создается инициативная группа на собрании избирателей, на которое обязательно приглашается депутат. Сбор подписей осуществляется аналогично указанной процедуре, применяемой при выдвижении кандидата в депутаты. Отзыв считается состоявшимся, если за него проголосовало более половины граждан, принявших участие в голосовании» [3, с.23].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что как всякая теоретическая модель, императивная модель мандата парламентария характеризуется не только преимуществами (их, на наш взгляд, в рассматриваемой категории достаточно много), но также и некоторыми негативными сторонами, наиболее существенной из которых является, к сожалению, ее нахождение на стадии все еще недостаточного теоретического и законодательного осмысления. Отсюда следует,

что некоторые законодательные положения, упорядочивающие отношения, которые составляют суть природы мандата названных лиц, должны быть в результате данного «реформирования» подвергнуты новому осмыслению а, следовательно, и соответствующей переработке.

Список использованных источников:

1. Paweł Sarnecki (red.) Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej., Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, 2011.
2. Карасев, А.Т. Депутат в системе представительной власти (конституционно-правовое исследование) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / А.Т. Карасев. – Екатеринбург, 2009. – 448 с.
3. Приходько, Ф.С. Выборы и избирательные системы : лекции для студентов всех фак. / Ф.С. Приходько ; Белорус. гос. с.-х. акад. – Горки, 2004. – 27 с.

Кононенко В. В.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри правових наук та філософії, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Правове регулювання діяльності релігійних громад в УРСР у другій половині 1940-х – 1960-х рр.

У роки Другої світової війни в Україні спостерігається активне зростання релігійності населення, збільшення кількості віруючих, спонтанне відродження релігійного життя на окупованих територіях, відновлення храмів, що були знищені радянським режимом у довоєнний період під час політики «войовничого атеїзму», зародження та розвиток релігійних громад нового спрямування. З відновленням радянської влади органами державної влади розпочалася цілеспрямована кампанія по відновленню всеохоплюючого контролю над релігійним життям віруючих.

На даний час релігійне законодавство базувалося на Конституції СРСР від 5 грудня 1936 р., Конституції УРСР від 30 січня 1930 р., Постанові ВЦВК і РНК РРФСР «Про релігійні об'єднання» від 8 квітня 1929 р. та інших нормативно-правових актах. Так, у статті 124 Конституції СРСР від 5 грудня 1936 р. зазначалося, що з метою забезпечення за громадянами свободи совісті церкву в СРСР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода сповідання релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнавалася за всіма громадянами [1, с. 57]. Дублювала це положення Конституція УРСР у статті 123 [2].

Спільна постанова ВЦВК і РНК РРФСР «Про релігійні об'єднання» від 8 квітня 1929 р. формально була прийнята на основі Декрету Ради Народних Комісарів «Про відділення церкви від держави і школи від церкви» від 2 лютого 1918 р. – основоположного нормативно-правового акту, що визначав відносини між державою та церквою в умовах радянської влади. З прийняттям цієї постанови розпочався більш жорсткий етап у боротьбі з релігією у період утвердження сталінського тоталітарного режиму. Даний нормативний акт із внесеними доповненнями та змінами Президії ВР РРФСР від 23 червня

1975 р. був формально діючим включно до падіння комуністичного режиму в Україні. Згідно Постанови зареєструвати релігійну громаду могли віруючі у віці від 18 років та у кількості не менше 20 осіб [3, с.292-305]. У початковому варіанті нормативного акту рішення про реєстрацію релігійної громади приймалось в міськраді чи районному виконкомі, а відповідно до змін від 1975 р. – лише Радою зі справ релігії при Раді Міністрів СРСР за поданням Рад Міністрів автономних республік, виконавчих комітетів крайових, обласних, міських (міст Москви і Ленінграду) Рад депутатів трудящих. Зареєстрована релігійна громада могла отримувати у безоплатне користування молитовні будинки і предмети, призначенні для культових цілей.

29 грудня 1929 р. Народним комісаріатом внутрішніх справ УСРР було затверджено Положення «Про порядок організації, діяльності, звітності і ліквідації релігійних громад та систему обліку адмінорганами складу релігійних громад та служників культу», що у цілому дублювало постанову ВЦВК і РНК РРФСР «Про релігійні об'єднання» від 8 квітня 1929 р. Дане положення подавало типовий статут релігійної громади, визначало порядок передачі в користування релігійних громад молитовних будинків та культового майна та їх закриття молитовних будинків та ліквідації релігійних громад, порядок вилучення дзвонів з молитовних будинків, що функціонують, облік складу релігійної громади та служників культу [4, с. 61-85].

З відновленням радянської влади на межі 1943–1944 рр. релігійним життям усіх конфесій опікувалася Рада у справах Російської православної церкви, яку очолював Г.Г. Карпов [5, с. 382]. Утім, 19 травня 1944 р. Постановою Раднаркому СРСР «Про організацію Ради у справах релігійних культів» було створено ще один всесоюзний державний орган, який мав уповноважених в областях УРСР та опікувався релігійним життям усіх релігійних конфесій, окрім православних релігійних організацій. Рада у справах Російської православної церкви та Рада у справах релігійних культів опікувалася релігійним життям віруючих СРСР до грудня 1965 р., коли їх функції було передано новоствореній Раді у справах релігії.

У перші повоенні роки віруючі переважали органи влади проханнями про відкриття культових споруд. Щоб якось впорядкувати цей процес, а на нашу думку, більш ускладнити його, було прийнято Постанову РНК СРСР від 19 листопада 1944 р. «Про порядок відкриття молитовних будинків релігійних культів». Формально визнаючи можливість повернення культових споруд, радянська влада зробила цю процедуру надто складною: до прийняття рішення були залучені обласні виконавчі комітети рад депутатів трудящих, уповноважені Ради у справах релігійних культів РНК СРСР, сама Рада у справах релігійних культів РНК СРСР, яка погоджувала відкриття і надсилала своє рішення Раді Народних Комісарів СРСР, і лише після повідомлення останнього облвиконкомом передавали будівлю віруючим.

Постановою РНК СРСР від 1 грудня 1944 р. «Про порядок відкриття церков і молитовних будинків на території, звільненій від німецької окупації» були легалізовані ті церкви та молитовні будинки, які відновили свою діяльність під час окупації або у перші місяці після відновлення радянської влади. Органам місцевої влади рекомендувалося не закривати молитовні будинки, а віруючим дозволялось ремонтувати та облаштовувати молитовні будинки [6, с. 37].

Правові засади діяльності молитовних будинків регулювали також Постанова РНК від 28 січня 1946 р. «Про молитовні будинки релігійних громад» та Постанова Ради Міністрів СРСР від 17 лютого 1955 р. «Про зміни порядку відкриття молитовних будинків релігійних культурів».

У середині 1950-х років серед віруючих активізувалася релігійна діяльність за межами культових споруд, паломництво та поклоніння віруючих святим місцям. З метою виправлення зазначених проблем у 1959 р. було прийнято Постанову «Про припинення культової діяльності поза межами храмів» та постанову Президії ЦК КПРС «Про заходи щодо припинення паломництва до так званих святих місць».

Одним із перших дослідників, який детально проаналізував радянське законодавство про релігійні культу, був відомий дисидент І. Шафаревич. Вже у 1973 р. у Доповіді Комітету прав людини ООН «Законодавство про релігію в СРСР» він звернув увагу на те, що законодавство даного періоду не забезпечувало достатніх гарантій нормального розвитку релігійного життя, проголошеного в Конституції СРСР принципу свободи совісті; інструкції, які повинні були роз'яснювати застосування законів (мається на увазі Декрет 1918 р. та Постанову 1929 р.) містять нові положення, що не сліднують із законів, а в деяких випадках їм протирічать. Крім того, на його думку, «є вагомі підстави остерігатися, що на практиці порушуються і інструкції, і закони про релігію» [7, с. 119].

Детальний аналіз законодавства, підтверджують його думку, у Постанові ВЦВК і РНК РРФСР «Про релігійні об'єднання» від 8 квітня 1929 р. не були прописані підстави відмови у реєстрації релігійних громад та процедура оскарження цього рішення, що робило органи, уповноваженні приймати дані рішення, єдиною інстанцією та породжувало зловживання. Також не були детально прописані підстави припинення їх реєстрації, а підстави розірвання договору оренди молитовного приміщення іноді були виключно формальними.

Деталізували положення Постанови від 1929 р. ряд підзаконних нормативно-правових актів: Циркуляр Наркомату комунального господарства РРФСР «Про порядок передавання комунальним органам і включення в муніципальний фонд ліквідованих молитовних будівель» (9 серпня 1931 р.), Інструкція Постійної комісії при Президії ВЦВК з питань культів «Про порядок введення в життя законодавства з культів» (30 січня 1931 р.), «Інструкція про застосування законодавства про релігійні культу» (16 березня 1961 р.), «Інструкція про облік релігійних об'єднань, молитовних будинків і будівель, а також про порядок реєстрації виконавчих органів релігійних об'єднань і служителів культу» (31 жовтня 1968 р.).

Таким чином, з відновленням радянської влади на колишніх окупованих територіях після розгрому Німеччини влада знову підходить до вирішення національного питання на імперських принципах. Наступ на етноконфесійні осередки став одним із основних засобів здійснення національної політики в Україні у другій половині 1940-х – у 1950-х рр.

Список використаних джерел:

1. Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. Москва: ЦИК СССР, 1937. 320 с.
2. Конституція (Основний закон) Української радянської соціалістичної республіки від 30 січня 1930 р. // Верховна Рада України. Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>.

3. Коммунистическая власть против религии Моисея: Документы 1920–1937 и 1945–1953 гг. / Сост. В.Ю.Васильев и др.; Предисл., примеч. Л.И. Килимника; Центр изучения и публикации документов евр. истории «Храни и помни». – Винница: Глобус пресс, 2005. – 384 с.

4. Положення «Про порядок організації, діяльності, звітності і ліквідації релігійних громад та систему обліку адмінорганами складу релігійних громад та служників культу» від 29 грудня 1929 р. // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. — 2005. – № 1/2 (24/25). – С. 61-85.

5. Советов И. М. Совет по делам религиозных культов при СНК СССР в 1944–1945 гг.: обязанности и сфера компетенции, организационная структура и основные направления деятельности / И. М. Советов // Свобода совести в России: исторический и современный аспекты (Выпуск 2). – М.: РОИР, 2005. – С. 382-403.

6. Петров С.В. Молитовні будинки в контексті релігійної політики СРСР щодо євангельських церков у 1940-1960-і роки // Наука. Релігія. Суспільство. – 2013. – № 1. – С36-46.

7. Шафаревич И. Р. Полное собрание сочинений: в 6 т. Т. 1. / И. Шафаревич / Предисл. И. С. Шишкин / Отв. редактор О. А. Платонов. – Москва: Институт русской цивилизации, 2014. – 672 с.

Лапшин С. А.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри правових наук та філософії Вінницького державного педагогічного університету, м. Вінниця, Україна.

Децентралізація як основа трансформаційних процесів в Україні

Одним із ключових напрямків трансформації політичної системи України є децентралізація. Із передачею владних повноважень із центру на місця пов'язані величезні очікування позитивних змін.

Зауважимо, що незважаючи на те, що термін «децентралізація» системно використовується у виступах політичних та державних діячів, розуміння його сутності для пересічних громадян видається проблемним. Водночас, це поняття можна розглядати не лише з погляду на адміністративно-територіальний устрій держави, а й зважаючи на систему органів публічної адміністрації, розподіл функцій між ними, повноважень та фінансових ресурсів. Незважаючи на закріплення децентралізації в Конституції України як основи територіального устрою, відмінності від законодавства інших держав є досить відчутними, адже за кордоном основною засадою є «поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади», що дозволяє підтримувати баланс всередині країни та уникнути конфліктів на місцевому рівні [1, С. 9]. Саме тому визначення оптимального рівня концентрації владних повноважень для кожної інституційної ланки є одним із ключових завдань для України. Між іншим, розширення впливу громадськості забезпечує реальний розвиток демократії, але необхідно розуміти, що поняття децентралізації має різні напрями, тому ототожнення цього поняття винятково із місцевим самоврядуванням також є помилковим. Наразі кожен вид децентралізації повинен мати конкретну правову форму задля практичної реалізації реформи. Зокрема, за суб'єктами та сферами впливу виокремлюють територіальну, функціональну й предметну децентралізацію, причому розрізняють вертикальну та горизонтальну форми за принципом ієрархії. У свою

чергу, територіальна децентралізація включає політичну, адміністративну та фінансову складову, тому впровадження нової моделі потребує комплексного підходу з урахуванням розподілу концентрації завдань та компетенцій на центральному рівні. Однак, проблема держав, які сформувалися в межах соціалістичної ідеології, командно-адміністративної системи та планової економіки полягає в необхідності повної трансформації усіх сфер (бюджетної, фінансової, інституційної, адміністративно-територіальної, соціальної, судової, освітньої) з чітким розмежуванням теорії та практичних можливостей. Труднощі проведення реформи пов'язані не лише із застарілістю самої системи всередині держави, а й із наявністю можливих ризиків, які полягають у таких проблемах як: автономізація цілей різних регіонів та реалізація одиничних амбіцій; загроза монолітності політики держави у відповідних сферах; дезінтеграція діяльності публічної адміністрації щодо надання послуг та прийняття управлінських рішень; ускладнення координації роботи на центральному та місцевому рівнях; зростання ризиків щодо прийняття та виконання рішень посадовцями, які можуть розширити коло повноважень тощо. Між іншим, реформування кожної складової передбачає подолання нових труднощів. Для прикладу можна розглянути реформу місцевого самоврядування, спрямовану на підвищення суб'єктності локальних органів та реалізацію принципу субсидіарності. Впровадження цієї реформи передбачає розв'язання ряду ключових питань: по-перше, повноваження органів місцевого самоврядування не мають чіткого розмежування та залишаються обмеженими, що знижує їхню спроможність вирішувати локальні питання в межах Конституції України; по-друге, місцеві бюджети досить слабкі та залежні від центру; по-третє, земельне питання залишається невирішеним (йдеться про чітке визначення суб'єкта, який має розпоряджатися земельними ресурсами за межами населених пунктів); по-четверте, подолання диспропорції між адміністративно-територіальними одиницями однакового рівня, розривність цілісної території та перебування територіальних громад сіл, селищ та міст у складі інших локальних одиниць тощо [2, С. 13]. Безумовно, це неповний перелік проблем, які необхідно вирішити найближчим часом, причому вони стосуються лише одного вектора децентралізації, тому впровадження стратегічних програм потребує тривалого часу, комплексного підходу та компетентності в реалізації змін. Зобов'язання щодо децентралізації влади містяться в ключових програмних документах, а саме: у Плані дій уряду «Відновлення України» від 03.09.2014; у Коаліційній угоді; у Програмі діяльності КМУ від 11.12.2014. Зокрема, у даних документах зазначається, що метою децентралізації влади – є «відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування» [3, С.7].

Безумовно, децентралізація влади на користь місцевих уповноважених суб'єктів не може мати абсолютний характер. Так, за районними державними адміністраціями, які входять до централізованої системи органів виконавчої влади необхідно зберегти повноваження щодо контролю за законністю актів місцевого самоврядування та щодо координації діяльності територіальних органів виконавчої влади, які не включені до складу місцевих держадміністрацій. Окремі органи, такі як територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади,

матимуть можливість зберегти власні повноваження з огляду на те, що їхні функції недоцільно передавати місцевому самоврядуванню з міркувань ефективності реалізації. Втім, подальше впровадження реформ потребує не лише формального закріплення, а й врахування усіх ризиків та перебудову системи загалом.

Реформа децентралізації здійснюється у два етапи. Першим етапом був підготовчий, який включав розробку проектів законодавчих актів, визначення меж та розподіл повноважень прав та відповідальності, стандартизацію послуг в межах громад та підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування.

Другий етап який передбачає формування соціально-політичної бази реформи та її проведення. Він включає в себе: - проведення широкого інформаційно-роз'яснювальної роботи; - формування об'єднаних територіальних громад; - формування комунальної власності об'єднаних громад; - прийняття законів про місцеве самоврядування; - формування нової системи територіальної організації влади; - визначення повноважень органів місцевого самоврядування районів та областей; - створення конституційної основи утворення виконавчих органів обласних та районних рад і розмежування повноважень між ними та відповідними місцевими державними адміністраціями; - проведення місцевих виборів з урахуванням оновленої системи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

Очікуваними результатами реформи децентралізації є: - формування територіальних громад, здатних і спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення; - створення умов для економічного та соціального розвитку територіальних громад та їх об'єднань; - чіткий розподіл повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади; - організаційна та матеріальна автономія територіальних громад та органів місцевого самоврядування, наближення якості їхньої діяльності до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування; - наближення надання адміністративних та соціальних послуг до жителів територіальних громад та їхніх об'єднань, підвищення якості цих послуг; - формування системи контролю з боку держави та населення за наданням адміністративних послуг; зменшення диспропорцій у доступі до послуг у різних територіальних громадах; - покращення на цій основі якості життя людини в українських містах, селищах та селах [4].

Отже, децентралізація піддається аналізу не лише з погляду на територіальну організацію держави, а й з урахуванням призначення, предмета, функцій публічної адміністрації, визначення виду та основних напрямів реалізації реформи. В будь-якому разі, успішність впровадження нових програм залежить від державного устрою та політики, визначених критеріїв щодо ефективності й діяльності публічної адміністрації, подолання факторів ризику та раціонального співвідношення формальних та практичних основ.

Труднощі здійснення реформ пов'язані не лише із потребою трансформації системи загалом, а й із наявністю можливих ризиків локального та загальнодержавного спрямування, причому формальне закріплення основ децентралізації потребує розробки чіткого механізму її використання на практиці,

враховуючи різні рівні та види цього поняття (горизонтальну та вертикальну, політичну, соціально-економічну, екологічну децентралізацію).

Перспективність та успішність децентралізації можлива лише у разі збалансованого поєднання та чіткого розмежування компетенцій в межах центрального та локального рівнів з урахуванням історичного досвіду, особливостей розвитку певного регіону та розширення його можливостей щодо співпраці з іншими адміністративно-територіальними одиницями, використання проектів національного та міжнародного рівня, забезпечення реформи із наявністю комплексного підходу та враховуючи реакцію суспільства на готовність до змін та подолання кризових етапів.

Список використаних джерел:

1. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О.Бориславська, І.Заверуха, Е.Захарченко та ін. К.: ТОВ «Софія», 2012. 128 с.;
2. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / Ю.Ганущак К.: ТОВ «Софія-А», 2013. 160 с.
3. Єрмолаєв А. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні / А.Єрмолаєв та інші. К., 2015. 44 с.
4. Реформування місцевого самоврядування - це ще один крок до Європи. Режим доступу: <http://chervlada.gov.ua/sub/rda/presentr/novini/reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-ce-sche-odin-krok-do-evropi/>

Магась-Демидас Ю. І.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства ЖДУ ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

«Інструкція філерам» 1902 р. як засіб удосконалення політичного розшуку в Російській імперії

У Російській імперії одним із засобів негласного розслідування стосовно осіб, причетних до революційного руху, було зовнішнє спостереження, яке здійснювалося особливими особами – філерами. Слово «філер» походить із французької *fileur* – вистежувати – агент таємної поліції, що здійснює спостереження за якою-небудь особою. До цієї професії склалося негативне ставлення з боку основної частини інтелігенції, робітників, вона асоціювалася з презирливим словом «шпик» [1, с. 361]. Зовнішнє спостереження було засобом здебільшого допоміжним, поряд із роботою внутрішньої агентури.

Дослідження вказаної теми є актуальним у світлі висвітлення боротьби російської імперської влади проти революційного руху. Питання діяльності царської охоранки, зокрема філерів, знайшло відображення в працях ряду вітчизняних та зарубіжних авторів, як, наприклад, М. Щербак та Н. Щербак [2], В. Измозик [1], З. Перегудова [3] тощо.

Служба зовнішнього спостереження була створена задовго до організації Департаменту поліції в 1880 р. Вона складалася в основному з філерів-агентів, які були при установах як кримінального, так і політичного розшуку. Однак зі зростанням революційного руху, створенням нелегальних політичних партій така відомча роз'єднаність заважала ефективній роботі. Першою спробою зміцнення служби зовнішнього спостереження та її централізації було створення в 1894 р.

при Московському охоронному відділенні Летючого загону філерів. Він мав привілейоване становище, співробітники мали великий досвід роботи. Однак поїздки і відрядження нерідко викликали ускладнення, головним чином у зв'язку з зарозумілістю московських філерів, які, приїхавши у провінцію, відмовлялися підпорядковуватися місцевому начальству, ставилися зверхньо до нього та до місцевих агентів, знущалися над низькою платнею останніх, деморалізуючи їх, та перешкождали таким чином слідству [3, с. 172-173].

На той час розшук у Росії був поставлений настільки слабо, що багато чинів поліції не були знайомі навіть з елементарними правилами цієї роботи. Першим, хто звернув увагу на необхідність модернізації роботи поліції відповідно до нових умов, став С. Зубатов, який очолив у 1896 р. Московське охоронне відділення. Він організував систему розшуку за європейським зразком, ввів систематичну реєстрацію, фотографування, конспірування агентури тощо [4, с. 107].

1902 р., у процесі реорганізації системи політичного розшуку, було створено розшукові пункти, а також розформовано Летючий загін при Московському охоронному відділенні: основна частина його особового складу була розподілена на нові розшукові пункти, а 20 кваліфікованих співробітників увійшли до складу нового Летючого загону, утвореного при Департаменті поліції. Щоб запобігти вищевказаним негативним явищам у діяльності філерів та чітко регламентувати їхню діяльність, у жовтні 1902 р. було розроблено «Інструкцію філерам Летючого загону і філерам розшукових та охоронних відділень», яка складалася з 21 пункту. Авторами її були С. Зубатов та Є. Медников (останній очолив новостворений Летючий загін). Цей документ був чинним до 1907 р, коли він був замінений двома новими інструкціям [3, с. 173].

Інструкція містила порядок дій агента, що виїжджав із місця постійного перебування за спостережуваною особою, регламентувала такі аспекти як порядок квартирування, стеження, подання звітів тощо. Розгляд документа дозволяє з'ясувати особливості роботи філера.

Так, після прибуття за спостережуваною особою в будь-яке інше місце поза свого постійного місця проживання, філер повинен був негайно телеграфувати про свою адресу завідувачу наглядом і своєму безпосередньому начальнику, а також щодня докладно повідомляти про результати стеження. Цікавим був характер телеграм-звітів, що мали носити зміст торгової кореспонденції, наприклад: «Товар Чорного везу в Тулу». Підписувати їх агент повинен був власним прізвищем. Крім цього, філери могли надсилати рекомендовані листи, відправляти які слід було із вокзалів або поштових скриньок поїздів. Листи з однієї й тієї ж місцевості повинні були мати загальну порядкову нумерацію і вказівки, коли і де вони складені, в кінці – підпис автора.

Кожній особі, за якою велося спостереження, давалася кличка (як і іншим фігурантам, які в ході стеження часто траплялись філерам, і які, на думку останніх, могли становити інтерес для поліції). Кличку слід було давати коротку (з одного слова). Вона мала характеризувати зовнішність спостережуваного або загальне враження, яке справляла дана особа, а також свідчити про стать спостережуваного. Не слід було давати однакових кличок кільком особам, і кожен спостережуваний мав лише одну кличку, дану йому вперше.

Згадуючи нову особу під кличкою, філер мав повідомити прикмети спостережуваного в наступному порядку: вік, зріст, статура, обличчя (очі, ніс,

вуха, рот, чоло), колір і довжина волосся, одяг, особливості ходи чи манери поведження.

Повідомлялася також адреса, де проживав спостережуваний, в тому числі й прізвище квартировласника, у якого винаймалося житло. Слід було детально описати вигляд будинку: вхід, поверх, флігель, вікна і т.д. Аналогічні відомості подавалися щодо візитів спостережуваних до інших осіб: не лише до кого вони пішли, а й опис житла останніх. При відвідуванні спостережуваною особою магазинів чи майстерень слід було обов'язково вказувати прізвища їх власників та адреси.

Звісно, при здійсненні спостереження необхідно було завжди діяти так, щоб не привертати до себе увагу, зокрема, не ходити підкреслено тихо та не залишатися протягом тривалого часу на одному місці.

Старший філер повинен був повідомляти письмово короткі відомості про поточне спостереження, зокрема, про встановлення і з'ясування осіб спостережуваних, місця, які вони відвідували, про появу нових фігурантів, зміну місця проживання, про збори та конспіративні побачення, ділові стосунки, отримання й передачу будь-яких пакунків та інших підозрілих предметів тощо. Такі звіти оперативно подавалися старшими філерами завідувачу наглядом, і не менше двох разів на тиждень надсилалися у Департамент поліції безпосередньо на ім'я завідувача зовнішнім спостереженням Є. Медникова [5].

Таким чином, Є. Медников вважається творцем школи агентів зовнішнього спостереження у Росії. Його діяльність у сфері зовнішнього спостереження, спільно з роботою С. Зубатова, який розвивав мережу внутрішньої агентури, дозволила Московському охоронному відділенню розгорнути діяльність із розкриття і ліквідації революційних організацій по всій імперії. З огляду на це, негативне ставлення до філерів серед різноманітних кіл суспільства не викликає подиву.

Стеження могли здійснювати і за державними особами, якщо це вважалось необхідним для державної безпеки. Наприклад, таке спостереження здійснювалося за колишнім головою Ради Міністрів С. Вітте з серпня 1914 р. по 29 лютого 1915 р. (до смерті графа): збиралися відомості про те, хто відвідав Вітте і кого відвідав він, скільки хвилин тривала зустріч, проводилася перлюстрація кореспонденції. Іноді філери випускали його з поля зору і знову відновлювали спостереження. В кінці місяця підбивалися підсумки і складалася довідка зустрічей Вітте. В агентурних записках йому було дано кличку «Хазяїн». Ймовірною причиною стеження стало те, що С. Вітте працював над написанням мемуарів, що могло спричинити оприлюднення небажаної інформації [3, с. 183].

Варто зазначити, що мережа зовнішнього спостереження на периферії не була такою ефективною, як у центрі імперії. Створення охоронних відділень передбачало організацію при кожному з них загону філерів. Зокрема, у Києві його чисельність мала становити 33 особи, у Харкові та Одесі по 25, Житомирі – 8. Проте на практиці кількість їх становила 19 у Києві, 13 у Харкові та 17 агентів в Одесі. Неуккомплектованість штату зумовлювалася низькою платнею й складністю роботи філера [2, с. 78].

Отже, одним із засобів удосконалення політичного розшуку в Російській імперії стало створення розгалуженої мережі зовнішнього спостереження, яка складалася з агентів поліції – філерів. Затвердження у жовтні 1902 р. спеціальної інструкції регламентувало діяльність агентів і підвищило результативність їхньої

роботи. В наслідок реформування С. Зубатовим системи політичного розшуку сформувався більш ефективний механізм боротьби з революційними організаціями, й філери стали невід'ємною його частиною.

Список використаних джерел:

1. Жандармы в России / Сост. В. С. Измозик. – СПб, Издательский Дом «Нева»; М.: «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. – 640 с.

2. Щербак М. Г. Охранка в Україні (1902-1914 рр.) / М. Г. Щербак, Н. М. Щербак // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник» Вип. 54 (11). – К., 2011. – С. 76-80.

3. Перегудова З. Политический сыск России (1880-1917 гг.) / З. Перегудова. – Москва: РОССПЭН, 2000. – 416 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/pereg/

4. Шахматов А. В. Феномен С. В. Зубатова: исторические ретроспективы развития агентурной работы в оперативно-розыскной деятельности и опыт противодействия терроризму в России / А. В. Шахматов, М. Л. Родичев // Юридическая наука: история и современность. – 2015. – № 11. – С. 106-117.

5. Инструкция филерам Летучего отряда и филерам розыскных и охранных отделений, 31 октября 1902 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://military.wikireading.ru/578>

Маркевич О. В.

Кандидат історичних наук, старший викладач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Законодавство Російської імперії про дворянське депутатське зібрання та його реалізація у Волинській губернії першої половини XIX ст.

В сучасній історичній та правовій науці актуальності набувають дослідження, пов'язані з історією місцевого самоврядування. Функції, повноваження та структура цих органів дозволяють зауважити механізми, які застосовувала державна влада аби стимулювати їх розвиток, або всебічно контролювати. Сучасний правовий розвиток суспільства вимагає від держави децентралізації, яка полягає у наділенні органів місцевого самоврядування повноваженнями та фінансовою самостійністю. У цьому контексті актуальним є питання дворянського станового самоврядування на українських землях у складі Російської імперії. Держава найбільше довіряла дворянам, які були опорою самодержавства, і наділила їх широкими правами і привілеями, аж до формування станових самоврядних органів, з іншого боку законодавством чітко регламентувалась їх компетенція, аби не допустити зловживань. Завдання цієї розвідки полягає у аналізі імперського законодавства про дворянське депутатське зібрання та висвітленні особливостей його реалізації у Волинській губернії першої половини XIX ст.

Дворянські органи станового самоврядування склали дворянські зібрання, дворянські депутатські зібрання, інститут предводителя дворянства та дворянські опіки. Найповніше повноваження дворянського депутатського зібрання розписані у «Дарованій грамоті дворянству» від 21 квітня 1785 року. В ній вказувалось, що депутатські зібрання створювалися у кожній губернії, які

очолював губернський предводитель дворянства. Туди входили представники від повітів – депутати, що обиралися місцевою елітою кожні три роки. Головним напрямком діяльності був розгляд справ про дворянське походження роду або конкретної особи. Осіб, які довели своє привілейоване походження, дворянське депутатське зібрання вносило до Родовідної книги, як складалася з шести частин. До першої записували родини, за якими рахувалися привілеї до сотні років, до другої – отримали дворянство за військові заслуги, третьої – вихідці з чиновників (до восьмого класу Табелі про ранги), четвертої – іноземні роди, п'ятої – родини, відзначені титулами та до шостої – родини, які виводять своє благородне походження понад сто років [1, с. 351, 354].

Згодом депутатське зібрання втратило найголовнішу зі своїх повноважень – зараховувати у дворянство. Це перейшло у компетенцію Тимчасового присутствія Герольдії, яка остаточно вносила рішення, повідомляючи зібрання. Відтак між Герольдією і зібранням запроваджувався особливий рівень діловодства, офіційно закріплений нормативно-правовими актами від 27 травня 1825 р. «Про підтвердження Дворянським депутатським зібранням, щоб при виконанні приписів і вимог Герольдії не допускалося затягування» [2, с. 580] та від 26 травня 1826 р. «Про підтвердження Дворянським депутатським зібранням про виконання вимог Герольдії у справах дворян» [3, с. 496] тощо.

Депутатське зібрання було постійно засідаючим органом влади. Щоправда, проаналізувавши журнали депутатського зібрання зауважимо, що у жовтні 1833 р. Волинське дворянське депутатське зібрання проводило засідання лише 10, 19, 23 і 26 чисел, тобто чотири рази на місяць [4, арк. 816-840]. У листопаді того ж року засідання відбувались 2, 13, 22 і 27, тобто також декілька разів, то ж не дивно, що справ накопичувалось чимало, про що постійно зауважували губернатор, губернське правління [4, арк. 840-863]. У депутатському зібранні діяв колегіальний принцип прийняття рішень, цим самим воно уподібнювалось до губернського правління – органу адміністративного управління. Попри організаційну схожість, була суттєва відмінність – депутатське зібрання вирішувало справи лише дворян.

У ієрархії взаємовідносин депутатське зібрання залежало від Сенату. Місцевим органам влади, як-то губернському правлінню, палатам чи судам не звітувало про свою діяльність, однак саме з останніми вели листування [5, с. 227]. У дореформений період кожен стан судився судом рівному собі, щоб вирішувати справу у повітовому чи верхньому земському суді, особі необхідно було підтвердити привілейоване походження, яке засвідчувало свідоцтво з депутатського зібрання. Цього ж потребували справи про зарахування на державну службу, у такому разі до депутатського зібрання зверталось губернське правління.

Ціла низка законодавчих актів стосувалась нагляду за їх діяльністю. Наділивши цей корпоративний орган влади повноваженнями, державна влада забезпечила і контроль над ним, найпоширенішим механізмом якого служили перевірки. Наймасштабніша по всій імперії запроваджувалась указом від 20 квітня 1834 року [6, с. 302]. Персональна відповідальність за виявлені порушення покладалась на губернського предводителя дворянства. Мета перевірки полягала у з'ясуванні законності внесення осіб до родовідної книги, аби в подальшому депутатські зібрання лише доповнювали її новонародженими дворянами. Для

цього створювалися спеціальні комісії у кожній губернії під керівництвом голови Совісного суду. Варто зауважити, що це ледь не єдиний випадок, коли діяльність важливої губернської ревізійної комісії очолював не начальник краю. Це пов'язано з тим, що дворянська спільнота відстоювала право самостійно приймати рішення, що стосувалося їх прав, протидіяла тиску з боку місцевої адміністрації. Від імені дворянства зібрання могло звертатись до імператора. До складу також ввійшли два засідателі від палат та двоє членів депутатського зібрання. Постійним учасником був губернський прокурор, який у комісії діяв у межах своїх постійних повноважень, тобто слідкував за правильністю застосування законів тощо. Окремо підкреслювалося, що представниками від депутатських зібрань не можуть бути особи, діяльність яких ревізують, щоб не траплялись випадки, коли члени комісії переглядали свої ж рішення. Те, чого так намагалась уникнути верхівна влада, виникло у Волинській губернії. Депутати, які спочатку входили у дворянське депутатське зібрання, були зараховані у місцеві ревізійні комісії.

Комісії проводили ревізії всіх справ дворянського депутатського зібрання від часу його створення у губернії і до 1829 року. Для діловодства при кожній комісії запроваджувалась канцелярія. 8 березня 1837 р. набув чинності ще один указ, який продовжував діяльність комісій на три роки [7, с. 143].

Для Волинської губернії цей законодавчий акт не став основним, оскільки раніше, 30 січня 1837 р. був прийнятий спеціальний закон, який діяв лише у Київській, Волинській та Подільській губерніях. Він вніс корективи у склад членів комісії: додатково призначався чиновник від держави, якому призначалось жалування 1500 руб. та перекладач – 800 руб. Підкреслювалась вимога надсилати щорічні звіти в Герольдію, а також місцевому губернатору і генерал-губернатору. Губернська адміністрація мала детально вивчати інформацію і могла втручатись у роботу дворянського зібрання. Зокрема, вимагати від депутатського зібрання щомісячних звітів про виконання ними вимог ревізійних комісій, з обґрунтуванням причин, що призвела до повільного вирішення справ [8, с. 68-69]. У інших губерніях такі дії заборонялися, оскільки це суперечило самому поняттю самоврядування. У губернії Правобережної України, де польська еліта участю у Листопадовому повстанні продемонструвала нелояльність до державної влади, кожен крок корпоративних органів влади детально розглядався і обговорювався на всіх рівнях влади.

Діяльність комісій була визнана незадовільною. Указом від 4 січня 1840 р. у Києві була заснована Центральна ревізійна комісія для розгляду справ Дворянських депутатських зібрань Київської, Волинської та Подільської губерній, яку очолював особисто генерал-губернатор. Вона мала завершити розгляд всіх справ до 1 січня 1844 р. [9, с. 2]. У інших же ревізійних комісіях імперії справи складались по іншому. До 1841 р. завершили перевірку десять комісій, а решті продовжили трирічний строк. Утримання цих комісій покладалось на дворян [10, с. 48].

Отже, Дворянське депутатське зібрання було одним з важливих органів у системі станового дворянського самоврядування, про що свідчить значна кількість нормативно-правових актів, регламентуючих його діяльність. На нього покладалися обов'язки ведення дворянської родовідної книги, таким чином воно володіло найповнішою інформацією про дворянські роди. Це обумовлювало діловодство з іншими інституціями влади, оскільки вступ на державну службу,

виїзд за кордон тощо, вимагали підтвердження знатного походження. Депутатське зібрання очолював предводитель дворянства, туди входили виборні від дворянства. Законодавством обмежувалось втручання у його роботу губернської адміністрації. Однак, у Волинській губернії, де шляхта не була лояльною до державної влади, діяльність депутатського зібрання регулювалось додатковими актами. Прописувалось можливість контролю за його діяльністю губернатора та генерал-губернатора. Таким чином розширення/обмеження прав місцевого самоврядування напряму залежало від того наскільки місцеве населення вірогідно піддане державній владі.

Список використаних джерел:

1. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ) – Собр. 1., СПб., 1830, Т. 22: 1784-1788. № 16 187. С.344-358.
2. ПСЗ – Собр. 1., СПб., 1830, Т. 40: 1825. №30 360. С. 580.
3. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1830, Т. 1: 1825-1826. №369. С.496.
4. Журнали Волинського дворянського депутатського зібрання // Державний архів Житомирської області. Ф. 146. Оп.1. Спр.52. 1028 арк.
5. ПСЗ – Собр. 1., СПб., 1830, Т. 29: 1806-1807. №22 110. С. 227-228.
6. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1835, Т.9: Отд.1: 1834. № 7 007 С. 302.
7. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1838, Т.12: Отд.1: 1837. № 10 007. С. 143.
8. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1838, Т.12: Отд.1: 1837. № 9 912. С. 68-69.
9. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1841, Т.15: Отд.1: 1840. № 13 046. С. 2-4.
10. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1842, Т.16: Отд.1: 1841. № 14 177. С. 48.

Рудницька О. П.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Рішення Європейського суду з прав людини в процесі гармонізації трудового законодавства України до європейських стандартів

З ратифікацією 16 вересня 2014 р. Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [1] (далі – ЄС) в нашій державі розпочався новий етап гармонізації законодавства, а також й інших інтеграційних процесів. На сьогодні, враховуючи особливий статус Суду Європейського Союзу (далі – Суд), який у процесі тлумачення норм права ЄС забезпечує розвиток правової системи ЄС, для України є важливим вивчення європейського досвіду в частині взаємодії законодавства і прецедентного права.

Проблеми гармонізації трудового законодавства України до законодавства ЄС у тих чи інших аспектах розглядалися у роботах Н.Б. Болотіної, М.І. Іншина, І.Я. Кисельова, Р.З. Лівшиця, К.В. Мельника, Ю.П. Орловського, П.Д. Пилипенка, С.М. Прилипка, О.І. Процевського, З.К. Симорота, О.В. Смирнова, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, С.М. Ярошенка та деяких інших вчених.

На думку А.О. Селіванова, право Європейського Суду за своєю природою є прецедентним правом, в основу якого закладено принцип *ratio decidendi* («підстава для вирішення»), тобто правило, сформульоване судом під час вирішення конкретної справи, стає нормою права не тільки для цього ж суду, а й для внутрішньодержавних судів країн-учасниць Конвенції [2]. Отже, рішення

Суду ЄС є засобом офіційного тлумачення й застосування норм не тільки установчих договорів, а й інших джерел права Союзу (як первинних, так і вторинних).

О.М. Ярошенко зазначає, що прецедентне право Європейського Суду встановлює пріоритет Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року над національними конституціями. Обґрунтовує положення, що вказана Конвенція як міжнародний акт має вищу юридичну силу над будь-якою нормою національного закону держав-членів ЄС, у тому числі й над Конституцією України [3].

Європейська Спільнота складається з держав-членів, що мають різні правові традиції, а її прецедентна система права включає континентальний (створюються ухваленням декількох судових рішень) та англосаксонський прецедент (може бути створений і одним судовим рішенням). Крім того, судова практика вказаного Суду використовується для заповнення прогалін у праві ЄС і у даному випадку є обов'язковим для застосування іншими інститутами та судами держав-членів. Проте, важливо зауважити, що Суд ЄС при необхідності може змінювати свої правові позиції, враховуючи положення ухвалених нормативно-правових актів Спільноти.

В.В. Колісниченко вважає, що у становленні і розвитку принципів права ЄС головна роль належить Європейському Суду. Джерелом переважної більшості загальних принципів права, а також і деяких інших принципів є саме прецедентне право. Зокрема, це принцип прямої дії і принцип верховенства права, принцип правової визначеності (чи правової безпеки), принцип рівності (однакового відношення або недискримінації), процесуальні принципи. Важливим внеском Суду є визнання, як загального, принципу основних прав і свобод. На його думку, первісна розробка принципів пропорційності і субсидіарності також належить Суду ЄС [4]. З такою думкою варто погодитись, адже саме в рішеннях Європейського Суду визначаються ознаки та елементи загальних принципів права ЄС.

У преамбулі Договору про ЄС встановлено, що Союз засновано на принципах свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод. Стаття 6 зазначеного Договору визначає дані принципи, як загальні для права ЄС. Цінності Спільноти базуються на моральних принципах сучасного етапу розвитку суспільства, демократичних традиціях, які є спільними для всіх країн-членів (повага до людської гідності, рівність, верховенство права та повага до прав людини, плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків) (ст. 2 Договору). Дані загальні принципи є джерелом правової системи ЄС, виразом найважливіших цінностей та традицій, результатом неотримання яких може стати застосування до держави-членами відповідних санкцій (ст. 7 Договору). Держави, що бажають вступити до ЄС, мають поважати її цінності ЄС, а також взяти на себе зобов'язання запроваджувати їх у життя (ст. 49 ДЕС).

Спрямованість європейського права на захист основних прав людини як одного із загальних принципів права ЄС визначено у рішенні Суду по справі Stauder (1969 р.). Дане рішення стало поштовхом до формування прав людини, забезпечення їх охорони та захисту на наднаціональному рівні.

Необхідно зауважити, що правозахисна роль Суду окреслюється не тільки правозастосовною функцією, перевіркою на відповідність установчим договорам

документів, які видані європейськими інституціями та урядами. Основною його функцією є тлумачення європейського права на запит національних судів Спільноти, зокрема, поняття «сфери соціальних прав людини».

Так, в законодавстві ЄС (в установчих договорах та актах інститутів ЄС) не визначено поняття «працівник». У своєму рішенні по справі Lawrie-Blum (1986 р.) Суд розтлумачив зміст вищезазначеного поняття, зазначивши, що це особа, яка протягом певного проміжку часу здійснює економічну діяльність під керівництвом іншої особи і отримує за це винагороду.

Важливою гарантією захисту права працівника на оплату праці своєчасно і в повному обсязі є судовий захист. Проте, частина судових наказів та рішень про стягнення заборгованості по заробітній платі виконуються не своєчасно або не виконуються взагалі. Тому, доцільно зазначити, що практика розгляду Судом справ щодо невиконання прийнятих судових рішень щодо виплати заборгованості із заробітної плати є невід'ємною складовою справедливого судочинства. Встановлення вини у діях держави-відповідача призводить до значних виплат вказаною стороною як компенсації за порушення цієї міжнародної норми.

Необхідно зупинитися на практиці Суду щодо забезпечення права на приватне життя. Так, даним органом було визначено, що поняття приватного життя виходить за межі особистого життя, воно охоплює також фізичну і моральну цілісність особи, зокрема, сексуальне життя (рішення по справі X and Y v Netherlands 1985 рік). Дискримінація за ознакою статі заборонена як європейським законодавством, так і судовою практикою не тільки на робочому місці, але також і при працевлаштуванні, професійному навчанні тощо.

У законодавстві про працю України на сьогоднішній день не врегульовано умови захисту працівників від сексуальних домагань. При розробці проекту ТК України № 1658 від 27 грудня 2014 року, який прийнятий у першому читанні Верховною Радою України 5 листопада 2015 р., така прогалина була усунена. Так, ч. 2 ст. 3 даного законопроекту дискримінація за ознакою статі включає сексуальні домагання, що виражаються у діях сексуального характеру, поводження (включаючи жести, вирази і фізичний контакт), що є загрозливим, образливим, таким, що піддає експлуатації або змушує до сексуальних відносин [5]. Таке визначення дискримінації є прийнятним і таким, що відповідає Директиві 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості (зі змінами) [6].

Тому важливим є приведення національного трудового законодавства до європейських стандартів. Суд ЄС своєю правозастосовчою практикою обґрунтував, що право Європейського Союзу є правом особливої міжнародної організації, а також завдяки подальшому відокремленню права ЄС як системи норм, спрямованих на забезпечення досягнення ефективного функціонування організації, від норм міжнародного права. Правозастосовча діяльність Суду Спільноти проявляється як в межах передбаченої процесуальними нормами процедури розгляду справи, так і у рішеннях, які змінюють юридичну практику, вносять пропозиції стосовно вдосконалення норм права.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний сайт Верховної Ради України //

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Селіванов А. О. Право тлумачити закони та юридичні наслідки застосування офіційної інтерпретації / А. О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 7. – С. 2.

3. Ярошенко О.М. Джерела трудового права України: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук.: спец.: 12.00.05 – Трудове право, право соціального забезпечення / О.М. Ярошенко. – Х., 2007. – С. 7.

4. Колісниченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец.: 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Колісниченко. – Одеса, 2010. – С. 10.

5. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27 грудня 2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

6. Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості: Директива 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року (зі змінами) // Офіційний сайт Міністерства юстиції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

Зосімович О. Ю.

Старший викладач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Законодавчі джерела діяльності адвокатури в Російській імперії в XIX ст.

Сучасне законодавство визначає адвокатуру України як «недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури» [1]. Це визначення увібрало в себе весь багатомісний процес формування та практичний досвід функціонування інституту адвокатури на українських землях.

Більшість дослідників історії адвокатури датують час виникнення цього правового інституту на землях Правобережної України періодом литовсько-польської доби (XIV–XVI ст.). Його виникнення та законодавче оформлення було пов'язане з такими правовими документами як Магдебурзьке право та Литовські статuti. Саме з введенням їх в дію відбулося витіснення звичаєвого права законом. Причому цей процес, за думкою українських дослідників історії адвокатури М.Чубатого, Я. Падоха О.Д. Святоцького, М.М. Михеєнка та ін. відбувся спочатку у містах, де впроваджувалося магдебурзьке (німецьке) право (XIV–XV ст.), а дещо пізніше – у загальнодержавних судах [2].

Характеристичні законодавчі джерела XIV – XVI ст. приділили увагу українські дослідники Д. Сурков, Вікторія Святоцька, Н. Старченко.

В. Святоцька зазначає, що згідно з нормами Магдебурзького права справа судового захисту в міських та загальнодержавних судах цього часу набуває

професійного захисту [3]. Д. Сурков проводить аналіз джерел Магдебурзького права і поділяє законодавство магдебурзького права Речі Посполитої на дві частини: перша – акти відомі в Польщі та різних німецьких та латинських списках, друга частина – це місцеве польське законодавство – праці Н. Яскара, Б. Гроїцького, П. Щербича, написані в ХУІ ст. Автор зазначає, що саме ці збірки законів відомих польських юристів застосовувались в українських містах, які жили за магдебурзьким правом [4].

Виникнення інституту адвокатури також пов'язують з Литовськими статутами. Дослідник історії права С. Бершадський вважає, що Третій Литовський статут 1588 р. діяв на території, яка належала до Литви після Люблінської унії, а на землях Правобережної України, які перейшли до складу Малої Польщі були чинними норми Другого Литовського статуту [5].

Крім зазначених вище джерел права, на території Правобережної України залишалися чинними так звані польські Конституції – постанови Сейму та Трибуналів. Їх докладна характеристика зустрічається в працях польських дослідників: І. Левіна, І. Кітовича, П. Дамбковського. Зокрема, І. Левін поділив польську адвокатуру на дві категорії: а) захисників (*obronców*) т їх помічників; б) канцелярських службовців (*urzędników kancelaryj*), в його праці наданий текст присяги судового захисника [5].

Аналізуючи дані джерела, автори дійшли висновків що польсько-литовське законодавство визначало коло осіб, які могли займатися адвокатською діяльністю, регламентувало вимоги до них, визначало систему відповідальності за недоброчесне ведення справ та посадові злочини, надавало рекомендації щодо оплати праці судових захисників, а також зобов'язувало їх безкоштовно вести справи малозабезпечених та бідних.

Із входженням Правобережжя до складу Російської імперії російське законодавство поступово підтвердило закони Речі Посполитої щодо діяльності адвокатів, використавши положення литовсько-польського законодавства. Так, провідним російським законом, який регламентував діяльність адвокатів на Правобережжі, або, як в той час називали, в губерніях від Польщі приєднаних, була Высочайше затверджена 1 грудня 1797 р. доповідь Правлячого Сенату «О выборах адвокатов в Литовской губернии, об отрешении их от должности и о предоставлении всякой тяжущейся стороне призводит дело свое и без адвоката» [7]. В 1811 р. ці закони про адвокатів були поширені на «прочие присоединенные от Польши губернии» [8].

В доповіді, яка була складена на основі зауважень Литовського громадянського губернатора, зазначалося, щоб діяльність адвокатів регламентувалася польським правом, яке вказує, що адвокат повинен бути природним дворянином, мати посесію, ні в якому ганебному вчинку не звинувачений і який присягнув на цю посаду. Правозахисники повинні мати свідоцтво про науки у школі і декілька років працювати у суді чи судовій канцелярії під наглядом фахівців. Після цього мають відбутися вибори на вакантну посаду, і шляхом таємного голосування адвокатом має бути обрана найбільш здібна та дисциплінована людина. Посилаючись на розділ 4 Литовського Статуту, Доповідь зобов'язує суд, який обирає адвоката, бути відповідальним за його діяльність та злочини.

З наступних законодавчих актів Російської імперії, що регулювали діяльність адвокатів слід звернути увагу на Сенатський наказ 25 січня 1828 року,

який уточнив, що посади адвокатів можуть займати лише дворяни, які володіють маєтком за вочиним (спадковим) або заставним правом.

В 1822 році було видано Сенатський наказ про підтвердження необхідності призначати адвокатів для бідних людей безкоштовно [9].

Окремо слід зазначити закон про Сенатський наказ 25 лютого 1807 року про надання документів в Головні суди з польською та російською мовами. Указ посилається на визначення Правлячого Сенату від 27 серпня 1797 року про те, щоб в земських, повітових та підкоморських судах та магістратах залишити судочинство польською мовою, а Головних судах – польською з перекладом на російську. Переклади повинні робити самі позивачі, а для бідних – перекладачі. Для цього було наказано додати в кожний департамент Головного суду по одному перекладачу з жалуванням по 180 крб. на рік [10].

22 квітня 1825 року було опубліковано Затверджену доповідь Великого князя Костянтина Павловича про заборону губерніях, приєднаних від Польщі друкувати промови адвокатів без цензури. В подальшому були затверджені Правила цензури при дозволі друкувати адвокатські промови [11].

25 червня 1840 р. було прийнято Іменний, даний Сенату наказ «О распространении силы и действия российских законов на все западные, возвращенные от Польши области», в якому, зокрема, зазначалося: «... всякое действие Статута Литовского и всех на основании сего Статута или в дополнении к оному изданных Сеймовых Конституцій и иных постановлений прекратит, заменит их общими Российскими узакониями» [12].

Цей наказ відіграв вирішальну роль у долі адвокатів, тому що посада адвоката не передбачена Російським законодавством, була ліквідована.

Діяльність адвокатів (тоді їх називали присяжними та приватними повіреними) відновила пореформним російським законодавством, а саме судовими статутами 1864 року, які склалися з чотирьох документів: «Заснування судових встановлень» (Учреждение судебных установлений), «Статут цивільного судочинства», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями» [13]. Судові Статuti 1864 р. були спочатку були опубліковані у Зведенні законів Російської імперії. Згодом імператор Олександр III видав наказ про їх нове видання під назвою Судових Статутів імператора Олександра II 1883 р. (оскільки до нього було включено додаткові закони включно до 1883 р.) [14].

«Заснуванні судових встановлень» регламентували два шляхи здійснення адвокатської практики: 1) за обранням та дорученням сторін; 2) за призначенням Рад присяжних повірених та голів судових установ (ст.353, отд.2, гл.2). Закон також визначав коло вимог, для тих, хто претендує на посаду захисника: освітні та практичні; обмеження для заняття адвокатською професією, а також можливість створити Раду присяжних повірених. Потрібно зазначити, що створення рад присяжних повірених в Україні, не дивлячись на законодавство, гальмувалось владними структурами. Рада присяжних повірених Київської судової палати була відкрита лише в 1904 р.

25 травня 1874 року було прийнято «Правила о лицах, имеющих право быть поверенными по судебным делам», які створили інститут приватних повірених та дозволили займатися адвокатською практикою помічникам присяжних повірених.

Отже, на початку XIX ст. залишивши на землях Правобережжя норми польсько-литовського законодавства, російський уряд намагався спочатку пристосувати інститут адвокатури до правових норм імперії, а згодом в 1840 р., ліквідував його. Судові статuti створили інститут присяжних, а згодом і приватних повірених, який успадкував традиції та норми попереднього законодавства і, в той же час, заклав основи більш демократичного всестанового інституту правового захисту в країні.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282.
2. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України. Навчальний посібник. К.: ІНЮре, 1997, с. 16
3. В Святоцька. Адвокатура України за магдебурзьким правом // Право України, 2006, № 7, с. 125.
4. Д.Сурков. Історія становлення інституту адвокатури. Б.м., Б.ч., с. 29
5. Бершадський С. Литовський Статут и польская конституция. Историко-юридическое исследование / С.А. Бершадский. – Санкт – Петербург: Типография М.М.Стасюлевича, 1893. – 120 с.,
6. Lewin I. Palestra w dawniej Polsce / Isak Lewin. - Lwów: Nakładem redakcji. – 1936. – 124 str. Pamiętnik Historzyczno-Prawny. – Т. XIII. – z. I
7. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т. XXIV, №18266.
8. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т XXXI, №24778
9. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т. XXXVIII, № 28956
10. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т XXIX, № 22027, №22651
11. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 2, Т.1, №403
12. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 2, Т.V, Отделение первое, № 13591
13. Uchrezhdenie sudebnykh ustanovlenii. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450>
14. Держархів Житомирської області, Фонд 24 Житомирський окружний суд, Оп.1, Справа 353, арк. 35

Мороз Ю. Г.

Викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Черкас К. Ш.

Курсант 1 курсу факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поводження як гарантія невід'ємних прав людини

Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську

гідність поведження є однією з основних гарантій невід'ємних прав людини, таких як право на життя, право на повагу честі і гідності, право на свободу та особисту недоторканність та ін. А тому окреслений напрям є одним з пріоритетних у діяльності кожної сучасної, демократичної держави та міжнародного співтовариства, а також є одним з найбільш важливих і невідкладних завдань сьогодення.

Правова основа стосовно забезпечення у сфері свободи від катувань регламентується як національними (Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та ін.), так і міжнародними нормативно-правовими актами (Загальна декларація прав людини, Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження й покарання, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання, Європейська Конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або принижуючому гідність поведженню та покаранню та ін.).

Європейський суд з прав людини розрізняє три види поведження чи покарання, які забороняє ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:

- таке поведження чи покарання, що принижує гідність;
- нелюдське поведження чи покарання;
- катування.

Абсолютна заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поведження, закріплена в ст. 3 Конвенції, не дає відповіді на питання, що слід розуміти під поняттям «катування», що таке «нелюдське поведження чи покарання» і чим є «поведження чи покарання, що принижує гідність». Щоб з'ясувати сутність цих понять, необхідно звернутися до практики ЄСПЛ, який неодноразово наголошував на тому, що, приймаючи рішення, він виходить з обставин конкретного випадку. Розглядаючи питання щодо порушення ст. 3 Конвенції, ЄСПЛ спирається на доктрину «мінімального рівня жорстокості», як критерій при відокремленні катувань від нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи покарання. Практично неможливо дати чітку класифікацію обставин, які ЄСПЛ бере до уваги при вирішенні питання, чи сягають страждання, спричинені потерпілому, мінімального рівня, котрий дає можливість визнати погане поведження катуванням. Річ у тому, що поняття «страждання» включає в себе не стільки об'єктивні, скільки суб'єктивні моменти, внаслідок чого це поняття дуже складно визначити [1, с. 61].

Важливо акцентувати увагу на тому, що конкретизувавши ст. 3 виписаними тими чи іншими видами поведження, які підпадали б під категорії «катування», «нелюдського», чи «такого, що принижує гідність, поведження або покарання», автори Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тим самим би звужили або обмежили сферу дії статті 3 ЄСПЛ. Адже передбачити абсолютно усі випадки, які б могли виникнути в цьому контексті, неможливо [2, с. 16].

Огляд практики Європейського суду з прав людини свідчить про розгляд таких категорій справ як катування («Аксой проти Туреччини») (*Aksoy v. Turkey*)

[3], «Ейдін проти Туреччини» (Aydin v. Turkey) [4]), як нелюдське поводження чи покарання («Валашінас проти Литви» (Case of Valasias v. Lithuania) [5], («Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) [6], «МакКерр проти Об'єднаного Королівства» (McKerr v. The United Kingdom) [7]), як поводження, що принижує гідність («Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the UK) [8], «Тайрер проти Сполученого Королівства» (Tyer v. UK) [9]).

Отже, заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поводження є однією з основних гарантій невід'ємних прав людини і абсолютною нормою, яка не має жодних виключень чи обмежень.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ / Ліра ЛТД, 2017. – 224 с.

2. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікян А., Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорсткому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. — К.: «К.І.С», 2011. — 320 с.

3. Case of Aksoy v. Turkey, 21987/93 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 December 1996, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003>.

4. Case of Aydin v. Turkey, 23178/94 Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 September, 1997, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58371>.

5. Case of Valasinas v. Lithuania, 44558/98 Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 July 2001, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59608>.

6. Case of Kudla v. Poland, 30210/96 Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 October 2000, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920>.

7. Case of McKerr v. The United Kingdom, 28883/95 Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 May 2001, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59451>.

8. Case of Ireland v. The United Kingdom, 5310/71 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 1978, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>.

9. Case of Tyrer v. The United Kingdom, 5856/72 Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 April 1978, availableat: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>.

Чабан Н. А.

Ад'юнкт аспірантури та докторантури Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Тихомиров О. Д., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Етапи формування міжнародно-правових стандартів судової влади

Термін «міжнародно-правові стандарти» вважається найбільш прийнятним позначенням для комплексу закріплених у різноманітних міжнародних документах норм, що відображають певні уніфіковані (стандартизовані) правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міжнародного співробітництва [1, с. 136].

Розглядаючи міжнародні стандарти судової влади, необхідно зазначити, що вони розвивалися поступово і цьому сприяли культурний, науково-технічний та економічний прогрес, інтенсивний розвиток суспільства, а як наслідок бажання світової спільноти посилити верховенство права в демократичних державах, а також потреба у справедливому, незалежному, професійному правосудді та необхідність зміцнити положення та владу суддів, які покликанні захищати інтереси людини.

Дослідження формування міжнародно-правових стандартів судової влади дало можливість виділити такі етапи їх розвитку.

Перший етап – формування наукових концепцій судової влади. Для цього етапу характерні праці представника Середньовіччя – М. Падуанського і англійського мислителя Нового часу Д. Локка. Вчені минулого присвятили свої праці суду як владі, як механізму захисту прав людини в різні історичні періоди. Особливе місце в історії розвитку міжнародно-правових стандартів судової влади належить великому французькому вченому Ш. Монтеск'є. Загальновідоме є те, що історично концепція незалежності судової влади з'явилася на хвилі теорії Ш. Монтеск'є, яка обумовила розподіл законодавчих, виконавчих і судових повноважень.

Концепція про самостійну і незалежну судову владу набула реального змісту після того, як була запроваджена в декларації буржуазних політичних діячів, а згодом включена в конституційні документи часу Французької буржуазної революції XVIII ст. та розвинута в європейських державах у ході конституційних реформ. У своїй концепції він вважав, що судова влада, по-перше, повинна бути доручена не постійно діючому органу, а особам, що у певні пори року за визначеним законом спосіб беруться з народу. По-друге, суди повинні бути виборними. По-третє, суд повинен бути колегіальним. По-четверте, стабільність судової практики - показник точності застосування діючого закону. По-п'яте, вироки повинні виноситися не як окремі думки суддів, а як відображення загальних положень закону в конкретній обстановці [2, с.167].

Названі погляди стали підґрунтям для формування основних стандартів судової влади, які відображенні міжнародним співтовариством у міжнародних документах сприйнятих пізніше, багатьма державами світу. В історичному вимірі на цьому етапі також було закріплено основні принципи правосуддя, а саме: обмеження королівської влади на користь бурбонів та гарантування основних прав особи на недоторканість і судовий захист «Велика хартія вольностей 2015 р.» [3, с. 26], «Біль про права 1689 р.» [4, с. 245].

Другий етап розпочався у рамках сучасного міжнародного права у період з 1945-1998 роки. Після завершення другої світової війни поряд з основними правами і свободами людини і громадянина, основні принципи правосуддя, статус суду та судді отримали міжнародне-правове визнання та закріплення. Одним з перших міжнародно-правових актів, у якому отримала реалізацію ідея формування міжнародних стандартів у галузі правосуддя та статусу суддів, зокрема можна вважати «Загальну декларацію прав людини», прийняту

Генеральною Асамблеєю Організацією Об'єднаних Націй 1948 р. [5], в якій закріплено право на публічний розгляд у справедливому незалежному і безсторонньому судді. Ці положення отримали подальший розвиток і закріплення в таких міжнародних документах, як «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод», прийняту Радою Європи, 1950 р. [6], «Міжнародний пакт про громадянські політичні права», прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН, 1966 р. [7]. «Мінімальні стандарти незалежності суддів» 1982 р., Сірокузький проект принципів незалежності судочинства, 1981 р., Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р., Основні принципи незалежності судових органів 1985 р.

Третій етап характеризується формуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів, які характеризуються прийняттям кодифікованих актів, прийнятих Радою Європи в 1998 р., ще одного визначного міжнародного акту – Європейської хартії про статус суддів. Це міжнародно-правовий документ, ухвалений на багатосторонній нараді з приводу забезпечення гарантій статусу суддів, за участю представників судових органів європейських країн. У рамках цієї багатосторонньої наради до Європейської хартії про статус суддів було розроблено додатковий міжнародний документ – пояснювальну записку до Європейської хартії про статус суддів [8], в якій характеризуються положення Хартії та роз'яснюються державам, яким чином їх впроваджувати в національне законодавство з урахуванням національних традицій та звичаїв.

Цей документ було прийнято для того, щоб положення спрямовані на забезпечення найкращих гарантій компетентності, незалежності та неупередженості суддів, були визначені в офіційному документі та з метою впровадження цих положень в національне законодавство всіх європейських держав для досягнення найкращого рівня гарантій статусу суддів.

Необхідність зміцнення судової влади та ролі суддів призвела до створення Глобального плану діяльності для суддів в Європі, що стала ще одним кроком у формуванні міжнародних стандартів статусу суддів.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти містяться в основних джерелах міжнародного права таких як: звичаї, міжнародні договори, загальні принципи міжнародного права, судові рішення, доктрина права. Передумови формування міжнародно-правових стандартів судової влади виокремлено із змісту основних міжнародно-правових актів, серед яких, необхідність створення рівних умов для забезпечення справедливості, необхідність реалізації права кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, необхідність того, щоб допомогти державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і зміцнення незалежності судових органів, необхідність забезпечення незалежності суддів з тим, щоб допомогти державам у вирішенні завдань забезпечення і зміцнення незалежності судових органів, необхідність забезпечення незалежності суддів з тим, щоб посилити верховенство права в демократичних державах, необхідність того, щоб положення спрямовані на забезпечення найкращих гарантій компетентності, незалежності та неупередженості суддів.

Список використаних джерел:

1. Бабкова В. Міжнародні стандарти як джерела судового права України: [текст] / В.Бабкова// Право України. №7. – 2015. С. 136-143.

2. Мотескье Ш. Л. Избранные произведения/ Ш.Л.Монтескье.- М.: Госюриздат, 1955.-396 с.
3. Петрушевський Д.М. Великая Хартия вольностей и конституционная борьба в английском обществе во второй половине XIII века/ Д.М.Петрушевский.- М.: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1915 г. – 179 с.
4. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посібник/ за заг.ред. В.О.Ріяки.- 2-е вид., допов., і перероб. –К.: Юрінком Інтер, 2004.-544 с.
5. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс].-Режим доступу:http://zakon.rada.gov.ua/lans/show/995_015
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/lans/show/995_004
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: позиція держави та погляд громадянського суспільства: збірка документів/ упоряд.О.М.Руднева, Г.О.Христова; наук.ред. О.М.Руднева.- К.: Істина, 2007.- 240 с.
8. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів (Модельний кодекс)// Міжнародні стандарти незалежності суддів : збірка документів.- К.: Поліграф-Експрес, 2008.- С. 96-106.

Макаренко Л. О.

Кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Правова антикультура: сучасні інтерпретації поняття

Безперечно, що кожна культура має як свою історію так і елементи антикультури, зокрема, культура вміщує лише позитивні досягнення людини і суспільства, антикультура – негативні фактори людської діяльності, що перешкоджають нормальному розвитку людини і суспільства. Проте, визначити те чи інше суспільне явище як антикультуру досить легко і водночас надзвичайно складно.

На думку Л. Захарової та Ф. Селіванова, «культура – це досконалість, найкраще порівняно з тим, що було, це світле і добре, це тепло в житті, це створення цінностей.... Протилежністю культури є безкультур'я, антикультура. Зокрема, філософська діяльність характеризується як культурна так і безкультурна. Низька культура зустрічається в будь-якій діяльності...філософська культура та антикультура мають протилежні ознаки» [1, с. 38]. «Відомо, що всьому є протиставлення: добру – зло, розуму – дурість, ноосфері – атасфера. Протилежністю культури є безкультур'я, антикультура.... Безкультур'я пронизує всі сфери життя суспільства. Якщо культура далеко не все, що створено людьми, то де критерій культурного і безкультурного? Критерієм є благо. Якщо діяльність створює або зберігає благо, то вона відноситься до культури. В іншому випадку – ні» [1, с. 38-40].

Важливо звернути увагу на те, що правова культура досить ґрунтовно досліджена у науці, проте, проблема її антипода – правової антикультури навпаки. Зупинимось більш детально на понятті «правова антикультура».

Дослідженням даного питання займався О. Бондарев, на думку якого, правова культура особи є сплав правових знань (загальних і конкретних), правових переконань і позитивних установлень, соціально-правової активності. Правова антикультура особи є сплав незнання права або поверхневих правових знань, правових переконань, негативних правових установлень, правової пасивності, соціально протиправної активності.

Носій правової антикультури не має інтересу до права, до його пізнання, глибокому осмисленню цінності права для досягнення особистих і суспільних потреб. Передбачені нормами права стандарти можливої та належної правомірної поведінки не переходять із зовнішніх у внутрішні норми правомірної поведінки. Особа не зберігає ці норми, не стежить за їх дотриманням і не несе за свої правові вчинки відповідальність, насамперед перед собою та своєю совістю [2, с. 22-25].

Водночас, зауважує автор, як правова культура так і правова антикультура мають зовнішню та внутрішню сторони.

Зовнішня сторона правової культури має правомірну поведінку, а внутрішня знаходиться у правосвідомості суб'єктів права у формі їх правових знань та правових переконань, що мотивують і направляють їх правомірну діяльність.

Зовнішня сторона правової антикультури передбачає неправомірну поведінку суб'єктів права, внутрішня – знаходиться у їх правосвідомості у формі несформованих мотивувальних правових знань, правових псевдопереконань, які мотивують і направляють неправомірну діяльність [3, с. 10].

О. Бондарев наголошує, що «правова антикультура ... живе тільки в дефектній правовій свідомості та неправомірній поведінці суб'єктів права, що діють в певний час і в певному правовому просторі. Живе до тих пір, поки неправомірно діють суб'єкти права – носії правової антикультури даного історичного типу» [4, с. 99].

Інший дослідник цієї проблеми В. Карташов висловлюється, що правова антикультура – це певний стан і рівень розвитку правової системи, які мають прояв у сукупності всіх правових антицінностей, що створюють деструктивний пласт правосвідомості та юридичної діяльності деяких людей, їх колективів, класів, соціальних верств, груп і суспільства [5, с. 102]. Зазначимо, що поряд з цінностями існують явища, які мають негативну значимість для людини – антицінності. Антицінності існують тільки в оціночному судженні. Правові антицінності – це «неправові явища» у правовій системі суспільства, зокрема, негативну оцінку людей викликають злочини, геноцид, націоналізм, спекуляція тощо [6, с. 129].

Правова антикультура як ціннісна характеристика правової системи суспільства передбачає, правові антицінності, що змінюються в залежності від потреб та інтересів людей, від форми пануючих у суспільстві відносин, рівня цивілізованості та інших факторів. Водночас, правові антицінності є стійкими, тому що існують певний (іноді досить тривалий) час. Крім того, є антицінності, які зберігають своє негативне значення протягом всього існування людства (наприклад, злочини проти життя, здоров'я) і мають негативне значення [7, с.

585]. Отже, від покоління до покоління передається не тільки позитивний, але й негативний досвід.

І. Коваленко вважає, що «антицінність» – це релятивізм та метаморфози цінностей, результат відчуження від цінності, який згодом набуває різних форм, зокрема й антикультури. Цінність актуалізується в певному контексті, який з часом може втратити свою універсальність, перемістившись в інші культурно-історичні межі. Недоречно, на думку автора, розглядати «антикультуру» крізь призму «антицінностей», що існують в ній, у зв'язку з тим, що це суперечить розумінню правової культури як системи, яка перебуває у постійному становленні крізь рух смислів, ідеалів, цінностей та норм.

Правова культура та правова антикультура, на думку автора, діалектично зв'язані феномени, відмінними рисами яких виступають єдність, протилежність, протистояння та конфлікт. Діалектична єдність правової культури та правової антикультури відображає причини, характер і спрямованість розвитку правової системи [8, с. 136].

Враховуючи вищезазначене, зазначимо, що вплив несприятливих факторів суб'єктивного й об'єктивного характеру може відбитися на психіці й викликати протиставлення, наприклад, користь – шкода, добро – зло, справедливість – несправедливість. Відповідно формується негативна система цінностей. Те, що оцінюється суспільством як пріоритетне, не є таким для суб'єкта. Навіть маючи можливість задовольнити свої потреби правомірним шляхом, суб'єкт, на превеликий жаль, обирає протиправний.

Список використаних джерел:

1. Захарова Л. Н. Упражнения и вопросы по теории и истории культуры / Л. Н. Захарова, Ф. А. Селиванов. – Тюмень : РИЦ Тюменской государственной академии культуры, искусств и социальных технологий, 2011. - 76 с.
2. Бондарев А. С. Правовой нигилизм – форма правовой антикультуры личности / А. С. Бондарев // Вестник Пермского университета. Юридические науки. – 2001. – Выпуск 2. – С. 21-43.
3. Бондарев А. С. Правовая антикультура: понятие и формы выражения / А. С. Бондарев // Правовая культура. – 2007. - № 2(3). – С. 4-16.
4. Бондарев А. С. Юридическая ответственность и безответственность – стороны правовой культуры и антикультуры субъектов права / А. С. Бондарев. - СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 187 с.
5. Карташов В. Н. Теория правовой системы общества : Учебное пособие / В. Н. Карташов. – Ярославль, 2006. – Т. 2.
6. Петрова Я. Л. Дисфункции юридической антикультуры / Я. Л. Петрова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. - № 4 (10). Ч. III. – С. 128-130.
7. Философия : Учебник / Под ред. проф. О. А. Митрошенкова. - М. : Гардарики, 2002. - 655 с.
8. Коваленко І. І. Про властивості правової антикультури в архітектоніці правокультурного простору / І. І. Коваленко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. - № 2 (16). – С. 134-138.

Кужелєв О. М.

Аспірант відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Види правових послуг

Єдність та взаємоузгодженість форм надання правових послуг не виключає необхідності їх групування за одним чи декількома критеріями. Для того щоб визначити сутність тих чи інших видів правових послуг та їх місце у правовій системі, необхідно здійснити їх класифікацію. Важливість наукової класифікації обумовлена як неоднорідністю їх змісту, так і більш поглибленим їх аналізом. Недивлячись на те, що проблемі класифікації правових послуг приділяється увага в юридичній науці, поки ще не запропонована така класифікація, яка б у повній мірі задовольняла усіх дослідників даного правового інституту.

Метою доповіді є класифікація видів правових послуг за певними критеріями.

Найбільш поширеною у юридичній науці є класифікація правових послуг за суб'єктним складом. До таких видів правових послуг відносять: послуги, що надають органи державної та муніципальної влади; послуги адвоката; послуги нотаріуса; послуги, що надають працівники правоохоронних органів; послуги приватних юридичних компаній та юристів підприємств, установ і організацій; послуги, що надають юридичні клініки та ін.

Заслужує на увагу класифікація правових послуг за принципом професійної діяльності суб'єкта. Можна виділити правові послуги, що надають кваліфіковані фахівці (особи, які мають вищу юридичну освіту, стаж роботи у сфері права, добросовісно та на постійній основі забезпечують надання правових послуг) та послуги, які надають особи без вищої юридичної освіти (зокрема, до таких слід віднести адміністративні послуги).

Є.М. Берлін пропонує за об'єктним складом виділяти такі види правових послуг, як: консультації та роз'яснення з юридичних питань; складання проектів договорів, заяв скарг; усні поради з правових питань; доручення по веденню справ, досудова підготовка справ; представництво інтересів громадян в державних органах, установах і організаціях; надання правової інформації з програмним забезпеченням у вигляді проблемно-орієнтованих баз даних; забезпечення щомісячними переліками нормативних актів, надання копій повних текстів нормативних актів; юридичний консалтинг по всім галузям права; правова робота щодо забезпечення господарської та іншої діяльності підприємств, установ і організацій; правова експертиза установчих та інших документів юридичних осіб; підбір і систематизація нормативних актів; складання довідників з юридичних питань, науково-дослідницька робота в галузі права тощо [1, с. 24].

За формою надання можна виділити правові послуги, що надаються в документарній, електронній, усній або змішаній формі. Зокрема, прикладом, змішаної форми надання правових послуг є складання проекту договору купівлі-продажу нерухомості на папері та надання нотаріусом усної консультації щодо реєстрації переходу права власності на майно [2].

В залежності від наявності або відсутності юридичних наслідків виділяють послуги юридичного характеру (порука, комісія) та комплексні

послуги, результат яких має як фактичні, так і юридичні наслідки (дії в інтересах іншого суб'єкта, аутсорсинг правових послуг тощо).

У наказі Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» (далі – Класифікатор) «Діяльність у сфері права» визначена у розділі 69. За даним Класифікатором слід виділяти такі види правових послуг: юридичне представництво інтересів однієї сторони, що виступає проти іншої сторони в судах; консультативні послуги та представництво в цивільних справах; консультативні послуги та представництво в кримінальних справах; консультативні послуги та представництво в трудових спорах; загальні правові консультації та складання юридичних документів, а саме: свідоцтв про реєстрацію підприємств, статутів та інших документів, пов'язаних зі створенням підприємств; патентів і авторських прав; підготовку різних юридичних документів, заповітів, доручень тощо; діяльність державних та приватних нотаріусів, судових виконавців, третейських суддів, експертів і арбітрів. Крім того клас 84.23 «Діяльність у сфері юстиції та правосуддя» встановлює такі види правових послуг: юридичне представництво та консультування від імені уряду або від імені інших осіб, якщо вони забезпечуються коштами або послугами з боку уряду; тлумачення законодавства [3].

Таким чином, Класифікатор виділяє послуги у сфері публічного права, які надають уповноважені органи державної влади, організації, посадові особи та послуги у сфері приватного права.

Виходячи із розглянутих вище класифікаційних критеріїв вважаємо найбільш доцільно класифікувати правові послуги за сферами надання на публічно-правові й приватно-правові.

До приватно-правових послуг слід віднести: юридичні консультації та роз'яснення з юридичних питань; складання проектів договорів, заяв скарг; усні поради з правових питань; доручення по веденню справ, досудова підготовка справ; представництво інтересів громадян в державних органах, установах і організаціях; надання правової інформації з програмним забезпеченням у вигляді проблемно-орієнтованих баз даних; юридичний консалтинг по всім галузям права; правова робота щодо забезпечення господарської та іншої діяльності підприємств, установ і організацій;

До публічно-правових послуг належать: забезпечення щомісячними переліками нормативних актів; надання копій повних текстів нормативних актів; правова експертиза установчих та інших документів юридичних осіб; підбір і систематизація нормативних актів; тлумачення законодавства; складання довідників з юридичних питань; науково-дослідницька робота в галузі права тощо.

Список використаних джерел:

1. Берлин Е. Законодательное регулирование качества правовых услуг. Право и экономика. М.: Юрид. Дом "Юстицинформ", 2002, № 5. С. 23-28.
2. Ильашенко К.В. Виды юридических услуг. Актуальные вопросы юриспруденции / Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции. №2. Екатеринбург, 2015. URL: <http://izron.ru/articles/aktualnye-voprosy-yurisprudentsii-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdunarodnoy-nauchno-praktich/seksiya-3-grazhdanskoe-pravo>

predprinimatelskoe-pravo-semeynoe-pravo-mezhdunarodnoe-chastnoe-pravo-/vidy-yuridicheskikh-uslug/. (дата звернення: 03.04.2018).

3. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10/page> (дата звернення: 04.04.2018).

Сакір-Молочко Н. В.

Аспірантка кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

Ватикан – країна з унікальною формою державного правління

Ватикан є найменшою у світі демократичною державою, являє собою анклав в Римі (Італія). Актуальною для дослідження є форма державного правління Ватикану.

7 червня 1929 року Папа Пій XI проголосив Основний закон Держави Міста Ватикан. Новий Основний закон Держави Міста Ватикан був оприлюднений 26 листопада 2000 року Папою Іваном Павлом II і набрав чинності 22 лютого 2001 року. Цей закон, подібно до конституції у будь-якій державі, має вищу юридичну силу, що безпосередньо впливає з його тексту: «у державі визнаються недійсними всі норми, які суперечать цьому Законові». [8, с. 367] Окрім Основного закону Держави Міста Ватикан діє і низка затверджених і офіційно оприлюднених Папою Римським після укладення Латеранських угод (документів, підписаних 11 лютого 1929 року Святим Престолом і Італійською державою, які регулюють відносини між ними) законодавчих актів, об'єктом правового регулювання яких виступають пов'язані з існуванням Держави Міста Ватикан відносини та функціонування на її території органів управління. [2, с. 121]

С. Дьяченко визначає форму правління Ватикану як «виборну монархію особливого типу» [4, с. 18]. С. Дьяченко вперше деталізував обширне поняття «абсолютної теократичної монархії», яке вживали відносно Ватикану юристи-міжнародники Л. Опенгейм і М. Герденген [3, с. 320]. Про виборний характер ватиканської монархії зазначає також Ема Веслі у своїй книзі «Вибори Папи» [1, с. 17]. З цією формулою погоджується і В. Мельник, оскільки Папу Римського обирають на конклавах кардинали, що збираються спеціально для обрання Понтифіка. Папа Римський обирається на пожиттєвий термін і переважно здійснює свої обов'язки до кінця життя.

За формою правління Держава Місто Ватикан є виборною абсолютною теократичною монархією. Верховний Понтифік (Папа Римський) володіє всією повнотою законодавчої, виконавчої та судової влади. Проте це не означає, що Папа Римський є авторитарною особою, яка приймає довільні рішення, керуючись лише власною волею та розумінням. Папа є, передусім Понтифіком і лише в силу даного факту володіє абсолютною владою на території Ватикану. [8, с. 368]

Законодавчі акти видаються як самим Верховним Понтифіком, так і від його імені Папською Комісією у справах Держави Міста Ватикан. Слід зазначити, що Конституцією передбачена можливість закріпити законодавчу владу Папою Римським за собою або певними органами. Загалом же законодавча влада здійснюється Папською Комісією, що складається з Кардинала-Голови та інших

кардиналів, призначених Верховним Понтифіком на строк п'ять років. Комісія здійснює повноваження згідно з Законом про джерела права, іншими актами та власним Регламентом. Під час розробки законопроектів Папській Комісії сприяють Державні Радники, інші експерти та зацікавлені. Державні Радники призначаються Верховним Понтифіком на строк п'ять років. Законопроекти повинні попередньо передаватись через Державний Секретаріат на розгляд Верховному Понтифіку.

Виконавча влада здійснюється Головою Папської Комісії відповідно до Конституції та інших чинних законодавчих актам. Дані повноваження Голова Папської Комісії виконує за сприяння Генерального Секретаря та Заступника Генерального Секретаря. Важливіші питання Голова представляє Папській Комісії для додаткового розгляду, а в найважливіших випадках необхідно є згода Державного Секретаріату.

Судова влада здійснюється від імені Верховного Понтифіка органами, що створені відповідно до судового устрою Ватикану. Судовий устрій Ватикану передбачає функціонування Єдиноособового судді, Трибуналу, Апеляційного суду та Касаційного суду, що здійснюють свої повноваження від імені Верховного Понтифіка. При цьому Верховний Понтифік має право на будь-якій стадії кримінальної або цивільної справи передати слідство і вирішення справи до особливої інстанції.

Отже, Ватикан є не лише одним з небагатьох в світі анклавів, але і унікальним прикладом абсолютної теократичної виборної монархії.

Список використаних джерел:

1. Веселі Е. Вибори Папи: від святого Петра до Франциска. Жовква: Місіонер, 2014. 392 с.
2. Виноградов В.А. Основы государственного устройства Государства Города Ватикан. Журнал российского права. 2002. №9. С. 120–127.
3. Гердеген М. Міжнародне право: підручник. Київ.: КІС, 2011. 516 с.
4. Дьяченко С. В. Особенности международной правосубъектности Святого Престола: автореф. канд. дисс. М.: МГИМО, 2008. 27 с.
5. Ковальский Н.А., Иванова И.М. Католицизм и международные отношения. М.: Международные отношения, 1989. 272 с.
6. Лекомт Б. Нові таємниці Ватикану. Львів: Свічадо, 2015. 312 с.
7. Основной закон Государства Города Ватикан от 22 февраля 2001 года. Журнал российского права. 2002. № 9. С.1280–130.
8. Отрош М.І. Папа Римський як суверен Держави Міста Ватикан. Часопис Київського університету права. 2013/2. С. 366–368.

Вставська Т. В.

Аспірант кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центрально українського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, м. Кропивницький, Україна

Правовий статус працівників підприємств, які залучались та брали участь в антитерористичній операції

Критичне ослаблення обороноздатності держави [1] саме так, охарактеризований на парламентських слуханнях в серпні 2014 року стан

обороздатності України на початок проведення антитерористичної операції, далі - АТО.

Відсутність достатнього кадрового забезпечення у сфері оборони та безпеки зумовило необхідність залучення до участі в АТО не лише військовослужбовців Збройних Сил України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України та інших військових формувань та правоохоронних органів, а і осіб, з числа цивільного населення, зокрема працівників підприємств, установ та організацій.

Звертаючись до статистичних даних слід зазначити, що відповідно до інформації Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [2] станом на 28.02.2018 року, міжвідомчим комісіям внесено 331 справи щодо надання статусу учасника бойових дій працівникам підприємств, установ та організацій, які приймали участь в АТО, за результатами розгляду яких 168 працівникам надано статус учасника бойових дій, 137 справ направлено на доопрацювання та 26 особам відмовлено у наданні статусу учасника бойових дій.

Враховуючи загальну кількість осіб, яким надано статус учасника бойових дій за участь в АТО – 327 921 особи, на перший погляд, може здатись про незначну кількість, залучених працівників підприємств, установ та організацій. Разом з тим, на прикладі даних по деяким відомствам – суб'єктів безпосередньої протидії тероризму, згідно Закону України «Про боротьбу з тероризмом», які залучались та брали участь у проведенні АТО, а саме: Управління державної охорони – 424 особи, Генеральна прокуратура – 271 особа, Служба зовнішньої розвідки – 38 особи, Державна пенітенціарна служба – відсутні особи, які отримали статус учасника бойових дій [2], можна стверджувати, що дослідження правового статусу працівників підприємств, які залучались та брали участь в АТО не лише не втрачає актуальності, а навпаки спонукає до його додаткового наукового обґрунтування.

Дослідження правового статусу працівників підприємств, установ та організацій, які залучались та брали участь в АТО, пов'язане насамперед із розглядом теоретичних засад правового статусу особи. Аналіз наукових праць свідчить що в юридичній науці у найширшому сенсі під правовим статусом розуміють юридично закріплене становище особистості в суспільстві [3, с. 460]. Інші науковці правовий статус розглядають, як комплекс прав та юридичних обов'язків [4, с. 74].

Водночас, на думку Н. М. Оніщенко правовий статус – це система законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [5, с. 366]. Дослідники В. М. Кравчук та О. М. Юхимюк розглядають правовий статус, як сукупність, передбачених Конституцією та законами фундаментальних і невідчужуваних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб у різних сферах суспільних відносин, що регулюються галузями публічного та приватного права [6, с. 24]. О. Ф. Скакун вважає, що правовий статус представляє собою ідею про певну, обумовлену соціально та/або політично, встановлену нормативно-правовими актами та гарантовану державою сукупність прав, свобод,

обов'язків та відповідальності особи, відповідно до якої вона координує свою діяльність у суспільстві [7, с. 85].

Найбільш прийнятною, на наш погляд, у контексті дослідження правового статусу працівників підприємств, які залучались та брали участь в АТО є позиція Н. М. Крестовської та Л. Г. Матвеевої, які наголошують, що в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини в певній системі суспільних відносин [8, с. 133].

Слід зазначити, що вперше нормативно-правове врегулювання та закріплення правового статусу працівників підприємств, установ та організацій, які приймали участь в АТО було викладене в Законі України № 1547-VII від 1 липня 2014 року «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9], яким зазначену категорію осіб віднесено до учасників бойових дій.

Водночас, процеси оновлення засад державної воєнної політики призвели до переосмислення правового статусу працівників підприємств, які залучались до участі в АТО і, згідно Закону України № 291-VIII від 7 квітня 2015 року [10], зазначену категорію осіб віднесено до – учасників війни. Отже, слід констатувати про відсутність системності та хаотичність прийняття нормативно-правових актів, що фактично зумовило зміну правового статусу працівників підприємств, які залучались та брали участь в АТО, що безумовно насамперед, призвело до звуження обсягу їх гарантії.

Аналіз наукових праць, свідчить, що деякі автори вважають, що гарантії взагалі можна вивести із системи правового статусу, оскільки вони відіграють виключно забезпечувальну роль [11, с. 46]. Не можемо погодитися з такою позицією, оскільки вважаємо, що саме гарантії, як елемент правового статусу усувають декларативність та недовість державної політики у сфері реалізації прав людини. У контексті зазначеного, більш обґрунтованим вважаємо, науковий підхід О. В. Мещерякова, який зазначає, що гарантії необхідні для правового статусу в цілому і для кожного його елементу. Автор наголошує, що гарантія являє собою ідеальну модель, відповідно до якої повинен формуватись юридичний і фактичний стан конкретної особи [12, с. 611].

Таким чином, вважаємо констатувати, що від законодавчого визначення та встановлення правового статусу насамперед, залежить ефективність та дієвість механізму забезпечення державних гарантії прав людини. На сучасному етапі, правовий статус працівників підприємств, які залучались та брали участь в АТО є визначеним та встановленим, але подальше вдосконалення вітчизняного законодавства обумовлює необхідність вносити будь-які зміни до законодавчих положень враховуючи, що особи, які залучались та брали участь в АТО являють собою категорію, зміст правового статусу, яких насамперед визначається правовими гарантіями.

Список використаних джерел:

1. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Обороздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання»: Постанова Верховної Ради України від 12 серпня 2014 року № 1639-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/-18/paran12#n12>
2. Про стан надання статусу учасника бойових дій особам, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції на 28.02.2018 р.: Інформація Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників

антитерористичної операції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnykabojoyvdijhtml>

3. Поляков И. И. Теория права и государства: учебник / И. И. Поляков//– Одесса: Феникс. –2011. – 534 с.

4. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник /Рабинович П.М. –3-тє вид., змінєне і доп. —К., 1995. –236 с.

5. Теорія держави і права. Академічний курс: підр. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

6. В. М. Кравчук та О. М. Юхимюк Конституційно-правовий статус: питання дефініції /Кравчук В. М., Юхимюк О. М.// Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Юридичні науки. 25. – 2010.– С. 22-26.

7. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скаун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

8. Теорія держави і права Елементарний курс/ Н.М.Крестовська, Л. Г. Матвєєва – 2-ге вид. – Х.: ТОВ «Одіссей», –2008.– 432 с.

9. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Закон України від 1 липня 2014 року № 1547-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1547-18/ed20150101](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1547-18/ed20150101)

10. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Закон України від 7 квітня 2015 року № 291-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/291-19>

11. Фесенко О. А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. А Фесенко// Класичний приватний університет. — Запоріжжя. — 2016— 256 с.

12. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру / О. В. Мещерякова // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 609–612

Чернишова В. Ю.

Аспірант юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка, кафедра адміністративного права, м. Київ, Україна

Зв'язок філософських поглядів Древньої Греції про свободу індивіда із тлумаченням поняття відповідальності

Поняття свободи завжди асоціюється із безспірною можливістю для реалізації власних дій: ніщо або ніхто не може стати перешкодою для реалізації волевиявлення. Проте, рідше доводиться замислюватись про природу цього абстрактного уявлення, яким ми користуємось у повсякденному житті у ролі суб'єкта правової реальності.

Звертаючись до історії, варто відзначити, що еволюція розуміння свободи людини починається ще з античних часів. За часів Гомера відправною точкою розуміння поняття свободи було асоціювання людини із територією її

проживання, а тому домінуючим було поняття «бути вільним» (свободним – прим. автора). Здебільшого це пояснюється організацією суспільного ладу, у якому місцями проживання та ведення економічного та культурного життя були поліси. Територія полісу вважалася вільною землею, а проживаючі на ній – вільними [3, 180]. Що ж стосується відносин правових, то закон був інструментом стримування насилля як результату соціальної нерівності тодішнього державного ладу. Древньогрецьке первинне уявлення свободі мало тісний зв'язок із сакральним та божественними початками та означало рівність перед законом полісу і аж ніяк не виправдовувало безконтрольність дій індивідів. Отже, раннє розуміння свободи у древніх греків здебільшого ототожнювалося не з людиною, а з організацією суспільного устрою того часу – полісом.

Пізніше, стійкі починають протиставляти Закон Природі, і з'являється поняття свободи особистої, такої, що є природною для людини, вродженою і невід'ємною. Розуміння свободи зводиться до досягнення гармонії логоса і природи [4, с. 435-436]. Але найважливішим моментом у еволюції тлумачення свободі представниками древньогрецької філософії є поява морального критерію, за яким свобода було розділена на зовнішню (дозволяє закон) і внутрішню, яка в свою чергу є прагненням до кращого. Такий підхід варто розуміти так, що саме внутрішня свобода індивіда є його беззаперечною можливістю, але така свобода не повинна шкодити іншим: саме в такому випадку свобода буде реалізована повноцінно. Свобода є здатністю робити добро. [3, С. 182]. З цього моменту можна говорити про появу нового трактування свободи як особистої відповідальності кожного не лише за власні дії, а і за суспільне добро і благо. Не вдаючись у теологічні сентенції того часу, зрозуміло, що лише людина наділена можливістю внутрішнім моральним нарративом відсіювати добро від зла.

Екзистенція свободи неможлива без міри суспільної реакції на неї, іншими словами, будь-яке трактування свободи (як божественного дару чи вродженого стану людини) є вираженням цієї свободи в дії, а будь-яка дія – активна чи пасивна – матиме результат для індивіда та його оточення. Коли еволюційно індивід чи суспільство в цілому осягне весь тягар моральної чи матеріальної ціни за власні дії, тоді можна вести мову про усвідомлення суті відповідальності. Якщо ж заперечувати наявність відповідальності як одного з основоположних фундаментальних елементів побудови суспільства, можна приймати реальність всепоглинаючого хаосу за належне.

Відповідальність є категорією мультидисциплінарною і може розглядатися з різних точок зору в залежності від суспільної ситуації. За етичним підходом, відповідальністю є проявом саморегуляції людини (про яку йшлося, наприклад, у вченнях Платона) і є сутнісною ознакою людини. Юридичне найбільш розповсюджене в наукових дискусіях визначення відповідальності виглядає наступним чином: це міра примусу, що застосовується державою, до винної особи (осіб) як реакція на порушення встановлених правил поведінки. Конституція України передбачає чотири види відповідальності: адміністративна, кримінальна, матеріальна і дисциплінарна.

Науковий стан розгляду питання відповідальності характеризується значним різноманіттям підходів. Наприклад, Смирнов В. Т. та Собчак А. А. [2, С. 82-83] стверджують, що відповідальність не слід зводити до обов'язку, а тлумачити як суть цієї повинності та дію по відношенню до нього, або як

зовнішня по відношенню до порушника боргу, негативна для нього реакція того чи іншого соціального впливу на його вчинок.

В. М. Горшенев та В. В. Меньшиков [1, С. 13], визначаючи відповідальність як забезпечену державою здатність особи надавати звіт про свою протиправну поведінку і перетерпіти міри державно-примусового впливу у формі позбавлення певних благ, які належать правопорушнику, науковці по суті зводять категорію відповідальності до власного стану і навіть деліктоздатності правопорушника.

За логікою Горшенева В. М., категорія відповідальності зводиться, головним чином, «до власного стану особи, який являє собою об'єкт застосування зовнішньої примусової дії на неї (особистість)», тобто відповідальність виступає у формі внутрішнього стану особи правопорушника. Метою даної публікації не було питання дослідження видів відповідальності, тому автор уникає критичного оцінювання наукового стану розвитку даного питання.

Проаналізувавши розуміння представників філософії древнього світу про свободу людини та деякі трактування відповідальності серед науковців, очевидно, що у наведених вище дефініціях і підходах є спільні ознаки: моральний критерій, направленість дій на суспільне добро і благо, невід'ємна складова людської природи. Ще Аристотель вважав свободу предпосилкою відповідальності. Отже, із наведеного можна зробити такий основний висновок: відповідальність однозначно неможлива без усвідомлення морального обов'язку індивіда, який виражається у проявах його свободи.

Список використаних джерел:

1. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в современный период коммунистического строительства [Текст]: автореф. дисс. д-ра юр. наук : 710 / Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР. Уральский государственный университет им. А. М. Горького. - Свердловск, 1969. – 40 с.
2. Лейст, Олег Эрнстович. Санкции и ответственность по советскому праву [Текст] / О. Э. Лейст. – М., 1981. – 239 с.
3. Пархоменко Р. Н. Генезис идеи свободы в западноевропейской философии [Текст] / Р. Н. Пархоменко // Философская мысль. – 2012. - № 04 – С. 179-210.
4. Conze, W. Freiheit // Brunner, O., Conze, W., Koselleck, R. (Hgg.) Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Bd. 2. Stuttgart, 1998. S. 435.

Харатян Т. Н.

Здобувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Право людини на життя в умовах застосування сучасних біотехнологій: перспективні напрями удосконалення вітчизняного законодавства

Застосування сучасних біотехнологій є не лише багатообіцяючим напрямом високотехнологічної діяльності людини, але і фактором подальшого ускладнення суспільних відносин та виникнення необхідності їх вчасного врегулювання правовими інструментами. Поспішне та недостатньо контрольоване

використання результатів сучасної біотехнологічної діяльності у харчових, медичних та інших цілях є перешкодою для повноцінного забезпечення права людини на життя та інших прав, які тісно пов'язані із ним, оскільки спричиняє суттєві потенційні ризики для життя та здоров'я людини. Конституційне право людини на життя вимагає для свого захисту від держави не лише гарантування заборони свавільного позбавлення людей життя, але й зобов'язує її до забезпечення життя та здоров'я людей від різноманітних загроз, кількість яких із розвитком та ускладненням суспільних відносин лише збільшується. У цьому контексті важливо вказати, що ми розглядаємо право людини на життя у найбільш широкому розумінні як комплекс об'єктивно зумовлених досягнутих рівнем розвитку людства можливостей, які належать людині, щодо існування та задоволення найрізноманітніших потреб, гарантування та реалізація яких забезпечують свободу та повагу до її гідності.

Наразі необхідність удосконалення правового регулювання у сфері застосування сучасних біотехнологій є самоочевидною. Правове регулювання у цій царині має «наздогнати» реалії сьогодення для того, щоб скоригувати подальший розвиток відповідних суспільних відносин. Відставання ж його від цих самих реалій є вкрай небажаним явищем, оскільки під ризиком опиняється непорушність низки важливих прав людини. Особливо небезпечним є нехтування необхідністю обмеження застосування сучасних біотехнологій на людині, зокрема, коли йдеться про проведення найрізноманітніших дослідів на людині із використанням людського генетичного матеріалу та ембріонів. Окремі важливі питання, пов'язані із сучасними біотехнологіями, доцільно вирішити за допомогою міжнародно-правових засобів. Так, безумовно необхідним в існуючих реаліях є встановлення міжнародно-правової заборони на внесення змін до геному людини, які будуть успадковуватись, тобто заборона генної модифікації людини. Разом із тим, не менш важливе значення для регламентації порядку застосування таких технологій та результатів відповідної діяльності мають заходи із удосконалення внутрішнього законодавства окремих країн.

В Україні однозначно існує гостра необхідність удосконалення правового регулювання застосування сучасних біотехнологій. Однак передусім для побудови дієвої системи захисту прав людини, зокрема у зв'язку із новітніми досягненнями у техніці та науці, важливо вжити певних заходів для докорінного оновлення розуміння цінності людини, її життя та гідності.

Людина повинна визнаватись не лише соціальною цінністю, але й також цінністю незалежно від суспільства (самоцінністю), як і її життя та гідність. Вся державно-правова система покликана, по суті, захищати її, і не лише тому, що вона є цінною для держави та суспільства, а насамперед тому, що держава існує для неї, для забезпечення її життя і здоров'я, для створення умов її найповнішої реалізації у суспільстві, у якому вона поступається частиною своєї свободи заради загального добробуту та процвітання. Зазначене доцільно втілити у вітчизняному законодавстві шляхом внесення змін до частини першої статті 3 Конституції України, виклавши її так: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими цінностями, які держава покликана захищати».

Гідною наслідування є практика Федеративної Республіки Бразилія та Швейцарської Конфедерації, де на конституційному рівні передбачені спеціальні норми, покликані сприяти забезпеченню фундаментальних прав людини від

різноманітних небезпек, зумовлених застосуванням сучасних біотехнологій.

Втручання у геном людини для внесення до нього змін, які можуть успадковуватися її нащадками, з огляду на серйозні потенційні ризики та небезпеки для життя та здоров'я людини повністю заборонено у низці країн, зокрема Федеративній Республіці Бразилія, Республіці Коста-Рика, Королівстві Норвегія, Федеративній Республіці Німеччина, Французькій Республіці, Швейцарській Конфедерації, Австралії. Крім цього у багатьох державах заборонені й інші дії, пов'язані із маніпулюванням людським генетичним матеріалом, ембріонами людини, а також дії, спрямовані на клонування людини. Дотримання вказаних заборон забезпечується загрозою настання негативних наслідків для порушників – переважно кримінальної відповідальності.

На підставі аналізу законодавчих актів зарубіжних держав можемо стверджувати, що в низці іноземних держав більш адекватно оцінюється суспільна небезпека використання сучасних біотехнологій у протиправних цілях, ніж в Україні. Стан вітчизняного правового регулювання сучасної біотехнологічної діяльності та використання її результатів є вкрай незадовільним. В основу його удосконалення, на нашу думку, має бути покладено принцип пріоритетності життя та гідності людини над інтересами науки та суспільства, який доцільно закріпити на законодавчому рівні.

На наше переконання, доцільно доповнити статтю 28 Конституції України частиною четвертою такого змісту: «Не допускається проведення дослідів, спрямованих на внесення змін до геному людини, якщо такі дії здійснюються з метою, не пов'язаною із лікуванням чи профілактикою серйозних захворювань, або можуть призводити до успадкування внесених змін, а також поєднання людського генетичного матеріалу із генетичним матеріалом інших живих організмів».

У низці вітчизняних правових актів є застереження щодо потенційних небезпек, пов'язаних із сучасними біотехнологіями та їх продуктами, насамперед генетично модифікованими (трансгенними) організмами. Позитивним є й те, що наразі помітною є тенденція до наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу та міжнародних стандартів. Особливо слід відзначити, що бажаним для України і практично виправданим було б введення тимчасового мораторію на промислове виробництво та використання трансгенних організмів в Україні до встановлення надійних та однозначних доказів їх безпечності для життя та здоров'я людини та довкілля.

На підставі аналізу норм Кримінального кодексу України вважаємо, що для створення ефективного вітчизняного правового механізму забезпечення життя та здоров'я людини від можливих загроз необхідно є криміналізація в Україні низки діянь, пов'язаних із застосуванням сучасних біотехнологій. Насамперед, необхідно доповнити Кримінальний кодекс України окремою статтею, присвяченою криміналізації: маніпуляції над генетичним матеріалом людини, ембріонами людини, спрямованих на внесення змін до геному людини, якщо такі дії здійснюються з метою, не пов'язаною із лікуванням чи профілактикою серйозних захворювань, або можуть призводити до успадкування внесених змін; поєднання людського генетичного матеріалу із генетичним матеріалом тварин та інших живих організмів з метою отримання химер; репродуктивного клонування людини. Доцільно доповнити новим складом злочину статтю 141 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за

проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки, криміналізувавши проведення клінічних випробувань лікарських засобів, отриманих за допомогою сучасних біотехнологічних методів, незалежно від настання тяжких наслідків, але якщо вони могли чи можуть у майбутньому настати.

Стаття 143 Кримінального кодексу України присвячена криміналізації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини. Разом з тим, порушення встановленого законом порядку трансплантації людині ксенотрансплантатів (анатомічних матеріалів тварин), у тому числі отриманих, від генетично модифікованих тварин, очевидно мають кваліфікуватись, за наявності на те підстав, за статтею 142 Кримінального кодексу України, як незаконне проведення дослідів над людиною. Бажано передбачити у Кримінальному кодексі України спеціальний склад злочину, присвячений криміналізації діянь, спрямованих на трансплантацію людині анатомічних матеріалів генетично модифікованих тварин, які можуть призвести до тяжких наслідків. Вважаємо, що необхідно також доповнити кваліфікованими складами злочинів статті 439, 440, 442 Кримінального кодексу України за ознакою застосування сучасних біотехнологій та/або використання результатів їх застосування для вчинення зазначених злочинів.

Для забезпечення захисту низки фундаментальних прав людини необхідно вжити заходів щодо: 1) удосконалення вітчизняного законодавства з питань сучасної біотехнологічної діяльності та використання її результатів, його подальшої гармонізації та наближення до європейських та міжнародних стандартів, 2) забезпечення належного ведення передбачених чинним законодавством державних реєстрів генетично модифікованих організмів, правдивості та повноти їх маркування (у продуктах харчування, лікарських засобах), 3) створення ефективної системи контролю за дотриманням вказаного законодавства, у тому числі громадського, та притягнення осіб, винних у порушенні його вимог, до відповідальності. Повному і правдивому маркуванню харчових продуктів явно не сприяє положення Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», яке дозволяє наносити позначку «без ГМО» на харчовий продукт лише на підставі відсутності даних від постачальників про наявність в інгредієнтах ГМО (пункт 5 статті 39). Вказане положення доцільно виключити із тексту аналізованого закону.

Вважаємо, що доцільно заборонити в Україні відкрите вирощування та вивільнення у відкриті системи трансгенних організмів, а також їх промислове виробництво і використання до отримання надійних доказів їх біологічної та екологічної безпечності.

Гладкий В. В.

Магістр права, Вища менеджерська школа у Легниці, Польща

Науковий керівник: Веклич В. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права, історії та теорії держави і права Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого

Основні методико-теоретичні підходи до розуміння поняття «трудоий договір»

Після деідеологізації праці, побудови пострадянського трудового законодавства, запозичення західноєвропейських моделей розуміння праці та відносин у сфері праці, що вневнено прямують до «відносин на ринку праці», будучи обумовленими ідеєю меркантицентризму [1, с. 71–75], подальша європеїзація українського законодавства та суспільства разом сутнісно змінюють традиційні уявлення про місце та роль особистості у всіх сферах суспільного буття, перш за все, у трудових відносинах. Незмінною же у цих відносинах залишається соціально-правова значимість трудового договору, за допомогою якого трудящий здатен не лише перетворюватися на працівника, але й реалізувати власне конституційне право на працю, що відповідним чином захищається законом. При цьому, реалізація права на працю шляхом реалізації трудового договору має бути визначеною та незмінною, як це передбачено самим трудовим договором. Саме тому, усе те, що встановлено трудовим договором при його укладанні (інакше – умови, про які домовились сторони), має виконуватись в межах трудових правовідносин і працівником, і роботодавцем, оскільки, конституційна гарантія права на працю поширюється не лише на трудові правовідносини щодо реалізації особою свого права на працю шляхом укладення трудового договору, а й на сам процес реалізації цього права.

Загалом, аналізуючи соціально-правове значення трудового договору, погодимось із тим, що вказаний договір виступає характерною ознакою трудових правовідносин, що відмежовує ці відносини від інших приватноправових чи публічно-правових відносин, а також є юридичною моделлю трудових правовідносин, юридичним фактом, котрий модифікує трудові правовідносини, та джерелом суб'єктивного права [2, с. 197]. З огляду на окреслену соціально-правову значимість трудового договору, цілком закономірним вважаємо і наявну в спеціальній юридичній літературі широту методико-теоретичних підходів до розуміння цього договору. Основними з таких підходів є наступні:

1. Трудовий договір – це інститут трудового права та трудового законодавства. В доктрині з цього приводу зазначається, що інститут трудового договору – це центральний у системі трудового права інститут [3, с. 39, 245] «сукупність норм трудового права, які покликані регулювати відносини з питань укладення, виконання та припинення дії трудового договору, окремих його видів [4, с. 74]. Між тим, діючий КЗпП України визначає трудовий договір як угоду між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату та забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. З цього випливає, що поняття «трудоий договір» не тотожне «інституту трудового договору», тому, не можна стверджувати про те, що трудовий договір – це суто інститут трудового права, хоча в межах трудового права означений інститут, дійсно, має місце.

2. Трудовий договір – це юридичний факт, що породжує трудові правовідносини. Як юридичний факт, дії сторін, що спрямовані на встановлення

трудових правовідносин, розглядуваний договір розуміє, зокрема, Н.В. Васильченко. На думку науковця, ключовим в цьому аспекті розуміння трудового договору є те, що вказані дії сторін цього договору мають взаємний волевиявлений характер і ця згода сторін фіксується письмово. «Воля сторін, зафіксована письмово, набуває юридичного змісту, отже, підтверджується матеріальним об'єктом, який в документознавстві прийнято називати документом. Наявність будь-якого письмового підтвердження волевиявлення сторін дає підставу стверджувати про письмову форму укладання договору» [5, с. 66]. Проте, з цим не можна погодитись в жодній мірі. Чинний КЗпП України, на відміну від проекту Трудового кодексу України (в актуальній редакції), у ст. 24 передбачає і письмову, і усну форми трудового договору. Хоча, безперечно, трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Однак, вказане не означає, що трудовий договір загалом не можна розглядати в якості юридичного факту.

3. Трудовий договір – юридична модель трудових правовідносин. Договір у цьому контексті розуміється як критерій правомірності поведінки сторін у правовідносинах (модель, якій має відповідати поведінка сторін договору) [6, с. 80–81] або ж як основне зібрання добровільно взятих сторонами договору на себе правил його реалізації, що витікають, загалом, у відповідні правовідносини. Зокрема, Ю.П. Дмитренко в цьому контексті під розглядуваним договором розуміє угоду між працівником і роботодавцем, «за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець – виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін» [7, с. 200]. Тобто, трудовий договір у цьому контексті розуміється або як основна організаційно-правова форма залучення громадян до праці, або ж як найоптимальніший спосіб узгодження інтересів працівника й роботодавця [8, с. 46]. З цим підходом слід погодитись в повній мірі, адже на сьогоднішній день ним вичерпно відображена сутнісна характеристика трудового договору та трудових правовідносин, котрі врегульовуються, більшою мірою, на локальному рівні. Однак, знову ж таки, слід звернути увагу на те, що поняття трудового договору ускладнюється розвитком правовідносин на сучасному ринку праці, на якому виникають гібридні трудові договори, а також договори аутстафінгу та аутсорсингу, що сукупно вказує на потребу переосмислення розглядуваного підходу до розуміння трудового договору в означеному контексті.

4. Трудовий договір як характерна ознака трудових правовідносин, що відмежовує ці відносини від інших приватноправових чи публічно-правових відносин. В межах цього підходу до розуміння трудового договору, приміром російська вчена Л.О. Сироватська, під цим договором розуміє «бар'єр», що розділяє правовідносини, котрі становлять предмет трудового права, відокремлюючи ці правовідносини від інших відносин, що, хоча й пов'язані з працею та зайнятістю, проте є такими, що регулюються іншими галузями права [9, с. 141]. Між тим, це визначення є спірним, оскільки трудовий договір в окремих випадках може врегульовувати також і відносини з приводу праці (які не завжди є власне трудовими) чи окремих елементів праці, зокрема, після припинення трудових правовідносин (розірвання трудового договору). Більш того, це визначення є також спірним, якщо розглядати трудові відносини, що

виникли та тривають, припиняються на підставі гібридних трудових договорів, що будуть отримувати подальший розвиток у короткостроковій перспективі й в пострадянських країнах. Також зазначений підхід не відповідає в повній мірі значенню трудового договору у межах флексибільної зайнятості [1, с. 71–73].

5. Трудовий договір як джерело суб'єктивного права. Трудовий договір є формою втілення правової норми, має відносно нормативний характер. Його сутність у широкому сенсі полягає в тому, що закріплені в ньому положення набувають юридичну силу для сторін, що його уклали. Між тим, на думку російських вчених О.О. Вороненко та А.М. Скокової, «застосування трудового договору як джерела трудового права, можливо, в країнах англо-саксонської правової сім'ї» [10, с. 40]. Певна річ, що з такою позицією не можна погодитись, з огляду на те, що трудовий договір в англо-американській правовій сім'ї не розглядається в якості закону, не наділяється силою закону. Тому, цей аргумент вчених щодо позиції, відповідно до якої трудовий договір є джерелом суб'єктивного права чи трудового права – не достатній. Не вдаючись в аналіз питання трудового договору як джерела трудового права, зазначимо, що цей договір є джерелом суб'єктивного права, оскільки ним уточнюються передбачені законодавством суб'єктивні права сторін цього договору, нормуються права, що не передбачені законодавством, передбачається їх реалізація на практиці.

Список використаних джерел

1. Гладкий В.В. Колапс трудових прав працівників у призмі ідеї меркантицентризму в постіндустріальному суспільстві // Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнського правничого диспуту (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.). Кривий Ріг: ДЮО МВС України, 2017. С. 71–76. DOI: 10.5281/zenodo.1163549.
2. Тиха А.П. Правове регулювання змін трудового договору: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 235 с.
3. Бабаскін А.Ю., Баранюк Ю.В., Дріжчана С.В. Трудове право України: академ. курс: підручник / за заг. ред. Н.М. Хуторян. Київ: А.С.К., 2004. 608 с.
4. Шурхал І. Трудовий договір як інститут трудового права // Юридичний журнал. 2011. № 6(108). С. 74–75.
5. Васильченко Н.В. Правова проблема форми трудового договору // Підприємництво, господарство і право. 2010. № 9(177). С. 65–67.
6. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. Москва: Юрид. лит., 1974. 351 с.
7. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
8. Сільченко С.О. Трудовий договір і трудові правовідносини (до проекту нового Трудового кодексу України) // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 11. С. 46–48.
9. Сыроватская Л.А. Трудовое право: учеб.; 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 1998. 312 с.
10. Вороненко О.А., Скокова А.Н. Трудовой договор как источник трудового права // Территория права. 2015. Вып. 1. С. 38–41.

Горелік Д. С.

Курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Мороз Ю. Г., викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Особливості поведінки працівників національної поліції в сучасному мультикультуральному суспільстві

Розвиток сучасного суспільства має чутку тенденцію до багатокультурності та мультикультуралізму. Очевидно, така тенденція вимагає і нових підходів до процесів взаємодії між людьми, і в першу чергу – в професійній сфері. Відповідно, однією з сфер діяльності, де такі зміни прослідковуються найбільш чітко, є виконавча влада, а саме – Національна поліція України.

Як зазначає О.Б. Слоньовська, досліджуючи теоретичні засади багатокультурності: «В основі концепції мультикультуралізму – відхід від ідеалу чітко окресленої, основаної на єдиній мові, спільній естетичній та ідейній традиції національної культури на користь рівноправного співіснування численних культур, стилів життя та творчих практик, притаманних різним етнічним, соціальним, релігійним чи навіть віковим групам з їхніми специфічними ідентичностями. Саме таке поняття мультикультуралізму закладене в численні документи, ухвалені останнім часом міжнародними організаціями. Зокрема, проект Декларації з міжкультурного діалогу та запобігання конфліктам, що обговорюється нині в Раді Європи, передбачає, що принцип «культурного різноманіття» «не може бути застосований у термінах «більшості» або «меншості», бо такий підхід відокремлює культури і спільноти одна від одної, рубрикує таким чином, що соціальна поведінка й культурні стереотипи формуються на основі відповідного статусу тієї чи іншої групи» [1].

Згідно з Законом України «Про Національну поліцію», Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2].

Згідно зі ст. 7 розділу 2 цього Закону, працівник поліції забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами. Це означає, що поліцейський зобов'язаний мати толерантне та неупереджене ставлення до всіх людей. Так, в п. 5 вищевказаної статті зазначається: «У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками» [2].

На нашу думку, основою поведінки поліцейського в багатокультурному середовищі є толерантність до інших культур, рас, національностей тощо. Тому доцільно притримуватись основних принципів толерантності, зазначених в Декларації принципів толерантності. Терпимість – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії, верховенства права. Терпимість – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і затверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах в галузі прав людини [4]. Всі ці твердження повинні

стосуватись поведінки працівника Національної поліції, який щоденно взаємодіє з людьми. В Декларації бачимо пряму директиву держави: «На державному рівні терпимість вимагає справедливого і неупередженого законодавства, дотримання правопорядку і судово-процесуальних та адміністративних норм» [4]. Тобто, поліцейський зобов'язаний забезпечувати дотримання законів і прав особистості незалежно від її расової, національної чи культурної приналежності.

Відповідно до Правил етичної поведінки поліцейських, працівники зобов'язані:

- поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

- виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

- поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

- контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку [3].

Поліцейському заборонено допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Фактично, це означає, що при виконанні своїх професійних обов'язків поліцейський повинен бути терпимим до будь-яких проявів іншої культури.

Цікавим є наступний пункт Правил етичної поведінки поліцейського: «Поліцейський зобов'язаний пояснити затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави для затримання та права затриманої особи» [3]. Тобто, до працівника поліції висувається вимога щодо володіння кількома іноземними мовами. Вважаємо, що особливо важливим для поліцейського є знання російської та англійської мов.

При формуванні основ толерантності і культури міжнаціонального спілкування у співробітників поліції важливо знайомити їх з основними поняттями релігії і особливостями інших національних культур. Вивчення світових релігій та інших культурних традицій сприяє підвищенню рівня знань, зростання поваги до своєї історії, культури і традицій. Знання ключових особливостей релігії, культури, етносу (перш за все правових та моральних) необхідно, так як правова свідомість і громадська мораль формуються через сприйняття населенням права і закону в світлі культури, віровчень, ідеологій, традицій, звичаїв. При викладі основ знань про релігійні та культурно-національні

традиції, необхідно керуватися позитивним досвідом; допомогти зруйнувати стереотипи, що склалися з питань релігії, раси, національності тощо, це надає найважливіше значення у формуванні толерантності.

У висновку необхідно відзначити, що основним компонентом професійної поведінки поліцейського є суворе дотримання принципу рівності громадян перед законом незалежно від їх етнічної, конфесійної приналежності та інших особливостей. При виникненні конфліктних ситуацій, в яких громадяни демонструють етнічну або конфесійну згуртованість, в першу чергу, необхідно діяти, виходячи з норм адміністративного, цивільного чи кримінального права, при цьому демонструючи навички сформованої толерантної поведінки і культури міжнаціонального спілкування.

Список використаних джерел:

1. О.Б. Слоньовська Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід / О.Б. Слоньовська // URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7538/97/>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ міністерства внутрішніх справ від 09.11.2016 № 1179 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>
4. Декларація принципів толерантності Міжнародний документ від 16.11.1995. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Гладка Ю. Ю.

Студентка 2 курсу Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Шайхаєва О. М., Полтавський юридичний коледж Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Становище жінки на українських землях відповідно до «Руської правди» та Статуту Ярослава Мудрого

З найдавніших часів права жінок, гендерна рівність – є одними зі найскладніших правових проблем, які на сучасному етапі законотворчості багатьох країн є не до кінця вирішеними та залишаються актуальними. Вивчення та розуміння цього питання дасть нам змогу створити уявний зв'язок між минулим і сьогоднішнім, зрозуміти основи ментальності українців.

У російській історико-правовій науці домінує погляд, що в Київській Русі дружина перебувала в залежності від чоловіка, а тогочасна сім'я відносилася до так званого «деспотичного типу». Зазначені відносини і тип сім'ї були характерні тільки для північно-східної (Московської) частини колишньої території Київської Русі. Стосовно взаємин між чоловіком і дружиною в Середньому Подніпров'ї в період Київської Русі, то вони базувалися на принципах рівноправності, духовності, гуманізму та справедливості. У давньоукраїнській сім'ї головну роль у вихованні дітей відігравала мати, що мало величезний вплив на формування

їхньої поведінки, моралі, ідеалів, а в родині панували свобода й рівноправність [2, с. 55].

Ми спостерігаємо, що в межах однієї держави роль жінки у той час була різною. Насамперед, така відмінність залежить від звичаїв, які склалися на тій чи іншій території, цінностей самої людини, її виховання.

Аналізуючи законодавство Київської Русі, слід зазначити, що воно закріплювало нерівність людей за ознаками статі та соціального стану. Можна констатувати, що існували норми, які обмежували права жінок у порівнянні з чоловіками. Так, згідно з Просторовою редакцією «Руської Правди» покарання за вбивство жінки та чоловіка суттєво відрізнялися. Хоча винного за вбивство жінки судили тим же судом, що і за вбивство чоловіка: стягувалась грошова пеня на користь князя (віра) та винагородження на користь родичів вбитої (головщина), проте умови віри були різними. Життя жінки захищалося лише половиною вірою, або полувірою в 20 гривень. Для порівняння: за вбивство чоловіка була встановлена подвійна віра в 80 гривень (у разі вбивства княжого чоловіка або члена старшої князівської дружини) або проста віра в 40 гривень (за вбивство простого вільного чоловіка) [1, с. 122].

Отже, ми спостерігаємо, що за вбивство жінки грошовий штраф на користь князя, тобто віра, була меншою у двічі, а інколи навіть учетверо, ніж за вбивство чоловіка. По суті, вбивство жінки прирівнювалось до таких злочинів, як відсікання руки, ноги, тяжкі каліцтва, пошкодження ока тощо.

Згідно зі Статутом Ярослава той, хто образив чужу дружину ганебним словом, платить їй «за срам» 5 гривень або 3 гривні золотом, якщо це дружина боярина, а якщо ображена — дружина простого городянина, то їй за сором 3 гривні срібла; той, хто обізвав непристойним словом селянку, «сільську» дружину, платить їй «би резан» [1, с. 122]. Дана норма вказує на те, що грошовий штраф залежав від соціального стану жінок. Ця ознака також вказувала на нерівноправність її становища.

За часів Київської Русі шлюбний вік, який орієнтувався на візантійське законодавство, і становив для дівчат – 12-13 років, а для юнаків – 14-15 років. Але ці норми застосовувалися у середовищі привілейованих верств населення. У сільській громаді звичним шлюбним віком для дівчат вважалося – 16-17 років, а для хлопців – 18-19 років. Існувало правило свободи обрання наречених, але більш прийнятним у суспільстві було одруження за дозволом батьків. Саме домовленість між батьками молодих про намір одружити дітей була тією базою, на основі якої складалися всі подальші договірні-зобов'язальні відносини [3, с. 105].

Відповідно до цього зрозуміло, що традиція обрання батьками дружини або чоловіка для своєї дитини залишилася, проте наречені вже могли висловлювати свою думку та противитися волі батьків, тобто вперше було визнано правило свободи обрання другої половинки.

Не заохочувалися церквою шлюби представників різних соціальних станів. Відбитком цієї політики можна вважати статтю 110 «Руської Правди» Розширеної редакції, за якою одруження вільного чоловіка на рабині змінювало його статус на холопський. Пізніше, якщо шлюб із селянкою чи холопкою укладав феодал, то жінка отримувала статус наложниці – «другої» дружини.

Церква всіляко засуджувала багатоженство й захищала права першої дружини [3, с. 105].

Варто підкреслити, що Київська Русь була єдиною країною в Європі, де жінка з початку другого тисячоліття нашої ери мала право спадкування власності після смерті чоловіка [1, с. 123]. Після смерті батька майно могли успадковувати як дружина, так і дочки. Якщо майно успадковувала дружина, то діти не могли вимагати поділу майна. Відповідно до статті 106 Просторової редакції «Руської правди», мати могла залишати майно будь-кому з дітей. Якщо дружина помирала раніше від чоловіка, то він мав право лише користуватися її майном. Згідно з нормами права Давньоруської держави, жінка була дієздатною. Вона могла укладати різноманітні договори: купівлі-продажу, позики, застави, дарування, успадкування тощо. У її власності перебував посаг і віно. Розмір посагу визначався батьками нареченої, а за їхньої відсутності - братами або опікунами. У статті 34 Статуту Ярослава Мудрого посаг іменується як «сватебное и сговорное». Він складався з білизни, постелі, одягу, прикрас та інших особистих речей, а також худоби, грошей, землі. Згідно з нормами звичаєвого права, цілісність посагу гарантувалася так званім віном – матеріальним забезпеченням чоловіком дружини на випадок його смерті. Розмір віна не був чітко визначеним, він фіксувався в угоді про шлюб. Майно «віна» не можна було відчужувати без згоди дружини. [2, с. 56].

Тож, ми розуміємо, що відповідно до тогочасних норм, українська жінка була дієздатною і могла самостійно укладати різноманітні договори. Жінка могла виступати як спадкоємцем, так і спадкодавцем, а також вона була спадкоємицею як материнського, так і батьківського майна. Наслідком цивільної рівноправності дружини стало надання їй права власності. Безперечно, це є однією із позитивних рис законодавства Київської Русі.

Нерівноправне становище жінки з чоловіком було і при вирішенні питання про розлучення, яке регулювалося Статутом Ярослава Мудрого. Характерно, що обов'язкове розлучення наступало тільки в разі провини дружини. Цікаво, що подружжя невірність чоловіка не давала підстав для розлучення дружинам. Пам'ятки канонічного права приписували жінкам терпляче чекати «отшедшу мужу» й зберігати подружню вірність. Однак позитивним аспектом при регулюванні питань розлучення було те, що дружина отримувала матеріальну компенсацію від чоловіка. Розміри цих відрахувань залежали від соціального статусу подружжя [1, с. 122]. Ці норми є надзвичайно важливими, тому що вони захищали становище жінки. Хоча згідно них, дружина повинна була завжди зберігати вірність своєму чоловікові, навіть якщо той зраджував, проте після розлучення жінка не залишалася напризволяще.

Отже, дослідивши дане питання, ми розуміємо, що в сфері цивільного права у «Руській правді» та Статуті Ярослава Мудрого існують досить позитивні моменти, адже на законодавчому рівні вперше було закріплено рівноправність чоловіка та жінки у майнових та зобов'язальних відносинах. Але в галузі шлюбно-сімейного та кримінального права часто права жінок обмежувалися. Також існувала соціальна нерівність, внаслідок чого права особи визначалися відповідно до соціального походження.

Список використаних джерел:

1. Аніщук Н. В. Правове становище жінок за давньоруським законодавством / Н. В. Аніщук // 121 Актуальні проблеми держави і права / Н. В. Аніщук., 2003. – С. 120–124.
2. Історія українського права: Посібн. / І. А. Безклубий, І. С. Гриценко, О. О. Шевченко та ін.; – К: Грамота, 2010. – 336 с.
3. Поляруш С. І. Оформлення юридичного статусу жінки за шлюбно-сімейним правом Київської Русі / С. І. Поляруш // Наукові записки / С. І. Поляруш. – № 13. – С. 102–107.

Щур А. С.

Студентка 2 курсу факультета управління Академії управління при Президенті Республіки Беларусь, г. Минск, Республіка Беларусь

Научний керівитель: Савчук Т. А., кандидат юридических наук, Академії управління при Президенті Республіки Беларусь, г. Минск, Республіка Беларусь

Стажировка как неотъемлемый элемент осуществления адвокатской деятельности в Республике Беларусь и в Украине

Конституція Республіки Беларусь содержит положение о том, что каждый для защиты своих прав и интересов вправе пользоваться юридической, в том числе адвокатской помощью. Данное конституционное положение реализовано как в процессуальном законодательстве, так и в специальном законе, регламентирующем адвокатскую деятельность в Беларуси [1]. Адвокатская помощь оказывается профессиональными юристами (адвокатами), к которым законодательство предъявляет достаточно высокие компетентностные, деловые, моральные требования, в числе которых обязательное прохождение стажировки.

Стажировка является обязательной частью подготовки специалистов в области адвокатской деятельности, основной целью которой является создание благоприятных условий для допуска стажеров адвоката к самостоятельной адвокатской работе. Этот неотъемлемый элемент статуса адвоката предполагает изучение специфики профессии адвоката, организации работы адвокатских образований (коллегий, бюро), способствует повышению уровня теоретических знаний и приобретению практических навыков. Благодаря стажировке будущий адвокат осваивает накопленный опыт, углубляет профессиональные компетенции, а изучение деловых, профессиональных и моральных качеств дает возможность реализовать полученные знания в будущей самостоятельной деятельности.

Гражданин Республики Беларусь, намеревающийся стать адвокатом, обязан пройти стажировку и сдать квалификационный экзамен [1]. Претендент, имеющий стаж работы по специальности не менее трех лет, до сдачи квалификационного экзамена проходит стажировку у адвоката юридической консультации, адвокатского бюро либо у адвоката, осуществляющего адвокатскую деятельность индивидуально, по направлению территориальной коллегии адвокатов от трех до шести месяцев. Претендент, не имеющий трехлетнего стажа работы по специальности, стажировается от шести месяцев до одного года. По окончании стажировки адвокат, под руководством которого

стажер проходил стажировку, составляет заключение о готовности к осуществлению адвокатской деятельности, а стажер – отчет о результатах стажировки в соответствии с требованиями, установленными Министерством юстиции Республики Беларусь.

Для допуска к сдаче квалификационного экзамена претендент подает заявление в Квалификационную комиссию по вопросам адвокатской деятельности в Республике Беларусь, создаваемую при Министерстве юстиции Республики Беларусь. К заявлению прилагается заключение о готовности стажера к осуществлению адвокатской деятельности и отчет о результатах стажировки.

Таким образом, стажировка в Республике Беларусь является обязательным элементом подготовки квалифицированных кадров в области адвокатуры для оказания профессиональной юридической помощи. Данный вид деятельности занимает период времени от трех месяцев до одного года, в зависимости от стажа работы по специальности: чем меньше стаж, тем больше времени составляет стажировка. По окончании выдается заключение о готовности стажера и отчет о результатах стажировки, что свидетельствует о качественной подготовке кадров в сфере осуществления адвокатской деятельности.

В Украине адвокатская деятельность также имеет строгую законодательную регламентацию [2], а подготовка адвокатов включает прохождение стажировки в течение шести месяцев под руководством адвоката по направлению совета адвокатов региона. Стажером адвоката может быть лицо, которое на день начала стажировки имеет действительное свидетельство о сдаче квалификационного экзамена. Руководителем стажировки может быть адвокат Украины, который имеет стаж адвокатской деятельности не менее пяти лет. Совет адвокатов региона может назначить руководителя стажировки из числа адвокатов, адрес рабочего места которых находится в соответствующем регионе [2]. Лица, которые на день обращения с заявлением о допуске к сдаче квалификационного экзамена имеют стаж работы помощника адвоката не менее одного года за последние два года, освобождаются от прохождения стажировки.

По результатам стажировки руководитель составляет отчет об оценке работы претендента и направляет его совету адвокатов региона. Результаты стажировки оцениваются советом адвокатов региона в течение тридцати дней со дня получения отчета. По оценке результатов совет адвокатов региона принимает решение либо о выдаче лицу свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью, либо о продолжении стажировки на срок от одного до трех месяцев.

Таким образом, в Украине стажировка также является неотъемлемым элементом подготовки будущих адвокатов и занимает период времени, равный шести месяцам. Существуют определенные привилегии для лиц, которые имеют стаж работы помощником адвоката не менее одного года за последние два года: эти лица освобождаются от прохождения стажировки. Вероятно, это связано с тем, что лица, которые работали помощником адвоката в течение одного года, уже имеют определенный опыт, достаточный для оказания квалифицированной юридической помощи, и могут приступить к осуществлению своей деятельности без дополнительных испытаний. По результатам стажировки составляется отчет об оценке и направляется для принятия решения.

Стажировка будущих адвокатов в Республике Беларусь и в Украине является обязательным элементом и необходима для достижения одной и той же

цели – подготовки квалифицированных кадров для осуществления адвокатской деятельности и возможности оказания качественной юридической помощи физическим и юридическим лицам. Стажировка занимает разные периоды времени: в Республике Беларусь – от трех месяцев до одного года, а в Украине – шесть месяцев.

Существенным различием в прохождении стажировки в рассматриваемых странах является то, что в Беларуси стажировка предшествует сдаче квалификационного экзамена, а в Украине стажировка следует после сдачи такового. Трудно сказать, какой вариант является наиболее эффективным, поскольку стажировка до квалификационного экзамена, как в Республике Беларусь, позволяет претенденту получить определенный опыт, а затем подтвердить его на экзамене. А стажировка после экзамена, как в Украине, позволяет применить уже существующие знания, проявленные на экзамене, в практической деятельности.

Список использованных источников:

1. Об адвокатуре и адвокатской деятельности в Республике Беларусь [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 30 дек. 2011 г., № 334-З : в ред. Закона Респ. Беларусь от 11.07.2017 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
2. Об адвокатуре [Электронный ресурс] : Закон Украины, 5 июля 2012 г., № 5076-VI : в ред. Закона Украины от 21.12.2016 г. № 1798-VIII / Законодательство стран СНГ. – Режим доступа: <http://base.spinform.ru/>.

Калитовська С. О.

Студентка I курсу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, кафедра теорії та філософії права, м. Львів, Україна

Науковий керівник: Косович В. М., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка

Право людини на захист як соціальна цінність та як суб'єктивне право

У ст. 3 Конституції України [1] закріплена важлива норма – Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Така конституційна норма є наріжним каменем, на якому має вибудовуватися уся державна політика щодо визнання, закріплення та захисту прав, свобод та охороняваних законом інтересів кожної людини.

Визначальне значення у здійсненні прав людини мають законодавчі гарантії, доступні правові механізми їх охорони та захисту у разі порушення. Правовий захист є гарантією здійснення будь-якого суб'єктивного права. Адже його сутність полягає у застосуванні державного примусу щодо порушника права та відновлення становища потерпілої від правопорушення особи. Здійснюючи такі важливі природні права як право на життя, право на охорону здоров'я, право власності та інші, які прийнято характеризувати як абсолютні права, особа має право на захист від усіх і кожного, на яких, своєю чергою, покладається, насамперед, обов'язок не порушувати такі права. Це пасивний обов'язок – не

вчиняти жодних дій, що можуть призвести до порушення абсолютних прав. Якщо будь-яка особа починає активними діями у будь-який спосіб порушувати суб'єктивне право виникає право на його захист.

Відомий вчений-цивіліст Й. О. Покровський зазначав, що перше, чого людина потребує, – це, звичайно, охорони її найелементарніших благ – життя, тілесної недоторканості, свободи. І право з давніх-давен бере на себе таку охорону, захищаючи ці блага, як у кримінальному, так і у цивільному порядку [2].

Питання правової природи права на захист залишається дискусійним у науковій літературі. Існуючі точки зору можливо об'єднати у такі групи:

1) право на захист є самостійним суб'єктивним правом;

2) право на захист є елементом будь-якого суб'єктивного права поряд з такими елементами як право на власні дії та право вимагати певної поведінки від інших осіб;

3) право на захист є однією з правомочностей суб'єктивного права, але у результаті правопорушення трансформується в самостійне суб'єктивне право.

Кожна з наведених точок зору має своїх прихильників, що наводять вагомі аргументи на її підтримання. У ст. 55 Конституції України серед прав людини і громадянина закріплено право на судовий захист. Таким чином, Основний Закон нашої держави визнає самостійний характер права на захист. Такий підхід є вірним.

У ст. 13 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини [3] право на ефективний засіб захисту у разі порушення прав та свобод визнане за кожною людиною.

Характеризуючи захист, зокрема цивільного права та інтересу, З. В. Ромовська зауважує, що правовий захист, окрім самозахисту (самооборони), неможливий поза діяльністю суду або іншого органу. Правовий захист – завжди акт, що уже відбувся, оскільки він є безпосередньою реалізацією міри державного примусу, що визначена у рішенні суду чи іншого органу, уповноваженого на здійснення правового захисту. І саме це є головним у суті правового захисту [4].

У науковій літературі захист суб'єктивного права пов'язується саме з фактом його порушення чи оспорювання. Але аналіз відповідних законодавчих норм свідчить, що суб'єкт права може звертатися до суду про вжиття відповідних заходів, якщо є загроза порушення його права. Зокрема, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 388 ЦК України [5] власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. У ч. 2 ст. 432 ЦК України встановлено, що суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення про застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів. Також у ЦК України поміщено окрему главу 81 – Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи. Відповідно до норми ст. 1163 ЦК України фізична особа життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, а також юридична особа, майну якої загрожує небезпека, мають право вимагати її усунення від того, хто її створив. Власне такі підходи засвідчують про особливі гарантії здійснення таких абсолютних прав фізичної особи як особисті немайнові права на життя, здоров'я, прав інтелектуальної власності, права власності.

Чи можливо у такому випадку вести мову про захист, якщо існує реальна загроза вчинення правопорушення, але сам його факт ще не відбувся? У площині кримінальної чи адміністративної відповідальності, як окремих видів юридичної відповідальності, що настає перед суспільством, відповідь однозначна: відповідальність настає тільки за такі правопорушення чи злочини, які передбачені законом. Якщо йдеться про цивільну відповідальність, що носить майновий характер та характеризується як відповідальність горизонтального характеру – відповідальність заподіювача шкоди перед потерпілим, то відповідь не така вже й однозначна.

Одними вченими обстоюється позиція, що такі позови про попередження можливого правопорушення можуть пред'являтися, а рішення суду у таких справах має попередити правопорушення. Інші вчені вважають, що позов іде за фактом порушення прав позивача, як реакція на негативний акт (правопорушення), що стався. Варто зауважити, що прегібіторний позов був відомий римському праву.

Видається, що законодавче закріплення права на звернення до суду у разі існування загрози порушення права, є свідченням того факту, що законодавець надає великого значення саме можливості запобігти порушенню, щоб відвернути більш тяжкі наслідки, що можуть виникнути внаслідок самого порушення. У цьому якраз і проявляється специфіка цивільно-правового захисту. У листі Верховного Суду України від 1 липня 2013 року «Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ» вказано, що відповідний спосіб захисту права власності спрямований на попередження можливого правопорушення, якого на момент подання позову немає, але при цьому у власника є всі підстави вважати, що дії відповідних осіб неминуче призведуть до порушень його права [6].

Таким чином, для різних видів юридичної відповідальності публічно-правового характеру захист порушеного права, як міра державного примусу до порушника, може застосовуватися виключно у разі скоєння правопорушення, визначеного законом, як підстави відповідальності. Для цивільно-правового захисту притаманна специфіка, суть якої полягає у можливості звернення за судовим захистом і у разі існування загрози порушення права.

Список використаних джерел

1. Конституція України // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Покровский И. А. Основные проблемы гражданського права / И. А. Покровский. – 4-е изд., испр. – М.: Статут, 2003. – С. 122. – 351с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Зорислава Ромовська. Українське цивільне право: Загальна частина, Академічний курс. Підручник / З.В. Ромовська. К.: Атіка, 2005. – С. 480. – 560с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ / Вісник Верховного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 14.

Воронкевич А. А.

Студент 3 курса факультета управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Научный руководитель: Курило Н. А., магистр политических наук, Академия управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

О некоторых вопросах законодательного оформления требований к прокурорским работникам в Республике Беларусь

Прокуратура является незаменимым институтом для поддержания порядка и правовой стабильности в государстве. Согласно ч. 1 ст. 125 Конституции Республики Беларусь свои функции прокуратура реализует путем осуществления надзора за точным и единообразным исполнением законов, декретов, указов и иных нормативных актов [1].

Для выполнения столь значимых функций состав работников прокуратуры должен быть тщательно подобран и укомплектован с учетом всех особенностей предстоящей деятельности.

За достаточно продолжительный период существования данной структуры были разработаны различные требования, предъявляемые к сотрудникам органов прокуратуры Республики Беларусь, которые получили правовое закрепление в нормативных правовых актах, например, таких как Закон Республики Беларусь «О прокуратуре», Закон Республики Беларусь «О государственной службе», Указ Президента Республики Беларусь от 27.03.2008 № 181 «Об утверждении Положения о прохождении службы в органах прокуратуры Республики Беларусь».

В соответствии с данными актами мы можем определить основные требования к прокурорским работникам:

во-первых, это наличие гражданства Республики Беларусь;

во-вторых, достижение определенного законом возраста, например, в Законе «О государственной службе» указано, что лицо, поступающее на государственную службу должно достигнуть восемнадцатилетнего возраста, а в Законе «О прокуратуре» имеется дальнейшая детализация данного критерия: так, для назначения на должность прокурора района, района в городе, города, межрайонного прокурора и приравненного к ним транспортного прокурора назначаются лица не моложе 25 лет [2, ст. 48];

в-третьих, наряду с возрастом для занятия некоторых должностей устанавливается обязательность наличия определенного стажа работы;

в-четвертых, наличие высшего юридического образования, однако здесь все же стоит отметить, что в исключительных случаях могут назначаться на прокурорские должности граждане, имеющие иное высшее образование, если возникает острая необходимость в специальных знаниях в соответствующих отраслях;

в-пятых, обладание необходимыми профессиональными и моральными качествами, что устанавливается путем сдачи квалификационного экзамена и прохождением стажировки в органах прокуратуры;

в-шестых, обязанность соблюдения установленных законодательством ограничений, примерами которых являются запрет на занятие предпринимательской деятельностью, на участие в управлении коммерческой организацией, на выполнение иной оплачиваемой работы за исключением педагогической, научной, культурной, творческой деятельности, медицинской практики, и иных ограничений, распространяющихся на всех государственных служащих в Республике Беларусь [3, ст. 22].

Кроме того, законодательство Республики Беларусь содержит перечень положений, которые ограничивают возможность поступления на службу в органы прокуратуры, такие как: признание недееспособным или ограниченно дееспособным, лишение судом права занимать государственную должность в течение определенного времени, наличие судимости, совершение ранее умышленного преступления и другие [4, п. 6].

В совокупности данные требования и ограничения должны выступать гарантом объективности и профессионализма со стороны каждого прокурорского работника.

Также не менее значимыми в работе прокурора являются такие понятия как справедливость, честность, преданность своей профессии и стране. Именно по этой причине необходимо дополнить вышеизложенные объективные требования нравственными. Такие требования наиболее полно закреплены в Кодексе чести прокурорского работника Республики Беларусь, в иных же актах законодательства они служат базисом на котором основываются большинство требований к сотрудникам прокуратуры. Так, вышеуказанное требование обладать необходимыми моральными качествами раскрывается в Кодексе чести как готовность при исполнении служебных обязанностей проявлять терпение, вежливость и тактичность; доброжелательно и уважительно относиться к гражданам; уважать и защищать права, свободы и достоинство граждан; глубоко осознавать социальную значимость своей деятельности, меру ответственности перед обществом и государством; взвешенно и гуманно использовать предоставленные полномочия в соответствии с принципами законности и справедливости.

Анализируя требования закрепленные в Законе СССР от 1979 года «О прокуратуре» и Законе РБ от 1993 года «О прокуратуре», которые регулировали деятельность данной структуры до вступления в силу ныне действующих нормативных правовых актов, мы можем отметить их стабильность и конструктивность.

Однако существуют и некоторые пробелы в законодательстве о прокуратуре. Примером может служить отсутствие четко закрепленных требований к руководителю прокурорской системы – Генеральному прокурору Республики Беларусь. Это показывает на наличие пробела в законодательстве, который необходимо восполнить дополнением ст. 48 Закона «О Прокуратуре Республики Беларусь».

Исходя из вышесказанного, при достаточной разработанности условий и требований, предъявляемых к прокурорским работникам, имеются и отдельные проблемные вопросы в их законодательном оформлении, что свидетельствует о необходимости совершенствования законодательной базы и поиске пути ее оптимизации. Что позволит в дальнейшем еще более рационально формировать штат органов прокуратуры, создавая условия для осуществления эффективной

деятельности и доверительного отношения к данной структуре со стороны граждан нашего государства.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Беларусь 1994 года: с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г. – 9-изд., стер. – Минск: Нац. центр. Правовой информ. Респ. Беларусь, 2016. – 64с.

2. О прокуратуре Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 8 мая 2007 г., № 220-З: в ред. от 18.07.2016 // Консультант Плюс: Беларусь. Технология [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

3. О государственной службе в Республике Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 14 июня 2003г., № 204-З: в ред. от 09.01.2017// Консультант Плюс: Беларусь. Технология [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

4. Об утверждении Положения о прохождении службы в органах прокуратуры Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь, 27.03.2008г., № 181: в ред. Указа Президента Республики Беларусь от 23.02.2015 // Консультант Плюс: Беларусь. Технология [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

Ярмощук А. О.

Студентка юридического факультета ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник: Кравченко І. А., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету ім. Петра Могили

Децентралізація влади – як один з основних кроків інтеграційного процесу

Процес децентралізації влади посідає одне з провідних місць в системі державних пріоритетів та становленні громадянського суспільства в Україні, оскільки його основним завданням є реформування всіх сфер життя держави. Децентралізація є однією з форм розвитку інституту демократії, що дає змогу збереження єдності держави та її інститутів, розширити роль місцевого самоврядування у державному управлінні [1].

Вивченню теоретичних і практичних питань децентралізації влади, розвитку місцевого самоврядування приділяють увагу В. Авер'янов, В. Бакуменко, О. Бориславська, М. Братковський, І. Грицяк, В. Гройсман, Б. Данилишин, А. Лелеченко, В. Мамонова, О. Скрипнюк, І. Цурканова та ін. Проте, не зважаючи на низку наукових розвідок, дане питання досить залишається актуальним та потребує комплексних досліджень.

Конституція України, зокрема ст. 132 зазначає що територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади. Децентралізація влади в Україні на даний момент є першочерговим завданням задля забезпечення євроінтеграційних процесів в Україні.

Фактично з квітня 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а потім, з прийняттям Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в Україні розпочався основний етап децентралізації влади, відповідно до якого передбачається визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки гідного громадян життєвого середовища, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [2].

Ми вважаємо, що децентралізація – це основний крок для побудови європейської держави, це те, що допоможе всім громадянам об'єднатися заради єдиної мети – побудови сильної країни. У сучасних дослідженнях з адміністративного права децентралізацію визначено як такий спосіб організації публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці або інші територіальні утворення мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення і реалізувати власні завдання у межах, встановлених законодавством. Отож, особливістю таких визначень є новий підхід до розподілу і реалізації владних й інших адміністративних функцій, що передбачає відхід від ієрархічної системи управління [3].

Оскільки, централізована влада вже не може гнучко й ефективно управляти регіональними процесами вона має поділитися повноваженнями з регіонами. На нашу думку Україна має стати поліцентричною країною як всі європейські держави, де влада розподілена між органами публічної влади, бізнесом і громадянським суспільством.

Шлях децентралізації обрали одні з провідних країн Європи. Це такі країни як: Латвія, Естонія, Литва, Німеччина, Швейцарія, Польща. Таку «популярність» децентралізації можна пояснити тим, що: по-перше, децентралізація приймається як один із засобів надання різним етнічним і регіональним групам деякої автономії і контроль над своїми власними справами. По-друге, децентралізація влади – це один із способів поділу влади між великою кількістю різних політичних партій. По-третє, демократична форма управління на сьогоднішній день є основною формою управління у світі, можна сказати навіть ідеалом, до якого прагнуть більшість країн, а децентралізацію можна розглядати як основоположний демократичний принцип, як один із інструментів реалізації демократичного принципу у державному управлінні.

Один з основних аспектів децентралізації – це реформування місцевого самоврядування. Ключовим питанням цієї реформи є забезпечення передачі найважливіших владних повноважень органам місцевого самоврядування та чітке розподілення їх повноважень з повноваженнями органів виконавчої влади[4]. Також важливим у даній реформі залишається необхідність розширення прав територіальних громад, щодо вирішення питань їх життєдіяльності.

Однак, впроваджуючи реформу з децентралізації, потрібно враховувати її недоліки. Так, американський фінансовий аналітик Джеймс Шуров'ескі стверджує: «Сила децентралізації полягає в тому, що з одного боку вона стимулює незалежність і спеціалізацію, а з іншого – дозволяє людям координувати свої дії і вирішувати складні проблеми. Суттєвий недолік децентралізованої системи – відсутність гарантій того, що цінна інформація,

отримана в одній частині системи стане всезагальним надбанням» [5, с. 84]. З даного твердження можна зробити висновок, що децентралізацію не досить легко створити, та ще тяжче її підтримувати. Окрім цього потрібно пам'ятати, що децентралізація може дуже легко перетворитися в дезорганізацію.

Отже, можемо зробити висновок, що децентралізація відкриває значні перспективи у розвитку країни, зокрема підвищення ролі громадян. З децентралізацією формується і нова демократична модель управління державою. Обравши шлях децентралізації влади ми боремося за краще майбутнє та гідний рівень життя. Реформування місцевого самоврядування - це процес не легкий, але він веде націю до розвитку та становлення дійсно європейської країни.

Список використаних джерел:

1. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика [Електронний ресурс] / О. Скрипнюк // Віче : громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. – № 12. – С. 22-24. – Режим доступу : www.viche.info (дата звернення: 24.03.17). – Назва з екрану.

2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

3. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212 с.

4. Децентралізація - це одна з реальних реформ, яка виведе Україну з економічного ступору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4181>. - (дата звернення: 24.03.17). – Назва з екрану.

5. Про співробітництво територіальних громад Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 24.03.17). – Назва з екрану.

6. Шуровески Джеймс. Мудрость толпы. Почему вместе мы умнее, чем поодиночке, и как коллективный разум формирует бизнес, экономику, общество и государство / Джеймс Шуровески : [пер. с англ. В.Н. Логвинова]. – М. : И.Д.Вильямс, 2007. – 304 с.

Раковчен А. А.

Студентка Національного Авіаційного Університету, навчально-наукового Юридичного інституту, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Пильгун Н.В., кандидат юридичних наук, доцент Навчально-наукового Юридичного інституту, Національний Авіаційний Університет, м. Київ, Україна

Особливості розвитку правової держави в Україні

Для будь-якої людини свобода і незалежність є одним із головних ознак щасливого, безхмарного життя та майбутнього. В Україні вперше ідея рівності всіх людей з'являється в Литовському статуті 1588 року. Для реалізації ідей

демократії та правової держави, було прийнято чимало законів в Україні за часів радянської влади. На мою думку, для свого часу, однією з найдемократичніших були Конституції СРСР 1936 року та УРСР 1937 року. Саме в перших актах 90 – х років минулого століття, було вже проголошено головне завдання – побудова України, як правової держави. Сьогодні, ця ідея закріплена в Конституції України. Конституція посідає чільне місце в житті кожного Українця, адже це єдиний основний Закон нашої держави. Саме Конституція-це основа порядку в країні, а в основі Конституції – національна свідомість.

Зараз важко уявити сучасну демократичну країну без системи права. Так як право завжди виступає регулятором з двох сторін: і з боку держави, і з боку громадян. У разі ж відсутності зв'язка між цими сторонами, може бути непорозуміння та безлад. Право дозволяє кожному громадянину відчувати захищеність, адже саме воно визначає правомірну і неправомірну поведінку людини, і тому, у разі порушення певних норм настає відповідальність. На мою думку, право постійно вдосконалюється, і з кожним разом стає більш гуманним та демократичним. Це не секрет, що правова держава – це не просто держава в якій є право, а держава – в якій є правильне розуміння права та шанобливе ставлення до нього.

Одним з головних засновників теорії правової держави вважають І. Канта, який проголосив: «Держава – це об'єднання багатьох людей, підлеглих правовим законам». Метою створення правової держави в Україні є забезпечення цивілізованого функціонування і розвитку громадянського суспільства.

Розглядаючи Україну, як правову державу, я можу виокремити такі основні риси:

- а) верховенство і панування правового закону;
- б) забезпечення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина;
- в) здійснення поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову;
- г) постійне утвердження суверенітету народу як єдиного джерела державної влади;
- г) врегулювання взаємовідносин між особою та державою на засадах дозволеності особі робити все, що прямо не заборонено законом, а державним органам – тільки те, що прямо дозволено законом;
- д) ефективна організація контролю й нагляду за здійсненням законів і режиму законності.

Побудова реальної правової держави значною мірою залежить від рівня соціально – економічного розвитку країни, накопичення матеріальних благ, що давало б можливість здійснення ефективної соціально – економічної політики, забезпечення соціально – економічних прав громадян. Адже не випадково поняття правової держави у багатьох країнах є невід'ємним від поняття соціальної держави. Формування правової держави – неможливий процес без підвищення правової культури. Відношення до права, законів, знання, уміння їх правильно виконувати – це все впливає на її рівень. На мою думку, ми не повинні сліпо запозичувати досвід інших держав у становленні державності. Фундаментом повинні бути власні культурні і історичні цінності і традиції.

Звичайно, Україна вже зробила і в подальшому майбутньому буде робити кроки до побудови правової держави. Вже відбулися й відбуваються зрушення в оцінці прав і свобод людини, в їх конституційно – правовому регулюванні, окреслено шляхи їх реалізації, та сформовано відповідні правові механізми. Про

це свідчить і те, що Україна визнала юрисдикцію європейських інститутів захисту прав і свобод людини. Але нажаль, значна частина ознак правової держави для нашої країни є поки що лише формальними. Без ефективної співпраці всіх гілок влади, без чіткого дотримання ними не лише писаних норм, а й моральних законів (порушення яких є першопричиною численних вад суспільства) правова держава в Україні перебуває на шляху утвердження тих досягнень, що вже є ustalеними у всій Європі[1].

Можна сказати, що правова держава може виникнути лише в тому випадку, коли всі громадяни дотримуються її правил, адже правова держава – це, перш за все, прив'язка до правової системи основних цінностей. Тому, найголовнішим шляхом побудови правової держави в Україні є виховання правової свідомості серед громадян, адже людина повинна завжди бути просто чесною людиною. Той, хто поводить себе за принципами правової держави, хто має свідомість правової держави, хто сповідує певні цінності і відповідно до цього діє, той матиме і правову державу, і систему цінностей.

Правова держава, в процесі свого формування та утвердження, також розробляла свою владу, як охоронця індивідуальних прав і свобод, для того, аби забезпечити громадянському суспільству нормальне існування і функціонування. На певному етапі становлення цивілізованого суспільства зароджується громадянське суспільство, яке є основою формування правової держави. Відтак за відсутності громадянського суспільства правову державу створити неможливо.

Громадянське суспільство – це комплексний конституційно-правовий інститут, який є структурованим об'єднанням населення певної країни з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, що взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Право власності є основою формування будь – якого громадянського суспільства. Це опосередковує беззаперечне визнання і гарантію інституту права власності з боку держави. Крім того, індивіди, громадяни зобов'язані поважати право власності кожного.

Існують такі ознаки громадянського суспільства, як:

- має відносно автономію, не є частиною держави, проте взаємодіє з нею;
- ціннісним ідеалам громадянського суспільства (свобода, гуманізм, законність та ін.) повинна бути підпорядкована правова держава;
- право виступає не засобом покарання, а мірилом свободи, рівності і справедливості в суспільстві;
- рівність усіх форм власності;
- реальний вплив громадян на законотворчий процес у державі через референдуми, мітинги та ін.;
- свобода підприємницької діяльності;
- розвинуте самоуправління, зокрема визнання місцевого самоврядування;
- забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина;
- право на отримання вчасної, достовірної, вичерпної, різноджерельної інформації;
- ідеологічний плюралізм;
- можливість індивіда, громадянина реалізувати власну ініціативність з метою задоволення особистих чи суспільних інтересів без шкоди для соціуму;
- економічна і політична багатоманітність;

- законодавчо регламентовані механізми здійснення контролю громадянським суспільством над державою;
- відсутність антисупільних способів збагачення, наприклад, високих кредитних відсотків у банку, продажу наркотиків та ін.;
- розвинуті соціальні структури суспільства, зокрема громадські об'єднання, політичні партії, які мають реальний вплив на державне управління;
- наявність сформованого середнього класу, який становить соціально-економічну основу правової держави[2].

Не малу роль грає молодь. Саме молодь можна назвати творцем сильної правової держави. Зрілі люди живуть минулим, у них застарілі погляди та принципи, а молодь має свіжий погляд на всі події. Я вважаю, що саме молодь ефективна в справі розвитку правової держави, адже молодь не обтяжена особливою відповідальністю. Молодь може достатньо часу приділяти на громадську діяльність. Саме тому, ми повинні приділяти значну увагу формування правосвідомості та відповідальності у дітей. Адже, саме за ними наше майбутнє – майбутнє справжньої правової держави.

Виходячи із вище наведеного, можна сказати, що правова держава і громадянське суспільство є найвищими еталонами до якого прагне будь-яке суспільство. Правова держава – це суверенна держава, яка концентрує в собі суверенітет народу, націй і народності, що заселяє країну. Здійснюючи верховенство, загальність, повноту і винятковість влади, така держава забезпечує свободу природних відносин, заснованих на початках справедливості, для всіх без виключення громадян. Примушення в правовій державі здійснюється на основі права. Примушення, будучи важливим показником державного суверенітету, обмежено правом, виключає беззаконня і свавілля. Держава застосовує силу в розумних (правових) рамках і тільки в тих випадках, коли порушується його суверенітет, інтереси його громадян. Воно обмежує свободу окремої людини, якщо його поведінка загрожує свободі інших людей.

Політична природа держави, найбільш чітко проявляється в суверенітеті. Саме в суверенітеті концентрується вся гама потреб і інтересів різних ланок політичної системи суспільства. Завдяки суверенітету координуються інтереси державних і недержавних організацій, забезпечується їх справедлива правова рівновага і вільний розвиток. Народ ніколи не стояв осторонь, щодо питання розбудови правової держави. Саме свідомо потреба народу брати участь у суспільних та державних справах; важлива наявність у суспільстві правопорядку, непорушної конституційності і законності; плюралізм думок в усіх сферах життя – це все дозволяє сприяти подальшого розвитку правової держави.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права / [О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць та ін.]. – Київ: Юрінком-Інтер, 2008. – 397 с. [1]

2. Формування громадянського суспільства як важлива передумова побудови правової держави [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/16520205/pravo/ponyattya_pravovoyi_derzhavi_harakterni_oznaki [2]

3. Козак В. Форми політичної участі громадян у державотворчих процесах// Розбудова держави.–1998.–№1-2.– с.62-70.

4. Про становище молоді в Україні [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatu.com.ua/oldreferats/7378/91878>
5. Теорія держави і права. Курс лекцій /Під ред. Марченка М.Н. – М.: Зерцало, 1997 - с.264

Кириченко В. С., Онищенко А. А., Шемет В. В.

Студентки III курсу факультету педагогіки та психології Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка, М. Глухів, Україна

Науковий керівник: Баланюк Н. Ю., кандидат юридичних наук, старший викладач Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка

Взаємодія другого та третього рівнів пенсійного забезпечення України

Пенсійна система, як будь-яка соціальна система, включає сукупність взаємозалежних елементів, що певним чином структуровані, юридично й організаційно оформлені. Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:

– перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування базується на принципах солідарності, субсидування і здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду і регулюється нормами Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [1]. Природа солідарної системи полягає у тому, що вона функціонує в режимі забезпечення поточних виплат, тобто працюючі громадяни сплачують страхові внески, тим самим забезпечують виплату пенсій непрацездатній категорії населення;

– другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на принципах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді і здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат. Цей рівень, також як і попередній, регулюється нормами Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування». Тут, на відміну від солідарної системи, не відбувається негайної виплати пенсійних коштів, а кошти спрямовуються на формування реальних індивідуальних накопичень застрахованих осіб. З метою захисту від інфляційних процесів забезпечується їх інвестування в інструменти грошового, фондового ринків, об’єкти нерухомості, банківські метали й ін.

– третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на принципах добровільної участі громадян, роботодавців і їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою одержання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3].

Перший і другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні складають систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. Другий і третій рівні системи пенсійного забезпечення – систему накопичувального пенсійного забезпечення.

До Верховної Ради України були подані проекти Законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження

накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій (реєстр. №2767) зареєстрований 30.04.2015р. Запропоновані законопроектом за реєстр. №2767 зміни у пенсійному законодавстві спрямовані на реформування системи пенсійного забезпечення шляхом впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, створення професійних пенсійних систем та вдосконалення солідарної складової пенсійного забезпечення.

Отже, з 1 січня 2017 року запроваджений другий рівень системи пенсійного забезпечення – Накопичувальна системи пенсійного страхування (II рівень).

До участі у накопичувальній системі залучаються особи, яким на час її запровадження (01.01.2017 року) виповнилось не більше як 35 років. Передбачена можливість добровільної участі у накопичувальній системі також для осіб віком від 36 до 55 років [2].

Слід зазначити, що ті застраховані особи, які не братимуть участі у накопичувальній системі (старші 35 років і не беруть добровільної участі у цій системі), також будуть сплачувати внесок на 5% більше, оскільки цим законопроектом передбачено зменшення навантаження на роботодавця і посилення страхової відповідальності працівників, незалежно від участі застрахованих осіб у накопичувальній системі. Внески осіб, які не братимуть участі у накопичувальній системі, спрямовуються до Пенсійного фонду України для забезпечення виплат із солідарної системи [2].

Запровадження II рівня передбачає поступове залучення до накопичувального пенсійного страхування достатньої кількості застрахованих осіб, загалом – понад 10 млн. осіб. Паралельне залучення до нового виду пенсійного забезпечення широкого кола осіб потребуватиме певних вимог, серед яких: простота та доступність нормативної бази для розуміння та сприйняття усіма учасниками цього процесу; готовність інституційної інфраструктури до обробки та систематизації великих масивів індивідуалізованої інформації; підтримання в актуальному стані персоналізованої бази даних; забезпечення контролю за своєчасністю та повнотою надходження страхових внесків тощо.

Суть такої системи полягає у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (солідарний рівень не доотримуватиме частини пенсійних відрахувань, які спрямовуватимуться до другого рівня) має накопичуватися у Накопичувальному фонді і обліковуватися на накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. Ці кошти мають інвестуватися в економіку України з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів.

Пенсійний фонд України здійснює адміністрування накопичувальної пенсійної системи та створює Накопичувальний пенсійний фонд, вищим органом управління якого є колегіальний орган – Рада Накопичувального фонду. Управління пенсійними коштами мають здійснювати компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись), обраними на конкурсній основі Радою Накопичувального фонду. При інвестуванні пенсійних активів компанії будуть діяти згідно з вимогами щодо напрямків інвестування. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа – зберігач, яка буде нести відповідальність за зберігання та обслуговування цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на накопичувальних

пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених Законом, раніше цього терміну, наприклад у випадку інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватися додатково до виплат із солідарної системи [1].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є [1]:

- особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення та інвестування коштів;

- підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення;

- Накопичувальний фонд;

- недержавні пенсійні фонди (III рівень пенсійної системи);

- юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами;

- зберігач;

- страхові організації.

Створення другого та третього рівнів пенсійної системи вимагає забезпечення надійного збереження та захисту пенсійних активів, а також здійснення ефективного управління ними. З цією метою функціонуватимуть банківські установи-зберігачі, в яких будуть зберігатися пенсійні активи як у грошовій формі, так і в цінних паперах.

Громадяни України можуть бути учасниками й одержувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів пенсійної системи в Україні. Обов'язковість участі чи обмеження щодо участі громадян у відповідних рівнях системи пенсійного забезпечення в Україні й одержання пенсійних виплат встановлюються законами з питань пенсійного забезпечення.

Для окремих категорій громадян законами України можуть встановлюватися умови, норми і порядки їх пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і недержавного пенсійного забезпечення.

У ході повноцінного функціонування другого та третього рівнів пенсійної системи в ідеалі планується зменшення кількості пільгових пенсій, збільшення зацікавленості зайнятого населення у власному матеріальному забезпеченні на старість чи у випадку непрацездатності, створення стимулів до праці в офіційному, а не в тіньовому секторі економіки: чим більше людей буде зайнято в легальному секторі, тим вищими будуть пенсійні та інші соціальні виплати.

Отже, впровадження накопичувальної системи в особі двох рівнів пенсійного забезпечення – накопичувального та недержавного (приватного) дозволять розвантажити солідарну систему, сформувати індивідуальні накопичення громадян, нададуть можливість залучати інвестиційний ресурс громадян на розбудову національної економіки, поштовх розвитку національного фондового ринку.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування України : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pension.kiev.ua/files/draft_law_accum_syst.pdf.
2. Про запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та внесення змін до деяких законодавчих актів України : Проект Закону України від 06.05.2016 № 4608 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pension.kiev.ua/files/draft_law_accum_syst.pdf.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg=1057-15>.

Гаврилюк К. Г.

Студент 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Етапи розвитку англосаксонської правової сім'ї

Англосаксонська правова сім'я, яку також називають сім'єю загального права, є найбільшою правовою сім'єю після романо-германської. В даний час англосаксонськими правовими системами користуються приблизно третина людства. Спочатку зародження в Англії, загальне право поширилося далеко за її межі, внаслідок проведення Великобританією експансивної зовнішньої політики та створення безлічі колоній. На сьогоднішній день в неї входять правові системи Австралії, Нової Зеландії, Канади, США, Великобританії.

При цьому важливо відзначити, що допускати ототожнення понять «англійське право» і «загальне право» не можна, так як англійське право є лише моделлю, на основі якої створювалися інші правові системи сім'ї загального права, і при цьому її застосування було обмежено лише Англією та Уельсом.

Метою роботи є дослідження етапів розвитку і становлення англосаксонської правової сім'ї, а також аналіз чинників та джерел права, що вплинули на її формування.

Англосаксонську правову сім'ю називають також англо-американською або сім'єю загального права. Визначними рисами англосаксонської правової системи є домінування суддівського права, його поділ на загальне право та право справедливості [1].

В історії становлення і розвитку сучасного права Англії можна виокремити чотири основні етапи:

I етап: Період англосаксонського права (з V ст. до 1066 р.). Даний період характеризується наявністю численних законів та звичаїв варварських племен (англів, саксів, данців та ін.). Римське панування, що тривало в Англії чотири століття (від імператора Клавдія до початку V ст.), не зробило значного впливу на право Англії. Після припинення римського панування, створенні в Англії варварські племена, не мали загального для всіх права. У 1017 р. датський король Кнут (Канут), який захопив Британію, видав загальні для всієї держави закони. Проте, чинне право, як і раніше залишалося суто місцевим.

II етап: Період становлення загального права (з 1066 р. до 1485 р. – встановлення династії Тюдорів).

Після нормандського завоювання в країні продовжували діяти старі англосаксонські звичаї. І треба зауважити, що англійські юристи та судді досі згадують, а також застосовують той чи інший закон англосаксонської епохи. Право цього періоду характеризується такими якостями: воно є королівським (створене за сприянням короля), судовим (створене судовою практикою), загальним (є єдиним для всієї країни), процесуальним (пріоритет надано не матеріальному, а процесуальному праву) та публічним (основну увагу в той час надають публічному праву, і майже повністю, ігнорують приватне право). Період завершується першою кризою системи загального права, яка привела до появи судо «англійського феномена» - права справедливості.

III етап: Період розквіту загального права та його боротьба з правом справедливості (з 1485 р. до 1832 р.)

У боротьбі між правом справедливості та загальним правом перемагає справедливість. У 1616 році король Яків I наказав зберегти суди совісті, хоча суди загального права наполягали на тому, що робота судів совісті, які спиралися на право справедливості, підриває основу системи загального права і їх потрібно ліквідувати. Тому норми права справедливості дістають перевагу тоді, коли вони суперечать нормам загального права.

Конфлікт, що виник між загальним правом та правом справедливості, привів на початку XVII ст. до угоди, згідно якою юрисдикція лорда-канцлера продовжує існувати, але вона не повинна розширюватися за рахунок судів загального права і канцлерський суд буде здійснювати юрисдикцію не довільно, а відповідно до прецедентів права справедливості.

На початку XVIII ст. визнаються принципи правового суверенітету Парламенту, яке полягає у тому, що Парламент отримує право видавати і скасовувати будь-які закони з приводу різних питань.

IV етап: Період розвитку і систематизації законодавства (з 1832 р. до теперішнього часу).

На самому початку даного періоду були проведені досить радикальні правові реформи. Відбулася зміна законодавства, а саме звільнення його від архаїчних, давно не чинних актів. У ряді областей англосаксонського права цілі масиви нормативних актів піддалися консолідації.

У результаті проведеної судової реформи всі суди були зрівняні в правах. Було ліквідовано формальне розходження між судами загального права і канцлерськими судами справедливості. При цьому всі суди отримали можливість застосувати як норми загального права, так і норми права справедливості. У цей же період в результаті посилення ролі парламенту і державної адміністрації різко зростає значення законодавчих та адміністративних актів, спостерігається швидкий розвиток англійської правової системи в напрямку її зближення з континентальною правовою системою [2, с. 115].

Англосаксонське право є «суддівським правом». У формуванні системи загального права важливу роль відіграла королівська влада та діяльність англійських судів. Загальне право виражене в основному не у кодифікованих (замкнених, логічно злагоджених, структурованих) законодавчих системах, а в судових прецедентах – у «праві суддів». Юристи країн англосаксонського права утворили науку загального права на основі судових рішень [3, с. 539]. Так, в

англійському праві є обов'язковими презумпції. Презумпції з основним фактом можуть бути як обов'язковими, так і рекомендаційними. Презумпції без основного факту є обов'язковими для суду і присяжних [4, с. 90-91].

Отже, підсумовуючи весь вищевикладений матеріал, ми можемо зробити висновок, що вивчення основних етапів розвитку англосаксонської правової сім'ї є важливою складовою формування загальної концепції праворозуміння.

За допомогою вивчення їх властивостей підвищується можливість наукового прогнозування тенденції розвитку правової системи загалом, визначення основних напрямів щодо вдосконалення всього механізму правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Передерій О.С. Правові системи сучасного світу. URL: <http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/Lekcya.pdf>.
2. В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов. Порівняльне правознавство: посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Х.: Право, 2003. 274 с.
3. Полонка І. А. Рівень нормативності в правових системах світу: порівняльно-правовий підхід. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ: [зб. наук. пр.]. 2012. № 4. С. 537-546.
4. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.0. К., 2011. 234 с.
5. Ляшенко Р. Д. Презумпція законності судового рішення / Р. Д. Ляшенко, М. В. Власюк // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. Юрид. науки. – 2013. – № 3. – С. 19–24.
6. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в радянський період / Р. Д. Ляшенко // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 61–66.

Малік А. І.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р.Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Законність і правопорядок як категорії права

Процеси формування в Україні правової і демократичної держави гранично актуалізували тематику теоретико-правових та конституційно-правових досліджень, які ставлять на меті характеристику й аналіз фундаментальних основ, принципів та умов реалізації зазначених у статті 1 Конституції України завдань. Як засвідчує практика розвитку суспільно-правових відносин, процес реалізації в Україні принципів правової держави та її поступовий рух у напрямі втілення цього державотворчого ідеалу, робить гранично актуальним дослідження тих проблем, які пов'язані із забезпеченням законності та правопорядку.

Дослідженням проблеми законності та правопорядку традиційно займались О. Андрійко, Н. Александрова, Л. Герасіна, І. Голосніченк, Ю. Грошевий, В. Денисов, О. Зайчук, Д. Керімов, Л. Кривенко, О. Копиленко, В. Коновалов, А. Лунєва, Н. Оніщенко, М. Панова, Н. Пархоменко, Е. Пашуканіс, О.

Петришин, П. Рабінович, М. Савенко, І. Самощенко, О. Скрипнюк, В. Тихий, І. Усенко, Ю. Шемшученко, Л. Явич та ін.

Метою даної роботи є з'ясування ролі законності та правопорядку у процесі розбудови правової держави.

Загальновізвано, що правопорядок, законність і демократія є взаємозалежними. Правопорядок – це законність у дії, якщо поведінка суб'єкта є правомірною, а законність – це засіб встановлення правопорядку.

У сучасних навчальних посібниках з теорії права поняття “правопорядок” визначається як атмосфера нормального правового життя, що встановлюється в результаті точного і повного здійснення розпоряджень правових норм (прав, свобод, обов'язків, відповідальності) усіма суб'єктами права [4, с. 454].

Прагматичність, як елемент правового є результатом об'єктивного розвитку суспільних відносин, безпосередньо спрямованим на їх регулювання. Відповідно ефективність прагматичної діяльності залежить від врахування: рівня розвитку державно-правових інститутів, правової культури населення, форми державного устрою, правління та режиму, характеру ментальності суспільства тощо. Відповідно ефективність прагматичної діяльності залежить від цих факторів, а також принципів прагматичної діяльності, що є найважливішим засобом управління суспільством, з точки зору формування стратегії його розвитку, а також показник цивілізованості і демократизації суспільства [2, с. 30].

Формування правової системи України, яка забезпечуватиме належний правопорядок, відбувається у доволі складних соціально-економічних умовах, на які поряд з іншими впливає і низка об'єктивних чинників. Головними елементами такої системи є права культура суб'єктів права, правосвідомість учасників правовідносин і містити характеристику держави як інституту публічної влади, законодавця, правозастосовника, правозахисника, організатора, а головне – гаранта режиму законності і правопорядку [3, с. 38].

Законність як принцип прагматичності вимагає, щоб форма нормативно-правового акта, процедура його прийняття (зміни, скасування) повинні відповідати вимогам юридичної техніки прагматичного розроблення та змісту актів вищої юридичної сили законодавства. Законність в процесі застосування норм права полягає в тому, що компетентні органи та посадові особи у процесі вирішення конкретної справи мають застосовувати норму права тільки в межах своїх повноважень і відповідно до її змісту.

Варто зазначити, що внесення прагматичної ініціативи завжди кореспондує юридичний обов'язок компетентного органу влади. Під час проектного етапу прагматичного процесу ухвалюється рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта, розробляється його концепція, здійснюється попередній розгляд, відбувається обговорення проекту нормативно-правового акта та його прийняття. [1, с. 76]

Порушення цих правил може призвести до небажаних наслідків. На жаль, на практиці відомі випадки, коли формальне додержання нормативних приписів без всебічної оцінки обставин справи дискредитує державні органи та їх діяльність. Законність вимагає суворого додержання встановленого процесуального порядку застосування норм. Це не формальність, а необхідність, адже правильно зрозумілі й виконані умови застосування норми – гарантія охорони інтересів громадян, органів управління, підприємств, організацій [5, с. 48].

Ступінь відповідності законодавчих актів держави вимогам законотворчої техніки визначає рівень правової культури держави і є одним з показників загальної культури законотворчості. Одним із найважливіших розділів законодавчої техніки є наука про мову законодавства, у якій одне із чільних місць у цей час займає юридична термінологія. Вона є основним елементом тексту законодавчого акту, при цьому слід не забувати додержання лексичних вимог української мови. Проблеми застосування рідної мови та юридичної термінології в українському законодавстві на сьогоднішній день є актуальними, тому що термінологія багатьох сучасних вітчизняних законодавчих актів не відповідає не тільки вимогам законодавчої техніки, але й базовим правилам української мови. Плутанина в законодавстві не може не відбитися на термінології всього українського права в цілому та термінології окремих законодавчих актів [6, с. 169]

Держава, як гарант правопорядку, через механізм правового регулювання, має можливість впорядкувати та організувати діяльність у певній галузі суспільних відносин, тобто створити такі умови, за яких «усе було б на своїх місцях» та сформувати порядок у даній галузі. Обов'язковою умовою досягнення правопорядку є законність. Таким чином, рівень досягнення правопорядку в державі прямо залежить від ефективності реалізації та дотримання законності. Правопорядок відображає стан дотримання законності в суспільстві та показує реальний результат функціонування правової системи.

Роль держави у підтримання законності та правопорядку полягає у створенні цілісної системи гарантій законності та правопорядку. Варто характеризувати законність та правопорядок як результат діяльності законодавчих, виконавчих та судових органів влади. Даними поняттями описується не лише фактичний стан функціонування органів державної влади, але й поведінка всіх суб'єктів правовідносин, які виникають у суспільстві [7, с. 134]. Інакше кажучи, гарантії законності та правопорядку охоплюють не лише сферу державної влади, але й все суспільство.

Отже, аналізуючи зміст досліджуваних категорій можна стверджувати, що одними з найважливіших ознак правової держави виступають правопорядок і законність. Крім того, важливою умовою законності необхідно визнати високу правову культуру громадян і апарату виконавчої влади, яка, в свою, є наслідком загального рівня освіти та культури суспільства. Саме тому необхідним видається здійснення компетентними державними органами у найближчий час комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня правової культури не лише державних співробітників, а й населення.

Список використаних джерел:

1. Ляшенко Р. Д. Правава аргументація у сфері правотворчості / Р. Д. Ляшенко // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. Юрид. науки. – 2012. – Т. 25 (64), № 2. – С. 74-79.
2. Пархоменко Н. М. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правореалізації: теоретико-прикладні засади// Н. М. Пархоменко
3. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. / І. Є. Марочкін та ін.; за ред. І. Є. Марочкіна, М. В. Сібільової, О. М. Толочка. Х.: Право, 2000. 270 с.
4. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. / О. Ф. Скаун. Х.: Консум, 2001. 656 с.

5. Черній В.В. Реалізація норм права: питання теорії і практики. Науковий вісник НАВС. 2011. №4. С.47-52.

6. Василенко Л. П. Деякі проблемні питання понятійного апарату інституту охорони довкілля / Л. П. Василенко. // Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права: Право. Економіка. Управління.. – 2009. – №3. – С. 166–171.

7. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.0. К., 2011. 234 с.

8. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в радянський період / Р. Д. Ляшенко // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 61–66.

Стоцька І. А.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблема реалізації процедури імпичменту в Україні

Проблема відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб набуває сьогодні особливої актуальності. Суб'єкти владних повноважень є гарантами прав і свобод людини і громадянина, захисниками найважливіших людських цінностей та держави загалом, тому останнім часом зацікавленість дослідженням імпичменту як заходу позбавлення повноважень вищих посадових осіб за скоєння ними державної зради чи інших злочинів значно виросла [1, с.43].

Імпічмент - це передбачений конституційним законодавством особливий порядок (процедура) притягнення до відповідальності вищих посадових осіб у державі і розгляду справ у парламенті за звинуваченням у порушенні Конституції та вчиненні злочинів. У найбільш загальному вигляді під імпичментом розуміють особливий порядок судочинства у справах про злочини, що вчиняються вищими посадовими особами. Імпічмент відіграє важливу роль у становленні правової держави. Механізм його реалізації повинен бути чітко визначений у законодавстві. У разі усунення Президента з посади шляхом оголошення імпичменту, він автоматично припиняє виконання посадових обов'язків, втрачає недоторканість і може бути притягнений до кримінальної відповідальності [2, с. 172].

Інститут імпичменту передбачений у Конституції України та Законі України «Про регламент Верховної Ради». Проте практика застосування процедури імпичменту свідчить про те, що інститут імпичменту потребує істотних змін [3].

Сергій Головатий, Ігор Каліушко та інші науковці в Україні займалися розробкою законопроекту про імпичмент.

Процедура імпичменту законодавчо врегульована, проте не досконала. Найголовніше на сьогодні те, що в Україні відсутній закон про спеціальні слідчі комісії, які й покликані брати на себе відповідальність за усунення від влади Президента, який зловживає посадовим становищем.

Ухвалити закон про імпичмент без закону про комісії, на нашу думку, взагалі неможливо. Хоча, звісно, і закон про імпичмент потрібен суспільству.

Адже поки що опис алгоритму усунення Президента містить ст. 111 Конституції України. Але алгоритм цей дуже складний і заплутаний. Для початку 226 народних депутатів порушують це питання. Потім створюється спеціальна тимчасова слідча комісія (статус якої, як вже було зазначено, законодавчо не врегульовано). Після цього, ознайомившись з висновками комісії, Верховна Рада України має 300 голосами підтримати обвинувачення глави держави. Далі в дію вступають Конституційний і Верховний суди. Перший дає оцінку конституційності процедури імпічменту, а другий вивчає звинувачення по суті. На завершальному етапі три чверті від конституційного складу парламенту голосують за відсторонення Президента від влади. Якщо справу зроблено – можна готуватися до наступних Президентських виборів [3, с. 191].

Але подолати такі перешкоди взагалі дуже складно, якщо не сказати неможливо. Проте це – не єдина проблема. Другий недолік процедури імпічменту полягає в тому, що парламент ініціює питання про імпічмент, проводить слідство, пред'являє звинувачення і оголошує вердикт. Разом з тим, роль судів обмежується лише наданням висновків. У низці європейських країн саме суд виступає як незалежний арбітр, та має більше повноважень, ніж парламент. Тому в Україні результативність процедури імпічменту залежить від політичної волі [4, с. 91]. Ще один недолік процедури імпічменту полягає в тому, що Президента можна усунути з посади у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. І зовсім нічого не йдеться про порушення Конституції України, хоча настання відповідальності за подібний проступок посадової особи має місце в усьому цивілізованому світі [4].

М.О. Борисевич та Л.І. Адаліс розробили класифікацію європейських процедур імпічменту. Дана класифікація створена на основі двох характеристик: типу процесу, що має характеризуватися видом остаточного рішення та видом правової відповідальності, за яку Президента держави може бути притягнуто до відповідальності. Крім того, виділено чотири типи процесів: 1) юрисдикційний – відповідно до цього типу процесу, остаточне рішення приймається судовим органом влади. При цьому, варто звернути увагу на те, чи приймається рішення судом у процесі імпічменту, тому що у разі, якщо рішення приймається парламентом і норма закріплює процес подальшого руху до суду, то обвинувальне рішення судового органу буде знаходитись вже поза процедурою імпічменту; 2) політичний – за цього типу процесу остаточне рішення приймається парламентом. Відповідно з цим процесом, судова гілка влади може впливати на процес імпічменту шляхом надання судового висновку або кваліфікації діяння Президента, за яким його звинувачують; 3) спеціальний – відповідно до цього типу процесу остаточне рішення приймається спеціальним органом, який утворюється для здійснення процесу імпічменту або одним із повноважень якого, є винесення остаточного рішення у процесі імпічменту; 4) народний – коли остаточне рішення приймає населення країни шляхом голосування на всеукраїнському референдумі [5, с. 92- 96].

Вважаємо, що громадянське суспільство через парламент повинне мати право оголошувати імпічмент Президенту. Проект, який зараз розробляється у Верховній Раді України, передбачає поправки і доповнення до процедури імпічменту.

На нашу думку, заслуговує на увагу положення про відсторонення Президента з посади, у разі, якщо за це голосує 226 депутатів.

Вважаємо, що Закон про імпічмент необхідно ухвалити для того, щоб забезпечити країну від будь-яких збурень, чергових революцій, повстань в тих випадках, якщо Президент буде чинити злочин.

Список використаних джерел:

1. Конституционное право: энциклопедический словарь / отв. ред. рук. авт. кол.: С. А. Аваньян. М. : Издательство НОРМА. 2001. 688с.
2. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. К.: Либідь, 2005. 568 с.
3. Популярна юридична енциклопедія / [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. Юрінком Інтер, 2002. 528с.
4. Павленко Р. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід. К.: КМ Академія, 2002. 74с.
5. Майданник О.О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. Право України. 2001. № 2. С. 92-96.

Хамрасва К. М.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Межі повноважень Конституційного суду України

Розвиток сучасної правової системи України ґрунтується на засадах, які закріплені у Конституції України. Важливість врегульованих нею суспільних відносин, необхідність забезпечення верховенства в системі правових актів потребує особливого правового захисту з боку конституційного правосуддя. Такий захист має бути спрямований на досягнення стабільності правового статусу особистості, забезпечення сталості суспільного і державного ладу та виконання конституційних приписів усіма суб'єктами конституційного права.

Саме конституційний судовий контроль за правовим змістом нормативних актів є проявом дії механізму стримувань і противаг, у процесі застосування якого Конституційний Суд України (далі – КСУ) має юридичну можливість активно впливати на правові акти законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

КСУ має межі своїх повноважень. Повноваження є одночасно і правом, і обов'язком. Особа, що володіє повноваженням, має певні додаткові можливості, проте не може використовувати їх на свій розсуд, а тільки у формально визначений спосіб. Тому можна зауважити, що повноваження є обов'язком реалізувати або застосувати конкретне суб'єктивне право.

Дослідженням меж повноважень КСУ займаються вітчизняні науковці, а саме: М.І. Козюбра, З.І. Лунь, О.В. Марцеляка, М.І. Мельник, Н.М. Пархоменко, І.Д. Сліденко, П.Д. Стецюк, В.П. Тихий, Т.О. Цимбалістий, В.М. Шаповал, С.В. Шевчук та інші.

У статті 8 Закону України «Про Конституційний суд України» визначено межі повноважень КСУ: суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень); з метою захисту та відновлення прав особи суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час

його чинності; суд не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування [1].

Конституційними змінами 2016 року було суттєво змінено як саму систему правосуддя в Україні, так і її засади. Зокрема це стосується питання вилучення КСУ із системи судочинства. Однак саме від КСУ залежатиме кінцевий результат реформи правосуддя. З огляду на особливе місце в системі органів державної влади, КСУ зобов'язаний приймати рішення про конституційність тих чи інших положень нових чи оновлених законів про судоустрій, статус суддів тощо.

Як зазначає Н.М. Пархоменко, рішення та висновки КСУ, прийняті в межах і у спосіб визначених Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України», мають відповідати Конституції України; забезпечувати основи конституційного ладу держави та не повинні мати положень, які б обмежували гарантовані Конституцією України права, свободи [2, с. 108].

Питання зміни меж та змісту повноважень КСУ набувають особливої актуальності на сучасному етапі. На думку судді КСУ у відставці П.Б. Стецюка, скасоване повноваження КСУ «давати офіційне тлумачення законів України» було одним із «найбільш вразливих» явищ у національній конституційно-правовій системі [3, с. 97].

Адже коли КСУ до реформи давав офіційне тлумачення законів чи окремих їх положень, він не завжди чітко дотримувався розмежування між самим тлумаченням і фактичним створенням норми. Такі ситуації часто могли спричинити розбалансування усталеної системи правового регулювання відповідних суспільних відносин. Офіційне тлумачення законів, окремих положень законів часто виступало відвертою формою зловживання повноваженнями з боку КСУ, на що неодноразово звертали увагу вчені та науковці.

Тлумачення Конституції України покликане забезпечити вирішення спорів між суб'єктами конституційно-правових відносин. Метою офіційного тлумачення є однакове застосування положень Конституції, тим самим в них вноситься ясність, яка унеможливує неправильну їх реалізацію. КСУ у даному випадку є єдиним державним органом, який офіційно здійснює тлумачення. І хоча існують певні проблемні питання в його діяльності, лише КСУ – кваліфікований колективний орган, який може звести до мінімуму неоднакове та неправильне розуміння і застосування конституційних норм. Як зазначає Р.Д. Ляшенко, рішення КСУ виносяться в особливому порядку на підставі спеціальної, передбаченої законом юридичної процедури є обов'язковими та мають нормативний характер [4, с. 86].

Отже, роль КСУ у правовій і політичній системі сучасної держави є надзвичайно вагомою. Як орган конституційного контролю, КСУ посідає важливе місце у механізмі державної влади, оскільки він призначений захищати закріплені Конституцією права людини від протиправних дій та посягань, рішень органів публічної влади, надаючи їм конституційного змісту. КСУ є охоронцем конституції, що є за своєю природою суспільним договором, який, з одного боку,

визначає основні права та свободи людини, а з іншого – межі повноважень держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Конституційний суд України»: станом на 13 липня 2017 р. № 2136-VIII // Урядовий кур'єр. 23 серпня 2017 р. № 157.
2. Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини : монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.
3. Стецюк П. Б. Конституційний Суд України: між пострадянським минулим та європейським майбутнім. Національна безпека і оборона. 2016. № 5–6. С. 96–99.
4. Ляшенко Р. Д. Нормативність актів судової влади. Права людини: історія і сьогодення : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 6 груд. 2012 р. Житомир, 2012. С. 84–88.

Дяченко Р. П.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Шевченко О. М., кандидат політичних наук, доцент кафедри суспільних наук ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна.

Вплив авторитету на прийняття рішень

Напевно всім знайома ситуація коли абсолютно законслухняний громадянин раптово може вчинити злочин, у звичайній ситуації він би цього не зробив, але якщо йому велів це зробити хтось кому він підпорядковується, наприклад начальник? Що в такому випадку? Відповідь можливо знайти в експерименті Мілгрема, в якому була показана готовність учасників підкорятися «керівнику» і виконувати накази, навіть якщо їхня совість протестує.

В експерименті беруть участь три людини: експериментатор, піддослідний (доброволець) і актор, який вдає іншого піддослідного. Ці три людини виконують три різні ролі: Експериментатор (авторитетна роль), Вчитель (має підкорятися наказам експериментатора) та Учень (одержує стимули від Учителя). Доброволець та актор отримують згорнуті аркуші паперу, щоб визначити їх ролі нібито за жеребом, але насправді на обох написано «Вчитель». Актор завжди стверджує, що на його аркуші написано «Учень», що гарантує, що піддослідний завжди буде «Вчителем». Після цього «Вчитель» і «Учень» ідуть до різних кімнат, де вони можуть спілкуватися, але не бачать один одного. За однією з версій експерименту, актор має перед цим сказати піддослідному, що у нього хвороба серця.

«Учитель» отримує незначний електричний шок від електрошокового генератора як зразок того шоку, який «Учень» приблизно буде отримувати під час експерименту. Після цього «Вчитель» отримує список попарних слів, яких він повинен навчити «Учня». «Вчитель» починає з читання списку пар слів «Учню». Після цього Вчитель говорить перше слово кожної пари і читає чотири варіанти відповіді. Учень має натиснути кнопку, щоб обрати свою відповідь. Якщо відповідь хибна, Вчитель натиснувши певну кнопку електрошокового генератора вдарить учня струмом. Після кожної неправильної відповіді Вчитель має

збільшувати напругу на 15 вольт. Якщо ж відповідь правильна, вчитель переходить до наступного питання.

Підослідні вважають, що за кожну неправильну відповідь, Учень отримує справжні удари струмом. Насправді, жодних електричних ударів нема. Після розведення підослідного і актора по різних кімнатах, актор вмикає магнітофон, під'єднаний до електрошокового генератора, який грає попередньо записані звуки для кожного рівня шоку. Після низки збільшень сили струму, актор починає барабанити в стіну, яка відділяє його від підослідного. Після декількох ударів об стіну і скарг на сердечну хворобу, «Учень» припиняє відповідати на питання.

На даному етапі, багато людей заявляли про своє бажання припинити експеримент і перевірити стан Учня. Деякі підослідні зупинилися на 135 вольт і починали сумніватися у меті експерименту. Більшість продовжувало, переконані, що вони не будуть нести відповідальність. Кілька підослідних почали нервово сміятися чи виявляли інші ознаки крайнього стресу, коли вони чули крики болу Учня.

Якщо у певний час підослідний висловлював бажання зупинити експеримент, експериментатор відповідав почергово однією з наступних фраз (саме у такій послідовності):

1. Будь ласка, продовжуйте.
2. Для експерименту необхідно, щоб ви продовжували.
3. Абсолютно необхідно, щоб ви продовжували.
4. У вас немає іншого вибору, ви повинні продовжувати.

Якщо підослідний хотів зупинитися навіть після четвертої фрази, експеримент припинявся. В іншому випадку, експеримент припинявся коли підослідний давав максимальну (450-вольт) травму «Учню» три рази поспіль.

Експериментатор також відповідав спеціальними заготовленими фразами, якщо Вчитель висловлював конкретні зауваження. Якщо підослідний запитує, чи може «Учню» бути нанесена незворотна фізична шкода, експериментатор відповідав: «Хоча шок може бути болісним, немає ніякого постійного ушкодження тканин, тому, будь ласка, продовжуйте». Якщо Вчитель казав, що Учень явно хоче зупинити експеримент, експериментатор відповідав: «Подобається це учню, чи ні, Ви повинні продовжувати, поки він не вивчить усі пари слів правильно, тому, будь ласка, продовжуйте».

В одній серії дослідів основного варіанту експерименту 26 досліджуваних з 40, замість того щоб пожаліти жертву, продовжували збільшувати напругу (до 450 В) до тих пір, поки дослідник не видавав розпорядження закінчити експеримент. Лише п'ятеро підослідних (12,5%) зупинилися на напрузі в 300 В, коли у жертви з'явилися перші ознаки невдоволення (стукіт у стіну) і відповіді перестали надходити. Ще четверо (10%) зупинилися на напрузі 315 В, коли жертва вдруге стукала в стіну, не даючи відповіді. Двоє (5%) відмовилися продовжувати на рівні 330 В, коли від жертви перестали надходити як відповіді, так і стуки. По одній людині – на трьох наступних рівнях (345 В, 360 В і 375 В) . Решта 26 з 40 дійшли до кінця шкали [1].

Так, в одному випадку він здійснив у сценарії істотні зміни. Тепер дослідник велів «вчителю» зупинитися, у той час як жертва хоробро наполягала на продовженні експерименту. Результат говорить сам за себе: коли продовжував

вимагати лише такий же випробуваний, як і вони, випробувані у 100 % випадків відмовилися видати хоч один додатковий електричний розряд.

В іншому випадку дослідник і другий випробуваний мінялися ролями таким чином, що прив'язаним до крісла опинявся експериментатор. При цьому другий випробуваний наказував «вчителю» продовжувати, у той час як дослідник бурхливо протестував. І знову ні один випробуваний не доторкнувся до кнопки.

При конфлікті авторитетів випробуваний припиняв дії. Схильність піддослідних до беззаперечної покірності авторитетам була підтверджена результатами ще одного варіанту основного дослідження. На цей раз «учитель» опинявся перед двома дослідниками, один з яких наказував «вчителю» зупинитися, коли жертва благала про звільнення, а інший наполягав на продовженні експерименту. Суперечливі розпорядження приводили випробовуваних до зняковіння. Збиті з пантелику випробовувані переводили погляд з одного дослідника на іншого, просили обох керівників діяти узгоджено і віддавати однакові команди, які можна було б без роздумів виконувати. Коли ж дослідники продовжували «сваритися» один з одним, «вчителі» намагалися зрозуміти, хто з них двох головніший. У кінцевому підсумку, не маючи можливості підкорятися саме авторитету, кожен випробуваний-«учитель» починав діяти, виходячи зі своїх кращих спонукань, і припиняв карати «учня».

Як і в інших експериментальних варіантах, такий результат навряд чи мав би місце, якби випробовувані були садистами або невротичними особами з підвищеним рівнем агресивності.

В інших варіантах в експерименті брали участь один або два додаткових «учителя». Їх теж грали актори. У варіанті, коли актор-«учитель» наполягав на продовженні тільки 3 з 40 піддослідних припинили експеримент. В іншому випадку двоє акторів-«учителів» відмовлялися продовжувати експеримент – і 36 з 40 піддослідних робили те ж саме.

Коли давалися вказівки по телефону, покірливість сильно зменшувалася (до 20 %). При цьому багато випробовуваних прикидалися, що продовжують експерименти. Слухняність також зменшилася, коли «учень» знаходився поруч з «учителем». У досліді, в якому «вчитель» тримав «учня» за руку, до кінця дійшли тільки 30 % піддослідних.

Коли один експериментатор був «учнем» і вимагав припинити експеримент, а інший експериментатор вимагав продовжувати – 100 % припиняли. Коли від випробованого потрібно передавати накази «вчителя», а не натискати на кнопку самому, відмовилися це робити тільки 5 % [2].

На думку Мілгрема, отримані дані свідчать про наявність цікавого феномену. Це дослідження показало надзвичайно сильно виражену готовність нормальних дорослих людей йти невідомо як далеко, слідуючи вказівкам авторитету. У політичній сфері стає зрозумілою здатність уряду домагатися слухняності від звичайних громадян.

Авторитети чинять на нас дуже сильний тиск і контролюють нашу поведінку. Отже причиною такої поведінки є тиск як з боку авторитетних, на нашу думку, осіб, так і тиск людей самих на себе. Тобто начебто перекладання провини на іншу особу, що значною мірою полегшує підкорення авторитету. Також причина криється в тому, що людині властиво комусь підкорятись. Навіть «авторитетні особи» схильні підкорятися іншим, на їхню думку, авторитетним особам. На жаль, цього неможливо уникнути, адже це закладено у людській

підсвідомості. Тому не підкоряйтесь авторитетам, а думайте перш за все самі, відповідно норм моралі і закону.

Список використаних джерел:

1. Експеримент Мілгрема [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/Експеримент_Мілгрема.

2. Експеримент Мілгрема [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://psychologis.com.ua/1-129.htm>.

Нагорний Д. В.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблема пенсійного забезпечення і збільшення пенсійного віку в Україні

На сьогодні залишається актуальною проблема пенсійного забезпечення. В Україні діє німецька модель пенсійного забезпечення, яка в теперішніх обставинах не є вдалою. Цю модель запропонували в 1998-1999 роках, коли її реалізація вже мала проблеми в Німеччині. Однією з причин, яка негативно позначається на впровадженні солідарної системи пенсійного забезпечення є постійна зміна вікового профілю населення, який кожен рік змінюється, а саме збільшується старіюче населення в порівнянні з молодим. Це спричинено тим, що в Україні населення не лише не зростає, а й навіть не відновлюється. Починаючи з 1970-х років спостерігається народжуваність меншої кількості людей, ніж тих що виходять на пенсію. Для того, щоб населення самовідновлювалося, кожна жінка в Україні повинна народити 2 або більше дітей. Зараз на кожну жінку в Україні припадає близько однієї, рідко дві дитини. Непрозорість пенсійної системи створює сприятливі умови для легкого та таємного виведення грошей в офшори, не поодинокими були випадки коли з пенсійного фонду «зникали» кошти [4]. Рівень корупції в Україні дуже високий. За результатами світового Індексу сприйняття корупції CPI 2015 року Україна посіла 131 місце із 168 можливих, а з 2015 по 2016 рік Україна здобула лише один додатковий бал, якими проводиться розрахунки рівня корупції в світі [2].

В різних країнах питання пенсійного забезпечення регулюється своєрідно, що пов'язується культурним та економічним розвитком відповідних країн. Наприклад, у Китаї та багатьох азіатських країнах такого поняття як пенсія за віком немає, старих батьків там забезпечують діти. У рамках України це доволі ризиковано, адже багато літніх людей не мають дітей. За даними Державної служби статистики в Україні скоротилася кількість дітей - майже удвічі у порівнянні із 1991 роком: з 13,225 млн - до 7,614 млн. Іншим прикладом можна навести Францію, в ній існує така система, що держава виплачує лише мінімум, який становить 1 000 євро/місяць, якщо особа бажає збільшити свою майбутню пенсію вона може сплачувати кошти в страхові каси Atco и Agirc, за що особи отримують спеціальні бали, які потім переводяться в виплати, але це можливо лише якщо особа має стаж більше 40 років, якщо такого не вистачає то вона отримує лише мінімум. Наприклад, в Ізраїлі, немає пенсійного фонду, але його

функції бере на себе фонд соціального страхування. З цього фонду здійснюються як пенсійні виплати, так і різні допомоги, в тому числі по безробіттю. Ізраїль також називають “країною двох пенсій”, оскільки тут вперше в світі була застосована система формування платежів із двох потоків - “пенсія по старості”, яка перераховується державою і власне забезпечення, отримане за рахунок щомісячних відрахувань, що здійснюються раніше.

Через зменшення кількості працюючих та збільшення кількості пенсіонерів виникають проблеми із наповненням Пенсійного фонду. Для України підійде система в якій кожен зможе приблизно знати про те яку суму він буде отримувати під час виходу на пенсію, тобто кожен місяць із заробітної плати буде перераховуватися певний відсоток на банківський рахунок. Це має бути реальна триступенева пенсійна система, коли з Пенсійного фонду пенсіонеру нараховується лише мінімальна сума. Решту людина отримує від виплат, які були накопиченні у застрахованих осіб у державному Накопичувальному фонді та від недержавних пенсійних фондів. Такий підхід вже багато років успішно працює в Англії та інших країнах. Звісно, в таких умовах теж можливий дефіцит у Пенсійному фонді, але він буде значно меншим, ніж зараз.

Також, варто зазначити, що не поодинокими були випадки коли люди сплачували до недержавного пенсійного фонду кошти протягом декількох років, але потім недержавні пенсійні фонди просто зникли а гроші не повертались, так сталося в 2003 році після того як близько мільйона українців вклали гроші в недержавний пенсійний фонд «Український Альянс» пропрацювавши приблизно рік, він набув статусу банкрута [4].

Актуальним, про те помилковим є твердження, що МВФ вимагає підвищення пенсійного віку. Насправді це не вимога МВФ, а лише його рекомендація по проведенню пенсійної реформи.

Також існує помилкове твердження що за один-два роки з підвищенням пенсійного віку можна буде наповнити Пенсійний фонд, про те сьогодні дефіцит пенсійного фонду України становить 150 млрд грн., і якщо підняти пенсійний вік все одно борг буде достатньо великим.

Середня пенсія складає всього 1450 гривень. Але навіть при такому рівні забезпечення Пенсійний фонд постійно відчуває брак коштів і якщо відкладати реформу далі, ситуація тільки погіршуватиметься. Пенсійне забезпечення повинно складатися як із солідарної, накопичувальної та Системи недержавного пенсійного забезпечення, яка діє на добровільних засадах, тобто особа сама вирішує чи буде вона вносити кошти чи ні.

Незважаючи на різні думки, пенсійна реформа повинна бути комплексною і полягати не тільки в підвищенні пенсійного віку, страхового стажу та скорочення «суперпенсій» чиновників, а й необхідно створити механізми надійного контролю суспільства й держави за функціонуванням пенсійної системи. Важливою складовою успішного і повноцінного функціонування пенсійної системи є її інформаційне забезпечення. Система роз'яснення сенсу проведених реформ має стати основною ланкою в процесі перетворень пенсійної системи. Ще однією проблемою є поповнення пенсійного фонду, необхідно розпочати процес виведення заробітних плат із «тіні», створенням таких умов де роботодавцю буде не вигідно платити працівникам у «конверті», а працівнику отримувати таку заробітну плату.

Врахування висловлених пропозицій дасть змогу сформувати розвинений ринок послуг з цього виду страхування. Отже, позитивними результатами у покращенні пенсійного забезпечення України має стати: забезпечення фінансової стійкості та стабільності у сфері пенсійного страхування, підвищення рівня життя пенсіонерів та впевненості у соціальному забезпеченні; зменшення пенсійного навантаження роботодавців, заохочення громадян до заощаджень на старість; встановлення чіткого законодавства.

З оглядом на вище викладене, пенсійна реформа в Україні є необхідна. Але вона не повинна полягати в піднятті пенсійного віку. В цій реформі повинен бути накопичувальний механізм з недержавними пенсійними фондами, але він повинен чітко регулюватися законодавством. Роль Пенсійного фонду України повинна бути мінімальною, а процес прозорим щоб забезпечити його безпеку від корупційних схем. Все це можна ефективно реалізувати, однак для цього потрібна політична воля можновладців.

Список використаної літератури

1 Закон України «Про пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс].— Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

2 Transparency international [Електронний ресурс].— Режим доступу <http://ti-ukraine.org/>

3 Міністерство соціальної політики в Україні [Електронний ресурс].— Режим доступу <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>

4 Все Pro Гроші [Електронний ресурс].— Режим доступу <http://vseprogroshi.com.ua/nederzhavnij-pensijnij-fond-v-ukra%D1%97ni-yak-ce-pracyuye.html>

5 Німко О.Б. Проблемні питання законодавства, що регулює встановлення внесків загальнообов'язкового державного соціального пенсійного страхування фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування / О.Б. Німко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – № 4 (17). – 2010. – С. 97 – 101.

Сірик І. В.

Студентка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів

У всьому світі медіація є однією з найпопулярніших форм урегулювання конфліктів. Медіація (від лат. Mediation - посередництво) - це приватне та конфіденційне використання посередників для виходу з конфліктної ситуації. Вона дає можливість уникнути втрати часу в судових розглядах та додаткових і непередбачуваних фінансових витрат.

У стародавні часи правосуддя було швидким, непередбачуваним і суб'єктивним. Людям, які потребували ділового вирішення справ, не подобалося ризикувати при ухваленні рішень, тому ними створювалися свої власні системи, такі як торгові палати. Це дозволяло підприємцям тих часів залагоджувати

конфліктні ситуації без убивств і непередбачуваних рішень суддів і присяжних. Так з'явився прообраз сучасних арбітражних судів. Його перевага полягала в тому, що результат був більш передбачений і рішення було остаточним. Недоліком була абсолютна перемога або абсолютна поразка через те, що обидві сторони зобов'язані були підкоритися результату, незалежно від того, згодні вони з ним чи ні. Найчастіше арбітражне рішення завершувало не лише конфлікт, а й відносини між його сторонами.

У багатьох випадках, якщо люди можуть вирішити проблему шляхом обговорення і переговорів, вони досягнуть швидшого і кращого результату, ніж при протистоянні або судовому розгляді. Проте здебільшого їм цього не вдається зробити без допомоги когось третього. Сильні емоції, ворожість, тактика протистояння та нерівність соціального положення можуть стати перепонами на шляху до конструктивних переговорів [3; ст. 225].

Загалом договір, укладений в результаті медіації, може мати силу цивільно- правового договору за умови її відповідного посвідчення. У разі необхідності, з угодою, укладеною після завершення медіації, сторони можуть:

звернутися до нотаріуса для нотаріального посвідчення досягнутих домовленостей;

звернутися до суду для укладення мирової угоди;

укласти договір, підписаний уповноваженими особами сторін і посвідчений ними у належному порядку.

Медіатором може бути фізична особа, яка досягла двадцяти п'яти років, має вищу або професійно-технічну освіту та пройшла професійне навчання медіації, що має включати 90 академічних годин початкового навчання, в тому числі не менше 45 академічних годин навчання практичним навичкам.

Професійне навчання медіаторів проводиться фізичними та юридичними особами, програми яких були акредитовані об'єднаннями медіаторів, а також/або навчальними закладами, програми яких були акредитовані відповідно до закону. Об'єднання медіаторів, які проводять акредитацію навчальних програм з медіації, приймають і оприлюднюють положення, в яких викладаються вимоги до таких програм [1; ст. 18]. Додаткові вимоги щодо набуття статусу медіатора за спеціалізацією можуть встановлюватися законами України, організаціями, що забезпечують проведення медіації, об'єднаннями медіаторів.

Під час медіації зазвичай відносяться запитання стосовно того, як сформована сума вимог, з чого вона складається, які обставини призвели до виникнення суперечки, та ін. І може виявитися, що реальні втрати сторони становлять лише одну десяту частину від суми, яка є предметом спору. Решта, наприклад, – вимоги до відшкодування моральних збитків. А способів, яким чином моральну шкоду можна задовільнити, є незліченна кількість.

Основні переваги медіації:

1. У порівнянні з судовою процедурою вирішення спору шляхом медіації не є тривалим та може суттєво заощадити кошти для сторін. Це можливо за рахунок скорочення часу на розгляд спору, економії судових витрат та робочого часу співробітників організації, які залучені до розгляду справи і змушені відволікатися від своїх безпосередніх обов'язків.

2. Судовий розгляд – це відкритий публіці і пресі процес, а отже, кожен може дізнатися усі подробиці вашого спору, ділових стосунків чи приватного

життя. Конфіденційність – один з принципів медіації, який дозволяє вам вирішити спір приватно і з гідністю.

3. У процесі медіації не існує переможця та переможеного. Мета медіації – знайти рішення, яке задовольнить обидві сторони. Чим відвертішими будуть обидві сторони щодо своїх потреб, тим більше шансів, що вони зможуть виробити творче рішення, яке задовольнить їхні справжні інтереси як щодо минулої ситуації, так і на майбутнє. В суді навряд чи буде застосовуватися подібний підхід до прийняття рішення.

4. Сторони, які самостійно досягли згоди і виробили рішення спільно, на основі власних потреб, більш вмотивовані виконувати досягнуті домовленості порівняно з рішенням, прийнятим за них третьою стороною (у суді).

5. Медіація може бути перервана у будь-який час за ініціативи будького з учасників медіації. Склад учасників (юристи, родичі, повноважні представники тощо) визначається самостійно кожною зі сторін. Сторони самі вирішують, за яких умов вони будуть укладати угоду чи припиняти медіацію. Медіація може відбуватися у форматі як спільних, так і окремих зустрічей (медіатор сторона). Кожній стороні мають бути забезпечені достатні можливості брати участь у дискусії.

6. Посередник може проводити медіацію у спосіб, який він вважатиме за доречний, враховуючи обставини справи, побажання сторін і необхідність швидкого й ефективного вирішення спору. Медіатор не вповноважений приймати рішення за сторони спору

7. Думка кожної зі сторін однаково важлива для медіатора. Посередник не має право висловлювати власну думку стосовно сутності конфлікту. Концепція безсторонності медіатора – центральна у процесі посередництва. Безсторонність означає свободу від фаворитизму і неупередженість. Медіатор не має права отримувати подарунки, послуги або інші блага, отримання яких може викликати сумніви у тому, що медіатор безсторонній.

8. Угода, укладена в результаті медіації, є таким балансом інтересів і потреб сторін, коли вони самостійно готові взяти на себе певні взаємні обов'язки. Така угода допомагає зберегти існуючі ділові стосунки між сторонами і зміцнити довіру між ними у майбутньому, на відміну від судової або арбітражної процедури, у якій одна зі сторін програє. Медіацію часто порівнюють з процесом «зцілення», адже вона дає можливість сторонам відверто і безпосередньо поспілкуватися про те, що їх турбує, і узгодити подальшу взаємодію [4; ст. 43].

9. Традиційний судовий розгляд – це змагальна процедура, яка може бути досить агресивною, якщо сторони ворожо налаштовані одна до одної. Основна увага тут приділяється фактам, тоді як реальні інтереси сторін не беруться до уваги. Сторони спілкуються одна з одною опосередковано – через юристів і суддю. На противагу цьому, медіація покликана допомогти сторонам налагодити безпосередній діалог і віднайти рішення проблеми шляхом співпраці. Медіація дозволяє знизити емоційну напругу між сторонами, яка виникла внаслідок конфлікту. Це дозволяє учасникам «розкритися» і віднайти найкращий варіант рішення спору. Крім того, за допомогою медіації можна одночасно і за участі декількох сторін обговорити і узгодити позиції щодо широкого кола взаємопов'язаних питань, а не лише вузького предмету спору [3; ст. 127].

Безперечно, що зазначені переваги не є вичерпними. Виходячи з вище переліченого, можна виділити головний чинник медіації, який характеризує її

перевагу, а саме – спонукання до добровільного виконання рішення, прийнятого при врегулюванні того чи іншого спору [6]. Медіація дозволяє досягти значного економічного ефекту як на рівні держави, так і на рівні приватних осіб, компаній. Зокрема, застосування медіації як альтернативного позасудового способу вирішення конфлікту дозволяє розвантажити суди, скоротити час на розв'язання спірної ситуації. В країнах (США, Австралія, Велика Британія), які вже запровадили медіацію і відчули корисність цієї «ресурсозберігаючої технології» розгляду спору, держава підтримує медіацію на законодавчому рівні. Так, у Великобританії сторони, які не застосували медіацію як досудову процедуру, позбавляються права на відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді, навіть у разі виграшу справи. Крім того, держава фінансує службу державних медіаторів, вважаючи, що це є більш фінансово доцільним, ніж завантажувати судову систему «малими позовами». Схожа ситуація склалася і в Ізраїлі, де створена й існує спеціальна система розгляду «малих позовів» за допомогою посередників. У більшості країн законодавчо встановлено, що медіація є обов'язковою процедурою, якщо суддя визнає спір таким, що може бути вирішеним за допомогою медіації. Також зникає потреба у залученні виконавчої служби до реалізації досягнутих домовленостей. Рішення, яке сторони прийняли самостійно і вважають його справедливим для себе, як правило, здійснюється самостійно і в добровільному порядку

Медіація може відбуватися у форматі як спільних, так і окремих приватних зустрічей (медіатор-сторона). Кожній стороні мають бути забезпечені рівні можливості брати участь у дискусії. Медіатор може проводити медіацію у спосіб, який він вважатиме доречним, враховуючи обставини справи, побажання сторін та необхідність швидкого і ефективного вирішення спору. Медіатор не уповноважений приймати рішення замість сторін. Медіатор може припинити медіацію, якщо, на його думку, сторони не докладають достатніх зусиль для вирішення спору.

На рівні організацій (компаній) медіація дозволяє плідно вирішувати трудові спори, а також будь-які конфлікти, пов'язані з відносинами між власниками, керівниками, підлеглими і у залагодженні конфліктів з клієнтами. Медіація довела свою ефективність у вирішенні спорів, пов'язаних із захистом прав споживачів. У деяких країнах Західної Європи, у Вірменії посередництво застосовується як спосіб вирішення спорів, пов'язаних з оподаткуванням. У країнах Латинської Америки посередництво визнано ефективним способом у боротьбі з корупцією. [2; ст. 159]

Ефективною медіацією вважається процес, завдяки якому знайдені дійсні інтереси сторін, і таке рішення однаково влаштує обидві сторони. При цьому завжди для медіатора існує пастка діяти з позицій справедливості, захисту слабкої сторони тощо. Адже зазвичай більшість з нас діє так, як буде краще для когось іншого, забуваючи, що те, що наші оцінки щодо справедливості відбуваються крізь призму власних суджень, потреб, досвіду, які для сторін конфлікту не мають жодного значення. Наприклад, медіатору може здаватися несправедливим, що в сімейному конфлікті одна зі сторін може відмовитися взагалі від майнових вимог, вдовольняючись лише дозволом на розлучення. Але, що саме для сторони є більш цінним, знає тільки сторона конфлікту. Обираючи між компромісом і консенсусом, медіатор прагне допомогти сторонам досягти консенсусу: адже за

компромісним рішенням завжди стоять сумніви щодо справедливості досягнутого результату.

Таким чином, медіація — це процес урегулювання конфлікту між двома конфліктуючими сторонами за участю третьої нейтральної сторони. Будучи альтернативою судовій процедурі й іншим силовим способам розвитку подій, медіація має низку переваг, найголовнішою з яких є те, що вирішення конфлікту досягається шляхом ухвалення сторонами рішення на добровільній і рівноправній основі, що однаково влаштовує заінтересовані сторони.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про медіацію» від 03.10.2017р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 2149-VIII. – ст.18
2. Медіація як процедура врегулювання спорів шляхом досягнення консенсусу // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 9. – С. 158–160.
3. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 225-236.
4. Єршменко Г.В., Кисельова Т.С. Медіація в Україні: щодо необхідності нормативно-правового регулювання // Міждисциплінарні гуманітарні студії. – Серія: Правничі науки. – Випуск 2. – Київ, 2015. – С. 45–52;
5. Цимбалюк В. Нормативно-правове забезпечення медіації в Україні: проблеми та перспективи // Юридичний вісник. – 2014. – № 5. – С. 152–156.
6. Бондарчук Н. В. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та їх відмінність / Н. В. Бондарчук, С. М. Мамчур // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – 2017. – № 4. – С. 133–137.

Дяченко Р. П.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Запровадження біометричних паспортів та ID карток як обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина

Сьогодні вже майже пів світу перейшло на біометричні документи. Але чи захищені вони від неправомірних зазіхань? І чому держави почали вводити їх для ідентифікації особистості?

6 грудня 2012 року набрав чинності Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, засвідчують особу або її спеціальний статус», який передбачає впровадження електронних паспортів для громадян України. Згідно із цим Законом в Україні розпочато роботи із запровадження оформлення та видачі паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій із біометричними даними власника документу. 7 травня 2014 року Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та

вилучення», якою передбачено запровадження біометричних закордонних паспортів в Україні з 1 січня 2015 року.

Фактично, прийом документів для отримання біометричного паспорту розпочався тільки 12 січня 2015 року. До біометричного паспорту громадянина України буде внесена наступна інформація:

1) назва держави; 2) назва документа; 3) ім'я особи; 4) стать; 5) громадянство; 6) дата народження; 7) унікальний номер запису в Реєстрі; 8) номер документа; 9) дата закінчення строку дії документа; 10) дата видачі документа; 11) уповноважений суб'єкт, що видав документ (код); 12) місце народження; 13) відцифрований образ обличчя особи; 14) відцифрований підпис особи;

15) податковий номер (реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків) або повідомлення про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган). У разі наявності повідомлення про відмову від реєстраційного номера облікової картки платника податків проставляється слово "відмова"(ст. 21 ч. 7 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України»).

За ст. 3 ч.1 п. 2 вище зазначеного закону, біометричні дані - це сукупність даних про особу, зібраних на основі фіксації її характеристик, що мають достатню стабільність та істотно відрізняються від аналогічних параметрів інших осіб (біометричні дані, параметри - відцифрований підпис особи, відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук).

За ст. 3 ч. 1 п. 1 вищезазначеного закону, безконтактний електронний носій це - імплантована у бланк документа безконтактна інтегральна схема для внесення персональних даних, параметрів, у тому числі біометричних, що дає змогу здійснювати комплекс заходів, пов'язаних з верифікацією особи, та може використовуватися як засіб електронного цифрового підпису у випадках, передбачених законом[3].

З огляду на швидкий розвиток науки можливо припустити, що біометричний паспорт з чіпом це тільки перехідний етап. Наразі в світі стають все актуальнішими RFID чіпи які, скоріше за все, стануть правонаступниками паспортів. Однак якщо подивитись на це крізь призму новітніх радіо технологій, то можна зробити висновок про те, що ці самі чіпи несуть загрозу електронного концлагеру, оскільки на них буде вся інформація про людину і можливість відстежити місцеперебування людини в будь який момент. Варто також наголосити на тому, що всі електронні гроші будуть на чіпі, що може привести до рабства, оскільки всі засоби керування чіпом будуть у влади, хоча варто зазначити, що не тільки влада зможе керувати ними. Присвоєння номерів чи міток було засуджено ще на Нюрнберзькому процесі, як злочини проти людяності, честі та гідності людини як індивіда. Дана технологія розроблялась разом ще з однією, ще більш загрозовішою – це невидимі тату на тіло людей в вигляді штрих коду, що підтверджує патент №5878155 від 2.03.1999р. американця Томаса Хітера (назва патенту «Метод верифікації ідентичності людини у процесі електронних торгових транзакцій»).

Особливо небезпечна дана технологія в світлі того, що в багатьох країнах зацікавленні в розробці альтернативного виду зброї такої як хвильова та психотронна. Як відомо чіп також є частиною хвильової технології, через нього також цілком можливо впливати на психофізичний стан людини навіть до повного пригнічення волі особи. Тому варто задуматись - чи потрібна нам така технологія? А якщо вона стане загрозою не тільки для свободи особистого життя, а і для життя взагалі. Що чекати особистості після позбавлення права володіння своїм тілом?

Як відомо зараз усім хто вперше отримує паспорт громадянина України видається ID картка, яка також містить в собі чіп, але для тих хто не хоче картку нема ніякої альтернативи, як це наприклад існує під час отримання ідентифікаційного коду платника податків. Між ними звичайно існує аналогія оскільки, як ідентифікаційний код так і електронний паспорт використовується для ідентифікації особи, але потрібно зауважити, що від ідентифікаційного коду можна відмовитись за релігійними переконаннями, про що у паспорті(старого зразка) ставиться відмітка. То чому ж неможливо за релігійними переконаннями або за іншою мотивацією, відмовитись від електронного паспорта і отримати документ старого зразка? Всі лобісти електронного паспорта заявляють, що в Європі це є нормою і що це одна з вимог вступу до ЄС. Але на нашу думку таке обґрунтування є недоречним, оскільки відсутність вибору суперечить свободі людини і грубо примушує її підкорятись тому чого вона свідомо не хоче. Тому, важливо, щоб у людини була свобода вибору щодо обрання форми документу [2].

Щодо невідомості цих документів, то варто зазначити, що будь які бази даних в електронному вигляді можуть бути атаковані хакерами. Так, міжнародні асоціації стверджували, що біометричний паспорт неможливо підробити, проте в 2008 році голландський вчений Йерун ван Бек (Jeroen van Beek) з Амстердамського університету зумів підробити біометричний паспорт. Під час експерименту голландець узяв два чіпи реально існуючих британських паспортів і створив їх точні копії. Після цього він змінив дані на копіях чіпів, вставивши в паспорти фотографії Усами бен Ладена і палестинської терористки-смертниці Хіби Дарагме. Програма, рекомендована для перевірки паспортів в міжнародних аеропортах, визнала підроблені паспорти справжніми.

На замовлення британської газети «The Times» ван Бек розробив метод читання і копіювання мікрочіпів, а також зміни даних, що містяться на них. Причому отримані чіпи визнає справжніми програма Golden Reader, яка використовується Міжнародною організацією цивільної авіації для перевірки паспортів в аеропортах. Ван Бек ґрунтувався на дослідженнях, проведених у Великобританії, Німеччині і Новій Зеландії. Після розробки методу голландцеві потрібно менше години на виговлення двох підроблених мікрочіпів, готових до того, щоб імплантувати їх у паперову частину паспорта. Грошові витрати також були невеликі: ван Беку потрібні були два чіпа, вартість яких становить 20 доларів, і пристрій для читання інформації за 80 доларів.

Метою дослідження було показати недосконалість нових паспортів. За заявою «The Times», особистості Усами бен Ладена і Хіби Дарагме були обрані спеціально, щоб ні у кого не виникло сумніву, що отримані мікрочіпи підроблені. Особливий інтерес викликає те, що в даний момент в Британії вкрали 3000 паспортів, готових до того, щоб в них вставили чіп. Тоді Міністерство внутрішніх справ Великобританії заявило, що вкраденими паспортами скористатися не

вдається, так як підробити мікрочіп фактично неможливо. Однак дослідження ван Бека показують, що це не викличе особливих труднощів.

Уразливість системи полягає у відсутності єдиної директорії відкритих ключів країн, що випускають біометричні паспорти. За відсутності надійного джерела відкритих ключів, програми, що працюють з біопаспортами, перевіряють дійсність електронного підпису даних, що зберігаються в чіпі, використовуючи відкритий ключ, також записаний в чіп паспорта. Зрозуміло, що зловмисник після модифікації даних в чіпі може перезаписати їх, використовуючи власний закритий ключ, і записати свій же відкритий ключ в чіп. Програма не має можливості викрити його - підпис коректний, а факт використання підмінного відкритого ключа залишається непоміченим через відсутність еталону [1].

У підсумку варто відзначити, що біометричні паспорти є в недостатній мірі захищені, і такі, що порушують конституційні права громадян, зокрема: на повагу до його гідності(ст. 28 Конституція України), свободу та особисту недоторканість (ст. 29 Конституція України), не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди...(ст. 32 п. 2 Конституція України). У зв'язку з цим, громадянам України повинно бути надане право вибору форми таких важливих документів як паспорт громадянина України та закордонний паспорт.

Список використаних джерел:

1. Біометричний паспорт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Биометрический_паспорт#cite_ref-20
2. Висновок Європейської групи з етики в науці і нові технології для Європейської комісії №20 від 16.03.2005. URL: http://www.kongord.ru/Index/A_tma_05/ethicsofchips.html
3. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, Верховна Рада України; Закон від 20.11.2012 №5492-VI

Гладка Ю. Ю.

Студентка 2 курсу Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Шайхаєва О. М., Полтавський юридичний коледж Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Проблема подвійного громадянства в Україні

Громадянство є основою правового статусу особи як у державному, так і в міжнародному праві. Це безперервний правовий зв'язок між особою та державою, який знаходить своє відображення у взаємних правах та обов'язках.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем множинності громадянства зумовлена тим, що громадянство є тією підставою, яка дає особі, що має статус громадянина, можливість володіти повним комплексом прав, свобод і виконувати обов'язки, закріплені законодавством певної держави. Маючи паспорти одразу декількох держав, особа може вільно пересуватися, в'їжджаючи до країн, які мають з країною громадянства цієї особи безвізовий режим. Окрім того, подвійне громадянство - це не лише можливість

користуватися всіма правами в обох державах, але й необхідність нести подвійне навантаження обов'язків та зобов'язань перед цими державами. Інколи подвійне (множинне) громадянство створює для громадянина серйозні труднощі, оскільки його можуть одночасно в декількох країнах зобов'язати проходити військову службу, сплачувати податки тощо [4].

Відомо, що в Україні діє єдине громадянство, тобто громадяни України не можуть мати два та більше громадянств. Це закріплено на законодавчому рівні, адже стаття 4 Конституції України говорить: «в Україні існує єдине громадянство» [1]. Але чи насправді це так?

У ч. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство» мова йде про те, що принцип єдиного законодавства України виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [2]. Тобто, ми розуміємо, що перебування одночасно громадянина України у підданстві іншої держави, не звільняє його від наданих йому, громадянством України, прав та обов'язків, до такої людини держава ставиться лише як до свого громадянина.

За даними дослідження Центру імені О. Разумкова, 49% громадян нашої держави хотіли б мати громадянство ще однієї країни при збереженні українського громадянства; 14% – заради набуття громадянства іншої країни готові відмовитися від українського; 3,6% – коливаються з таким рішенням; 41% громадян не хотіли б мати подвійного громадянства за жодних обставин. Крім того, 30% населення згодні з тим, що Україні слід запровадити подвійне громадянство з Росією; 20% – повністю не згодні з цим судженням; 13% – скоріше не згодні; 13% – важко відповісти [4]. У багатьох джерелах навіть є інформація, що вищі посадові особи нашої держави мають громадянство інших країн, а це може становити собою певну загрозу національному суверенітету і безпеці України.

У зв'язку з цим, у Верховній Раді 07.02.2014 р. був зареєстрований проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства.

За допомогою цього проекту прагнуть доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею 111-1 Порушення обов'язку громадянина України щодо повідомлення про набуття іноземного громадянства (підданства), яка говорить про наступне [3]:

«Неподання або несвоєчасне подання повнолітнім громадянином України, який добровільно набув іноземне громадянство, заяви про це та копії документа, що підтверджує набуття ним іноземного громадянства, до уповноваженого органу центральної виконавчої влади — карається штрафом в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Ті самі діяння, вчинені службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, — карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років [3].

Ті самі діяння, вчинені громадянином України що має доступ до державної таємниці, — карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років [3].»

Проект цього закону досі не прийнятий Верховною радою України, проте на нашу думку, було б доцільним внесення таких поправок до Кримінального кодексу України, тому що нині в Україні немає відповідальності за біпатризм, а тому все більше українців набувають іноземного громадянства та приховують це. Таке правове регулювання даної ситуації може покращити її та зменшити кількість громадян України з іноземним підданством.

Противники біпатризму переконані, що подвійне громадянство гальмує процес формування загальних цінностей, пріоритетів розвитку нації, єдності народу; зводить нанівець стійкість юридичного зв'язку, що існує між громадянином і державою, послаблюючи інститут громадянства. Біпатрид не здатний мати реальний та стійкий політико-правовий зв'язок із двома державами, не може рівно брати участь у соціальному і політичному житті обох держав. Він має надавати перевагу громадянству однієї з держав. Звідси випливає неефективне ставлення до однієї з держав, що і породжує послаблення інституту громадянства [5].

Отже, на сьогоднішній день проблема біпатризму в Україні залишається актуальною, у зв'язку з недосконалістю законодавства та наявністю і ньому колізій. Щоб подолати дану проблему, перш за все необхідно дати чітке визначення поняттю «подвійного (множинного) громадянства» та «єдиного громадянства», щоб запобігти неоднозначне тлумачення цих понять; встановити принцип недопустимості існування подвійного громадянства за жодних умов; встановити кримінальну відповідальність за існування подвійного громадянства, ввівши зміни до Кримінального кодексу України, у вигляді штрафу або позбавлення волі на певний строк.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – [Електронний ресурс] – режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>. – Заголовок з екрану.
2. Закон України «Про громадянство» від 18.01.2001 р. – [Електронний ресурс] – режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>. – Заголовок з екрану.
3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства від 02.09.2014 р. – [Електронний ресурс] – режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49734. – Заголовок з екрану.
4. Белов Д. М. Біпатризм і Україні : теоретичний та практичний аспекти / Д. М. Белов // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : Право / Д. М. Белов. – Ужгород, 2015. – Вип. 31. Т. 1. – С. 65-70.
5. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн – [Електронний ресурс] – режим доступу : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7585/1/Dakhova_95.pdf. – Заголовок з екрану.

Олійник А. О.

Студент 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Третейське судочинство в Україні: переваги та недоліки

Третейський суд – одна з давніх, перевірених форм вирішення спорів. Відомо, що історично такий суд передував появі державних судових інституцій. До нього зверталися, коли потребували швидкого та ефективного врегулювання конфлікту.

Третейське судочинство представляє собою певний засіб вирішення спорів, передусім цивільних і господарських, яке врегульовано на законодавчому рівні, зокрема на підставі норм чинного законодавства, а саме: Закону України «Про третейські суди» і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», також норми, що регулюють діяльність третейських судів, містяться в Господарському процесуальному і Цивільному процесуальному кодексах, Законі України "Про виконавче провадження". В Україні можуть утворюватися та діяти два види судів (ст. 7 Закону України "Про третейські суди"): постійно діючі третейські суди; третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc). Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються без статусу юридичної особи [3].

Постійно діючий третейський суд очолює голова третейського суду, порядок обрання якого визначається Положенням про постійно діючий третейський суд. Постійно діючі третейські суди не можуть утворюватися та діяти при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. За неофіційними даними, в Україні налічується кілька десятків третейських судів.

Практика функціонування недержавної третейської форми судочинства засвідчує її достатньо прогресивний та привабливий характер, особливо у сфері господарювання з питань розгляду відповідних спорів, яка порівняно з державними судами загальної юрисдикції має низку специфічних переваг.

Необхідною передумовою для звернення до третейського суду є наявність між сторонами третейської угоди, укладеної у встановленому законом порядку. Інакше кажучи, контрагенти домовляються, що суперечки, які виникнуть між ними, будуть передані на розгляд третейського суду. Таку угоду зазвичай включено в договір як так зване арбітражне застереження (тут також визначається, в якому саме суді може бути розглянута справа або порядок призначення арбітра). Особливістю укладеної арбітражної угоди є те, що вона стає обов'язковою для сторін, і вони вже не мають права ухилитися від передачі суперечки до третейського суду в разі виникнення конфліктної ситуації.

Третейське судочинство порівняно із захистом прав у державних судах має певні переваги:

- оперативність та простота вирішення спорів порівняно з судочинством у судах загальної юрисдикції. Статистика свідчить, що термін розгляду справи в третейському суді становить від двох тижнів до двох місяців;
- можливість самостійного вибору сторонами компетентних арбітрів для вирішення спору з урахуванням його специфіки, при цьому ними можуть бути не тільки юристи, але й фахівці у галузі економіки, фінансів тощо;

- у сторін є можливість вільно призначати чи обирати третейський суд та третейських суддів;
- можливість застосування державного примусу при виконанні рішення третейського суду у випадку відмови сторони від його добровільного виконання.

Зарубіжний досвід також свідчить, що третейський розгляд по праву стає інститутом, здатним ефективно конкурувати з державним здійсненням правосуддя у більшості господарських, цивільних та інших відносин та має свої значні переваги перед державним судочинством.

Нинішнє третейське судочинство підтримується і розвивається державою на законодавчому рівні як інструмент, який здійснює розгляд спорів, що належать до його компетенції. Постійно зростаюча діяльність третейських судів має наповнюватися абсолютно новим змістом, пов'язаним із повсякденною економічною діяльністю підприємств і громадян, а саме із законодавчо затвердженою можливістю захисту інтересів конкретних учасників. Можна стверджувати, що якість рішень, прийнятих третейським судом, повністю залежить від законодавчої обґрунтованості їхньої діяльності та її всебічної підтримки з боку держави. Очевидно, що суд має викликати довіру, яку необхідно виправдовувати як високим юридичним рівнем рішень, які він виносить, так і повсякденною роботою [5].

Проте, в діяльності третейських судів наявні також і свої недоліки що полягають у наступному:

- основна незручність пов'язана з тим, що розгляд справи в третейському суді призводить до суттєвих фінансових витрат: вартість послуг авторитетного третейського суду може становити від 1% до 5% від ціни позову "плюс" витрати пов'язані з розглядом справи.

- деякі рішення виконавча служба просто не в змозі виконати. Наприклад, рішення про стягнення суми в іноземній валюті. Оскільки виконавча служба не має валютних рахунків, їй доводиться давати доручення банкам про конвертацію валюти.

- наявність непоодиноких колізій та прогалин у законодавстві створює ґрунт для численних зловживань з боку третейських судів. Наприклад, третейські суди масово визнають дійсними незаконні договори про відчуження нерухомого майна, зокрема земельних ділянок сільськогосподарського призначення, об'єктів самочинного та незавершеного будівництва. Частими є випадки ухвалення третейськими судами рішень з порушенням прав осіб, які не брали участі у третейському розгляді. За таких умов державні суди стають заручниками законодавчих прогалин і колізій, оскільки виконання рішень третейських судів здійснюється шляхом видачі відповідних виконавчих документів саме державними судами. Однією з найскладніших є проблема адекватного реагування на допущені третейськими судами порушення, вважають у Верховному суді України.

Ст. 124 Конституції України передбачає, що правосуддя в Україні здійснюється лише судами, судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [1].

Вичерпний перелік судів, що включаються до складу судової системи України (цей перелік встановлюється у її визначенні), містить ст. 3 «Судова

система України» Закону України «Про судоустрій України»: «1. Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. 2. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів».

Водночас у п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України йдеться про визначення судоустрою виключно законами («Ст. 92. Виключно законами України визначаються /.../ 14) судоустрій, судочинство, статус суддів...»), а відповідно до Законів України «Про третейські суди» від 11.05.04 і «Про Міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.94 функції суду покладаються на третейські (недержавні) суди, які не належать до системи судів за Конституцією України. На практиці є випадки пред'явлення позовів щодо визнання рішень третейських судів (арбітражів) незаконними, у зв'язку з тим, що останні не входять до судової систем.

З метою усунення вищезазначеної колізії потрібно нове визначення судоустрою в Конституції України, за яким до системи судів, що здійснюють правосуддя в Україні, доцільно включити і недержавні суди, створені відповідно до законів про них. Це дасть змогу подолати існуючу колізію між відповідними нормами вітчизняного законодавства, а також забезпечити створення умов для здійснення правосуддя [4].

Водночас виявлено недоліки і в роботі державних судів. Зокрема непоодинокими є випадки необґрунтованої видачі виконавчих документів на рішення третейських судів за наявності підстав для відмови в такій видачі. Має місце недостатнє вивчення судами обставин справ за заявами про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду.

Верховний суд України проаналізував також проблему захисту прав особи, яка не була стороною третейського розгляду, проте ухвалювалося рішення стосовно її прав та обов'язків. У згаданих вище висновках судової палати зазначено, що така особа має право звернутися до суду з вимогою скасувати рішення третейського суду [5].

Виходячи з вище сказаного, можна дійти такого висновку, що через недосконалість законодавства та проблеми в судовій практиці третейські суди часто стають підґрунтям для зловживань. Щоб ці установи почали виконувати покладені на них функції необхідно удосконалити чинне законодавство шляхом внесення змін у відповідній сфері.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради — 1996 — №30-ст.141.
2. Закон України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 23. — Ст. 1540.
3. Наумчук М. Третейські суди: питання вдосконалення статусу і порядку функціонування // Персонал. — 2007. — № 4. — С. 79-82
4. Юлдашев С.О. Деякі проблеми третейського судочинства і шляхи їх подолання // Наше право. — 2013. — №7. — С. 164-169.

Пасічник В. В.

Студентка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С.О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правова проблематика дискретних повноважень в Україні

Дискреція – межі дозволеного або свавілля без меж? У юриспруденції дискреційні повноваження визначаються як право голови держави, уряду, інших посадовців в органах державної влади у разі ухвалення рішення з питання, віднесеного до їх компетенції, діяти за певних умов на власний розсуд у рамках закону. В Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи вказано, що адміністративний орган може здійснювати "дискреційні повноваження", користуючись певною свободою розсуду у разі ухвалення будь-якого рішення. Такий орган в силу (за) наявності у нього дискреційних повноважень може вибирати з декількох варіантів припустимих рішень той, який він вважає найбільш відповідним у даному випадку. За цього надано рекомендацію судам не втручатися у дискреційні повноваження державних органів.

В юридичній літературі цій проблемі приділяється недостатня увага, незважаючи на її очевидне науково-практичне значення. Даному питанню присвятили свої праці такі вчені як: В.М. Дубовицький, Б.М. Лазарєв, В.Г. Лебединський, В.І. Ремньов, Г.М. Бребан, Ю.П. Соловей, Г.Й. Ткач, Д.М. Чечот та інші.

Так, недостатній рівень визначеності підходів до регулювання дискреційних повноважень органів публічної влади першочергово пояснюється відсутністю належного нормативно-правового забезпечення цього питання. Так дискреційні повноваження визначалися як «сукупність прав і обов'язків державних органів, їх посадових та службових осіб, що дають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково зміст рішення або вибрати один з кількох варіантів прийняття рішень, передбачених проектом акта» [1].

Власне, розуміння адміністративної дискреції базується на необхідності носія владних повноважень мати можливість ефективного і належного правозастосування в кожній конкретній ситуації. Тут слід виходити із запропонованого В. Авер'яновим поняття «дискреційна влада»

загалом. Зокрема, сприймати її як «спосіб реалізації публічної влади, за яким відповідний суб'єкт влади (орган чи посадова особа) застосовує надані йому в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження у будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами» [3, с. 102-103]. За такого досить широкого підходу адміністративні органи повинні бути наділені досить значними повноваженнями розсуду щодо застосування норм права.

Власне, Європейський суд з прав людини у справі «Волохи проти України» (Заява № 23543/02) при застосуванні одного з елементів верховенства права – принципу законності досить чітко наголосив, що «надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання» (абзац третій, пункт 49) [4]. Суд серед іншого визначив, що принцип законності не має

сприйматись виключно як недопущення порушення закону чи іншого нормативно-правового акта.

Принцип законності в розумінні Суду має означати також, що рішення органів публічної влади базуються на законодавчих підставах та їхній зміст відповідає суті законодавчого регулювання. Також слід зазначити, що законодавче регулювання не є і не може бути всеохопним за своїми формою та змістом. Наявність певної міри розсуду є допустимим та належним, проте межа такого розсуду повинна бути мінімально-достатньою, зокрема й для уникнення порушення законодавчих приписів та корумпованості, що на перший погляд не є безпосередньо пов'язаною з теоретико-правовою характеристикою адміністративної дискреції.

Та на жаль, сучасні політико-правові реалії спонукають окремих авторів аналізувати проблеми та навіть питання обмеження дискреційних повноважень навіть кризь призму формування і реалізації державної антикорупційної політики. Так, Л. Белкін досить детально розглядає, вже згаданий нами «корупціогенний потенціал дискреційних повноважень», що, на його думку, має у своїй основі «етатистську» ідеологію конкретних адміністративних процедур та адміністративного акта. Крім цього, цей автор виділяє такі основні фактори, що обумовлюють суть адміністративної дискреції: надання законодавцем правозастосовним органам чи їх посадовим особам надмірних повноважень, а також наявність прогалин і колізій у законодавчому регулюванні [5, с. 94-96].

Наступним суттєвим моментом у розкритті проблематики реалізації дискреційних повноважень є формування відповідних компетентностей посадових осіб у питаннях їх здійснення. Формування такої компетентності має забезпечуватись належним практико-орієнтованим методичним супроводженням.

Одним з можливих кроків на цьому шляху може бути вироблення певної методики прийняття рішень, вчинення дій у межах реалізації дискреційних повноважень. Така методика розглядається як спосіб визначення засад здійснення діяльності, спрямований допомогти відповідній особі, органу діяти в межах законодавчо наданих їм повноважень з максимальним орієнтуванням на забезпечення прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб.

Основними питаннями, на які має орієнтуватися ця методика, є дотримання законності; відповідність обраного варіанту рішення або дії меті повноваження; взяття до уваги усіх можливих переваг та втрат при прийнятті рішення або вчиненні дії; неупередженість та зваженість; дотримання вимог рівності перед законом, недопущення ущемлень прав людини; прийняття рішення або вчинення дій на основі забезпечення публічності та участі особи в цьому процесі; оперативність прийняття рішення або вчинення дії (по можливості в найкоротший строк) [6, с. 22-23].

Так, діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, ґрунтується на використанні можливостей, визначених нормою права, повинна іманентно зв'язувати основні принципи вітчизняної правової системи з дискреційними повноваженнями, що детермінує необхідну оптимальність для ухвалення ефективного рішення, яке, залежно від процедури, є проявом компромісу між інтересами держави та приватної особи. [3].

Нині практика національних судів з розгляду конкретних справ, пов'язаних з помилками в застосуванні дискреційних повноважень, базується на

головному принципі національної системи права - застосуванні «букви закону». Наявність дискреційних повноважень є неоднозначним правовим проявом, тому, використовуючи такі повноваження, державний орган зобов'язаний передусім правильно оцінити ситуацію, не припускаючи при цьому зловживання владою та дотримуючись мети, задля досягнення якої йому було надано такі повноваження.

Отже, встановлення меж дискреційних повноважень вже можна вважати міжнародними зобов'язаннями. «Дух» права і є тими межами, які слід застосовувати при дискреційних повноваженнях.

Так, застосування «духу» проблемне, адже, з одного боку, не можна обмежувати розуміння «духу» якимось одним аспектом, а з іншого – необхідно вберегтись від свавілля. «Дух права» має застосовуватись, зважаючи на обставини кожного конкретного випадку. Тому на суддів покладено особливу відповідальність за прийняті ними рішення [4, с. 49]. О. Г. Крижова вказує, що одним із основних завдань у сфері імплементації верховенства права у вітчизняне судочинство є підвищення рівня правової культури усіх його учасників. Йдеться не лише про суддів як суб'єктів правозастосування, а й про громадян, які беруть участь у здійсненні судами своїх функцій, власне, у судовому процесі, та повинні бути проінформовані про свої права та обов'язки, розуміти основні принципи здійснення правосуддя та неухильно дотримуватись процесуальних норм [7, с. 161]. Застосування «духу» права має бути виваженим та обґрунтованим, щоб не перетворитися на свавілля. Мірилом виваженості та межю, яку не мають переходити судді при прийнятті рішення, є фундаментальні права і свободи громадян. Як зазначає М. І. Козюбра, фундамен-тальні права та свободи – «...це той бар'єр, який у державі, що претендує іменуватися де- мократичною і правовою, не може бути подола- но на власний розсуд ні законодавчою, ні виконавчою, ні судовою владою» [8, с. 10].

Застосування дискреційних повноважень суду і є по суті застосуванням «духу» права, адже допомагає особі захистити свої права і свободи. Крім того, допомагає захиститися від надмірної бюрократизації судового процесу та реалізувати принцип швидкого, неупередженого та справедливого правосуддя. Той самий «дух» і є межами для застосування дискреційних повноважень суду. Варто зауважити, що «дух» права неодмінно має враховувати мораль як основний компонент. Аби вберегтись від того, що при застосуванні «духу» можливе маніпулювання та підміна понять, і оскільки поняття «духу» настільки всеохопне, що не можна дати чітке нормативне визначення, то при нормативному встановленні меж дискреційних повноважень варто використовувати принципи та окремі елементи «духу» права. Наприклад, як запобіжники для обмеження дискреційних повноважень суду варто використовувати такі принципи, як верховенство права, справедливість, рівність, неупередженість, спиратися на фундаментальні права і свободи, які в основному закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Складність застосування дискреційних повноважень полягає в тому, що не існує єдиного визначеного правила і не можна його створити, в кожній ситуації буде своє рішення. Першим кроком для виправлення ситуації та правильного застосування дискреційних повноважень має бути використання практики Європейського суду з прав людини в українському судочинстві. А другий крок – це загальне підвищення правової культури та свідомості, щоб застосовувати

практику Європейського суду саме так, як це робить весь світ, а не висмикувати речення з контексту і не перекручувати зміст рішень.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1346. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1346-2009-вр>

2. Рекомендація Державам-членам стосовно адміністративних санкцій: Комітет Міністрів Ради Європи 13 лютого 1991 р. № R (91) 1 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/zarub_zakon/Rec_1991.pdf

3. Грінь А. А. До питання про поняття «дискреційні повноваження органів виконавчої влади» /А. А. Грінь// Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 101 – 107.

4. Справа Європейського суду з прав людини «Волохи проти України» (Заява № 23543/02) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138.

5. Белкін Л. М. Дискреційні повноваження органів влади як чинник корупції /Л. М. Белкін// Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 24. – С. 91 – 100.

6. Армаш Н.О. Принципи реалізації дискреційних повноважень державними політичними діячами /Н.О. Армаш// Держава і право. Серія: Право. – 2014. – № 4 (46). – С. 19 – 25.

7. Крижова О. Г. Дискреційні повноваження суду в контексті дотримання принципу верховенства права / О. Г. Крижова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2015. – № 827.

8. Козюбра М. Принцип верховенства права у конституцій- ному правосудді / М. Козюбра // Закон і бізнес. – 2000. – № 17.

Мельник Л. Ю.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Кодифікація як процес удосконалення законодавства

Одним із видів систематизації законодавства є кодифікація. Кодифікація законодавства залишається актуальною проблематикою серед вчених, науковців і практиків оскільки, сучасне законодавство потребує вдосконалення. Значну роль у вирішенні соціально-економічних, політичних і правових питань відіграє законодавство, але, на жаль, не існує ідеального законодавства. На сучасному етапі воно не завжди встигає за розвитком суспільства. Трапляються деякі прогалини, з'являються акти, що фактично не діють, в деяких з них зустрічаються повторення, неясності, які необхідно виправляти.

У своїх працях проблему кодифікації аналізували такі вчені як: О.Богінич, В.Денисов, О.Зайчук, В.Журавський, М.Козюбра, А.Колодій, Н.Оніщенко, Є.Погорелов, П.Рабінович, Ю.Тихомиров та ін. Напрацювання цих вчених є важливим орієнтиром для майбутніх наукових досліджень кодифікації та базою для практичної діяльності з кодифікації.

Кодифікація являє собою окрему форму систематизації нормативно-правових актів, змістом якої є складна інтелектуальна праця щодо узгодження правових приписів в єдиному кодифікаційному акті. Кодифікація - це найбільш складна і досконала форма систематизації законодавства, що має правотворчий характер. Кодифікація має виражену правотворчу процедуру, адже кодифікації притаманні більшість ознак правотворчості [2, с.117].

Кодифікація законодавства – це форма докорінного перероблення чинних нормативних актів в певній сфері відносин, спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його узгодженості й компактності, звільнення нормативного масиву від застарілих норм, що не виправдали себе [3, с.117].

У процесі кодифікації укладач намагається об'єднати і систематизувати чинні норми, що виправдали себе, а також переробити їх зміст, викласти нормативні приписи внутрішньо узгодженими, щоб забезпечувалася максимальна повнота регулювання відповідної сфери відносин [3, с.51].

Предметом кодифікації законодавства є система юридичних норм (правовий інститут, галузь, система законодавства). Метою – перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт.

Кодифікація має відбуватися на базі нової стратегії правотворчості, звільнення від застарілих норм та системного викладення внутрішньо узгоджених норм з огляду на реальний та всебічний аналіз правової, політичної та економічної ситуації в країні, що дає змогу обрати адекватні існуючій систематизації засоби впливу на неї, визначення їх можливої ефективності [5, с.65].

Для удосконалення кодифікаційних процедур є важливим дотримання принципів кодифікації, таких як принцип верховенства права, гуманізму, законності та демократизму. Принцип верховенства права один із найвищих демократичних цінностей, найважливіша складова міжнародно-правових актів. Цей принцип фіксується у національних конституціях і законах. Верховенство права – це певна сума щільно переплетених між собою принципів, котрі разом творять ядро доктрини конституціоналізму, а відтак є необхідним для будь-якого демократичного суспільного устрою [1, с.10]. Принцип гуманізму постає з принципу верховенства права та належить до загально правових принципів. Він необхідний для реалізації у нормативно-правових актах, щоб зважати на права й свободи людини. Принцип законності належить до діяльності органів держави. Це положення відображається в ч.2 ст.19 [6] Конституції України. Саме чітке виконання органами державної влади приписів законів з огляду на принцип верховенства права дозволяє здійснювати демократичний контроль за діяльністю публічної влади. Закони, хоч і приймаються державою, є обов'язковими також для неї самої, що й зумовлює стан правопорядку та запобігає узурпації влади. В Україні закони приймаються Верховною Радою України, але народ також може здійснювати правотворчу функцію шляхом референдуму, а місцева громада на різноманітних зборах. За допомогою цього права система підтримується в активному стані, запроваджуються нові, або змінюються старі правові норми.

Кодифікація є найскладнішою і найдосконалішою формою систематизації, в результаті якої створюється єдиний внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт. Кодифікація залежить від суспільства, а саме від потреб які виникають в ньому.

Кодифікація має як позитивні, так і негативні наслідки. Стрімке зростання кількості нових кодифікованих нормативно-правових актів негативно позначилась на законодавстві України, така інтенсивна кодифікація законодавства в деяких випадках призвела до зниження якості кодексів, що викликала необхідність внесення значної кількості змін до них, а відтак, не була забезпечена стабільність законодавчого регулювання певних суспільних відносин, яку має забезпечувати кодифікація. Часті зміни цих кодексів свідчать про їхню низьку якість. Також негативною особливістю кодексів нового покоління є недостатній рівень наукового забезпечення кодифікації законодавства, відсутність практики проведення попередньої наукової експертизи проектів кодексів. На думку Р.Д. Ляшенко, для підвищення якості нормативно-правових актів, зведення до мінімуму кількості неефективних законів, необхідно щоб аргументація на користь їх прийняття була переконливою, щоб рішення приймалися у результаті раціональної дискусії [7, с. 74]. Наразі, правотворчі органи України намагаються удосконалити правотворчу діяльність.

Можна дійти висновку, що кодифікація є важливим видом законодавчої діяльності та відіграє вагомий роль у розвитку права. За допомогою кодифікації ліквідуються прогалини та колізії в законодавстві між нормами права. Саме завдяки кодифікації законодавства можливо забезпечити єдиний підхід до врегулювання суспільних відносин в тій чи іншій сфері життя. Цей процес має бути логічним та послідовним, та дотримуватися проголошених Конституцією законів. Для побудови правової держави, правова система повинна формуватися як взаємоузгоджена система кодифікаційних актів, на які має опиратися законодавство країни.

Список використаних джерел:

1. Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. 385с.
2. Карташов В.Н. Введення в спільну теорію правової системи суспільства. Ярославль: Ярославський державний університет ім. П.Г.Демідова 1996. 117с.
3. Теорія держави і права / Оніщенко Н.М., Зайчук В.М. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688с.
4. Павленко П.І. Теорія держави та права: конспект відмінника Навчально-методичний посібник. Донецьк: Цифрова топографія, 2010. 84с.
5. Спасибо-Фатєєва І. Методологічні витоки кодифікацій: потреби, обґрунтованість, кон'юктурність. Право України. 2009. №8. С.62-71.
6. Конституція України: Закон України від 16 квітня 2009р. № 7-рп/2009. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09/paran56#n56>
7. Ляшенко Р.Д. Правова аргументація у сфері правотворчості. Ученые записки Таврического национального университета. Серия: «Юридические науки». 2012. – Том 25(64). № 2. С. 74-79.
8. Ляшенко Р. Д. Проблемні питання формування нових галузей права / Р. Д. Ляшенко // Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe : zbiór raportów naukowych, (29–31.01.2013 r.). – Kraków : Diamond trading tour, 2013. – S. 44–47.

Рошко В. О.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Громадський контроль: сутність та призначення

Громадський контроль — один з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Він є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою.

Проблемами громадського контролю займались провідні учені, а саме: М. Баймуратов, О. Батанов, О. Я. Лазор, О. Д. Лазор, О. Лисяк, Н. Мішина, О. Орловський, С. Саханенко, Т. Яременко.

Метою дослідження є усвідомлення ролі громадського контролю у формуванні громадянського суспільства.

Громадський контроль – це публічна перевірка громадянським суспільством діяльності держави на відповідність проголошеним нею цілям, коригування цієї діяльності і самих цілей, підпорядкування політики держави, діяльності її органів і посадових осіб інтересам суспільства, а також нагляд громадянського суспільства за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямованою на захист і забезпечення прав і законних інтересів людини та фундаментальних свобод, і на повагу до них. Одним із видів контролю за діяльністю органів державного управління і місцевого самоврядування є громадський контроль.

Здійснення громадського контролю передбачено Конституцією України, міжнародними договорами України, положеннями законів та інших нормативно-правових актів України.

Згідно зі статтею 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Така конституційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті громадський контроль за органами державного управління і місцевого самоврядування [1].

Правовою основою здійснення громадського контролю є норми Конституції України. Йдеться зокрема про конституційні приписи, відповідно до яких: Держава відповідає перед людиною за свою діяльність (ч.2 ст.3); Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ (ч.2 ст.5); Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (ч.3 ст.5); Громадяни мають право на свободу об'єднання у політичній партії та громадських організаціях для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ч.1 ст.36); Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги походи і демонстрації про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування (ч.1 ст.39); Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та

посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40).

Об'єктом громадського контролю є діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також поведінка окремих громадян.

Суб'єктами громадського контролю можуть бути особа або група осіб, які мають право здійснювати такий контроль, зокрема об'єднання громадян, громадські ради/колегії (громадські об'єднання при органах публічної адміністрації), окремі громадяни.

Здатність суспільства до контролю за владою – ознака громадянського суспільства. Тільки громадський контроль набуваючи правової форми здатний підпорядкувати владу праву, і лише за умови існування громадянського суспільства держава опиняється під правом і стає правовою.

Наведені конституційні положення дають підстави для висновку, що коло суб'єктів громадського контролю не повинно обмежуватись виключно громадськими об'єднаннями. Право громадського контролю належить будь-якому громадянину не залежно від того, чи перебуває він у тій чи іншій громадській організації чи ні [2].

Право контролю над державними інституціями громадяни реалізують через різноманітні громадські об'єднання, що створюються на основі Закону України «Про громадські об'єднання». Це добровільні громадські формування, створені на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) об'єднання громадян відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» громадською організацією або спілкою.

Законопроект про громадський контроль № 4697 від 14.04.2014 закріплює такі форми контролю як: нагляд, перевірка та оцінка діяльності об'єктів громадського контролю на предмет її відповідності вимогам, встановленим законодавством України та суспільним інтересам. Автори законопроекту про громадський контроль № 6246 від 11.10.2004 пропонують розглядати його як систему правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування положень Конституції та законодавства України [3].

Отже, для громадянського суспільства має бути характерною не тільки наявність певної кількості впливових громадських об'єднань, а й згуртованість їх у питаннях контролю над втручанням держави у простір такого суспільства, досягненні відповідних загальносоціальних інтересів, спрямованих на максимальну реалізацію прав індивідів. Це може забезпечуватись поданням правотворчих ініціатив від громадських об'єднань [4, с. 75]. На мою думку, громадський контроль існує як засіб забезпечення законності в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, так як всі суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави. Їх контрольні повноваження не мають юридично владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають, як правило, рекомендаційний характер.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 1 вересня 2017р. К.: Павливода А.В., 2017.38с.

2. Косінов С.А. Суб'єкти громадського контролю. 2015 рік: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/subekti-gromadskogo-kontrolyu>

3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // *Голос України*. 2012. № 70.

4. Ляшенко Р.Д. Правова аргументація у сфері правотворчості. Ученые записки Таврического национального университета. Серия: «Юридические науки». 2012. – Том 25(64). № 2. С. 74-79.

5. Ляшенко Р. Д. Проблемні питання формування нових галузей права / Р. Д. Ляшенко // *Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe : zbiór raportów naukowych*, (29–31.01.2013 r.). – Kraków : Diamond trading tour, 2013. – S. 44–47.

Калінчук В. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Поняття юридичної процедури

Головне місце в гарантуванні свободи посідають правові процедури та права відповідальність за їх невиконання чи неналежне виконання. Юридичні процедури мають важливе соціальне значення в праві. Вони є гарантією ефективного процесу правотворення та правореалізації, а також захисту прав і свобод громадян. Саме завдяки юридичній процедурі ми можемо послідовно визначити поведінкові акти як уповноваженого суб'єкта, так і зобов'язаних йому осіб на шляху досягнення необхідного блага [1, с.72].

Актуальність цієї теми полягає в тому, що в нашій країні юридичні процедури це засіб ефективного здійснення державно-правового впливу на суспільство, адже вони займають панівне місце у правовому регулюванні і в житті сучасного суспільства. Дослідженням правових процедур займалися такі науковці, як: В.О. Тарасов, І.М. Зайцев, Т.Ю. Тодика, Ю.М. Барішпольська, Б.М. Лазарев, Ю.І. Мельников, В.Н. Протасов та ін. Одні вважають, що це комплекс правових відносин, інші - сукупність юридичних дій. Аналізуючи їхні дослідження можна сказати, що більш доречним буде другий підхід, адже він враховує як порядок, так і динамічний бік здійснення процедури у той час, коли перший підхід ототожнює процедуру лише з правовідносинами. Це означає, що ця діяльність не тягне за собою жодних юридичних наслідків, тобто вчинення одних і тих самих дій без відповідного порядку не становитиме процедури [2, с. 69].

Процедура - це офіційно встановлений порядок виконання певної діяльності. Таке поняття широко використовується в різних галузях права, наприклад в адміністративному, земельному, цивільному, фінансовому, господарському, кримінально-процесуальному тощо .

А.В. Басов, дослідивши погляди на проблему розуміння “юридичної процедури”, дійшов висновку, що: "під юридичною процедурою розуміють офіційно встановлений порядок виконання певної діяльності відповідним суб'єктом". Також, він зазначає, що від виду суспільних відносин залежить і зміст процедури [3, с. 18-19].

Крім цього, поняття “процедура” згадується в багатьох законах України. Зокрема, “Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну”; “Про судоустрій та статус суддів”; “Про господарські товариства”.

О.Ф. Скакун поняття “процедура” пов’язує з: правотворчим, законотворчим, правозастосовним процесами. Зокрема, під правозастосуванням авторка розуміє: здійснювану в процедурно-процесуальному порядку владну, організуючу діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб’єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права. Таким чином, бачимо отождоження понять “процедура” і “процес”.

У правознавчій літературі поняття “юридична процедура” трактується як: “особливий нормативно встановлений порядок здійснення юридичної діяльності, що забезпечує реалізацію норм матеріального права й матеріальних правовідносин, який охороняється від порушення правовими санкціями”.

На думку К. Николиної, юридичну процедуру варто визначати як самостійний різновид соціальної процедури, що регламентується відповідними процедурними нормами права, має офіційний правовий характер, складається із певної послідовності дій суб’єктів юридичної процедури, в результаті чого досягається певний результат у вигляді зміни правової дійсності [5, с. 45].

Юридична процедура спрямована на досягнення певного правового результату, в ході цього, вона повинна мати офіційно правовий характер, послідовність і конкретність та дотримуватись формальних вимог, які є передбаченими конкретними правовими нормами.

Є три підстави для застосування процедурних форм: для регламентації процесу правового примусу, здійснюваного в рамках охоронних правовідносин; для процедурного опосередкування тих регулятивних норм, які взагалі не можуть бути реалізовані без допомоги належної процедури; оптимізації процесу реалізації матеріальних регулятивних норм, які можуть в принципі обійтися і без процедури, однак процедурні норми покликані тут встановити найбільш ефективний для досягнення правового результату варіант поведінки учасників регулятивного правовідносини.

Також, у юридичній процедурі важлива послідовність у процедурно-правовій регламентації. Це обумовлюється тим, що від того, наскільки правильно в процедурі обрана послідовність здійснення дій, операцій, залежать її досконалість, оптимальність та ефективність. Відсутність або недостатньо чіткої регламентація призводить до порушення чергування актів поведінки в процесі фактичної реалізації процедурної моделі.

Правова процедура реалізується шляхом виникнення, зміни чи припинення правовідносин. Різним видам юридичної процедури відповідають різні види правовідносин [1, с.72].

Н.В. Протасов поділяє юридичну процедуру на матеріальну, процесуальну та правотворчу. На його думку такий поділ дозволяє зберегти історичне - усталене поняття юридичного процесу визначити особливості процесуального та матеріального в праві, а також провести між ними чітку межу. Крім того, матеріальні юридичні процедури за ознакою їх зв'язку з правозастосування можна розмежувати на процедури: позитивного застосування права; не пов'язані з правозастосування.

Слід зазначити, що від виду суспільних відносин залежить і зміст процедури [6, с. 53].

Отже, підсумувавши все вищезазначене, можна дійти до висновку, що "процедура" - це офіційно встановлений порядок реалізації закріплених у законодавстві правил і норм. Процедура являє собою сукупність засобів та методів здійснення владної діяльності. Вона повинна бути чіткою, конкретною та формальною.

Під юридичною процедурою розуміють офіційно встановлений порядок виконання певної діяльності відповідним суб'єктом. Юридична процедура гарантує регулювання суспільних відносин у багатьох галузях права. Вона пронизує всі сторони існування суспільства: політичну, правову, соціальну, економічну. На сучасному етапі роль юридичної процедури в суттєво зростає, оскільки правовий режим в державі має, насамперед, визначатися технологією реалізації юридичних приписів. Саме тому, потрібно приділити більше уваги юридичній процедурі для ефективного здійснення державно-правового впливу на суспільство.

Список використаних джерел:

1. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: Вопросы и ответы. М.: Новый Юрист, 1999. 240с.
2. Члевик О. В. Правові процедури як засоби гарантування свободи. Конституційне та муніципальне право. 2015. С. 68 -75.
3. Басов А. В. До питання про визначення поняття "юридична процедура" Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. 2011. № 2. С. 17-22.
4. Законодавство України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
5. Николина К. В. Належна юридична процедура : Теоретичні аспекти визначення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2012. С. 44 - 46.
6. Николина К. В. Системоутворюючі засади юридичної процедури : Теорія та історія держави і права. Філософія права / Николина К. В. // Часопис Київського університету права. 2010. №3. С.52 - 56

Лаус В. В.

Студент 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Тенденції змін в романо-германській правовій системі

Сучасний період розвитку суспільства характеризується якісно новим станом, який визначається як процес глобалізації, що об'єднує національні утворення в єдину світову систему. Світове співтовариство в даний час прагне до можливо більш широкого об'єднання, і не тільки в галузі економіки, але і в області права. У зв'язку з цим особливого значення набувають дослідження романо-германської правової системи, яка об'єднує правові системи більшості країн континентальної Європи. Метою роботи є дослідити витоки, основні тенденції змін, сучасний стан та подальші перспективи розвитку романо-

германської правової системи зважаючи на загальні тенденції розвитку права в світі.

Романо-германська правова система має тривалу історію, нерозривно пов'язану з правом стародавнього Риму. Романо-германські правові системи є результатом еволюції римського права, проте не є його копією.

Романо-германська правова сім'я в своєму історичному розвитку є виключно продуктом культури, незалежним від політики. Романо-германське право – це право, яке безперервно розвивається, а як наслідок постійно видозмінюється. Ті зміни, що направлені на перемену системи, можуть виникати спочатку в одній державі або в групі країн, а тільки потім можуть бути сприйняті сім'єю в цілому, або навпаки не сприймаються нею взагалі. Тому і виникають розриви між правовими системами. Все залежить від того, чи будуть прийняті ці зміни, які були внесені в право однієї з цих країн, іншими державами. Або навіть питання в тому, чи зможе відмовитися сама країна від свого експерименту, щоб спробувати повернутися в рамки своїх традицій набутих роками, навіть, якщо він приніс позитивні результати в розвиток права цієї країни. [3, с.52].

Навіть, в університетах право викладалося в різних школах: гельська школа, яка мала напрямок вивчення історії, відрізнялась від італійської школи, оскільки вона була спрямована на застосування правових норм на практиці, а германська - стала основою для виникнення школи пандектистів. Ці територіальні тенденції могли дійсно стати справжньою загрозою для єдності європейського права. Та все ж ми бачимо, що ця єдність збереглася, завдячуючи школі природного права. Тріумф школи природного права та ідей кодифікації знову підвів до питання про те: чи здатні інші держави наслідувати приклад з Франції в такому експерименті, як наполеонівська кодифікація, чи стануть кодекси Наполеона навпаки, причиною роз'єднання права. Але право всіх країн європейського континенту сприйняло французьку форму кодифікації. Таким чином, стало очевидно, що відмінність кодексів не може вести до розколу правової сім'ї [1, с.178].

Слід звернути увагу, що Франція та Німеччина мали доволі великий розрив у питанні кодифікації, який залишив помітні сліди. Так трапилося, що французькі юристи займалися тлумаченням своїх кодексів, а водночас німецькі юристи не зупинялися працювати над текстами римського права на теоретичному рівні. Школа пандектистів змогла закріпитися та зайняти вагомє місце в Німеччині, вона допомогла та значно полегшила систематизування норм римського права. Ці відмінності - продукт історичної випадковості, оскільки тут причиною було постійне протистояння французького і німецького права. Але не слід поспішати й робити на цій основі висновок про принципову відмінність між латинською і німецькою концепціями права. Такий висновок є невірним, оскільки ми можемо спостерігати, що правові системи інших «германських» країн більш належать до французького, аніж до німецького права [2, с. 90].

Латинські країни Європи мають подібне між собою право та єдину термінологію. Без сумнівів між ними існує ряд відмінностей з багатьох важливих питань. Вагомі відмінності між Францією, Іспанією, Італією і Португалією існують у сфері конституційного й адміністративного права, також можна побачити відмінності в сфері майнового, сімейного права та в цивільному процесі. Кожна з правових систем континенту є по-своєму оригінальною. Та не потрібно звертати велику увагу на наявні між ними відмінності. Насправді, їх схожість є

значною, особливо якщо оцінювати системи в цілому. Тому буде правильним говорити про романо-германську сім'ю, відмовившись від пошуків в ній підгруп. Вони можуть бути знайдені, але лише на рівні однієї або декількох окремих галузей права [4, с.77].

Науковець С.С. Алексеев у своїх роботах відзначає, що шлях формування і розвиток романо-германського права можна назвати класичним, адже він відповідає вимогам цивілізації та в повній мірі характеризує в інтелектуальному та водночас в юридичному аспекті правовий прогрес у суспільстві [6, с.122].

Інститути римського права завдяки своїй універсальності та логічній об'єктивності поступово стали обов'язковою якісною складовою континентальної системи права, що зумовило не лише збереження їх змістовної суті, але й забезпечило їх наповнення відповідним теоретичним змістом. У другій половині ХХ ст. на розвиток романо-германського права суттєво впливають європейські інтеграційні процеси, наприклад, створення Європейського співтовариства. ЄС суттєво вплинуло на національні правові системи держав-членів ЄС, тому на сучасному етапі вони засновані на єдиних засадах – загальних принципах права ЄС за якими визначено верховенство та пряму дію.

Завершуючи аналіз зазначимо, що розвиток романо-германської правової системи пройшов доволі складний шлях становлення. Починаючи з середньовіччя, коли відбувалося поступове злиття норм римського права і правових звичаїв інших варварських народів, закінчуючи прийняттям наполеонівських кодексів, які дійсно стали основою сучасної романо-германської правової сім'ї. На певному етапі розвитку еволюція романо-германської правової системи вагомою мірою залежала від змін у правовій системі Франції, адже саме вона виступала своєрідним законодавцем правової культури серед інших країн цієї правової системи.

На сьогодні романо-германська правова система є найпоширенішою правовою системою, вона домінує у більшості країн Європи, тому справедливо вважається найвпливовішою правовою сім'єю.

Романо-германське право все більше зближується з загальним правом, це спричинено економічною інтеграцією. Відбувається взаємний обмін правовими ідеями, рішеннями та конструкціями. Такому зближенню сприяє і все більш інтенсивне впровадження в національні правові системи стандартів і норм міжнародних організацій і наднаціональних об'єднань, насамперед Європейського Союзу. Нерідко в них, як у плавильному котлі, створюється новий сплав романо-германського і загального права, що визначає долі обох систем.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

2. Тимошук О.В. Порівняльний аналіз римських та романо-германських державно-правових інститутів як фактор погляду на періодизацію історії держави та права. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2001. Вип. 13. С. 86 - 93.

3. В.В. Колодяжна. Історія формування та сучасний стан романо-германської правової системи. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. №1. С. 46-52.

4. Ситар І.М., Чернобай І.М. Романо-германська правова сім'я: гносеологічні та теоретичні аспекти: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 168 с.
5. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу. Навчальний посібник. Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. 234 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с.

Базелюк О. О.

Студент 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Судові гарантії прав і свобод людини і громадянина

Суверенність Української держави є неможливою без неупередженого суду, який є гарантом законності. Судовий захист є найвищою формою гарантії прав людини. Саме тому у Конституції зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом .

Метою роботи є вивчення системи судових гарантії прав і свобод людини і громадянина, аналіз основних засобів забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина органами судової влади, з'ясування особливостей судових гарантії в Україні, гарантування прав особи міжнародними судовими установами.

Особлива роль в механізмі організаційно-правових гарантії приділяється судовому захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до ст. 55 Конституції України судовий захист прав і свобод людини і громадянина здійснюється судами.

Держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що порушують права і свободи людини і громадянина. У випадку використання всіх національних засобів судового захисту свої прав і свобод, особа може звернутися до міжнародних судових установ, наприклад, до Європейського суду з прав людини. Захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю ряду імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу в суд, рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, можливості ясні і конкретні, щоб у випадку їх недотримання можна їх було оспорити, обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. Система захисту прав і свобод людини в Україні, передбачена ч. 4 ст. 55 Конституції, визначає два рівні такого захисту: національний і міжнародний. Після використання всіх національних засобів правового захисту, особа має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1, с. 2-3].

Особливе місце у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина посідає Конституційний Суд України. В умовах становлення правової, соціальної держави права і свободи людини і громадянина, діяльність Конституційного Суду є домінуючою цінністю, що визначає його сутність та призначення. Тому розвиток інституту Конституційного Суду пов'язаний з необхідністю утвердження конституційного правосуддя, що є гарантом демократії, конституційної законності, захисту прав людини і громадянина. Незалежна та сильна судова влада є найважливішою гарантією формування правової держави та громадянського суспільства [2, с.3]. Перед судовою системою стоїть важливе завдання – змусити державні органи поважати права людини, перетворити абстрактні правові норми на реальні права й обов'язки, забезпечити виконання державою її обов'язків перед людиною. Конституція України в ст.29-31 закріпила найважливіші гарантії свободи людини: право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Водночас цими нормами Конституції та відповідними нормами Кримінального процесуального кодексу України, саме на суд покладено вирішення цих питань: лише за вмотивованим рішенням суду можна заарештувати особу; лише за вмотивованим рішенням суду можна проникнути до житла чи іншого володіння особи (крім невідкладних випадків); лише судом встановлюються винятки і надається дозвіл на прослуховування телефонних розмов тощо. На сьогоднішній день існує немало проблем у процедурі судового розгляду кримінальних справ, тоді як форма здійснення правосуддя є особливою гарантією забезпечення прав особи й громадянина. Особи звертаються до суду, сподіваючись бути справедливо захищеними державою при вирішенні певної конфліктної ситуації, з метою захисту своїх порушених прав. Уже на першому етапі судового розгляду (в стадії попереднього розгляду справи суддею) суд починає перевірку дотримання вимог щодо забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу. Суд перевіряє законність та обґрунтованість обраного запобіжного заходу; правильність складеного обвинувального висновку; чи не було допущено органами дізнання та досудового слідства таких порушень процесуального законодавства, без усунення яких справу не можна призначати до розгляду. Якщо таких обставин не виявлено, суд призначає справу до розгляду. В разі виявлення судом будь-яких перелічених обставин, він має право або сам усунути таку обставину, наприклад – змінити запобіжний захід, або повернути справу прокуророві для усунення того чи іншого виявленого порушення норм кримінального процесуального законодавства або повернути справу на додаткове розслідування [3, с. 2-6].

Отже, підсумовуючи вищесказане, ми можемо зробити висновок, що судові гарантії прав і свобод людини і громадянина є головною складовою гарантії прав і свобод в Україні. Кожен має гарантоване державою право оскаржувати в суді рішення різних органів влади, що порушують права. Суд в свою чергу є неупередженим при розгляді справ. Також особа може звернутися до міжнародних судових установ, зокрема, до Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Юхимюк О.М. Судовий захист конституційних прав і свобод людини і громадянина як організаційно- правова гарантія їх реалізації.

[Електронний ресурс]: eenu.edu.ua - Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2253/1/Zaprizh_konf2011.pdf

2. Крижановський В.Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. [Електронний ресурс]: onua.edu.ua - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1764/Крижановський%20В.Я..pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Кучинська О. П. Забезпечення прав осіб при розгляді справ у суді першої інстанції.[Електронний ресурс]: lj.oa.edu.ua - Режим доступу: <http://www.lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11kopsi.pdf>.

Ковальов О. Р.

Студент 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Громадянське суспільство як чинник євроінтеграції України

Євроінтеграційні процеси і членство України в Європейському Союзі є основним інструментом реалізації національних інтересів, розбудови правової та демократичної держави, зміцнення вже існуючих та впровадження нових механізмів функціонування громадянського суспільства в Україні відповідно до європейського зразка. Вхідження України в ЄС – це запорука подальшого зміцнення вітчизняних позицій на міжнародній арені. У цьому контексті особливо важливим є правовий аналіз здобутків та напрацювань, а також моніторинг наступних кроків української держави у процесі наближення до ЄС, а значить і до зміцнення демократичних засад та верховенства права.

Проблематика формування в Україні громадянського суспільства є головною з переліку вимог для обов'язкового виконання на шляху до вступу в ЄС як повноцінного суб'єкта міжнародної спільноти. Але, з огляду на реалії сьогодення, однією з перешкод на шляху розбудови громадянського суспільства в Україні виступають суттєві прогалини в теоретичній і методологічній базах через недостатню досліджуваність цих елементів. Європейська спільнота вже на декілька кроків вперед просунулася в цьому питанні. Модель упровадження в життя «процвітаючої держави» відтіснила на другий план дослідження концепції громадянського суспільства, оскільки перебрала на себе низку завдань, які раніше були притаманні йому. Досвід європейської цивілізації довів, що без постійного вдосконалення та розвитку громадянського суспільства, ефективний розвиток самої держави значно гальмується або і взагалі припиняється. Запорукою функціонування міцного та довготривалого громадянського суспільства є постійний діалог за схемами: «індивід та політична влада», «суспільство та держава». Саме на такій концепції взаємодії між цими елементами і будується ідеал громадянського суспільства в цілому, тобто його рівень розвитку – це лише питання їхньої ефективної співпраці та взаємодоповнення. Досягнення стратегічної мети держави щодо набуття Україною статусу асоційованого та у перспективі повноправного члена Європейського Союзу потребує формування відповідних внутрішніх передумов шляхом проведення системних реформ соціально-економічної системи, розвитку громадянського суспільства, зміцнення

демократичних інституцій, пошуку найбільш ефективної моделі забезпечення національної безпеки, розвитку нашої держави як незалежної та суверенної [1, с.164].

Основними критеріями життєдіяльності європейських країн є розвиток демократії, громадянського суспільства, соціальної та правової держави. Європейський вектор розвитку України зумовлює потребу руху у напрямку європейської цивілізаційної моделі, закріплення європейських критеріїв. Такий вибір зумовлений пошуками місця України у Світовому співтоваристві, необхідністю підвищення конкурентоспроможності країни, її виходу з групи країн «третього світу». Прогрес у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави можливий лише за умови функціонування та розвитку активного громадянського суспільства. Варто зазначити, що Європейський Комісар з розширення і Європейської політики сусідства Штефан Фюле та экс-Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк підписали нову програму з підтримки громадянського суспільства в Україні. Мета цієї програми – зміцнити роль громадянського суспільства у сприянні демократичним реформам та загальному соціально-економічному розвитку України. Тобто, надасть організаціям фінансування, призначене для зміцнення їхньої спроможності у проведенні аналізу реформ. Це важливо для підтримки створення структурованого діалогу між владою та громадянським суспільством.

Отже, громадянське суспільство в Україні має вдосконалюватися не лише шляхом співпраці з державою, що, як зрозуміло, обов'язково, але також завдяки участі кожного свідомого громадянина в демократичних процесах. Створення громадянського суспільства має ініціюватися суспільством, оскільки відстоювання власних фундаментальних прав і свобод, визначених Конституцією України, побудова демократичної, соціальної, правової держави повинна стати дороговказом кожного свідомого українця. Україна лише тоді зможе відповідати європейським стандартам, коли доведе, що насправді розглядає громадянське суспільство як дієвого та рівноправного учасника соціально-економічних і політичних реформ. Дослідження механізмів вирішення існуючих проблем у процесі становлення й розвитку громадянського суспільства та налагодженні ефективної взаємодії з органами влади є предметом подальших наукових пошуків [2, с.74].

Проблема взаємовідносин громадянського суспільства і держави стає зараз своєрідним ключем до з'ясування перспектив людини та суспільства у третьому тисячоріччі. Громадянське суспільство і соціальна, демократична, правова держава являють собою сукупність уніфікованих історією критеріїв, що дозволяють реально оцінити ступінь відповідності конкретної суспільно-політичної дійсності інтересам людей. Виходячи з реальної ситуації, котра зараз склалася в Україні, слід констатувати, що розбудова громадянського суспільства вимагає здобуття статусу окремого, пріоритетного напрямку державної політики і має входити до неї як першочергове практичне завдання. Саме цим напрямом країна здатна вийти з «зачарованого кола», у якому без розвинутого громадянського суспільства не можна створити демократичну, соціальну, правову державу, що задекларовано у статті 1 Конституції України. А без демократичної, соціальної, правової держави годі й очікувати становлення повноцінного, «розфрагментованого» громадянського суспільства. Отож, з точки зору інтересів громадянського суспільства, політика державотворення покликана передбачати:

2. Удовиченко Н.В. Становлення громадянського суспільства в Україні: проблеми і перспективи. Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Правозахисний рух: історія і сучасність». 2015. С. 73-75.

3. Барков В.Ю., Розова Т.В. Громадянське суспільство як чинник євроінтеграції України. Український соціум національний інститут стратегічних досліджень 2005. С. 645-650.

4. Лотюк О. С. Громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції. Європейські перспективи. 2014. №7. С.64-68.

Чернявська В. М.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблематика розуміння сутності «гібридної війни»

Гібридні конфлікти і гібридні загрози на сьогодні розглядають як важливу характеристику міжнародного безпекового довкілля, що перебуває у стані системної кризи. Водночас у військовій та аналітичній спільноті бракує єдності у розумінні феномена «гібридна війна».

Проблематику гібридних воєн досліджували видатні вчені, такі як : Карл фон Клаузевіц та Цицерон, вони загалом визначили два підходи до розуміння сутності війни. Перший підхід пов'язаний з поглядами Карла фон Клаузевіца, що визначає війну як організоване насильство, яке має на меті досягнення соціальних та політичних цілей. Другий підхід виходить із праць Цицерона, який твердив, що війна – це правова ситуація та умови, яке легітимізують насильство та визначають його допустимі межі.

Сучасне законодавство не дає точного визначення «гібридної війни», оскільки це поняття стосується новітніх методів ведення війни, загальний консенсус щодо його остаточного визначення знаходиться на стадії формування.

Суть гібридної війни полягає у тому, щоб одна домінуюча група управління (альфа група, незалежно від того держава це, чи могутня транснаціональна корпорація, синдикат) підкорила і створила необхідні та достатні умови для підкорення іншої соціальної групи (соціальної системи, громадянського суспільства, держави тощо), при цьому не встановлюючи повного та тотального контролю над суверенітетом та територією, іншими важливими, але не життєво необхідними атрибутами, що супроводжується також капітуляцією збройних сил. Іншими словами «гібридна війна» це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів [1, с.15].

Саме тому в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає у прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншої. Зокрема це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати й деморалізувати їх.

До складових гібридної війни відносяться: традиційні та нестандартні загрози, тероризм, підривні дії, коли використовуються новітні чи нешаблонні технології для протидії перевазі супротивника у військовій силі.

Можна виділити п'ять найголовніших ознак гібридної війни: 1) її не оголошують, це дає змогу країні-агресору маніпулювати міжнародною думкою, а країні, на яку здійснюється агресія, неможливо адекватно реагувати на загрозу, бо юридичної підстави нібито немає; 2) гібридна війна планується під стратегією інформаційної війни; 3) метою гібридної війни є не стільки завоювання, скільки створення хаосу, безперервного конфлікту, руйнування інфраструктури; 4) використовують постановчі воєнні дії, які виконуються акторами, призначенні для зйомок картин для показу в ЗМІ; 4) суть гібридної війни - ідентоцит (знищення національно-державної громадянської ідентичності країни-суперника) [2, с.1].

Розвиток інформаційних технологій, інформаційна глобалізація, поєднана із механізмами розвитку інформаційного суспільства, утворюють нові феномени, які априорі не можуть бути жорстко детермінованими. Один із них – мережеве суспільство. У даних суспільствах людина може бути використана як засіб розповсюдження недостовірної та неперевіреної інформації, фактично стати активним суб'єктом розповсюдження чуток та активізації паніки, які є невід'ємним елементом пропаганди.

Ефективність функціонування будь-якої державної влади має пряму залежність від змісту та способів інфо-комунікації, як всередині самих органів влади, так і від змісту та способів залучення громадян до процесів ухвалення урядових рішень. За таких умов змінюються й функції основних суб'єктів інфо-комунікаційної діяльності, оскільки суспільна взаємодія має двоканальний характер і одночасно здійснюється по вертикалі і по горизонталі. Втім, попри більшу ефективність безпосередніх інфо-комунікацій, у суспільстві громадська думка формується, насамперед, під опосередкованим впливом засобів масової комунікації [5, с.5-7].

Організаційна структура «гібридної війни» має децентралізований вигляд, який приховує її реальну ієрархію. Зокрема, окремі ланки діють незалежно і намагаються виконувати свої завдання у відповідності до запропонованих загальних політичних цілей. Таким чином, це позбавляє держави, які перебувають під «гібридним» нападом, оборонної стратегії, оскільки змінюються центри загрози; ці держави не в змозі визначити, де повинна бути встановлена лінія фронту і які інструменти слід використовувати для відбиття небезпеки. Відсутність можливості оперативного виявлення чіткого зв'язку між гібридними засобами та їх організаційною ієрархічною структурою кардинально відрізняють «гібридну війну» від інших видів бойових дій [4, с.44-57].

Співробітник центру стратегічних досліджень при Університеті національної оборони (США) Ф. Гофманн характеризує гібридну війну як «повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенційні можливості та формування; терористичні акти (в тому числі безглузде насильство й примус) і кримінальний безлад». Гібридні війни можуть вестися як державою, так і різними недержавними акторами [3, с.115].

Поняття гібридної війни охоплює явище набагато ширше, ніж сучасні форми ведення бойових дій, види війн майбутнього або назви конкретних конфліктів змішаного типу. Насправді йдеться про оформлення нового виду глобального протистояння у сучасному дестабілізованому міжнародному безпековому довіллі. Гібридна війна не є поверненням до стану холодної війни.

Вона приходить їй на зміну, у супроводі ланцюгів гарячих конфліктів, як нова, ускладнена й нестабільна форма відносин на міжнародній арені [1, с.16].

На наш погляд, важливим є те, що, по-перше, гібридна війна поєднує конвенційні і неконвенційні бойові дії та відповідних учасників цієї війни (поряд зі збройними силами дійовими учасниками стають терористи, найманці, партизани, ополченці, бандформування, спецпідрозділи інших держав тощо); по-друге, початок «гібридної» війни пов'язаний з використанням неконвенційних методів ведення бойових дій незаконними збройними формуваннями; по-третє, протягом усієї «гібридної» війни дуже важливе значення надається боротьбі за розум і душу людей, тобто інформаційній боротьбі, де основними дійовими суб'єктами виступають також не військові, а цивільні: ЗМІ, телебачення, Інтернет, інші засоби масової комунікації.

Таким чином, проаналізувавши поняття гібридної війни, робимо висновок, що принципово важливою характеристикою гібридних воєн є те, що, на відміну від попередніх типів воєн, не менш важливим порівняно з суто військовими методами, стає застосування комплексних політичних, економічних, інформаційних та інших невоєнних заходів. Для ефективнішого врегулювання збройного конфлікту на сьогоднішній час, було б доцільно до вітчизняного законодавства включити поняття «гібридної війни».

Список використаних джерел:

1. «Світова гібридна війна» Український фронт /за ред. Володимира Горбуліна. Харків: «Фоліо», 2007. 140 с.

2. Галака О. М., Ільшов О. А., Павлюк Ю. М. Основні тенденції розвитку та ймовірні форми воєн і збройних конфліктів майбутнього. Наука і оборона. 2007, № 4, 47с.

3. Требін М.П., «Гібридна» війна як нова українська реальність: Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. 127с.

4. Кулицький С. Економічна складова гібридної війни Росії проти України. Події, факти, коментарі. 2016, № 20, 64с.

5. Бебик В. Глобальне інформаційне суспільство: інфо-комунікації і електронна демократія: Київ, 2017. 78 с.

Пасічник А. Р.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Деструктивні фікції: загальна характеристика

Правові фікції (лат. - вимисел, вигадка) - загальновизнані і зафіксовані в нормах права припущення про існування певних явищ і процесів. Фікції застосовуються в праві (їх широко використовували ще давні римляни), якщо відсутні реальні підстави для: 1) доказу правомірності певної дії або бездіяльності; 2) визнання суб'єктивного права; 3) констатації юридичного факту. У таких випадках використовуються штучні, нереальні підстави, щоб мати відносно завершену картину правової реальності. Нерідко в нормативних актах фікції виражаються словами "якби", "якщо б", "припустимо". Найбільш поширеними є фікції законотворчі і доктринальні. Прикладом законотворчої

фікції, коли видається неіснуюче як існуюче, зокрема положення про визнання особи безвісно відсутньою (ст. 43 ЦК України). Прикладом доктринальної фікції є юридична особа. Фікції можна поділити на конструктивні і деструктивні. До конструктивних фікцій належать штучні реконструкції фактів, якими в кримінально-процесуальному праві є відтворення обстановки і обставин подій. Неприпустимими є деструктивні фікції зокрема, фіктивне підприємництво, фіктивний контракт. Вони є проти правним видом зловживання суб'єктивним правом, за яке законодавство передбачає юридичну відповідальність. Чимало деструктивних фікцій використовується з метою задоволення незаконного інтересу в тіньовій економіці, а також похідних від неї явищ (тіньової політики, корупції, організованої злочинності, економічної злочинності).

Використання саме таких термінів, як «конструктивний» і «деструктивний», щодо визначення якості правової фікції обумовлено їх змістом. Етимологічне значення терміна «конструктивний» означає плідний, той, що може бути покладений в основу будь-чого. Деструктивний (лат. Destnictivus) - руйнуючий, порушуючий нормальну структуру будь-чого. На підставі здійсненого вище аналізу сутності правової фікції, визначених рис можна сформулювати поняття правової фікції. Правова фікція - це нормативно правове положення, що видає існуюче за неіснуюче, а неіснуюче існуючим, має загальнообов'язковий характер і юридичні наслідки.

Деструктивні фікції мають місце у правовій системі і використовуються з метою задоволення незаконного інтересу, а тому виступають як засіб тіньових юридичних технологій. За допомогою таких технологій відбувається моделювання фіктивних актів, норм, які, у свою чергу, невід'ємні від тіньової економіки та похідних від неї явищ – тіньової політики, корупції, організованої злочинності, економічної злочинності. Ряд вчених визначають тіньову економіку як сукупність таких складових елементів [1, с. 7]: а) заборонена законом діяльність по виробництву товарів та послуг (нелегальна тіньова економіка), що здійснюється у корисливих цілях; б) правомірна ринкова економічна діяльність, результати якої частково або повністю приховуються від державного обліку та оподаткування (непідзвітна тіньова економіка).

Злочини і правопорушення, вчинення яких передбачає застосування деструктивних фікцій, що стосуються легалізації (відмивання) можна згрупувати у три групи. По-перше, ті, які Кримінальним кодексом України (далі – КК) віднесені до легалізації (відмивання) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209). По-друге, злочини, вчинення яких пов'язане із легалізацією. До таких можна віднести порушення порядку зайняття господарською діяльністю (ст.202 КК), фіктивне підприємництво (ст.205 КК), ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК). По-третє, правопорушення внаслідок вчинення яких надходять доходи, а їх набувачі порушують свій обов'язок зі сплати встановлених законодавством податків, порушують порядок набуття майна у власність тощо [3, с. 3-4].

Таким чином, фікції відіграють значну роль у праві. Вони являють собою рушійну силу у регулюванні поведінки людини. Завдяки фікціям відособляються інтереси, загальні для багатьох фізичних осіб, а також і юридичні засоби їх досягнення. За допомогою фікцій право здатне регулювати відносини, непідвладні традиційним нормам [4, с. 16]. Разом з тим, деструктивні фікції

сформувалися у зв'язку з зловживанням чи порушенням суб'єктами прав, невиконанням своїх обов'язків. Це негативне явище правової дійсності.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права навчальний посібник. Харків, Консум, 2001. 656с
2. Ульяновська О.В. Сутність правової фікції. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 459-463.
3. Ульяновська О.В. Деструктивні фікції як засіб тіньових юридичних технологій. Часопис Академії адвокатури України. №10/2011. С 1-5.
4. Ляшенко Р.Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.0. К., 2011. 234 с.
5. Ляшенко Р.Д. Загальна характеристика та властивості преюдиції як засобу судової аргументації. Часопис Київського університету права. 2012. № 3. С. 22–25.
6. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в дореволюційний період / Р. Д. Ляшенко // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки. – 2008. – Вип. 41. – С. 116–121.
7. Ляшенко Р. Д. Преюдиція у праві: до визначення сутності та змісту / Р. Д. Ляшенко, А. М. Бураченко // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. Юрид. науки. – 2013. – № 2 (1). – С. 11–16.

Зав'язун О. С.

Студентка I курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Основні правові системи сучасності

Право і держава нерозривно взаємопов'язані, але кожна країна будує свою правову систему, беручи до уваги свої індивідуальні особливості історичного розвитку. Тому сучасні правові системи різних держав відрізняються одна від одної, і мають свої характерні риси.

Мета цієї роботи полягає у вивченні понять, структури, функцій та особливостей правових систем сучасності, закономірностей їх становлення і розвитку. Так як правові системи відображають соціально-економічний розвиток і рівень культури народу, то їх вивчення дозволяє відновити поняття про суспільні відносини, зрозуміти механізм суспільства, маючи на увазі права і обов'язки.

Сучасні правові системи відіграють у житті будь-якого суспільства і кожної людини досить важливу соціальну роль. Пізнання сутності та ролі сучасних правових систем у житті суспільства вимагає широкого підходу до соціальних і правових явищ у всьому їх різноманітті і взаємодії, з урахуванням їх функціональних властивостей по відношенню до людини, держави, суспільству. У сучасному світі все більше посилюються і розвиваються інтеграційні процеси у всіх сферах державного та суспільного життя. Світ, як ніколи, став взаємозалежним. Це відноситься і до правової сфери. На сучасному етапі відбувається реформа права в Україні. Наша держава, як країна однієї правової системи, переходить в іншу правову систему. Тому вивчення особливостей правових основ інших країн дуже важливо на цей момент. Аналізуючи систему

українського законодавства та законодавства інших держав, є можливість виокремити позитивні моменти певних правових систем та передбачити усі негативні моменти.

Поняття правової системи є самостійним поняттям, одним із основних у сучасній юридичній науці та суспільствознавстві. Його становлення пов'язане з розвитком наукового праворозуміння, так як термін "праворозуміння" включає не лише поняття "право", але й ряд інших загальнотеоретичних правових категорій та понять, які охоплюють усю систему правових явищ, а також філософських і соціологічних категорій, що виражають зв'язки опосередкування права та інших соціальних явищ.[1]

Раніше було помічено, що підходи до розуміння права визначаються тим, яка правова система історично склалася в тому чи іншому регіоні, в тій чи іншій державі. Для більш глибокого розуміння існуючих традицій в підходах до права представляється необхідним дати поняття правової системи та короткий огляд існуючих правових систем.

Поняття «правова система» вживається в двох значеннях. По-перше, для характеристики історико-правових і етнокультурних особливостей національного права різних держав і народів, а по-друге, для характеристики сукупності національних правових систем, об'єднаних спільними рисами і ознаками. В даний час в юридичній науці в більшості випадків найбільш вірним визнається другий підхід і під правовою системою розуміють сукупність національних правових систем, які базуються на загальних для них принципах розуміння права, правотворчості і правозастосування.

У сучасному світі кожна держава має свою правову систему, можливі навіть випадки, коли в одній і тій же державі діє кілька конкуруючих правових систем. Своє право мають і недержавні спільноти: канонічне право, мусульманське право, індуське право, іудейське право. Існує також міжнародне право, покликане регулювати у всесвітньому чи регіональному масштабі міждержавні відносини.

Найбільш відомою є класифікація правових систем французького вченого Р. Давида, відповідно до якої виділяються: романо-германська правова сім'я; англо-саксонська правова сім'я; релігійна (східна) правова сім'я; слов'янська (соціалістична) правова сім'я; інші правові сім'ї.

Романо-германська правова сім'я об'єднує правові системи більшості країн континентальної Європи. Ця правова сім'я виникла на основі рецепції римського права. Основним джерелом права в національних правових системах, що входять в цю сім'ю, є нормативний акт. Цей тип правової системи є, мабуть, найбільш давнім і найрозраповсюдженішим. Це пов'язано не тільки з історичними аспектами його формування та розвитку, але й наявністю чітких юридичних ознак. В результаті колонізації романо-германська система поширилася на великі території. Разом з тим відбувалася і її добровільна рецепція, в результаті якої дана правова система набула поширення в ряді країн, які не перебували під пануванням європейців, але куди проникали європейські ідеї і були сильні прозахідні тенденції.

Як відомо, тип правової системи визначається через сукупність основних, суттєвих юридичних ознак. У романо-германському типі правових систем до них належать: наявність нормативно-правового акту як основного джерела права; ієрархічність нормативно-правових актів, яка визначається юридичною силою;

наявність закону з найвищою юридичною силою – конституції; кодифікованість значної частини нормативно-правових актів; наявність спеціалізованих органів конституційного правосуддя; поділ системи права на публічне і приватне право, також галузевий поділ; подібність правових принципів і понять; наявність правової доктрини як генетичного джерела принципів права континентального типу; наявність чіткої та ефективної юридичної техніки.

До англо-саксонської правової сім'ї відносяться серед інших правові системи Великобританії (крім Шотландії), Канади, США, Ямайки, Австралії та Нової Зеландії. В основі регулювання суспільних відносин в цій правовій сім'ї лежить принцип *stare decisis* (лат. - Стояти на вирішену), що означає, що при виробленні рішення судом панівна сила належить прецеденту. Таким чином, основним джерелом права в цій правовій сім'ї є загальне право (*Common Law*), яке в різні історичні етапи розвитку Англії доповнювалося правом справедливості (*Equity Law*), яке сформувалося в зв'язку з розвитком товарного виробництва і також є прецедентним, і статутне право (*Statute Law*), яке має парламентське походження. [2]

Загальні ознаки англо-саксонської правової сім'ї включають в себе: наявність судового прецеденту – основного джерела права (поділяється на прецедент загального права – об'єктивує нові норми сформульовані суддями; інтерпретаційний прецедент – що тлумачить діюче право); обов'язковість нормативно-правових актів, які можуть корегуватися судами; відсутність поділу на публічне та приватне право; натомість існує доктринальний, методологічний поділ системи права на загальне право і право справедливості; казуїстичний характер (*case Law*), гнучкість системи; особлива роль процесуального права (переважають норми процесуального права, хоча існує і велика кількість норм матеріального права); переважаюча роль консолідованих актів (наявність незначної частини кодифікованих актів); відсутність чіткої галузевої класифікації (переважає поділ системи права за інститутами, а не галузями); наявність підтипів англійського та американського права.

Релігійна правова сім'я – це правова система, де основним джерелом права виступає священний пам'ятник. В основі релігійної правової системи лежить яка-небудь система віровчення.

Характерні риси цього права - архаїчність, казуїстичність, відсутність писаних систематизованих норм багато в чому згладжені прийняттям у новітній час законів, кодексів - продуктів діяльності держави.

Інший широко поширеною системою релігійного права є індуське право. Воно поширюється практично на всіх вихідців з Індії і так само, як мусульманське право, тісно пов'язане з релігією - індуїзмом. У зміст цієї системи входять обряди, вірування, ідеологічні цінності: мораль, філософія, які нормативно закріплюють певний спосіб життя і суспільний устрій. Індуїзм виступає елементом державно-правових відносин сучасного, зокрема, індійського суспільства. Особливу роль індуське право грає в сферах, де вплив релігії до цих пір найбільш відчутно - сімейних, спадкових відносинах, кастовий статус людини і т.д.

Виділення слов'янської правової сім'ї в якості самостійної правової системи має певну новизну і тому потребує додаткового обґрунтування. Соціалістична система була виділена в науці порівняльного права за її цільовою направленістю. Тут право розглядається як знаряддя і засіб революційного перевлаштування суспільства, побудови нового ладу. Звичайно, тут йдеться про

держави колишньої соціалістичної співдружності - СРСР, НДР, СФРЮ, Польщі, Болгарії, Угорщини, Чехословаччини, Румунії, які склали, зокрема, на думку французького компаративіста Р. Давида, особливу сім'ю соціалістичного права. [3]

Таким чином, відповідно до Конституції України та інших актів законодавства, якими проголошено незалежність нашої держави – Україна являє собою незалежну суверенну державу. Це країна кодифікованого права. Правова система відноситься до романо-германської, в якій головною рисою є верховенство закону. Найбільш важливий закон нашої держави є Конституція. Для нас дуже важливим завданням є знайти ту ідеальну правову модель, яка б нас задовольнила. Але, на жаль, не існує такої ідеальної моделі, яка б одночасно підходила б для всіх країн світу.

Список використаних джерел:

1. Ансель М. Новая социальная защита: Гуманистическое движение в уголовной политике. – М., 1970.
2. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу. Навчальний посібник – Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – 403 с.
3. http://stud.com.ua/54774/pravo/pravovi_sistemi_suchasnosti

Фамілярський О. О.

Студент 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Принцип рівності перед законом і судом та принцип рівності в системі загальних принципів права

В правовій системі України одним із основних принципів є принцип рівності громадян перед законом і судом. Чималий обсяг наукової інформації та галузевих знань вимагає впорядкування понятійного апарату.

Метою роботи є пізнання сутності принципу рівності в системі загальних принципів права, аналіз базових елементів процесуальної рівності в національному законодавстві та виокремлення його особливостей.

Принцип рівності перед законом і судом є однією з найважливіших засад відправлення правосуддя. Відтак принцип рівності перед судом є основою сучасної концепції справедливого правосуддя. Для кожної людини у правовій державі насамперед важливо мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізувати право на судовий захист незалежно від належності до певної соціальної групи або інших персональних характеристик особи.

Законодавство України про судоустрій традиційно закріплює принцип рівності осіб перед законом і судом. Не став винятком і новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Європейський суд з прав людини досить часто посилається на принцип рівності перед законом і судом у своїх рішеннях. Засади рівності сторін та змагальності у судовому процесі

виведені ним із принципу верховенства права, якому підпорядкована вся Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року. Сам принцип верховенства права випливає із статутних документів Ради Європи.

Конституція України встановлює засади рівності осіб перед законом і судом. Відповідно до ст. 24 Основного Закону громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Ст. 26 Конституції України встановлено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1].

Принцип рівності в системі загальних принципів права є одним із загальних принципів права та відображає сутність принципів права в цілому. Принцип рівності відображає рівень розвитку різних сфер суспільних відносин, в ньому відтворюється сутність та соціальна природа права, закономірності його розвитку та функціонування. Принцип рівності передбачає існування механізму взаємодії з іншими принципами права, а саме принципом демократизму, законності, гуманізму, доцільності, справедливості, єдності прав та обов'язків та іншими. Зазначене свідчить, що даний принцип не обмежує інші принципи, а реалізується у тісній взаємодії з ними [2].

Принцип рівності – одна з фундаментальних конституційних вимог, що входить до концепції верховенства права, є важливою умовою існування правової держави. У такому статусі він без яких-небудь сумнівів визначає зміст юридичних актів, що виступають як безпосередня реальність права. Як відомо, цінність права полягає в триєдності свободи, рівності і справедливості. Тому вимога рівності тісно пов'язана з ідеями справедливості і свободи. Так, сьогодні в юридичній науці загальновизнаною є теза, згідно з якою відповідно до суті справедливості відносини між людьми слід формувати в сенсі рівності. До аналогічних висновків дійшов і Конституційний Суд України, який в рішенні від 2 листопада 2004 р. за № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання підкреслив, що зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки, і відзначив, що у сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом. Однак концепція справедливості не обмежується вимогою рівності, яка утворює лише один з її аспектів – формальну (урівнюючу) справедливість [3].

Отже, підсумовуючи весь використаний вище матеріал, ми можемо зробити висновок, що принцип рівності – це важлива складова у праві, відповідно до ст. 24 Основного Закону громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Тобто ким би ти не був, ти маєш рівні права з усіма. Принцип рівності відображає сутність принципів права в цілому. Цей принцип гарантує особі державний захист від посягання на її права та законні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Городовенко В. Принцип рівності громадян перед законом і судом / Городовенко В. Вісник Конституційного Суду України №1/2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis->

nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vksu_2012_1_37.pdf

2. Тарахонич Т.І. Принцип рівності в системі загальних принципів права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2013_4_11.pdf

3. Погребняк С. Втілення принципу рівності в юридичних актах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/5278/1/Pogrebnaк_8.pdf

Баранчук А.

Студентка V курсу історичного факультету ЖДУ ім. І. Франка, кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства, м. Житомир, Україна

Етапи конституційного процесу в незалежній Україні

Конституція сучасної правової держави має бути основним і дієвим інструментом регулювання суспільних відносин. Конституція повинна об'єднувати правову систему держави, надавати їй стабільності та впорядкованості. Тому важливим для України є конституційний процес, адже створення власної конституції проходило та власне й проходить зараз в умовах економічної та політичної кризи.

Конституційний процес в Україні не завершено, а це зумовлює актуальність нашого дослідження. Окремі аспекти обраної теми знайшли висвітлення у напрацюваннях Ю. С. Шемчушенка [5], А. Г. Слюсаренка [2], В. С. Шаповала [3], В. М. Селіванова [1], М. В. Томенка [2], А. Р. Крусяна [3].

Після проголошення незалежності України в нашій державі відбуваються радикальні демократичні перетворення. Основним завданням, яке постало перед країною, було сформувати нову конституційну базу суспільного і державного ладу. На цьому шляху Україна пододала декілька етапів, яким були притаманні як успіхи, так і помилки.

Перший етап конституційного процесу в незалежній Україні розпочався 16 липня 1990 року прийняттям Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України. У даному документі містилися положення про зміст та основні принципи державного суверенітету України. Декларація про державний суверенітет лягла в основу для підготовки і прийняття Акту проголошення незалежності України, а пізніше – нової Конституції [2, с. 52-56].

Відповідно, наступний етап новітнього конституційного процесу в Україні розпочався з прийняттям Декларації та початком створення першої Конституційної комісії, на яку було покладено завдання розробити проект Конституції. Комісія складалась з 59 осіб на чолі з Л. М. Кравчуком, який на той час був Головою Верховної Ради УРСР. У січні 1991 р. був виданий початковий варіант проекту нової Конституції України. Однак після розпаду СРСР склад Комісії було змінено. Учасники цієї Комісії, яку очолювали вже президент Л. М. Кравчук та Голова Верховної Ради України І. С. Плющ розробили інший варіант концепції нової Конституції України, яка була оприлюднена в 1992 р.

Згідно з цим проектом Україна проголошувалася президентсько-парламентською республікою. Президент отримував статус глави держави, а також глави виконавчої влади. Планувалось створити двопалатні Народні Збори, а також утворити приватну і публічну форми власності. Повноваження місцевих рад обмежувалися лише проблемами регіонального і місцевого самоврядування. Цей варіант Конституції не був утверджений, адже в парламенті відбулася гостра конфронтація між різними політичними силами. І у 1993 р. діяльність першої Конституційної комісії було завершено [5, с. 4-7].

Третій етап, і водночас відновлення конституційного процесу в Україні, розпочався 20 вересня 1994 р. Він пов'язаний з діяльністю другої Конституційної комісії. Остання мала статус тимчасового загальнодержавного органу, тоді як перша була органом Верховної Ради. Комісію очолили Президент України Л. Д. Кучма і Голова Верховної Ради України О. О. Мороз. Діяльність другої Комісії була схожа на діяльність першої Комісії і тому, щоб врегулювати відносини, у червні 1995 р. Л. Д. Кучма та О. О. Мороз уклали Конституційний договір, який мав річний строк дії. Однак, навіть підписання Договору, примирення між гілками влади не відбулося.

Тоді було створено єдину робочу групу Конституційної комісії, яка розробила новий варіант Конституції України на основі Конституційного договору. Суперечки Комісії відбувалися з таких питань: розподіл повноважень між гілками влади; проблема приватної власності; державна символіка; статус російської мови; статус Криму. Новий проект було розглянуто 11 березня 1996 р. на засіданні Конституційної комісії. Далі його надіслали з певними пропозиціями та зауваженнями на розгляд Верховної Ради України.

Четвертий етап ознаменувався безпосереднім прийняття Конституції України Верховною. Парламент створив особисту Тимчасову спеціальну комісію, яка мала доопрацювати проект Конституції. За її поданням Верховною Радою у першому читанні 4 червня було прийнято проект Конституції України. Проте 19 червня 1996 р. у другому читанні проект не був прийнятий. При таких обставинах 26 червня Президент оголосив Всеукраїнський референдум, на який винесився проект Конституції, не прийнятий Верховною Радою. Протистояння Президента і Верховної Ради знову загострилося. Це змусило більшість депутатів повернутися до розгляду проекту Конституції. В ніч з 27 на 28 червня 1996 р. Верховна Рада прийняла Конституцію України кваліфікованою більшістю (315) голосів і закон про введення її в дію (338 голосів) [3, с. 34-36].

Конституція проголосила Україну незалежною, суверенною, демократичною, правовою і соціальною державою. Вона утвердила досить широкий спектр прав і свобод людини та громадянина, а також конституційні механізми їх виконання. Однак на змісті Конституції позначилися результати швидких та непродуманих рішень конституційної ночі. Саме тому Основний Закон майже відразу після прийняття став предметом критики як з боку теоретиків, так і практиків. З плином часу це актуалізувало проблему реформування чинної Конституції України.

Наступний етап розпочинається із внесенням перших суттєвих змін до Конституції. Президент України Л. Д. Кучма намагався зробити декілька спроб у цьому напрямі, однак його починання були заблоковані опозицією. Події на Майдані у Києві 2004 р., які були пов'язані з виборами наступного Президента, дали поштовх для розвитку політичної ситуації в країні. У грудні 2004 р.

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції», суть якого закону полягала у зміні форми правління в державі на парламентсько-президентську республіку, Верховна Рада України отримувала більше повноважень. У грудні 2007 р. В. А. Ющенко своїм указом створив Національну конституційну раду, яка мала підготувати зміни до Конституції. В 2009 р. він виніс на всенародне обговорення проект, який був підготовлений цією Радою. Однак його проект реформування залишився на папері, адже наприкінці 2009 р. В. А. Ющенко програв вибори [1, с. 99-117].

Шостий етап конституційних змін припав на період президентства В. Ф. Януковича. У жовтні 2010 р. було повернуто президентсько-парламентську форму правління. Це було зроблено шляхом визнання Конституційним Судом України неконституційним Закону України від 8 грудня 2004 р. «Про внесення змін до Конституції України», посилаючись на порушення процедури прийняття цього Закону. З правової точки зору дане рішення КСУ не було бездоганим. Також варто вказати на цьому етапі і на реформаторську діяльність Конституційної Асамблеї, яка була створена у травні 2012 р. і налічувала понад 90 конституціоналістів. Вона повинна була підготувати проект змін до Конституції України. Асамблея створила нову Концепцію змін до Конституції України. Вона наблизилася до підготовки проекту відповідного закону, але події 2013 р. на Майдані зупинили діяльність Асамблеї.

Сучасний етап реформування чинної Конституції України розпочався в лютому 2014 р., коли було відновлено парламентсько-президентську форму правління. З березня 2015 р. указом Президента України П. О. Порошенка було створено Конституційну комісію, яка є допоміжним органом при Президентові. Її очолив на той час Голова Верховної Ради В. Б. Гройсман [4, с. 45-49].

На діяльність Комісії впливають події, які пов'язані з незаконною анексією Криму Російською Федерацією та агресія останньої на Південному Сході України. Наразі робота Комісії зосереджена в основному на трьох основних блоках змін до Конституції. До них можна віднести децентралізацію влади і місцевого самоврядування, проблеми правосуддя, а також права, свободи та обов'язки людини і громадянина. 26 червня 2015 р. Конституційна комісія ухвалила пропозиції щодо модернізації конституційних повноважень, що стосуються децентралізації влади і місцевого самоврядування. Було перейнято європейський громадський підхід до організації місцевого самоврядування в Україні; запропоновано створення виконавчих комітетів у складі районних та обласних рад, а також інституту префектів в областях та районах для нагляду за додержанням Конституції і законів органами місцевого самоврядування. Вироблені Конституційною комісією пропозиції щодо конституційних змін з питань децентралізації державної влади і місцевого самоврядування прийняті в першому читанні Верховною Радою України. З 30 вересня 2016 р. набули чинності зміни до Конституції в частині правосуддя і нова редакція закону "Про судоустрій і статус суддів". Головними нововведеннями судової реформи стали повернення до трирівневої судової системи, створення Вищої ради правосуддя, обов'язкова переатестація всіх суддів України, а також позбавлення недоторканності суддів.

Таким чином, конституційний процес незалежної України має декілька етапів, яким притаманні свої особливості, як позитивні аспекти, так і негативні. На сучасному етапі ми можемо спостерігати позитивні кроки на конституційному

рівні в напрямі децентралізації державної влади і місцевого самоврядування, легітимації територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. Дуже важливо, щоб Конституція незалежної України стала стабільним гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення прав і свобод громадян України.

Список використаних джерел:

1. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти / В. М. Селіванов. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 99-117
2. Слюсаренко А. Г. Історія Української Конституції України / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К., 1993. – 187 с.
3. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії / В. Шаповал // Право України. – 1998. – № 5. – С. 34-36.
4. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія / А. Р. Крусян. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 560 с.
5. Шемчушенко Ю. С. Від Декларації – до Конституції – Ю. С. Шемчушенко // Правова держава. – 1997. – Вип. 8. – С. 4-7.

Борисюк Т. П.

Студентка V курсу історичного факультету ЖДУ ім. І. Франка, кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства, м. Житомир, Україна

Концепція правової держави: розробка та розвиток

Зародки теорії правової держави у вигляді ідей гуманізму, обмеження зазіхання пануючого класу на принципи демократизму, установлення і збереження свободи, панування права і закону простежуються ще в міркуваннях передових для свого часу людей: філософів, істориків, письменників, юристів Давньої Греції, Риму, Індії, Китаю й інших країн. Традиційна концепція правової держави пройшла складний, тривалий шлях і остаточно склалася на початку XIX ст. Але більшість ідей, на яких вона базувалася, висувалися набагато раніше.

Розробці теорії правової держави присвячено чимало праць, починаючи від класиків античності до сучасних розробок. Зокрема, проблема розглядалася у працях Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, Ж. Бодена, Т. Гоббса, Г. Гегеля, С. Франка, С. Алексєєва, В. Четверніна та інших. Втім, у сучасних умовах розвитку українського суспільства проблема розбудови правової держави є дуже актуальною та потребує ґрунтовного філософського осмислення існуючих концепцій виникнення та розвитку правової держави.

Мета даної статті полягає у розкритті сутності та змісту основних концепцій виникнення та розвитку правової держави в історії теоретико-правової думки.

Концепція правової держави склалася не відразу і відносно недавно, а саме поняття було введено в науковий обіг у німецькій юридичній науці лише на початку XIX ст. Вперше термін *der Rechtsstadt* – права держава – ввели в науковий обіг К. Велькер (1813), Ф. Фон Алетік (1824), Р. фон Моль (1829). Тому говорити про ідею правової держави в античності або середньовіччя не можна. У той час не було і самого терміну «держава», а його еквівалентами були поняття «поліс», «царство», «князівство», «земля» та ін. Мова в античному світі йшла не про правову державу, а про найкращу форму державного пристрою. Однак,

деякі ідеї, висловлені в той час, увійшли складовими частинами (ознаками) в майбутню концепцію правової держави (ідея панування Закону у Платона; ідея змішаної форми правління у Платона, Аристотеля, Полібія та ін.). В епоху нового часу були запропоновані і обґрунтовані ідеї поділу влади (Д. Локк, Ш. Л. Монтеск'є) [1, с. 165].

Філософські основи правової держави були розроблені І. Кантом (1724-1804). Вони витікали з семи принципів його політичної філософії: свободи, рівності, верховенства права, республіканізму, гласності, справедливості і федералізму. Принцип свободи є центральним у філософії Канта. Причому, свободу він розумів як правове зовнішнє явище. «Як правомочність робити все, що завгодно, якщо тільки не порушувати чийогось права». Принцип рівності: рівність в державі Кант розумів, як «... таке ставлення її громадян, коли кожен може зобов'язати до чого-небудь іншого юридично, тільки якщо він сам підкоряється закону, який вимагає, щоб і його могли зобов'язати таким же чином». Принцип верховенства права: як такого принципу Кант не виділяв, але він впливав із основних його ідей при побудові правової держави і вічного миру між державами. Принцип республіканізму – це той принцип, якому повинні підкорятися всі держави при досягненні вічного миру. Принцип гласності (публічності): у кожному правовій державі гласність можлива і необхідна. Кант вважав, що «... без гласності не могла б існувати ніяка справедливість (яка може мислитися тільки публічно відомою), отже, і ніяке право, яке виходить тільки від неї». Принцип справедливості – це той принцип, який можливий тільки в правовій державі, де всі рівні, незалежно від займаної посади і свого походження, перед законом. Принцип федералізму: він повинен лягти в основу територіального устрою майбутньої співдружності держав [4, с. 232].

Виходячи з цих принципів, Кант дав визначення правової держави: «Держава – це об'єднання безлічі людей, підлеглих правовим законам». Незважаючи на етичний характер, вчення І. Канта справило сильний вплив на розвиток теорії правової держави в Німеччині, а потім і в інших країнах.

Для іншого представника німецької класичної філософії – Г. Гегеля правові закони та права держава – це дійсність, тобто практична реалізованість розуму у певних формах буденного існування людей. У цьому смисл того, що, як стверджував Г. Гегель, дійсність розумна: таку розумну дійсність він називав також ідеєю, котру не слід змішувати з ідеалом. Людина не народжується вільною, як вважав Руссо. Людина, на думку Г. Гегеля, вільна саме як духовна істота. Вільна людина та вільні установи формуються лише у ході тривалого історичного розвитку, у процесі якого людина формує себе саму як вільну сутність та свій світ свободи, права та держави. На думку філософа, право є „царством реалізованої свободи, світ духу” [5, с. 34 – 45]. Держава, згідно з Гегелем, це також право, а саме – конкретне право (вся система права, що містить у собі визнання всіх інших, більш абстрактних прав: прав особи, сім'ї та суспільства) [5, с. 254].

Одним із перших, хто дав теоретичне обґрунтування демократичної держави, був Б. Спіноза. Він стверджував, що держава могутня лише тоді, коли гарантує кожному громадянину не тільки збереження життя, але й задоволення його інтересів і застерігає правителів від посягань на власність, безпеку, честь, свободу й інші блага підданих [3, с. 250].

Нові уявлення про поділ влади отримали систематичну розробку в творчості Ш. Монтеск'є. Розрізняючи в кожній державі три роди влади – законодавчу, виконавчу, судову, він зазначає, що для запобігання зловживань владою необхідним є такий порядок речей, при якому різні влади могли б взаємно стримувати одна одну.

У даному контексті, необхідно відзначити ще одну особливість історії виникнення та розвитку німецької доктрини „правової держави”. Споріднена їй англосаксонська формула „панування права” була проголошена у США зразу як конституційний принцип та спиралася на вже існуючі державно-правові інститути, які у тій чи іншій мірі створювали платформу для її теоретичного обґрунтування. В іншій правовій та політичній ситуації виникла ідея „правової держави” в Німеччині. Ні державні, ні правові системи у дрібних князівствах Німеччини не мали жодних передумов для формулювання достатньо цілісної концепції. За таких умов вона могла виникнути лише як „повстання розуму” проти свавілля абсолютизму, як політична реакція проти безправ'я „вірнопідданих”[1, с. 163].

Таким чином, в умовах переходу від феодалізму до капіталізму та виникнення нового соціально-політичного ладу, розвитку нового (антифеодального, світського, антиклерикального) юридичного світогляду, критики феодального свавілля та беззаконня, утвердження ідей гуманізму значно актуалізувалася тема щодо пошуку державно-правових конструкцій (розподіл державної влади, конституціоналізм, верховенство закону), спрямованих проти узурпації публічної політичної влади та її безвідповідальності перед суспільством [3, с. 250].

Демократизація політичного режиму, розпад СРСР, здобуття Україною незалежності сприяли тому, що поняття правової держави ще майже два десятиліття тому міцно увійшло в теорію і практику сучасного українського конституціоналізму. Стейких традицій правова держава Україна не мала, однак ідея правової держави у теорії держави і права та конституційному праві України має досить глибоке коріння і тому на початку 90-х років минулого століття так швидко вона була відроджена в українській юридичній науці, а її термінологічно понятійний ряд значно поповнився за рахунок досить широкого використання відповідних апробованих дефініцій.

Ідеї правової держави з великою однаковістю були сприйняті і інтерпретовані відповідно до сучасного розуміння вченими-юристами – розробниками конституції України 1996 року [2, с. 145].

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що незважаючи на відсутність в Україні давніх традицій правової держави, сам факт проголошення її такою, розвиток парламентаризму, ознаки цивілізованого формування влади, зміцнення незалежності правосуддя і, водночас, складні й суперечливі тенденції у становленні української держави зміцнили впевненість у необхідності запровадження цього правового інституту – правової держави, щоб сприяти неодмінній реалізації в Україні як справді європейській державі, однієї з найпривабливіших протягом століть ідей правової науки.

Список використаних джерел:

1. Общая теория государства и права. – М., 1988. – 366 с.
2. Скрипнюк О.В. Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: монографія / О.В. Скрипнюк. – Київ, 2000. – 168 с.

3. Скрипнюк О. В. Ідея соціальної справедливості в контексті теорії правової держави / О.В. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 2(25). – С. 249-253.

4. Кант И. Метафизические начала учения о праве / И. Кант // Сочинения; [в 6 т.]. – М., 1965. – Т. 4, Ч. 2. – 468 с.

5. Гегель Г.В.Ф. Сочинения. / Г.В.Ф. Гегель; [в 14 т.]. – М.-Л., 1929-1958. – Т. 7. – 303 с.

Веремій Д. В.

Магістрант 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Самобутність правової системи Франції в складі романо-германської правової сім'ї

У сучасній правовій системі Франції центральне місце серед джерел права займає діюча Конституція Французької республіки, яка була прийнята 1958 р.; преамбула до Конституції 1946 р., котра разом із Декларацією прав та свобод людини і громадянина є складовою діючої Конституції. Вагоме місце в системі джерел права у Франції займають органічні закони, які є доповненнями до основних положень Конституції й видаються парламентом. Регулювання окремих правових інститутів та галузей права підлягає під юрисдикцію звичайних законів (акти парламенту), до числа яких належать кодекси: кримінальний, цивільний, торговий та інші.

Конституція Франції 1958 р. встановила новий політичний режим – V Республіка. Дана Конституція містить структуру вищих державних органів країни. Ця структура відповідає положенню державних органів в конституційному механізмі республіки. Саме нині діюча Конституція ввела режим, який став поєднанням елементів президентської та парламентської республіки і прийшов на зміну парламентської форми правління. [1, с. 322].

Відповідно до положень головного джерела права Франції, президент став ключовою фігурою в державному та політичному механізмі країни. Однак, поруч з цим, у країні залишилися збереженими суттєві елементи парламентського правління. Окрім того, не зважаючи на свою залежність від президента, французький уряд виконує досить широкі конституційні повноваження. Загальний вигляд цих повноважень сформульований в ст. 20 Конституції V Республіки. Зокрема: «Уряд визначає та проводить політику нації. Він розпоряджається адміністрацією й збройними силами». [3, с. 10].

При характеристиці центральної виконавчої влади використовуються поняття «Уряд» та «Рада Міністрів». Інституційний зміст цих понять є ідентичним. Рада Міністрів – це основний колегіальний орган уряду. До її повноважень належать: оголошення надзвичайного стану; прийняття декретів, тобто актів президента й прем'єр-міністра; обговорення урядових законопроектів; законодавча діяльність шляхом прийняття ордонансів (реалізація делегованих повноважень).

Конституція V Республіки зберегла двопалатну структуру французького парламенту: Нижня палата (Національні збори) та Верхня палата (Сенат). Як вважають більшість дослідників, збереження такого поділу стало своєрідним кроком у збереженні національних правових традицій, а не конституційною необхідністю.

Особливе місце в механізмі конституційного регулювання Франції належить Конституційній раді, повноваження якої поділяються на обов'язкові (наприклад, дотримання процесу виборів президента й проведення референдуму) та факультативні. Слід зауважити, що Конституційна Рада не може здійснювати контроль законодавчої діяльності парламенту за власною ініціативою. Конституційна Рада помітно впливає на формування головних принципів республіканського законодавства Франції. [4, с. 271].

Конституція, як джерело права, а також референдум і парламентські закони є видами формального закону, тобто тими джерелами, котрі забезпечують норми загального і приватного права, які формулюються органами законодавчої влади.

Крім головних джерел права до правової системи Франції належать і так звані додаткові джерела права, до яких відносяться:

1. загальні принципи права, які формулюються суддями або мають місце в низці законодавчих документів загального характеру та судова практика;
2. офіційні позиції та висловлювання думки, що надходять від певних органів державної влади;
3. юридична практика (діяльність адвокатів, юристів, нотаріусів тощо);
4. доктрини, що стосуються питань право ведення (наукові та дослідницькі роботи, дисертації тощо).

Помітну роль в якості джерел французького права відіграють і правові звичаї. Найбільш помітне значення вони мають у сфері торгового права та судової практики, а також у питаннях, що стосуються регулювання підприємницької діяльності.

Велика увага у Франції, як і в інших країнах романо-германської правової сім'ї, приділяється судовій практиці. Так, Цивільний кодекс надає широкі можливості для судової практики, адже досить часто формулювання законів можуть бути не точними, а безпосередньо тексти законів допускають різне трактування. Також вагомою залишається роль суддів у всіх галузях правового регулювання державного життя Франції. Зокрема, судді мають досить потужні повноваження у питаннях застосування та інтерпретації законів. І хоча судді зобов'язані підкорятися діючим законам, вони можуть виступати в ролі опозиціонерів до положень того чи іншого закону.

Проте, слід зауважити, що не зважаючи на своє місце у правовій системі країни, судова практика не є самостійним джерелом права. Вона є зібранням рішень вищих судових органів, рішень адміністративної юстиції, що стосуються вирішення податкових судових суперечок й рішень Суду європейського співтовариства або Ради по конкуренції. Однак, однозначним є її вплив на формування основоположних норм адміністративного права Франції. [5, с. 82-83].

У Франції адміністративне право появилось як право публічної влади у її відносинах з приватними особами. Адміністрація є підконтрольною Уряду, а деякі її органи підлегли і цивільному й адміністративному праву. За організацією органів адміністративного характеру, призначенням чиновників вищого рангу

стежить президент. Крім того, президент може приймати декрети, що регулюють питання роботи та організації адміністрації.

Сучасне адміністративне право Франції контролює діяльність публічної адміністрації, до складу якої входять урядова адміністративна, децентралізована функціональна адміністрація, а також адміністрація органів місцевого самоврядування.

Отже, як бачимо, формування правової системи Французької республіки – це досить тривалий процес, який продовжується і сьогодні. Правова система Франції займає провідне місце серед правових систем країн, що належать до романо-германської правової сім'ї, і в цей же час являється самобутньою та має ряд характерних ознак. Вона має ряд власних особливостей, що ґрунтуються на основі форми державного устрою країни. Важливий вплив на розвиток та використання джерел права у Франції має форма державного правління у відповідності до якої й будується система законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Графский В. Г. Всеобщая история права и государства / В. Г. Графский. – М.: Норма, 2007. – 752 с.
2. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Международные отношения, 1999. – 399 с.
3. Конституція Французької республіки 1958 року зі змінами, внесеними 23 червня 2008 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf
4. Лафитский В. И. Сравнительное правоведение: национальные правовые системы. Правовые системы Западной Европы / В. И. Лафитский. – М.: КОНТРАКТ, 2012. – Т II. – 399 с.
5. Новиков Г.Н. Голлизм после де Голля: идейная и социально-политическая эволюция / Г.Н. Новиков. – М.: Наука, 1984. – 299 с.

Леднік О. В.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університет ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Англійська Реформація за часів Генріха VIII

Реформація (лат. «перетворення») – це загальноприйняте визначення суспільно-релігійного руху, утвореного на початку XVI ст., який охопив майже всю Європу. Реформація ідейно підготувала ранні буржуазні революції, виховавши особливий тип людської особистості, сформулювавши основу буржуазної моралі, релігії, філософії. Реформація стала духовною відповіддю на кризу, кинуту людському духу соціально-економічною та культурною ситуацією у XVI ст.

Явище Реформації залишило величезний відбиток у світовій історії і мало глобальний, загальноєвропейський, характер. Реформація простягає своє коріння з

глибини віків до сучасності, виховавши в людях сьгоднішнє ставлення до релігійної віри і праці, адже релігія, як і раніше, займає величезне місце в нашому житті. Особливістю середньовічної держави є її тісний зв'язок із церквою, яка сформувалась як централізована міжнародна організація в Західній Європі. Церква не лише володіла значною часткою власності, але й активно відстоювала монопольне право на теократичну владу у всіх країнах.

Вивченням історії Європи XVI ст., у тому числі й Реформацією, займалися багато науковців. Вагоме місце дослідження Реформації посідає у працях таких великих істориків, як Е. Камерон, Д. Маккалох, А. Діккенз, Д. Елтон та Дж. Скарісбрік. По зазначеній темі написано багато важливих історичних досліджень у радянський та пострадянський період, серед яких роботи Ю. Івоніна, Л. Репіної, О. Дмитрієвої, О. Ісаєнко та інших. В Україні вивченням історії Європи XVI ст. та Реформації займалися П. Колярова, Л. Нестеренко, В. Дятлова, Л. Подаляк та С. Черкасова [2].

Реформація, як й будь-який релігійно-політичний феномен, важко піддається характеристиці, а складний комплекс політичних, теологічних та інших проблем, з якими пов'язано її вивчення, актуалізують потребу в її подальшому дослідженні.

Мета статті – дослідження шляху Генріха VIII від папо-римської політики до Реформації у XVI ст.

Реалізація ідей Реформації, як релігійного та суспільно-політичного руху, що виник у країнах Західної та Центральної Європи у XVI столітті, супроводжувалась радикальним поворотом у свідомості людей, способі життя, їх настроях. Подібні зміни завжди були тісно пов'язані з іменами харизматичних лідерів, одним з яких був – Генріх VIII. Імовірно саме тому шлях Англії до Реформації був досить суперечливим, що значною мірою пов'язано не тільки з політичними обставинами, а і з тим фактом, що вона проводилась однією із найяскравіших та парадоксальних особистостей раннього нового часу – англійським королем Генріхом VIII. Монарх зійшов на престол в розквіті сил, моголодою людиною, наділеною неабияким розумом і та атмосфера, яку він привніс, давала підстави говорити про майбутні позитивні зміни в політиці Англії. Прихід до влади нового короля в особі Генріха VIII сучасники сприйняли з радістю та сподіваннями на зміни [1, с. 44].

У церковній сфері король не мав повноважень, тому проведення англійської Реформації стало свідченням пошуку політики компромісів між королівською владою та парламентом, монархом та церквою, релігійним вихованням та державним інтересом. Історики XIX століття підкреслюють, що Реформація в Англії була вміло започаткована. З одного боку, висловлювалась скарга на посилення брехливих віровчень, з іншого – вказувалось на зловживання церкви владою [1, с. 5-6]. Дослідник Дж. Елтон акцентував увагу на її ідеологічне підґрунтя. Згідно з офіційною доктриною король був помазаником Бога на Землі, яка була в його управлінні, і він був автоматично священиком Ісуса Христа на Землі, тобто перевага його визначалась особисто і не залежала від будь-якої влади, в тому числі від папи Римського [3, с. 9].

Приводом до розриву з Римом став особливий мотив – розлучення Генріха VIII зі своєю дружиною Катериною Арагонською, якого він вимагав ще з 1526р. Комплекс причин змусив Генріха VIII звернутися до папи Климента VII (1523-1534) з проханням про розлучення, але голова Римської католицької церкви

йому відмовив [5, с. 51]. Доля цього шлюбу виявилась пов'язаною зі складним сплетінням інтересів великого кола суб'єктів міжнародних відносин Європи того часу. Король та його фаворит Т. Кромвель зайнялися здійсненням іншої політики відносно церкви, здійснили яку було можливо лише за допомогою парламенту. Цей парламент отримав в історії назву - «Парламент Реформації» [1, с. 30].

Всього було проведено 7 сесій парламенту, які тривали з 1529 по 1536 рік, було видано близько 37 законодавчих актів. Це було величезним досягненням у політиці. Жоден парламент, до цього не засідав так довго і не потребував поповнення вакансій, що виникали протягом його роботи [1, с. 33].

Розпочинає роботу парламент у листопаді 1529 року. Проводячи антипапську політику, Генріх VIII був змушений, з одного боку, заручитися підтримкою англійського духовництва, яке також входило до складу палати лордів, а з іншого, пред'явити свої повноваження на здійснення верховної влади у державі. Реформація стала засобом державної ідентифікації населення Англії та сприяла формуванню королівського суверенітету.

1533 рік ознаменувався новим наступом парламенту на права папи. Були прийняті статuti, що забороняли папі призначати архієпископів та єпископів Англії. Окрім того, вийшла постанова, яка забороняла переслідувати і вважати еретиками осіб, які діяли проти вимог папського престолу.

Дії парламенту боляче вдарили по папській владі в Англії. Папство втрачало свій вплив, особливо це стосувалося фінансових питань. Генріх VIII Тюдор зайшов дуже далеко у своїх розходженнях з папою Римським. Результатом парламентських актів і королівських указів став той факт, що папа вже не контролював ні юридичні, ні фінансові питання в англійській церкві. Варто підкреслити, що усі найбільш вагомні документи король приймав лише за допомогою парламенту [4].

У підпорядкуванні Римського папи знаходилась лише церковна ієрархія, тому, щоб не зупинитись на півдорозі, Англія повинна була зробити ще один крок вперед, тобто відкинути папство в цілому.

Захищати церкву від звинувачень, які висунув король і його прибічники, було досить важко. І все ж таки, хоч парламент погодився визнати короля головою англійської церкви, це рішення не було прийнято відразу. У січні – березні 1534 року вийшов парламентський акт, який надав законні санкції на розрив першого шлюбу Генріха VIII і на укладення другого і проголосив перехід права спадкоємництва до дітей від другого шлюбу [5, с. 53- 54].

Таким чином, проведення Генріхом VIII Реформації було усвідомленою дією. Це, скоріше, був політичний акт, ніж релігійний. У ході Реформації було теологічно обґрунтовано право монарха на верховенство, а реформи Т. Кромвеля у церковному управлінні, проведенні через Реформаційний парламент, позбавили духовництво самостійності, поставили його в залежність від королівської влади.

Отже, створюючи національну церкву, яка звільнялась від влади Риму, Генріх VIII Тюдор, за допомогою Реформаційного парламенту, спрямував Англію на шлях формування держави нового часу.

Список використаних джерел:

1. Англійська Реформація (документи та матеріали) / Під ред.. Ю.М. Саприкіна. М.: МГУ, 1989. 104 с.
2. Дмитриева О.В. Елизавета I. Семь портретов королевы / О.В. Дмитриева. М.: Янус. К., 1998. 248 с.

3. Ивонин Ю. Е. О характере Реформации Генриха VIII / Ю. Е. Ивонин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/1/./ivonin.pdf

4. Лінч Д.Г. Сереньовічна церква. Коротка історія / Джозеф Г Лінч, Пер. з англ. В. Шовкун. К.: Основи, 1994. 491 с.

5. Процесс Екатерины Арагонской по новым документам. Казань, 1885. – 59 с.

Гардзель Н. В.

Магістрант 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Права працівників за законодавством України про працю та проектом трудового кодексу України: порівняльний аналіз

Кодекс Законів про Працю України (далі КЗпП) був прийнятий ще Українською РСР 10 грудня 1971 р. З того часу було внесено понад 100 законів про внесення змін у структуру КЗпП. Тому новий проект Трудового кодексу України (№1658) (далі ТК), який був прийнятий в першому читанні в листопаді 2015 р та внесений до розгляду на друге читання ВРУ 20 березня 2018 р., покликаний змінити діючий КЗпП та приблизити регулювання трудових відносин до європейських норм.

Питання основних трудових прав працівників за законодавством КЗпП відповідно до ст. 2 [4] та проектом ТК ст. 20 [1] має спільні непорушні принципи вільного вибору професії та забезпечення мінімального розміру оплати праці не нижче встановленого державою зразка; право на здорові та безпечні умови праці; право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; право на захист своїх трудових прав, у тому числі в суді та інші права.

Слід наголосити, що новий проект ТК, передбачає нововведення, які розширюють права працівників відповідно до реалій сучасного світу та законодавства ЄС. В проект ТК включені такі положення, які можуть суттєво звужити права працівників. Так, ст. 92-97 ТК передбачає деякі розширення підстав при звільненні за ініціативою роботодавця, разом з тим звужується перелік причин, за яких звільнення має бути погоджено з профспілкою. У той час як КЗпП у ст. 43, 43¹ передбачає дещо вужчий список підстав на звільнення.

У ст 138 та 155 проекту ТК передбачається створення умов для запровадження більш ніж 40-годинного робочого тижня. Відповідно до ст. 52 КЗпП встановлено робочий тиждень не більше ніж 40 годин на тиждень. Ст. 12 ТК надає широкі одноосібні повноваження роботодавцям, які самостійно через внутрішні нормативні акти впливають на умови праці працівників. Потрібно відзначити, що лише деякі акти мають бути погоджені з профспілкою, яка об'єднує більшість працівників, такі положення не знайшли відображення та мають низку обмежень в діючому трудовому кодексі.

Ст. 29 ТК порушує право працівника недоторканності робочого місця та обмежує особисту свободу працівника через запровадження спостереження за

ним через технічні засоби. У ст. 32 ТК передбачається надання роботодавцем можливості збільшувати навантаження на працівників без підвищення оплати праці [3].

Проте, поряд із суперечливими статтями кодексу науковці визначають й позитивні сторони нового проекту ТК. До них можна віднести такі положення: робота на умовах ненормованого робочого часу та гнучкий режим роботи. Якщо працівник з ненормованим робочим днем систематично залучається роботодавцем до роботи понад встановлений робочий час (двічі протягом місяця), то така робота вважається понаднормовою та додатково оплачується (ст. 144, 153, 156 ТК). За умовами проекту ТК ст. 32 дозволяється робота на дому із нарахуванням трудового стажу та заробітної плати. Зазначимо, що КЗпП не регулює даний аспект питання [2].

У ст. 141 ТК закріплюється, що тривалість щоденної роботи в межах робочого тижня повинна бути однаковою. Колективним договором може бути продовжена тривалість щоденної роботи, але не більш як до 12 годин, за умови дотримання установленної тривалості робочого часу, визначеної законом [1]. Таким чином, це підвищує захищеність працівників, тому що у діючому законодавстві КЗпП ст. 58 максимальна тривалість робочої зміни не регламентована та встановлюється колективним договором [4].

Хоча сьогодні дискримінація у сфері праці заборонена діючим трудовим кодексом, проект ТК ст. 3 значно розширює дане питання та закріплює недопущення дискримінації у сфері праці та надає дієві механізми захисту прав працівників. Так, ч. 2 ст. 3 даного законопроекту дискримінація за ознакою статі включає сексуальні домагання, що виражаються у діях сексуального характеру, поведження (включаючи жести, вирази і фізичний контакт), що є загрозливим, образливим, таким, що піддає експлуатації або змушує до сексуальних відносин. Таке визначення дискримінації є прийнятним і таким, що відповідає Директиві 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості (зі змінами) [5] Згідно з чинним КЗпП України, трудовий договір укладається, як правило, у письмовій формі. Тобто також допускається можливість укладення трудового договору в усній формі [4]. Відповідно до ст. 34 проекту ТК встановлюється обов'язковість письмової форми трудового договору для усіх категорій громадян. Дане нововведення є важливою нормою для захисту прав працівників та роботодавців, оскільки це сприятиме визначеності прав та обов'язків обох сторін [2].

Таким чином, проект Трудового кодексу України не є досконалим, проте прослідковується тенденція відходу від застарілих радянських методів, прослідковується спроба створення сучасного ринку праці, де в основу покладений результат від праці, а не кількість відпрацьованих годин. Тому проект Трудового кодексу, як певна концепція змін у трудових відносинах, містить прогресивні норми для регулювання ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
2. Проект трудового кодексу: «за» і «проти» [Електронний ресурс] // Юридична газета. Всеукраїнське професійне юридичне видання. – Режим

доступу: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/proekt-trudovogo-kodeksu-za-i-proti.html>

3. Проект Трудового кодексу України - шлях до демократизації трудових відносин чи спроба остаточного встановлення монополії роботодавця?» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. –

Режим доступу <http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/142701.html>

4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. –

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

5. Рудницька О. П. *Гендерна рівність у соціальній політиці Європейського Союзу* / О. П. Рудницька. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: 36. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18 травня 2017 р.). 2017. С.55-58.

Герасимчук О. С.

Магістрант 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Припинення трудового договору з ініціативи працівника: досвід України і Польщі

На сучасному етапі приділяється мало уваги дослідженню правового регулювання трудових відносин у Республіці Польщі, адже в умовах реформування національного трудового законодавства ми повинні проводити паралелі з вітчизняним трудовим правом та правом зарубіжних країн, в першу чергу з Республікою Польщею, яка є нашим стратегічним партнером. Досвід, набутий завдяки зусиллям польського суспільства на шляху вступу до ЄС є важливим прикладом побудови демократичної держави, впровадження механізмів ринкової економіки і створення громадського суспільства. Перед наукою трудового права стоїть завдання розробки конкретних нововведень щодо вдосконалення актів чинного трудового законодавства України, проекту ТК України з урахуванням міжнародних та, насамперед, європейських стандартів.

Метою наукової статті є комплексне порівняльне дослідження особливостей припинення трудового договору з ініціативи працівника в Україні та в Республіці Польщі.

Згідно ч. 1 с. 38 КЗпПУ працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за 2 тижні [1]. Зі змісту даної статті видно, що безстроковий трудовий договір припиняється після спливу 14-денного строку, який обчислюється з наступного дня відколи було повідомлено роботодавця про майбутнє звільнення.

В.І. Міронов зазначає, що розірвання трудового договору з ініціативи працівника пов'язано з принципами свободи праці та заборони примусової праці, які дозволяють працівникам вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці.

У свою чергу роботодавець не повинен чинити перешкод працівникам під час їх розпорядження своїми здібностями до праці, у тому числі під час вирішення питання про звільнення працівника за власною ініціативою (бажанням) [2, с. 60-61]. Ю.С. Тихонович, доводить, що обов'язок двотижневого повідомлення про майбутнє звільнення притаманний виключно звільненню за ініціативою працівника, що дає підстави розглядати це як специфічну особливість даного виду звільнення [4, с. 410].

Аналізую статтю 38 КЗпПУ можна стверджувати, що лише працівник наділений правом припинення трудового договору шляхом повідомлення за 2 тижні (письмовим), проте за трудовим законодавством Польщі така можливість може бути і в роботодавця.

За параграфом 1-м ст. 32 ТК Польщі кожна із сторін може розірвати трудовий договір шляхом повідомлення [6].

Порівняння змісту положень ч. 1 ст. 38 КЗпПУ та параграфу 1 ст. 32 ТК Польщі дозволяє зробити висновок, що законодавство про працю Польщі виходить з принципу юридичної рівності сторін трудового договору встановлюючи єдиний порядок розірвання трудового договору з попереднім повідомленням як для працівника, так і для роботодавця [5, с. 212].

Ключовою відмінністю вітчизняного трудового законодавства від польського є те, що ТК Польщі повідомлення про припинення трудового договору класифікує в залежності від певного стажу роботи працівника у конкретного роботодавця з яким працівник хоче припинити трудовий договір (okres wypowiedzenia umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony i umowy o pracę zawartej na czas określony jest uzależniony od okresu zatrudnienia u danego pracodawcy). Дане положення зафіксоване у 1 параграфі ст. 36 ТК Польщі, в якому перераховуються наступні періоди зайнятості у роботодавця:

- 1) 2 тижні, якщо працівник попрацював менше 6 місяців;
- 2) 1 місяць, якщо працівник був прийнятий на роботу протягом строку понад 6 місяців;
- 3) 3 місяці, якщо працівник був прийнятий на роботу протягом не менше 3-х років [6].

Аналізуючи КЗпП України можна зазначити, що вітчизняне законодавство є більш демократичнішим, адже, якщо проводити аналогію з ТК Польщі виходить, що чим більш кваліфікований працівник, тим складніше йому звільнитися за власною ініціативою. Зрозуміло, що такий довгий термін пов'язаний з заміщенням досвідченого працівника рівноцінним працівником (тривалий пошук такого працівника), проте фактично кваліфікований працівник стає так званим «заручником» свого професіоналізму.

Щодо законодавства України, то КЗпП встановлює двотижневий строк для розірвання трудового договору зі впливом якого трудові відносини припиняються. В частині 1 ч. ст. 38 КЗпП зазначені і обставини за якими 14-денний термін може бути скорочений [1].

При цьому КЗпП не передбачає можливості продовження цього терміну. Двотижневий строк не продовжується на період тимчасової непрацездатності працівника та час відпустки. Це означає, що трудовий договір припиняється у будь-якому випадку після закінчення двотижневого строку повідомлення, за винятком випадку, коли після закінчення такого строку працівник не залишив

роботи і не вимагає розірвання трудового договору (ч. 2 ст. 38 КЗпП) [5, с. 212-213].

В Республіці Польщі працівник може розірвати трудовий договір без попередження, якщо йому було видано медичне свідоцтво про шкідливість для здоров'я наслідків роботи в разі неможливості роботодавця перевести працівника на іншу роботу, відповідну стану його здоров'я та професії. Працівник може розірвати трудовий договір без попередження навіть якщо роботодавець здійснив серйозне порушення основних зобов'язань перед працівником. Заява працівника про розірвання трудового договору без попередження має бути оформлена в письмовій формі із зазначенням причин, що виправдовують припинення договору [3, с. 188].

У КЗпП також зазначено, що працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору. [1].

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що вітчизняне трудове законодавство повинне при аналізі зарубіжного досвіду переймати лише прогресивні демократичні аспекти в трудових кодексах, зокрема Республіки Польщі. Встановлення ж 14-денного строку повідомлення роботодавця про звільнення є юридичною гарантією захисту працівника від звільнення з ініціативи роботодавця до закінчення строку попередження та надання працівникові певного часу для обміркування доцільності звільнення, але даний період надає і можливість роботодавцю знайти нового працівника на звільнене робоче місце.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50. – 375 с.
2. Миронов В.И. Трудовое право России: [учебник] / В.И. Миронов. – М.: Управление персоналом, 2005. – 1149 с.
3. Спіцина Г.О. Особливості правового регулювання трудових відносин у Республіці Польща / Г.О. Сципіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Гельвітека, 2015. – Вип. 30. Т.1. – С. 186-189.
4. Тихонович Ю.С. Правовий механізм регулювання звільнення з ініціативи працівника / Ю.С. Тихонович // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 73. – С. 408-414.
5. Шишлюк В.Р. Порівняльний аналіз припинення трудового договору з ініціативи працівника за законодавством України і Польщі / В.Р. Шишлюк // правове забезпечення соціальної сфери: матеріали VIII Міжнар. наук. конф. студ., аспір. та молод. вчених / за ред. д.ю.н., проф. Чанишевої Г.І. – Одеса: Фенікс, 2017. – С. 211-214.
6. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. // Dz. U. – Nr 24. – Poz. 141.

Грицик С. В.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Гарантійні виплати при переїзді працівників на роботу в інші місцевість

Проголошення України правовою соціальною державою та визнання людини її прав і свобод найвищою цінністю висувають особливі вимоги до сутності гарантійних виплат. Застарілість нормативного матеріалу в галузі трудового права і, зокрема щодо гарантій та компенсацій працівникам, істотно погіршує економічну і правову захищеність працівника в державі, створює юридичні колізії, суперечності у тлумаченні норм, спори у їх практичному застосуванні.

Мета статті полягає у всебічному науковому аналізі, розкриття сутності та змісту гарантійних виплат при переїзді працівників у іншу місцевість, виявлення недоліків нормативного регулювання відносин, що виникають між роботодавцями і працівниками у зв'язку з переїздом.

Питання надання гарантійних виплат працівникам при переїзді їх на роботу в іншу місцевість досліджувалося такими науковцями Рудницька О. П., Островерх А. М., Сонін Є. О., Гончарова Г.С., Ротань В. Г., Хуторян Н.М. та інші.

Важливе місце у здійсненні трудових правовідносин займають питання переїзду працівників на роботу в іншу місцевість, що пов'язано з такими юридичними фактами як переведення, прийняття та направлення працівників і, зокрема, наданням останнім гарантійних виплат. Гарантійні виплати повинні зберігати працівнику його рівень життя коли він відволікається від роботи для здійснення невиробничих обов'язків у передбачених законом випадках. Вони виплачуються подібно до заробітної плати, але не за результат праці. Одним із таких випадків може бути переведення на роботу в іншу місцевість. Переведення – це таке переміщення працівника, при якому змінюється виконувана робота (спеціальність, кваліфікація чи посада), підприємство (установа, організація) або місцевість, де працівник раніше працював.

Частиною 1 статті 120 КЗпП України встановлено, що працівники мають право на відшкодування витрат та одержання інших компенсацій у зв'язку з переведенням, прийняттям або направленням на роботу в іншу місцевість [1]. Питання надання гарантійних виплат при переведенні, направленні та прийнятті працівників на роботу в іншу місцевість більш детально врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 року №255 «Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість.» Постанова визначає поняття іншої місцевості – це інший населений пункт [4].

Роботодавець оплачує вартість проїзду працівника і членів його сім'ї, який переїжджає, крім випадків коли надається службовий автомобіль. Працівник отримує кошти на перевезення майна, але не більше 500 кілограмів на самого працівника та 150 кілограмів на кожного члена сім'ї, який переїжджає. Здійснює гарантійну виплату в розмірі заробітної плати за шість днів, що призначаються для збирання в дорогу і влаштування на новому місці проживання (виходячи з

тарифної ставки, окладу за новим місцем роботи), а також за час перебування в дорозі на кожного члена сім'ї виплачується допомога у розмірі 25% одноразової допомоги самого працівника. До членів сім'ї належать чоловік, дружина, діти та батьки, які перебувають на їх утриманні та проживають разом [4].

Юридичні факти, що є підставою для переїзду працівника, визначені у частині першій статті 120 КЗпП України. Такими фактами є переведення працівника, його прийняття або направлення на роботу в іншу місцевість. З цими підставами пов'язується і коло гарантійних виплат, що здійснюються на користь працівників, які переїжджають. Першим юридичним фактом є переведення на роботу в іншу місцевість [2]. За нормами статті 32 КЗпП України переведення на іншу постійну роботу (на інше підприємство) в іншу місцевість допускається тільки за згодою працівника. Працівники, які переїжджають на роботу в іншу місцевість разом із підприємством так і на інше підприємство має однакове коло гарантійних виплат [4]. Наступним юридичним фактом, що є підставою для надання працівникам, які переїжджають, гарантійних виплат, є їх прийняття на роботу в іншу місцевість (частина 3 статті 120 КЗпП України). Обов'язковою умовою такого прийняття на роботу, що пов'язане з переїздом, є попередня домовленість сторін трудових правовідносин. Норма частини 3 статті 120 КЗпП України має відсильний характер і встановлює, що працівникам, які переїжджають у зв'язку з прийняттям їх (за попередньою домовленістю) на роботу в іншу місцевість, надаються виплати, що визначені у частині 2 статті 120 КЗпП України [4]. Це, зокрема стосується питання надання вказаній категорії працівників гарантійної виплати у вигляді заробітної плати. Що стосується надання одноразової допомоги працівникам, які приймаються на роботу в іншу місцевість та у цьому випадку вона може виплачуватись за погодженням сторін [2].

Відповідно до частини 4 статті 120 КЗпП надання гарантійних виплат особам при переїзді їх в іншу місцевість у зв'язку з направленням на роботу в порядку розподілу після закінчення навчального закладу, аспірантури, клінічної ординатури або у порядку організованого набору встановлюється законодавством [1]. Тому третім юридичним фактом, що є підставою для отримання працівниками, які переїжджають, гарантійних виплат є їх направлення на роботу в іншу місцевість [2]. Так, пунктом 2 Постанови передбачено, що у разі переїзду осіб в іншу місцевість у зв'язку з направленням їх на роботу в порядку розподілу після закінчення навчального закладу, аспірантури, клінічної ординатури або в порядку організованого набору виплачуються суми компенсації і надаються гарантії у порядку, визначеному пунктом 1 Постанови. Особам, які закінчили навчальні заклади, аспірантуру, клінічну ординатуру і направлені на роботу в порядку розподілу за місцем знаходження навчального закладу (аспірантури, клінічної ординатури), де вони навчались, одноразова допомога виплачується, якщо вони до навчання постійно проживали в іншій місцевості. Тобто, обов'язковим фактом, що є підставою виплати на користь таких осіб одноразової допомоги, є їх проживання у іншій місцевості від місця знаходження підприємства, куди вони направлені [4]. Правове значення направлення на відповідне підприємство молодого спеціаліста полягає у тому, що роботодавець зобов'язаний укласти з ним трудовий договір, а молодий спеціаліст зобов'язаний пропрацювати за направленням не менше трьох років. Указом Президента України «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та

працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» передбачено направлення молодих спеціалістів на роботу. Положення цього Указу поширюється тільки на осіб, які навчаються за рахунок державного бюджету і уклали відповідні угоди незалежно від часу вступу на навчання.

Отже, гарантійні виплати є своєрідним захистом матеріальних інтересів працівників в період коли він не працював і не міг отримувати заробітну плату не з власної вини. Гарантійні виплати не є винагородою за працю тому що вони не співвідносяться із кількістю та якістю виконуваної роботи. Відсутність у чинному законодавстві відповідного розмежування гарантійних і компенсаційних виплат породжує невизначеність у виборі правомірних дій з боку сторін трудового договору і як наслідок призводить до трудових спорів.

Список використаних джерел:

1. Трудовий кодекс України: Текст законопроекту № 322-08, до другого читання [Електронний ресурс] : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Рудницька О. П. Проблеми правового регулювання гарантійних виплат при переїзді працівників на роботу в іншу місцевість / О.П. Рудницька // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2009. – Вип. 43. – С. 278-284.
3. Сонін О.Є. Компенсації за трудовим правом України: дис...канд. юрид. наук: 12.00.05 / Олег Євгенович Сонін. – Х., 2003. – С. 87- 116
4. Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 року №255 // Офіційний вісник України. – Офіц. вид. – 1998. – №9. – Ст. 351. – (Збірник нормативно-правових актів України).
5. Островерх А. М. До питання щодо гарантійних виплат // Форум права. – 2008. – №2. – С. 381-386 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Desktop/FP_index.htm_2008_2_52.pdf.

Коваленко К. Я.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Правове регулювання соціальних відпусток: зарубіжний досвід

На сьогодні Україна перебуває в стані реформування трудового законодавства, тому вивчення зарубіжного законодавчого досвіду правового регулювання трудових відносин має важливе значення. Зокрема, актуальним є порівняння досвіду правового регулювання соціальних відпусток в провідних країнах світу та України.

Серед авторів, які зверталися до вивчення окремих аспектів цієї тематики та зробили певний внесок в її розробку, необхідно відзначити таких дослідників як О. В. Кайлова.

Соціальні відпустки в Україні регулюються Законом України «Про відпустки» та Кодексом законів про працю України (далі – КЗпПУ). В КЗпПУ визначені такі види соціальних відпусток:

- відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- відпустка у зв'язку з усиновленням дитини;
- додаткова відпустка працівникам, які мають дітей [5].

Важливе місце в системі соціальних відпусток належить відпусткам у зв'язку з вагітністю та пологами і відпустка для догляду за дитиною. Саме тому доцільно розглянути особливості реалізації цього права в різних країнах світу.

В Україні жінка згідно зі ст. 17 Закону України «Про відпустки» має право на оплачувану відпустку тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів - 70) календарних днів після пологів [6]. Варто зазначити, що в проєкті Трудового кодексу України ст. 196 передбачено оплачувану соціальну відпустку для чоловіків у зв'язку з народженням дитини тривалістю до 14 календарних днів [7]. На сьогодні Закон України «Про відпустки» передбачає неоплачену відпустку для чоловіків, жінки яких перебувають в післяродовій відпустці [6].

Далі жінка може взяти відпустку для догляду за дитиною до досягнення трирічного віку. Ст. 18 Закону «Про відпустки» визначає, що ця відпустка може бути частково оплачувана за рахунок підприємства, на якому працює жінка або ж без збереження заробітної плати для догляду за дитиною більшої тривалості. Важливо, що ця відпустка може бути використана батьком або іншими родичами, які доглядають за дитиною [6].

В загальному, проаналізувавши зарубіжний досвід, можна виокремити такі види відпусток, які пов'язані з народженням дитини, як материнська відпустка (оплачувана відпустка для матері в пердпологовий період та після народження дитини), батьківська (відпустка, що надається батьку в зв'язку з народженням дитини) та відпустка для батьків (гендерно-нейтральні відпустка, якою може скористатись будь-хто з батьків) [1].

Характерним для певної кількості країн є залежність права на відпустку за вагітністю та доглядом за дитиною від відпрацьованого часу на певного роботодавця. Так, у Великобританії аби піти у декретну відпустку необхідно пропрацювати не менше 26 тижнів. Британські мами мають піти у відпустку на 2 тижні після народження дитини. Далі батьки можуть взяти відпустку до 50 тижнів для догляду за дитиною, з якої 37 тижнів оплачуваних (90 % від середньої тижневої зарплатні), а далі здійснюється фіксована оплата [2, с. 198].

В Франції строк відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами складає 16 тижнів, якщо жінка народжує першу дитину. Надалі, з народженням дітей відпустка збільшується. Важливо, що якщо жінка не використовує весь термін відпустки, вона може отримати грошову компенсацію. Відпустка для догляду за першою дитиною складає 6 місяців, а для другої дитини вже може надаватися відпустка до 3-х років. Але надається такий тип відпустки співробітнику лише за умови, що він пропрацював не менше 1 року [8].

Особлива увага регулюванню відпусток за вагітністю та доглядом спостерігається в законодавстві Скандинавських країн. Зокрема, в Швеції батьківська відпустка складає 480 днів, з яких 390 днів оплачується на рівні 80-90 % від заробітної плати, а наступні 90 днів передбачають більш низький рівень

оплати. Характерно, що цю відпустку може взяти і батько, при чому йому належать 60 днів, які у випадку невикористання ним просто зникають [2, с. 198].

Що стосується США, то наразі ця країна не має спеціального законодавства, яке б регулювало надання відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами. У 1993 р. Закон про відпустки за сімейними та медичними обставинами передбачає неоплачену відпустку на 12 тижнів у зв'язку з вагітністю та пологами, турботою про новонародженого. Але аби отримати таку відпустку, необхідно пропрацювати не менше року на підприємстві. В деяких штатах передбачена оплачувана відпустка. В загальному, питання декретних відпусток більш детально можуть бути врегульовані договорами з роботодавцями [1]

В Канаді так звану «материнську відпустку» жінка може взяти на 17 тижнів, яку вона може використати як всю до пологів, так і залишити на період після народження дитини. Після цього один з батьків може використати «батьківську відпустку» тривалістю 35 тижнів. Оплата відпустки складатиме в середньому 55 % від середнього заробітку за останні півроку. Останнім видом відпустки можуть скористатися лише у випадку, якщо перед цим особа пропрацювала не менше 13 тижнів [3, с. 103].

Варто зазначити, що певні особливості має Китайська системи декретних відпусток. Термін відпустки залежить від віку майбутньої матері. Якщо жінка народжує після 23 років, вона має право на відпустку 120 календарних днів. У випадку, якщо жінка молодше зазначеного віку, відпустка складатиме 90 календарних днів. Також передбачена відпустка для майбутніх батьків, яка залежить також від віку жінки і може складати 120 або 90 днів відповідно. Важливо, що відпустка як у жінок, так і у чоловіків оплачується 100 % від заробітної плати [3, с. 103].

Таким чином, правове регулювання соціальних відпусток, зокрема, тих, що пов'язані з вагітністю та пологами, доглядом за дитиною знаходиться на різному рівні. Середня тривалість відпустки у зв'язку з пологами та вагітністю становить 16-17 тижнів. Що стосується практики реалізації права на відпустку для догляду за дитину, то її строк не перевищує 1,5 років, за виключення деяких країн. Різняться також система оплати зазначених відпусток.

Проаналізувавши зарубіжний досвід, можна зробити висновки, що на сьогодні важливе місце в законодавстві розвинутих країн займає право на реалізацію батьківських відпусток. Тому для України є необхідність затвердження цієї норми в новому Трудовому кодексі.

Список використаних джерел:

1. Відпустки, пов'язані з народженням дитини у країнах Європи: материнська та батьківські відпустки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://demostudy.blogspot.com/2012/05/blogpost_23.html

2. Дмитрієва К. І. *Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою* / К. І. Дмитрієва // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 195–199.

3. Загоруйко О. Ф. Деякі аспекти регулювання права на відпустки в законодавстві закордонних країн / О. Ф. Загоруйко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». – 2011. – Вип. 17. – С. 97–104.

4. Кайлова О. В. Опыт семейной политики в странах Европейского Союза: система родительских отпусков / О. В. Кайлова // Политика

народонаселення: настоящее и будущее: Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (в 2 книгах) / Ред. В.В. Елизаров, В.Н. Архангельский. – М: МАКС Пресс, 2005. – Кн. 2. – 2005. – С. 15–20.

5. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

6. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504/96%D0%B2%D1%80>

7. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. –

Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

8. Соціальна політика Франції з питань вагітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irf.ua/knowledgebase/news/sotsialna_politika_frantsii_z_pitan_vagitnosti

Коломієць А. М.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Компенсаційні виплати працівникам при переїзді на роботу в іншу місцевість

Розвиток сучасних технологій, а також підприємств, установ та організацій, вимагає від них розширення не лише кадрів, але територіальних меж. Трудовий договір гарантує кожному працівнику право на роботу за спеціальністю, кваліфікацією чи посадою, що визначена за згодою сторін. Це право гарантується правовими приписами статті 31 КЗпП України [1], яка забороняє роботодавцю вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором. Вимога виконувати таку роботу вважається переведенням працівника на іншу роботу. Законодавець надає роботодавцю певні можливості, встановлені статтею 32 КЗпП, щодо переведення працівників, у тому числі і в іншу місцевість. Здійснення цих можливостей дозволяється лише за згодою працівника.

Частиною 1 статті 120 КЗпП України встановлено, що підставою для одержання працівниками компенсацій є їх переведення, прийняття або направлення на роботу в іншу місцевість. Усім особам, які зазначені у статті 120 КЗпП України і Постанові, здійснюються наступні виплати:

– гарантійні – у вигляді заробітної плати за дні збору в дорогу і облаштування на новому місці проживання, але не більш шести днів і за час знаходження в дорозі;

– компенсаційні – вартість проїзду працівника і членів його сім'ї, витрати по перевезенню майна, добові за час перебування в дорозі;

– одноразова допомога на самого працівника і на кожного члена сім'ї, який переїжджає [2].

На думку переважної більшості науковців, компенсаційні виплати – це грошові виплати понад заробітну плату з метою відшкодування працівникам матеріальних витрат, пов'язаних з виконанням трудових чи інших передбачених законом обов'язків [3]. Необхідно дослідити, які виплати на користь працівників при переїзді їх на роботу в іншу місцевість є компенсаційними.

У статті 120 КЗпП України та пункті 1 Постанови не визначено кола осіб, які зобов'язані здійснювати гарантійні та компенсаційні виплати працівникам при переведенні, прийнятті або направленні їх на роботу в іншу місцевість. Лише у підпункті «д» пункту 1 Постанови зазначено, що такі виплати здійснюються за новим місцем роботи працівника. Аналізуючи вказані правові приписи стає зрозумілим, що такими особами є роботодавці - юридичні особи, на які працівники переводяться, приймаються або направляються на роботу [4].

У статті 120 КЗпП зазначається, що працівники мають право на відшкодування витрат та одержання інших компенсацій у зв'язку з переведенням, прийняттям або направленням на роботу в іншу місцевість. Наприклад, працівникам при переведенні їх на іншу роботу, коли це зв'язано з переїздом в іншу місцевість, виплачуються: вартість проїзду працівника і членів його сім'ї; витрати на перевезення майна; добові за час перебування в дорозі; одноразова допомога на самого працівника і на кожного члена сім'ї, який переїжджає; заробітна плата за дні збору в дорогу і влаштування на новому місці проживання, але не більше шести днів, а також за час перебування в дорозі. Більш детальні правила містяться у постанові Кабінету Міністрів України «Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість» від 2 лютого 1998 року №255[5].

Зазначається, що оплата проїзду відбудеться лиш за наявності відповідних проїзних документів, якщо власник надав засіб для переїзду, то компенсація не виплачується. Витрати на перевезення майна залізничним, водним або автомобільним транспортом загального користування компенсуються в межах вартості перевезення 500 кілограмів вантажу на самого працівника і 150 кілограмів на кожного члена сім'ї, який переїжджає. За згодою сторони, яка приймає, можуть бути оплачені витрати на перевезення майна більшої ваги. До того ж працівник має право на одержання добових за кожний день перебування в дорозі. Обов'язковою є одноразова допомога: на самого працівника допомога виплачується в розмірі його місячного посадового окладу (тарифної ставки) на новому місці роботи. На кожного члена сім'ї, який переїхав, допомога виплачується в розмірі 25 відсотків допомоги, виплачуваної на самого працівника.

Молоді спеціалісти, що направлені на роботу в іншу місцевість після закінчення державних вищих учбових закладів і професійно-технічних училищ, мають право на одержання гарантійних і компенсаційних виплат нарівні з працівниками, які переводяться. Іншою місцевістю для них повинен вважатися інший населений пункт щодо постійного місця проживання, а не щодо місця навчання. Особливу увагу приділимо п.5 цієї постанови, а саме ч.1-2, де зазначається, що якщо працівник не з'явився на роботу або відмовився приступити до роботи без поважних причин або якщо працівник звільнився за власним бажанням без поважних причин до закінчення строку, передбаченого

законодавством або обумовленого при переведенні (направленні, прийнятті), а при відсутності погодженого строку – до закінчення одного року робіт, то на працівника покладається обов'язок повернути всі кошти, які були йому виплачені у зв'язку з переїздом на роботу в іншу місцевість.

Отже, компенсаційні виплати виступають гарантом для працівника у його працевлаштуванні та облаштуванні на новому робочому місці. Сьогодні, на жаль, існує тенденція, що керівники усіляко обмежують їх виплату або роблять все можливо аби уникнути виплати або намагаються зекономити за будь яку ціну. Тому це питання не лише законодавчої бази, але і совісті роботодавця та зберігання власного обличчя перед своїми підлеглими.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю: Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

2. Рудницька, О. П. (2009) Проблеми правового регулювання гарантійних виплат при переїзді працівників на роботу в іншу місцевість. Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки (43). pp. 278-284

3. Трудове право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. зал. – К.: МАУП, 2003. – Ч.3. –2003. – С.108.

4. Рудницька Ольга Павлівна. Правове регулювання гарантійних виплат у трудовому праві: монографія / Рудницька О. П. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. - 176 с.

5. Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 1998 року №255 // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/255-98-%D0%BF>

Магалецький А.

Магістрант 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Гарантії для працівників на час здійснення державних обов'язків

В умовах нестабільного економічної ситуації в сучасній Україні та при наявності військового конфлікту на території держави, важливим елементом захисту економічних прав громадян являється питання гарантій прав працівників під час здійснення державних обов'язків. Зокрема, можемо говорити про важливу складову цієї проблеми, а саме гарантії прав працівників, що проходять військову службу, або альтернативну (невійськову) службу, оскільки не дивлячись на гарантії держави зустрічаємо недобросовісних роботодавців, що користуються лазівками в нормативних актах з метою не виконання зазначених гарантій. Отже, зважаючи, на вищевикладене вважаємо, що досліджувана проблема є актуальною для дослідження.

Відповідно до статті 119 Кодексу законів про працю на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чиним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватися у робочий час, працівнику гарантується збереження роботи (посади) та середнього заробітку. У випадку із військовослужбовцями нас цікавить інша частина цієї статті. Працівники, що призвані на військову строкову службу, під час мобілізації, під час особливого періоду, чи прийняті на військову службу за контрактом, або у інших випадках передбачених законом України зберігають за собою місце роботи, посаду та середній заробіток на підприємстві, установі чи організації незалежно від форми власності [1].

Категоріям працівників, що згадані у статті вище передбачена виплата матеріального забезпечення із Державного бюджету України відповідно до Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх сімей» [2].

Іншим додаткові права передбачені законом «Про військовий обов'язок і військову службу». Ст. 13 передбачає, що у випадку проходження підготовки до військової служби за працівником зберігається місце роботи, посада та середня заробітна плата, а також компенсуються кошти за дорогу та проживання. Ч. 1 ст. 21 передбачає додаткові виплати у розмірі двох прожиткових мінімумів у випадку звільнення у зв'язку з призовом або прийняттям на військову службу. Ч. 2 ст. 21 громадяни України під час виконання обов'язків пов'язаних з військовою службою, проходженням медичної комісії, або лікування на необхідний час звільняються від роботи зі збереженням робочого місяця, посади та середньої заробітної плати. Ст. 29 передбачає захист прав, тобто збереження місяця роботи, посади та середньо заробітної платні для осіб, що проходять збори військовозобов'язаних або резервістів, на термін проходження навчання [3].

Окрім військової служби маємо альтернативну службу, права таких працівників захищаються зокрема законом «Про альтернативну (невійськову) службу». Ст. 3 цього закону передбачає, що за працівником який проходить альтернативну службу зберігається право на займану раніше житлову площу, а також черговість за одержанням житла, крім того, за працівником зберігається робота, посада або в разі її відсутності альтернативна, але рівноправна посада на цьому або іншому підприємстві за згодою працівника. Крім того особа, що проходила альтернативну службу мають переважне право залишитись на роботі під час скорочення кадрів [4].

Гарантії працівникам на час виконання державних або громадських обов'язків встановлюються статтею 253 проекту ТК України. Так, працівникам на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо відповідно до трудового законодавства ці обов'язки можуть виконуватися в робочий час, працівникам гарантується збереження місяця роботи (посади) і середньої заробітної плати [5]. Працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів.

Отже, можна зробити висновок, що особи, які проходили військову службу або альтернативну їй невійськову службу зберігають за собою робоче місце, посаду та середню заробітну плату не зважаючи на форму власності підприємства, установи чи організації. При цьому гарантії захисту прав такого

працівника встановлені не тільки трудовим законодавством, а й рядом спеціальних законів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/print1514714713986281>

3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року №2232-ХІІ [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print1514877719107408>

4. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 року №1975-ХІІ [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1975-12/print1514877719107408>

5. Рудницька О. П. Правове регулювання гарантійних виплат проектом трудового кодексу України / О.П. Рудницька. Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. К. 2015. С.180-184.

Цимбалюк К. П.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університет ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Проблеми забезпечення гендерної рівності при реалізації громадянами права на працю

Україна є демократичною державою, тому невід'ємною складовою її законодавства є забезпечення відсутності будь-якої дискримінації. Це стосується і гендерної дискримінації у трудовому законодавстві.

В основному законі України – Конституції України закріплено правову основу рівності жінок та чоловіків. А саме п.3 ст. 24 Конституції України говорить, рівність у правах жінок та чоловіків забезпечується наданням рівних можливостей у праці та винагороді за неї, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством [1, с. 9-10].

Крім того, забезпечення гендерної рівності при реалізації права на працю гарантується рядом профільних нормативно-правових актів України: ст. 2-1, 22 Кодексу законів про працю України; законами України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні» а ін.

Отже, можемо зробити висновок, що українське законодавство забезпечує рівність жінок і чоловік у реалізації права на працю. Проте не зважаючи на досягнення українського законодавства, на практиці реалізація прав жінок у сфері

зайнятості має низку проблем. Зокрема, за даними Звіту Міжнародної організації праці, в Україні роботодавці надають перевагу працівникам при прийнятті на роботу, збереженні робочого місця (у випадку скорочення штату), а також за одну й ту саму роботу чоловіки отримують вищу заробітну плату [5, с. 30]. Цю інформацію підтверджують і дані української статистики, які підтверджують, що жінки отримують меншу заробітну плату ніж чоловіки за ту ж саму роботу, а також рідше претендують на керівні посади. При цьому жінки є більш освіченими, ніж чоловіки [6]. Тобто в реаліях українського суспільства ми можемо зустріти випадки дискримінації жінок при реалізації їх права на працю.

Причин цієї негативної тенденції може бути багато і вони пов'язані як з особливостями українського суспільства, низькою правовою культурою, а також недосконалістю трудового законодавства. У сфері трудового та соціального права одним із найбільш врегульованих законодавством ЄС є питання щодо заборони різних видів дискримінації, зокрема, гендерної дискримінації. Останню можна розділити на три групи: рівне ставлення, рівна оплата праці, рівне соціальне забезпечення. Необхідно зауважити, що ці форми дискримінації забороняються законодавством не тільки на робочому місці, але також і при працевлаштуванні, професійному навчанні тощо [7].

Отже, одним із факторів, який викликає гендерну дискримінацію у сфері зайнятості є саме законодавство. Зокрема, це наступні норми:

– заборона використання жіночої праці вночі. Дана норма вперше була впроваджена у 1919 р. і нею радянський законодавець прагнув виключити можливість знаходження в нічний час жінок і чоловіків, не пов'язаних родинним зв'язком. Сьогодні ж дана норма може призвести до того, що роботодавець при прийнятті на роботу в нічний час Проект нового Трудового Кодексу України дещо коригує дану норму і забороняє залучати до роботи у нічний час лише вагітних жінок [8].

– Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо удосконалення пенсійного забезпечення» передбачено продовження терміну обмеження права звернення за призначенням пенсії жінок, яким виповнилося 55 років, щодо дострокового виходу на пенсію за віком, за наявністю страхового стажу не менше 30 років та за умови звільнення з роботи до 01 січня 2022 року. Дане рішення пояснюється дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України. Проте, поставивши на перше місце економічний фактор, законодавець створює загрозу порушення соціальних прав жінок (мається на увазі право на пенсію). Адже ті жінки, які мають трудовий стаж понад 30 років і яким виповнилося 55 років, працювали в умовах, коли законодавство гарантувало їм можливість виходу на пенсію у 55 років.

Отже, українське законодавство забезпечує рівність жінок та чоловік при реалізації права на працю. Проте на практиці жінки часто зустрічаються з випадками дискримінації, що обумовлено як суспільними реаліями, так і деякими юридичними нормами, які потребують вдосконалення, що має бути враховано у новому Трудовому Кодексі України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство: Офіц. текст. – К. : Алерта, 2016. – 80 с.

2. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/page2>

4. Закон України «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 року № 5207-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

5. Чепурко Г. Гендерна рівність у світі праці в Україні [Електронний ресурс] / Г. Чепурко. – 2010. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_168924.pdf

6. Марченко С. Жіночі перспективи на ринку праці [Електронний ресурс] / С. Марченко // Укрінформ. – 2017. – 06 березня. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2186104-zinoci-perspektivi-na-tli-trudovoi-diskriminacii.html>

7. Рудницька О. П. Гендерна рівність у соціальній політиці Європейського Союзу / О. П. Рудницька. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: 36. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18 травня 2017 р.). 2017. С.55-58.

8. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні [Електронний ресурс] /О. Уварова. – Режим доступу : <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>

Ястреб М. М.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Історико-правовий аналіз розвитку законодавства про гарантійні виплати (1922-1970рр.)

Україна часто піддається критиці за відсутність реформ. Новий Трудовий кодекс - найкраща аргументація того, що все-таки ми рухаємося вперед, і це реальна реформа, і реальний крок до зміни країни, якого всі чекають, і який дасть можливість відродити українську економіку. Проте, чи можна створювати якісно новий продукт задля вдосконалення теперішнього та майбутнього не врахувавши досвіду минулого? Важливим є дослідження історичного розвитку законодавства про гарантійні виплати, виявлення його недоліків та позитивних норм, які є чинними або були безпідставно відмінені з тих чи інших причин та визначення норм про гарантійні виплати, які можна було б запозичити при реформуванні законодавства сьогодні

Метою статті є дослідження становлення та формування законодавства про гарантійні виплати (1922-1970рр.)

Гарантійні виплати – ті, що не є оплатою праці (винагородою за працю) одноразові або періодичні грошові виплати працівникам, як правило, в розмірі повного або часткового середнього заробітку (в розмірі, порівняному з минулим середнім заробітком працівника) з власних коштів роботодавця, бюджетних коштів, коштів громадських організацій, інших централізованих фондів з метою забезпечення виконання трудових, державних, громадських обов'язків (правочинів) і запобігання можливих втрат в заробітку при звільненні працівника відповідно до закону, локальних актів, трудового договору від виконання трудових обов'язків (відволіканням від роботи) або позбавлення його можливості виконувати роботу не зі своєї вини [5, с.368].

Процес формування законодавства про гарантійні виплати робітникам і службовцям прийнято поділяти на ряд етапів:

1. етап – 1922-1970 рр. – становлення та формування законодавства про гарантійні виплати;
2. етап – 1970-1990 – удосконалення законодавства про гарантійні виплати;
3. етап – 1990р. і донині – правове регулювання гарантійних виплат за часів незалежності .

Початок формування законодавства про гарантійні виплати, зазвичай, пов'язують із прийняттям Кодексу законів про працю УРСР 2 грудня 1922р.. КЗпП УРСР 1922 містив 17 розділів, що закріплювали норми, якими детально регулювалися трудові відносини, організація праці, її оплата та охорона в умовах нової економічної політики. Безпосередньо гарантійних виплат стосувався Розділ IX «Гарантії та компенсації», який, в тому числі, закріпив умови їх надання робітникам і службовцям . У ст.68 КЗпП УРСР зазначалось: «коли найнятий не виконує роботи з причини, що від нього не залежить, то платити треба за його середнім денним заробітком» [2].

Кодексом законів про працю УРСР визначалося надання гарантійних виплат у випадках:

- за робітниками та службовцями зберігався середній заробіток під час здійснення ними їхнього виборчого права в тому разі , коли здійснення цього права в робочий час було санкціоновано відповідним державним органом (ст. 77);
- за робітниками та службовцями, що викликались до суду як свідки, експерти або засідателі, зберігався середній заробіток за весь час виконання ними покладених на них судовою владою обов'язків (ст.78);
- за робітниками та службовцями, що обирались для участі як представники на з'їздах, конференціях та зборах уповноважених, що скликались органами державними, професійними й єдиної споживчої кооперації, зберігався середній заробіток на весь час виконання ними своїх обов'язків, якщо таке провадилось в робочий час (ст.79);
- призвані до червоної Армії робітники та службовці одержували при звільненні з місця роботи внаслідок призову винагороду за два тижні наперед за середнім заробітком (ст. 80);
- робітникам і службовцям, які переводились з наказу наймача, з одного місця роботи до іншого, якщо переведення поєднано із потребою змінити домівку

наймита, йому відшкодовувалися витрати за переїзд і додатково за шість днів у розмірі не нижче 1/24 середньомісячного заробітку в день (ст. 82) [2].

Не дивлячись на широкий перелік умов надання гарантійних виплат, визначених нормами КЗпП УРСР 1922р., ряд випадків не знайшов свого правового закріплення та регулювання. Проте, ці питання було врегульовано за допомогою загальносоюзних нормативно-правових актів. Чільне місце тут займала Постанова ЦВК і РНК СРСР від 14 січня 1927 р. «Про службові відрядження в межах Союзу РСР». З допомогою даного нормативно-правового акту вирішувалося значне коло питань, пов'язаних із направленням працівника у відрядження.

Так, пункт 10 Постанови закріплював, що при направленні особи у відрядження за нею зберігається займана посада; особа, що перебуває у відрядженні має отримувати винагороду, що не може бути нижчою, а ніж її фактичний заробіток на момент відправлення у відрядження; відряджуваний не отримував ніякої додаткової винагороди, зокрема, за роботу в дні відпочинку і в святкові дні. Дія Постанови не поширювалась на відрядження для наукового вдосконалення, при направленні в експедиції [1, с.96].

Важливим нормативно-правовим актом, який доповнив законодавство про гарантійні виплати стала Постанова НКП СРСР від 22 липня 1931 року № 206 «Про збереження заробітку за час виконання державних і громадських обов'язків». Даний документ розширив перелік умов, визначених КЗпП УРСР 1922р. при яких за працівником, що виконував державні чи громадські обов'язки зберігалася його фактична заробітна плата за місцем роботи. Було визначено збереження заробітної плати за працівником при виконанні державних чи громадських обов'язків у випадках:

- участі в судових засіданнях як народних засідателів, громадських обвинувачів, експертів або свідків, виклику як експертів або свідків в органи дізнання чи слідства, а також як представників профспілок чи експертів в засіданні примирної камери чи третейського суду;
- здійснення виборчого права;
- участі в піонерських зльотах – загальносоюзних, республіканських і місцевих [3].

У цих випадках та при виконанні військового обов'язку за працівниками зберігався середній заробіток за час проїзду до місця виконання відповідних державних чи громадських обов'язків і в зворотному напрямку. Дану Постанову неодноразово доповнювали нормами, які розширювали або звужували випадки надання гарантійних виплат.

Протягом тривалого часу розвитку та вдосконалення гарантійного законодавства не відбувалося, що було спричинено періодом війни та повоєнної відбудови. Першим документом післявоєнного періоду, що релював гарантійні виплати стало Розпорядження від 8 грудня 1955р. № 1320 «Про збереження середньої заробітної плати, про порядок надання днів відпочинку донорам за дні їх перебування на обстеженні чи здачі крові в установах охорони здоров'я та безперешкодно відпускати їх з роботи для цієї мети». Дане розпорядження закріплювало збереження за працівником середню заробітну плату в день його перебування в закладі охорони здоров'я з метою обстеження та здачі крові. Ці норми увійшли до нового, прийнятого 10 грудня 1971 КЗпП УРСР [4, с.18].

Відбулося і вдосконалення правового забезпечення гарантійних виплат військовослужбовцям. Так, Законом СРСР від 12 жовтня 1967 року «Про загальний військовий обов'язок» були встановлені гарантійні виплати для працівників, які залучались до виконання військових обов'язків, передбачених цим законом.

Отже, проаналізувавши період (1922-1970рр.) у розвитку гарантійного законодавства бачимо, що він відзначився прийняттям значної кількості нормативно правових актів, а головне, КЗпП УРСР 1922р., які в комплексі поклали початок врегулюванню питань про надання гарантійних виплат робітникам і службовцям, визначили підстави надання таких виплат, розмір та порядок обчислення заробітної плати. Проте, були наявні і певні прогалини у законодавстві, зокрема, в жодному із документів не було визначено, що за працівником, з підстав передбачених законом, зберігалась не тільки заробітна плата, а й місце роботи (посада).

Список використаних джерел:

1. Гордеев Игорь Анатольевич. История становления и развития советского трудового права : 1917-1941 гг. : диссертация ... кандидата исторических наук : 07.00.02.- Курск, 2002.- 232 с

2. Кодекс законов о труде 1922г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

http://elibrary.ru/bitstream/123456789/3337/1/sovetskaya_yustitsiya_1922_39-40.pdf

3. Коротков В.С. Гарантийные выплаты и гарантийные доплаты к заработной плате по советскому трудовому праву: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.05 —Трудове право і право соціального забезпечення / В.С. Коротков. – М., 1965.

4. Рудницька О.П. Правове регулювання гарантійних виплат в трудовому праві /О.П. Рудницька. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 176 с.

5. Трудове право України [текст] підручник / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 472 с.

Нишпал І. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Шляхи європеїзації українського права

Проголосивши незалежність, Україна визначила свій шлях розвитку в напрямку побудови демократичного суспільства. Сьогодні інтеграція України в ЄС – проголошена стратегічною метою держави.

Європеїзація є однією з найпопулярніших тем європейського наукового простору. Інтерес до неї, звичайно, пов'язаний з поглибленням інтеграційних процесів у межах Євросоюзу та перетворенням його з об'єднання держав на наднаціональне утворення, що є самостійним актором і суб'єктом міжнародних відносин. Належну увагу цій проблемі приділили, зокрема, такі європейські й американські вчені, як Фоссум Д. Е., Русконі Г. Е., Пфетч Ф., Коувеліотіс К.,

Фатчс Е., Наут Р., Маурітіс ван дер Він А., Барнетт К., Фейвел А., Васіка Г., Луна-Арокас Р., Джеромі В., Вайлант Г., Ворд К., Янг К., Лайт Д., Ольсен Д. П., Біфулко М., Бейч І. та інші. Ідея європеїзації України є актуальною й у вітчизняній науці. Наприклад, «європеїзацію» політичного життя в Україні розцінює як найбажаніший результат суспільно-політичних трансформацій О.О. Ковальова [1].

Метою цієї роботи є дослідження напрямів наближення українського права до стандартів ЄС.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в Україні активізувалися процеси євроінтеграції. Насправді, основним завданням на цьому шляху є розбудова Європи в самій Україні – так звана європеїзація України.

Необхідність такого підходу зумовлена тим, що на відміну від громадян країн-членів ЄС «більшість громадян України не відчують себе європейцями, не усвідомлюють свою належність до культури й історії європейського співтовариства» [2, с. 54]. Тому державна політика направлена на те, щоб адаптувати законодавство України до законодавства Європейського Союзу. Україна визнала юрисдикцію європейських інститутів захисту прав і свобод людини, відбулося оновлення правових інститутів, особливих змін зазнало конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне, земельне законодавство, прийняті закони, що визначають статус Збройних Сил України.

В Україні за роки незалежності створені правові засади для функціонування правової державності та її основні механізми, а саме: закладені основи парламентаризму, реалізовано принцип поділу влади, створено Конституційний Суд та Вищу раду юстиції, відбувається реформа судової влади з метою досягнення незалежності суду.

Як зазначає К. Демке, термін "європеїзація" частіше визначається як процес, що має певний політичний, економічний, правовий і культурний наслідки для держав-членів. Тільки в окремих випадках він описується як процес конвергенції у розумінні гармонізації і наближення [3].

Існує проблема створення єдиного правового поля, при цьому необхідно враховувати той факт, що у світі існує декілька національних правових систем. Найпоширенішою правовою системою є континентальна, основою якої є людина із системою її суб'єктивних прав та інтересів, завдяки яким формуються суспільні та державні інтереси.

Протягом останніх років велика кількість європейських держав спрямовує свої зусилля на побудову правової системи, яка регулюватиме функціонування міждержавного формування - об'єднаної Європи. Ця права система, що має назву "Європейське право. Розглянувши існуючі правові системи, можемо стверджувати, що права система України належить до континентальної правової системи. Україна реалізувала стратегічний курс, спрямований на входження до європейського простору і набула повноправного членства в 50 міжнародних організаціях та поступово реалізує свій намір вступу до Європейського Союзу.

Як відомо, головними передумовами вступу та перебування України у більшості з названих організацій є визнання нашою державою принципу верховенства права, забезпечення прав та основних свобод людини. Особливого значення надається питанням приведення національного законодавства у відповідність з європейськими нормами та стандартами. І тут роботи надзвичайно

багато. За даними ряду експертів, для входження у правове поле Європи Україні потрібно прийняти нові або внести відповідні зміни майже до 4 тис. законів та інших нормативно-правових актів. Фактично йдеться про створення цілком нового законодавства, причому у багатьох випадках започаткованого на міжнародних принципах та стандартах, які раніше у практиці нашої держави не використовувалися. [4].

Як зазначає провідний теоретик права, Н. Оніщенко, “правовий порядок прямує від сваволі й несправедливості до правової регламентованості, юридичної захищеності свобод, тобто до правової держави. До того ж відбуваються процеси, здатні докорінно змінити картину світу, місце і роль у ньому людини. Йдеться про фундаментальні зміни в технічній, інформаційній, економічній, правовій сферах, які ламають політико-правові підвалини та державні кордони на користь глобальних структур. Та попри позитивні зміни, зберігаються такі негативні явища, як: зростання злочинності, масові порушення прав людини, найглибше відчуження особистості від влади і держави. [5].

В Україні традиції демократії і правової державності не міцні, але є підстави сподіватись, що вона не зверне зі шляху побудови правової держави. Адже — це європейська держава з багатими історичними і культурними традиціями. Рівень культури її народу, «правового почуття» дає можливість побудувати політичну організацію суспільства, яка відповідала би необхідному рівню забезпечення прав і свобод особи та громадянина, ефективністю функціонування влади сучасним цивілізованим державам. Звичайно, доля правової державності в Україні буде не простою. [6].

Перед Україною постає ряд переваг інтеграції в Європейський Союз, а саме: покращення економічної ефективності – система була б конкурентноздатною на міжнародному рівні, пропонуючи та розподіляючи якісні товари та послуги на внутрішньому ринку із зростаючим процвітанням всього населення, зміни в соціальній сфері – доступ до найкращої освітньої перспективи, охорони здоров'я, забезпечення пенсіонерів і соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками, вільний взаємообмін із Західною гуманістичною культурою, становлення України як частини глобального суспільства.

Таким чином, процес гармонізації стандартів побудови європейського життя в нашій країні передбачає гармонізацію стандартів, законів, адміністративних процедур та зростаючу торгівлю.

Це вимагає величезної напруги сил усього народу, мудрості, далекоглядності і патріотизму політичної та культурної еліти суспільства. Здійснення таких перетворень можливе лише за умови активного зближення законодавства України з правом Європейського Союзу, Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та інших європейських міжнародних організацій.

Згідно з соціологічними дослідженнями – українці підтримують вступ до НАТО та ЄС. Президент П. Порошенко повідомив, що почались обговорення щодо змін в Конституцію у цьому напрямку. "Зараз ми обговорюємо в моїй команді пропозицію «заякорити» в Конституції стратегію вступу України до ЄС та НАТО"[7].

Отже, інтеграція України в ЄС – найкращий спосіб реалізації національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Ковальова О.О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2003. – 340 с.
2. Європейська інтеграція України: громадська думка // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 5.
3. Demmke Christoph. Undefined Boundaries and Grey Areas: The Evolving Interaction Between the EU and National Public Services / European Institute of Public Administration. - Maastricht- Eirascope, 2002/2. - 52 p.
4. Гудов Я. В. Європеїзація українського права як чинник світового розвитку / Я. В. Гудов // Наука і суспільство. - 2010. - № 9. - С. 5-12
5. Лаба О. В. Основні риси сучасної правової системи України / О. В. Лаба // Часопис Київського університету права. - 2010. - № 1. - С. 33-39.
6. Зайчук О. Правові системи сучасності та тенденції їх розвитку / О. Зайчук, Н. Онищенко // Право України. - 2002. - № 11. - С.23-26.
7. [Електронний ресурс]/ Режим доступу до ресурсу: <https://prn.ua/pidtrimane-suspilstvom-pragnennya-vstupu-do-yes-ta-nato-potribno-zayakoriti-v-konstitutsiyi-poroshenko/>

Талавер М. О.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Касты в Індії та утвердження прав людини в світі

У Стародавній Індії задовго до приходу аріїв склалася високорозвинена цивілізація. Ранньокласове суспільство існувало в Індії ще в III тис. до н.е. і було ровесником цивілізації Стародавнього Єгипту і Шумерії.[1, с. 41-42]

Специфіка суспільного ладу Стародавньої Індії полягала в розподілі людей за кастами – замкненими групами. Поділ людей на певні замкнені групи мав місце в Стародавніх Єгипті та Ірані, але в Індії станова належність жителів набула найзавершенішої форми

В Індії професія, посада, величина одержаної спадщини, процент за договором про позичку і навіть міра покарання індуся визначалася належністю до варн. Крижанівський

С. Ф. Ольденбург зазначав, що в Індії "без брахмана не можна й кроку ступити, від дня свого народження до самої смерті й похорону людина залежить від брахманів, бо залежить від богів, і шлях до богів — через брахманів; і жертва, й молитви — шлях до богів — в їхніх руках".[2, с.32]

Крім брахманів існували й інші варни: кшатрії були військовою елітою; вайші - землероби, ремісники, торговці; шудри - зубожілі, що залишили громаду селяни, чужинці, відпущені на волю раби. Роль цієї варни полягала у виконанні важких робіт. Варна шудрів - це найнижчий стан слуг. Так, більшість індуїстських селян є шурами.[2, с. 10]

Саме слово варна означає в перекладі з санскриту колір, зовнішній вигляд або якостей. Згадування в чотирьох варнах уперше зустрічається в Рігведі, яка повідомляє: "Коли Порушу (первинної, божественної людини) розчленували. Його

рот став брахманом, його руки зробилися раджанья (кшатрії), його стегна - вайш'я, з ніг народився шудра". [3, с. 54]

Поділ людей на касту здійснювався виходячи внутрішніх якостей людини, властивих йому. Так, вважалось, що діти з варни брамінів відрізняються від дітей інших варн тягою до пізнання світу, здібностями до навчання і вчення інших, вдумливістю і споглядальністю, тому найбільш відповідними професіями для них буде виконання функції жерців, навчання писемності, лікування хвороб і природна декламація священних текстів. Діти з варни кшатріїв мають високу міру раджаса, вони войовничі за своєю природою і дуже енергійні, на відміну від вайшів, які схильні до мирних занять і ретельності, шудри ж не маючи ніяких особливих талантів і розумових здібностей народжуються для того, щоб служити трьом першим варнам, виконуючи (сівба) - тобто працювати не за гроші, а за совість.

Перші 3 варни називалися "двіджи" – двічі народженими, оскільки мали право на друге "духовне" народження в процесі ініціації і упаяни - пов'язання священної мотузки. Після 2 народження хлопчик мав право слухати і читати Веди, що було не доступне шудрам.[4, с. 11]

Закони Ману вводять жорстку кастову систему як соціальний інститут, відносячи людину до певної варни (чи касты-джаті) виключно по праву народження і взагалі ігноруючи його особисті якості. Перехід людини з однієї касты в іншу або не можливий взагалі або край тривалий[5]

"Низьконароджений отримує природу батька або матері або обох; він ні в якому разі не може приховати свою дійсну суть. [6]

Навіть людина, народжена в родовитій сім'ї, якщо у нього змішане походження, приймає у більшій або меншій мірі природу його батька. У консерватизмі «Законів Ману» відобразились застійні явища, які стали характерними для староіндійського суспільства на рубежі двох епох.

В 20 столітті після національно-визвольної війни в 1950 р. була прийнята Конституція Індії, в якій вперше не було відмінностей людей за кастовою ознакою. Магатма Ганді робив спроби відмінити поділ суспільства на касты. Офіційно дискримінація за ознакою касты в Індії заборонена.

Сучасна Індія демократична, світська держава. Конституція Індії забороняє: дискримінацію за ознакою релігії, раси, касты, місця народження -

Таким чином, можна зробити висновок, що кастовий поділ, що з'явився в індуському суспільстві, в стародавньому світі змінюється відповідно до демократизації всіх цивілізацій в світі.

Список використаних джерел :

1. Макачук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4- те, доп.- К.: Атіка, 2004.- 616 с.

2. Ольденбург С. Ф. Культура Индии. М., 1991.- 277 с.

3. Конституція Індії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yport.inf.ua/konstitutsiya-indii-55937.html>

4. Законы Ману / Перевод С. Д. Эльмановича, проверенный и исправленный Г. Ф. Ильиным. —.Москва: Наука, 1992.- 497 с.

5.Кастові системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://indonet.ru/Statya/Kastovaya-sistema>

6. Варни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Варны>

Мельниченко А. С.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Загальна характеристика латиноамериканської правової системи

У науці порівняльного правознавства досить дискусійною темою є про місце правових систем Латинської Америки серед інших систем сучасності, під яким впливом права ця система виникла. Над проблемою розпізнавання правових систем латиноамериканських країн працювали такі вчені як К. Цвайгерт, О. Ф. Скакун, Р. Давід, О. Малько, А. Саїдов, Р. Леже та ін..

Мета дослідження зумовлює необхідність аналізу вивчення особливостей правової системи латиноамериканських країн, дослідити основні етапи розвитку правових систем, загально охарактеризувати їх.

Перш за все латиноамериканське право – права група, яка є складовою частиною романо-германської правової сім'ї та включає в себе національні правові системи держав, розташованих на території Південної та Центральної Америки (Латинська Америка) [1].

О. Ф. Скакун вважає, що латиноамериканське право утворює окрему групу змішаного типу правової системи. Обумовлено воно спільністю історичних шляхів їх виникнення і подальшого розвитку під впливом континентального права, єдністю в структурі системи права і норми права, спільністю основного юридичного джерела права — нормативно-правового акта і принципів регулювання суспільних відносин, однаковим сприйняттям американського конституційного права[2].

Для обґрунтованого розпізнавання правових латиноамериканських систем, необхідно провести аналіз особливостей їх історичного становлення, виділити найважливіші їх ознаки.

В історії формування і розвитку права країн Латинської Америки виділяють чотири етапи: 1) до колоніальний; 2) колоніальний; 3) формування національних правових систем; 4) сучасний.

I етап - доколоніальний (з давніх часів і до початку XVI ст.). Цей період пов'язаний з формуванням правових начал, що заклали основи латиноамериканського права.

II етап - колонізація (XVI—XVIII ст.). Розвиток права цього періоду обумовлений завоюванням територій індіанських племен європейськими державами (Іспанією та Португалією) і формування колоніального права. Цей процес супроводжувався знищенням їх правових начал і правових звичаїв. Місце древніх деспотій зайняла іспанська держава. Земля в колоніях оголошувалася власністю корони, але фактично з XVI ст. переходить у руки колонізаторів-конкістадорів і католицької церкви.

Таким чином, законодавство цього періоду закріплювало феодальну систему поземельної власності і становий поділ суспільства, які надавали уродженим іспанцям і креолам феодальних привілеїв (дворянські титули) і встановлювали неповноправність індіанців, негрів і осіб мішаного походження (метисів, мулатів).

III етап – формування національних правових систем. Цей період охоплює Визвольну війну (1810 – 1826 рр.) і утворення незалежних латиноамериканських держав.

IV етап – сучасний або після здобуття незалежності (сер. XIX ст. — поч. XXI). Упродовж цього етапу запроваджується романо-германська модель права, що обумовлено історичним впливом європейської колонізації. Відбуваються такі процеси: заміна колоніального права національним, розвиток основних галузей публічного і приватного права, формування антимонопольного законодавства; кодифікація законодавства за романо-германським типом, що сприяла правовій експансії французьких, іспанських, португальських, німецьких та італійських кодексів; проведення земельної реформи (з 60-х років XX ст.), спрямованої на витіснення латифундій і мініфундій; подальші затвердження і реалізація демократичних політико-правових інститутів.

Зараз у латиноамериканських державах спостерігається тенденція переходу до демократичного правління. Права людини, демократія, верховенство права належать до основоположних цінностей сучасного світу. Ці правові системи базуються також на Загальній декларації прав людини (ООН, 1948р.).

Тому, в другій половині XX ст. законодавці частіше почали звертатися до італійського, німецького і швейцарського права, а в окремих випадках — і до англо-американського права. Посилюється також правовий вплив Іспанії. [4]

Сьогодні правові системи латиноамериканських країн не далекі до романської групи континентального права. Проте, їх не можна віднести до романо-германського типу правової системи через те, що конституційне право цих країн складалось під впливом американського права. Отже, латиноамериканське право в собі поєднало дві моделі права – романо-германську (галузь приватного права) і англо-американську (галузь публічного права).

На думку деяких дослідників право країн Латинської Америки можна віднести до окремої правової групи у складі романо-германської правової сім'ї, тому що воно має специфічну спільність і являє універсальне об'єднання правових традицій.

З романо-германського типу правової системи латиноамериканське право запозичило таке: основне джерело права – нормативно-правовий акт; поділ права на галузі: цивільне, кримінальне та ін.; кодифікацію галузей права; делегована правотворчість (акти урядової влади); розмежування законодавчої компетенції між федерацією та її суб'єктами у федеративних державах; звичай як джерело права другорядного, допоміжного характеру; судовий прецедент.

З англо-американського типу правової системи запозичено: основні положення Конституції США 1787р.: республікансько-президентську форму правління; ряд конституційних інститутів США; конституційність закону; принципи побудови і функціонування американської судової системи. [5]

Таким чином, провівши ряд досліджень, враховуючи особливості правового розвитку систем держав Латинської Америки, сучасні напрями розвитку, висновки видатних дослідників, а також наявність своєрідних рис, впливає висновок, що правові системи латиноамериканських країн утворюють самостійну систему, в якій поєднано романо-германське та англо-американське.

Список використаних джерел:

1. Правові системи латиноамериканських держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права підручник / О. Ф. Скакун. – Х., 2006. – 324 с.

3. Бехруз Х. Сравнительное правоведение (к вопросу о его статусе, предмете) // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. Корещького В. М. НАН України. — Київ, 2006. — 508 с.

4. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов / О. Ф. Скакун; МВД Украины. Университет внутренних дел. — Харьков: Консум, 2000. — 704 с

Чугасвська Н. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правове регулювання отримання вищої освіти українськими громадянами в Україні та Польщі

Якість і доступність освіти в будь-якій державі визначають як її інтелектуальний та економічний потенціал, так і здатність адаптуватися до нових викликів у сучасних ринкових умовах. Відповідні права людини гарантуються на міжнародному рівні і законодавством більшості демократичних держав. При цьому сучасні освітні технології розвиваються швидкими темпами, а якісна вища освіта стає одним з основних критеріїв сучасного суспільства. Враховуючи євроінтеграційні процеси в українському суспільстві, наразі відбуваються значні міграційні рухи в країни Європейського Союзу. Серед них значний відсоток припадає на молодих людей, які виїжджають з метою отримання вищої освіти.

Метою дослідження є узагальнення, порівняння та аналіз різних точок зору на існуючі нормативно-правові акти стосовно отримання вищої освіти українськими громадянами в Україні та Польщі.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей.

Як в Україні, так і в Польщі, найширший перелік прав громадян на отримання освітніх послуг, де регулюються суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, розкрито в законах «Про освіту»

В Україні вищу освіту можна отримати в державному або приватному вузі. Кількість державних вузів значно перевищує кількість приватних. Щоб навчатися безкоштовно, потрібно здати ЗНО на високому рівні.

В Польщі вищу освіту можна отримувати в державних і приватних навчальних закладах: в університетах, політехнічних інститутах, вищих школах (коледжах). Як правило, державні навчальні заклади утримуються за рахунок державних коштів і за навчання на стаціонарному відділенні не стягується плата,

якщо студент навчається на правах поляка, але навчання для іноземців платне. Щоб отримувати вищу освіту в Польщі українському абітурієнту вистачить мати високі бали в атестаті.

Так само як в Україні, в Польщі навчання у вузах може проходити на стаціонарному або заочному відділенні. Зазвичай заняття на стаціонарному відділенні (що також зветься денним) відбуваються щодня, крім суботи та неділі. На заочному відділенні відбуваються так звані з'їзди, які відбуваються кілька разів протягом семестру.

В Україні навчальний рік у вузі починається 1 вересня і закінчується приблизно в травні або в червні. Точний графік канікул для студентів кожен ВНЗ призначає в залежності від дат сесій. Зимові канікули у студентів починаються в кінці січня, а закінчуються орієнтовно в середині лютого. У літній період також дати студентських канікул залежать від сесії і практики, яку часто призначають на червень, а значить на відпочинок можна буде відправитися в липні.

В Польщі навчальний рік в вузі починається 1 жовтня і закінчується приблизно в середині червня. Навчання також поділене на два семестри: зимовий і літній. Умовою продовження навчання, є завершення семестру, тобто отримання позитивної оцінки з усіх предметів.

Право на навчання має кожен українець, це підтверджено Законом України «Про освіту», де сказано, що «кожен має право на якісну та доступну освіту. Також в цьому законі підкреслено, що громадяни мають право на безкоштовну освіту: «Право на безплатну освіту забезпечується для здобувачів вищої освіти - у закладах освіти за рахунок фінансування з державного та/або місцевого бюджетів у порядку, встановленому законодавством...» [1].

В Польщі іноземці можуть навчатися на тих же умовах, як і польські громадяни (а, отже, безкоштовно). До цих груп входять: іноземці, що мають дозвіл на поселення в Польщі; іноземці, які мають Карту Поляка; іноземці з визнаним Польщею статусом біженця; іноземці, які користуються тимчасовим захистом у Польщі та інші пільгові категорії громадян [2].

Нормативно-правовим підтвердженням вище сказаному є розпорядження Міністерства науки і вищої освіти Польської Республіки від 12 жовтня 2006 року, де зазначається: «Особи, які не є громадянами Польщі, далі іменовані "іноземцями", можуть здійснювати навчання та докторантуру та інші форми навчання, а також брати участь у науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах за принципами[3]. Закон «Про освіту» визнає основні умови надання освіти в державі іноземцям: 1) міжнародних угод, на умовах, викладених у цих угодах; 2) за контрактами, укладеними з іноземними організаціями університетами, на умовах, встановлених цими угодами; 3) за рішенням міністра, який відповідає за вищу освіту, або відповідного міністра, зазначений у ст. 33; 4) за рішенням ректора університету» [4].

Решта іноземців мають право отримувати вищу освіту в Польщі тільки на платній основі. В деяких випадках, вони можуть отримати стипендію, що звільнить їх від цих оплат. За обґрунтованою заявою іноземця (наприклад низький рівень доходу сім'ї), ректор вузу інколи знижує оплату за навчання або звільняє від неї повністю.

Важливим моментом є мова навчання. В Україні студенти навчаються на своїй рідній українській мові, хоча в деяких столичних вузах є англійські курси. В Польській Республіці навчальний процес проходить на польській мові, також є

англомовні факультети (в більшості випадків для навчання на магістратурі). Для студентів – іноземців ніяких змін у навчальних планах не передбачено, всі заняття, заліки та іспити вони також складають на польській мові.

Що стосується соціальних гарантій, то звичайно, під час навчання у Польщі студент отримує дозвіл на тимчасове проживання в країні з метою навчання. Це зафіксовано в Законі «Про іноземців»: «Дозвіл на тимчасове проживання з метою отримання освіти у вищих навчальних закладах першого ступеня, другого ступеня або єдиного магістерського навчання або навчання третього ступеня видається іноземцю, якщо мета його перебування на території Республіки Польща полягає у вступі до вузу або продовження стаціонарного навчання або стаціонарного навчання в аспірантурі, а також якщо виконуються всі наступні умови: 1) іноземець представить: а) довідку установи, провідного навчання про прийняття до вузу або про продовження навчання; б) підтвердження оплати, якщо він надходить або продовжує навчання на платній основі; 2) іноземець має: а) медичне страхування відповідно до Закону від 27 серпня 2004 г. «Про медичні послуги, що фінансуються за рахунок державних коштів» або підтвердження покриття страховиком витрат на лікування на території Республіки Польща, б) достатні кошти для покриття витрат змісту і повернення до держави походження або проживання, або витрат транспорту до третьої держави, яка видала дозвіл на в'їзд, а також витрати на навчання».

В Україні відповідно до статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права кожна людина має право на медичну допомогу та медичний догляд у разі хвороби. Це невід'ємне право людини знайшло відображення у частині першій ст. 49 Конституції, яка наголошує, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Іноземні-студенти в Польщі мають право користуватися медичним обслуговуванням в Польщі, але лише за умови, якщо вони застраховані в НФЗ - Національному фонді здоров'я (NFZ - Narodowym Funduszu Zdrowia). За студентів польського походження медичну страховку оплачує вуз, де вони навчаються. Вони повинні подати усі документи про своє польське походження до навчального закладу. Особи, які не мають польського походження, повинні оплачувати свою медичну страховку за рахунок власних коштів.

Як і в Україні, так і в Польщі студенти в більшості випадків проживають в академічних корпусах гуртожитків свого вузу. І український, і польський студент має право працювати у вільний від навчання час. В Польщі дані правові аспекти для студентів-іноземців оговорені в Законі «Про просування працевлаштування на ринку праці» [5].

Етапи отримання вищої освіти та спеціальності як в Україні, так і в Польщі є подібними. Найбільша різниця між ними – це час за який студент здобуває освіту. На час також може вплинути спеціалізація студента (наприклад: всі ми знаємо, що навчання медицині у ВНЗ займає більш часу ніж, наприклад, гуманітарна спеціальність): бакалаврат – магістратура – аспірантура – курси підвищення кваліфікації.

Звичайно, українці в своїй рідній державі мають право на отримання усіх вищеперерахованих рівнів вищої освіти. Це право відновиться і до іноземців в Польщі, які за умови відповідності всім вимогам, пов'язаним з прийняттям і навчанням в вузах, можуть здобувати вищу освіту на всіх вище представлених етапах навчання.

Висновки. Отже, аспекти організаційно-правового регулювання отримання вищої освіти в Україні та Польщі є подібними. Основний перелік прав громадян на отримання освітніх послуг, де регулюються суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, зазначено в Законах України і Республіки Польща «Про освіту».

Список використаних джерел

1. Закон України "Про освіту" , Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vzn.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>

2. Закон Республіки Польща «Про вищу освіту» від 25 липня 2005 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051641365/O/D20051365.pdf>

3. Розпорядження Міністерства науки і вищої освіти Республіки Польща від 12 жовтня 2006 року «Про прийняття і навчання іноземців в вузах і професійних навчаннях та участі в наукових дослідженнях і роботах з розвитку». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061901406/O/D20061406.pdf>

4. Польська освіта: що треба знати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studway.com.ua/polska-osvita/>

5. Закон Республіки Польща « Про просування працевлаштування на ринку праці» від 20 квітня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040991001/U/D20041001Lj.pdf>

f

Щупак М. А.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Основні властивості правової системи Австралії

Дана тема дуже актуальна у зв'язку з тим, що Україна налагоджує свої відносини з країнами не тільки континентальної Європи, але й з англосаксонської системи права в цілому та австралійської правової системи для встановлення міжнародних відносин між державами з різними правовими системами та співпраці юристів, працюючих у державах з континентальною правовою системою, з юристами країн англосаксонської системи права.

Правова система Австралії формувалася під впливом англійського права. Основними юридичними джерелами там визнаються (як і в Англії) сформульоване в судових рішеннях загальне право і законодавчі акти. З появою постійних колоній англійських в Австралії (1788 р.) у них відразу ж стало застосовуватися англійський право. Надалі британська влада ухвалили, що усі норми загального права і парламентські акти, що діяли в Англії на 25 липня 1828, підлягають обов'язковому застосуванню в Австралії; надалі колоніям формально була надана можливість самостійно формувати свої правові та судові системи. Однак протягом наступного століття і до порівняно недавнього часу Австралія значною мірою копіювала вирішення англійських судів і акти британського парламенту. Разом з тим постановою, зберігає дію норм англійської права за станом

на 25 липня 1828, призвело до того, що в Австралії нині можуть застосовуватися деякі парламентські акти, давно скасовані у самій Великобританії.

Загальне право і законодавство Австралії відрізняються від англійського і північноамериканського. Позаяк в США кожний штат має власне загальне право, в Австралії загальне право є єдиним для всіх штатів (їх шість) і територій (Північна та Австралійська столична). Єдність загального права забезпечується Верховним судом Австралії. Його рішення у скаргах на постанови суду будь-якого штату є обов'язковими для всіх судів. Рішення Верховного суду Австралії і верховних судів штатів і територій мають силу прецеденту. Нижчі суди такої прерогативи не мають. Проте верховні суди не вважають себе пов'язаними своїми рішеннями, тоді як для нижчих судів вони є обов'язковими.

На відміну від загального права, єдиного для всіх суб'єктів Австралійського Союзу, законодавство становить систему законів, прийнятих як загальнофедеральним парламентом, так і окремими штатами. Законодавчі повноваження суб'єктів федерації доволі широкі. Більшість суспільних відносин (відносини земельної власності і деяких інших видів відносин власності, договірні відносини, відповідальність за заподіяння шкоди тощо) регулюється законодавством штатів. Регулювання певної частини суспільних відносин знаходиться у спільній компетенції Союзу і штатів. До виключної компетенції Союзу належить регулювання важливої і значної частини суспільних відносин (визначення юрисдикції судів і деякі інші питання правосуддя, питання наймання і звільнення, пенсійне забезпечення, шлюб і розлучення /крім приватних питань/, банківське і авторське право та ін.). У разі колізій між законами Союзу і штатів пріоритет мають загальносоюзні закони.

До 1960-х рр. вплив англійської системи на австралійське загальне право була такою великою, що постанов палати лордів та інших британських апеляційних судових інстанцій незмінно віддавалася перевага перед рішеннями австралійських судів навіть самого високого рангу. Лише за останні десятиліття австралійське загальне право стало розглядатися не як частину англійської, а в якості самостійної системи, що було закріплено у рішенні Судового комітету Таємної ради (див. про нього розділ "Великобританія") і ряду австралійських судів. Однак і понині австралійські суди у своїх постановах нерідко посилаються на авторитет англійських суддів.

Законодавство Австралії включає закони, видані парламентами Союзу і окремих штатів. До них примикають підзаконні акти відповідних виконавчих влади. Компетенція Союзу і штатів розподілена Конституції таким чином, що істотна частина правових інститутів регулюється законодавством штатів, відоме число їх виявилось в сфері збігається компетенції (у разі суперечності між ними пріоритет віддається законодавством Союзу) і дуже значне, причому вкрай важлива, частину - у виключній компетенції Союзу. Так, законодавством штатів регулюється право земельної та ряду інших видів власності, договірне право, відповідальність за заподіяння шкоди, умови праці та ін (у більшості штатів періодично видаються напівофіційні зборів діючих законів). Законодавство Союзу визначає юрисдикцію судів та регулює деякі інші питання правосуддя, запитання найму та звільнення, пенсійного забезпечення, шлюб і розлучення (крім деяких приватних питань), а також банківське і авторське право.

В даний час в Австралії ведуться роботи по реформі законодавства. З цією метою у всіх штатах створені відповідні комісії, які вносять на розгляд

парламентів штатів пропозиції з перегляду чинних законів. На початку 1970-х рр. була створена загальноавстралійська комісія, якій доручено підготувати пропозиції про "перегляд, спрощення та модернізації законів", віднесених до компетенції Союзу, а також про шляхи досягнення "однаковості" у законодавстві штатів і територій. За результатами роботи комісії були підготовлені та видані такі закони: про скарги на дії посадових осіб, про боротьбу з поширенням наркотиків, з деяких питань придбання землі, страхування та ін

В університетах кожного з австралійських штатів (крім названих це - Вікторія, Новий Південний Уельс й Південна Австралія) є юридичні факультети, на яких в основному зосереджені дослідження в галузі права.

Кодифікація нормативних актів відбувалася на рівні штатів. Наприклад, кримінальне право кодифіковане в штатах Квінсленд, Західна Австралія і Тасманія. Громадяни Квінсленда пишуться своїм Кримінальним кодексом 1899 р., розробленим для Англії юристом Дж. Стифеном у 1877 р. Не прийнятий в Англії, він став чинним у їх штаті. В інших штатах і територіях проведено консолідації актів за окремими видами злочинів (убивство, крадіжка та ін.).

На загальносоюзному рівні прийняті закони, що регулюють діяльність компаній (Закон про корпорації 1989 р.), захист від різних видів забруднення навколишнього середовища (такі акти приймаються й у штатах, наприклад, у Південної Австралії в 1987 р.). Видано закони про скарги на дії посадових осіб, про страхування, про боротьбу з поширенням наркотиків та ін. Особливу увагу приділено регулюванню правового становища корінних жителів Австралії — аборигенів.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про те, що австралійська правова система до теперішнього часу багато в чому співпадає з правовою системою Англії. Але деякі специфічні особливості суспільно політичного життя австралійського суспільства знаходять відображення в сучасній правовій системі країни.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. «Теорія держави і права» (Електронний ресурс). – Режим доступу : <https://books.br.com.ua/8878>
2. Хворостяний М. В. Австралійская правова система и её отличие от правовых систем других стран англосаксонской правовой семьи / М. В. Хворостяний // Правова держава. - 2009. - № 11. - С. 203-207. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2009_11_41.
3. Порівняльне правознавство: підручник за заг. ред. О. В. Петришина. - Х.: Право, 2012.- 272 с.

Дерманська О. В

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Українське та міжнародне законодавство про статус біженців

Проблема щодо статусу біженця є досить актуальною. Саме зараз, в силу різних проблем, таких як анексія АР Криму, окупація частини Донецької та Луганської областей, до України та інших розвинених країн направлені потоки

біженців. Для стабілізації ситуації існують відповідні нормативно-правові акти, які регламентують правовий статус біженців.

Аналіз і висвітлення даної проблеми проводили у своїх статтях Безпалова О.І., Гончаренко О.А., Микитенко С.В., Павлова В.О., Ченшова Н.В.

Метою даної роботи є дослідження у сфері реалізації прав біженців у законодавстві України, визначення прав біженців згідно законів та міжнародних актів, принципи визнання біженця особою, яка потребує захисту.

Одним із завдань є порівняння і аналіз визнання біженців та реалізації їх прав в Україні, згідно міжнародних актів.

Для початку, слід зазначити, що право пошуку притулку, насамперед зазначено у ст. 14 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина право шукати притулку від переслідування в інших країнах і користуватися цим притулком. Це право не може бути використано у разі переслідування, насправді заснованого на вчиненні не політичного злочину, або діяння, що суперечить меті та принципам Організації Об'єднаних Націй» [1].

На міжнародному рівні поняття «біженець» вперше було задекларовано у Конвенції про статус біженця 1951 року і входить в основу законодавства кожної країни. Саме у ній закріплені основні права біженців, які має забезпечувати та держава, на території якої знаходиться біженець: право сповідання релігії (ст.4); право на рухоме та нерухоме майно (ст.13); право на авторські та промислові права (ст.14); право на асоціації неpolітичного характеру та професійні спілки (ст.15); право звернення до суду (ст.16); право на працю за наймом (ст.17); право роботи на власному підприємстві (ст.18); право на вибір професії (ст.19); право на користування системою пайків (ст.20); право на житло (ст.21); право на народну освіту (ст.22); право на отримання урядової допомоги (ст.23); право на працю та соціальне забезпечення (ст.24); право вільного пересування та вибору місця проживання (ст.26); право на отримання посвідчення особи та проїзних документів (ст.27,28); право на недискримінаційне оподаткування (ст.29) [2].

В українському законодавстві визначення поняття «біженець» відповідає визначенню, яке задекларовано у Конвенції. У Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» дане поняття вживається у наступному значенні: біженець — це особа, яка внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або певних політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом внаслідок таких побоювань... 13 стаття цього закону містить визначені права біженців, які перераховані вище. До цієї категорії осіб не належать так звані економічні біженці, які залишають свою країну у пошуках кращої економічної долі.

Для порівняння понять тимчасового і додаткового захисту особи потрібно в першу чергу зрозуміти їх значення, визначення яких міститься у даному законі:

- додатковий захист — форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок обставин, які загрожують їх життю, безпеці чи свободі (п.4 ч.1 ст. 1);

- тимчасовий захист — форма захисту, що є винятковим практичним заходом, обмеженим у часі, і надається в Україні іноземцям та особам без

громадянства, які масово прибули в Україну з країни, що має спільний кордон з Україною, і не можуть повернутися в країну постійного проживання через обставини, зазначені у пункті 14 частини першої цієї статті (п.21 ч.1 ст.1);

- особи, які потребують тимчасового захисту — іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження (п.14 ч.1 ст.1) [3].

До категорій осіб, які можуть бути віднесені до тих, що потребують додаткового захисту, можуть бути віднесені певні політичні особи, чи ті, які зазнають утисків у своїй державі.

Що ж стосується категорії осіб, що потребують тимчасового захисту до них можуть бути віднесене населення, що не бажає проживати на території АР Крим, окупованих частин Донецької та Луганської областей, у зв'язку з її захопленням, а також виникненням певних колізій між правовідносинами, що регулювались законодавством України і діючим законодавством на захопленій території.

Конституцією України, а саме статтею 26, зазначено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, — за винятками встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Для вирішення цього питання, особа має звернутися або до Державної прикордонної служби або безпосередньо до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [4].

А постановою Кабінету Міністрів про «Порядок надання біженцям грошової допомоги та пенсії» встановлено розмір одноразової грошової допомоги для придбання товарів першої необхідності, що становить один неоподатковуваний мінімум доходів громадян на особу старше 16 років та 60% від даної суми для дітей до 16 років [5].

Окрім Загальної декларації прав людини та Конвенції про статус біженця 1951 року, серед міжнародних договорів, які регламентують права біженців можна назвати Шенгенську угоду, Дублінську конвенцію, Женевську конвенцію, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) 1977 р., Нью-Йоркський протокол про статус біженців, а також Європейську угоду про передачу відповідальності за біженців (1980 р.). Тому, відповідно до чинного міжнародного законодавства, у всіх країнах повинен забезпечуватися захист біженців.

Наведемо статистику щодо шукачів притулку в Україні станом на 2010-2016 роки, що становить: 2010 р. — 1500 осіб, 2011 р. — 890 осіб, 2012 р. — 1860 осіб, 2013 р. — 1310 осіб, 2014 р. — 1173 особи, 2015 р. — 1443 особи, 2016 р. — 656 осіб [6].

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) значимо основні демографічні дані у 2017 році. Отже кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) сягнула 1 592 430 осіб. Шукачів притулку нараховано близько 6625 осіб та 5463 особи без громадянства. Число біженців сягнуло 3253 і якщо розподіляти їх за країнами походження, тоді складеться наступна картина: Афганістан — 1497, Сирія — 446, Вірменія — 194, Азербайджан — 157, Росія та Сомалі — по 133, інші країни — 742 [7].

Загалом в Україні внутрішньо переміщеними особами рахують жителі, які виїхали з анексованого АР Крим та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Близько 40% подалися до Центральної частини, 20% до Західної України. Найбільше таких осіб продалося до міста Харків.

Як висновок можна сказати, що країна намагається боротися із міграційною проблемою поступовими, а не радикальними методами. А головним є те, що права біженцям надаються по міжнародним стандартам: право на роботу; право на навчання у навчальному закладі (за вибором); забезпечується житлом; виплачується допомога, розмір якої встановлюється державою; для подорожей за кордон особі видається закордонний паспорт, за яким вона може подорожувати по інших країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини // Генеральна Асамблея ООН. — 10.12.1948.-Ст.14.
2. Конвенція про статус біженців // Женева. — 28.07.1951.-Ст. 4, 13-29.
3. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» // ВР України.-08.07.2011.-№ 3671-VI.-Ст.1 ч.1 п.1, Ст.13.
4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2017 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). — К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017.-Ст.26.
5. Постанова Кабінету Міністрів про «Порядок надання біженцям грошової допомоги та пенсії» // КМ України.-06.07.1998.-№ 1016-98-п.- Пункт 7.
6. Статистичні дані по кількості шукачів притулку в Україні за 2010-2016 роки [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/uk/resursi/statistics>
7. Інформаційна довідка УВКБ ООН [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/dlya-presy>

Сіончук В. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Шлюбно-сімейні відносини у Радянській Україні періоду I та II Кодифікації

Активний розвиток і неоднозначність сучасних тенденцій у шлюбно-сімейній сфері потребують більшої уваги як до їх історичної еволюції, так і до сучасних факторів їх розвитку. Це складає актуальність даної роботи. Більшість гострих проблем української сім'ї – недовготривалість і нестабільність шлюбу, масова однодітність чи, навіть, бездітність сімей, інші проблеми через

недосконале врегулювання шлюбно-сімейних відносин є наслідком довготривалих процесів, що відбувалися у радянський період, а також особливостей модернізації «за радянським типом». Без виявлення і подолання цих пережитків неможливо визначити шляхи вирішення зазначених проблем на сучасному етапі розбудови правової держави в усіх сферах суспільного життя, зокрема у сімейному законодавстві.

Значним етапом у розвитку правового регулювання майнових відносин подружжя в Україні став радянський період. Аналізу цього етапу було присвячено чимало наукових праць таких учених, як Є. М. Ворожейкін, К. О. Граве, Н. М. Єршова, Г. К. Матвеев, В. Ф. Маслов, А. П. Ткач, В. С. Кульчицький, Г. П. Циверенко, Ю. С. Червоний.

Метою роботи є дослідження шлюбно-сімейного права Радянського союзу в часи двох кодифікацій.

Першою галуззю, в якій було здійснене регулювання, були шлюбно-сімейні відносини. 20 лютого 1919 року були прийняті декрети РНК УСРР "Про організацію відділів записів актів громадського стану", "Про громадянський шлюб та про введення книг актів громадянського стану", "Про розлучення". Ці документи підкреслювали законність тільки громадянських шлюбів. Церковний шлюб оголошувався приватною справою осіб, які одружувалися, тобто був не обов'язковим. Скасовувалися такі обмеження шлюбу, як дозвіл батьків, різниця в віросповіданні. Проголошувалася свобода розлучення.

У липні 1919 в Україні також був прийнятий сімейно-шлюбний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки, який, однак, фактично не набрав чинності у зв'язку з військовими подіями на території України[1, с.63-67].

На підставі виданого 20 лютого 1919 року Декрету Раднаркому СРСР законним почали визнавати шлюб, укладений в органах державної влади, а такий, що укладався за релігійним обрядом, більше не створював правових наслідків[2, с. 14-16].

Цей Декрет проголосив, що віднині в УРСР обов'язковими та законними визнаватимуться в майбутньому шлюби, зареєстровані в органах РАЦСу, що до речі залишилося і до наших часів, адже Новий Сімейний Кодекс України не визнає шлюб, не зареєстрований в органах РАЦСу.

Післяреволюційними законодавчими актами нова радянська влада намагалася змінити усталений століттями порядок - зробити незалежність подружжя один від одного в майнових відносинах реально[1, ст. 64].

31 травня 1926 р. був прийнятий новий "Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР". Даний кодекс включав 5 розділів: про сім'ю; про опіку та піклування; про шлюб; про зміну громадянами своїх прізвищ та імен; про визнання особи безвісно відсутньою або померлою. Кодекс 1926 р. поряд із зареєстрованим шлюбом визнавав й так званий фактичний шлюб, тобто не оформлений в органах РАЦСу.

Сімейним кодексом 1926 р. було зрівняно у правах фактичний і зареєстрований шлюб, тобто, можна вважати, відмінено обов'язкову реєстрацію шлюбу[3].

Кодекс визнавав тільки державну реєстрацію шлюбу (ст. 105). Згідно зі ст. 106 "вчинення релігійного обряду не має ніякого правового значення і не може правити за доказ подружжя". Як реєстрацію шлюбу, так і розлучення проводили органи РАЦСу.

У ньому визначалося, що фактичні шлюбні відносини вважалися укладеними за таких умов: спільне проживання чоловіка та жінки; наявність спільного господарства; вияв сторонами подружніх стосунків перед третіми особами в особистому листування або інших документах; взаємна матеріальна підтримка та спільне виховання дітей (якщо існують).

Спеціальна глава Кодексу присвячувалась розгляду інституту усиновлення, який був вперше введений в українське законодавство, оскільки в цей період вже були умови для здійснення контролю за цими відносинами з боку держави[4, с. 30].

Кодекс регулював опіку і піклування: порядок встановлення і зняття, призначення і звільнення опікунів, права і обов'язки опікунів і піклувальників. Фактично вперше в Україні закріплювався принцип рівності прав і обов'язків подружжя, їх незалежність. Кодекс вводив поряд з особистим майном таке поняття, як спільне майно подружжя. Роздільною власністю визнавалося лише майно, яке було придбане до шлюбу, а майно, придбане подружжям під час спільного життя, – спільним, яке у випадку розлучення поділялося на рівні частки. Праця дружини по веденню домашнього господарства і вихованню дітей прирівнювалась до праці чоловіка по добуванню засобів до існування [4, с. 31].

Згідно з новими вимогами кодексу 1926 року, мінімальний шлюбний вік встановлений для чоловіка це 18 років і для жінки 16 років. Особи, які на даний момент вже були одружені, визнані психічно обмеженими, споріднені по прямій лінії, або повнорідні чи неповнорідні брати і сестри, одружитися не мали права.

У середині 1930-их років більшовики у своїй практиці відмовилися наслідувати марксистську теорію відмирання сім'ї. Лозунг «сім'я — для людини» замінили на принцип «людина — для сім'ї». Це стало можливим завдяки відродженню цінностей патріархальної сім'ї: забороні абортів, обмеженню розлучень, невизнанню незареєстрованих шлюбів, підвищенню уваги до «моральності» при призначенні на відповідальні посади[5, ст.149].

У 1947—1953 роках шлюби між громадянами ССРСР і чужинцями були заборонені, і такі особи не мали права одружуватись.

Кодекс регулював широкі питання, пов'язаних із правовідносинами між батьками і дітьми. Підвищувалась відповідальність батьків за виховання дітей. Зі змінами і доповненнями Сімейний кодекс 1926 р. діяв більше 30 років, до Другої Кодифікації 1958 року.

З 1 жовтня 1968 року в Україні діють «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і родину», а з 1 лютого 1970 року увійшов у силу виданий на їх основі «Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР». В Українській РСР Кодекс про шлюб і сім'ю було затверджено Верховною Радою 26 червня 1969 р. З певними змінами та доповненнями він проіснував до 1 січня 2004 р. [1, ст.64-65]. Завданням кодексу є «подальше зміцнення радянської сім'ї, яка ґрунтується на принципах комуністичної моралі і комуністичному вихованні». Для укладення шлюбу потрібна взаємна згода обох осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку, який був 18 років для чоловіків і 17 років для жінок. Кожний з подружжя користується в родині рівними правами і має рівні обов'язки. Майно, нажите подружжям за час шлюбу, є спільною власністю, яке у разі розлучення ділиться навпіл.

Закон УРСР від 20 червня 1969 р., який набрав чинності 1 січня 1970 р. мав такі завдання та цілі: подальше зміцнення сім'ї; побудова сімейних відносин

на добровільному шлюбному союзі жінки і чоловіка, на вільних від матеріальних розрахунків почуттях взаємної любові, дружби та поваги всіх членів сім'ї; виховання дітей сім'єю з обов'язковим піклуванням батьків про їх здоров'я, фізичний, духовний, моральний розвиток, навчання і підготовку до праці на благо народу; всебічна охорона інтересів матері і дітей; виховання почуття відповідальності перед сім'єю.

Цей Кодекс встановив порядок і умови одруження, врегулював особисті та майнові відносини, які виникають в сім'ї між подружжям, між батьками і дітьми, між іншими членами сім'ї, відносини, які виникають у зв'язку з усиновленням, опікою та піклуванням, прийняттям дітей на виховання, порядок і умови припинення шлюбу, порядок реєстрації актів громадянського стану.

Отже, виявлення і дослідження розвитку державно-сімейних відносин у радянській Україні становить значну цінність та досвід для об'єктивного відтворення минулого, звернення до сучасності, окреслюючи визначальні орієнтири в розв'язанні шлюбно-сімейних проблем сьогодення. Виявлено, що чимало норм збереглися і функціонують на сучасному етапі розбудови та вдосконалення всіх галузей права, зокрема і шлюбно-сімейного. Враховуючи це, слід сказати, що радянське шлюбно-сімейне право є фундаментом національного шлюбно-сімейного права України.

Список використаних джерел:

1. Циверенко Г.П., Трикоз О.О. Шлюбний договір: українська сучасність. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Юридичні науки". 2013. №1(4). – 112 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України : [навч. посібник] -К. : Атіка, 2003. – 416 с.
3. Куріленко О. "Фактичний шлюб" як прояв правового нігілізму // Журнал Верховної Ради України "Віче". – 2013. - № 12. – 32 с.
3. Индиченко С.П., Гопанчук В.С., Дзера О.В., Савченко Л.А., Сімейне право: Навч. посібник. – К.: Вентурі, 1997. – 272 с.
4. Лахач Т.О. Історіографічні аспекти проблеми державної регламентації шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні 1920-1930-х років : / Історична пам'ять. 2012. № 27. – 188 с.
5. Слюсар Л.І. Модернізація шлюбу і сім'ї в Україні: особливості радянського періоду : / Л.І. Слюсар. ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ. – 2013. – 156 с.

Савченко О. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Роль реформ Лікурґа в побудові античної держави Спарти

У розвитку держави античного світу можна виявити ступені подібні до тих, які були притаманні розвитку суспільно-економічного ладу. Першою сходинкою в розвитку античної державності була Спарта. В ній виразно помітні риси первіснообщинної епохи. Основи державного ладу Спарти були закладені, як вважалося, в VII столітті до н.е. реформами Лікурґа.

Визначним державним діячем, законодавцем Спарти був Лікурґ (IX-VIII ст. до н. е.), який склав збірник законів. З появою такого збірника права пов'язують виникнення багатьох суспільно-політичних та правових інститутів. «Закони Лікурґа» мали на меті стабілізувати суспільство. Лікурґ також провів земельну реформу, за якою вся територія Спарти була поділена на 9-10 тисяч рівних ділянок за числом чоловіків-спартанців (назва ділянки-клер).

Спарта є однією з грецьких держав. Розташована на південній частині Балканського півострова, т.зв. Пелопоннесі, а точніше у Лаконській долині. Першим населенням Спарти були ахеяни. У XI ст. до н.е. Лаконську долину підкорило плем'я дорійців. Переможені племена ахеян були перетворені частково на рабів (ілотів), а частково були обкладені різними повинностями. Необхідність примати в покорі переможених племена, управляти завойованими територіями примусили утворення у дорійців держави. Отже, у X-IX ст. до н.е. утворюється рабовласницька держава Стародавня Спарта.[3, С.126]

Реформи, які за традицією приписують Лікурґу, відносяться до першої половини VII ст. до н. е. За короткий час Лікурґ врятував народ від заколотів і безладдя. Насправді, за чотири століття до Пелопоннеської війни у Спарті не було політичних потрясінь. Дрібні інтриги між царськими сім'ями не беруться до уваги.

Коли хтось почав вимагати, щоб Лікурґ запровадив демократію у державі, правитель відповів так: «Введи спершу демократію в себе вдома».[3, С.127]

Є така думка, що приписувані Лікурґу античною традицією реформи насправді є тривалий процес перебудови суспільної системи дорійців. Саме ж «Лікурґове законодавство», - продукт колективної творчості кількох або навіть багатьох реформаторів. Основною метою здійснюваних перетворень було згуртувати колектив громадян в критичній обстановці після другої Мессенської війни.

Реформи Лікурґа - це комплекс перетворень соціально-економічного і правового характеру, в результаті яких ненависна демосу знать формально зникла, ніби розчинилася в масі спартанських громадян. Усі спартанці, які призивалися в ополчення, були наділені земельними ділянками (клерами). В Лаконіці і Мессенії їх налічувалося близько 10 тис. Клер вважався невідчужуваним, потомственным володінням, а оскільки земля була власністю держави, то його не можна було продати, подарувати, оформити у спадок. Розміри ділянок були однакові для всіх, тим самим на основі економічної рівності стверджувалась «община рівних». Ділянки обробляли ілоти, обов'язком яких було утримувати спартанця та його сім'ю.[2, С.229]

Становище ілотів можна розглядати як специфічний різновид античного рабства. Особливість правового становища ілота в тому, що він не був відокремлений від засобів виробництва, самостійно вів господарство, користувався своєю худобою та інвентарем, половина зібраного ним урожаю залишалася в його розпорядженні. Однак спартанці мали над ілотами абсолютну владу.

Повноправним громадянином Спарти вважався той, хто мав наділ землі з прикріпленими до неї ілотами, постійно брав участь в сиссітиях і в роботі народних зборів. Він повинен був знати напам'ять найважливіші закони (ретри) і бездоганно виконувати їх. Боягузство в бою, невнесення коштів на спільні

трапези, непослушність посадовим особам призводили, як правило, до позбавлення громадянського стану.

Регламентувалося не лише громадське, а й особисте життя. Військова справа була основним заняттям громадян, їм заборонялося займатися ремеслом й торгівлею, оскільки це ганьбило їх, бо вважалося справою перієків. Ввезення до Спарти чужоземних виробів було заборонено. Золота і срібна монети були вилучені, замість них в обігу перебувала монета у вигляді залізних прутів - оболів. Було запроваджено заборону на предмети розкоші. Серед громадян панувала груба зрівнялівка і суворий взаємний контроль. Контакти із зовнішнім світом практично виключалися.

Таким чином вивчення норм права в античні часи дає нам можливість зрозуміти розвиток права у сучасній державі, потрібно пам'ятати минуле, яке було та залишається основоположником утворення права та його розвитком, робити певні висновки.

Список використаних джерел:

1. Тищик Б.Й. Історія держави та права країн Стародавнього Світу: В 2 т.- Львів, 1999.-Т.1.

2. Федоров К.Г. "Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник" К.: Вища школа, 1994р. – 464 с.

3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. –К.: "Каравела", Львів: "Новий світ-2000", "Магнолія плюс", 2003. – 480 с.

4. Шевченко О.О. "Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів." К.:Вентурі, 1997.

Пасічник А. Р.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правовий статус людини і громадянина в Японії

В сучасному світі критерієм демократизації суспільства є його ставлення до прав людини і громадянина. Правовий статус особи містить у собі різномірні елементи. Він обумовлюється її конституційним і соціальним статусом.

Як зазначає М.Ф. Орзих - правовий статус особи утворюється сукупністю всіх прав, свобод і обов'язків людини і громадянина та є основою її правового становища. На його думку, «правове становище особи – це складне поняття, що включає правовий стан особи, загальну правоздатність, політико-правові принципи, права, свободи і обов'язки людини і громадянина, а також гарантії реалізації і захисту прав, свобод і обов'язків людини і громадянина» [3]

Абсолютно природно, що права і свободи людини та їхній захист посідає одне з найважливіших місць у всіх нових конституціях. Більшість конституцій містять положення, в яких проголошується, що базисними нормами в цій галузі є норми міжнародного права або визнається пріоритет норм міжнародного права (примат міжнародного права) [2]

Японія – унітарна держава. Форма правління – конституційна монархія, де влада імператора дуже обмежена. Імператор Японії є формальним главою.

країни. Влада знаходиться, в руках прем'єр-міністра Японії та інших виборних членів парламенту, в той час як верховна влада належить народу Японії. Фактично імператор Японії виступає в ролі глави країни в дипломатичних справах. Імператор Акіхіто править з 1989р, під девізом «Мир і спокій». Законодавчим органом Японії є національне законодавче зібрання у вигляді двопалатного парламенту. Загальним правом голосу наділені всі громадяни Японії старше 20 років. Голосування на всіх виборах є таємним.

В Японії цінність культури колективізм у залишалася невід'ємною частиною буття японця. Більше того, це було й є головною ознакою так званої японськості. Однією з причин тривалого високого поцінування «сімейності» в Японії було, мабуть, те, що прогрес вимагав відкритості до зовнішніх впливів.

Сьогодні всіляко заохочується їх пом'якшення в межах самовираження особистості. Сучасні молодіжні субкультури становлять сукупність напрочуд різнорідних елементів порівняно з традиційною японською культурою . Можна також захоплюватись виявом іншої культурної риси Японії - здатності до швидкої, прагматичної адаптації. Японська особистість стереотипно орієнтується саме на між людські стосунки , тоді як євро-американська - на індивідуальну автономність. Формування цих стосунків не можливе за відсутності відмінностей між людьми і саме індивідуальне уможливує існування таких зв'язків. У Західному, Світі побутує думка про ймовірність того, що одного дня слово «японець» може стати описовим терміном для позначення культурного походження, а від так - втілення найкращих аспектів японської культурної спадщини.[4]

Важливим чинником у становленні нового конституційного порядку в Японії було визнання нової ролі особистості як активного носія прав і свобод. Після капітуляції в 1945 р. в Японії склалася система цінностей, яка поєднувала її власні традиції із західною концепцією цивільних прав і свобод, причому в галузі прав людини японська концепція запозичила теорію природного права із західноєвропейської. Всі державні інститути і закони базуються на ідеї гідності і цінностей людської особистості. Однак у Конституції підкреслюється, що "...народ повинен утримуватися від будь-яких зловживань свободами і правами і несе постійну відповідальність за виконання їх в інтересах суспільного добробуту" (ст. 12). Відповідно до ст. 11 Конституції "народ безборонно користується всіма основними правами людини", котрі, будучи гарантовані Конституцією, "надаються сучасному і майбутнім поколінням як непорушні вічні права". Із цього формулювання можна зробити висновок про те, що Конституція виходить із концепції "наданих прав". У певній кількості статей говориться, що вказані в них права не належать, а гарантуються, причому невизначеному колу суб'єктів. І останнє, суб'єктом цілого ряду прав Конституція вважає не окремих індивідів, а народ. Наприклад, саме за народом визнається "невід'ємне право обирати публічних посадових осіб і звільняти їх від посади". Всі публічні посадові особи є слугами всього суспільства, а не певної її частини (ст.15, частини 1 та 2).

Основні права і свободи громадян розглядаються як абсолютні і притаманні людині від народження, які не можуть бути порушені навіть шляхом видання Парламентом відповідних законів. Конституція встановила, що "всі люди повинні поважатися як особистості" (ст. 13), вони "рівні перед законом і не можуть підлягати дискримінації в політичному, економічному і соціальному

відношеннях за мотивами раси, релігії, статі, соціального положення, а також походження” (ст. 14). Великим завоюванням демократичних сил Японії стало включення до Конституції положень про свободу думки, совісті, віросповідання, зборів, об’єднань, слова, друку й інших способів прояву особистості (статті 19-23). Особливе місце займає положення про рівність чоловіка та жінки, рівність у шлюбі (ст. 24) та рівність при заміщенні державних посад (ст. 44).

В японській Конституції знайшли своє відображення всі три основні групи прав, свобод та обов’язків громадян: особисті (цивільні), політичні та економічні, соціальні і культурні.

- Особисті права і свободи надають конституційного захисту приватному життю громадян, свободу людини від втручання держави. Право на “життя, свободу і прагнення до щастя” закріплює ст. 13. .

- Політичні права пов’язані з участю в політичному житті держави і управлінні державними справами. Японська Конституція надає громадянам виборче право (статті 15, 44, та 93) і право подання “мирної петиції” (ст. 16).

- З’ясування соціально-економічних прав і свобод тісно пов’язано із концепцією соціальної держави, ядром якої є принцип відповідальності держави за забезпечення розвитку суспільного добробуту, соціального забезпечення та народного здоров’я. .

- Конституційні обов’язки громадян знаходяться в тісному контакті із конституційними правами і свободами. Інколи обов’язки сформульовані не прямо, наприклад, обов’язок працювати (ч. 1 ст. 27), а побічно, наприклад, обов’язок сплачувати податки сформульований в Конституції таким чином: “Населення підлягає оподаткуванню у відповідності із законом” (ст. 30), забезпечення обов’язковою освітою дітей, які знаходяться на піклуванні (ст. 26).

- Конституція Японії також містить і гарантії додержання основних прав і свобод. Основою юридичної гарантії є контроль за конституційністю нормативних актів і відповідальність за порушення конституційних прав і свобод, що здійснює судова влада². [1]

Щодо працьовитості японців то, стандартний робочий контракт передбачає до 40 робочих годин на тиждень. Проте всі ми начулися про те, яке значення має просування кар’єрними сходами для японців. А це часто залежить від кількості часу, який людина проводить на своєму робочому місці. Цілеспрямовані жителі Японії часто затримуються вечорами в офісі і приходять туди в суботу. Тому в деяких випадках робочий тиждень доходить до 50 годин. У Китаї та Японії заведено так звані "золоті тижні" – кілька святкових днів разом з вихідними утворюють тиждень. В Японії цей тиждень починається з Дня імператора Сева. У країнах Азії довго святкують місцевий Новий рік– від 3 до 7 днів. В Японії майже немає знайомих нам свят, зате є дні гір, зелені, моря, культури і шанування старших. Японія пропонує своїм жителям брати більше вихідних і працювати менше годин на тиждень. Відповідний пакет законопроектів готується урядом з тим, щоб знизити кількість японців, які доводять себе до смерті від перевтоми на робочому місці.

Японія пропонує своїм жителям брати більше вихідних і працювати менше годин на тиждень. Відповідний пакет законопроектів готується урядом з тим, щоб знизити кількість японців, що доводять себе до смерті від перевтоми на робочому місці, пише Bloomberg. Як повідомляє видання, термін "кароші" - смерть від перевтоми - вже десятиліття як увійшов в лексикон японців, а уряд

країни продовжує боротися за те, щоб взяти контроль над цією проблемою. Уже збільшено кількість державних свят (до 16 днів у році) та в середньому, кількість днів оплачуваних відпусток доведено до 18, але працюють японці, як і раніше, продовжують уникати відпочинку. В результаті, вже кілька років кількість зареєстрованих самогубств, причини яких пов'язані з роботою, щорічно не опускається нижче позначки в 2 тис осіб. Все це підштовхнуло уряд країни в минулому році робити активні дії. В результаті, пакет законодавчих ініціатив, оприлюднений на цьому тижні, стимулює японський бізнес скорочувати робочі години своїх працівників і надавати більше можливостей для оплачуваних відпусток. Цими нововведеннями уряд Японії сподівається скоротити частку співробітників працюють більше 60 годин щотижня до рівня менш 5% до 2020 р. Для порівняння, у 2013 р. показник сягав 9%. Ще одна мета пакета - стимулювати японців використовувати більше 70% своїх оплачуваних відпусток.[5]

Отже. Японія це дивовижна країна, яка має свої специфічні традиції та звичаї, але є один фактор який поєднує її з багатьма країнами Європи- це цінність людини, повага та захист її прав та свобод .

Список використаних джерел:

1. О.В. Афанасьєв. Конституційне право зарубіжних країн / Афанасьєв О.В. та ін.- М. - 2004. - 320 с.

2. М. Баймуратов Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи. Електронний ресурс: [Режим доступу] www.cvkk.gov.ua/visnyk/pdf/2006_1/visnyk_st_23.pdf

3. Основы государства и права. – Одесса, 1997. – 65 с.

4. Ю.Онишків Колективізм в Японії як необхідна і достатня умова самовираження особистості японського типу. Електронний ресурс: [Режим доступу] ekmair.ukma.edu.ua/.../Ony%60shkiv_KOLEKTY%60VIZM_V_YaPONIYI.pdf

5. Не напружуйтесь: в яких країнах найкоротший робочий тиждень Електронний ресурс: [Режим доступу] <https://news.finance.ua/ua/news-/382615/ne-napruzhuyuchys-v-yakyh-krayinah-najkorotshyj-robochij-tyzhden-infografika>

Туровська О. О.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Конституційний захист прав людини і громадянина в сучасній конституції Болгарії

Сучасна конституція Болгарії була прийнята сьомим Великим народним зібранням 12 липня 1991. Конституція 1991-є порівняно невеликий за обсягом документ, що складається з преамбули, десяти розділів (169 статей) і перехідних і прикінцевих положенні, що має окрему нумерацію (9 параграфів).

Конституція регулює положення як громадян, так і іноземців, та інститут громадянства. Низка важливих положень щодо правового статусу особи міститься у першій главі “Основні засади”. Зокрема встановлено, що держава гарантує життя, гідність і права особи і створює умови для вільного розвитку людини у

громадянському суспільстві (ст. 4). Друга глава починається з положень про громадянство і режим іноземців, після чого йдеться про громадянські (особисті), політичні й соціальні права й свободи та визначаються основні обов'язки. [1]

Усі люди народжуються вільними і рівними у правах, є рівними перед законом (ст. 6). Закріплена заборона обмежень прав на дискримінаційних підставах. Гарантується політичний плюралізм. Основні права не можуть бути скасовані. Приписи Конституції діють безпосередньо. Перелік конституційних прав і свобод у цілому є традиційним, відповідає міжнародному праву.

До прав людини у Конституції віднесені право на життя, особисту свободу, недоторканність житла, свобода і таємність листування, свобода вибору місця проживання, свобода совісті, думки, право на освіту, розвиток своєї культури.

Зазначені права, здійснення яких можливе за умови болгарського громадянства: недоторканність приватного життя (ст. 32), право повернення до країни (ст. 35), вивчення болгарської мови (ст. 36), отримання інформації від державних органів (ст. 41), виборчі права (ст. 42), свобода зборів (ст. 43), право на труд (ст. 48), на здорове навколишнє середовище (ст. 55) тощо. Очевидно, що деякі права і свободи недоцільно віднесені до прав громадянина.

Стаття 57 передбачає заборону зловживання правами і використання їх на шкоду правам і законним інтересам інших осіб. Закріплено чотири способи обмеження прав і свобод.

Громадянство Болгарії і режим іноземців. У ст. 25 Конституції передбачено кілька способів отримання громадянства: якщо хоча б один із батьків є болгарським громадянином, народження на території республіки, якщо не отримано іншого громадянства за походженням. Воно може бути отримане і за натуралізацією, для чого необхідно проживати на території держави не менше 5 років (згідно із законом про громадянство 1968 р.). В особливих випадках за особливі заслуги перед Болгарією, для осіб болгарської національності, які перебувають у шлюбі з болгарськими громадянами, та деяких інших категорій осіб натуралізація можлива і без дотримання вищезазначеної вимоги.

У конституції Болгарії, зазначається, що особа, яка має громадянство, набуте нею з народження на території держави, не може бути його позбавлена. Цей принцип закріплено в пункті 2 статті 5 Конституції Болгарії, де зафіксовано, що «громадянство не може бути відкликано, якщо воно набуте з народження». [1]

Доповнення до ст. 22 Конституції Болгарії надали можливість набувати право власності на землю іноземцям та іноземним юридичним особам, що стає можливим у результаті вступу Болгарії до ЄС. [2]

Конституція передбачає заборону позбавлення громадянства громадян за народженням (натуралізовані громадяни можуть бути позбавлені громадянства у випадку вчинення тяжких злочинів проти Болгарії і протягом 5 років з моменту натуралізації при повідомленні неправдивих даних для отримання громадянства), заборону вигнання громадянина з країни і видачі іншій державі. Полегшений порядок отримання громадянства для осіб болгарського походження. Болгарські громадяни, що перебувають за кордоном, користуються заступництвом республіки. Іноземцям надається національний режим, крім випадків, встановлених у законодавстві (ст. 26), гарантується, що їх не буде вигнано й видано проти їх волі інших держав (ст. 27). Республіка надає притулку тим, хто

переслідуються через свої переконання або діяльність на захист визнаних прав і свобод.

У Конституції можна виділити три блоки прав і свобод:

- громадянські (особисті) (статті 28-37). Поряд із загальновідомими свободами треба зазначити заборону насильницької асиміляції, яку закріплено через те, що за часів правління компартії проводилася політика обмеження прав і національної гідності тисяч мусульман, яке у 1984 р. втілювалося у насильницькій зміні імен болгар турецького походження (біля 10% населення).

Ст. 30 (3) У прямо передбачених законом випадках, що не терплять зволікання, компетентні державні органи можуть затримати громадянина, про що вони негайно повідомляють органи судової влади. Протягом 24 годин з моменту затримання орган судової влади вносить рішення про його законності.

- політичні (статті 39-45) - право брати участь у виборах і референдумах, проводити мирні збори, вільно об'єднуватися, висловлювати свою думку, отримувати і поширювати інформацію тощо.

- економічні, соціальні і культурні (статті 48-51) - право на труд і заборона примусової праці, на відпустку, на відпочинок, на здорові і безпечні умови праці, право робітників на страйк, об'єднання у профспілки, на страхування здоров'я, сприятливе природне середовище і обов'язок його берегти; рівність у шлюбі, рівноправність дітей, народжених у шлюбі і поза шлюбом, особливий захист державою жінки-матері; право на освіту (платну і безплатну), розвиток своєї культури, свобода творчості.

Ст.58. (1) Громадяни зобов'язані дотримуватися і виконувати Конституцію і закони. Вони зобов'язані поважати права і законні інтереси інших осіб. (2) Релігійні та інші переконання не можуть бути підставою для відмови від виконання обов'язків, встановлених Конституцією і законами.

Ст.59. (1) Захист Вітчизни - обов'язок і справа честі кожного болгарського громадянина. Зрада Батьківщині і зрада є найтяжчими злочинами і караються за всією суворістю закону.(2) Виконання військового обов'язку, умови і порядок звільнення від неї або заміни її альтернативною службою регулюються законом.

Ст.60. (1) Громадяни зобов'язані сплачувати податки і збори, встановлені законом, на їхню доходи і майну. (2) Податкові пільги і збільшення податків встановлюються тільки законом. [3]

Таким чином, Конституція Болгарії є зразком постсоціалістичного утвердження норм правової демократичної соціальної держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція Болгарії - [Електронний ресурс] : Режим доступу до ресурсу: <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/bulgaria.pdf>

2. Право Європейського Союзу // - К. Суїни, 2011. – с. 162

3. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник /. М. С. Горшенцова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки. — 2 е вид., допов. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 544 с

Денисюк Я. Р.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Кодифікація кримінального права 1950-1980-х років

Історико-правовим проблемам становлення законодавчої техніки в Україні та інших державах присвячені праці сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, у яких ґрунтовно досліджено певні етапи її розвитку: Л.Ф. Апт, О.Й. Вовка, А.Ю. Іванової, Т.В. Кашаніної, П.О. Ньюхіної, І.Б. Усенка та ін. Але особливості становлення вітчизняної законодавчої техніки в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (далі – УРСР) у контексті проведення кодифікації законодавства 1956-1980-х рр. потребують спеціального, системного аналізу. Це поглибить наукові уявлення з питань формування і розвитку правил і засобів законодавчої техніки, дасть можливість використати історичний досвід її наукового розуміння та практики реалізаціїю.

Розглянемо основні правила і засоби законодавчої техніки, які застосовувалися при систематизації законодавства на прикладі кодексів УРСР. Що стосується кодифікації кримінального законодавства, то в «Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» [1], прийнятих у 1958 р., уже використана юридична конструкція заборони застосування інституту аналогії. Відповідно до цих загальносоюзних основ законодавства, був прийнятий Кримінальний кодекс УРСР.

• Кримінальний кодекс УРСР, затверджений Законом УРСР від 28.12.1960 р. і введений у дію з 01.04.1961 р. [2] (далі – КК 1960 р.), на відміну від Кримінальних кодексів 1922 р. та 1927 р., характеризується принципово іншими підходами як щодо його змісту, так і форми. Хоча структура КК 1960 р., так само, як і кримінальних кодексів 1920-х рр., складається із Загальної та Особливої частин, утім загалом вона характеризується специфікою порівняно із її побудовою у Кримінальних кодексах 1922 р. та 1927 р. Загальна та Особлива частини КК 1960 р. були поділені на глави, що також були пронумеровані та мали назви. Крім того, Глава I Особливої частини була поділена на дві складові на основі критерію ступеня суспільної небезпеки державних злочинів. Глави містили статті, які також мали назви. Статті, в разі необхідності, поділені на частини, які не були пронумеровані і сформульовані у формі абзаців. Статті та частини статей у випадку необхідності були поділені на пункти, які починалися з нового рядка та були позначені за допомогою букв з дужкою справа. Використовувалися лише в окремих випадках примітки до статей КК 1960 р.

• «Перелік майна, який не підлягає конфіскації за судовим вироком», сформульований у формі «Додатку» до Кодексу [2] (на відміну від КК 1927 р., в якому цей Перелік закріпленний у формі «Додатку до ст. 38 Кримінального кодексу»).

Законодавець не використав у КК 1960 р., на відміну від Кримінальних кодексів 1922 р. та 1927 р., юридичну конструкцію аналогії права і закону, що було закріплено при визначенні завдань КК 1960 р., підстав юридичної відповідальності та поняття злочину. Так, згідно з ч. 1 ст. 7 Кримінального кодексу, злочином визнавалося передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння [2]. Втім, враховуючи застосування бланкетного способу формулювання диспозицій окремих кримінальних норм (у статтях, які передбачають відповідальність за військові злочини та ін.), постає питання про застосування відповідних нормативних актів. Так, Статути Збройних Сил СРСР за радянських часів затверджувалися Указами Президії Верховної Ради СРСР і ін. (слід

зазначити, що Статути Збройних Сил України затверджені Законами України, зокрема, це стосується Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» [3]). Крім того, в юридичній літературі стверджується, що на практиці інсти- тут аналогії закону застосовувався, зокрема це стосується ст. 42 Кодексу [4, с. 9].

• Тому слухними є твердження науковців – представників кримінального права (О. Коташевського, М. Хавронюка та ін.) про те, що необхідно «вказати в КК, що порушення інших нормативних актів є злочином лише у випадках, прямо передбачених в ньому» [5, с. 97], а також, що «порушення певних пра- вил, визначених іншим нормативним актом, крім КК, визнається злочином лише у випадках, коли вони вчинені особами, зобов'язаними за законом дотри- муватись цих правил, і коли це порушення потягло суспільно небезпечні наслідки, передбачених КК для злочинів, вчинених необережно» [6, с. 61]. Адже ця проблема не подолана і в Кримінальному кодексі України 2001 р.

Система Особливої частини КК 1960 р. були побудована на основі родо- вого об'єкта злочину. На першому місці в Особливій частині Кодексу розташо- вана глава, норми якої встановлюють відповідальність за вчинення державних злочинів. Відповідальність за вчинення злочинів проти соціалістичної влас- ності (згідно із Законом від 17.06.1992 р. – проти державної і колективної власності) та проти особливої власності громадян (згідно із Законом від 17.06.1992 р. – проти індивідуального майна громадян) розмежовані в окремих

главах Кодексу. Крім того, можна підкреслити, що Глава II Особливої частини, яка визначала відповідальність за вчинення злочинів проти соціалістичної (пізніше – державної і колективної) власності, розташована попереду глав, які передбачали відповідальність за злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи, проти політичних і трудових прав громадян і ін.

У КК 1960 р. були випадки недоцільного застосування відсилок у статтях Особливої частини на норми, регламентовані у його Загальній частині. Так, ст. 217-1 КК 1960 р., якою КК був доповнений Указом від 18.11.1963 р. [7] та внесені зміни до неї Указом від 12.01.1983 р. [8], передбачена самовільна «без потреби» зупинка поїзда. Втім була норма ст. 16 КК 1960 р., яка регламентувала крайню необхідність, у зв'язку із чим потребу зупинки поїзда можна було розглядати як крайню необхідність. Тому, так само як у чинному КК 2001 р., навряд чи доцільно формулювати «окреме поняття крайньої необхід- ності стосовно самовільного зупинення поїзда» [4; с. 31].

Недоліки КК 1960 р. виявляються у наявності протиріч між назвами його статей та їх змістом (ст. 114, 134, 176-2 КК і ін.), недостатній конкретиза- ції низки статей КК. Так, ст. 258 КК передбачала кримінальну відповідальність за «добровільну здачу у полон з боягузтва чи малодушності» [2], яка жорстоко каралася, що могло призвести до зловживань при її застосуванні. Отже, КК 1960 р. характеризується принципово іншими, порівняно із КК 1927 р., підхо- дами щодо застосування правил і засобів законодавчої техніки, що виявилось у його змісті та формі. Втім КК 1960 р. виходить із ідеї першості інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Основы уголовного законодательства Союза РСР и союзных республик / [Закон «Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза РСР и союзных республик» от 25.12.1958 г.]. – М. : Госюриздат, 1960. – 24 с.

2. Кримінальний кодекс Української РСР: затвердж. Законом від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14. 3. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Затв. Законом України від 24.03.1999 р. № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 197.

3. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) / Навроцький В.О. – К. : Атіка, 2001. – 272 с.

4. Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України / О. Коташевський // Право України. – 2002. – № 11. – С. 97–100.

5. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / Хавронюк М.І. – К. : Істина, 2004. – 504 с.

6. Про внесення доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 18.11.1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 48. – Ст. 677.

7. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12.01.1983 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1983. – № 4. – Ст. 50.

Вознюк Т. Ю.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Перші кримінальні радянські кодекси України 20-30-х років

Дана тема дуже актуальна тому що, скоро в 2022 році буде 100 років першому радянському кодифікованому кодексу. Для науковців досліджувана тема дуже цікава тому що, досвід прийняття кодексу та його розробка відбирають етапи відходу від НЕПУ коли була демократизація радянського суспільства до встановлення тоталітарної держави. Цей кодекс фіксує закріплення диктатури пролетаріату і те що, центром політичної системи є не людина, а держава.

Метою наукової роботи полягає у дослідженні теоретичних, нормативних та практичних джерел радянського кримінального права в 20-30 роки.

Перша кодифікація радянського законодавства — загальна назва кодифікаційних робіт, здійснених в УСРР, РСФРР та інших радянських республіках у 20-і роки була своєрідним «матеріальним втіленням» курсу на революційну законність, проголошеного з переходом до нової економічної політики, свідченням відмови від правового нігілізму перших післяреволюційних років. Кодифікація зумовлювалася необхідністю зафіксувати в систематизованому вигляді прав, форми нових суспільних відносин, а також внутрішніми потребами системи радянського законодавства (наявність у ній істотних суперечностей, прогалин тощо). Підготовка нових кодексів розпочалася напередодні Генуезької конференції 1922 р. і певною мірою пов'язувалася також з можливим вступом радянських республік до світового співтовариства. Перші підготовчі заходи щодо збору та узагальнення матеріалів для майбутньої широкої кодифікації були здійснені в УСРР ще в березні 1920 р. Активні ж кодифікаційні роботи розпочалися лише в кінці 1921 року [1, с. 50-52].

Метою моєї роботи є вивчити основні положення першого радянського кримінального кодексу.

Цю тему досліджували такі вчені-юристи : Бабій Б.М., Онищенко Н.Н., Усенко І.Б., Терлюк І.Я., Бажанов М.І.

За 2-3 роки створено кодекси та інші рівнозначні їм законодавчі акти з основних галузей радянського права: Кримінальний кодекс УСРР 1922 р., Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р., Положення про судоустрій УСРР 1922 р., [2, с. 43].

Стрімке зростання загальносоюзного законодавства, прийняття Конституції СРСР 1924 року, відповідні зміни до Конституції УСРР 1919 р., а головне — зміни в суспільних відносинах у зв'язку з завершенням відбудовчого періоду і проголошенням курсу на індустріалізацію та колективізацію країни породили в 1926-27 роках другу хвилю кодифікації. У цей час прийнято: Кримінальний кодекс УСРР 1927 р., нову редакцію Кримінально-процесуального кодексу УСРР, а також внесено значні системні зміни до

Отже, незважаючи на зовнішню схожість з буржуазними кодексами, радянське законодавство 20-х рр. міцно стояло на сторожі «інтересів диктатури пролетаріату». А текстуально однакові статті радянського і західноєвропейських кодексів використовувалися з різною класовою метою, у діаметрально відмінних соціальних умовах і застосовувалися судами, що стояли на принципово різних позиціях. Водночас цей процес об'єктивно відповідав тим історичним соціально-економічним умовам, що склалися. Свідченням цьому є Кримінальний кодекс УСРР [2, с. 80].

23 серпня 1922 року ВУЦВК затвердив Кримінальний кодекс УСРР. Йому основою послужив КК РСФФР (“з метою встановлення єдності кримінального законодавства республік”). КК УСРР складався з загальної, особливої частин, які поділялися на 227 статей. В ньому визначалися його межі дії щодо осіб (громадян УСРР та іноземців, які не користувались правом екстериторіальності) і території вчинення злочину (межі УСРР та ін.). Давалося таке визначення злочину: “будь-яка суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам радянської влади і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного суспільства період” (тобто визначення було ідеологізоване). Метою покарання та інших заходів соціального захисту визнавалося: 1) загальне попередження нових порушень як з боку порушника, так і з боку інших нестійких елементів суспільства; 2) пристосування порушника до умов співжиття шляхом виправно-трудового впливу; 3) позбавлення злочинця можливості вчинення подальших злочинів. 74 Призначення покарання здійснювалося судовими органами на основі “соціалістичної правосвідомості”, керівних начал з кримінального права 1919 р. і статей КК УСРР. При цьому обов'язково повинні були враховуватися ступінь і характер небезпеки як самого злочинця, так і скоєного ним злочину, для чого вивчалися обставини злочину, особа злочинця, мотиви і причини злочину.

КК встановив, що кара є заходом оборонним і повинна бути доцільною. Щодо найбільш небезпечних злочинів КК визначив найнижчу межу покарання, за яку суд не міг пом'якшувати його; по всіх інших злочинах вказувалася лише найвища межа покарання. КК встановив перелік видів покарання. Основними його мірами були: розстріл (вища міра), позбавлення волі, примусові роботи. Розстріл не застосовувався до неповнолітніх, вагітних жінок, а також коли з часу

вчинення злочину минуло 5 і біль-ше років. Максимальний строк позбавлення волі установлений в 10 років, мінімальний – 1 місяць. Визначався порядок відбування покарання, умов-но-дострокового звільнення засуджених до позбавлення волі або приму-сових робіт при умові, що засуджений виявляє виправлення[3, с. 76].

КК встановив, що кримінальна відповідальність може мати місце лише за наявності вини особи, яка буває в 2-х формах: умисно (навмис-ності) і необережності. Вперше в радянському кримінальному законодавстві давалося визна-чення і взагалі з'явилося поняття аналогії закону: “В разі відсутності в КК прямих вказівок на окремі види злочинів, покарання або інші міри соці-ального захисту застосовуються згідно з статтями КК, які передбачають найбільш схожі за важливістю і родом злочини, з додержанням правил 34 цього Кодексу”. В радянській науці необхідність такої аналогії пояснюва-лась умовами “гострої класової боротьби і систематичних посягань по-валених, але остаточно не знищених експлуаторських класів на основі радянського ладу і революційного правопорядку”. Сучасні дослідники справедливо визнають, що це давало судам можливість широкого тлумачення закону, а звідси й порушення законності [5, с. 90]. Особлива частина КК містила перелік видів злочинів, визначення їх складів, санкції за їх скоєння. Норми про види злочинів визначалися в такому порядку: державні (контрреволюційні і проти порядку управлін-ня); посадові, порушення правил про відокремлення церкви від держави; господарські; злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи; майнові; військові; порушення правил, що охороняють народне здоров'я, громадську безпеку і громадський порядок. Слід відмітити, що система покарань варіювалась від громадського осуду до вигнання за межі УСРР, а розстріл застосовувався виключно ревтрибуналами. Вперше була встанов-лена відповідальність за недонесення про державні злочини. Загальна частина КК УСРР була повністю ідентична ЗЧ КК РСФФР. Особлива частина додатково містила 11 статей. У 1923, 1924 рр. було 75 уточнено поняття контрреволюційних злочинів (таким вважалось також діяння, яке сприяло підриву радянського ладу), включено понад 20 нових складів злочинів.

Після створення СРСР 31 жовтня 1924 р. були затверджені “Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік”, акт, що доповнював Загальну частину. 27 лютого 1927 р. прийняті “Положення про злочини державні” і “Положення про військові злочини”. Посилення кримінальної репресії визвало необхідність змін і доповнень КК УСРР. 8 червня 1927 р. приймається новий КК УСРР. В нього були включені названі Положення, інші нормативні акти. Новий КК давав таке визначен-ня злочину: “кожна чинність або нечинність, що загрожує радянському ладові або ламає правовий порядок, що його завела влада робітників і се-лян на перехідний до комуністичного ладу період часу. Хибність у визна-ченні не вказувалась нормативна ознака (передбаченність діяння в законі). Новий КК доповнювався статтями про злочини проти порядку управ-ління, які деталізувалися й уточнювалися; уточнені поняття службової особи і службового злочину. КК збільшував санкції за крадіжку майна громадян, підвищував відповідальність за злочини скоєні групою осіб. Включав уже 45 складів злочинів, які передбачали смертну кару. Перед-бачалась можливість кваліфікувати діяння за аналогією, а також застосу-вання заходів соціального захисту до осіб хоча й невинних у конкретному злочинні, але визнаних соціально небезпечними внаслідок зв'язку із зло-чинним середовищем

та попередньою злочинною діяльністю тощо. При підготовці КК УСРР був використаний також КК РСФРР 1926 року. обидва кодекси співпадають в своїх основних принципах. КК УСРР мав свої особливості, які визначалися місцевими умовами (різні визначення окремих складів злочинів) [5, с. 100]. КК відображав зміни в політичній обстановці та економіці країни, що відбулись з 1922 до 1927 рр. однак держава розвивалась і виникала необхідність в зміні й уточненні КК. Протягом наступних двох років на Україні було прийнято 56 законодавчих актів з питань кримінального права. [3, с. 76].

Отже, дана тема дуже актуальна тому що, скоро в 2022 році буде 100 років першому радянському кодифікованому кодексу і ми маємо знати його історію та структуру.

Отже, ми дізналися, що таке кодифікація, якою вона була і які документи, закони, кодекси були видані в цей час, як ми побачили дана тема дуже актуальна тому що, в 2022 році буде 100 років першому радянському кодифікованому кодексу.

Список використаних джерел:

1. Бабій Б.М. Українська радянська держава в період відбудови народного господарства (1921-1925 рр.). вид-во АН УРСР. – К., 1961. -[1, с. 50-52].

2. Історія держави і права України. Частина 2. Підручник для юридичних вишніх навчальних закладів і факультетів. Ч. 2. / За ред. А.Й. Рогожина. – К., Ін Юре. – 1996. 76 -[2, с. 43]., [2, с. 80].

3. Онищенко Н.Н. Становление и развитие источников советского права на Украине / АН УССР. Ин-т государства и права; Отв. ред. Н.И. Козюбра. – Киев: Наук. думка, 1988. - [3, с. 76].

4. Усенко И.Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. АН УССР Ин-т государства и права. / Отв. ред. Б.М. Бабий. – К., Наук. думка, 1989. - [3, с. 76].

Мельник Г. І.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Розпад Австро-Угорської монархії та утворення ЗУНР

В умовах побудови правової незалежної демократичної Української держави дана тема набула багато міфів, пліток та містить немало вигаданих фактів. Цей період історії, особливо утворення ЗУНР був спрямований на відродження держави на західноукраїнських етнічних землях 1919-1920 рр. , які перебували в той період в Австро-Угорській імперії.

Дана робота присвячена дослідженню правових аспектів розпаду Австро-Угорської монархії та утворення ЗУНР.

Метою моєї роботи є вивчити як під впливом розпаду Австро-Угорської імперії утворилася ЗУНР.

Становленню і розвитку ЗУНР присвячено багато праць відомих вчених. Зокрема потрібно відзначити праці таких вчених, як: О.А. Вівчаренко, Ю.О. Даниленко, М.М. Кобилецький, М.В. Кравчук, М.В. Калашник, С.Й.Кобута, В.С. Кульчицький, М.М. Мацькевич, Б.Й. Тищик, Я.І. Шинкарук тощо.

За дослідженнями С. Макарчука, Українська Республіка галичан зіткнулася зі серйозними труднощами, а саме: збройною агресією на територію ЗУНР; претензіями на західноукраїнські землі з боку сусідніх держав, особливо Польщі; міжнародним невизнанням, тощо. [1]

За даними Яневського Д.Б., хочу розглянути конституційні акти ЗУНР, які були ухвалені Українською національною радою у 1918-1919 р. Це, зокрема, "Статут Української національної ради" (18 жовтня 1918), "Прокламація Української національної ради" (19 жовтня 1918), "Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії" (13 листопада 1918), "Про Виділ Української національної ради" (4 січ. 1919)

Надалі був прийнятий "Статут Української національної ради", який визначив Українську національну раду. До її складу увійшли члени Палати панів австрійської Державної ради "української народності", українські послы крайових сеймів та по 3 представники від політичних партій, що діяли на західноукраїнських землях. Українська національна рада "іменем українського народу Австро-Угорської монархії" мала реалізувати "його право самоозначення та рішити про державну долю всіх областей, заселених тим народом". Безпосереднє керівництво роботою цього органу покладалося на Президію, яка була обрана 26 жовтня у складі 9 осіб на чолі з головою Української парламентської репрезентації в австро-угорському парламенті .

До того ж 15 лютого 1919 ухвалено закон "Про державну мову", в якому проголошувався державний статус української мови, її мали вживати у внутрішньому і зовнішньому управлінні "всі державні власті і уряди, публічні інституції та державні підприємства". Водночас національні меншини мали "свободу уживати як усно, так і в письмі їхню рідну мову в зносинах з державними властями і урядами, публічними інституціями та державними підприємствами".

Далі, 20 квітня 1919 Українська національна рада ухвалила закон про громадянство, який визнавав усіх громадян ЗУНР громадянами Української Народної Республіки, а всіх громадян УНР – громадянами ЗОУНР (окремого громадянства ЗОУНР не встановлювалося).

Разом з тим, у середині липня 1919 залишки УГА перейшли р. Збруч (прит. Дністра) і з'єдналися з військами Директорії УНР. ЗУНР припинила своє існування de-facto. Є.Петрушевич у супроводі найближчого оточення перебрався на тер. Румунії, звідки виїхав до Відня. Там він організував новий закордонний центр Західноукраїнської Народної Республіки (назва "Західна Область Української Народної Республіки" була відкинута).[2]

Перш ніж перейти до формування влади, хочу відзначити те, що вища законодавча влада у державі належала Українській Національній Раді, та лише вона мала право ухвалювати закони. Очоловав її президент (фактично спікер – голова парламенту). Рада формувала колегіальний орган влади – відділ з 9 осіб, що виконував функції глави держави.

Разом з тим, реформовано також і судову системи. З цієї причини, ЗУНР розділено на 130 судових повітів та 12 судових округів. Згідно яких окружні і повітові суди були першою інстанцією, другою був Вищий суд у Львові, а третьою – Найвищий державний суд. До їхнього обрання відповідні інстанції називалися Окремими судовими сенатами другої та третьої інстанції.

Тим часом охорону громадського порядку забезпечувала народна міліція та окрім цього, був створений 6 листопада 1918 р. Корпус української державної жандармерії. Безпосередньо, його очолювала Команда на чолі з головним комендантом, на місцях діяли окружні та повітові команди, теж очолювані комендантами. [3, с.7]

Цікаву сторінку в історії сприйняття ЗУНР як держави складає позиція держав, які утворилися на руїнах Австро-Угорщини і Росії.

Хочу відзначити, що свідченням цього була пропозиція уряду радянської України. Прикладом слугує Х. Раковський, який двічі 7 березня і 9 травня, звертався до уряду ЗУНР про союз на умовах розриву ЗУНР з УНР, прилюдного оголошення ЗУНР про союз з радянською Україною, укладення союзу з нею проти Польщі й Румунії, підпорядкування Української Галицької армії командуванню Червоної армії і призначення в галицькі частини політичних комісарів. [4, с. 244]

Яскравим прикладом є те, що в міжнародному масштабі питання ЗУНР розглядалося на конференції в Генуї у 1922 р. Туди прибув К. Левицький, який 23 квітня вручив Президії конференції документ з вимогою вирішити державне становище Галичини. Востаннє в міжнародному масштабі проблема ЗУНР розглядалася у червні 1922 р. на 3'їзді Товариств Ліги Націй, який відбувся у Празі. Внаслідок чого учасники ухвалили прийняти Західноукраїнське (Галицьке) товариство Ліги Націй у свої члени і звернутися до урядів великих країн вирішити державний статус ЗУНР. [5, с. 312]

Цікавим є те, що ця тема залишається актуальною і дотепер. Підсумовуючи опрацьований матеріал, для висновку хочу процитувати статтю С.А. Макаруча, яка найбільш точно передає й моє бачення з цього приводу:

«Через п'ять з половиною століть після втрати національної державності у формі Галицько-Волинського князівства корінний народ Західноукраїнського краю, рішуче заявив перед усім світом, що він не вмер, не втратив свідомості своєї національної самостійності та окремішності, а готовий зі зброєю відстоювати своє право на незалежність.

У визвольних змаганнях українці Австро-Угорщини виходили з права корінного народу бути господарем рідної землі. В обґрунтуванні цього вони виходили з таких аргументів, як проживання в краї від найдавніших історичних часів, велика абсолютна демографічна перевага над мешканцями інших національностей, які з'явилися пізніше, обов'язок відновлення національної державної традиції, що існувала впродовж багатьох століть у давні часи і була насильницько ліквідована сусідніми державами.» [5, с. 712].

Віднині український народ, увільнений могочим поривом своїх власних сил, має тепер змогу з'єднати всі змагання своїх синів для утворення нероздільної, незалежної української держави на добро і щастя робочого народу» (Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Том 1. Мюнхен, 1983. – С.423). [6]

Отримані результати свідчать про те, що українська політична думка поборювала ці претензії, трактуючи їх, як прагнення до повторення насильства і несправедливості в історії.

Список використаних джерел:

1. Терлюк І.Я. Історія держави і права України. Розділ 5. Новітня українська національна державність і право (1917-1921рр.). Держава і право

Західноукраїнської Народної Республіки(1918-1923 рр.)//[Електронний ресурс] – режим доступу - <http://westudents.com.ua>

2. Яневський Д.Б. Конституційні акти ЗУНР [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2008. – 568 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyni_Akti_Zunr

3. Державний архів Львівської області. – Ф.1245. – Оп.3. – Спр.7.

4. Стахів М. Третя Советська республіка в Україні. Нариси з історії третьої воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвиток окупаційної системи в часі: листопад 1919 – листопад 1924 / М. Стахів. – Нью-Йорк: без вид., 1968. – 244 с.

5. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Т.2. Державотворчі і адміністративно-організаційні процеси. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 712 с.

6. Литвин В. «Єдність нації» Універсал Директорії УНР - //[Електронний рес] - режим доступу - <http://rada.gov.ua>

СЕКЦІЯ 2

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО»

«ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО»

Цимбалюк В. С.

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувачий кафедрою галузевих юридичних наук, Кременчуцького національного університету і м. М. Остроградського, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України, Кременчук – Київ, Україна

Науково-освітня інформатика як об'єкт права

Подання матеріалів дослідження, щодо проблематики формування науково-освітньої інформатики як об'єкта права, пропонується з інфографіки. На ній відображено ключові компетентності навчання впродовж життя 2018 – Цифрова компетентність. Ці компетентності були визначені і схвалені 17.01.2018р в оновленій редакції Європейським Парламентом та Радою (ЄС) [1].

Джерело: <http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html>

Зазначену інфографіку пропонується розглядати комплексно, у багатьох змістах, аспектах, контекстах, з різної фахової точки зору наукового сприйняття і дослідження.

У контексті заявленої мети теми пропонується звернути увагу на цю інфографіку як на ключовий компонент розуміння інформатики у науково-

освітній сфері. Тобто, її пропонується розглядати як інституційний об'єкт права у категорії – «науково-освітня інформатика» (НОІ).

Для формування бази наукового дослідження щодо НОІ були застосовані результати теоретичних і практичних напрацювань багатьох вчених, серед них: М. В. Загірняк, Р. А. Калюжний, В. В. Локтіонова, В. А. Ліпкан, Р. Д. Ляшенко, О. І. Максак, А. І. Марущак, А. А. Митник, І. І. Митрофанов, О. В. Петришин, В. Г. Пилипчук, О. В. Плєсун, Т. Б. Поясок, Д. І. Сирота, В. Ф. Сіренко, В. Л. Скрипник, Т. М. Слободяник, В. Я. Тацій, М. Я. Швець та ін.

Концептуальні засади науково-освітньої інформатики як інституційного об'єкта права були безпосередньо визначені із публікацій таких науковців як: І. В. Арістова, К. І. Беляков, О. А. Баранов, О. Д. Довгань, І. Б. Жилиєв, О. В. Копан, В. В. Костицький, Д. В. Ланде, В. Я. Настюк, А. М. Новицький, Н. А. Савінова, Є. Д. Скулиш, М. П. Стрельбицький, В. М. Фурашев та ін.

Окремі методологічні положення щодо науково-освітньої інформатики знайшли відображення у окремих публікаціях автора [3-12] щодо окремих інститутів інформатики в деяких сферах правовідносин.

З точки зору юридико-догматичного підходу у правознавстві інформатика, як і наука та освіта, мають конституційно-правовий статус. Зокрема у Конституції України зазначено: у ст. 54 – серед гарантій свобод творчості – визначається також наукова і технічна; у п.6 ст.85 – серед повноважень Верховної Ради України – затвердження загальнодержавних програм, у тому числі науково-технічного розвитку; у ст.92 – що серед іншого виключно законами України визначаються: засади виховання, освіти (п.6); поряд з організацією і діяльністю органів виконавчої влади, організацією державної статистики та інформатики (п.12). У ст.116 – серед функцій Кабінету Міністрів України – зазначено забезпечення проведення політики у сферах освіти, науки, (п.3), а також розроблення і здійснення загальнодержавних програм науково-технічного розвитку (п.4) країни.

У порядку постановки проблем, що можуть бути частково вирішені із розвитком науково-освітньої інформатики пропонується звернути увагу на ті, що зазначені були як кризові у Доповіді про світовий розвиток 2018 Світового банку «Навчання для реалізації навчальних перспектив» [2]. У цій доповіді визначені три групи політичних заходів для виходу з кризи. Їх пропонується формалізувати так: 1) оцінка якості навчання, що розглядається як найважливіше завдання; 2) проведення заходів на основі фактичних даних, щоб освітні заклади працювали в інтересах усіх тих, хто навчається; 3) узгодження інтересів, потреб суб'єктів системи освіти, націлюючи її на удосконалення навчання.

У ході дослідження були сформовані наступні узагальнення:

1. Визначено науково-освітню інформатику на основі матричного підходу сутності інформатики: як сфери суспільних відносин; як напрямку комплексних, міжгалузевих досліджень; як навчальної дисципліни.

2. Пропонується формулювання змісту науково-освітньої інформатики – як сфери суспільних відносин щодо інформатизації у науково-освітній сфері, спрямованих на забезпечення реалізації інтересів, потреб суб'єктів цієї сфери, пов'язаних із процесами та системами збирання, передавання, опрацювання, відображення та застосування інформації у статусі знань, із застосуванням комп'ютерних (електронно-обчислювальних, електронно-цифрових) техніки та технологій конвергованих у електронні телекомунікації.

3. Як напрямок теоретичних досліджень науково-освітню інформатику пропонується розуміти складовою інформатики, щодо процесів та систем збирання, передавання, опрацювання, відображення та застосування інформації у статусі знань для комплексного забезпечення функціонування та підвищення якості науки і освіти.

4. Застосовуючи теорію гіперсистем у юридичних науках, науково-освітню інформатику слід розглядати як означний (системний) об'єкт права, що у своєму складі має ряд об'єктів наступного порядку, зокрема тих, що зазначені у науково-освітньому законодавстві України: вебінар (у розумінні організації викладацької діяльності онлайн, проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернет); електронні підручники (посібники) та інші мультимедійні навчальні ресурси; веб-сайти міністерства науки та освіти України, закладів освіти, наукових установ, їх структурних підрозділів тощо.

5. У комплексі науково-освітня інформатика має забезпечити збір та обробку освітньої статистики, здійснення її аналізу та прогнозування розвитку системи освіти; функціонування Єдиної державної електронної бази з питань освіти та інших державних інформаційних систем освіти і науки; розробку та доступ зацікавлених осіб до стандартів освіти через оприлюднення їх на офіційних веб-сайтах суб'єктів організації освіти та науки; спеціальних інформаційних ресурсів в Інтернет; електронних документів державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти, у тому числі прогнозів і стратегій розвитку освіти в країні, відповідних державних, регіональних та місцевих цільових програм, планів діяльності у сфері освіти органів влади; рейтингів навчальних закладів; відкритого доступу до зазначених та інших електронних документів, у тому числі документів про вищу освіту шляхом їх оприлюднення на своїх офіційних веб-сайтах із дотриманням вимог законодавства про доступ до персональних даних; організацію роботи Конкурсної комісії за допомогою засобів електронного відеозв'язку; ліцензування освітньої діяльності та акредитація освітніх програм, правила та умови прийому на навчання, верифікації переліку спеціальностей тощо.

6. Важливим системним об'єктом науково-освітньої інформатики є Єдина державна електронна база з питань освіти, що включає Реєстр закладів вищої освіти, Реєстр документів про вищу освіту, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання та Реєстр студентських (учнівських) квитків.

7. Науково-освітня інформатика також має вирішити проблеми рейтингування, у тому числі формування рейтингових списків вступників на основі конкурсного балу за кожною спеціальністю згідно з виставленими вступниками пріоритетами з повідомленням про отримання чи неотримання ними права здобувати вищу освіту за кошти державного бюджету.

8. В Україні законодавчо визначено, що реєстр закладів вищої освіти має містити відомості про кожен заклад вищої освіти, видані йому ліцензії та сертифікати про акредитацію. Відомості Реєстру закладів вищої освіти є відкритими та оприлюднюються відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації», у тому числі у формі відкритих даних.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) щодо оновленої редакції ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Електронний ресурс:

<https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>.

2. World Bank. 2018. World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise. Електронний ресурс <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28340>

3. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики): [монографія] / В. С. Цимбалюк. — К.: Освіта України, 2010. — 388 с.

4. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — №4(8). — С. 18-30.

5. Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — №11. — С. 73-77.

6. Цимбалюк В. С. До методології міжгалузевого взаємозв'язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — №1(17). — С. 35-38.

7. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право, як підгалузь інформаційного права України: тенденції формування і розвитку // IV міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (19 травня 2016 р.). — Житомир: ЖНАЕУ, 2016.

8. Цимбалюк В. С. Взаємозв'язок інноваційного права з науково-освітнім правом // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: Зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. (ЖНАЕУ 18.05.2017р.). — Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2017. — С. 196-199.

Піддубний О. Ю.

Доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Щодо можливості надання патентного захисту окремим феноменам у сфері біотехнологій

Серйозною онтологічною проблемою для суспільства на сьогоднішній день є власність на життя. В історичному аспекті, коли йшлося про сорти рослин, породи тварин, їх селекцію, тобто діяльність, що оточує людину протягом всієї історії, інтелектуальна власність, як винагорода за багаторічні зусилля, видавалась абсолютно справедливо.

В даний же час великий капітал активно вкладається в розробку і патентування нуклеотидних послідовностей, яких іще не існувало в природі і яким ще не до кінця продумане використання, проте вони з'являються, і тим самим можна сказати, патентується все суще, що нас оточує.

Схожий процес «піратських реєстрацій» особами, які не мають відношення до розробки речовин, відбувається і в фармацевтиці [0, с. 75]. Тобто, по суті, реєструються назви лікарських засобів, яких ще не існує, тобто, на майбутнє робиться «інтелектуальний запас» пустих і універсальних сполучень букв, яким лише згодом буде присвоєна певна хімічна сполука в якості діючого засобу. Аналогічне явище, кіберсквоттінг, тобто реєстрація незайнятих інтернет-адрес, що мають певне словарне значення, уже давно не є новиною. Веб-адреси,

які містять хоч бодай найменше і найабсурдніше смислове навантаження, давно вже зарезервовані.

А тепер даний процес торкнувся і живого світу, послідовностей ДНК та їх елементів, за допомогою яких здійснюється генетична модифікація. Всі феномени біотехнології, що являють собою інтерес і обіцяють доходи, знаходяться в стадії патентування.

Свідченням такої тенденції може слугувати факт патентування азадіраціна, одержаного з дерева під назвою «Нім», що росте в Індії. Це дерево з давніх часів використовувалося для лікування безлічі захворювань (передусім у боротьбі з інфекціями) і є природним пестицидом. Вчений У.Р. Грейс виділив найбільш важливий компонент, відповідальний за подібний ефект (азадірацин), і запатентував його. І хоча процес вилучення азадіраціна був відомий індійським компаніям, вони його не патентували: дерево «Нім» з його корисними властивостями і відомої сферою застосування вважається в Індії суспільним надбанням. Більше того, як слід використовувати в медичних та інших цілях дерево «Нім», було відомо вже протягом багатьох століть. У прямому акті колоніальної агресії, який можна назвати екопіратством, У.Р. Грейс захопив і здійснює відносний контроль над громадським ресурсом (відрядно, але можна зазначити, що деякі країни відмовляються визнати цей патент) [0].

У цьому зв'язку також цікавою є інформація з журналу «Сайенс», згідно з якою колективом вчених було вперше зібрано послідовність ДНК з хімічних реактивів. Базою для цього стала існуюча бактерія роду мікоплазма, але послідовність генів збиралась штучним шляхом з додаванням генів-маркерів, що вказують на штучне походження зібраної бактерії. Такий організм отримав назву *Mycoplasma mycoides* JCVI-syn 1.0. Всесвітньо відомий фахівець, що керував проектом – Крейг Вентер, у цьому зв'язку заявив про промислову революцію [0], яка прослідкує за цим відкриттям або ж винаходи м. В існуючих термінах права це наразі важко встановити, що саме зроблено вченими-біологами – відкриття нових закономірностей природи чи біотехнологічний винахід. Адже це залежить саме від рівня правового осмислення і подальшого правового регулювання правовідносин, що обов'язково будуть породжені даним фактом.

Не можна сказати, що правове регулювання сфери біотехнологій та її інтелектуально-правового аспекту в Україні відсутнє, проте можна констатувати його певну декларативність і нечіткість. Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» в якості принципу правового регулювання передбачає державну підтримку генетично-інженерних досліджень та наукових і практичних розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях.

Крім цього, охорона результатів досліджень у сфері біотехнологій в нашій країні здійснюється відповідно до Законів України «Про правову охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 2003 року, «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року, «Про племінне тваринництво» від 15 грудня 1993 року тощо.

Отже, є певні підвалини законодавчого регулювання, які можуть піддаватись аналізу при спробі визначити правову кваліфікацію продуктів біотехнології, їх правовий режим, зокрема як об'єктів права інтелектуальної власності. Проте, конкретних вказівок в законодавстві, на біотехнологічний

винахід чи біотехнологічне відкриття, як на об'єкт права інтелектуальної власності, немає. Ще більш важливим є врегулювання тієї очевидної думки, що неприпустимим є надання патентного захисту результатам маніпуляцій з клітинним матеріалом і зародковими клітинами людини, що суперечать моральним засадам суспільства.

Первинним принципом правової кваліфікації і віднесення феномену у сфері біотехнологій до патентоздатного чи непатентоздатного повинна бути відповідність правам і законним інтересам членів суспільства, і лише за дотримання цього попереднього критерію, подальше визначення шляхів поширення цього феномена через механізми інтелектуальної власності, або визнання відкриттям і суспільним надбанням.

Список використаних джерел:

1. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності в галузі фармацевтики / І. Кириченко // Право України. – 2002. – № 7. – С. 73–76.
2. Critical art ensemble. Биотехнология в общественном сознании: время обещаний // Biomediale: современное общество и геномная культура / сост. и общ. ред. Д. Булатова. – Калининград : КФ ГЦСИ, ФГУИПП «Янтарный сказ», 2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biomediale.nccakaliningrad.ru/index.php3?blang=ru&mode=notes>
3. J. Craig Vennter/ Creationn of a Bacterial Cell Conntrolled by a Chemically Synthesized Gennome : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sciencemag.org/cgi/content/abstract/sciennce.1190719>

Світличний О. П.

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права НУБіП, м. Київ, Україна

Роль принципів адміністративного права у захисті прав і законних інтересів особи

Загальні принципи українського адміністративного права закріплені в Конституції України, конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Серед сучасних принципів адміністративного права слід виділити конституційні і організаційно-функціональні. До конституційних відносять принципи верховенства права; законності; пріоритету прав і свобод людини і громадянина; рівності громадян перед законом; демократизму нормотворчості й реалізації права; взаємної відповідальності держави і громадянина. До організаційно-функціональних принципів належать: підзвітність і підконтрольність державних органів; відкритість і прозорість; ефективність; неупередженість; професіоналізм і компетентність державних службовців [1, с. 36-37].

Взагалі, загальні принципи мають фундаментальне значення для всієї галузі адміністративного права, вони є взаємопов'язаними і найбільш дослідженими в науці адміністративного права. У теж час, в зв'язку з задекларованим, розглянемо категорію «інтерес» особи крізь призму окремих загальних принципів сучасного адміністративного права, оскільки саме вони найбільш повно характеризують цю юридичну категорію в адміністративному праві. Розглянемо деякі із них.

Принцип пріоритету прав та інтересів особи впливає з положень ст. 3 Конституції України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відображений у Конституції України принцип є одним з найважливіших при реформуванні сучасного адміністративного права. Цей принцип вказує на характер відносин особи і держави, де остання повинна спрямовувати свою діяльність на втілення в життя конституційних прав та інтересів особи.

Реалізація юридичної категорії «інтерес» особи вимагає від держави та уповноважених суб'єктів публічної адміністрації у повсякденній практиці відносин з приватними особами створювати умови, за яких кожен громадянин повинен реалізувати свої права та охоронюваний законом інтерес.

Зауважимо, що чи не найважливіше місце в системі засад діяльності суб'єктів публічної адміністрації належить принципу законності. Законність як явище є одним з найважливіших елементів демократії та правової держави.

Принцип законності безпосередньо пов'язаний з принципом верховенства права та з нього постає, а також базується на положеннях Конституції України, відповідно до яких Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Змістом законності є верховенство закону, рівність суб'єктів права перед законом, з іншого – принцип діяльності, компетенції, прав і обов'язків суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб на підставі закону, і разом з тим можливість особи захистити суб'єктивні права та інтереси.

Конституційний принцип рівності передбачає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина перша ст. 55 Конституції). Слід зазначити, що закріплення цього конституційного принципу вважається найважливішим завоюванням суспільства. Гарантована Конституцією України рівність усіх громадян у їхніх правах та свободах означає необхідність забезпечення рівних конституційних правових можливостей особи для реалізації однакових за змістом і обсягом конституційних прав та інтересів.

Принцип демократизму правотворчості та реалізації права виявляється в можливості громадян як безпосередньо, так і через своїх представників, створених ними або через інші організації брати участь у формуванні правової політики і управління державою.

Знатною гарантією захисту прав та охоронюваних законом інтересів особи виступає задекларований ст. 56 Конституції України інститут відповідальності держави, згідно з яким кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Ці та інші принципи адміністративного права неможливо без впливу європейських сучасних принципів адміністративного права неможливо без впливу європейських

принципів адміністративного права, яке виступає значною складовою захисту прав і охоронюваних законом інтересів особи. Водночас як наголошується в Законі України «Про Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», під час формування Загальнодержавної програми за основу необхідно брати до уваги об'єктивні потреби України у правовому регулюванні [2].

Ми маємо на увазі дотримання принципу взаємної відповідальності. Принцип взаємної відповідальності держави і людини повинен насправді передбачити чітке визначення і розподіл сфер соціальної відповідальності всіх рівнів органів публічної влади, їх посадових осіб і громадянина. Відповідальність держави та органів публічної влади поширюється на прийняття і реалізацію законів, контроль за їх виконанням, виконання конституційних прав та інтересів особи. Наведене свідчить, що принцип взаємної відповідальності держави і людини означає взаємну відповідальність перед суспільством.

Таким чином, ефективність діючих в країні принципів, визнання державою європейських цінностей, а саме верховенства права та пріоритет прав людини повинні стати пріоритетними. Це спонукає до нових напрямів наукових досліджень і переосмислення принципів адміністративного права в сучасних умовах, є запорукою розробки наукових засад вітчизняного адміністративного законодавства до європейських принципів та визнання ролі публічного (у першу чергу, адміністративного права) в регулюванні суспільних відносин [3, с. 91].

Враховуючи стремління нашої держави долучитися до європейських стандартів захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб, перед наукою адміністративного права стоїть важливе завдання, пов'язане з виробленням оновлених принципів адміністративного права, які повинні кращим європейським стандартом.

Список використаних джерел:

1. Ткач Р. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальні значення для оновлення змісту українського адміністративного права. Законодавство України: наук.- практ. комен. – 2006. – № 8. – С. 36–37.
2. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – 3. – Ст. 12.
5. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: Монографія. – Донецьк: Донбас, 2011. – 410 с.

Музика-Стефанчук О. А.

Доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Вплив норм європейського права на початок децентралізації в Україні

В Україні та європейських державах, початок важливих реформаційних процесів, спрямованих на впровадження зміни в адміністративно-територіальному устрої, було покладено Європейською рамковою конвенцією про

транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади 1980 р., яка набула чинності у 1981 р. (Україна приєдналася до Конвенції у 1993 р.), та Європейською хартією місцевого самоврядування 1985 р. Реформи передбачали запровадження принципу субсидіарності у функціонування громад (йдеться про чіткий розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, з метою ефективного прийняття та результативної реалізації управлінських рішень; при цьому ефективність та результативність має бути фінансовою, економічною, часовою тощо). Також Європейською рамковою конвенцією транскордонне співробітництво визначено як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних Сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних общин або властей, визначеної внутрішнім законодавством м. Межі та характер такої компетенції цією Конвенцією не змінюються».

Обравши шлях незалежності, Україна у 1990 р. прийняла Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» (втратив чинність), відповідно до ст. 1 якого «місцеве самоврядування в Україні – це територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази».

Далі, у 1994 р. прийнято Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» (втратив чинність), яким скасовувався інститут місцевої державної адміністрації, відновлювались виконавчі комітети місцевих рад. Так, ст. 1 Закону закріплювала, що «органами місцевого самоврядування в Україні є сільські, селищні, районні, міські, районні у містах і обласні Ради. Вони наділяються власною компетенцією, в межах якої діють самостійно. Голови сільських, селищних, районних, міських, районних у містах і обласних Рад та очолювані ними виконавчі комітети у порядку і в межах, визначених законом, здійснюють делеговані їм повноваження державної виконавчої влади».

Своєрідним етапом призупинення процесів децентралізації стало прийняття у 1994 р. Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. Цим договором передбачалася ліквідація виконавчих комітетів районних і обласних рад, а також відновлення місцевих державних адміністрацій на чолі з головами відповідних районних і обласних, Київської та Севастопольської міських, районних у містах рад (ст. 46 договору). У ст. 52 Конституційного договору передбачалося наступне: «рішення Рад, їх голів та виконавчих комітетів з питань місцевого самоврядування, якщо вони суперечать Конституції та законам України, до їх вирішення судом відповідно до чинного законодавства України зупиняються: сільських, селищних, міських (міст районного значення) – розпорядженням голови відповідної районної державної адміністрації; міських (міст обласного значення) – розпорядженням голови обласної державної адміністрації». Тобто органам державної виконавчої влади на місцях надавалося право зупиняти рішення органів місцевого самоврядування,

тим самим узаконювалося втручання органів виконавчої влади у справі місцевого самоврядування, що нині заборонено.

Значним етапом у розвитку місцевого самоврядування стало довгоочікуване прийняття Основного Закону України у 1996 р., де у ст. 140 закріплено: «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України». У продовження цих та інших норм у травні 1997 року Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Цей акт вважається досить вдалим за структурою і змістом, свідченням чого є незначні правки протягом його чинності (зміни і доповнення вносилися переважно у зв'язку із необхідністю приведення окремих його статей у відповідність із новоприйнятими законами). Деякі положення Закону були предметом офіційного тлумачення у Конституційному Суді України (станом на березень 2018 р. є 7 таких рішень). Проте прийняттю Закону 1997 р. передувало прийняття інших актів, норми яких то спрямовувалися на ліквідацію місцевого самоврядування, то навпаки – на його відновлення.

Також варто вказати Європейську конвенцію про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні (1992 р.), Європейську хартію міст (1992 р.), Європейську хартію участі молоді в муніципальному та регіональному житті (1992 р.), Рамкову конвенцію про захист національних меншин (1995 р.) як такі, що стали логічним продовженням процесів децентралізації в Європі загалом, та в Україні зокрема.

З прийняттям Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» все частіше почали виникати питання про недостатню автономію органів місцевого самоврядування, про потребу в децентралізації та деконцентрації влади тощо. При цьому часто-густо, говорячи про такі потреби, політики і службовці органів місцевого самоврядування навіть не задумуються над тим, які наслідки це все може потягти за собою.

Відповідно до європейської практики в Україні розпочали процес укрупнення територіальних громад. Так, у 2015 р. прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Ніби то перспективний якоюсь мірою документ, водночас саме його призначення є дещо спірні м. Так, окрім існуючих, створюються нові – об'єднані територіальні громади з власними бюджетами, яким з Державного бюджету України на пряму виділяються кошти. Відповідно до ч.3 ст.5 БК України бюджетну систему доповнено новою складовою – бюджетами об'єднаних територіальних громад.

У Звіті роботи Кабінету Міністрів за 2017 рік та основні напрями реформ у 2018 році Прем'єр-міністр України В.Б. Гройсман наголосив на тому, що в пріоритеті є, зокрема, «формування нової якості державного управління з максимальним використанням цифрової інфраструктури, поглиблення децентралізації та цільове і ефективне спрямування та використання державних ресурсів, передусім бюджетних коштів – за передовими бюджетними програмами, серед яких програма «Доступні ліки», та земля, яку передають у розпорядження об'єднаних територіальних громад». На сьогодні утворено майже 700 громад. Тобто, в недалекому майбутньому може загостритися питання різних регіональних автономій.

Ми переконані у тому, що у кризових умовах в державі не варто проводити радикальні територіальні, адміністративні зміни; реформи, де задіяні громадяни, мають проводитися у більш-менш спокійних умовах, щоб не вносити дисбаланси у відносини між громадянами.

Залізнюк В. В.

Заступник начальника Головного територіального управління юстиції у Житомирській області – начальник Управління державної реєстрації, м. Житомир, Україна

Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування

Нова політика держави та досвід інших країн спонукали Міністерство юстиції України розробити покроковий план реформування сфери державної реєстрації стосовно надання адміністративних послуг.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації громадських формувань відтепер регулюються єдиним Законом про реєстрацію. Закон про реєстрацію дає виключний перелік громадських формувань, на яких поширюється його дія та виключний перелік документів, необхідних для державної реєстрації.

Виконання функцій з державної реєстрації громадських формувань покладено на відповідні головні територіальні управління юстиції у зв'язку з ліквідацією міських та районних управлінь юстиції з 11 травня 2016 року [1].

Законом про реєстрацію запроваджено портал електронних сервісів та персонального кабінету громадського формування, а також інститут зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації. Також запроваджено диференційовану систему ставок адміністративного збору у сфері реєстрації громадських формувань, можливість адміністративного оскарження реєстраційних дій, відмови в державній реєстрації, бездіяльності державного реєстратора.

Порядком державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи врегульовані питання державної реєстрації громадських формувань за участю центрів надання адміністративних послуг [2]. Також запроваджено подачу документів у сфері реєстрації громадських формувань і через місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [3].

Подача документів для державної реєстрації створення громадської організації зі статусом юридичної особи відповідно до частини 1 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [4] можлива за допомогою сервісу «Он-лайн будинок юстиції».

Також, слід зазначити, що у 2016 році в Україні відбулася реформа системи надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [5][6]. Внаслідок децентралізації владних повноважень у вищезазначених сферах змінено перелік суб'єктів державної реєстрації. Відтак, державна реєстрація нерухомого майна та бізнесу може

здійснюватись посадовими особами органів місцевого самоврядування, державними адміністраціями, нотаріусами та акредитованими суб'єктами.

Таким чином, громадяни отримали змогу «наблизитись» до адміністративних послуг без складних бюрократичних процедур.

Також, для забезпечення максимального доступу до інформації та послуг у сферах державної реєстрації Міністерством юстиції запроваджено електронні онлайн-сервіси, які дають можливість швидко та зручно отримати всі необхідні документи.

Одним з таких он-лайн сервісів є автоматизована система «Он-лайн будинок юстиції». Дана система була запущена у якості пілотного проекту 7 квітня 2016 у місті Києві, наразі даний проект вийшов на національний рівень. Це повністю прозора автоматизована система, яка дає можливість спростити життя пересічного українця, зменшити кількість бюрократичних процедур і запобігти корупції. Завдяки даному сервісу громадяни можуть за кілька хвилин зареєструвати або ліквідувати ФОП, отримати втрачені свідоцтва про народження про народження чи інші документи. Такі нововведення дозволять заощадити час, фінансові ресурси і мінімізують корупційні ризики. Користуватися Он-лайн будинком юстиції можуть всі без винятку громадяни з будь-якої точки світу, адже сервіс діє за принципом екстериторіальності. Єдина необхідна умова – наявність Інтернету.

Разом з тим значні кроки зроблено Міністерством юстиції України в напрямку боротьби з аграрним рейдерством. Аграрний сектор є одним із небагатьох секторів економіки України, який активно розвивається в останні роки. Тому рейдерство в аграрній сфері є суттєвою проблемою, особливо під час збору врожаю. Тому, за ініціативою Мін'юсту, з 15 серпня 2017 року в усіх областях України запрацювали антирейдерські аграрні штаби, які протидіяли спробам рейдерських захоплень земель та урожаю.

Окрім того, Міністерством юстиції розроблено он-лайн сервіс «СМС-МАЯК». Дане нововведення значно розширює можливості запобігання незаконним реєстраційним діям, оскільки своєчасне отримання власником або орендарем інформації про наміри інших осіб перереєструвати права або бізнес, дає можливість оперативного відреагувати на будь-які спроби незаконних дій.

Не можна не оминати й запровадження у 2016 році додаткової можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів. Так, на сьогоднішній день, поряд з правом оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів до суду, у громадян додатково з'явилося право оскаржити рішення чи дію державного реєстратора з яким не погоджуються до постійно діючої комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації, яка функціонує при Міністерстві юстиції України та його територіальних органах (далі – Комісія).

Для звернення до Комісії особам, які вважають що їх права порушено необхідно написати скаргу із дотриманням вимог, передбачених статтями 34 та 37 Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [4] та «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [7].

Починаючи з 2016 року при Головному територіальному управлінні юстиції у Житомирській області також функціонує постійно діюча комісія з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації, якою станом на 3 квітня 2018

року розглянуто 69 скар г. За результатами розгляду яких Комісією складено 6 протоколів про адміністративне правопорушення та тимчасово заблоковано доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно 3-м державним реєстраторам.

Також, необхідно підкреслити, що в 2017 році Міністерством юстиції України презентовано проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та наближення до громадян адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану».

З метою апробації європейських стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, спрямованих на створення сприятливих умов для отримання фізичними особами послуг у зазначеній сфері, протягом останніх років від законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану вносилися певні зміни та запроваджувалися пілотні проекти, які наближують послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Так, відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 26.08.2015 № 1593/5 «Деякі питання організації роботи відділів державної реєстрації актів цивільного стану, пов'язаної з державною реєстрацією народження дитини» [8], запроваджено пілотний проект щодо видачі свідоцтва про народження безпосередньо у закладах охорони здоров'я, де приймаються пологи.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року № 502-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» [9] запроваджено реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу у скорочені строки за обраним заявниками місцем.

Для зручності громадян та уникнення черг у відділах державної реєстрації актів цивільного стану у 2015 році Міністерством юстиції України відповідно до наказу № 1187/5 від 09.07.2015 «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет» [10] запроваджено пілотний проект Веб-портал «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану».

Відповідно до Порядку проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України 11 листопада 2015 року № 2268/5 [11], для проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України, з даного питання стало можливим звернутися до територіальних органів Міністерства юстиції України (відділів державної реєстрації актів цивільного стану головних територіальних управлінь юстиції).

1 жовтня 2016 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» [12], яким внесено зміни до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Тому, розпочинаючи з 1 жовтня 2016 року за нормами частини 11 статті 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [13] свідоцтво про державну реєстрацію шлюбу видається кожному із подружжя. До

цього подружжю видавалось одне свідоцтво про шлюб. За вказаним законом виключено норми щодо проставлення відмітки про шлюб та розірвання шлюбу в паспортах громадян України.

Згідно частини 6 статті 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [14] за бажанням батьків чи одного з них для реєстрації місця проживання дитини документи, визначені цим Законом, можуть бути подані органам державної реєстрації актів цивільного стану під час проведення державної реєстрації народження дитини.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової долі земельних ділянок, власники яких померли» [15] внесено зміни до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», якими передбачено, що особи, які мають право або зобов'язані подавати заяву про визнання спадщини відумерлою, мають право на безоплатне одержання інформації з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію смерті громадян"

В 2015 році шляхом внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [16], запроваджено принцип екстериторіальності щодо отримання документів про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2016 року №326 «Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року №99».

2. Наказ Міністерства юстиції України від 09 лютого 2016 року №359/5 «Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи».

3. Наказ Міністерства юстиції України від 17.06.2016 №1717/5 «Про запровадження пілотного проекту у сфері державної реєстрації громадських формувань».

4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, ст.263.

5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень від 26.11.2015 № 834-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 1, ст.9.

6. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 26.11.2015 № 835-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 2, ст.17.

7. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 № 1952-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 51, ст.553.

8. Наказ Міністерства юстиції України «Деякі питання організації роботи відділів державної реєстрації актів цивільного стану, пов'язаної з державною реєстрацією народження дитини» від 26.08.2015 № 1593/5.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» від 13.07.2016 № 502-р.

10. Наказ Міністерства юстиції України «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет» від 09.07.2015 № 1187/5 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09 липня 2015 р. за № 812/27257

11. Наказ Міністерства юстиції України «Про впорядкування відносин з проставлення апостиля та підготовки документів для їх консульської легалізації» від 11 листопада 2015 року № 2268/5. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2015 р. за № 1419/27864.

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» від 14.04.2016 № 1474-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 34, ст.593.

13. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» 01.07.2010 № 2398-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 38, ст.509.

14. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 15, ст.232

15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової долі земельних ділянок, власники яких померли» від 20.09.2016 № 1533-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 44, ст.747.

16. Наказ Міністерства юстиції України «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України з питань державної реєстрації актів цивільного стану» від 09.12.2014 № 2079/5 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 грудня 2014 р. за № 1585/26362.

Данилишин П. Б.

Заступник начальника головного територіального управління юстиції з питань державної виконавчої служби – начальник Управління державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Житомирській області.

Новації у сфері захисту прав дітей на належне утримання шляхом стягнення аліментів

Роль державної виконавчої служби у період, коли українська держава, як і все суспільство, продовжує переживати часи вагомих змін, що базуються на пріоритетності захисту прав людини, є особливо важливою.

В 2017 році з метою належного піклування про дітей в законодавстві відбулися зміни, якими передбачено більш простий та досконалий порядок звернення за стягненням аліментів. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17.05.2017 року № 2037, який набрав чинності 08.06.2017 внесено зміни до

законодавства (Сімейного, Цивільного та Цивільного процесуального кодексів України) про стягнення аліментів з батьків, які ухиляються від сплати аліментів на утримання своїх неповнолітніх дітей.

Змінами, які внесені до ч. 2 ст. 182 Сімейного Кодексу України передбачено, що розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Зазнали також змін норми Сімейного кодексу України, що стосуються способів стягнення аліментів. Так, за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина. Спосіб стягнення аліментів, визначений рішенням суду, змінюється за рішенням суду за позовом одержувача аліментів. Суд за заявою одержувача визначає розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

Законом внесено зміни до ч. 1 ст. 210 Цивільного процесуального кодексу України, а саме: окрім справ про стягнення аліментів за місцем проживання позивача зможуть пред'являтися позовні заяви і про оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення. Важливо знати, що у справах про оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів чи зміну способу їх стягнення під час розгляду справи в усіх судових інстанціях позивачів звільнено від сплати судового збору. Дані новації є ще одним кроком, який робить судовий захист інтересів дитини більш доступним.

Раніше аліменти, одержані на дитину, були власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачувались, і мали використовуватись за цільовим призначення м. Наразі аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини, вона має право брати участь у використанні або самостійно розпоряджатися аліментами на її утримання відповідно до Цивільного кодексу України. Отримані за рішенням суду та сплачені платником суми аліментів не можуть використовуватись батьками на свої власні потреби всупереч інтересам дітей, оскільки є саме їх власністю. Платник аліментів може звертатись із заявою до органів опіки та піклування щодо перевірки цільового використання аліментів, а також до суду із позовними заявами про зменшення розміру аліментів у зв'язку з їх нецільовим використанням або про зарахування аліментів на банківський рахунок дитини, тощо. Також дитина, досягнувши 14 років, може звертатися з позовами до одного з батьків – фактичного одержувача аліментів щодо їх відшкодування у випадку використання не за цільовим призначення м. Внесені до Сімейного кодексу України новели щодо правового режиму власності на аліменти, є важливою гарантією дотримання прав дітей з боку недобросовісних батьків.

При визначенні розміру аліментів братимуться до уваги витрати платника аліментів, щодо яких платником не доведено джерело походження цих коштів. Так у випадку, якщо платник аліментів офіційно не працює/власнотворний, «офіційного» доходу не має, але при цьому, наприклад, придбає автомобіль, то такі витрати можуть враховуватися при визначенні судом розміру аліментів. Але, такі витрати будуть братися до уваги, лише якщо платник аліментів не зможе обґрунтовано довести джерело походження коштів. Зазначене нововведення є прогресивним, особливо в умовах сьогоднішнього, коли отримання заробітної плати у

конвертах, неофіційних доходів є дуже поширеними явищами. Проте і платник аліментів не позбавляється юридичних механізмів легалізації таких доходів. Але в будь-якому разі, призначаючи аліменти суд має виходи із того, щоб їх розмір був достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Ще одним нововведенням сімейного та процесуального законодавства є розширення можливості застосування спрощеної процедури для отримання рішення про стягнення аліментів. Так, стягнення аліментів може здійснюватися у наказному провадженні. Той з батьків, з яким проживає дитина (діти) має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів.

Суть наказового провадження у порівнянні із стандартним зверненням до суду із позовом (позовне провадження) полягає у значно спрощеному та більш оперативному розгляді питання по суті. Так, після прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження судовий наказ по суті вимог видається судом у триденний термін. Сам судовий наказ видається без виклику заявника, боржника та інших осіб, а також без проведення судового засідання. Аліменти можуть бути призначені у розмірі чверті доходу на одну дитину, третини доходу – на двох дітей, половини – на трьох і більше дітей. При цьому в будь-якому разі розмір аліментів, що стягується в наказному провадженні обмежується 10 прожитковими мінімумами на дитину відповідного віку на кожную дитину.

Крім того, запроваджено механізм можливості відходу від презумпції рівності часток у спільній власності у разі ухилення одного із подружжя від участі в утриманні дітей. Відтак, суд при вирішенні питання про поділ майна між подружжям має право зменшити частку у спільній сумісній власності того з подружжя, хто ухилявся (ухиляється) від обов'язку утримувати своїх дітей. Так, за допомогою перерозподілу часток між подружжям, на користь того з батьків, хто самостійно здійснює утримання дитини, законодавець фактично забезпечує додаткову матеріальну компенсацію такій особі. Важливим моментом прискорення процедури стягнення аліментів є заборона зупинення провадження у справі про стягнення аліментів з підстави наявності спору про батьківство, материнство, визначення місця проживання дитини, участь одного з батьків або родичів у вихованні дитини, спілкуванні з дитиною, що дозволяє подолати ситуацію, коли платники аліментів свідомо ухиляючись від утримання дітей, використовували процесуальні можливості для затягування судового процесу, що призводило до порушення прав дітей на отримання аліментів.

Внесеними змінами до Сімейного кодексу України передбачено запровадження відповідальності за прострочення оплати додаткових витрат на дитину, удосконалення механізму відповідальності за несплату аліментів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 196 Сімейного кодексу України, у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості. У випадках прострочення оплати додаткових витрат на дитину з вини платника такий платник зобов'язаний на вимогу одержувача додаткових витрат сплатити суму заборгованості за додатковими витратами з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних із простроченої суми. Платник

додаткових витрат вважається таким, що прострочив оплату, якщо він не виконав свій обов'язок щодо оплати додаткових витрат у строк, встановлений рішенням суду або за домовленістю між батьками, а в разі їх відсутності або у разі не встановлення такого строку – після спливу семи днів після пред'явлення відповідної вимоги одержувачем додаткових витрат, який фактично їх оплатив.

06 лютого 2018 року набрав чинності, розроблений за ініціативи та безпосередньої участі Міністерства юстиції Закон України від 07 грудня 2017 року № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів». Цим Законом внесено суттєві зміни до Закону України «Про виконавче провадження» щодо порядку стягнення аліментів, що дало виконавцям низку нових інструментів для стягнення заборгованості з виплати аліментів.

Так, частина 9 статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» «Порядок стягнення аліментів» викладена у новій редакції:

9. За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець вносить вмотивовані постанови:

1) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

2) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

3) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та холодною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

4) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Ці постанови надсилаються сторонам для відома не пізніше наступного робочого дня з дня їх винесення та направляються до виконання відповідними органами після закінчення строку, визначеного частиною п'ятою статті 74 цього Закону, для оскарження рішення, дії виконавця, якщо рішення, дії виконавця не були оскаржені.

У разі оскарження рішення, дії виконавця, ці постанови, якщо їх не скасовано, підлягають виконанню відповідними органами після розгляду справи відповідним судом.

Також, доповнено статтю 71 Закону України «Про виконавче провадження» частинами десятою – тринадцятою.

Разом з цим, доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення стаття 183¹ «Несплата аліментів», відповідно до якої передбачено відповідальність за несплату аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання у вигляді виконання суспільно корисних робіт на строк від ста

двадцять до двохсот сорока годин.

Результати дії цього Закону свідчать про те, що він працює досить ефективно.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17.05.2017 № 2037-VIII;

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 07.12.2017 № 2234-VIII;

3. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII (зі змінами та доповненнями).

Черниш Р. Ф.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Нові форми протиправного доступу співробітників спеціальних служб країни-агресора до інформаційних ресурсів об'єктів критичної інфраструктури

2014-2017 рр. стали найбільш кривавими в історії новітньої України. За даними ООН, у вказаний проміжок часу, через російську агресію з 2014 року на сході держави загинули понад 10 тис. українців. Серед них – близько 3 тис. українських військовослужбовців [1].

Однак, українцям вдалося згуртуватися і дати гідну відсіч ворогу. Зважаючи на викладене, країна-агресор у 2017-2018 рр. почала змінювати формат протистояння: перехід від активних (відкритих) бойових дій, до реалізації нових методів ведення гібридної війни

Зокрема, відмічається активізація хакерських угруповань, які діють за вказівки спеціальних служб РФ, в напрямку поширення шкідливого програмного забезпечення, яке має можливості доступу до інформації з обмеженим доступом, що циркулює в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах, державних підприємствах, установах, організаціях, об'єктах критичної інфраструктури тощо.

Основними інструменти протиправної діяльності останніх є:

- використанням кібератак типу АРТ;
- несанкціоноване втручання в інформаційні системи та комп'ютерні мережі державних і приватних установ з використанням шкідливого програмного забезпечення (АРТ 28, “Sofacy”, “Potao”, ШПЗ “WannaCry”, “Petya.A” та “NotPetya”).

Т.зв хакерами найбільш масово розповсюджувалися віруси типу “WannaCry” та “Petya.A”, які в Україні було направлено на блокування діяльності і отримання інформації що циркулює в урядових та комерційних структурах.

Внаслідок реалізованих “атак” в різний період було заблоковано діяльність таких юридичних осіб, як аеропорт “Бориспіль”, ЧАЕС, Укртелеком, Укрпошта, Ощадбанк, Укрзалізниця, Укренерго тощо.

У співробітників вказаних державних установ була відсутня технічна можливість проведення будь-яких фінансових операцій (поряд з іншим було заблоковано виплати захищених видатків (пенсій та заробітних плат).

За висновками фахівців, вищенаведені заходи були спрямовані на виявлення місць “технічної уразливості” електронних ресурсів державних фінансових органів.

“Атаки” відбувалися під час оновлення програмного забезпечення, в результаті чого здійснювалось внесення змін до системних бібліотек операційної системи “Windows” та створення т.зв. “backdoor”.

В результаті проведених маніпуляцій на ПЕОМ відбувалось шифрування файлів та знищення файлової системи.

При цьому, з урахуванням збільшення популярності т.зв. “майнінгу” (діяльність з підтримки розподіленої платформи і створення нових блоків з можливістю отримати винагороду емітованої валюти і комісійних зборів у різних криптовалют, зокрема біткойнах) у 2018р. прогнозується реалізація нової серії хакерських атак (у т.ч. й на державні органи та установи України) з використанням нового вірусу під назвою “WannaMine”.

Вказаний вірус може урадити персональний комп’ютер з використанням т.зв. “фішингових” сторінок або шляхом цілеспрямованої атаки. Крім того, вказаний вірус використовує інструмент “Minikatz”, який використовується для отримання доступу до логінів та паролів.

У тому випадку, коли персональний комп’ютер є частиною корпоративної мережі, з використанням вищезазначеного інструменту відбувається проникнення вірусу до всіх ПЕОМ та їх ураження.

Проблемним питанням виявлення та нейтралізації вірусу “WannaMine” є те, що він не блокує роботу ПЕО М. Основною його ціллю є втягнення обчислювальної комп’ютерної техніки конкретного користувача чи/та установи у “майнінг”. Також вищевказане не виключає можливість копіювання даних щодо персонального комп’ютера та документів, які на ньому містяться, з подальшою передачею на відповідні ftp-сервери.

Поряд з тим, з початку 2018р. продовжують фіксуватися факти надсилання на офіційні електронні поштові адреси окремих державних та правоохоронних органів, а також військових формувань електронних листів, які містять шкідливі вкладення формату “*.scr” (використовується особами з “хакерського” середовища для здійснення шкідливого впливу на офіційні інформаційні ресурси (поширення “троянських програм” та інших вірусів)).

На думку фахівців, вищевказане може свідчити про причетність спецслужб РФ до поширення шкідливого програмного забезпечення з метою доступу до службової інформації, яка циркулює у вітчизняних органах державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органах тощо з метою її несанкціонованої маршрутизації. Не виключається подальше використання спецслужбами країни-агресора інформаційних атак з використанням шкідливого програмного забезпечення в межах ведення “гібридної війни” щодо України.

Зважаючи на викладене, беручи до уваги реалізацію державної політики в ІТ-сфері, на нашу думку необхідно забезпечити вжиття в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах тощо першочергових заходів щодо:

– впровадження ліцензованого антивірусного забезпечення;

– уведення додаткових способів захисту телекомунікаційних систем від сторонніх втручань;

– забезпечення використання для листування зі службових ПЕОМ виключно електронних поштових скриньок, розміщених на серверах, які перебувають у доменній зоні “GOV.UA” або “.УКР”;

– залучення до штату осіб, які володіють навичками організації систем інформаційного захисту тощо.

Список використаних джерел:

1. Скільки загинуло українців за час війни на Донбасі: моторошна статистика [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/skilki_zaginulo_ukrayintsiv_za_chas_viyni_na_donbasi_motoroshna_statistika_n895325.

2. Черниш Р.Ф. Міжнародно-правовий досвід використання соціальних мереж військовослужбовцями збройних сил та співробітниками правоохоронних органів / Р.Ф. Черниш // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. – Вип. 6. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pap.in.ua/6_2016/64.pdf.

3. Черниш Р.Ф. Соціальні мережі, як спосіб деструктивного впливу спецслужбами Російської Федерації на свідомість молоді / Р.Ф. Черниш // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : Зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 14 травня 2015 р.) / Мін-во освіти і науки України; Жит. нац. агроєкологічний ун-т. – Ж. : Вид. Євенок О.О., 2015. – С. 402-406.

Бондарчук Н. В.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Бугайчук А. Ю.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право», ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Зарубіжний досвід застосування медіації

Дедалі частіше, вивчаючи судові системи зарубіжних країн, ми зустрічаємо такий вид альтернативного судочинства як медіація. Достовірно не відомо, з якої саме країни пішов термін «медіація», адже схожі терміни є як і у грецькій (medos – нейтральний) так і у латинській мові (mediation – посередництво). На сучасному ж етапі розвитку термін «медіація» використовується для позначення альтернативного виду судочинства з залученням третьої нейтральної сторони (медіатора), котра сприяє вирішенню конфлікту на умовах прийнятних для обох сторін. В Україні цей інститут лише зароджується, але у провідних країнах світу таких як США, Німеччина, Франція, Нідерланди, Канада, Італія медіація пройшла етап свого становлення та активно застосовується у судочинстві.

Метою роботи є дослідження закордонного досвіду використання медіації, доведення її ефективності та необхідності впровадження в Україні. На нашу думку, при створенні законодавства, котре регулюватиме цей вид судочинства,

законодавцю слід ознайомитись із закордонною практикою впровадження даного інституту.

США. Сполучені Штати Америки вважаються батьківщиною даного виду судочинства. В Америці медіація має скорочену назву ADR (Alternative Dispute Resolution), котра була введена в 70-х роках XX століття після проведення всесвітньовідомої Паундської конференції [1, с. 18]. Найбільшого поширення ця процедура зазнала у сфері господарських, комерційних та сімейних конфліктів, тобто у сфері приватного права. Американські юристи та адвокати, у більшості випадків, пропонують застосовувати медіацію коли виникає конфлікт або починаються претензійні відносини [2, с. 219]. Також в Америці існує спеціальне видання «Щоквартальний журнал по медіації», котре висвітлює найактуальніші проблеми даного виду судочинства. Крім цього, було створено Американську арбітражну асоціацію (American Arbitration Association) та Національний інститут вирішення диспутів, що займаються розробкою та впровадженням нових методів у медіації. Медіатори у цій країні керуються таким нормативно-правовим актом як Uniform Mediation Act, котрий був прийнятий у 2001 році та «Правилами третейського розгляду (арбітражу) та медіації». Також не варто оминати і економічний аспект цього питання: вартість години роботи медіатора в Америці стартує від 100 доларів США.

Німеччина. Наступними медіацію перейняли країни західної Європи. Одною із таких стала і Німеччина. Впровадження медіації у цій країні відбувалось ще з початку 2000-х рр. І лише 26 липня 2012 року у цій країні вступив у силу Закон «Про медіацію» (Mediationsgesetz), котрий повністю урегулював усі питання у сфері застосування цього виду судочинства Згідно із ст. 278 Цивільного процесуального кодексу Німеччини, суд повинен сприяти мирному вирішенню юридичного спору. Суд може запропонувати сторонам застосувати медіацію або інші альтернативні процедури з вирішення спорів. У разі застосування сторонами медіації або інших альтернативних процедур з вирішення спорів суд вносить рішення про припинення провадження [3]. Слід зазначити, що у Німеччині відсутні будь-які вимоги до освіти або підготовки майбутніх медіаторів, але, все ж, існують певні асоціації, компанії та окремі особи, котрі займаються підготовкою спеціалістів у даній сфері. У Німеччині вартість години роботи медіатора складає від 80 до 250 євро.

Франція. У Франції даний інститут має назву MARC (les modes alternatives de resolution des conflits). Законодавчо стосунки у сфері медіації у цій країні було закріплено за допомогою імплементації Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради про медіацію. Характерною ознакою медіації у цій країні є те, що законодавець зовсім не формалізує проведення цієї судової процедури. Послуги медіаторів у цій країні надають лише асоціації супроводження потерпілих або приватні медіатори акредитовані прокурором, котрі уклали контракт із Міністерством Юстиції Франції. Останньою тенденцією розвитку цього інституту у даній країні є застосування медіації у сфері кримінального права. У таких випадках послуга медіації надається учасниками цієї процедури безкоштовно, при цьому варто зауважити, що переважна більшість медіаторів (70%) є волонтерами. Всі витрати оплачуються державою із центральних фондів (з державного або місцевого бюджетів) [4].

Нідерланди. У Нідерландах медіація доволі тривалий час не була закріплена на законодавчому рівні. Як зазначає сам законодавець, це було

створено із метою сприяти розвитку приватних медіаторів, котрі б у подальшому полегшили виконання даного закону. Сьогодні в цій країні розглядаються 3 законопроекти про медіацію, але в деяких кодексах вже існують певні норми щодо цього інституту, зокрема у Цивільному та Цивільно-процесуальному. Широкої популярності медіація в Нідерландах досягла у сфері податкового та адміністративного права. Певною перешкодою даного виду медіації є те, що податкові злочини у цій країні тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Але податкова медіація широко підтримується як самими громадянами, так і податковими інспекторами. 90% опитаних громадян стверджують, що не проти пройти цю процедуру ще раз, те ж саме визнають і 67% податкових інспекторів. На захист адміністративної медіації стали голландські експерти у цій сфері права, котрі апелюють тим, що кожного разу, коли в адміністративних справах застосовується процедура медіації, держава економить в середньому від 20 до 50 тис. євро [5, с. 5].

Італія. Не оминула медіація і країни Середземномор'я. Яскравим прикладом є Італія. В Італії, як і в більшості країн, медіацію широко застосовують у сфері приватного права, зокрема, у сфері цивільних, торгових та шлюбних спорів. Характерною особливістю медіації в цій країні є те, що законодавець чітко прописує строки проведення цієї процедури у цивільних справах: якщо протягом 4-х місяців з дня подачі позову сторони не скористаються процедурою медіації, після їх сплину розпочнеться судовий розгляд справи [6, с. 96]. Також цікавим є і той факт, що медіація є обов'язковою у речових спорах ціна позову яких є невисокою. Як зазначають самі законодавці, процедура медіації є доволі вигідною, адже вона по-перше, розвантажує суди, а по-друге, надає громадянам відносно швидко та дешево альтернативу вирішення спорів.

Підсумовуючи усе вище сказане, та, спираючись на зарубіжний досвід, можна зробити висновок, що медіація відіграє велике значення при урегулюванні різних конфліктів, які виникають між їх сторонами. Окрім цього, медіація допоможе в майбутньому, не лише знизити показники завантаженості суддів, а й взагалі зменшити кількість звернень громадян до суду [7]. Досвід застосування медіації у зарубіжних країнах є доволі багатоманітним. Окрім цього, на прикладі цих країн ми можемо стверджувати, що медіація є доволі ефективним та корисним видом альтернативного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Подковенко Т. Медіація як спосіб альтернативного розв'язання конфліктів: генеза та інституційні засади / Подковенко Т. // Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (9). 2017 р. – 100 с. – С. 18.

2. Петренко А.В. Медіація: досвід іноземних країн та України [Текст] / А.В. Петренко; наук. кер. М. М. Бурбика // Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В. М. Семенов, А.В. Баранова. – Суми: СумДУ, 2013. – 230 с. – С. 219-221.

3. Європейський інформаційно-дослідницький центр: Інститут медіації в Німеччині, Франції та Канаді. Інформаційна довідка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29019.pdf>

4. Туманянц А. Медіація в сучасній Європейській практиці: досвід Франції та Бельгії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12149/3/Tumanync_166-170.pdf

5. Красіловська З. В. Умови застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади: вітчизняний та зарубіжний аспекти / Красіловська З. В. // Теорія та практика державного управління. – Вип. 4 (51). – 216 с. – С. 5.

6. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах/ І. Г. Ясиновський // Юридичний вісник 4 (33). 2014 р. – 165 с. – С. 96.

7. Бондарчук Н. В. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та їх відмінність / Н. В. Бондарчук, С. М. Мамчур // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – 2017. – № 4. – С. 289–292.

Циганчук Н. А.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Особливості реалізації права на працю

В ст. 43 Конституції України закріплено право громадян на працю [1, ст.8]. Проте реалізація даного суб'єктивного права являє собою складний процес, який процедурно можна розділити на 4 стадії: підготовча стадія реалізації права на працю; стадія реалізації суб'єктивного права на працю; стадія досягнення певного результату через реалізацію суб'єктивного права на працю; захист порушеного суб'єктивного права на працю.

Оскільки чинний Кодекс законів про працю України (далі - КЗпП) був прийнятий ще у 1971 році і регулювання трудових відносин здійснюється за допомогою цілої низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, питання процесу реалізації суб'єктивного права на працю наразі є актуальним.

Дослідженням теоретичних та практичних проблем реалізації права на працю займалися ряд вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, окремі питання розкриті в роботах В.С. Венедиктова, С.В. Вишневецької, М.І. Іншина, Л. І. Лазор, С.П. Мавріна, П.Д. Пилипенка, В. М. Протасова, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, В. Г. Ротаня, Н. М. Хуторян, Г.І. Чанишевої та інших.

Метою даної статті є розкриття особливостей реалізації права на працю.

Для підготовчої стадії реалізації права на працю характерним є наявність певних правових норм, які фактично надають можливість конкретному громадянину реалізувати право на працю. Це залежить від специфічних особливостей кожної особи тобто її правового статусу. Під правовим статусом громадянина, який бажає реалізувати право на працю, розуміється його юридичне становище, як можливого учасника конкретних правових відносин в сфері використання найманої праці. Зміст правового статусу становлять певні елементи : трудова правосуб'єктність, основні трудові права і обов'язки, гарантії цих прав і обов'язків та відповідальність за порушення обов'язків.

Реалізація права на працю можлива тоді, коли особа цього прагне. Саме по собі прийняття певного законодавчого акту, який надає їй таке право, ще нічого

не значить. Особа має знати про існування такого законодавчого акту та виявити бажання реалізувати право, яке в ньому закріплене.

Відповідно до ч.1 ст. 21 КЗпП України, трудовий договір є угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін[2].

Аналіз даного визначення поняття трудового договору вказує на те, що після виявлення працівником бажання реалізації права на працю шляхом укладення трудового договору, його абстрактні права і обов'язки перетворюються на конкретні права і обов'язки працівника і власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу чи фізичної особи. Тобто, волевиявлення працівника на реалізацію права на працю є основою для укладення трудового договору. Саме ж укладення трудового договору потребує дотримання певного порядку.

Відповідно до ч.2 ст.24 КЗпП при укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, - також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

Як слідує із ч. 3 ст. 24 КЗпП працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державно політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку встановленому Кабінетом Міністрів України.

Однак, лише волі працівника для укладення трудового договору замало, оскільки певні правові норми містять окремі заборони. Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 24 КЗпП забороняється укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана.

Частиною 1 ст. 174 КЗпП забороняється застосування праці жінок, на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню).

Певні заборони на дії працівника є і під час дії трудового договору. У нормах права вони визначаються як обов'язки за невиконання яких працівник може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, аж до звільнення з роботи, тобто припинення трудового договору за певною підставою.

Стадія досягнення певного результату через реалізацію суб'єктивного права на працю дає можливість працівнику отримати заробітну плату, відпустку, інші гарантії та пільги, які є на даному підприємстві, установі, організації та до яких він прагнув. Сумлінне ставлення до своїх трудових обов'язків дає можливість працівнику отримати кращу посаду, більшу заробітну плату. Даний

процес є безкінечним та направлений на задоволення інтересів працівника, який реалізував своє право на працю.

Захист порушеного суб'єктивного права на працю можливий як при виникненні трудових правовідносин, коли волевиявленню працівника на укладення трудового договору перешкоджає незаконна відмова власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу чи фізичної особи укласти такий договір, так і у разі порушення будь-якого суб'єктивного права працівника під час дії трудового договору або після його припинення. На цій стадії реалізації права на працю працівник за захистом свого порушеного права може звернутися до Комісії з трудових спорів або безпосередньо до суду.

Отже, реалізація права на працю працівника залежить від його волі, якості законодавчого акту, відносин, між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, які складаються під час дії трудового договору та добросовісного ставлення до своїх обов'язків сторін трудового договору і недопущення ними порушень норм чинного законодавства про працю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С.8.
2. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. - № 50. – С. 375.

Василенко Л. П.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Сторожук Г. П.

Студенка 4 курсу спеціальності «Право», ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Загальні аспекти набуття права власності за набувальною давністю

Набувальна давність – поняття порівняно нове, яке виникло у цивільному законодавстві України з прийняттям Цивільного кодексу України. У зв'язку з цим набуття права власності за давністю володіння викликає багато питань теоретичного характеру та породжує різні підходи у судовій практиці при вирішенні справ. Тому, на нашу думку, є актуальним дослідження даної теми.

Базовими засадами для розуміння цього інституту слугують праці таких науковців, як Ю. Барон, М. Боголепов, О. Бутковський, С. Васьковський, Ю. Гамбаров, Д. Грімм, С. Муромцев, К. Неволін, К. Победоносцев, Й. Покровський, В. Хвостов, Г. Шершеневич та ін.

За правовою природою інститут набувальної давності покликаний усунути юридичну невизначеність поняття фактичного володіння майном, ввести до господарського обороту вибулі з нього нерухомі речі, чим забезпечити стабільність останнього. Давнісне володіння, аби слугувати підставою виникнення права власності на нерухоме майно, повинно не лише тривати протягом певного часу, а й мати визначене чинним законодавством змістове навантаження.

Прикладні аспекти застосування набувальної давності неодноразово аналізувалися на підставі матеріалів судової практики, зокрема, окремо слід

відмітити «Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ» [1].

Особливу увагу у юристів-науковців викликають правові категорії відкритості, безперервності та добросовісності, тривалість володіння у 10 років для нерухомого майна, а 5 років для рухомого майна, які є умовами, які дають підстави для того, щоб володіння могло перейти у право власності відповідно до ст. 344 ЦК.

Науковець І. В. Луспенник зазначає, що в ЦК фактично визначення добросовісності збігається з визначенням невинуватості і, навпаки, недобросовісність збігається з поняттям винуватості. Такий висновок дають підстави ст. 390 ЦК, які характеризують недобросовісного набувача (власника) як особу, яка знала або могла знати, що вона володіє майном незаконно. Відповідно до цього можна виділити умисну або необережну форму недобросовісності [2]. Тобто набувальна давність не може застосовуватись щодо тієї категорії осіб, які здобули майно злочинним шляхом або є недобросовісним набувачем.

Відповідно до п. 9 Постанови пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 5 «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» володіння є добросовісним, якщо особа при заволодінні чужим майном не знала і не могла знати про відсутність у неї підстав для набуття права власності. [3]

Ще однією важливою обставиною, що потребує доведення, є відкритість володіння, тобто очевидне для третіх осіб, які повинні мати можливість це бачити, не перешкоджати доступу до нього інших осіб, які мають право отримувати про це майно інформацію. Ця обставина тісно пов'язана із добросовісністю. Але це не означає, що володілець зобов'язаний навмисно повідомляти інших осіб про своє володіння майно м. Володіти майном набувач повинен без приховування цього факту, бо буде підозра та сумнів у добросовісності, а значить і у відкритості володіння. Отже, тому вимога про відкритість володіння встановлює баланс інтересів і дає гарантії власнику для вилучення майна [4, с. 185].

Безперервність володіння означає, що протягом встановленого законодавством строку володілець майна не вчинив дій, які б свідчили про визнання ним обов'язку повернути річ власнику, а також йому не пред'являвся позов про повернення майна правомочною особою.

Враховуючи п. 11 вищезазначеної постанови пленуму Вишого спеціалізованого суду України право власності за набувальною давністю може бути набуто на майно, яке належить на праві власності іншій особі (а не особі, яка заявляє про давність володіння), а також на безхазяйну річ. Отже, встановлення власника майна або безхазяйності речі є однією з обставин, що має юридичне значення, і підлягає доведенню під час ухвалення рішення суду (стаття 214 ЦПК).

За загальним правилом право власності за набувальною давністю виникає з моменту спливу строків, визначених у частинах 1, 3 ст. 344 ЦК. Слід зазначити, що оскільки можливість набуття права власності за набувальною давністю безпосередньо пов'язана зі спливом позовної давності, то ця норма не може бути застосована до вимог, на які позовна давність не поширюється (ст. 268 ЦК). Не підлягає застосуванню ця норма й у випадках передачі власником майна у володіння за договором, який передбачає автоматичне його продовження, оскільки в такому випадку відсутній критерій «заволодіння майном». [1]

Так, рішенням Шевченківського районного суду Харківської області, по справі № 637/1213/15-ц, відмовлено позивачу у задоволенні позову про визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю. Рішення вмотивовано тим, що даний позов подано особою, яка володіє майном за волею власника і завжди знала, хто є її власником. Таким чином, вимоги ст. 344 ЦПК України не розповсюджуються на дані правовідносини та підстав для її застосування у даному випадку немає.

Поняття добросовісності, відкритості та безперервності володіння має рекомендаційний характер і їх зміст має встановлюватися в процесі судового розгляду з урахуванням обставин конкретної справи при вирішенні певних спорів. Сам по собі сплив строку набувальної давності не є достатньою підставою для набуття володільцем права власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби та цінні папери.

Набувальна давність як правова підстава набуття права власності часто використовується у судовій практиці. Характеристика цієї категорії справ говорить, що суди об'єктивно та широко досліджують обставини певної справи для використання ст. 344 Цивільного кодексу.

Таким чином, виходячи зі змісту ст. 344 ЦК, обставинами, які мають значення для справи і які повинен довести позивач, є такі:

- майно може бути об'єктом набувальної давності;
- добросовісність володіння;
- відкритість володіння;
- давність володіння та його безперервність;
- відсутність інших осіб, які претендують на це майно;
- відсутність титулу (підстави) у позивача для володіння майном та набуття права власності.

Позивачем у справах про набуття права власності за набувальною давністю є володільцем чужого майна.

Відповідачем за позовом про визнання права власності за набувальною давністю є попередній власник майна або особа, яка вважає себе власником майна.

З огляду на новизну такої підстави набуття права власності, як набувальна давність, судова практика починає лише формувати окремі проблеми застосування норм ст. 344 ЦК. Тому аналіз теоретичних та практичних проблем, дискусії щодо них допоможуть виробити та запропонувати більш ефективні підходи правового регулювання.

Аналіз узагальнення судової практики розгляду судами цивільних справ про перехід права власності за набувальною давністю дає підстави зробити висновок що позивачам досить важко довести всі основні обставинами, які мають значення для справи у зв'язку з чим суди відмовляють у задоволенні позовних вимог. Набувальна давність поширюється тільки на випадки фактичного володіння чужим майном, а наявність у володільця, наприклад, договору оренди, наймання, зберігання тощо виключає застосування цього інституту.

Труднощі у застосуванні ст. 344 ЦК про набувальну давність обумовлюють увагу наукової доктрини і практики до реалізації цієї законодавчої новели. Поверховий аналіз змісту вказаної статті не дає відповіді на питання, необхідні для однакового застосування судами зазначеної норми. Потребують наукового визначення такі поняття, як «володіння», «набувальна давність»,

«володіння майном як своїм», «відкритість володіння», «безперервність володіння», «сумлінність володіння», «титульність володіння», «добросовісність володіння». Це, на нашу думку, свідчить про те, що відсутність у науковій доктрині визначення поняття «володіння» обумовлює його різне тлумачення під час вирішення справи судом, оскільки потребує чіткого розуміння, що саме підлягає захисту в разі визнання права власності за набувальною давністю.

Список використаних джерел:

1. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ // Вісник Верховного Суду України. — 2014. — № 3. — С. 16—31.

2. Луспенник Д. Шукаємо справедливість, добросовісність та розумність у цивільно-правових відносинах [Електронний ресурс] / Д. Луспенник // Закон і бізнес. — 2016. — №1-2 (625-626). — Режим доступу до газети: www.zib.com.ua

3. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 5 «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав»/ Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14>

4. Скловський К.І. Застосування цивільного законодавства про власність. Практичні питання. — М.: «Статут», 2016

Бучинська А. Й.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Взаємодія органів виконавчої влади та місцевого самоврядування

Завданням кожної держави є створення не тільки державної вертикалі управління, але і належної системи управління на місцях, оскільки для пересічних громадян влада, що здійснюється на місцях більшою мірою є уособленням державної влади.

Як відомо, на найнижчому рівні адміністративно-територіального поділу в Україні місцева влада реалізується органами місцевого самоврядування, а саме обраними жителями територіальних громад місцевими радами та створюваними ними виконавчими комітетами. Щодо реалізації місцевої влади на рівні району і області, то вона має двоякий характер: самоврядна влада – в особі районних і обласних рад, які, представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, розташованих в районі, області та державна влада – в особі місцевих державних адміністрацій.

З огляду на той факт, що районні і обласні ради не наділені правом створювати власні виконавчі органи, то як слушно зазначає О. В. Батанов, існуюча система управління по суті перетворює обласні та районні ради у деконцентровані адміністративні структури держави, а не на незалежні структури місцевого самоврядування. З одного боку, вони представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, що передбачає встановлення більш тісних стосунків з місцевими радами, а з іншого боку – повинні взаємодіяти з місцевими державними адміністраціями, оскільки, на них покладається виконання затверджених районними та обласними радами програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідного району, області, цільових програм з інших

питань, районних і обласних бюджетів, а також інших повноважень, делегованих їм районними та обласними радами [1, с. 384].

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Європейської хартії місцевого самоврядування, задекларовано можливість, органам місцевого самоврядування, самостійно на власний розсуд, визначати свої внутрішні адміністративні структури з урахуванням місцевих потреб, що повинно сприяти необхідності забезпечення ефективного управління [2].

З приводу даної норми ЄХМС, українські науковці М. О. Баймуратов і О. В. Батанов виражають погляд, що «положення про право органів місцевого самоврядування на пошук оптимальних структур управління і засобів, які відповідають їхнім завданням», сприяє «реалізації принципу свободи і самостійності органів місцевого самоврядування у визначенні своєї організаційної структури, яка відповідає місцевим потребам» [1, с. 146-147 ; 3, с. 331]. Аналогічну позицію займає М. І. Корнієнко, на думку якого, організаційна автономія органів місцевого самоврядування проявляється у можливості «визначати свою власну внутрішню структуру так, щоб вона відповідала їх функціям та повноваженням і забезпечувала ефективне управління». Саме тому, «діючи в межах закону, орган місцевого самоврядування не підпорядковується іншим органам, адміністративний контроль за його діями можливий лише для забезпечення законності та конституційних принципів місцевого самоврядування» [4, с. 650].

В. І. Борденюк вбачає «органічний зв'язок» між організаційною структурою органів місцевого самоврядування та органів державної влади, що виникає з факту «управління здебільшого в одних і тих самих сферах суспільного життя». На думку вченого, існує «відносна організаційна автономія органів місцевого самоврядування». Організаційна структура цих органів побудована відповідно до закону, «а це означає, що держава впливає на склад і структуру органів місцевого самоврядування» [5, с. 313].

В. В. Кравченко і М. В. Пітцик, у своїх дослідженнях, визначають орган місцевого самоврядування у структурно-організаційному плані як «певним чином організований колектив людей, який характеризується певними органоутворюючими ознаками, що в сукупності дозволяють відмежувати органи місцевого самоврядування від органів державної влади, інших державних та комунальних установ, громадських організацій, господарських товариств тощо» [6, с. 188].

І. В. Дробуш наголошує на доцільності істотно розширити повноваження районних і обласних рад. В зв'язку з чим, віднести до їх компетенції вирішення питань місцевого значення, що стосуються спільних інтересів територіальних громад, значну частину яких нині вирішують місцеві державні адміністрації та утворити в структурі районних і обласних рад власні виконавчі органи, які будуть реалізовувати самоврядні та делеговані повноваження [7, с. 11].

Окрім делегування повноважень органів виконавчої влади на користь органів місцевого самоврядування, Конституцією України та ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачена можливість районних і обласних рад делегувати свої повноваження відповідним місцевим державним адміністраціям. Так, ст. 118 Конституції України, ст.ст. 44, 72 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [8] та ст. ст. 15, 34 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» [9].

виразно вказують на підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій щодо делегованих їм повноважень районним і обласним радам.

Отже, передача районними і обласними радами повноважень місцевим державним адміністраціям породжує ряд дискусійних питань. По-перше, чи така передача повноважень взагалі є делегуванням, адже ради на рівні району і області не мають своїх виконавчих органів, тому, по суті, єдиними виконавцями їх рішень є державні адміністрації. По-друге, чи взагалі можливим є делегування від органів самоврядування до органів державної влади, адже ЄХМС вказує про можливість центральних і регіональних органів делегувати повноваження органам місцевого самоврядування, а не навпаки. Юридична природа цих органів є відмінна (державні органи призначаються, мають ієрархічну структуру і реалізують загальнодержавний інтерес, тоді як органи місцевого самоврядування обираються територіальною громадою, вирішують публічні справи локального характеру, не мають вертикальної структури). По-третє, стаття 44 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» містить вичерпний перелік делегованих законом місцевим державним адміністраціям повноважень районних і обласних рад. Виникає питання чи можуть ці ради передати місцевим державним органам виконання інших завдань, ніж ті що передбачені законом і виникнуть в процесі здійснення органами місцевого самоврядування публічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Муніципальне право України : [підруч.] / О. В. Батанов. Відповідальний редактор М. О. Баймуратов. – Х. : «Одіссея», 2008. – 528 с.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування : прийнята в Страсбурзі 15 жовтня 1985 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Муніципальне право : [підруч.] / [В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.] ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
4. Конституційне право України : [підруч.] / за ред. док. юрид. наук, проф. В. Ф. Погорілка. – [2-е доопр. вид.]. – К. : Наукова думка, 2000. – 734 с.
5. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : [монографія] / Борденюк В. І. – К. : Парламентське вид-во, 2007. – 576 с.
6. Кравченко В. В. Муніципальне право України : [навч. посібник] / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – К. : Атіка, 2003. – 672 с.
7. Дробуш І. В. Функції представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / І. В. Дробуш. – К., 2002. – 16 с.
8. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
9. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20.

Стрільчук В. А.

Кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Децентралізація публічної влади в Україні в сучасних умовах глобалізації: муніципально-правова характеристика діалектики локального та глобального

Глобалізація та децентралізація. На перший погляд видається незрозумілим, що може бути спільного між вказаними категоріями, що їх об'єднує. Адже вони характеризують процеси різновекторного, діаметрально протилежного спрямування. Так, глобалізація (від лат. globus – земна куля) визначається широкомасштабністю, вона апіорі орієнтована на розвиток Світу в цілому. Детермінуючи загальносвітові тенденції розвитку людської цивілізації, глобалізація сприяє формуванню якісно нової загальнопланетарної структури суспільства — так званої глобальної цивілізації. У свою чергу, траєкторія процесу децентралізації (від лат. de... - префікс, що означає заперечення, і centralis - центр, серединний), орієнтована на значно вужчу просторову площину, власне на регіонально-локальний рівень функціонування органів та організацій.

Під дією складних та неоднозначних процесів глобалізації на фоні ущільнення мережі світових соціальних взаємин локальність, фрагментарність, традиціоналізм, індивідуальність, відмінність тощо, незалежно від того, в якому аспекті вказані категорії проявляються, економічному, політичному, соціальному, культурному чи то правовому, здавалося б втрачають свою цінність та значення, а подекуди навіть і нівелюються під дією всеохоплюючої уніфікації.

Але, як слушно зауважує М. О. Баймуратов, процеси глобалізації в жодному разі не відмінюють етнічної, мовної, культурної відмінності усередині єдиної цивілізації, як не відмінюють вони відмінності інтересів, неспівпадання темпів і форм розвитку народів. За таких умов своєрідність стає швидше локальною, а глобалізація – універсальним чинником м. Звідсіля виникає найважливіша дихотомія у розвитку людства, громадян кожної держави та кожної конкретної особистості – внутрішній зв'язок та протиріччя між локальним, територіально-приземленим характером існування та функціонування людини на рівні локального соціуму та приналежністю її до глобальної спільноти людей.

Безсумнівно, процеси глобалізації та децентралізації є відмінними одне від одного. Водночас зауважимо, що сприймати їх як взаємовиключні процеси не варто. Навпаки, зважаючи на сучасну конституційно-правову модернізацію національних інститутів публічної влади, стрімкі процеси інтеграції та трансформації усіх без виключення сфер життєдіяльності українського суспільства, очевидно є діалектика глобального та локального. Тим самим значно актуалізується необхідність дослідження особливостей взаємного впливу процесів глобалізації та децентралізації публічної влади як одне на одного, так і на інші правові явища, власне національну правову систему в цілому.

Питання глобалізації права, тенденції розвитку національної правової систем та її структурних елементів під впливом процесів глобалізації досліджували такі вітчизняні вчені-правознавці, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін, Р. В. Войтович, Ю. О. Волошин, В. П. Горбатенко, В. Н. Денисов, О. М. Костенко, І. О. Кресіна, О. В. Кресін, В. В. Лемак, Л. А. Луць, Л. Г. Матвєєва, І. В. Міма, Ю. М. Оборотов, С. М. Олейников,

Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, І. М. Сопілко, В. М. Співак, С. М. Тимченко, О. Ю. Годика, Л. Г. Удовика, М. Г. Хаустова, Ю. С. Шемшученко та багато інших.

У свою чергу, децентралізація публічної влади стала предметом досліджень вітчизняних учених О. В. Батанова, М. О. Баймуратова, В. І. Борденюк, О. М. Бориславської, І. А. Грицяка, В. М. Кампо, І. Коліушко, О. Л. Копиленка, В. В. Кравченка, Х. В. Приходько, М. В. Савчина та багатьох інших.

Як відомо, однією із форм правової глобалізації є правова інтеграція. В загальному розумінні інтеграція виступає як процес, чи ситуація, яка реалізується у глобальному, міжнародному масштабі чи вужчому, географічному плані, та виражається в існуванні регіональних систем м. Власне це дає змогу виокремити інтеграцію міжнародну та інтеграцію регіональну.

В цьому аспекті, як зазначає Ю. О. Волошин, праксеологічно найвдалішою є регіональна інтеграція, яка відбувається на Європейському континенті [1, с. 42]. Європейська правова інтеграція (European legal integration) є процесом об'єднання та взаємного пристосування національних правових систем Європи в межах їх співтовариств (міждержавних правових систем) з метою забезпечення стабільності й розвитку як європейського регіону в цілому, так й кожної держави, що знаходиться в ньому як його суб'єкт [2, с. 114-115].

В контексті вищесказаного доцільно навести думку О. В. Батанова про те, що одним із найважливіших “запускаючих інструментів” процесу євроінтеграції, транскордонного та міжконтинентального співробітництва є розвинуте місцеве самоврядування [3, с. 85]. При цьому слід зауважити, що в сучасних умовах для розвитку місцевого самоврядування потрібна міцна підтримка держави, концептуально виважена муніципальна політика, зокрема у сфері розвитку міцної муніципальної влади.

З початком набуття незалежності України й до недавнього часу, політика вищих органів державної влади, а також діяльність інших основних інститутів політичної системи суспільства, задіяних в процесах становлення та розвитку основ місцевого самоврядування в Україні здійснювалися вкрай суперечливо та непослідовно, відзначалися протиборством тенденцій централізації та децентралізації, відсутністю політичної волі, пасивністю та декларативністю.

Політико-правові реалії сьогодення дозволяють констатувати певну позитивну динаміку у відході від перелічених вище негативних явищ. Проявляється вона у мобілізації ресурсів та зусиль різноманітних громадських та державних структур задля формування та реального, об'єктивно обумовленого суспільними потребами впровадження життєво необхідних організаційно-правових, нормативно-правових та економічних основ для ефективного розвитку місцевого самоврядування в Україні. При цьому саме децентралізація влади є пріоритетним, першочерговим кроком на шляху до побудови дійсно ефективної системи територіальної організації влади в Україні, яка відповідатиме європейській моделі місцевого самоврядування.

Децентралізація необхідна для формування ефективної влади, інакше неможливо реалізувати потужності та людський потенціал України для досягнення належного рівня якості життя її громадян. Вона має бути спрямована на розв'язання політико-правових проблем місцевого самоврядування передусім за рахунок розширення повноважень та фінансових можливостей територіальних

громад і, відповідно, їхніх представницьких органів із перетворення місцевого самоврядування на фінансово спроможний, ефективний та відповідальний інститут місцевої публічної влади.

Дійсно, наріжним каменем української політики, який визначає пріоритети у відносинах між центральними та місцевими органами влади, виступає децентралізація. При цьому остання набуває більш глибокого змісту в контексті прагнення України до асоціації з Європейським Союзом. Адже як відомо, врядування у європейських країнах проводиться на засадах децентралізованого управління та закріплення за територіями значних повноважень щодо надання публічних послуг і фіскальної політики [4, с. 62]. Водночас, не слід забувати, що для української практики державотворення та правотворення принцип децентралізації влади не є новелою. Більше того, він має глибоку історію. Підтвердженням цьому слугує стаття 5 “Загальні постанови” Статуту про державний устрій, права і вольності Української Народної Республіки (Конституція УНР) від 29 квітня 1918 року, у якій зазначалося: “Не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації” [5, с.41].

Тенденція до децентралізації правового регулювання, що виражається в перерозподілі ролі й обсягу загальнодержавного й місцевого законодавства є однією із найбільш суттєвих тенденцій сучасного розвитку українського права [6, с. 20-21].

Виходячи із фактичних суспільно-економічних реалій, в яких сьогодні перебуває Україна, під впливом загальних процесів глобалізації та з допомогою євроінтеграції для нашої держави відкриваються численні економічні перспективи. Створення законодавчої бази для подальшого економічного розвитку територіальних громад, збільшення їх фінансової незалежності, реальна спроможність місцевого самоврядування самостійно вирішувати в межах законодавства важливі питання місцевого значення водночас посилює економічне становище держави в глобалізованому світі, створює сприятливі умови для інноваційного, економічного її розвитку.

Враховуючи проілюстровану вище ситуацію, можна помітити не тільки взаємозв'язок, але і взаємообумовленість між сучасною реформою місцевого самоврядування в Україні та процесами глобалізації і європейської інтеграції, зокрема коли останні виступають детермінуючими факторами якісного оновлення та зміцнення вітчизняної муніципальної влади та розвитку муніципалізму.

Не слід забувати, що розмаїта глобалізація породжує або стимулює потребу діяти [7, с. 399]. Значимо, що дана теза є як ніколи актуальною саме для нинішнього українського суспільства, особливо його локальних груп (територіальних громад) та кожного окремо взятого жителя тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці. Звичайно, не менш актуальною вона є і для органів публічної влади, їх посадових осіб.

Отже, в умовах глобалізації значно актуалізується та об'єктивується саме локальна сфера існування людини — локальний соціум (територіальна макрोगромада), що існує шляхом організації та функціонування муніципального організму. Від якомога швидшого втілення європейських та міжнародних стандартів місцевого самоврядування в національне законодавство, створення реально діючих механізмів їх реалізації, забезпечення спроможності місцевого

самоврядування, побудови ефективної системи територіальної організації публічної влади в Україні, в основі якої лежатиме гармонізація тенденцій централізації та децентралізації, залежить подальший розвиток українського суспільства та держави, власне їх місце в глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / За ред. М. О. Баймуратова / Ю. О. Волошин. — К.: Логос, 2010. — 428 с.

2. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / О. Ф. Скакун, Д. А. Бондаренко ; под общ. ред. О. Ф. Скакун. — Х. : Эспада, 2007. — 488 с.

3. Батанов О. В. Муніципальне право в умовах глобалізації / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 84-88.

4. Трещов М. М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект / М. М. Трещов // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2015. - Вип. 2. - С. 60-69.

5. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. 3-тє вид. (До 15-річчя Конституції України і 20-ї річниці незалежності України) / Упор. І. О. Кресіна, О. В. Батанов; Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. — К.: Юридична думка, 2011. - 328 с.

6. Тимченко С. М. Глобалізація і право: напрями впливу і тенденції розвитку / С. М. Тимченко, Л. Г. Удовика // Юридичні науки. – 2009. – № 1. – С. 6-22.

7. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації / О. Гьофе; пер. з ні м. Л. Ситніченко та О. Лозінської. – К. : ППС – 2002, 2007. – 436 с.

Канарик Ю. С.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного та господарського права НУБіП України, м. Київ, Україна

Особливості укладення договорів про спільну діяльність (без створення юридичної особи) з виробництва молока та молочної сировини

Перехід економіки на ринкові засади показав, що головною опорою вітчизняного сільського господарства є приватний виробник. Таким чином, на сьогодні 81,5% виробляється у приватних господарствах, 18,5% сільгосппідприємствами. Такий високий рівень концентрації виробництва у приватному секторі не дозволяє належним чином вирішити одну з проблем молочної промисловості – забезпечення якісним молоком і молочною сировиною.

В умовах сучасних ринкових відносин суб'єктам господарювання іноді вигідніше тимчасово об'єднати свої підприємницькі зусилля для виробництва продукції на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи, ніж здійснювати довгострокові інвестиції у створення нового спільного підприємства як окремої юридичної особи.

Відповідно до Цивільного кодексу України за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законам. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просто

товариство) або без об'єднання вкладів учасників. Отже, хоча спільна діяльність, спрямована на досягнення єдиної мети, обумовлює чітку організацію її учасників, ця організація не завершується створенням нового суб'єкта (юридичної особи) [1]

Суб'єктний склад учасників договору про спільну діяльність залежить від цілі, для досягнення якої укладається договір, а аналіз ч. 1 ст. 1141 ЦК України дає підстави стверджувати, що обмежень не існує. Проте, якщо метою спільної діяльності є отримання прибутку, то він має укладатися між суб'єктами підприємницької діяльності. Н. С. Коровяковська обґрунтовує позицію про можливість участі у спільній підприємницькій діяльності особи без статусу суб'єкта підприємницької діяльності, але лише за умови, що саму діяльність здійснює інша особа, що такий статус має [2, с. 1040].

Таким чином, особисте селянське господарство, фізичні особи, які утримують корів, овець, кіз, буйволиць, кобил та домогосподарства, якщо їх діяльність пов'язана з виробництвом молока та молочної сировини, можуть бути учасниками договору про спільну діяльність без створення юридичної особи. На підтвердження цієї позиції можемо навести дослідження, що було проведене Блажівською О. Є. [3, с. 99-101].

Окресливши суб'єктний склад договорів про спільну діяльність (без створення юридичної особи) по виробництву молока та молочної сировини за участю таких суб'єктів, діяльність яких пов'язана з виробництвом молока та молочної сировини, у тому числі тих, що існують без створення юридичної особи - особисте селянське господарство, фізичні особи, які утримують корів, овець, кіз, буйволиць, кобил та домогосподарства, та для вирішення не лише економічних інтересів, а і для розбудови соціальної інфраструктури села, пропонуємо правову конструкцію договору про спільну діяльність по виробництву молока та молочної сировини (без створення юридичної особи) за участю органів сільських, селищних, міських рад, місцевих державних адміністрацій з розташованими на відповідній території виробниками молока та молочної сировини щодо залучення (об'єднання) їх коштів, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт та утримання приймальних пунктів молока та молочної сировини, або спільна експлуатація вже існуючих пунктів; придбання сучасних засобів виробництва молока та молочної сировини та вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальної громади.

Така позиція ґрунтується на відповідних положеннях Закону України «Про місцеве самоврядування» [4] та абзаци 4 п. 3 роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням договорів про сумісну діяльність» [5]

Тим більше, що предмет договору про спільну діяльність складають не окремі дії, що вчиняються учасниками на шляху досягнення мети, а їх сукупність як єдине ціле [3, с. 123]. У внутрішніх відносинах, що виникають на підставі договору, можливий розподіл спільної діяльності на складові частини щодо кожного з них. Однак, у зовнішніх відносинах з третіми особами така диференціація не має юридичного змісту. Тобто всі учасники здійснюють спільну, єдину діяльність - виробництво молока та молочної сировини.

До істотних умов такого договору відносять також, відповідно до ст. 1131 ЦК України, вид спільної діяльності; умови про координації спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ; про правовий режим виділеного для

спільної діяльності майна; про покриття витрат та збитків учасників; про участь учасників у результатах спільних дій.

Для уникнення ситуацій з оспоруванням договору про спільну діяльність з виробництва молока та молочної сировини необхідно чітко визначити особливості, специфічні ознаки цього договору, а головне - мету договору. Тобто мета досліджуваного договору має бути виробництво молока та молочної сировини. Домовленість осіб про спільну діяльність передбачає певне об'єднання на особистому та (або) майновому рівні.

Виходячи зі змісту ст. 1133 ЦК України, вклади учасників можна класифікувати на три групи. До першої відносяться майно у вузькому розумінні, а саме - речі, в тому числі гроші. Друга група - майнові права (в нашому випадку це можуть бути - право на користування чужою земельною ділянкою, право власності на землі сільськогосподарського призначення через укладання договорів оренди тощо). Третя група складається з особистих вкладів, які не можна визначити як майно (нові технології по виробництву молока та молочної сировини, його охолодженню, транспортуванню до пунктів прийому молока тощо; ділова репутація чи ділові зв'язки).

Укладаючи договір про сумісну діяльність сторони повинні вирішити питання про порядок ведення спільних справ. Чинне законодавство не обмежує їх у виборі форми цього порядку. Наприклад, сторонами може бути створена рада з числа їх працівників, яка приймає рішення не більшістю голосів, а за загальною згодою. Якщо договором про сумісну діяльність передбачена така форма ведення спільних справ, то у випадку необхідності укладання договорів для досягнення мети сумісної діяльності (договори підяду, оренди, поставки тощо) такі договори укладаються всіма учасниками сумісної діяльності або за їх дорученням одним з них.

Якщо відповідно до статті 431 ЦК України керівництво сумісною діяльністю сторони доручили одному з учасників договору, то на останнього покладається і ведення спільних справ усіх учасників договору. Крім умови договору про покладення ведення спільних справ на одного з учасників договору інші учасники договору видають довіреність про надання йому повноважень для представництва перед третіми особами. Така довіреність повинна бути оформлена відповідно до глави 4 ЦК України.

Використання договору про спільну діяльність по виробництву молока та молочної сировини дасть змогу усім його учасникам ефективніше досягати поставлених цілей.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

2. Договірне право України. Особлива частина: навч. пос. / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. : за ред. О. В. Дзери. - К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.

3. Блажівська О. Є. Спільна діяльність учасників простого товариства : монографія / О. Є. Блажівська. К. : Алерта, 2013. – 224 с.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України 21.05.1997 № 280/97-ВР — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.

5. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням договорів про сумісну діяльність : роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 28 квітня 1995 року № 02-5/302 — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.

Хом'яченко С. І.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ, Україна

Владимиренко І. В.

Здобувач Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Київ, Україна

Засоби забезпечення судового процесу: принципи і прецедентне право

Судова система України базується на певних принципах (підвалинах), які повинні забезпечити їй ефективне функціонування. Як відомо, до основних принципів, що регулюють діяльність суду належать: доступність судового захисту прав особи; рівноправність сторін судового процесу; свобода надання ними своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості; законність; усність; безпосередність; змагальність; диспозитивність; розгляд справи одноособово або колегіально, перегляд судових рішень тощо. Разом із тим принципи (основні засади) судового процесу можна розглядати як засоби забезпечення його якості, поваги до суддів.

Зазначені принципи містяться у нормативних актах. Зокрема, в Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів», у процесуальних кодексах (Господарському процесуальному, Цивільному процесуальному кодексах, Кодексі адміністративного судочинства України та ін.), а також у міжнародних конвенціях та практиці Європейського суду з прав людини.

Останнім часом під час реформування законодавства іноді враховуються загальні принципи, оціночні поняття, судова практика. Таким чином, сучасна українська правова система є взаємопроникненням правових систем, синтезом статутного і прецедентного права[1, С. 12].

Для забезпечення гарантій безсторонності суду потрібно, на нашу думку, переходити до уніфікації судової практики, вводити (поступово) прецедентне право.

Під судовим прецедентом розуміються рішення певного вищого судового органу у конкретній справі, яке при цьому, обов'язково приймається за зразок у наступних подібних випадках.

В Україні ще й досі ведуться спори з приводу доцільності введення в юридичну практику судового прецедентного права, хоча практично, воно введено в дію Законом України № 3477-IV від 23.02.2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». У ст. 17 названого закону прямо вказано на те, що: «... Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію (995_004) та практику Суду як джерело права ...» [2]. Таким чином, український законодавець офіційно визнає прецедент джерелом національного права.

Щодо необхідності впровадження судового прецеденту для реформування правової системи України висловлювалися такі вітчизняні науковці: А. Селіванов, М. Мірошник, М. Сірий, Л. Луць, В. Котюк, С. Шевчук, В. Навроцький, Б. Малишев та інші.

Можна привести багато прикладів із справ, розглянутих Європейським судом з прав людини, коли Суд звертається саме до судових прецедентів, ставить задачу дослідження практики застосування нор м. Зокрема, у п. 41 Рішення Європейського Суду з прав людини (Справа «Мушта проти України» (Заява N 8863/06) Страсбург, 18 листопада 2010 року) [3, С.55] зазначається: Суд вважає, що «необхідно дослідити», чи може застосування норм національного процесуального законодавства у цій справі вважатись «передбачуваним з точки зору заявниці». А передбачуваним це застосування може бути лише за наявності рішень з аналогічних ситуацій, які мають обов'язково застосовуватися до подібних казусів. У випадку, коли за аналогічними справами винесено дихотомічні рішення – друге рішення, по ідеї, повинно визнаватися неправосудним. У всякому разі, сторона, що програла спір, повинна мати право оскарження лише вже при наявності таких рішень. Якщо з предмета спору є рішення і працює прецедентне право, то тоді, як свідчить практика, рішення суду стають достатньо прогнозованими, що дозволяє уникнути безперспективних справ, оскаржень винесених рішень. Це по-перше. По-друге, знищуються можливості для корупційних діянь, оскільки суддя не зможе відхилитися від закону, який представляється в даному випадку прецедентним правом.

Отже, безперечно офіційне визнання судового претендента джерелом права дозволить усунути наявні пробіли в нормативно-правових актах, удосконалити судовий захист, а також сприятиме створенню судової системи, яка повною мірою відповідатиме кращим європейським стандартам.

Список використаних джерел

1. Ніколенко Л. М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 27. Том 2. – 2014. – С.11-15.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006р. № 3477-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-1>

3. Рішення Європейського Суду з прав людини Справа "Мушта проти України" (Заява N 8863/06) Страсбург, 18 листопада 2010 року п. 41// Практичний посібник зі статті 6 Право на справедливий суд (цивільна частина). Рада Європи/Європейський Суд з прав людини, 2013. – 77 с.

Патlachук О. В.

Кандидат юридичних наук, викладач Краматорського економіко-гуманітарного інституту, м. Краматорськ, Україна

Юридична техніка Земельного кодексу УРСР 1970 р. та Земельного кодексу України 2001 р.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що у ст. 14 Конституції земля визначається як національне багатство України, яке потребує свого особливого захисту. На сьогодні склалась ситуація, коли правопорушення,

пов'язані з цим природним ресурсом, стали звичайним явищем м. З іншого боку, в Україні знаходиться 41 млн 854 тис га сільгоспугідь, чи 69,3%, з яких площа ріллі складає 33 млн 80 тис га, чи 54,8% від загальної території. Надійний захист цього природного ресурсу потребує підвищення ефективності та застосування нових підходів у правовому захисту землі від незаконного захоплення, від вітрової та водної ерозій, від використання, знищення бонітету.

З метою виявлення позитивного історичного досвіду доцільно провести порівняльний аналіз Земельного кодексу (далі – ЗК) УРСР 1970 р. та діючого Земельного кодексу України 2001 р. Одночасно з цим на сьогодні спостерігається процес інтенсивного розвитку концептуальних і методологічних основ юридичної техніки, що призвело до формування в юридичній науці нового напрямку, який дозволяє оцінити якість, структуру, логічну схему побудови нормативно-правових актів.

Аналіз публікацій показує, що питання, пов'язані із земельним законодавством України, розглядалися в працях В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Гетьмана, І. І. Каракаша, В. Л. Мунтяна, В. В. Носік, В. І. Семчика, Н. І. Титової, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги, В. З. Янчука, В. Д. Сидор. Одночасно з цим, питання юридичної техніки розроблялись Ж. О. Дзейко, І. Д. Шутаком, Б. В. Кіндюком, О. Л. Копиленком, А. О. Золотарьовою, В. М. Косовичем, І. І. Онищуком, Л. М. Легін, В. М. Барановим та ін.

З цієї причини досягнення юридичної техніки доцільно використати у дослідженні особливостей побудови, структури, конструкції земельних кодексів, прийнятих у різні історичні часи. Метою роботи є проведення порівняльного аналізу юридичної техніки ЗК УРСР 1960 р. та ЗК України 2001 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що під юридичною технікою розуміють прийоми та способи підготовки, оформлення та систематизації нормативно-правових актів. На думку І. Д. Шутака, юридична техніка являє собою прикладну науку, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права [1, с. 5]. Юридична техніка включає в себе наступні чотири правила: а) досягнення соціальної адекватності; б) забезпечення логіки; в) структурні правила; г) мовні, формальні, процедурні.

Наступним етапом є дослідження реалізації цих правил в змісті ЗК УРСР 1960 р. та України 2001 р. Правила досягнення соціальної адекватності включають в себе співвідношення змісту кодифікованого акту і реальної обстановки, сформованої на момент його прийняття. До числа причин прийняття ЗК УРСР 1970 р. необхідно віднести наступні. По-перше, документ приймався на підставі Основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1968 р. По-друге, раніше в УРСР діяв ЗК, затверджений ВУЦВК 1922 р., який застарів та не відповідав реаліям, які склалися на початку 70-х рр. минулого століття. По-третє, Україна з усіх республік колишнього СРСР мала найбільшу кількість чорноземів та забезпечувала вирощування значних обсягів зернових культур. По-четверте, в УРСР склалася критична ситуація зі станом ґрунтів, які були охоплені масовими ерозійними процесами, спостерігався процес зменшення родючості, погіршення їх якості та почастишали пилові бурі.

В свою чергу, прийняття ЗК України 2001 р. було пов'язано зі змінами у правовій політиці, появи приватної власності, приватизацією сільськогосподарських підприємств та переводом їх до відкритих акціонерних

товариств. Одночасно з цим, різко зросла кількість правопорушень, пов'язаних із землею у вигляді захоплення, незаконного користування, забудовою, масовими забруднення хімічними, фізичними речовинами, появою цілих районів, які зазнали радіоактивного зараження в наслідок аварії на Чорнобильській АЕС. В сучасний період проблеми юридичної техніки є найважливішими для кожної галузевої юридичної науки. Будучи однією з центральних ланок теорії права, юридична техніка визначає вектор подальшого розвитку правової науки.

Так, ЗК УРСР 1970 р. мав чотирьохрівневу структуру «Кодекс – Розділ – Глава – Стаття», складався з 99446 зн, 11 розділів, 28 глав, 173 статей та мав наскрізну нумерацію. З точки зору юридичної техніки, за допомогою розділів виділяються підгалузі права, а за допомогою глав – окремі інститути чи групи інститутів. Даний акт складався з преамбули та трьох частин: загальної, основної та заключної. До змісту преамбули входили цілі, завдання, які треба вирішити за допомогою цього документу.

До загальної частини входить Глава 1 «Основні положення», в якій містяться завдання та предмет регулювання. Під завданнями ЗК вказується регулювання земельних відносин з метою забезпечення раціонального використання земель, створення умов підвищення їх ефективності, зміцнення законності в галузі земельних відносин. До змісту основної частини кодексу входить: компетенція органів державної влади, компетенція районних, місцевих, селищних, сільських Рад депутатів трудящих в галузі регулювання земельних відносин, яким присвячена Глава 2 «Компетенція місцевих органів державної влади і державного управління в галузі регулювання земельних відносин», ст.ст. 8–12. Питання, присвячені праву землекористування, містяться у Главі 3, до якої входять суб'єкти, строки землекористування та безоплатність користування землею.

Логічна схема побудови даного законодавчого акту включала в себе такий ланцюг: загальні положення, види земель та їх режими, порядок ведення земельного кадастру, проведення землеустрою, вирішення земельних спорів, відновальність за порушення земельного законодавства. Заключна частина кодексу складається з реквізитів документу, дати прийняття, реєстраційного номеру та підписів Голови Верховної Ради УРСР та Секретаря. Основним недоліком даного кодифікованого акту була відсутність конкретних мір юридичної відповідальності за правопорушення в сфері земельних відносин.

Земельний кодекс України був прийнятий 25 жовтня 2001 р. та вступив в чинність з 1 січня 2002 р., став третім в історії кодифікації земельного законодавства України. Даний нормативно-правовий акт мав чотирьохрівневу структуру «Кодекс – Розділ – Глава – Стаття», складався з 157034 знаків, 10 розділів, 37 глав, 212 статей з наскрізною нумерацією усього акту. Структура ЗК України включала в себе три частини: загальну, основну та заключну. До числа недоліків документу необхідно віднести відсутність преамбули, в якій викладаються цілі, мета та завдання, які треба вирішити за допомогою цього документу.

До загальної частини входить Глава 1 «Основні положення», в якій розглядаються земельні відносини, їх регулювання, завдання та принципи. Так, завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель. До змісту основної

частини кодексу входить: повноваження Верховної Ради України, обласних, районних, місцевих рад, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у галузі земельних відносин, які містяться у Главі 2 та Главі 3.

Заключна частина кодексу складається з «Прикінцевих положень», «Перехідних положень», з реквізитів документу, дати, місця прийняття, реєстраційного номеру та підпису Президента України. Розгляд правил забезпечення логіки показує наявність іншого підходу у порівнянні із ЗК УРСР 1970 р.

Так, в ЗК України 2001 р. викладені принципи земельного права, виділені окремі розділи «Прикінцеві положення» та «Перехідні положення», яких не було у попередньому акті. Логічна схема побудови документу включає наступні блоки: загальні положення, види земель, порядок набуття та гарантії права на землю, охорона земель, управління в цій галузі, відповідальність за порушення земельного законодавства. З метою дослідження розподілення актового матеріалу були проведені розрахунки кількості знаків, які містяться в кожному розділі ЗК України. Проведення порівняльного аналізу показує збільшення загальної кількості знаків у ЗК 2001 р. до 157034 зн., тобто майже в 1,6 разів у порівнянні із ЗК УРСР 1970 р., який мав 99446 (табл. 1).

Таблиця 1.

КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ ЗЕМЕЛЬНИХ КОДЕКСІВ УРСР

Назва акту	Кількість				Пріоритетні напрямки
	знаків	статей	розділи	глави	
Земельний кодекс УРСР 1970 р.	99446	173	11	28	Загальні положення – 31841 зн., 32%
Земельний кодекс України 2001 р.	157034	212	10	37	Набуття і реалізація права на землю – 38455 зн., 24,4%

Одночасно з цим, збільшилась загальна кількість статей – з 173 до 212 у ЗК України 2001 р. та глав – з 28 до 37 (табл. 1).

При цьому кількість розділів, які визначають підгалузі земельного права, є приблизно однаковою – 11 та 10 відповідно (табл. 1).

За допомогою проведених розрахунків було встановлено, що найбільша кількість знаків в ЗК УРСР 1970 р. припадає на Розділ I «Загальні положення» – 31841 зн. чи 32% від загальної кількості матеріалу, а мінімальна кількість знаків – 370 чи 0,3% припадає на Розділ VII «Землі державного запасу». В ЗК України 2001 р. найбільша кількість знаків припадає на Розділ IV «Набуття і реалізація права на землю» – 38455 зн. чи 24,4% (табл. 1). Інтерес викликає та обставина, що в цьому кодексі мінімальна кількість знаків – 2088 чи 1,3% – припадає на Розділ VIII «Відповідальність за порушення земельного законодавства», що свідчить про недостатню увагу законодавства до цього важливого питання.

Таким чином, за допомогою кількісних показників можна зробити висновок, що в радянському ЗК найбільша увага приділялась загальним питанням, до змісту яких входили декларативні положення, пов'язані з виключною власністю радянського народу на цей природний ресурс. На відміну від цього, ЗК України 2001 р. носив більш конкретний характер з причини того, що в ньому

основна увага приділялась таким питанням, як набуття та реалізація прав на землю.

Список використаних джерел:

1. Шутак І. Д. Юридична техніка в схемах і таблицях: курс лекцій / І.Д. Шутак, І.І. Онищук, Л. М. Легін. – Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правого регулювання та юридичної техніки. Дрогобич: Коло, 2016. – 232 с.

Хрідочкін А. В.

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпровського гуманітарного університету, м. Дніпро, Україна

Актуальні проблеми публічного адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності

Сьогодні в Україні набуває особливої актуальності своєчасне використання якісно нових наукових доробок та удосконалення вже наявних технологій, оскільки зростання науково-технічного потенціалу та підвищення якості інноваційної діяльності повинні стати пріоритетними напрямками розвитку національної економіки [1, с. 16-17; 2, с. 101]. Визначальним же та невичерпним ресурсом соціального, культурного і економічного розвитку держави, якому повинна надаватись підвищена правова охорона є, безумовно, інтелектуальна власність. Як відомо, виняткова динамічність процесу розвитку сфери високих технологій та «винахідливість» окремих недобросовісних осіб, що прагнуть до незаконного використання чужої інтелектуальної власності, диктують особливі вимоги до вдосконалення всіх механізмів, спрямованих на захист прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин у цій сфері. В таких умовах актуальними напрямками публічного адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності, на нашу думку, повинно стати: приведення чинного національного законодавства до міжнародних норм та стандартів; вдосконалення існуючої нормативно-правової бази з метою підвищення ефективності правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та стимулювання розвитку інноваційної діяльності; оптимізація процесу державного управління та, особливо, публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, а також подальше удосконалення вже існуючих і пошук нових шляхів підвищення дієвості захисту прав інтелектуальної власності, запровадження відповідних заходів захисту авторського і суміжних прав у мережі Інтернет.

Зокрема, важливим напрямком діяльності з публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності повинно стати удосконалення чинного вітчизняного законодавства з метою приведення його положень у відповідність до міжнародних норм [3, с. 7]. По суті, результатом такої діяльності стане введення більш високих стандартів охорони прав інтелектуальної власності. Сьогодні Україна виступає учасницею більше ніж двадцяти міжнародних договорів та угод, що регулюють питання у сфері охорони інтелектуальної власності. Міжнародне адміністрування вказаних договорів і угод здійснюється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, а частина їх норм вже стали частиною національного законодавства [4, с. 235]. Таким чином, приведення норм

національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів є важливим кроком до усунення існуючих недоліків та прогалин у даній сфері.

Окрім цього, існує нагальна потреба більш детального врегулювання правовідносин, які виникають внаслідок виконання трудових договорів або договорів про створення на замовлення об'єктів права інтелектуальної власності, а також об'єктів інтелектуальної власності, створених за рахунок державних коштів.

Крім того, на практиці, досить часто у сторін виникає потреба у наданні доказів порушення їх прав та законних інтересів у мережі Інтернет. Але при цьому, дані особи дуже обмежені у можливості забезпечення надання доказів у таких справах. Тому, вважаємо, що існує необхідність внесення відповідних змін до законодавства про нотаріат та закріплення за нотаріусами права забезпечувати докази щодо факту використання об'єктів права інтелектуальної власності у мережі Інтернет.

Збереження балансу публічних і приватних інтересів суб'єктів правовідносин у сфері інтелектуальної власності вбачається неможливим без оптимізації структури та компетенції суб'єктів публічного адміністрування цих правовідносин [5, с. 213]. Необхідно розширити функції, що виконуються суб'єктами державної системи правової охорони інтелектуальної власності та підвищити якість їх роботи. Концептуальними засадами розвитку сфери інтелектуальної власності повинні стати: створення Координаційної ради з питань захисту прав інтелектуальної власності; створення центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом та наділення його функціями щодо формування і реалізації політики держави у сфері інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та передачі технологій; запровадження інституту адміністративного оскарження; дослідження перспектив правової охорони генетичних ресурсів, традиційних знань, фольклору, доменних імен; створення центру з арбітражу і посередництва, передбачення функцій щодо арбітражу та посередництва у вирішенні спорів про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі ті, що розміщені в мережі Інтернет тощо. Безумовно, реалізація цих заходів сприятиме подальшому розвитку інтелектуальної творчої діяльності та розвитку інноваційної діяльності.

У той же час, зовсім не сприяє якісному розвитку правовідносин у сфері інтелектуальної власності наявність проблем під час розгляду спорів, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також відсутність чітких критеріїв для визначення розміру шкоди, яку було заподіяно особі, що на законних підставах володіє і користується об'єктами права інтелектуальної власності. Вважаємо також, що введення законодавчих новел, спрямованих на відновлення прав осіб у зв'язку з незаконним поширенням інформації в мережі Інтернет засвідчить якісно новий прорив у системі правової охорони інтелектуальної власності.

Таким чином, існуюча в Україні система публічного адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності охоплює всі загальновідомі об'єкти права інтелектуальної власності, забезпечує набуття, здійснення та захист прав інтелектуальної власності в Україні як вітчизняними, так і іноземними особами. Разом з тим невідпинний розвиток високих технологій, поява нових об'єктів правового захисту зумовлюють необхідність постійного вдосконалення процесу публічного адміністрування відповідних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Зінченко О. В. Інтелектуальна власність в умовах інноваційної економіки / О. В. Зінченко, П. С. Матвеев // Наукові праці МАУП. Серія : Юридичні науки. - 2016. - Вип. 4. - С. 15-22.
2. Матвеев П. С. Теоретико-правові аспекти охорони та захисту ноу-хау та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності при інноваційному векторі розвитку економіки / П. С. Матвеев // Європейські перспективи. - 2015. - № 2. - С. 99-106.
3. Баженов М. І. Міжнародне нормативно-правове регулювання права інформації в системі захисту прав інтелектуальної власності та його вплив на національне законодавство України / М. І. Баженов // Альманах міжнародного права. - 2015. - Вип. 8. - С. 3-10.
4. Старинець К. О. Проблемні аспекти відповідності законодавства України міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту інтелектуальної власності / К. О. Старинець, М. В. Кікашвілі // Актуальні проблеми держави і права. - 2014. - Вип. 73. - С. 233-239.
5. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в Україні : деякі питання публічного адміністрування / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2013. - № 3. С. 212-216.

Возняковська К. А.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Чернівецького юридичного інституту НУ "ОЮА"

Щодо поняття капіталізації банків в праві України

НБУ на своїй офіційній сторінці в Інтернет фактично оприлюднив власну позицію щодо поняття капіталізації, пославшись на низку джерел. Зокрема, відзначається, що капіталізація (capitalization) – 1) збільшення обсягу капіталу банку; 2) сукупна вартість цінних паперів, що обертаються на фондовому ринку країни; 3) сукупна максимальна вартість акцій та облігацій, які може випустити компанія; 4) збільшення вартості банку в зв'язку зі зростанням його ринкової вартості; 5) додавання нарахованої суми відсотків до основної суми депозиту та подальше нарахування доходів на більшу суму; 6) питома вага цінних паперів певного виду в загальній сумі емісії цінних паперів або капіталі компанії – норма капіталізації; 7) додатковий випуск акцій з метою збільшення капіталу або спрямування частини доходів (прибутку, дивідендів) на збільшення капіталу банку; 8) капіталізація прибутку; 9) включення нарахованих і сплачених кредитором відсотків за використані кредити у вартість новостворених активів (будівлі, споруди), а не вираховання цих відсотків із прибутку чи віднесення на собівартість.

Як видно, поняття капіталізації є багатозначним, а тому відсутність уніфікованого підходу до його визначення у законодавстві не сприяє однакому праворозумінню та правозастосуванню з урахуванням того, що чинне законодавство України висуває низку вимог до банків у контексті додержання показників капіталізації. Більш того, окрема термінологія нових законів у цій сфері не лише містить оціночні категорії, але й не враховує вимоги правової визначеності як фундаментального принципу верховенства права.

Наприклад, у Законі України «Про банки та банківську діяльність» поняття капіталізації банків прямо не закріплюється. Загальний підхід до цього питання можна виявити лише із того, що це поняття вперше згадується у статті 32 «Порядок формування та збільшення статутного капіталу банку». У відповідних положеннях зазначається, що «формування та капіталізація банку здійснюються шляхом грошових внесків», крім певних випадків, а також вказується про повноваження НБУ у «спрощеній процедурі реєстрації випуску акцій» банку у контексті капіталізації банківських установ. Таким чином, з цих положень складно визначити поняття капіталізації, адже воно може бути пов'язано із формуванням статутного капіталу банку, і його збільшенням, а також із емісією акцій банку. Разом із тим треба зауважити, що статутний капітал банківської установи не може формуватися за рахунок емісії акцій у випадку, коли банківська установа створена, наприклад, у формі кооперативного банку відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» (ст. 6 тощо). У цьому разі положення спрощеної процедури виявляються непристосованими до кооперативних банків, у чому можна навіть виявити певні елементи дискримінації.

Побічно обсяг поняття капіталізації впливає із положень Закону (ст. 39) про те, що до виключної компетенції ради банку віднесена така функція, як «визначення джерел капіталізації та іншого фінансування банку». Отже, із цього можна зробити висновок, що капіталізація є одним із джерел фінансування банку, але не єдиним таким джерелом.

На фоні такої законодавчої невизначеності, у тому числі щодо спрощеної процедури формування статутного капіталу, яке виявляється пристосованим лише щодо банків, створених у формі акціонерного товариства, виглядають явно недосконалими та ускладненими у правозастосуванні положення Закону України № 78-VIII, прийнятого 28 грудня 2014 року, «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків». Йдеться про брак зрозумілих критеріїв відмежування процедур капіталізації від процедур реорганізації та реструктуризації у логіко-структурному і в економіко-змістовному контексті. Зокрема, відсутність логічного зв'язку між капіталізацією та реорганізацією (реструктуризацією) впливає з того, що сама по собі капіталізація банків може бути проведена без реорганізації, а остання лише щодо приєднання та злиття може характеризуватися неодмінним збільшенням активів банку (таке збільшення найбільш відповідає спрямованості норм закону на формування поняття капіталізації).

Поняття капіталізації межує із таким поняттям, як рекапіталізація, що зустрічається у публікаціях та виділяється НБУ у контексті запровадженою постановою КМУ від 04.11.2008 № 960 «Порядку участі держави у капіталізації банків» (на теперішній час втратила чинність). З такого підходу впливає наближення терміну рекапіталізації до категорії «націоналізація», позаяк йдеться фактично про викуп у державну власність відповідних банківських активів. Хоча за своїм етимологічним змістом (від лат. ге – повторна дія), рекапіталізація не обов'язково має ототожнюватися із державними фінансами. По суті, будь-яке повторне збільшення статутного капіталу господарюючого суб'єкта є рекапіталізацією. Якщо процес капіталізації має дві складові: формування та/або збільшення статутного капіталу суб'єкта господарювання, – то рекапіталізація стосується, відповідно, лише другої частини.

Отже, в узагальненому вигляді із правових позицій капіталізація може бути розглянута як внутрішньогосподарські відносини, спрямовані на формування та збільшення майнових активів суб'єкта господарювання, у тому числі банківської установи у будь-якій формі, у тому числі збільшенням статутного капіталу, нерозподіленістю прибутку, економічною концентрацією.

Засоби державної економіко-правової політики були б більш ефективними і прогнозованими, якщо б було враховано – виходячи, зокрема, й з досвіду провадження українських реформ, – що не будь-яка капіталізація є засобом підвищення ефективності діяльності господарюючого суб'єкта, у тому числі банківської установи. А збільшення статутного капіталу банку, особливо, не виконує такої функції при не виконаності першозначних умов економічних показників діяльності та «чистоти» активів такого суб'єкта.

Пирого І. С.

Кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м. Ужгород, Україна

Пріоритети податкової політики України

У практиці оподаткування різних держав світу можна виділити низку податків, які здобули загальносвітове визнання. Одним із них є податок на додану вартість (ПДВ). Незважаючи на велику кількість публікацій, у яких досліджуються різні аспекти оподаткування ПДВ, ще залишаються проблеми, які потребують вирішення, оскільки система оподаткування ПДВ не виконує основні функції – фіскальну, регулюючу та стимулюючу. Багато невирішених проблем пов'язано з системою бюджетного відшкодування та ефективністю адміністрування. Ефективна ставка ПДВ набагато менша номінальної, що обумовлено недосконалістю діючого механізму розрахунку податкових зобов'язань, наявністю численних і не завжди обґрунтованих пільг, проблемами зі своєчасним відшкодуванням ПДВ, наявністю можливостей використання ПДВ для приховування реальних доходів тощо [1, 2].

Серед проблем ефективності справляння ПДВ ключовою постає складність адміністрування даного податку, наслідком чого є можливості незаконного відшкодування та ухиляння від сплати. До основних способів мінімізації ПДВ, які використовуються в Україні, належать: «каруселі» та «податкові ями»; штучне завищення вартості товару, що експортується; заниження цін на імпортовані в країну товари; фіктивний експорт; подвійний експорт товарів [3, с. 25], тіньова економіка [4] та ін.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні напрямів реформування ПДВ відповідно до пріоритетів податкової політики держави та способів забезпечення належного виконання фіскальної, регулюючої та стимулюючої функцій.

Обсяги надходжень податку до державного бюджету залежать від бази оподаткування, ставки і обсягу пільг. Передбачена Податковим кодексом база ПДВ розширена настільки, що доцільно говорити лише про її обмеження. Для визначення оптимальної ставки застосуємо підхід еквівалентності між загальним податком на споживання – ПДВ та податком на доходи фізичних осіб – ПДФО.

Еквівалентність цих податків довели Е. Аткінсон та Дж. Стігліц у праці «Лекції з економічної теорії державного сектору» [5]. На основі рівності, що випливає з бюджетних обмежень, виведене наступне співвідношення:

$$(1 - \text{СПДФО}) \times (1 + \text{СПДВ}) = 1,$$

де СПДФО – ставка податку на доходи фізичних осіб; СПДВ – ставка ПДВ. Діючій ставці ПДФО 18%, згідно з наведеною рівністю, відповідає ставка ПДВ 21,95 %. Обидві ставки не враховують фінансову спроможність кінцевих споживачів. Підвищення номінальної ставки ПДВ до 22 % може й не збільшити доходи бюджету, але точно вплине на збільшення виплат із бюджету. Якщо 60 % домогосподарств одержують субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, то можна говорити лише про зниження податкового навантаження і/або істотного зниження цін на товари/послуги споживчого кошика. Зниження податкового навантаження не обов'язково веде до скорочення доходів бюджету і не обов'язково означає погіршення добробуту населення. Все залежить від раціональності використання бюджетних коштів, наявності стимулів для розвитку бізнесу, інвестиційного клімату в державі, ефективності системи адміністрування податків, відсутності корупції тощо.

Доцільність штучного збільшення доходів бюджету, які потребуватимуть значно більших додаткових витрат на субсидії, навряд чи має логічне обґрунтування. Витрати на субсидії вже сьогодні складають 70 млрд грн. Ці гроші не обов'язково потрібно збирати у бюджет, щоб організувати ще одну службу, яка розподілить їх між тими, від кого вони незаконно забрані або кому незаконно нараховані. Проблема не в тому, щоб наповнити бюджет, а бюджет – не для звіту про виконання дохідної частини, проблема у тому, щоб забезпечити прийнятний рівень соціальних стандартів.

Одним із варіантів вирішення проблем функціонування ПДВ є запозичення загальносвітової практики справляння податку за диференційованими ставками, враховуючи, що наразі найбільше податкове навантаження припадає на громадян та сім'ї з низькими доходами, оскільки питомо вага споживання у їхніх доходах – найбільша. За таких умов використовувати єдину ставку ПДВ абсолютно не доцільно. Залишаючи незмінною основну ставку ПДВ 20 %, доцільно ввести принаймні дві знижені ставки, передбачені Шостою Директивою Ради 77/388/ЄС. Враховуючи європейську практику і платоспроможність населення України, вважаємо за доцільне застосувати мінімальну ставку 5% для всіх товарів/послуг, включених до споживчого кошика (мінімального набору). За цією ж ставкою бажано оподатковувати лікарські засоби. Другу знижену ставку ПДВ, рівну 10 %, ввести для оподаткування інноваційних та енергоощадних товарів. Слід розширити перелік операцій, до яких застосовується нульова ставка. До них ми відносимо інвестиційні операції для розвитку базових технологій, які повинні складати основу національної економіки і безпеки держави у першій половині XXI сторіччя: біотехнологій, комп'ютерних технологій і нанотехнологій.

При належному контролі за цінами товарів/послуг, включених до споживчого кошика, можна буде істотно зменшити число отримувачів субсидій і принаймні частково компенсувати втрати бюджету. З метою забезпечення повної компенсації втрат бюджету внаслідок зниження ПДВ на товари/послуги споживчого кошика доцільно ввести диференційовані ставки ПДФО. Для формування прийнятних соціальних стандартів оподаткування доходів фізичних

осіб також доцільно здійснювати за диференційованими ставками, принаймні п'ятьма: 10 %, 15 %, 22 %, 32 %, 45 %. Доходи, розміром прожиткового мінімуму, бажано звільняти від податків або при визначенні прожиткового мінімуму за вартістю товарів / послуг споживчого кошика включати до нього всі податки і збори. Диференціювання ставок оподаткування доходів фізичних осіб бажано здійснювати з використанням базового соціального стандарту, який дорівнює досягнутому рівню середньої заробітної плати в державі. Наприклад, дохід до двох середній заробітних плат оподатковується за ставкою 10 %; понад дві до чотирьох – 15 %; понад чотири до шести – 22 %, понад шість до восьми – 32 %; понад вісім – 45 %.

Запровадження диференційованих ставок ПДВ (знижених ставок на окремі групи товарів / послуг) у Європі здійснюється зазвичай з метою збільшення споживання цих товарів. Цей крок повинен призвести до зростання попиту на товари і зростання їх виробництва а, відповідно, до зростання бази єдиного соціального внеску (ЄСВ), бази ПДФО і податку на прибуток підприємств. На жаль, в Україні питання так не стоїть. Зниження ПДВ на товари / послуги, включені до споживчого кошика, ставить за мету відміну субсидій на оплату житлово-комунальних послуг за рахунок збільшення доходів населення та належного виконання Закону «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Потрібно забезпечити мінімальні доходи на рівні вартості товарів / послуг, включених до споживчого кошика.

На користь диференційованого оподаткування свідчить і світовий фіскальний досвід. Усі країни ЄС, за винятком Данії, крім основної ставки ПДВ, використовують одну – дві знижені. У Європі застосовується багатоступінчата прогресивна шкала оподаткування доходів. Так, у Франції застосовується шести розрядна прогресивна шкала, де мінімальна ставка дорівнює 10,52 %, а максимальна – 75 % (75 % з доходів понад 1 млн євро). У Німеччині дохід у розмірі до 8004 євро на рік не оподатковується. Вищі доходи оподатковуються за прогресивною шкалою від 14% до 45%. Доходи понад 250000 євро оподатковуються за ставкою 45%. В Іспанії податок справляється за прогресивною шести ступеневою шкалою зі ставкою від 21% до 52%. Розмір податку сильно залежить від багатьох обставин: від складу сім'ї, кількості утриманців, виплат по іпотеці і т. д.

Запровадження диференційованих ставок оподаткування вимагає удосконалення адміністрування ПДВ. Пропонуються такі зміни:

- формування єдиного реєстру заявок на отримання відшкодування;
- постійний моніторинг схем перепродажу податкового кредиту через використання кодів УКТ ЗЕД та ДКПП відповідно для товарів і послуг;
- оптимізація строків подання та реєстрації податкових накладних для зменшення відтоку фінансових ресурсів підприємств;
- удосконалення системи електронного адміністрування ПДВ.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають підстави констатувати, що на сьогодні єдина ставка оподаткування ПДВ і ПДФО для України неприйнятна. Така система породжує примітивний рівень соціальних стандартів у державі, вимагає виплат субсидій на оплату житлово-комунальних послуг для 60 % домогосподарств, а 80 % населення проживає за межею бідності. Запропоновано запровадити три ставки ПДВ та не менше п'яти ставок податку на

доходи фізичних осіб. Застосування диференційованих ставок відповідає міжнародному досвіду оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Серебрянський Д. Фіскальна ефективність ПДВ в Україні / Д. Серебрянський [Електронний ресурс]. – URL: http://advisortax.org/wp-content/uploads/2016/11/VAT_Present.pdf
2. Гаркушенко О. М. Шляхи гармонізації ставок ПДВ з європейськими: проблеми та виклики / О. М. Гаркушенко, Н. В. Філіппова // Економіка промисловості. – 2016. – № 3 (75). – С. 80–89.
3. Іванський А. Й. Правові перспективи удосконалення відшкодування податку на додану вартість в Україні з урахуванням європейського досвіду / А. Й. Іванський // Право. – 2011. – № 3. – С. 20–27.
4. Тищук Т. А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2011. – С. 96.
5. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектора [пер. с англ.] / под ред. Л.Л. Любимова / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.

Скобелев В. П.

Кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского процесса и трудового права юридического факультета Белорусского государственного университета, г. Минск, Республика Беларусь

К вопросу об изменении и дополнении апелляционной жалобы (протеста) по гражданским делам

Закон Республики Беларусь от 8 января 2018 г. №94-З заменяет (с 21 июля 2018 г.) унаследованную от советского права кассационную форму проверки не вступивших в законную силу судебных постановлений на классическое апелляционное производство (модель неполной апелляции). Одна из новелл грядущих преобразований заключается в том, что на уровне ГПК будет прямо закреплена возможность изменения или дополнения жалобы (протеста) на решение суда. Так, новая редакция ст. 409 ГПК будет гласить, что «лицо, подавшее апелляционную жалобу, прокурор, принесший апелляционный протест, вправе дополнить или изменить их в пределах срока апелляционного обжалования (опротестования)».

Регламент кассационного производства допустимость изменения, дополнения жалоб (протестов) никогда не оговаривал, однако в реальной практике случаи подобных корректировок достаточно распространены. Связано это с тем, что из-за малой продолжительности срока на обжалование судебных решений (10 дней) заинтересованные лица, начиная еще с советских времен и вплоть до настоящего момента, стараются сперва (чтобы не пропустить срок) подать так называемую предварительную, краткую жалобу, т.е. жалобу, содержащую минимально необходимое количество реквизитов, не позволяющее оставить ее без движения, а затем, несколько позднее (причем нередко непосредственно в заседании суда второй инстанции), дополнительную жалобу – жалобу, в которой приводится подробное обоснование неправильности

оспариваемого решения. Исследователями отмечалось, что подобная практика не основана на законе [1, с. 64; 2, с. 16]. Аналогичным образом оценил это явление и Пленум Верховного Суда Республики Беларусь, указав в ч.5 п.11 постановления от 28 июня 2002 г. №4 «О применении судами норм Гражданского процессуального кодекса, регулирующих производство дел в кассационном порядке», что «Гражданским процессуальным кодексом подача предварительной кассационной жалобы (протеста) не предусмотрена».

Таким образом, правило новой редакции ст. 409 ГПК в определенной мере направлено на легализацию и упорядочение сложившейся к настоящему времени практики дробления жалоб на предварительные и дополнительные. Вместе с тем указанная норма отвечает далеко не на все потенциально возможные вопросы, вследствие чего ее применение может вызвать у судов и участников судопроизводства ряд затруднений.

Во-первых, необходимо определиться с тем, в чем состоит суть действий по дополнению и по изменению жалобы (протеста). На наш взгляд, дополнение жалобы (протеста) – это приведение заинтересованным лицом новых доводов относительно неправильности решения (ссылок на доказательства и обстоятельства дела, нормативные правовые акты, логические аргументы); выход за пределы жалобы, протеста в качественном плане (указание на неправильность разрешения судом еще одного вопроса, помимо того, в отношении которого изначально была подана жалоба или протест). Изменение жалобы (протеста) – это замена одних доводов о неправильности решения другими; выход за пределы жалобы, протеста в количественном плане (увеличение или уменьшение размера оспариваемой суммы); замена непосредственного предмета жалобы, протеста (ссылка на неправильность разрешения судом другого вопроса вместо первоначального заявленного).

Во-вторых, по буквальному смыслу ст. 409 ГПК получается, что заинтересованное лицо вправе только или дополнить, или изменить жалобу (протест). Однако на наш взгляд, одновременно допустимо и то, и другое. Например, когда апеллиант увеличивает размер оспариваемой суммы, т.е. изменяет свою жалобу, ему с неизбежностью придется и дополнить ее – привести новые доводы относительно неправильности решения в части присужденной решением суммы. Поэтому в ст. 409 ГПК было бы целесообразно указать, что заинтересованное лицо вправе «дополнить и (или) изменить» жалобу (протест).

В-третьих, после дополнения, изменения жалобы может оказаться, что государственная пошлина уплачена меньше требуемого размера. Полагаем, что в этом случае суд должен потребовать от апеллианта доплатить государственную пошлину (как это вытекает из предписаний ч.3, 4 п.2 ст. 251 Налогового кодекса Республики Беларусь), а не осуществлять довызыскание государственной пошлины по результатам апелляционного пересмотра (как это разъяснил Пленум Верховного Суда Республики Беларусь применительно к производству в суде первой инстанции в ч.3 п.5 постановления от 28 июня 2001 г. №7 «О применении норм Гражданского процессуального кодекса при рассмотрении дел в суде первой инстанции»).

В-четвертых, не совсем понятно, в какой процессуальной форме апеллиант может осуществить дополнение и (или) изменение жалобы (протеста). Думается, что это должно быть сделано в письменном виде с соблюдением всех требований ст. 109, 110 ГПК, причем соответствующий процессуальный документ следует

называть не «дополнительная апелляционная жалоба (или протест)», а «заявление (или ходатайство) о дополнении и (или) изменении апелляционной жалобы (или протеста)».

В-пятых, ст. 409 ГПК ограничивает возможность дополнения или изменения жалобы (протеста) пределами срока апелляционного обжалования (опротестования). Сразу же стоит заметить, что поскольку ч.1 ст. 403 ГПК дифференцирует порядок исчисления апелляционного срока для разных участников судопроизводства (в зависимости от того, заявляло лицо требование о составлении мотивировочной части решения после его оглашения или же нет), при реализации предписаний ст. 409 ГПК во внимание нужно принимать именно тот вариант исчисления апелляционного срока, который действует для дополняющего или изменяющего жалобу (протест) лица. Правда, надо сказать, что в анализируемой части регулирования ст. 409 ГПК является не совсем удачны м. Очевидно, установление временных пределов для дополнения или изменения жалобы (протеста) было продиктовано стремлением законодателя предупредить злоупотребления со стороны участников процесса, в частности, слишком позднее совершение ими соответствующих действий. Однако для этого не было нужды устанавливать столь жесткие рамки – лишь в течение апелляционного срока. Например, в праве представления возражений на апелляционную жалобу (протест) заинтересованные лица куда как менее стеснены: такую возможность они утрачивают лишь за пять дней до начала рассмотрения дела судом апелляционной инстанции (ч.1 ст. 411 ГПК). Думается, что в целях соблюдения принципов равенства и состязательности сторон аналогичным сроком стоило бы ограничить и возможность по изменению или дополнению жалобы (протеста).

Еще одна причина, которая повлияла на выбор установленного в ст. 409 ГПК срока, вероятнее всего, заключается в том, что, по мысли законодателя, дополнение или изменение жалобы (протеста) всегда влечет изменение предмета последней, т.е. связано с подачей фактически новой жалобы (протеста), а значит, может быть реализовано только тогда, когда существует само право подачи жалобы (протеста) – в течение апелляционного срока. На это хотелось бы заметить, что дополнение или изменение жалобы (протеста) не обязательно предполагает ее (его) кардинальные преобразования, как было показано выше, оно может заключаться лишь в корректировке доводов относительно неправильности решения. С учетом же того, что по новым правилам (ч.2 ст. 418 ГПК) дела будут рассматриваться судом второй инстанции только в пределах доводов жалобы (протеста), то, на наш взгляд, заинтересованных лиц не стоило бы сильно ограничивать в возможности изменения или дополнения этих доводов. Думается, имело бы смысл позволить им дополнять или изменять доводы жалобы, протеста даже непосредственно в судебном заседании апелляционной инстанции, равно как на таких же условиях разрешить дополнять или изменять доводы возражений против жалобы, протеста (согласно ч.2 ст. 418 ГПК изложенные в возражениях доводы тоже очерчивают пределы рассмотрения дела судом второй инстанции, в то же время о допустимости изменения или дополнения возражений, в отличие от возможности корректировки жалобы (протеста), новая редакция главы 32 ГПК ничего не говорит).

Несомненно, могут иметь место и такие случаи, когда в результате дополнения или изменения жалобы (протеста) заинтересованное лицо выходит за ее (его) пределы или заменяет ее (его) непосредственный предмет. Однако на наш

взгляд, общий предмет жалобы (протеста) в этом случае остается все-таки прежним – это решение суда первой инстанции. Именно общность предмета позволяет осуществлять дополнение или изменение жалобы (протеста), т.к. после соответствующих преобразований жалоба (протест) будет по-прежнему направлена (направлен) на то же самое решение суда. Наличие у жалобы (протеста) общего предмета говорит также и о том, что после ее (его) подачи право на осуществление этого действия является полностью реализованным (более не существует) и, следовательно, срок на его совершение – апелляционный срок – для данного лица уже не течет [3, с. 51]. Поэтому для подавшего жалобу (протест) лица время на совершение каких-либо процессуальных действий (в том числе по дополнению или изменению жалобы, протеста) не может и не должно устанавливаться через указание на апелляционный срок.

Список использованных источников:

1. Лесницкая Л. Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке / Л. Ф. Лесницкая. – М. : Юрид. лит., 1974. – 192 с.
2. Хотько Е. Актуальные вопросы кассационного производства в гражданском процессе / Е. Хотько // Судовы веснік. – 2012. – №1. – С. 15-17.
3. Скобелев В. П. Проблемы неопровержимости судебных постановлений по гражданским делам в контексте перехода от кассационного к апелляционному производству / В. П. Скобелев // Право.by. – 2018. – №1. – С. 48-56.

Борсук Н. Я.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна

Аналіз законодавства і судової практики у справах про порушення процесу управління комунальною власністю

Найчастіше проблемні, неузгоджені та пробільні питання будь яких правовідносин висвітлює судова практика, аналіз якої дозволив нам виявити найбільш поширені спори, пов'язані з комунальною власністю.

Серед інших причин виникнення спору щодо об'єктів комунальної власності превалюють випадки перевищення органом місцевої влади своїх повноважень. У справі № 522/30923/13а [1] зазначається, що постійною комісією Одеської міської ради було внесено поправку до проекту рішення Одеської міської ради «Про внесення змін до рішення Одеської міської ради від 28.02.2011 р. № 384V/I «Про затвердження положень про виконавчі органи Одеської міської ради», якою було збільшено повноваження Постійної комісії Одеської міської ради по комунальній власності шляхом внесення змін до Положення про Департамент комунальної власності Одеської міської ради.

Суд у цьому одиничному випадку відновив статус-кво, але сама проблема нікуди не ділася. Постійні комісії міських рад майже не підконтрольні й не несуть юридичної відповідальності за перевищення своїх повноважень.

Наступна цікава справа № 21-295a11 [2] стосується неоднозначного трактування суддями положення Закону № 147/98-ВР щодо прийняття рішень про передачу об'єктів комунальної власності у державну власність. Даний спір виник між Національним художнім музеєм України (далі – Музей), Київської міської

ради (далі – Київграда) і товариством з обмеженою відповідальністю «Історія міста» (далі – Товариство). У справі зазначається, що у серпні 2008 року Музей звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати незаконним та скасувати рішення Київради від 22 лютого 2007 року № 178/839 «Про незавершену будівництвом будівлю на вулиці Інститутській, 3 у Печерському районі м. Києва». Позовні вимоги обґрунтував тим, що оскаржуване рішення Київради прийняла з перевищенням повноважень, оскільки незавершена будівництвом будівля є об'єктом державної власності, а тому Київграда як орган місцевого самоврядування не мала права ним розпоряджатися. Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції виходив із того, що Київграда не приймала рішення про передачу спірної будівлі з комунальної до державної власності, згоди на таку передачу Кабінет Міністрів України не надавав, а відтак відповідач, приймаючи оскаржуване рішення, правомірно розпоряджався належним йому майном.

Київський апеляційний адміністративний суд постанову суду першої інстанції скасував та прийняв нову, якою позов задовольнив у повному обсязі. Право власності на об'єкт передачі виникає з дати підписання акта приймання-передачі. Таку передачу відповідно до рішення Київради № 412/1388 та розпорядження Київської міської державної адміністрації № 1877 і було здійснено 28 вересня 2001 року, що підтверджується відповідним актом приймання-передачі.

Товариство оскаржило рішення у Вищому адміністративному суді України, однак цей суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позову виходячи з того, що Київграда не приймала рішення про передачу незавершеної будівлі з комунальної до державної власності.

Відповідно до частини першої ст. 5 Закону № 147/98-ВР передача об'єктів з комунальної у державну власність здійснюється за рішенням сільських, селищних, міських, районних у містах рад – щодо об'єктів права комунальної власності відповідних територіальних громад. Частиною другою цієї ж статті передбачено, що передача об'єктів з комунальної у державну власність, у тому числі об'єктів незавершеного будівництва, здійснюється за наявності згоди на передачу Кабінету Міністрів України.

Таким чином, перехід права власності з комунальної до державної – закон пов'язує з такою обов'язковою обставиною, як відповідне волевиявлення на зазначену передачу як суб'єкта комунальної власності (Київради), так і Кабінету Міністрів України. У справі, що розглядається, суди всіх інстанцій встановили відсутність сукупності таких рішень Київради та Кабінету Міністрів України. Суд касаційної інстанції, застосовуючи ст. 5 Закону № 147/98, помилково виходив із того, що перехід права власності можливий і за відсутності сукупності вищезазначених волевиявлень (рішень) Київради та Кабінету Міністрів України, пов'язуючи це з іншими обставинами, зокрема з Рішенням № 412/1388 та Розпорядженням № 1877.

Ми не можемо однозначно відповісти на питання, чому касаційний суд допустив таку помилку, адже дійсно у ст. 5 чітко вказано, що рішення щодо передачі окремого переліку об'єктів (у який входить об'єкти незавершеного будівництва) здійснюється за згодою КМУ. Вважаємо, що Пленуму Верховного суду треба надати роз'яснення щодо застосування судами законодавства про передачу комунальної власності, щоб надалі такі помилки більше не виникали.

Ще один приклад порушення норм Закону № 147/98-ВР можна знайти у Постанові Київського апеляційного господарського суду від 15 квітня 2013 р. [3]. Суть справи зводиться до того, що Міністерством енергетики та вугільної промисловості України було видано наказ про передачу державного майна з балансу Відкритого акціонерного товариства «ЕК «Одесаобленерго» до комунальної власності територіальної громади міста Теплодар Одеської області. Однак, у додатку до наказу (де як раз зазначався перелік відчужуваного майна) було зазначено майно яке за законом не підлягає безкоштовній передачі. «ЕК «Одесаобленерго» у судовому порядку домоглося внесення змін до вищенаведеного наказу Міненерго і виключення з додатку пунктів 3-7.

Прямо у судовій постанові не зазначено, але фактично видно, що виправляючи свою попередню помилку (знайдену позивачем) відповідач знайшов ще одну і скориставшись нагодою виключив з додатку до наказу також пункт 8, що ще сильніше зменшило частку відчужуваного майна і викликало глибоке обурення Теплодарської міської ради Одеської області. Вважаючи, що інтереси територіальної громади міста Теплодар істотно постраждали остання ініціювала новий судовий розгляд, під час якого «ЕК «Одесаобленерго», вже у якості третьої особи, прийшлося доводити (спочатку в апеляційному, а потім і в касаційному суді [4]), що в ст. 7 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» відсутнє майно, вказане в додатку 8 до наказу відповідача № 543 від 03.09.2004 р. Таким чином помилка державного органу призвела до цілої низки судових рішень і здійснила зайве навантаження на судову систему, яка і так перебуває не в найкращому стані.

Підводячи підсумки проведеного аналізу судової практики, ми дійшли висновку, що велика кількість спорів, які виникають у даній сфері правовідносин вказує на наявність невирішених проблем різного характеру. Ефективність управління комунальною власністю значною мірою залежить від: удосконалення нормативно-правового забезпечення; вчасного надання судам роз'яснень щодо застосування відповідного законодавства; більш ретельного й уважнішого ставлення Міністерств до власної нормотворчості та змісту розпорядчих документів; встановлення відповідальності за перевищення органами місцевої влади своїх повноважень. Але це не вичерпаний перелік питань, які потребують належної уваги дослідників та законодавців.

Список використаних джерел:

1.Єдиний державний реєстр судових рішень: Постанова Приморського районного суду міста Одеси від 17 липня 2014 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39832439> (дата звернення: 20.11.2017).

2.Єдиний державний реєстр судових рішень: Постанова Верховного Суду України від 11 червня 2012 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25300188> (дата звернення 23.11.2017).

3.Єдиний державний реєстр судових рішень: Постанова Київського апеляційного господарського суду від 15 квітня 2013 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30743239> (дата звернення: 24.11.2017).

4.Єдиний державний реєстр судових рішень: Постанова вищого Господарського суду України від 17 липня 2013 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32541364> (дата звернення: 25.11.2017).

Цегельник О. В.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры финансового права и правового регулирования хозяйственной деятельности юридического факультета БГУ, г. Минск, Беларусь

Правовая природа хозяйственного договора

С переходом к рыночной экономике и развитием предпринимательской деятельности резко возросло значение договоров как средства реализации бизнес-планов субъектов хозяйствования, изменились и функции, виды договоров, о чем свидетельствовало принятие Гражданского кодекса Республики Беларусь 1999 г. (получили закрепление новые виды договоров, ранее известные договорные конструкции усовершенствованы). В советское время хозяйственный договор опосредовал осуществление деятельности организаций на основе планов. В современных условиях его роль изменилась.

Существуют различные определения хозяйственного договора. Этот договор также называют предпринимательским, коммерческим.

Согласно мнению профессора Каменкова В.С. «хозяйственный договор – это договор, устанавливающий отношения, возникающие в сфере осуществления гражданами и юридическими лицами предпринимательской (хозяйственной) деятельности, заключение которого либо непосредственно направлено на достижение поставленных перед ними целей, либо способствует их достижению» [1].

Исходя из предложенного определения, можно вывести следующие критерии хозяйственного договора:

1. сфера отношений, в которой заключается договор: как правило – это сфера хозяйственной деятельности юридических лиц и индивидуальных предпринимателей.
2. цель, для достижения которой заключается договор.
3. заключается субъектами хозяйственной деятельности (субъектами предпринимательства).

Эти признаки должны быть в совокупности. В литературе называют и другие признаки, например, установление более “жестких” правил к предпринимателю, включая повышенную ответственность за нарушения договорных обязательств и ограничение в ряде случаев свободы воли субъекта, в результате чего стороны, заключающие договор, лишаются основных гражданско-правовых признаков – юридического равенства, диспозитивности поведения.

Вопрос о правовой природе данного договора является дискуссионным, корнями он уходит в проблему определения правовой природы хозяйственного права как самостоятельной отрасли права, отграничения ее от гражданского права. Сам по себе хозяйственный договор – это собирательное понятие, которое включает в себя группу договоров, обладающих названными выше признаками (часто такие договоры именуют гражданско-правовыми). Такие договоры закреплены в Гражданском кодексе Республики Беларусь. На Украине – в Хозяйственном кодексе.

При работе с данными договорами применяется Гражданский кодекс, и его понятие договора – ст. 390 и соответственно его значения: договор как юридический факт – сделка, документ, правоотношение – обязательство.

Мы предлагаем понимать под хозяйственным договором – соглашение между субъектами хозяйствования (юридическими лицами, индивидуальными предпринимателями), направленное на установление, изменение или прекращение имущественных отношений, взаимных прав и обязанностей стоящих перед ними задач, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности.

Хозяйственные договоры следует систематизировать по разным критериям, которые часто совпадают с критериями деления гражданско-правовых договоров. Их делят на группы, типы, виды, подвиды. Проблема заключается в том, что нет единства мнения ученых о том, что есть понятие «группа договоров», «тип договора(ов)», «вид договора(ов)», «подвид договора(ов)» соответственно, и в каждом конкретном случае необходимо устанавливать значение и содержание соответствующего термина для единообразного понимания и построения соответствующей системы. И в целом, неразработанность указанной проблемы в связи с пониманием правовой природы хозяйственного договора не позволяет объективно, на сегодняшний день, построить систему хозяйственных договоров. А понимание системы хозяйственных договоров, в свою очередь, формирует основные направления развития хозяйственного и инвестиционного права.

Согласно мнению профессора Каменкова В.С. «хозяйственные договоры делятся на типы, виды, подвиды. Примером типов хозяйственного договора является такая классификация: хозяйственные договоры по передаче и приобретению имущества в собственность; хозяйственные договоры по передаче имущества в пользование; хозяйственные договоры по производству работ; хозяйственные договоры по реализации результатов творческой деятельности; хозяйственные договоры по оказанию услуг» [2].

Деление хозяйственных договоров на типы важно при построении кодексов, их применении и при необходимости применения аналогии закона.

Виду хозяйственного договора соответствует глава Гражданского кодекса Республики Беларусь в разделе «Отдельные виды обязательств», например, глава 30 «Купля-продажа». Подвиду – параграф главы, регулирующей отдельный вид договора, например, розничная купля-продажа, аренда зданий и сооружений. К подвиду прибегают тогда, когда необходимо подчеркнуть специфику правового регулирования конкретного договорного отношения. Правовое регулирование осуществляется по следующей формуле: вначале применяются нормы подвида, а нормы, посвященные соответствующему виду хозяйственного договора, должны применяться только при отсутствии норм подвида.

Также хозяйственные договоры делят на такие виды как: публичный договор (ст. 396), договор присоединения (ст. 398), предварительный договор (ст. 399), договор в пользу третьего лица (ст. 400). Называют договоры, которые заключаются в обязательном порядке либо с отступлением от принципа свободы договора (ст. 391, 392, 415). Также договоры делят на возмездные и безвозмездные (ст. 393 ГК). Следует сказать, что можно заключать договоры как предусмотренные – именные, так и не предусмотренные законодательством – безыменные, договоры, которые включают различные элементы других договоров.

В целом, изложенный выше подход, совпадает с подходом к классификации гражданско-правовых договоров в силу того, что именно в Гражданском кодексе Республики Беларусь закреплены основные виды договоров. Но при этом не соответствует сути этих договоров, на основании следующего.

Исходя из предложенного выше определения хозяйственного договора, его критериев и названия можно также дополнить следующие достаточно важные положения, характеризующие его правовую природу.

В силу сути хозяйственной деятельности, ее производственной составляющей, в ее рамках достаточно большой объем принадлежит инвестиционной деятельности. И хозяйственные договоры включают в себя также и инвестиционные договоры как собирательную категорию, имеющую свойственные ей признаки. Причем, в рамках последних, важное значение имеют именно собственно инвестиционные договоры [3, 4, с.32], в основном с участием государства, например, инвестиционный договор с Республикой Беларусь, соглашение о государственно-частном партнерстве, концессионный договор, договоры в сфере приватизации, заключаемые по результатам инвестиционных конкурсов, инвестиционные договоры в строительной сфере.

Учитывая, что и для предпринимательской деятельности свойственны признаки инвестиционной деятельности, черты инвестиционных договоров будут свойственны, таким образом, большинству хозяйственных договоров:

1. В частности, такой признак как наличие бизнес – плана или инвестиционного проекта, на основе которого заключается договор.

2. И, конечно же, подход к определению структуры и содержания данных договоров, свойственный инвестиционным договорам (для инвестиционных договоров – инвестиционные обязательства): на основе понятия и правовой природы хозяйственных обязательств. И в данной части исследования современного периода, свободные от идеологических установок советского периода, соответствующие принципам объективности, добросовестности в проведении исследований, отсутствуют. Данное обстоятельство, в значительной мере, затрудняет построение теории хозяйственных, инвестиционных или хозяйственно-инвестиционных договоров и соответствующего им правового регулирования за рамками Гражданского кодекса, а в целом и хозяйственного, инвестиционного (экономического) права.

Указанные выше подходы к определению правовой природы хозяйственных договоров свидетельствуют об их отличительных от гражданско-правовых договоров чертах и структуре и неприменимости положений гражданского права и кодекса соответственно к их правовому регулированию (договор франчайзинга, лизинга, строительного подряда совместной деятельности и др.) и построению системы, а также требуют пересмотра предмета хозяйственного права.

Список использованных источников:

1. Каменков, В. С. К вопросу о понятиях хозяйственной деятельности и хозяйственного договора / В.С Каменков // Юридический мир. – 2005. – № 13. – С. 34–41

2. Каменков, В. О системе хозяйственных договоров / В. Каменков // Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь. – 2005. – № 17. – С. 55–60.

3. Цегельник, О.В. Понятие и критерии инвестиционного договора/ О.В. Цегельник // Право Беларуси. – 2004. – № 15. – С. 88–90.

4. Цегельник, О.В. Инвестиционное обязательство при купле-продаже предприятия, акций, принадлежащих государству, по конкурсу в процессе приватизации: [монография] / Цегельник О.В., Минск: 2011, «Тесей», – 206 с.

Бучинська Т. В.

Заступник начальника Управління реєстрації нормативно-правових актів, правової роботи та правової освіти Головного територіального управління юстиції у Житомирській області, м. Житомир, Україна

#ЧужихДітейНебуває або аналіз останніх змін законодавства щодо сплати аліментів

Проблема безвідповідального ставлення батьків до утримання своїх дітей на сьогодні є однією з найбільш актуальних в Україні. Українське законодавство гарантує дитині право на нормальний розвиток і матеріальне забезпечення незалежно від того, чи живуть батьки дитини у шлюбі. Обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття закріплено у статті 180 Сімейного кодексу України. Відповідно до положень статті 181 Сімейного кодексу України розмір аліментів на утримання дітей визначаються або в частковому відношенні від доходів відповідача, або у твердій грошовій сумі. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі. Один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії про відрахування аліментів на дитину в розмірі та на строк, які визначені у цій заяві.

Аліменти відраховуються не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії на підставі заяви одного з батьків. На підставі заяви одного з батьків аліменти можуть бути відраховані й тоді, коли загальна сума, яка підлягає відрахуванню на підставі заяви та виконавчих документів, перевищує половину заробітної плати, пенсії, стипендії, а також якщо з нього вже стягуються аліменти на іншу дитину.

Також батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначаються розмір та строки виплати. Договір укладається у письмовій формі та посвідчується нотаріально. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором, аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

В рамках загальнонаціонального проекту «Я МАЮ ПРАВО!» Міністерством юстиції України було ініційовано новий закон №7277, який набрав чинності 06.02.2018, відомий під назвою #ЧужихДітейНебуває.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» встановлено значно жорсткіші методи впливу на злісних неплатників аліментів, що в свою чергу забезпечує захист дітей та їх прав на належне утримання та розвиток.

Якщо боржник добровільно не виконує рішення суду про стягнення аліментів, слід негайно звертатися до державної виконавчої служби або до приватного виконавця. Відповідно до статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, державний виконавець вносить вмотивовані постанови: про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України; про встановлення

тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання. Вищевказані постанови надсилаються сторонам для відома не пізніше наступного робочого дня з дня їх винесення.

На відміну від чинної редакції Закону України «Про виконавче провадження», обмеження боржника у праві виїзду за межі України вирішувалось судом за поданням державного виконавця. На сьогодні всі обмеження вирішуються виключно державним або приватним виконавцем, шляхом винесення відповідної постанови та направлення її до відповідних органів для встановлення обмеження.

Також для неплатників вводиться новий вид адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи на строк від 120 до 240 годин (від трьох до шести тижнів роботи). Такий вид стягнення застосовується судом за протоколом виконавця, який складається у разі наявності заборгованості за 6 місяців відповідно до статті 1831 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Оплата за такі роботи спрямовується на погашення заборгованості зі сплати аліментів. Суспільно корисні роботи виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми - не більше двох годин на день. У разі ухилення порушника від виконання суспільно корисних робіт постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, строк невиконаних суспільно корисних робіт може бути замінений адміністративним арештом.

Всі ці обмеження будуть застосовуватися до повного погашення заборгованості. Крім того, той з батьків, який не проживає з дитиною, втрачає можливість впливати на рішення про тимчасовий виїзд дитини за межі України. Відповідно до статті 157 Сімейного кодексу України той із батьків, з ким за рішенням суду проживає дитина, самостійно вирішує питання щодо тимчасового виїзду дитини за межі України з метою лікування, навчання дитини за кордоном, відпочинку, за наявності довідки, виданої органом державної виконавчої служби, про наявність заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців. Про наявність заборгованості по аліментах більше 6 місяців свідчить довідка від державного або приватного виконавця, яка діє 10 днів.

Крім того, важливою правовою гарантією належного виконання обов'язків щодо сплати аліментів є наявність кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів (стаття 164 Кримінального кодексу України). Отримувач аліментів звертається до органів Національної поліції з заявою про притягнення боржника до кримінальної відповідальності з пакетом документів від державного або приватного виконавця.

Також важливими є зміни, які були внесені до статті 179 Сімейного кодексу України, відповідно до яких аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини. Той із батьків або інших законних представників дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини. Крім того, надано право неповнолітній дитині

брати участь у розпорядженні аліментами, одержаними на її утримання, а також на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними відповідно до Цивільного кодексу України.

Враховуючи вищевикладене, подібні зміни у законодавстві, на мою думку, мають створити дійсно ефективні правові механізми виконання батьками свого обов'язку щодо утримання дитини.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
2. Кримінальний кодекс України // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
3. Сімейний кодекс України // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
4. Закон України «Про виконавче провадження» // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» // Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».

Машевська О. П.

Суддя Господарського суду Житомирської області; аспірант кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Житомир, Україна

Ухвали нового ГПК та їх законна сила

На проблемі правового регулювання питання набрання законної сили ухвалою суду не раз зосереджували увагу практикуючі юристи. Пропонувалось уніфікувати порядок набрання законної сили ухвалою суду однаково для ГПК, ЦПК та КАС у спосіб: ухвали суду, якими закінчується розгляд справи чи вирішується питання по суті заявлених до суду вимог (наприклад, ухвали про визнання мирової угоди, закриття провадження у справі) набирають законної сили в порядку, передбаченому для рішення суду, тобто після спливу строку для апеляційного оскарження такої ухвали чи після закінчення апеляційного перегляду, а процедурні ухвали суду (наприклад, ухвали про відкладення розгляду справи, витребування доказів, залучення третіх осіб і т.д.) – в день їх постановлення судом [1].

З прийняттям нового ГПК мала бути усунена правова невизначеність навколо питання набрання ухвалами суду законної сили, насамперед, оскаржуваними. Вимога п. п. «б» п. 4 ч.1 ст. 234 Кодексу вказувати в резолютивній частині ухвали строк і порядок набрання нею законної сили та її оскарження передбачена для ухвал, що викладені окремим документом [2]. Однак не всі ухвали, що викладені окремим документом, є оскаржуваними. Відтак питання: чи є обов'язковою для таких ухвал наведена вище процесуальна норма?

Відповідь на це питання варто розпочати із ст. ст. 232, 233 та 240 Кодексу, які передбачають постановлення судом ухвал, оформлених окремим документом (надалі - письмова ухвала) та ухвал, занесених до протоколу судового засідання

(надалі протокольна ухвала). Новелою Кодексу є постановлення судом скороченої ухвали у складі вступної та резолютивної частин (надалі — скорочена письмова ухвала).

За змістом ч. 4 та 5 ст. 233 Кодексу письмові ухвали постановляються в нарадчій кімнаті, а протокольні ухвали - не виходячи до неї. Доводи на користь постановлення в нарадчій кімнаті всіх без винятку письмових ухвал автор вважає такими, що ґрунтуються на буквальному тлумаченні наведених вище процесуальних норм, а тому з ними не погоджується.

За змістом ч. 2 ст. 254 та ст. 255 Кодексу в нарадчій кімнаті постановляються письмові ухвали, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду (надалі оскаржувані письмові ухвали). Як показує практика, законодавцю ніколи не вдалося навести вичерпний перелік оскаржуваних ухвал суду (див. Рішення КСУ № 12-рп/2010 від 28.04.2010 р. (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) [3]).

На приклад, за змістом ст. 255 Кодексу ухвалу про відмову у поновленні (продовженні) процесуального строку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом. На думку автора, окремо від рішення суду можна оскаржити також ухвалу про поновлення (продовження) процесуального строку. Викладену вище думку автором сформовано принаймні на підставі чинної статті 117 нового КПК, яка передбачає право оскаржити ухвалу суду як про поновлення, так і відмову в поновленні процесуального строку.

Підсумовуючи дискусію в цій частині автор дотримується позиції, що в нарадчій кімнаті постановляються письмові ухвали, які за своїми правовими наслідками впливають (можуть вплинути) на остаточне судові рішення у справі. Такі ухвали можуть бути оскаржені окремо від рішення суду попри їх відсутність у переліку оскаржуваних ухвал згідно ст. 255 Кодексу (надалі умовно оскаржувані письмові ухвали).

Окремі оскаржувані (умовно оскаржувані) письмові ухвали постановляються судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, або у разі розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи (ч. 2 ст. 235 Кодексу) (надалі позасудові оскаржувані письмові ухвали). Такі ухвали не постановляються в нарадчій кімнаті, оскільки не оголошуються.

За змістом ч. 2 ст. 232 Кодексу для вирішення процедурних питань, пов'язаних з рухом справи в суді першої інстанції, також постановляються ухвали, викладені окремим документом (наприклад, ухвала про витребування доказів, про залучення співвідповідача, про вступ третьої особи тощо) (надалі процедурні письмові ухвали).

Процедурні письмові ухвали не можуть бути оскаржені окремо від рішення суду (ч. 2 ст. 254 Кодексу), однак буквально застосування ч. ч. 4 та 5 статті 233 Кодексу вказує на обов'язковість їх постановлення в нарадчій кімнаті. Водночас нарадча кімната є не стільки певним місцем, скільки специфічним інститутом процесуального права. Таємниця нарадчої кімнати є однією з гарантій незалежності та неупередженості суду при ухваленні судового рішення. Однак не для постановлення процедурних письмових ухвал. Виняток становлять ухвали про самовідвід (відвід) судді. Таку ж позицію поділяв Вищий господарський суд України у п. 3.17.5 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від

26 грудня 2011 р. № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» [4].

Підсумовуючи дискусію в цій частині автор дотримується позиції, що процедурні письмові ухвали не повинні постановлятися у нарадчій кімнаті. Єдине на що варто зосередити увагу, так це на складанні орієнтовного переліку таких ухвал за нормами Кодексу.

Процедурними письмовими ухвалами є також позасудові письмові ухвали, які постановляються без виходу до нарадчої кімнати та не підлягають оскарженню окремо від рішення суду (позасудові процедурні письмові ухвали) (ч. 2 ст. 235 Кодексу).

Окрему групу процедурних ухвал становлять протокольні ухвали. Попри відсутність на даний час чіткого розуміння, які ухвали належать до протокольних ухвал, однозначним є те, що такі ухвали не підлягають апеляційному оскарженню, а їх письмовою формою є протокол судового засідання (ч. ч. 5 та 8 ст. 233 Кодексу).

Вимога законодавця (ч. 8 ст. 233 Кодексу) викладати всі судові рішення також в електронній формі, не повинна, на думку автора, поширюватися на протокольні ухвали, оскільки буквальне застосування наведеної процесуальної норми призведе до того, що до судового реєстру почнуть відсилати протоколи судового засідання.

В контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на ч. 3 ст. 223 Кодексу, згідно якої протокол судового засідання підписує лише секретар судового засідання. Оскільки ч. 2 ст. 224 Кодексу передбачає можливість постановлення ухвали за наслідками розгляду письмових зауважень на протокол судового засідання, головуючому судді доцільно щонайменше перевіряти зміст внесеної до нього протокольної ухвали секретарем судового засідання. На думку автора, не зайвим буде і підписання головуючим суддею протоколу судового засідання, що містить протокольну ухвалу.

Новелою Кодексу є скорочена письмова ухвала, яка постановляється, як правило, у складних справах (абз. 2 ч. 6 ст. 233). На думку автора, скорочена письмова ухвала може постановлятися і не в складних справах, та незалежно від того, чи є така ухвала після складання повного тексту оскаржуваною (умовно оскаржуваною) чи процедурною.

Вищевикладене дослідження дає підстави автору дійти висновку, що вимога п. п. “б” п. 4 ч. 1 ст. 234 Кодексу вказувати в ухвалі суду строк і порядок набрання нею законної сили та її оскарження поширюється на оскаржувані (умовно оскаржувані) письмові ухвали, в тому числі, позасудові.

У частині 1 статті 235 Кодексу передбачено, що ухвала набирає законної сили негайно після її оголошення, якщо інше не передбачено цим Кодексом (про інше – далі).

Для того, що б правильно сформулювати позицію з приводу застосування цієї процесуальної норми слід насамперед чітко відокремити одне від одного такі феномени, як: «момент набрання законної сили» та «строк оскарження».

Припустимо, що суд оголосив лише вступну та резолютивну частину ухвали про забезпечення позову, а повний текст склав за кілька днів (йдеться про скорочену ухвалу). Відтак, оголошено ухвалу (резолютивну її частину!) і набрала вона негайно законної сили, а описова та мотивувальна частина суті ухвали вже не змінять. Тому у скороченій ухвалі має бути зазначено коли буде виготовлений

її повний текст. А у повному тексті - коли було проголошено та коли набрала законної сили.

Що значить негайно? Так, строк оскарження визначається днями, тому і перебіг його починається наступного ДНЯ. Та от тільки до моменту набрання чинності це відношення жодного не має! Негайно, це тут і зараз, у що мить. За такою логікою в ухвалі має бути зазначено крім дати її проголошення також і час її проголошення (актуально для забезпечення позову).

Інше питання - безумовна можливість відновлення строку оскарження, коли суд невідомо скільки повний текст виготовляв. Але це не стосується ані набрання законної сили ухвалою ані перебігу строку оскарження. Такий висновок підтверджує норма п. 2 ч. 2 ст. 256 Кодексу.

Таким чином, у разі проголошення в судовому засіданні повного тексту оскаржуваної (умовно оскаржуваної) письмової ухвали в резолютивній частині слід вказувати, що вона набрала законної сили та підлягає оскарженню окремо від рішення суду протягом десяти днів з дня її проголошення. У разі проголошення скороченої ухвали – вказувати окрім викладеного дату складання повного тексту ухвали (ч. 6 ст. 240 Кодексу).

За змістом ч. 2 ст. 235 Кодексу позасудові оскаржувані письмові ухвали набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями). Такі ухвали а ргіогі викладаються повним текстом. Оскільки вимоги п. п. “б” п. 4 ч.1 ст. 234 Кодексу для таких ухвал є обов'язковими, в їх резолютивній частині необхідно вказувати, що ухвала вона набрала законної сили та підлягає оскарженню окремо від рішення суду протягом десяти днів з дня її вручення.

На думку автора, незайвим з точки зору правової визначеності буде вказувати у резолютивних частинах письмових процедурних ухвал, в тому числі, позасудових, що ухвала набрала законної сили та не підлягає оскарженню окремо від рішення суду У разі проголошення скороченої ухвали – вказувати, окрім викладеного, дату складання повного тексту ухвали.

Список використаних джерел

1. Набрання законної сили ухвалою суду в цивільній справі // автор адвокат Євген Левіцький, "AEQUO, ЮФ" // <http://yur-gazeta.com>
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ// Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 6. – Ст.56.
3. Рішення КСУ від 28 квітня 2010 р. № 12-рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10>
4. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції : Постанова Пленуму ВГСУ від 26 грудня 2011 р. № 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11>

Авдеева Т. В.

Старший преподаватель кафедры гражданского права юридического факультета БГУ, г. Минск, Беларусь

К вопросу об отказе граждан и юридических лиц от принадлежащих им прав

1. В Гражданском кодексе Республики Беларусь 1998 г. (далее – ГК) отсутствует должное регулирование вопросов, связанных с отказом граждан и юридических лиц от принадлежащих им прав. Как следствие, субъекты гражданского права не имеют четкого понимания, что представляет собой отказ от права, от какого права можно отказаться, в какой форме осуществляется отказ от права и какие правовые последствия с ним связаны.

2. В соответствии с п. 2 ст. 8 ГК отказ граждан и юридических лиц от осуществления принадлежащих им прав не влечет прекращения этих прав, за исключением случаев, предусмотренных законодательными актами (аналогичное правило: п. 2 ст. 9 ГК РФ, п. 2 ст. 8 ГК РК в ред. до 2011 г.). Большинство белорусских теоретиков и практиков воспринимают данную норму, как общий запрет на отказ лица от права в любой форме. По мнению некоторых российских авторов, приведенное правило не имеет отношения к отказу от права, а лишь определяет последствия фактического неосуществления лицом принадлежащего ему права [3; 5; 6, с. 26–27]. Было высказано и суждение о том, что отказ от осуществления права охватывает как отказ от права, так и фактическое неосуществление права [2]. Первый вариант толкования представляется более убедительным. Во-первых, на момент принятия ГК политико-правовой контекст не допускал отказа от прав, гарантируемых государством. Во-вторых, сохранение права при его неиспользовании и так следует из автономии воли лица при осуществлении принадлежащих ему прав (п. 1 ст. 8 ГК). В-третьих, окончательный «отказ» от осуществления права, по сути, означает отказ от права, поскольку право без возможности его осуществления перестает быть правом (право – мера возможного поведения).

С учетом сказанного, считаем важным четко разграничить и отдельно закрепить в ст. 8 ГК такие понятия как «неосуществление права» и «отказ от права» для дальнейшего самостоятельного правового регулирования, как это было сделано в ст. 12 ГК Украины.

3. В целях последовательного и непротиворечивого правового регулирования отказа от права необходимо ответить на ряд вопросов.

Отказ от каких гражданских прав допустим? Из сопоставления п. 2 ст. 8 ГК с п. 2 ст. 21 ГК (содержит запрет на полный или частичный отказ гражданина от правоспособности) следует, что лицо может отказаться от принадлежащего ему субъективного права (конкретно существующих для него возможностей), а не от права как элемента правоспособности (абстрактной возможности обладания правами).

В Беларуси перечень таких субъективных прав установлен законодательными актами (см., напр., ст. 237, п. 2 ст. 253, п. 3 ст. 420, ст. 1074 ГК) и крайне ограничен. Любой несанкционированный отказ от права рассматривается судом как ничтожный и не влечет правовых последствий (к примеру, расторгая договор, стороны не могут отказаться от взаимных претензий друг к другу) [1; 4]. Насколько оправдан такой подход? Для сравнения, п. 3 ст. 12 ГК Украины прямо предусматривает, что лицо может отказаться от своего имущественного права. Идея отказа от права получила серьезное развитие в п. 6 ст. 450.1 ГК РФ, допустившем отказ от права стороны в договоре, который связан с предпринимательской деятельностью.

Полагаем, что возможность отказа лица от принадлежащего ему права подлежит закреплению в качестве общего правила, имеющего определенные

ограничения. Ограничения могут вытекать из природы права, необходимости соблюдения баланса интересов сторон в правоотношении, обеспечения публичного порядка, нравственности, интересов третьих лиц [3; 5]. Лицо, обладающее определенным правом, должно учитывать указанные ограничения, когда прямой запрет на отказ от права не закреплен законодательно. Например, личные неимущественные права (нематериальные блага), принадлежащие гражданину от рождения или на основе законодательства (ст. 151 ГК), не могут быть прекращены посредством отказа в силу своей природы. Опять-таки, особенности тех или иных субъективных прав будут предопределять правила отказа от данных прав (например, из-за специфики взаимодействия сторон в договорном обязательстве отказ одной из сторон от права требовать исполнения договора допускается в случаях, предусмотренных законодательством или договором, ст. 291 ГК).

На чем основана допустимость отказа от субъективного права? Допустимость отказа от субъективного права вытекает из принципов автономии воли участников гражданских отношений и диспозитивности при осуществлении гражданских прав (ч. 3 ст. 2, п. 1 ст. 8 ГК). По мнению Ю. В. Сухановой, отказ от права представляет собой элемент содержания субъективного гражданского права, который имманентно присутствует в нем [6, с. 8]. Заинтересованность лица в прекращении права, может состоять в приобретении других, более важных для него, прав (благ), освобождении от определенного бремя (например, бремя содержания собственности). Таким образом, отказ от права является одним из возможных эффективных способов осуществления субъективного права в виде распоряжения посредством прекращения. С изменением политико-правового контекста (обладание субъективным правом уже не рассматривается как ценность, более значимая, чем принцип автономии воли и принцип диспозитивности при осуществлении гражданских прав) запрет, содержащийся в п. 2 ст. 8 ГК, перестал отвечать потребностям гражданского оборота. Участники гражданского оборота заинтересованы в том, чтобы самостоятельно принимать решения об отказе от принадлежащих им прав, соблюдая указанные выше ограничения.

Каковы правовые последствия отказа от субъективного права? Отказ от субъективного права имеет целью прекращение права и потому влечет окончательную утрату лицом принадлежащего ему права. Право не может быть прекращено на время. При отказе от права отсутствует правопреемство.

Какова природа отказа от субъективного права с точки зрения теории юридических фактов? Отказ от субъективного права представляет собой правопрекращающий юридический факт. Учитывая намерение лица достичь изменения в своем правовом положении, а также адресный (коммуникативный) характер волеизъявления в форме отказа, считаем, что отказ лица от принадлежащего ему права является сделкой (соответственно, нельзя рассматривать в качестве отказа от права фактическое неосуществление лицом права, влекущее в силу законодательства утрату права). Это позволяет распространить на отказ от права общие положения о сделках. В некоторых случаях для прекращения права одного только отказа от права недостаточно (напр., отказ от права собственности входит в юридический состав, влекущий прекращение права собственности).

Как соотносится отказ от субъективного права со смежными правовыми категориями. С развитием практики негативных обязательств достаточно остро встал вопрос о соотношении отказа от права и обязательства должника в пользу кредитора воздерживаться от осуществления определенного действия, составляющего содержание его права. Смещение рассматриваемых понятий ведет к незаконному отказу в судебной защите негативных обязательств со ссылкой на п. 2 ст. 8 ГК. Поэтому отметим, что в силу негативного обязательства должник не утрачивает принадлежащее ему право, а лишь обязуется перед кредитором воздерживаться от осуществления права под страхом применения к нему гражданско-правовых санкций. При этом право, от реализации которого должник обещает воздерживаться, может существовать как в форме субъективного права должника, так и в форме права, принадлежащему должнику в качестве элемента правоспособности (например, право торговать на любой территории и с любым лицом).

Последствия отказа лица от принадлежащего ему права следует отличать от последствий распорядительных действий процессуального характера. Так, отказ истца от исковых требований полностью или в части лишает истца права на обращение в суд с тождественным иском, но не прекращает право истца, которое может быть удовлетворено в добровольном порядке.

Остается надеяться, что преодоление несовершенства юридического оформления института отказа от права в ГК, послужит импульсом для развития отвечающей интересам сторон практики отказа от принадлежащих им прав и позволит устранить конфликт рассматриваемого института со смежными.

Список использованных источников:

1. Белявский, С.Ч. Соглашение об отсутствии претензий является отказом от права / С. Ч. Белявский // Консультант Плюс: Беларусь. Технология Проф. [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – Минск, 2018.
2. Бозжанова, Д. Отказ от права по гражданскому законодательству Республики Казахстан / Д. Бозжанова // Режим доступа: <https://www.zakon.kz/4583124-otkaz-ot-prava-po-grazhdanskomu.html>.
3. Бойко, Т. С. Отказ от права и воздержание от осуществления права: российский и англо-американский подходы / Т. С. Бойко // Закон. – 2012. – № 3. – С. 133–145. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/o1759.html>.
4. Добровольский, А. М. К вопросу о возможности осуществления имущественного права требования после отказа от иска и отказа от права (на примерах из судебной практики) / А. М. Добровольский // Консультант Плюс: Беларусь. Технология Проф. [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – Минск, 2018.
5. Саркисян, А. В., Новосельнов, Д. А. Об отказе от права и его последствиях / А. В. Саркисян, Д. А. Новосельнов // Режим доступа: <http://xn---7sbbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/25402>.
6. Суханова Ю. В. Отказ от субъективных гражданских прав / дис....канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. В. Суханова. – Самара: СГЭУ, 2008. – 170 л.

Омельченко О. П.

Аспірантка Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, м. Київ, Україна

Повернення результатів дослідження: етико-правова дилема в діяльності біобанків

Біобанки вже стали важливими складовими інфраструктури системи охорони здоров'я в багатьох країнах. Кількість і різновиди біобанків збільшуються з року в рік, а їх роль у вирішенні нагальних проблем медицини дедалі зростає. В Україні також прослідковується поступ у розвитку біобанкінгу [1], можливо не з такою інтенсивністю як у інших країнах, але з поступовим збільшенням кількості біобанків і їх популяризацією серед населення.

Діяльність біобанків як репозитаріїв, що збирають і зберігають біологічний матеріал людини та пов'язану з ним інформацію для подальшого застосування з певною метою (терапія, дослідження) викликає інтерес не лише у медиків та юристів, а й у філософів, соціологів, політиків, інвесторів тощо.

Проблематика правового статусу донора біологічного матеріалу та пов'язаної з ним інформації в контексті забезпечення прав людини-донора є однією із ключових у біобанкінгу. Саме у цій площині лежить і питання повернення результатів дослідження донорові (учаснику дослідження).

Найбільш гостро проблематика повернення результатів дослідження вбачається при здійсненні генетичних досліджень та стосується випадкових висновків (incidental findings) та індивідуальних результатів дослідження (individual research results). Безпідставним, випадковим може вважатися висновок, що стосується окремого учасника дослідження і який має потенційне значення для здоров'я чи репродуктивне значення або особисту корисність, що з'ясувався в процесі дослідження, але не відповідає меті дослідження, а індивідуальний результат дослідження – висновок щодо окремого учасника дослідження і який має потенційне значення для здоров'я чи репродуктивне значення або особисту корисність, що з'ясується в ході дослідження фокусних змінних при їх вивченні для досягнення цілей дослідження [2].

Йдеться про необхідність повідомляти донорам біологічного матеріалу про загрозу для їхнього здоров'я, членів їх сім'ї чи здоров'я майбутніх поколінь, що виявилася в ході дослідження. Ймовірно, що шляхом повернення результатів дослідження буде забезпечено право людини на інформацію про стан свого здоров'я та дотримано найвищі стандарти етики досліджень.

Проблематика повернення результатів дослідження має комплексний характер бо охоплює не лише питання обов'язку біобанків ре-ідентифікувати донорів та повідомляти їм виявлену інформацію (на разі це скоріше моральний обов'язок), а й питання формування належної внутрішньої політики біобанків щодо управління випадковими висновками та індивідуальними результатами дослідження та питання фінансових витрат на таку функцію біобанків.

Зазвичай (але не виключно) біобанки не проводять дослідження самостійно, їх призначення полягає у відборі, зберіганні та наданні якісних біологічних зразків людини науково-дослідним медичним закладам, лабораторіям тощо, котрі власне і здійснюють дослідження. Важливо налагодити ефективну процедуру отримання біобанками від дослідників (закладів, що проводять дослідження) даних, що становлять випадкові висновки та індивідуальні результати дослідження. Через те, що саме біобанк збирає донорський біологічний матеріал та пов'язану з ним інформацію, а отже, безпосередньо контактує з донорами, обов'язок повертати результати дослідження логічно

припадає на біобанк, а не на заклад, що здійснює дослідження (за винятком коли перший є структурним підрозділом останнього).

Повага до гідності та автономії особи донора спонукає біобанки та дослідників забезпечувати реалізацію його права на отримання інформації про стан здоров'я або ж ... неотримання. Тобто донор може відмовитися від повернення результатів дослідження. Питання повернення чи неповернення результатів дослідження може вирішуватися на етапі отримання інформованої згоди, закріпивши відповідне положення в її тексті, проте передбачити ступінь ризику випадкових висновків чи індивідуальних результатів дослідження наперед достеменно неможливо. Слід також додати, що право на неотримання результатів дослідження зберігається донором безстроково і не залежить від підстав, наприклад, через внутрішнє переконання донора, небажання бути поінформованим щодо наявних чи гіпотетичних припущень щодо стану свого здоров'я.

Слід розуміти, що автономія особи донора має певні етичні обмеження особливо коли виявлені результати дослідження можуть мати негативні наслідки не лише для донора, а й для інших людей [3, с. 137].

Полеміка щодо повернення результатів дослідження і ролі у цьому процесі біобанків нині не так актуальна для України (біобанкінг та медико-біологічні дослідження на біологічному матеріалі людини не достатньо розвинені в Україні), однак міжнародною спільнотою активно обговорюється це питання, оскільки практика створює нові виклики. Потребують вивчення такі аспекти як: визначення ступеню ризику отриманих результатів при досягненні котрого необхідно повертати результати дослідження; чи слід повідомляти членів сім'ї донора, якщо загроза потенційно існує і для них; у разі смерті донора біологічного матеріалу, чи слід повертати результати членам його сім'ї та ін.

Через те, що діяльність біобанків охоплює і складні етичні питання, проблематика повернення результатів дослідження потребує комплексного вивчення і формування гнучких підходів до її вирішення.

Збираючи біологічний матеріал людини та проводячи медико-біологічні дослідження на ньому, у біобанків та дослідників виникає підвищений рівень відповідальності перед суспільством м. Біобанки повинні активно співпрацювати з донорами біологічного матеріалу, пояснюючи переваги повернення випадкових висновків та індивідуальних результатів дослідження, а також залучати донорів до формування політики біобанків щодо цієї проблеми. Дослідникам слід намагатися поширювати загальні результати досліджень не лише через наукову літературу, а й через засоби масової інформації, щоб такі результати були доступними для зацікавлених донорів [4].

В силу розвитку медицини і збільшення кількості біобанків в Україні, проблематика повернення результатів дослідження має бути врахована при формуванні належної законодавчої бази щодо регулювання діяльності біобанків.

Список використаних джерел:

1. Yvonne G. De Souza, John S. Greenspan *Biobanking Past, Present and Future: Responsibilities and Benefits* [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3894636/>.

2. Wolf S. *Return of Individual Research Results & Incidental Findings: Facing the Challenges of Translational Science* [Електронний ресурс] / Susan M. Wolf //

Annual Review of Genomics and Human Genetics. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4452115/>.

3. Elger B. Returning Results: Let's Be Honest! [Електронний ресурс] / В. Elger, E. De Clercq // Genetic Testing and Molecular Biomarkers. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5488257/>.

4. Managing Incidental Findings and Research Results in Genomic Research Involving Biobanks & Archived Datasets [Електронний ресурс] / [S. Wolf, B. Crock, B. Van Ness та ін.] // Genet Med.. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3597341/>.

Качур І. А.

Здобувач Київського міжнародного університету, м. Київ, Україна

Нормативно-правове урегулювання інституту адміністративної справи в адміністративному судочинстві: досвід Німеччини і Франції

Вивчення і використання зарубіжного досвіду має принципове значення для розробки концепції адміністративного процесу (адміністративного процесуального права, адміністративного судочинства) в Україні, оскільки дає змогу творчо застосовувати практичний досвід країн з розвинутою демократією при формуванні національної моделі такого процесу, сприяє всебічному теоретичному осмисленню його категорій та інститутів, і усвідомленню його місця в системі вітчизняного права.

Загальні особливості (моделі) спеціального судочинства із вирішення публічно-правових конфліктів відображені у працях П.В. Вовка, Р.О. Куйбіди і В.І. Шишкіна, О.В. Музи, Ю.С. Педька, В.В. Решоти та ін. Разом з тим, окремі інститути і категорії адміністративного судочинського права не завжди представлені компаративістськими дослідженнями. Так, дотичні до предмета цієї праці суспільні відносини розглядались в контексті вивчення зарубіжного досвіду їх урегулювання лише деякими вченими [1].

Німеччину і Францію називають класичним прикладом моделі, яка передбачає існування спеціалізованих адміністративних судів і основні засади якої втілені в адміністративному судочинстві України: «Загальновідомим є факт рецепції в Україні основних положень німецького адміністративного права» [2].

У Франції чинним є Кодекс адміністративної юстиції (2001 р.), який включає законодавчу і регламентуючу частини [3, с. 70]. При цьому, наприклад, Книга IV Законодавчої частини Кодексу називається «Порушення справи у першій інстанції»; Книга V «Порядок прийняття судових рішень у термінових питаннях»; Книга VI «Розгляд справи в суді»; Книга VII «Судовий розгляд»; Книга VIII «Способи оскарження»; Книга IX «Виконання рішень». Книги IV і VI не містять законодавчих приписів, залишаючись лише назвами. Регламентуюча частина Кодексу також включає дев'ять Книг із тими ж назвами, але положення яких конкретизують зміст законодавчої частини, тобто встановлюють відповідну правову процедуру здійснення адміністративного судочинства. Кодекс не містить загального поняття адміністративної справи, їх різновидів. Акцент зроблено на адміністративних спорах (йдеться про те, що адміністративні суди розглядають спори, а не справи, хоча цей термін теж вживається). Дослідниками французької

адміністративної юстиції вказується на наявність від двох до п'яти різновидів адміністративних позовів, які, по суті, зводяться до позовів про перевищення влади і позовів про відшкодування шкоди, завданої рішеннями і діями публічної адміністрації (репресивні позови). Позов розглядається як заява, що містить відповідні правові вимоги і подається особою (позивачем чи відповідачем) до адміністративного суду. Позивач обвинувачує органи виконавчої влади у перевищенні влади, в результаті чого є загроза порушенню прав, свобод фізичних і юридичних осіб. Специфічною рисою видається те, що адміністративний суд сам може виявити ініціативу й скасувати адміністративний акт, прийнятий некомпетентним органом або поза межами, встановленими законом – з «мотивів публічного порядку» [4, с. 10].

Є прискорений порядок розгляду справи в адміністративному суді у термінових справах, які за заявою заінтересованої особи не розглядаються по суті і у яких суддя, наділений спеціальною компетенцією, приймає судові рішення в найкоротші строки, дотримуючись змагальності процесу, що відбувається в усній чи письмовій формі [3, с. 98–99]. Проведення у термінових справах властиве як розгляду у суді першої інстанції, так і апеляційному та касаційному перегляду. Французький законодавець виділяє окремі категорії адміністративних спорів, що вирішуються в порядку прискореного провадження: про укладення контрактів і здійснення закупівель; у сфері оподаткування; у сфері аудіовізуальної мережі; щодо зупинення дії актів і рішень адміністративних органів (із виокремленням деяких сфер: наприклад, будівництва і охорони навколишнього середовища); за територіальною ознакою виділено спори по терміновим питанням в заморських адміністративно-територіальних утвореннях. Також особливу регламентацію в Кодексі отримав порядок судового розгляду окремих категорій адміністративних справ, пов'язаних, зокрема, із: основною мережею шляхів сполучення; виборами; будівництвом, якому загрожує руйнування; зобов'язанням залишити французьку територію і постановами про депортацію; відмовою у в'їзді на французьку територію; правом на житло і у сфері будівництва; із стоянкою пересувних жител мандрівних осіб.

Специфічним для французького адміністративного судочинства є й те, що воно має письмовий характер, а адміністративний суд керує розглядом справи, щоб урівноважити можливості сторін. При цьому, письмове провадження розглядають як загальну засаду адміністративного судочинства.

Питання здійснення адміністративного судочинства у Німеччині врегульовано Положенням про адміністративні суди (1960 р.). Однак, існують й інші нормативно-правові акти, що крок за кроком описують процедурні питання здійснення адміністративного судочинства, наприклад, Закони «Про адміністративні процедури», «Про зменшення навантаження судів у сфері адміністративно- і фінансово-судової юрисдикції» та ін. [5]. До компетенції адміністративних судів Німеччини належить розгляд усіх публічно-правових спорів не конституційно-правового характеру і спорів, стосовно яких не встановлено іншого порядку судового розгляду. Адміністративно-правові спори представляють систему, об'єднану трьома видами: оскарження актів управління; оскарження процесу видання актів; встановлення факту видання актів.

Німеччині властива чітка система адміністративних позовів (хоча вони і не об'єднані в одній процесуальній нормі); територіальна, інстанційна, родова підсудність; активність суду. Усі пропонувані в теорії класифікації здійснюються

відносно адміністративних позовів, а не справ. Термін «справа» вживається при визначенні принципу судочинства – об'єктивному встановленні обставин справи, (§ 86 Положення). Відсутні виокремлення порядків розгляду тих чи інших категорій спорів, письмового провадження. Але можна констатувати наявність скороченого провадження (без усного судового розгляду: виклику сторін і дослідження за їх участю доказів – суд наділений правом приймати таке рішення у справах, де відсутні особливі складнощі фактичного чи правового характеру і з'ясовані обставини) та типового провадження (якщо питання щодо правомірності адміністративного акта є предметом більше ніж 20 проваджень, § 93а Положення). Окрім того, в адміністративних судах цієї країни застосовуються і загальнопроцесуальні норми та інститути, властиві цивільному процесуальному закону, про що прямо зазначається у Положенні.

Таким чином, попри загальне визнання французької і німецької моделей адміністративного судочинства класичними, між ними існують певні відмінності, в контексті закріплення інституту «адміністративної справи». Зокрема, в німецькому процесі оскарження адміністративного акта зупиняє його дію, у французькому – ні. Німецький законодавець, на відміну від французького, при чіткій системі адміністративних позовів, не виокремлює ті чи інші категорії справ (спорів). При відсутності в обох країнах визначеного поняття адміністративної справи та її різновидів, можна констатувати наявність термінових справ у Франції і типових справ – у Німеччині, а також скорочене (прискорене) провадження – у них. Також законодавець однаково робить акцент на адміністративних спорах, а не категоріях справ. Різним є і початок адміністративного судового провадження: для Німеччини – обов'язкове оскарження адміністративного акта до вищестоящого публічно-владного органу і попереднє провадження (перевіряється правомірність і доцільність адміністративного акта, за виключенням окремих випадків) перед поданням позову; у Франції – відкриття провадження в адміністративній справі (порушення провадження в адміністративному суді, що включає подання заяви (позову), її реєстрацію), підготовче провадження (перед безпосередньо судовим розглядом). У цьому аспекті вітчизняний закон наближений до французької моделі.

Список використаних джерел:

1. Черникова А. О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
2. Thomas Mann (Hg.) Основные черты административного судопроизводства в Германии и Украине (Grundstrukturen der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und der Ukraine). 2011. URL: <https://books.google.com.ua>
3. Соловьев А. А. Французская модель административной юстиции: [монография]. Москва, 2014. 242 с.
4. Маклаков В. В. Административная юстиция во Франции: Кодекс административной юстиции и Кодекс финансовых судебных учреждений. Москва, 2006. 121 с.
5. Безрученков М. В. Административная юстиция в зарубежных странах. Электронный научно-практический журнал «Политика, государство, право». URL: <http://politika.snauka.ru/2015/02/2330>

6. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. Київ: Факт, 2003. 536 с.

Мороз Є. С.

аспірант Університету сучасних знань, м. Київ, Україна

Зарубіжний досвід окремих європейських країн щодо участі органів державного фінансового контролю у розгляді справ про адміністративні проступки

У своїх дослідженнях вчені досить часто звертаються до досвіду зарубіжних країн. Однак, в науці адміністративно-деліктного процесу аналізуються, зазвичай, питання загальних його моделей, особливостей, окремих складів адміністративних проступків. Протилежною є ситуація із державним фінансовим контролем та визначенням його органів у зарубіжних країнах. Цим питанням приділено значну увагу і у монографічних працях, і в окремих наукових публікаціях. Оскільки ж компаративістські пошуки у напрямі поєднання діяльності органів державного фінансового контролю і адміністративно-деліктної сфери, не проводились, це питання є актуальним, зважаючи на наділення таких органів відповідними повноваженнями щодо накладення адміністративних стягнень.

Цікавим, з точки зору порівняння, видається європейський досвід, адже коріння державного фінансового контролю знаходяться саме у континентальній системі права. Разом з тим, виникають певні ускладнення у цьому напрямі у зв'язку з тим, що у європейських країнах, зазвичай, відсутній єдиний нормативний акт, що об'єднує склади адміністративних деліктів (хоча, майже у всіх країнах так званої «молододі демократії» є чинними закони «Про проступки» (Словенія, Сербія, Чехія, Хорватія)). В цілому, нормотворче урегулювання питань притягнення до адміністративної відповідальності залежить від співвідношення матеріального кримінального і адміністративно-деліктного права, розмежування кримінально-караних і адміністративно-караних правопорушень. Тому відштовхуватись слід від законодавчого закріплення статусу органів державного фінансового контролю та їх повноважень.

Більшість країн дотримуються рекомендацій Лімської декларації [1] стосовно того, що запровадження найвищого контрольного органу і необхідний ступінь його незалежності мають бути закладені в Конституції, а деталі можуть бути встановлені відповідним законом м. У Конституції, зазвичай, закріплюється статус вищого органу фінансового контролю, принципи і засади його організації (Федеральна рахункова палата (Німеччина), Державна Рахункова палата (Угорщина), Верховне контрольне управління (Чехія), Верховна Палата Контролю (Польща), Управління аудиту (Данія), тощо. В контексті згадування інституту відповідальності вищого органу державного фінансового контролю, слід відмітити Конституцію Естонії, в якій вказується на те, що притягнення Державного контролера до відповідальності (кримінальної) здійснюється лише за поданням канцлера юстиції за згодою більшості членів Державних зборів.

Повноваження органів державного фінансового контролю, із яких випливають підстави притягнення до адміністративної відповідальності,

закріплені у спеціальних законодавчих актах. Виключенням є лише Закон «Про Федеральну рахункову палату Німеччини» [2], який не містить норм, що регулюють повноваження Федеральної рахункової палати, які випливають із конституційних положень та бюджетного законодавства країни. В деяких країнах статус таких органів прирівнюється до членів парламенту (Чехія), суддів (Німеччина, Франція, Латвія), міністра (Естонія). Це зумовлює підвищені вимоги щодо притягнення членів вищого органу державного фінансового контролю до адміністративної/кримінальної відповідальності.

Певні особливості має Польща, закріплюючи: (а) принцип колегіальної відповідальності Верховної палати контролю; (б) право викликати осіб повісткою для отримання показань (тобто вирішувати питання притягнення винних до фінансової, адміністративної відповідальності); (в) дисциплінарну відповідальність аудиторів; і навіть (г) конкретні покарання: «будь-яка особа, яка перешкоджає аудитору або його помічникові виконувати посадові обов'язки, зокрема, не надає необхідні документи чи матеріали або надає помилкову інформацію про виконання постревізійних рекомендацій, підлягає покаранню у виді штрафу, позбавлення волі або обмеження волі строком до 3 років» (ст. 98) [3].

Попри розгалуженість законодавства про проступки (зазвичай, за галузевою ознакою), порядок їх розгляду і ухвалення рішень теж має нормативне закріплення. Тобто, або в одному законодавчому акті, або в різних законах врегульовано матеріальну і процесуальну частини притягнення до відповідальності за проступки. Для усіх країн характерним є вирішення справи про проступок судом, хоча має місце і розгляд та вирішення таких справ адміністративними органами (Чехія, Польща, Словенія, Болгарія, Португалія та ін.). У деяких країнах провадження щодо проступку за своїми процедурними підходами (за процесуальною формою здійснення) майже не відрізняється від кримінального. Наприклад, в Австрії має місце адміністративне карне провадження (ч. II Кодексу), яке здійснюють адміністративні органи, розшук і затримання, покарання у виді громадських робіт і позбавлення волі.

Вивчення законодавчих актів адміністративно-деліктного характеру дозволило встановити такі специфічні риси окремих європейських країн. Так, у Німеччині порушення порядку вважається діяння, за яке передбачено покарання у виді грошового штрафу (хоча у деяких приписах згадується і конфіскація). Переслідування таких порушень здійснюється уповноваженим адміністративним органом, прокуратурою або суддею. Усі вони вправі призначати покарання. Переслідування залежить від обов'язкового використання адміністративним органом права розсуду (§ 47). Також цьому органу надано право участі у суді (§ 76). Передбачається електронне ведення матеріалів справи (р. 12). Федеральна палата аудиторів, з одного боку, наділена широким колом повноважень щодо розслідування корупції і розтрата з використанням державних коштів, але з іншого – накладати будь-які санкції вона не вправі. При виявленні порушень вимог фінансового контролю матеріали передаються прокуратурі і рішення приймає суд.

Аналогічні обмеження щодо застосування адміністративних санкцій існують і в Швеції для Державного ревізійного управління (як вищого органу державного фінансового контролю) [4]. Однак, Управління наділено правом звернутись до керівника підконтрольної державної установи, при виявленні ознак

порушень, з рекомендаціями щодо їх усунення і встановити певні строки для цього, у протилежному випадку справа передається до прокуратури. На відміну від зазначеного, Фінансова інспекція Франції вправі накладати грошові стягнення на підконтрольних суб'єктів. При цьому різні порушення вимог органу державного фінансового контролю розслідують різні структурні підрозділи Інспекції [4]. В Італії – справи, пов'язані із сферою фінансів, розглядаються виключно судом (ст. 22–bis). А в Португалії – окрім штрафу, названо шість додаткових покарань. Окрім того, спрощено перехід від провадження про порушення порядку до кримінального процесу (гл. V) [7Адм-дел]. Для країн, що утворились після розпаду Югославії, характерно існування проступкових органів, які поряд і судом, розглядають і вирішують справи про проступки. При цьому, такими органами називають органи управління, носіїв публічних повноважень (ст. 45 Закону «Про проступки» Словенії). Від імені такого органу провадження веде посадова особа відповідної сфери, зокрема, й фінансового контролю. Проступкові провадження, здійснювані компетентними органами управління, у Сербії можуть завершуватись лише грошовим штрафом або визнанням особи невинуватою. Суд вправі заборонити особі, підозрюваній у вчиненні проступку у фінансовій сфері, виконувати певні функції (ст.ст. 50, 51 Закону «Про проступки»). В цій країні для здійснення проступкового провадження утворюється спеціальна комісія в органі управління або це доручається службовій особі. У Хорватії окремо виділено проступок – невиконання законних розпоряджень державних органів чи службових осіб (ст. 17 Закону «Про проступки»), але порядок здійснення провадження у таких справах, як і в інших – не врегульовано (в законі відсутня процесуальна частина). У Чехії теж передбачена відповідальність за умисне подання неправильних або неповних даних адміністративному органу, чи приховування даних з метою неправомірного отримання вигоди (§ 21 Закону «Про проступки»). Перелік суб'єктів, наділених правом проводити адміністративне розслідування, у цій країні не є розширеним: поліція, муніципалітети, суд. Специфічною рисою є можливість укладання мирової угоди.

В цілому, законодавство європейських країн, як щодо статусу органів державного фінансового контролю, так і щодо порядку здійснення адміністративно-деліктного провадження, вирізняється досить загальними підходами. Для того, щоб змодельувати участь таких органів в адміністративно-деліктному процесі, потрібно звернутись до значної кількості нормативно-правових актів. Законодавець не виокремлює органи державного фінансового контролю серед суб'єктів адміністративно-деліктного процесу, оперуючи, зазвичай, загальною терміносистемою «адміністративні органи» або «органи управління» чи «уповноважені особи». Більшість країн виділяють адміністративне розслідування і судовий розгляд. Для багатьох європейських адміністративно-деліктних проваджень властиве проведення слідчих дій, широке застосування заходів процесуального примусу, заходів забезпечення провадження про проступок.

Список використаних джерел:

1. Лимская декларация руководящих принципов контроля: Міжнародний документ від 01.01.1977. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. О Федеративной Счетной палате Германии: Закон от 11.07.1985 г. URL: <http://worldconstitutions.ru>

3. О Верховной палате контроля: Закон Польской Республики от 22.01.2010. URL: <http://worldconstitutions.ru>

4. Концепция системы финансового контроля: опыт некоторых государств. URL: <http://www.oecd.org>

Грабовий В. В.

Магістр права, юрист Державної Фіскальної Служби України, м. Київ, Україна

Правове регулювання охорони власності в Україні у 2002–2017 рр.

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю надійного захисту об'єктів власності від протиправних посягань. Вирішення даної проблеми посилюється в умовах кризи, яка охопила політику, соціальну сферу, економіку України та супроводжується різким збільшенням кількості злочинів проти власності у загальній структурі злочинності. Вихід з кризової ситуації потребує системної діяльності з боку держави у сфері захисту права власності за допомогою правового регулювання.

Виходячи з цього, виникає необхідність дослідження направленості, змісту нормативно-правових актів, які приймалися у період 2002–2017 рр. стосовно порядку розпорядження та охорони об'єктів власності органами внутрішніх справ і підрозділами Міністерства оборони України.

Аналіз публікацій показує, що питання, пов'язані з охороною власності, розглядалися в працях В.Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, К. Г. Булатова, В.В. Галунька, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, О.І. Никитенка, В.Т. Нора, О.І. Остапенка, Ю.П. Пацурківського, З. М. Рахлина.

Незважаючи на наявність цих досліджень, період 2002–2017 рр., протягом якого приймалися різні нормативно-правові акти з охорони власності, не отримав свого достатнього вивчення в працях науковців.

Метою роботи є дослідження тенденції розвитку правового регулювання охорони власності в Україні у 2002–2017 рр.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з розгляду правової бази та суспільно-політичної ситуації в Україні на початку XXI ст. У цей історичний період українська держава і суспільство переживають стадію внутрішньої боротьби застарілого з новим, що доводиться фактом прийняття нормативно-правових актів, направлених на охорону приватної власності.

Дану ситуацію ускладнює та обставина, що Україна тривалий час перебувала різними своїми землями у складі сусідніх імперських держав і опинилася перед необхідністю творення сутнісних ознак держави та формування нової моделі суспільного розвитку. У таких умовах важливе значення отримало вирішення такого завдання, як надійна охорона власності від протиправних посягань.

Розгляд прийнятих у цей історичний період нормативно-правових актів показує, що одним з них стало вирішення питань з використання майна, яке потрапило до держави внаслідок конфіскації судом. З цієї причини 11.07.2002 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження порядку розпорядження майном, конфіскованим за рішенням суду і переданим органам державної виконавчої служби».

Даний нормативно-правовий акт складався з тексту Постанови, Порядку розпорядження майном (далі – Порядок) та документу у формі Акту, який треба було заповнити при знищенні (утилізації) неякісної або небезпечної продукції.

Зміст Порядку складався з 21 пункту, які передбачали дії державних посадовців у разі отримання майна від органів державно-виконавчої служби. Виконання першого пункту проводиться шляхом продажу майна на прилюдних торгах, аукціонах чи комісійних умовах. Культурні цінності, згідно з Постановою, підлягали передачі до державних музеїв, архівів, бібліотек, наукових установ та релігійних організацій. У разі відмови їх прийняття культурні цінності підлягають продажу на прилюдних торгах, аукціонах чи реалізуються на комісійних умовах. Незаконно добуті природні ресурси та виготовлена з них продукція підлягають реалізації, а мисливська вогнепальна, пневматична і холодна зброя також реалізується в установленому законодавством порядку. При проведенні реалізації продукції часто виникали ситуації, коли таке майно втрачало свою якість, не знаходило покупців протягом двох місяців.

У такому випадку проходила переоцінка майна, розмір якої не повинен був перевищувати 20% ціни. Інтерес викликає п. 18, згідно з яким конфісковані алкогольні напої та тютюнові вироби підлягали знищенню або промислової переробці. Таким чином, даний нормативно-правовий акт встановлював особливий порядок використання майна, конфіскованого за рішенням суду.

У цей історичний період постала необхідність внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Кримінального кодексу. Законодавець вніс зміни до ст. 51 КУпАП «Дрібне розкрадання державного або колективного майна» шляхом зміни назви цієї статті та санкцій. Так, в нинішній редакції КУпАП ст. 51 має назву «Дрібне викрадення чужого майна», а санкція за такі дії передбачає штраф або адміністративний арешт строком від 5 до 10 діб. В попередній редакції Кодексу була відсутня санкція у вигляді адміністративного арешту та був значно менший розмір штрафу – від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З метою посилення охорони власності законодавці прийняли рішення залучити особовий склад Міністерства внутрішніх справ України.

Враховуючи специфіку даного міністерства, 1.12.2009 р. був виданий Наказ Міністра Внутрішніх Справ України «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян». Згідно з даним нормативно-правовим актом, встановлювались види послуг, які мали право надавати органи внутрішніх справ у сфері охорони власності.

Так, до їх числа входили: а) контроль за проходженням на об'єкт охорони; б) пересування його територією; в) порядок залишення його особами; г) використання технічних засобів охоронного призначення. У другій частині Наказу містилися обов'язки суб'єктів охоронної діяльності: а) надавати послуги лише за письмово укладеними цивільно-правовими договорами; б) вести письмовий облік договорів; в) вказувати об'єкт охорони та розмір майнової відповідальності.

У п. 3 Наказу містилися кваліфікаційні вимоги стосовно суб'єктів охоронної діяльності: а) наявність вищої освіти; б) стажу роботи не менше 3 років в спеціальних підрозділах.

Важливе значення мав п. 4, який регламентував особливі вимоги щодо провадження господарської діяльності в галузі охорони, згідно з яким на працівників охоронних структур покладалося завдання з припинення протиправних дій щодо об'єктів охорони.

Таким чином, прийняття даного Наказу значно поширювало можливості підприємців, фізичних та юридичних осіб у сфері захисту свого майна. Питання охорони власності знайшли своє відображення також в Законі України від 22.03.2012 р. «Про охоронну діяльність». Так, в ст. 5 регламентується, що суб'єкт охоронної діяльності надає послуги з охорони майна громадян та юридичних осіб. Дане завдання вирішується такими заходами: 1) використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів охорони, транспорту реагування, службових собак; 2) контроль за станом майнової безпеки об'єкта охорони.

Новацією документу була ст. 8, згідно з якою у договорах про надання послуг з охорони майна та фізичних осіб відповідно до положень Цивільного кодексу України визначаються умови відшкодування суб'єктом охоронної діяльності шкоди, заподіяної через неналежне виконання ним своїх зобов'язань. В свою чергу, замовник послуг з охорони майна зобов'язаний надати суб'єкту охоронної діяльності для ознайомлення оригінали документів або завірені в установленому порядку їх копії, що підтверджують його право володіння чи користування майно м. Основним завданням персоналу охорони є забезпечення цілісності об'єктів охорони та недоторканності майна, що на них зберігається та запобігання правопорушенням проти власності.

Наступним нормативно-правовим актом, який присвячувався даному питанню, була Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності». Згідно з даним документом, затверджувався перелік об'єктів державної та інших форм власності, охорона яких здійснюється виключно органами поліції на договірних засадах.

Виходячи з даного завдання, міністерства, відомства та всі суб'єкти управління об'єктами державної власності зобов'язувались укласти та переукласти договори з органами поліції про надання послуг з охорони об'єктів власності та іншого майна.

Таким чином, завданням даного нормативно-правового акту стала передача деяких об'єктів державної власності під охорону працівників органів внутрішніх справ, що повинно було протидіяти протиправним діям у цій сфері. З метою удосконалення порядку охорони власності Міністерство внутрішніх справ України прийняло Наказ від 23.06.2017 р. «Про організацію охорони майна фізичних і юридичних осіб органами та підрозділами поліції охорони за допомогою засобів охоронного призначення».

Даний документ складався з тексту Наказу, в якому розглядалися питання затвердження додатків, порядку введення в дію даного документу та скасування раніше прийнятих актів. До змісту Наказу входила Інструкція, яка визначала питання охорони майна громадян та умови технічної експлуатації комплексів тривожної сигналізації на об'єктах усіх форм власності.

В умовах гібридної війни з Російською Федерацією постало питання стосовно посилення охорони майна, яке належить Міністерству оборони України та знаходиться на територіях державних підприємств. З метою вирішення даного

завдання 30.03.2016 р. був виданий Наказ Міністерства Оборони України «Про затвердження Інструкції з організації охорони та захисту військового майна, яке знаходиться на території державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, силами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України».

До змісту даного Наказу входила Інструкція з організації охорони та захисту військового майна, яка визначала порядок організації охорони та захисту військового майна, яке знаходиться на території державних підприємств та порядок організації його охорони та захисту. Даний документ включав до себе питання взаємодії між підрозділами Міністерства оборони та службою правопорядку стосовно охорони військового майна, забезпечення спеціальними засобами виконання цих завдань та особливості організації несення служби з охорони та захисту військового майна.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Правове регулювання охорони майна проходило за досить складним вектором, який складався з трьох напрямків: а) встановлення порядку розпорядження майном, конфіскованого за рішенням суду; б) регламентація діяльності Міністерства внутрішніх справ шляхом встановлення порядку надання послуг з охорони власності; в) Накази Міністерства оборони України з охорони та захисту військового майна на воєнних об'єктах.

Проневич В. В.

Студентка 2 курсу юридичного факультету НУБіП, кафедра цивільного і господарського права, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Горіславська І. В., кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

До питання про визнання та звернення до виконання рішень Європейського суду з прав людини

Україна є державою – членом Ради Європи. Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [6] встановлено, у тому числі, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті 25 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини та прийняття від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті 46 Конвенції, щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Ми приєднуємося до думки тих дослідників, що вважають її такою, яка створює не тільки найбільш ефективну у світі систему міжнародних норм для захисту прав людини, але і взагалі, одну з найпрогресивніших у світі форм міжнародної судової процедури [2, с. 2].

Європейський суд з прав людини в даному разі виступає в деякій мірі як гарант застосування Конвенції, однак наразі існує проблема виконання його

рішень на території України та подальшого їх використання в вітчизняній правозастосовчій практиці як джерела права.

З моменту створення Суду (1959 рік) до 2013 року (включно) було прийнято 43199 постанов щодо України, або це 5,7 % від загальної кількості справ. За цей же період Суд виніс 962 ухвали проти України, в яких установлювалося хоча б одне порушення Європейської конвенції [9].

Проблемам практичного використання рішень Європейського суду з прав людини як джерел права присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як М. М. Богуславський, В. В. Єршов, Н. І. Маришева, П. М. Рабінович, С. Я. Фурса, Ю. Д. Притика, С. О. Шевчук, М. Й. Штефан, Блекстоун В., Роулз Дж., Рі Е. та інших.

Відповідно до ст. 17. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини (далі - Суду) як джерело права, а до виконанням рішень Суду відноситься, по-перше, виплата стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; а по-друге, – вжиття заходів загального характеру [5].

Виконання рішень Суду є специфічним правовим інститутом, відмінним від процедур, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержавних установ. Тому з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і наддержавний статус Суду установлено й особливі механізми реалізації його рішень [8].

Виконанням підлягають ухвали палат Суду, які відповідно до ст. 43 та п. 2 ст. 44 Конвенції набули статусу остаточних, тобто якщо сторони заявлять про те, що вони не звертатимуться з клопотанням про передачу справи на розгляд до Великої палати з моменту, коли сплине тримісячний термін від дати винесення рішення; якщо не було подано клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати; або якщо комітет у складі п'яти суддів відхилить клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати [6].

До повноважень Суду не входить виконання винесених ним рішень: вони направляються до Комітету міністрів Ради Європи, що покликаний контролювати їхню реалізацію та забезпечувати виплату грошових компенсацій. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [5] виплата відшкодування повинна бути здійснена протягом трьох місяців із моменту набуття рішенням остаточного статусу. Виконання рішень Європейського суду з прав людини в частині виплати відшкодування покладено на органи Державної виконавчої служби. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 3 та п.5.ч.2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження» [4] рішення Європейського суду з прав людини підлягають примусовому виконанню виключно Державною виконавчою України, і до повноважень приватних виконавців не входять.

Проте однозначного схвалення такого механізму виконання рішень Суду в вітчизняній юридичній науці немає. Є позиція про доцільність створення окремого органу, що реалізував би відповідні рішення [7, с. 2]. Наша думка цілком узгоджується з тією позицією, що держава визнавши юрисдикцію Суду, взяла на себе обов'язок виконувати його рішення, тому дії виконавчої служби не

можна розглядати як такі що суперечать самій природі органу, навпаки – виконуючи рішення Європейського суду з прав людини державна виконавча служба фактично реалізує обов'язки, які взяла держава на себе – а саме, виконувати рішення Суду [3].

Проте, враховуючи спеціальну процедуру виконання рішень Суду, а саме положення ст. 7 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та безпосередньо те, що неподання Стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання рішення Суду та той факт, що відшкодування здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України (за даними Міністерства юстиції України, загальна сума коштів, що її сплатив уряд України у 2012 році на виконання рішень Суду, становить майже 39 мільйонів гривень (близько 3,9 мільйона євро), необхідно виокремити у структурі Державної виконавчої служби окреме управління з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини з відповідними відділами на обласному рівні.

У законодавстві України, яке стосується виконання рішень Суду, відкритими залишаються питання: відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень; нормативного обґрунтування цієї відповідальності; чіткого окреслення повноважень органів, котрі мають здійснювати перевірку виконання рішень Суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції. У питаннях застосування конвенції національними судами під час виконання рішень Суду активнішу позицію повинна мати судова влада, особливо Верховний Суд України, який повинен ініціювати використання цього документа й практики Суду, що дало б змогу інтенсивніше імплементувати міжнародні стандарти захисту прав людини в нашій країні [1]. Необхідно також удосконалювати роботу Державної виконавчої служби України, та проводити роботу над поліпшенням виконання не лише заходів індивідуального характеру, а й особливо - заходів загального характеру, що дасть змогу попередити та зменшити звернення українців до Суду.

Список використаних джерел:

1. Булгакова М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини / Асоціація українських правників.
2. Дженинс М., Кэй Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека (Практика и комментарии). Пер. с англ. – М.: «Права человека», 1997. — 640 с.
3. Коломієць Н. Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України / Наталя Коломієць // Інтернет видання «Юридичний журнал». – № 7. – 2009. – 200 с.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. ВРУ: офіційний веб-портал. 2017.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV.
6. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР.
7. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Науково-практичний коментар до закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». — К. Видавець Фурса С.Я., 2007. — 52 с.

8. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти / Марина Чугуєвська // Інтернет видання журналу Верховної Ради «Віче», № 3. — 2013.

Кравчук А. С.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україні та шляхи вдосконалення

Децентралізацію влади в Україні визначено як одну з пріоритетних реформ, яка передбачає створення ефективної системи організації та управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні. Діюча в Україні система місцевого самоврядування сьогодні не відповідає потребам суспільства.

Метою проведення реформи децентралізації є перехід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення самодостатнього місцевого самоуправління і побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні [1, с. 178].

Так, моніторинг реалізації реформи децентралізації в Україні показав незначні фактичні результати її виконання, на даний час досі не створене повноцінне базове законодавство в частині повноважень, ресурсів, відповідальності. Крім цього, відсутнє секторальне законодавство, яке необхідне для реалізації реформи (в соціальній сфері, освіті, охороні здоров'я, промисловості, тощо).

Так, внесені зміни до Бюджетного кодексу, перекладають фінансування гарантованих державою пільг з оплати, наприклад, житлово-комунальних послуг на місцеві бюджети, але місцеві ради рішень про надання таких пільг не приймали. Такі пільги, до прикладу, по Харківській області тільки у 2017 році склали 700,3 млн грн., з них м. Харків - 312,2 млн грн. Крім того, у такий спосіб «децентралізована» й частина закладів вищої освіти, фінансування яких тепер буде здійснюватися не державою, а місцевими радами.

Також відмітимо, що намагання передати на місцеві ради додаткові повноваження - це додаткове фінансове навантаження, яке обмежує їх платоспроможність в реалізації заходів розвитку і оновлення матеріально-технічної бази закладів бюджетної сфери. Тому, згідно зі ст. 142 Конституції України необхідно забезпечити передачу відповідним місцевим радам не тільки додаткових повноважень, а й фінансового ресурсу на їх виконання з метою якісного надання послуг та забезпечення соціальних гарантій [2, с. 158-159].

Не відповідають, на наш погляд, критеріям децентралізації і деякі нововведення щодо регулювання майнових відносин між органами місцевого самоврядування різних рівнів. Кабінет Міністрів України у 2017 році затвердив план заходів на поточний рік, спрямованих на активізацію реформування місцевого самоврядування та державну підтримку добровільного об'єднання територіальних громад.

Так, відповідно до цього Плану заходів обласні державні адміністрації повинні ініціювати передачу об'єктів спільної комунальної власності, які

розташовані на території об'єднаної територіальної громади, у власність такої об'єднаної територіальної громади. Тобто виконавча влада вирішує долю майна, яке належить громаді. На нашу думку, це суперечить чинному законодавству та положенням Європейської хартії місцевого самоврядування щодо організаційної самостійності рад [3].

Діаметрально протилежна проблема, але від цього не менш важливою є нечітке визначення повноважень. Так, залежно від політичної ситуації також існує ризик прийняття місцевими органами влади рішень, що не співвідносяться з їх компетенцією (питання безпеки, мовна політика держави, європейська інтеграція), за відсутності належного контролю з боку

центральної влади, правоохоронних структур. Водночас, нелегітимні рішення органів місцевого самоврядування в 2006-му і 2010 роках приймалися і без процесу об'єднання громад, коли органи місцевого самоврядування використовувалися політичними силами для мобілізації електорату з метою дестабілізації ситуації.

Варто відмітити, одну із проблем, яка на наш погляд може відіграти одну із ключових ролей в децентралізації, це «розрив» між громадами. Так, під «розривом» мається на увазі деформація, яка у процесі втілення реформи може поділити громади на заможні і бідніші. Цей ризик зростає з надходженням ресурсів у шойно об'єднані громади, що залишає далеко позаду ті громади, котрі зволікають з об'єднанням [4, с. 130-131]. Сума, з якої виділяється державна субвенція для формування й утримання інфраструктури громад, залишається у 2018 році незмінною, а кількість громад, котрі претендують на отримання цих грошей, збільшується. Отже, ті, хто зволікають з об'єднанням, отримуватимуть меншу підтримку.

Посилення політичних монополій і криміналізація громад. Так з проведенням повноцінної децентралізації, існує ризик втрати контролю з боку виборців за діяльністю місцевої влади, обраної в об'єднаних громадах та посилення політичних монополій, котрі контролюватимуть ресурси в громадах, що особливо актуально на тлі замороження земельної реформи. Цей ризик супроводжують виклики криміналізації процесу виборів. Вибори в грудні 2016 року продемонстрували використання адміністративного ресурсу в деяких громадах, підкупу виборців, криміналізації процесу виборів. [5, с. 222-224].

Для комплексного вирішення цілої низки проблемних питань децентралізації запропоновано концептуальний підхід, який розроблено в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України, у вигляді проекту «Громада європейського майбутнього», складовими реалізації якого є: проект реформування адміністративно-територіального устрою; проект соціально-економічного розвитку «Село майбутнього»; проект чистої та альтернативної енергетики «Зелена енергія»; проект дерегулювання та прозорості державного і місцевого управління «Електронний уряд»; розробка стратегій, програм, проектів, дорожніх карт тощо для практичної реалізації визначених напрямів розвитку територіальних громад [6].

Отже, будь-які реформи в Україні необхідно проводити виходячи із потреб та цілей суспільства, чіткого розуміння того, який результат і місце у світовому співтоваристві хоче досягти Україна.

Список використаних джерел

1. Серьогін С.М., Шаров Ю.П., Бородін Є.І., Гончарук Н.Т. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук// – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 276 с.
2. Маматова Т. В. Особливості суспільної реалізації процесів об'єднання територіальних громад /Т. В. Маматова// Правові аспекти публічного управління: теорія та практика : матеріали VII наук.-практ. конф. 10 груд. 2015 р., м. Дніпропетровськ – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. – 272 с.
3. Про затвердження плану заходів на 2017 рік, спрямованих на активізацію реформування місцевого самоврядування та державну підтримку добровільного об'єднання територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 682-р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/682-2017-%D1%82>
4. Кондратинський О.С. Ключові громадянські компетентності територіальних громад /О.С. Кондратинський// Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю. – К.: НАДУ, 2016. – С. 129 – 133.
5. Куц Ю. О., Решевець О. В. Територіальна громада: управління розвитком: монографія /Ю. О. Куц, О.В. Решевець//. Харків: Константа, 2015. 540 с.
6. Проект «Громада європейського майбутнього» // Офіційний сайт науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndc-ivr.org/projects>
7. Василенко Л. П. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування / Л. П. Василенко, М. М. Добровінський. // Підприємництво, господарство право. – 2017. – №3. – С. 123–126.
8. Берlach А., Німко О. Управління у сфері державного молодіжного житлового кредитування: правові та організаційні засади / А. Берlach // Право України. – 2006. – №1. – С. 69-71.

Владика А. М.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Ідея створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності

Президент України Петро Порошенко підписав указ про створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Відповідний указ від 29 вересня оприлюднено на сайті глави держави в суботу, 30 вересня 2017 року.

Створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності було передбачено законом "Про судоустрій і статус суддів", який набув чинності 30 вересня 2016 року. Закон передбачав, що суд мав бути створений упродовж наступних 12 місяців, тобто до 30 вересня 2016 року [1].

Вищий суд буде діяти як суд першої інстанції, рішення якого можна буде оскаржити тільки в Касаційному господарському суді, що входить до складу Верховного суду. Відповідно до закону, суддями Вищого суду можуть бути особи, які, крім проходження кваліфікаційного оцінювання, мають досвід професійної діяльності в сфері інтелектуальної власності (патентний повірений або адвокат) не менше п'яти років.

Завдяки широкій юрисдикції майбутнього Вищого суду з питань інтелектуальної власності та спеціалізації суддів повинна підвищуватися якість судочинства, мають скорочуватися строки розгляду справ. Сьогодні справи з інтелектуальної власності розглядаються судами різних юрисдикцій, що призводить до різного застосування одних і тих самих норм законодавства, тобто породжує різну судову практику, часто абсолютно протилежну. [4]

Спеціалізовані суди з інтелектуальної власності успішно функціонують, зокрема, у Німеччині, Австрії, Швейцарії, Великобританії тощо. Це позитивно вплинуло на якість та строки розгляду справ такої категорії у згаданих країнах. Ідея створення такого суду в Україні активно обговорюється останні кілька років. Одні експерти вважають, що ВСПВ, залежно від його складу, навряд чи зможе щось істотно змінити, інші є переконані, що такий крок має чимало позитивних моментів.

Передусім, юридичну спільноту та громадськість хвилюють питання, пов'язані з тим, як саме працюватиме ця установа в Україні: чи розглядатиме спори за участю фізичних осіб; якою буде процедура оскарження її рішень; яким буде її навантаження і скільки знадобиться суддів для того, щоб із ним упоратись; яким саме процесуальним кодексом повинен керуватися ВСПВ у своїй роботі; які будуть процедури та строки передачі їй судових справ, які наразі перебувають на розгляді у господарських та адміністративних судах тощо.

Як свідчить світовий досвід, ефективне конкурентне правозастосування можливе лише за наявності відповідного спеціалізованого суду. Якщо передати такі спори суддям місцевих судів, вони не розглядатимуться належним чином, оскільки більшість суддів не мають потрібної компетенції.

Крім того, сьогодні справи з інтелектуальної власності розглядаються судами різних юрисдикцій, що призводить до різного застосування одних і тих самих норм законодавства, тобто породжує різну судову практику, часто абсолютно протилежну.

Проблемним аспектом експерти вважають те, що адвокати, котрі бажають стати суддями ВСПВ, повинні мати досвід здійснення представництва у суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше 5 років.

Незважаючи на позитивну мету створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, закон ще потребує доопрацювання. Можливою вбачається уніфікація процесуального законодавства у сфері інтелектуальної власності у спеціальному процесуальному законі.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій та статус суддів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

2. Стороженко О. М. Інтелектуальна власність: навч. посіб //Keywords: intellectual property, educational low. – 2010.

3. Німко О. Б. Захист прав інтелектуальної власності у сфері біотехнологій / О. Б. Німко // Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 24 лют. 2017 р. : у 2-х т. – Київ : Вид-во Вектор, 2017. – Т. 2 – С. 299-301.

4. Василенко Л. П. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: необхідність та перспективи створення. Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції: збірн. тез за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Житомирський державний університет ім. Івана Франка, 2017. С. 16-18

Чабан М. Р.

Студентка 4 курсу відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу, м. Тараща, Україна

Науковий керівник: Голобородько Н. В., викладач відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу

Проблеми нормативного закріплення фактичних шлюбів в Україні

Актуальність роботи полягає в тому, що сімейні відносини, шлюб завжди були важливим моментом в житті людей. Кожна людина так чи інакше прагне завести сім'ю. У світлі проблем сучасного суспільства, зміни системи цінностей, великого поширення набуло таке явище як фактичний шлюб.

В останні роки спостерігається тенденція, що ці шлюби стають новим етапом життєвого циклу сім'ї, який безпосередньо передує юридично оформленим шлюбам. Пояснення даним процесам науковці, які працюють над даною темою, а саме: Баранова Л.М., Жилінкова В.І., Ромовська З.В., Дякович М.М., Сенік С.В., Яцков М., Калініна І.А., та інші дають таке: в останні роки спостерігаються раннє психофізіологічний розвиток молоді; немає особливих обмежень в трансляції цих ідей у засобах масової інформації; нема соціальних програм сексуального та сімейного виховання.

Сім'я - це маленька святиня для кожного з нас. Вона функціонує на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, виховання дітей, взаємної відповідальності. Забезпечує соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою, а також сім'я є первинною ланкою суспільства.

На сьогодні в юридичній літературі вживаються різні терміни, що характеризують правовідносини чоловіка й жінки, які не перебувають між собою у зареєстрованому шлюбі або у будь-якому іншому шлюбі, а саме – «громадський шлюб», «цивільний шлюб», «конкубінат», «фактичний шлюб», «громадський чоловік і дружина».[5, ст.37] Поняття цивільного шлюбу — не таке вже й нове. Правда, раніше зміст його був трохи іншим. Тривалий час це поняття не мало нічого спільного із фактичними сімейними відносинами, не зареєстрованими необхідним чином. Просто існувало дві форми шлюбу - цивільний та церковний, тобто шлюб, що є законним для держави та шлюб, що є законним для церкви. Так, батьківщиною цивільного шлюбу ще в XVI столітті стала Голландія. Коли її громадяни, які належали до різних релігійних конфесій, не могли обвінчатися в церкві, власті дозволили оформляти їм свої стосунки в мері. Саме такий шлюб і почали називати «цивільним». Тепер під цією назвою розуміють добровільне

спільне проживання й ведення спільного господарства двома людьми: чоловіком і жінкою «без жодних взаємних зобов'язань». Хоча в юриспруденції поняття цивільного шлюбу зберегло початкову сутність і стосується пар, які оформили свій союз офіційно в РАЦСі без вчинання в церкві. Вільні ж сімейні стосунки в чинному законодавстві України названо фактичним шлюбом.. До революції 1917 року обов'язковою умовою законного шлюбу була його церковна "реєстрація"; на підставі Декрету Раднаркому УСРР, виданого 20 лютого 1919 року, законним визнавався лише шлюб, зареєстрований в державних органах, а церковний шлюб більше ні до яких юридичних наслідків не призводив.[7, ст. 48]

Таким чином, розглядуваному поняттю більш підходить назва "фактичного шлюбу", аніж цивільного, тобто шлюбу, що не визнаний ані церквою, ані державою. Втім, остання всіма методами підтримує і без того ламкий інститут сім'ї в нашій країні, і Сімейним кодексом від 10 січня 2002 року фактичний шлюб, як стверджує велика кількість юристів, був прирівнений до цивільного. Сімейного кодексу закріпила якщо чоловік та жінка проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Проте цю норму неоднаково тлумачать та застосовують на практиці як суди, так і нотаріуси.[2, ст. 23] Соціальне опитування на сьогодні в Україні дають такі результати: з двох тисяч опитаних: 45 % - висловлюються за так званий, «цивільний шлюб», з них 69% - чоловіки, 55% - жінки. Фактичні «шлюбні» відносини для чоловіків створюють ілюзію свободи, а для жінок – ілюзію сім'ї. Створюючи родину, молоді люди називають такі цінності, як здоров'я, діти, кохання, матеріальне забезпечення, сексуальна гармонія, впевненість у собі. Стосовно уявлень про свій сімейний статус, то на перше місце чоловіки виносять функцію народження й виховання дітей (90,3%), на друге — задоволення потреб у коханні, особистому щасті, почутті захищеності (74,2%). При цьому привертає увагу те, що коли чоловіки вибрали з перерахованих в анкеті трьох сімейних цінностей (кохання, діти, побут), то переважна більшість із них вибрали кохання 74,7%, а народження й виховання дітей вважають найважливішою сімейною цінністю лише 15,5%.[9]

Повертаючись до основних прав та обов'язків "подружжя" в фактичному шлюбі, слід відмітити, що відмінностей між зареєстрованим та незареєстрованим шлюбом у сфері немайнових прав та обов'язків не так вже й багато, і, в цілому, ці права та обов'язки відповідають загальноприйнятим людським стандартам. Наприклад, люди є вільними у виборі професії, місця проживання, мають право свободи совісті, думки, релігії, особистої свободи, свободи духовного та фізичного розвитку і т.д. Як і в законному шлюбі, ці права надані людині від природи, будь - яке їх ущемлення переслідується Конституцією України. Як і в законному шлюбі, "подружжя" може спільно вирішувати питання життя сім'ї, розподіляти обов'язки; батьки повинні піклуватись про здоров'я, розвиток, матеріальне забезпечення своїх дітей, незважаючи на те, чи народжені ці діти в законному шлюбі, чи ні. В той же час, право зміни прізвища одним "учасником" таких сімейних відносин на прізвище іншого виникає лише після реєстрації шлюбу.

Іншою сферою немайнових сімейних відносин виступають правові відносини, що виникають у зв'язку з визнанням батьківства. У чинному Сімейному кодексі існує презумпція, згідно із якою якщо дитина народилась у

zareєстрованому шлюбі, то дружина записується матір'ю дитини, а чоловік - батьком [2,ст.38]. Якщо дитина народилась не у законному шлюбі, то батьківство встановлюється або по сумісній заяві батька та матері дитини, які не перебувають у шлюбі, або за заявою батька, або в судовому порядку. В той же час, дитина, що народжена в фактичному шлюбі, прирівнюється в своїх правах та обов'язках до дитини, що народилась у законному шлюбі. Мати та батько мають рівний комплекс прав та обов'язків відносно дитини, незалежно від того, чи перебувають вони між собою в шлюбі як і діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, не зважаючи на те, чи перебувають батьки в шлюбі.[2,ст.40] На сьогодні, найбільш важливим є питання, пов'язані зі майновими правами та обов'язками в фактичних шлюбах. Фундамент для вирішення цієї категорії проблем закладено в Сімейному кодексі України: якщо чоловік та жінка проживають однією сім'єю та не перебувають між собою у шлюбі, то майно, що нажите ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено договором між ними.[2,ст23] З цього випливає, що для законодавця має значення лише той фактичний шлюб, в якому має місце тривале спільне проживання. Всі інші випадки не мають суттєвого значення; навіть якщо у пари, що спільно не проживає, з'являються діти, то жоден з пари не може претендувати на майно іншої особи.

Отже, на праві спільної сумісної власності фактичному "подружжю", як, власне, і законному подружжю, належить все майно, що нажите під час спільного проживання, за виключенням речей індивідуального вжитку. Відносно майна, що знаходиться у власності одного з фактичного "подружжя", закон встановлює наступне правило: таке майно є у праві спільної сумісної власності, якщо за час фактичного шлюбу воно суттєво збільшилось, наприклад, внаслідок трудових чи грошових витрат. Отже, відносно майна пари, що знаходиться у фактичному шлюбі, виникає наступний комплекс прав: "подружжя" може розпоряджатись майном за взаємною згодою, укладати угоди щодо майна, домовлятися щодо порядку використання майна, розподілу майна і т.д. Слід зауважити, що кожен з фактичного "подружжя" має рівні права щодо майна незалежно від того, чи мав він самостійний заробіток. Розподіл майна, за загальним правилом, проводиться або за довіреністю фактичного "подружжя", або за рішенням суду.

Згідно зі Цивільним Кодексом України, у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. Після відкриття спадщини чоловік або жінка, які перебували у громадянському шлюбі, можуть звернутися до суду із заявою про встановлення факту фактичних шлюбних відносин. Якщо суд встановить факт фактичних шлюбних відносин, то чоловік або жінка, які перебували у громадянському шлюбі, можуть стати спадкоємцями першої черги.[3,ст.392-394] У більшості розвинених країн Європи все-таки визнається тільки зареєстрований державою шлюб: наприклад, у Франції, Німеччині, Бельгії. В Італії поряд з зареєстрованим шлюбом правові наслідки породжує і церковний шлюб. В Домініканській Республіці пара, яка проживає разом більше 4 років, отримує право на розділ майна як подружжя.[8,ст. 13]

Отже, чи потрібна зайва печатка в паспорті, вирішує кожен лише са м. Як можна було пересвідчитись, держава не в повній мірі забезпечує юридичну та фактичну рівність фактичного та законного шлюбу. На сам кінець, слід зауважити, що церква негативно ставиться як до фактичних шлюбів, так і до

громадянських, вважаючи їх без Божого благословіння блудо м. Слід пам'ятати стару мудру приказку: шлюб здійснюється на небесах, а майно ділиться на землі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 28 червня 1996 р.
2. Сімейний Кодекс України, -К., вид. Паливода, 2002р.
3. Цивільний Кодекс України: Офіційне видання. -К.: Атіка, 2003
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України №11 від 21.12.2007р. Про «Практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».
5. Вісник Верховного Суду України - №2(126) 2011р.
6. Баранова Л.М. Сімейне право України : Підручник, -К.: Юрінком Інтер, 2004
7. Яцков М.В. «Позашлюбним відносинам бути // http://www.Mukachevo.net/ua/blogs/view_post/98

Польова В. В.

Студентка 4 курсу відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу, м. Тараша, Україна

Науковий керівник: Голобородько Н.В., викладач відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу

Колізії застосування засобів забезпечення виконання зобов'язань

Зобов'язання з моменту його виникнення має основною метою виконання. Без досягнення цієї мети не було б сенсу встановлювати таке зобов'язання, або хоча б називати такі відносини саме зобов'язаннями. При цьому під виконанням слід розуміти досягнення такого корисного результату, що його сторони хотіли досягнути, вступаючи у нього. Ці способи розвивались поступово, ніби доповнюючи і відкриваючи один одного. Загалом вони поділяються на зобов'язально-правові, які включають неустойку, поруку, гарантію і завдаток, та речово-правові, що поділяються на заставу і притримання. Завданням, даної роботи є дослідження позитивних та негативних сторін, колізій таких способів виконання зобов'язання як застава та іпотека, а також прогалини у законодавстві на даний час.

Актуальність даної теми полягає в тому, з розвитком суспільства виникають нові способи забезпечення виконання зобов'язання, які спрямовані на максимальне задоволення вимог кредитора та боржника. Проте порядок застосування таких способів досконалим не передбачено законодавством, тобто як кредитор так і боржник, а найголовніше і судді за деяких обставин можуть тлумачити норми по-різному. Це пов'язано з тим, що суспільство постійно розвивається і необхідно знаходити нові підходи, а судова практика застосування інституту застави є суперечливою і поки що перебуває у стадії формування за відсутності єдиної позиції судів з певних питань.

Предметом даної роботи будуть нормативно-правові акти, які регулюють порядок застосування способів забезпечення виконання зобов'язань. Нормативною базою даного дослідження є Цивільний кодекс України, Закон України „Про заставу”, Закон України «Про іпотеку».

Застава належить до речово-правових способів забезпечення виконання зобов'язань. Порядок застосування застави передбачено Законом України „Про заставу” від 2 жовтня 1992 р., Розділом I, ст. 572-593 ЦКУ, а також роз'ясненням Президії Арбітражного Суду України «Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України „Про заставу” від 2 жовтня 1992 р. Відповідно до ст. 572 ЦК України та ч. 2 ст. 1 Закону «Про заставу» застава є засобом забезпечення виконання зобов'язання при якій кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави). Згідно ст. 9 Закону «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. володільцем предмета застави може бути заставадавець, заставадержатель або третя особа. В даному випадку виникає прогалина у правовому регулюванні цього питання. Справа в тому, що частинами другою та третьою ст. 587 ЦК України, які передбачають відповідальність за втрату, псування, пошкодження або знищення предмета застави, встановлюють негативні наслідки для заставадавця або заставадержателя. Якщо ж володільцем предмета застави є третя особа згідно вимог закону або положень договору аналогічні наслідки на неї, нібито, не мають поширюватися, що не лише позбавлено будь-якого сенсу, але й порушує принцип юридичної рівності учасників цивільних правовідносин.

Іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні й користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника в порядку, встановленому Законом (ст. 1 Закону України «Про іпотеку»). Іпотечні відносини в Україні регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про іпотеку» від 05.06.2003р. та «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003р., Тимчасовим порядком державної реєстрації іпотек, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.2004р. №410 та іншими нормативними актами.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про іпотеку», предметом іпотеки може бути нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору. При укладенні договорів іпотеки майнових прав виникає складність щодо дотримання всіх істотних умов такого договору, зокрема умови щодо опису предмета іпотеки, достатнього для його ідентифікації. Такий стан речей пояснюється передусім тим, що за фізичної відсутності такого майна в іпотекодавця на момент укладення договору здійснити його опис надзвичайно складно. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про іпотеку», предметом іпотеки також може бути об'єкт не завершеного будівництва. В момент укладення іпотечного договору надзвичайно складно описати об'єкт незавершеного будівництва без призупинення самого будівництва, ведення якого постійно змінює фізичні й технічні характеристики цього об'єкта, яка через деякий час може бути відмінною від описаної в договорі.

Ще одна колізія виникає з питання реалізації предмета іпотеки на прилюдних торгах, що регулюється ч. 1 ст. 41 Закону України «Про іпотеку» та

Постановою КМУ «Про положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна» від 22 грудня 1997 р. № 1448. Відповідно до ст. 44 Закону України «Про іпотеку», у прилюдних торгах мають право брати участь фізичні і юридичні особи, які сплатили гарантійний внесок і можуть відповідно до закону бути покупцями нерухомого майна, що реалізується. Розмір гарантійних внесків визначається спеціалізованою організацією, але він не може перевищувати 5 відсотків від початкової ціни продажу предмета іпотеки, а в Положенні такий внесок становить 10 відсотків. Ознайомившись із вище зазначеною інформацією можемо зробити висновок, що нинішнє законодавство, що регулює інститут іпотеки все ж відповідає нинішнім реаліям. Проте лише комплексне вирішення виявлених колізій може дати відчутний результат.

Отже, можна зробити наступні висновки: У Цивільному кодексі України присвячена глава 49, яка способами забезпечення виконання зобов'язання повністю розкриває правові відносини між кредитором і боржником. До окремих видів забезпечення виконання зобов'язання, а зокрема, до застави діє Закон „Про заставу" від 02.10.92 р. та Закон «Про іпотеку» 05.06.2003р. У законодавстві існують не лише протиріччя щодо тлумачення способів забезпечення виконання зобов'язання, а й прогалини щодо їх застосування. Недоліки застави та іпотеки, пов'язані не лише з прогалинами щодо регулювання відносин, а й з суперечностями з іншими нормативними актами. Так, аналізуючи заставу як один із засобів забезпечення виконання зобов'язання, бачимо, що однією із прогалин у законодавстві є відсутність регулювання відносин у випадку, коли володільцем предмета застави є третя особа. Для уникнення можливих проблем у зв'язку з втратою, псуванням, пошкодженням або знищенням предмета застави під час перебування його у володінні третьої особи доцільно встановлювати у договорі положення про те, що юридичним володільцем даного предмета виступатиме одна із сторін договору, а третя особа - лише фактичним володільцем, а тому втрата або пошкодження предмета застави третьою особою покладатиме відповідні обов'язки щодо його заміни, відновлення або відшкодування збитків на заставодавця або заставодержателя. Але все ж такі необхідно внести зміни до Цивільного кодексу України та Закону України «Про заставу» щодо регулювання відносин у випадку, коли володільцем предмета застави є третя особа. Однією із проблем застосування іпотеки є те, що іпотечний договір має містити опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації. В момент укладення іпотечного договору надзвичайно складно описати, особливо якщо це об'єкт незавершеного будівництва, без призупинення самого будівництва, ведення якого постійно змінює фізичні й технічні характеристики цього об'єкта.

Отже, успішне існування і функціонування засобів забезпечення виконання зобов'язань залежить від цілого ряду обставин різного характеру, починаючи від законодавчого до особистого. Насамперед необхідно забезпечити розвиток цивільного законодавства як цілісної системи, уникнувши розбіжностей між ними. Крім цього процес оновлення законодавства повинен відбуватися постійно, разом із розвитком самих відносин, відповідаючи таким критеріям як узгодженість, точність, визначеність, стабільність та динамізм. На мою думку, крім узгодженості між актами цивільного законодавства необхідно забезпечити їх узгодженість із міжнародними актами. Також необхідно забезпечити авторитет державної влади та налагодженість механізму її дії, а також невідворотність відповідальності за правопорушення. Крім цього необхідно забезпечити

реалізацію та захист прав і свобод осіб у цивільних відносинах. Одним із засобів забезпечення успішного існування засобів забезпечення виконання зобов'язання я вважаю обставини особистого характеру, тобто рівня правової культури та свідомості особи, її правового виховання.

Враховуючи все викладене вище, можна дійти висновку, що чинне законодавство в основному відповідає вимогам сучасних реалій (Україна як незалежна держава є досить молодою порівняно з іншими), хоча й існують певні недоліки, яких можна буде уникнути шляхом комплексного покращення законодавчого, економічного, соціального та особистого факторів впливу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 28 червня 1996 р.
2. Сімейний Кодекс України, -К., вид. Паливода, 2002р.
3. Цивільний Кодекс України: Офіційне видання.-К.:Атіка, 2003

Каленок В. В.

Студентка 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблематика реалізації іноземними громадянами права на спадкування в Україні

Право спадкування іноземними громадянами в Україні, на сьогодні, є досить проблематичною темою, що і породжує її актуальність. Проблеми правового регулювання спадкування майна іноземцями в Україні зумовлюються недосконалим національним законодавством, що підтверджується наявністю пених розбіжностей в нормативно-правових актах стосовно даного питання.

Одним з основних завдань теми є аналіз чинного законодавства України, що покликане регулювати питання спадкування, яке сприятиме виявленню основних проблем, щодо реалізації іноземними громадянами права на спадкування в Україні та шляхи їх вирішення.

Дослідженню проблематики спадкування майна іноземними громадянами в Україні присвячені праці багатьох науковців, зокрема К. В. Бондаренко, М. О. Самойлов, А. С. Савченко, С. Я. Фурса, В. В. Васильченко, Ю. О. Заїка, О. І. Купріянова та багатьох інших.

В Україні суб'єктами спадкових правовідносин можуть бути як українські громадяни, так і громадяни іноземних держав. Встановлення для іноземних громадян національного режиму у сфері спадкових правовідносин передбачено Конституцією України, Законом України «Про міжнародне приватне право», Цивільним кодексом України, а також міжнародними договорами про правову допомогу.

Ст. 26 Конституції України проголошує рівність прав та свобод іноземних громадян з громадянами України, крім випадків, встановлених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1]. Цивільний кодекс України, що містить норми спадкового права, також зрівнює іноземних громадян з громадянами України в правах на вступ у спадщину, незалежно від того, чи проживає іноземець на території України [2]. Також слід зазначити, що двосторонні та багатосторонні угоди про правову допомогу ґрунтуються на

засадах рівності прав та свобод громадян з іноземцями. Ст. 44 Мінської конвенції зазначає, що громадяни кожної з договірних сторін можуть спадкувати на території інших договірних сторін майно чи права за законом або за заповітом на рівних умовах і в тому ж обсязі, що й громадяни договірної сторони [3].

Відповідно до ст. 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був [4]. Таким чином, спадщина, що відкрита на території України, переходить до спадкоємця – іноземного громадянина, в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Процедура відкриття спадщини іноземцями є аналогічною процедури прийняття спадщини громадянами України. Однак, при оформленні спадщини іноземні громадяни зіштовхуються з потребою виконання деяких формальностей, а також необхідністю сплати податків.

Не враховуючи передбачений цивільним законодавством інститут представництва, прийняття спадщини через представника відповідно до чинного законодавства України є неможливим, що ускладнює процес оформлення спадщини для іноземних громадян, які проживають за кордоном. В даному випадку, єдиним можливим виходом для іноземних громадян є оформлення заяви про прийняття спадщини в консульстві України в країні їх перебування, а також видача довіреності на представлення інтересів іноземця з оформлення його спадкових прав на території України [7, С. 61].

Одним з проблемних питань, що стосується права спадкування іноземними громадянами в Україні є оподаткування спадщини. Так, для виконання обов'язку сплати податків, що виникає у зв'язку з отриманням спадщини, для початку іноземному громадянину необхідно отримати ідентифікаційний код платника податків в Україні. Більше того, відповідно до чинного законодавства України, ставка щодо прийняття спадщини нерезидентами, значно відрізняється від ставки, передбаченої для резидентів. Як правило, прийняття спадщини громадянином України, відповідно до п. 167.2 Податкового кодексу України оподатковується за п'ятивідсотковою ставкою, а також п. 174.2.1. перераховано осіб, для яких успадковане майно оподатковується за нульовою ставкою. Проте, якщо спадкоємцем є іноземний громадянин, у розумінні податкового законодавства – спадкоємець-нерезидент, то він зобов'язаний сплатити податок до нотаріального оформлення об'єктів спадщини або в сільських населених пунктах, що відповідно до п. 174.2.3 ст. 174 Податкового кодексу України становить 18 відсотків від будь-якого об'єкта спадщини [5].

Найбільш актуальною проблемою на сьогодні є успадкування земельної ділянки іноземним громадянином на території України. Згідно з чинним законодавством України, земельні ділянки сільськогосподарського призначення може набувати у власність лише громадянин України та юридична особа України. Одночасно, право на спадкування, в тому числі на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, може виникати в іноземних громадян та іноземних юридичних осіб. Однак, відповідно до п. 4 ст.ст. 81 та 82 Земельного кодексу України землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, особами без громадянства та іноземним юридичним особам протягом року підлягають відчуженню [6]. Відповідно до ст. 125 Земельного кодексу право

власності на земельну ділянку виникає з моменту державної реєстрації цих прав. У випадку невиконання вимоги щодо «добровільного» відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення протягом одного року для спадкоємця настають негативні наслідки, що передбачені ст. 143 Земельного кодексу України, зокрема, право власності на земельну ділянку підлягає примусовому припиненню у судовому порядку [6].

Отож, виконуючи передбачений законодавством обо'язок відчуження успадкованої земельної ділянки сільськогосподарського призначення, іноземний громадянин протягом одного року змушений двічі сплатити в державну казну України податок щодо успадкованого ним майна, а саме під час набуття земельної ділянки у спадок та під час вимушеного відчуження (продажу) цієї ділянки.

Враховуючи вищевикладене, слід підкреслити, що спадкування є важливим для держави інститутом, який охоплює широке коло суспільних відносин як всередині країни, так і за її межами. Виходячи з принципу рівності між іноземними громадянами та громадянами України, проголошеного Конституцією, варто зазначити, що відносини у сфері спадкування регулюються не у відповідності до засад Основного закону, що підтверджується нормами податкового та земельного права.

Поблематика реалізації іноземними громадянами права на спадкування в Україні полягає в недосконалості чинного законодавства не тільки у сфері спадкового права, а й у сфері оподаткування спадщини, що проявляється в легковажному ставленні до інтересів громадян інших країн, яке може негативно вплинути на відносини між Україною та іншими державами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003.
3. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001.
7. Бондаренко К. В. Реалізація права на спадкування іноземними громадянами в Україні / К. В. Бондаренко. // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №2. – С. 61–62.

Опанасюк В. А., Трубачова О. С.

Студентки 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правове регулювання академічної доброчесності за законодавством України

Чим чесніша людина, тим менше вона підозрює інших в безчесності

Марк Туллій Цицерон

Сьогодні надзвичайно актуальним є питання академічної доброчесності. Серед європейських країн Україна наразі займає перше місце у сфері порушення авторських прав. Дане питання ще більше актуалізується у зв'язку зі створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. В роботі розглянуто питання про академічний плагіат, фабрикацію, обман, списування, хабарництво, саботаж.

Академічний плагіат - це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [1 ст. 140].

Плагіатом слід вважати: часткове або 100% копіювання чужого тексту, перестановку слів, помилки при оформленні роботи, іншомовний переклад без вказівки на автора та ін.

Серед причин, які породжують плагіат, можна назвати наступні. Недостатнє правове регулювання даної сфери, низька суспільна свідомість (40-60% студентів не вважають копіювання тексту плагіатом), відсутність чітких норм щодо оцінки оригінальності тексту, відсутність мотивації студентів до отримання професійних знань та ін. Для ефективного подолання проблеми, потрібно визначити її «сильні» сторони, такі як: широке розповсюдження; використання великим спектром людей (студенти, науковці); усі схильні до плагіату, навіть мотивовані та амбітні особи; нинішні санкції та контроль не є достатніми; нерозуміння значення «плагіату»; нерозуміння серйозності правопорушення.

Відповідно до ст. 50 Закон України «Про авторське право і суміжні права» плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Фабрикація – це фальсифікація результатів досліджень, посилань або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу. Обман – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу. Списування – використання без відповідного дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання. Саботаж – це коли учасник навчальної або науково-дослідної діяльності своїми діями не дозволяє іншим учасникам успішно завершити роботу. Хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди в освітньому процесі. Отримання нелегітимних оцінок та створення умов, що спонукають студента замовляти додаткові оплачувані заняття, консультації тощо.

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового ступеня чи присвоєного вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності [2, ст. 160]. Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права: ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження; особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності; знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності; оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду [3 ст. 58]. Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами. За дії (бездіяльність), що визнані законодавством порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.

Отже, сьогодні існують різні підходи до визначення поняття «академічна доброчесність». Проте в будь-якому разі академічна доброчесність – це те, що робить нас унікальними, правдивими і чесними людьми. Дотримуючись академічної доброчесності ми забезпечуємо довіру до наших співвітчизників і створюємо єдину, неповторну, без обману, саботажу і хабарництва Україну.

Список використаних джерел:

1. Буяк Б. Правові аспекти академічної чесності та боротьби із плагіатом / Б. Буяк // Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд досліджень освітньої політики»; за г. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. – К.: Таксон, 2016. – С. 133–150.

2. Лічман Т. Процедура розгляду справ про порушення стандартів академічної чесності (із використанням практик американських університетів) / Т. Лічман // Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд досліджень освітньої політики»; за г. ред. Т.В. Фінікова, А.С. Артюхова. – К.: Таксон, 2016. – С. 151–169.

3. Цокур О.С. «Кодекс честі» в системі вищої освіти США / О.С. Цокур // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2009. – Вип. 150. – С. 57–62.

4. Німко О. Б. Правопорушення під час медичних досліджень стовбурових клітин/ О. Б. Німко // Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис. – 2017. – №3. – С.86-91.

Нижник Н. М.

Студентка 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правове регулювання захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі

Сьогодні обрана тема є досить актуальною, оскільки питання стосовно проблеми захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі є надзвичайно проблемною. Метою роботи є аналіз правового регулювання інтернет-торгівлі, захисту прав споживачів з метою виявлення прогалин та надання пропозицій удосконалення.

В Україні зростає популярність покупок через Інтернет, широке коло споживачів здійснюють дистанційні покупки, за допомогою яких можливо полегшити собі життя, просто сидячи біля комп'ютера або мобільного телефону. Такі покупки, як правило, відбуваються через інтернет - магазини. Відзначимо, що законодавчого регулювання даної галузі в Україні дотепер немає, інтернет-магазином є місце у всевітній системі об'єднаних комп'ютерних мереж, де відбувається прямий продаж товарів споживачеві (юридичній або фізичній особі), з врахуванням доставки [1, с.12].

Інтернет-магазин – це інтерактивний веб-сайт, який рекламує товари або послуги, а безпосередньо менеджер або адміністратор Інтернет - магазину ухвалює замовлення на придбання товарів або послуг, випишує рахунок до сплати, при цьому, як правило, організовує доставку товару й контролює розрахунки з покупцем. По суті інтернет-магазин мало чим відрізняється від традиційної торговельної точки. Замість торговельного залу в такому магазині є сайт, на якому розміщені каталог товарів, прайс-листи, контакти продавця [2].

Договір купівлі-продажу оформляється шляхом оформлення замовлення й виставлення рахунку, і може бути оплачений по-різному: післяплатою, готівкою на складі продавця або кур'єрові, за допомогою розрахункової картки покупця або електронних грошей. Виходячи із цього, можна зробити однозначний висновок, що торгівлю через Інтернет цілком можна віднести до продажів товарів на замовлення, що має деякі особливості, закріплені в Правилах продажу товарів на замовлення й поза торговельними або офісними приміщеннями, затверджених

наказом Міністерства економіки України № 103 від 19.04.2007 року (надалі – Правила № 103). Якщо керуватися цим документом, інтернет-торгівля має всі характерні риси продажу товарів на замовлення, оскільки в цьому випадку споживач містить договір купівлі-продажу товарів із продавцем на відстані за допомогою засобів дистанційного зв'язку або здійснює їхнє попереднє замовлення безпосередньо в продавця. До засобів дистанційного зв'язку в цьому контексті п. 1.2. Правил №103 відносить телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть бути використані для укладення договорів на відстані. Роль договору тут грає замовлення, бланк якого, звичайно, повинен містити всі реквізити, що дозволяють ідентифікувати продавця, а саме: назва суб'єкта господарювання, його код ЄДРПОУ, банківські реквізити, юридична адреса, ІПН, номер свідоцтва платника ПДВ [3].

Згідно ж п. 2.4 Правил №103, бланк замовлення повинен містити наступні дані: назву суб'єкта господарювання; найменування товару; ціну товару (за одиницю ваги, розфасовки, упакування, штуку й т.п.); кількість товару; загальну вартість покупки; вартість послуг, що надаються додатково; дату (час) виконання замовлення. Такий вид покупок значною мірою зменшує витрати, а також значно заощаджує час. Однак, незважаючи на такі переваги, споживачі все таки не довіряють інтернет-магазинам, побоюючись того, що замовлений і оплачений товар не буде висланий або прийде інший товар, не буде підходити, буде не того розміру, який потрібний, а при виникненні проблем їх не можна буде вирішити через інтернет-магазин [3].

Так, це дійсно може бути. Оскільки покупцем в інтернет-магазині найчастіше є фізична особа, практично всі відносини в цій сфері підпадають під дію норм Цивільного кодексу України й Закону України «Про захист прав споживачів» (надалі – Закон). Це означає, що, згідно ч. 2,3 ст. 13 названого Закону, перед укладенням договорів на відстані продавець (виконавець) повинен надати споживачеві інформацію про: 1) найменування продавця (виконавця), його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; 2) основні характеристики продукції; 3) ціну, включаючи плату за доставку, та умови оплати; 4) гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом продукції; 5) інші умови поставки або виконання договору; 6) мінімальну тривалість договору, якщо він передбачає періодичні поставки продукції або послуг; 7) вартість телекомунікаційних послуг, якщо вона відрізняється від граничного тарифу; 8) період прийняття пропозицій; 9) порядок розірвання договору. Ця інформація повинна бути надана в письмовому електронному виді [4].

Щодо товарів, придбаних через всевітню мережу, також застосовується гарантійний строк, протягом якого виробник/продавець приймає на себе зобов'язання по безкоштовному ремонту або заміні продукції у зв'язку з введенням її в обіг. Якщо мова йде про продукцію, споживчі властивості якої можуть згодом погіршуватися, і яка може становити небезпеку для життя, здоров'я, майна споживачів, для неї встановлюється строк придатності, що збігається з гарантійним м. Варто звернути увагу на те, що відповідно до ч. 5 ст. 7 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо на продукцію не встановлені гарантійні строки або строк придатності, споживач має право пред'явити продавцеві (виробникові, виконавцеві) відповідні вимоги за умови, що недоліки були виявлені протягом двох років. Крім того, не варто забувати, що при виконанні гарантійного ремонту гарантійний строк збільшується на час

перебування продукції в ремонті, а при обміні-обчислюється заново від дня обміну. Виявивши протягом установленого гарантійного строку недоліки, споживач має право вимагати пропорційного зменшення ціни; безкоштовного усунення недоліків товару в розумний строк; відшкодування витрат на усунення недоліків товару. При цьому на час ремонту покупцеві на його письмову вимогу надається товар аналогічної марки незалежно від моделі – правда, лише у випадках, якщо покупка входить у затверджений постановою Кабміну №172 від 19.03.1994 року перелік товарів, з яких утворюється обмінний фонд [4].

Необхідно зрозуміти, що, купуючи товари або послуги в Інтернеті, ви маєте бути такими ж пильними, як і при купівлі товарів або послуг у роздріб в звичайних магазинах. Тому, треба звертати увагу на вибір місця купівлі і певні ознаки, які допоможуть виокремити шахраїв тощо. Тому наведемо деякі основні правила, які допоможуть не стати жертвами шахраїв:

- не зазначаєте повні реквізити своєї платіжної картки (серед яких код CVV2/CVC2) стороннім особам, навіть якщо вони представляються працівниками банку або правоохоронних органів;

- не вказуйте реквізити своєї карти на підозрілих сайтах, наприклад, якщо вам повідомляють про виграш і просять вказати реквізити картки для зарахування призу;

- купуйте тільки зі свого особистого комп'ютера, не користуйтеся для цього послугами інтернет-кафе;

- регулярно оновлюйте антивірусні програми на вашому комп'ютері і перевіряйте його на наявність шкідливих програм;

- за введенні даних карти для оплати в Інтернеті переконайтеся, що використовується безпечно з'єднання (адреса сайту в адресному рядку має починатись з <https://>) і сертифікат шифрування сайту дійсний;

- після оплати в Інтернеті заблокуйте картку для онлайн-платежів або встановіть нульовий ліміт на такі операції;

- підключіть послугу СМС-повідомлення про проведені транзакції;

- при купівлі товару чи отриманні послуги необхідно зберегти чек, який є підтвердженням здійснення покупки чи отримання послуги [5].

В Україні законодавство у сфері торгівлі через мережу Інтернет лише формується. Регулювання здійснюється загальними нормативно-правовими актами у сфері захисту прав споживачів, передусім Цивільним кодексом та Законом України «Про захист прав споживачів». Аналіз судової практики останнього часу показує, що суди найчастіше виступають на стороні споживача, і це є позитивною тенденцією, яка має розвиватися. Однак, відсутній чіткий та прозорий механізм захисту прав споживачів, наприклад, складність викликає проведення судової експертизи при доказуванні недоліків придбаного товару. Вважаємо за необхідне розробку та прийняття спеціального закону «Про електронну комерцію», який би врегулював всі питання, пов'язані з торгівлею в мережі Інтернет, і передусім встановити прозорий механізм захисту прав споживачів.

Список використаних джерел:

1. Брижко В. М. До питання е-торгівлі та захисту персональних даних / В. М. Брижко, Швець М.Я.// *Правова інформатика*. – №1. – 2007. – С.12-25.

2. Що таке інтернет-торгівля [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.pozovna.com.ua/analitika/776-kupivlyaprodazh-v-merezhi-internet->

prava-spozhyvacha-obmin-tovaru.html.

3. Про затвердження Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями: Наказ міністерства економіки України від 19 квітня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.raga.gov.ua/laws/show/z1181-07>

4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991р. № 1023 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №30. – Ст. 379.

5. Проблеми здійснення купівлі через інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.pinchukfund.org/storage/students/works/2009/680.doc

6. Німко О. Б. Правове регулювання електронної комерції в Україні / О. Б. Німко // Економіка. Менеджмент. Государство и право. Фундаментальные и прикладные исследования: проблемы и результаты / Economy. Państwo i Prawo. Badania podstawowe i stosowane: wyzwania i wyniki. (30.08.2016 - 31.08.2016) – Zakopane: – 2016. – С. 27-31.

Божук І. І.

Студентка 2 курсу ННІ права Університету ДФС України, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Амеліна А.С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Університет ДФС України, м. Ірпінь, Україна

Проблеми та перспективи розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні

З нашої точки зору, дана тема є досить актуальною. Україна поставила собі за мету докорінно оновити суспільство, перебудувати господарський механізм і, врешті-решт, істотно поліпшити добробут народу. Для розв'язання цих завдань істотно значення має використання потужного науково-технічного потенціалу країни, зокрема такого невичерпного джерела, як технічна творчість, і вищою її рівня - винахідництва. Винахідництво - це одна з об'єктивно необхідних стадій у процесі перетворення науки на безпосередню продуктивну силу. В сучасних умовах суспільне виробництво не зможе успішно розвиватися й функціонувати без належного науково-технічного забезпечення, одним з яких є інтелектуальна власність.

Право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом м. Право інтелектуальної власності є непорушним м. Ніхто не може позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [1, ст. 418].

Органом, що здійснює організаційне забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності, є Державний департамент інтелектуальної власності, який є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства освіти і науки України відповідно до Положення про Державний департамент інтелектуальної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 997.

Також, вивчаючи дану проблему, потрібно звернутись до думки науковців, що розглядали схожі питання. Зокрема, Койтель Хейну, професор, директор Патентного бюро "Койтель", к.ю.н., Естонія, який проаналізувавши законодавство України у сфері охорони інтелектуальної власності зробив висновок про те, що:

" Эстонское законодательство немножко отличается от украинского, мы ведь несколько лет тому назад присоединились к европейской патентной организации и наши законы гармонизированы с европейским законодательством. Экспертиза наших товарных знаков должна учитывать европейские товарные знаки, которых насчитывается больше полмиллиона (600-700тыс.), так что все это довольно сложно. В общем, принципы охраны интеллектуальной собственности и в Украине, и во многих других странах довольно сходны и я думаю, что проблемы не в законодательстве, а в том, как применяют законодательство, потому что суды не всегда адекватно это делают и наказания иногда бывают не такими, какими должны быть при тяжелых нарушениях в сфере интеллектуальной собственности»[4].

Інший вчений, представник Республіки Молдова, Ольга Соколова багато років вивчала інститут інтелектуальної власності нашої держави, висловлювала думку про можливе об'єднання зусиль для досягнення спільної мети: «Україна, як і Республіка Молдова, провозгласила курс на сближение с ЕС, наш опыт можно как-то объединить для совместного создания единого унифицированного законодательства, которое будет эффективно защищать интеллектуальную собственность и соответствовать требованиям европейского законодательства, что позволит нам стать равноправными членами ЕС»[4].

Слід зазначити, що охорону інтелектуальної власності, виходячи із сучасних умов, треба збільшувати. Одним із можливих шляхів є збільшення відповідальності, яку передбачено у ст. 176, 177, 229 Кримінального кодексу України.

Саме тому інтелектуальне піратство, залишається одним з найбільш привабливих способів незаконного одержання доходів, попри пильну увагу уряду до заходів, спрямованих на запобігання виготовленню та розповсюдженню конфіскованої товарної продукції із використанням інтелектуального продукту (винаходів, промислових знаків, об'єктів авторського права і суміжних прав, селекційних досягнень, знаків для товарів і послуг тощо). [2]

На думку експертів, створення в Україні ефективної системи охорони інтелектуальної власності перешкоджають передусім недоліки правової системи країни. З нашої точки зору значну роль відіграє і пануюча в суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності, відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності.

Також у державному бюджеті слід передбачити належне фінансування витрат на розвиток інфраструктури охорони інтелектуальної власності, модернізацію технічної бази державних установ цієї сфери і впровадження в них новітніх інформаційних технологій [3, с. 40].

У сучасному світі Україна, на жаль, відноситься до технологічно відсталих країн. Відсутність єдиної державної стратегії побудови конкурентоспроможної економіки, заснованої на інноваціях, спричиняє відсутність зацікавленості вітчизняних промисловців до впровадження світових новацій.

І тому, на нашу думку, важливим є необхідність впровадження новітніх технологій, що розроблені українськими вченими та практиками, та які б забезпечувалися сучасною нормативно-правовою базою. Також, для вирішення цих проблем, Державним департаментом інтелектуальної власності слід ініціювати законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності», яким би удосконалювалася процедура набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел :

1. Цивільний кодекс України. Науково практичний коментар, 2008. К: Правова єдність – С. 118-130.
2. <http://www.yur-gazeta.com>.
3. О.П. Денисюк. Проблеми та перспективи розвитку охорони інтелектуальної власності в Україні. // Адвокат. – 2009. – № 7. – С. 40-51.
4. <http://www.intelvlas.com.ua>.

Сосницька Ю. Д.

Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Семенець О. І., асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Відповідальність за зловживання процесуальними правами

Реформування цивільного судочинства неможливе без вирішення проблеми зловживання цивільними процесуальними правами. Одним із недоліків цивільного процесу була відсутність детальної регламентації такого сегмента судової практики і норм процесуального права, як зловживання процесуальними правами, оскільки у попередній редакції кодексу лише декларативно зазначено про те, що особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. На сьогодні, серед основних засад цивільного судочинства окремо закріплений принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами [1].

Законодавчого визначення самого поняття «зловживання процесуальними правами» кодексом не передбачено, проте є «юридичним парадоксом», тим негативом і неминучим баластом, тією «платою за свободу», які супроводжують будь-яке правонадїлення [2].

Відповідно до ст.44 ЦПК в залежності від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема: 1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкодження розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення

інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи в якості відповідача (співвідповідача) з тією ж метою; 5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [3].

Аналіз положень дає можливість виокремити такі заходи відповідальності до осіб, які зловживають процесуальними правами: 1) повернення скарги, заяви, клопотання, якщо такі визнані зловживанням процесуальним правом; 2) забезпечення судових витрат, тобто внесення сторонами на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат у випадку, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; 3) покладення на сторону, яка зловживає процесуальними правами, судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору; 4) застосування заходів процесуального примусу у вигляді: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасового вилучення доказів для дослідження судом; штрафу; 5) винесення окремої ухвали.

Запровадження на законодавчому рівні заходів відповідальності повинно стимулювати учасників судового процесу добросовісно користуватися своїми процесуальними правами, однак не у всіх випадках такі заходи можуть застосовуватись та будуть ефективними. На мій погляд, серед зазначених заходів, такий вид відповідальності, як накладення штрафу, може вважатися найефективнішим, адже при правильному застосуванні даної норми, може забезпечити попередження зловживанням правами у майбутньому. Відповідно до ст. 148 ЦПК, суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід Державного бюджету України з відповідної особи штраф у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадку зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству. При цьому відповідно до ч. 2 цієї статті у випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, триваючого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів суд з урахуванням конкретних обставин стягує у дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи штраф у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. А відповідно до ч. 3 цієї статті у випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд, з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника. Проте, і тут є неточності та недоліки, оскільки, по-перше, не зрозуміло чому законодавець передбачає можливість стягнення штрафу як з учасника провадження, так і з його представника, по-друге, не визначено порядок виконання такої ухвали та чи зупиняє оскарження ухвали її виконання [3].

Як влучно зазначає Д. Д. Луспеник, накладаючи на сторону, яка допустила зловживання процесуальними правами, судовий штраф, суд повинен буде

звернути увагу на те, що у цивільному процесі, на відміну від кримінального, не встановлюються мотиви вчинення процесуального правопорушення та форма вини, оскільки це неможливо, бо такого процесуального інструментарію немає. При визначенні розміру судового штрафу необхідно буде враховувати лише можливий ступінь впливу санкції на правопорушника, тобто негативний ефект того, як ця санкція може вплинути на конкретну особу, а також тяжкість правопорушення для руху справи та майновий стан правопорушника, тобто має бути забезпечена індивідуалізація покарання [2].

Проаналізувавши вище зазначене, цивільний процесуальний штраф — це самостійна галузева відповідальність (цивільна процесуальна відповідальність) у вигляді заходу майнового впливу, встановленого ЦПК, і застосовується судом до осіб, котрі не виконали покладених на них конкретних процесуальних обов'язків в складі цивільних процесуальних правовідносин у справі. Наявність штрафної цивільної процесуальної відповідальності пояснюється диспозитивним характером норм ЦПК, які передбачають відповідальність за конкретні правопорушення і надають суду право самому вирішувати питання про необхідність застосування чи не застосування штрафу до конкретної особи за певне цивільно-процесуальне правопорушення. Таким чином, я вважаю, що слід доповнити ЦПК поняттям «зловживання правом», для того, щоб суд мав законні підстави для застосування такої санкції на правопорушників. Його можна визначити як форму реалізації суб'єктивного права всупереч його призначенню, за допомогою якої один учасник судового процесу навмисно або недбало заподіює шкоду іншим учасникам процесу. Законодавча регламентація даних питань зможе забезпечити: дисципліну учасників процесу, тобто добросовісне користування ними своїми правами та обов'язками; дотримання строків розгляду справи та права особи на своєчасний розгляд справи та відновити порушене право; надасть можливість суддям законно впливати на поведінку учасників судового процесу для зменшення створенням перешкод в процесі розгляду справи.

Список використаних джерел:

1. Голубева, Н. Ю. коментар до проекту Закону про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів № 6232 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kievskiyud.od.ua/press-department/all-news/4791-komentar-do-proektu-tspk-zlovzhivannya-tsilvnilnimitrotsesualnimitpravami>.
2. Луспенік Д. Д. Судовий Вісник №12 (140) [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pres-centr/news/412607/>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 24.02.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/paran7073#n7073>.

Юенко Д. І.

Студентка 3 курсу ІПКОЮ НЮУ і м. Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Заботін В. В., асистент кафедри цивільного процесу НЮУ і м. Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Чи є правомірною обов'язковість досудового врегулювання цивільних спорів?

Свочасність розгляду і вирішення цивільних справ є однією зі складових завдань цивільного судочинства. Саме тому на виконання завдань «Стратегії реформування судочинства, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» важливо здійснити підвищення ефективності правосуддя та оптимізацію повноважень судів різних юрисдикцій: розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації і посередництва, розширення переліку категорій справ, які можуть вирішуватися третейськими судьями або розглядатися судами у спрощеному провадженні[2].

Стаття 124 Конституції України в редакції від 30.09.2016 зазначає, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Це також знайшло своє відображення в статтях 4, 5, 17 нової редакції ЦПК[1;5].

Разом з тим, виходячи зі статті 55 Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень, протиправних посягань. Також слід враховувати положення п.3 Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002 (справа про досудове врегулювання спорів), де зазначено, що кожна особа має право вільно обирати не заборонений законом засіб захисту прав і свобод, у тому числі і судовий захист. Зазначені у статті 124 Конституції України принципи забезпечують здійснення конституційного права на судовий захист, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України). Отже, наведена норма не містить застереження щодо допустимості судового захисту тільки після досудового врегулювання спору та неприпустимості здійснення правосуддя без його застосування.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення правосуддя, порушує право особи на судовий захист. Можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Виходячи з необхідності підвищення рівня правового захисту держава може стимулювати вирішення правових спорів у межах досудових процедур, однак їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту[3].

З вищевказаного вбачається, що виникає розбіжність між положеннями Конституції та Рішенням Конституційного Суду України. Однак рішення і висновки останнього не можуть мати характеру нормативно-правових актів. Застосування положень Конституції і законів України, щодо яких Конституційним Судом України дано офіційне тлумачення, можливе лише з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України, викладених у відповідних рішеннях. Акти Конституційного Суду України, в яких він дає своє розуміння положень Конституції і законів України, умовно можна вважати їх складовою частиною. Застосування відповідних норм на практиці здійснюється з урахуванням позиції органу конституційної юстиції з відповідного питання. Відповідно до ст. 151-2 Конституції України рішення та висновки, ухвалені

Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені[1; 6].

Варто зазначити, що у пункті 1 частини першої Закону України № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. зазначено, що: «Україна повністю визнає на своїй території без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції». Таке законодавче визнання обов'язкової юрисдикції Європейського суду з прав людини зумовлює вивчення його практики та застосування національного законодавства з урахуванням позиції суду, оскільки саме в рішеннях Європейського суду з прав людини розкривається зміст більшості положень Конвенції.

Звернення до несудових органів для вирішення спорів розглядається у практиці Європейського суду з прав людини як відмова від права на доступ до суду, що, без сумніву, має переваги для заінтересованої особи, а також для відправлення правосуддя, та не суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за умови, що така відмова допускається і зроблена вільно та недвозначно (Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Oberschlick v. Austria», 16 May 1995, no. 23727/94, § 51). Поряд з цим, слід відрізнити добровільний та обов'язковий арбітраж. Якщо арбітраж є обов'язковим відповідно до вимог законодавства і сторони зобов'язані передати свою справу на розгляд арбітражу, останній обов'язково повинен дотримуватися гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, адже він вважається «судом», а звернення до нього не розглядається як відмова від доступу до суду (Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Regent Company v. Ukraine», no. 773/03, § 54, 03 April 2008).

У випадках поширення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на добровільний арбітраж, Європейський суд з прав людини зазначив, що держава може бути відповідальною за дії арбітра лише у тому випадку і такою мірою, якою національні суди зобов'язані втрутитися у розгляд справи в арбітражі (Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Rychetsky c. La Suisse», 11 July 1989, no. 12759/87). Також у справі «Jakob Boss Sohne KG v Germany», 02.12.1991, no. 18479/91 зазначається, що обов'язок держави не повністю виключається, оскільки арбітражне рішення має визнаватись судами та останні надають ним виконавчої сили. Отже, суди здійснюють відповідний контроль та гарантують справедливість та правильність арбітражного розгляду, який вони мають забезпечувати відповідно до фундаментальних прав[4].

Таким чином, проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини у справах щодо розгляду справи в арбітражі, можна дійти висновку, що він вважає такий порядок врегулювання спорів відмовою від права на справедливий судовий розгляд в аспекті передачі на розгляд справи несудовому органу, який відповідає розумінню терміну «суд» в практиці Європейського суду з прав людини.

Отже, розв'язання питання щодо правомірності обов'язкового досудового врегулювання цивільних спорів обумовлюється необхідністю вирішення розбіжності між Конституцією України та Рішенням Конституційного Суду

України. До такого порядку вирішення спорів слід ставитись як до системи, що існує поряд з системою правосуддя, яка при цьому не замінює її і не конкурує з нею. Проте особливим є те, що досудове вирішення справи є правом, а не обов'язком особи, яка потребує захисту. Суб'єкти правовідносин можуть використовувати досудовий порядок врегулювання цивільних спорів як додатковий засіб правового захисту. Це положення не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 (ред. від 30.09.2016) № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. Режим доступу - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
3. Справа про досудове врегулювання спорів: Рішення Конституційного Суду України від 09.07.2002 N 15-рп/2002. Режим доступу - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>.
4. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві: монографія / О. С. Ткачук. – Х. : Право, 2016. - 600 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: проект. - Режим доступу - http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4T400A.html
6. Цимбалістий Т. О. Рішення Конституційного Суду України в справах про офіційне тлумачення Конституції і законів України: проблеми правової природи / Т. О. Цимбалістий // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: 36. наук пр. У 2-х частинах. – Частина перша / За за г. ред. В. М. Олуйка. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2008. – 356 с. (С. 173-176).

Довгалоук В. С.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблематика законодавчого регулювання спадкового договору

Сьогодні питання спадкового договору є не досить вивченим, адже це порівняно новий інститут цивільного права, який з'явився разом з прийняттям у 2003 році нового Цивільного кодексу України (далі ЦКУ). В науковій літературі його оцінили як абсолютну новелу, раніше не відому ні Цивільному кодексу Української СРР 1922 р., ні Цивільному кодексу Української РСР 1963 р., ні іншим законодавчим актам. Певна річ, що як і будь-яке нове явище, спадковий договір представники юридичної доктрини сприйняли неоднозначно, між вченими виникало і до сьогодні виникає багато дискусій з приводу цього виду договору.

У ст. 1302 ЦКУ зазначено, що за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача

[1]. Проаналізувавши вищевказану статтю, випливає, що у визначенні спадкового договору лише згадується про те, що набувач зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача), а у разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. При цьому не вказується ні на те, про які розпорядження йдеться, ні на те, у якому обсязі (повністю чи частково) майно відчужувача переходить до набувача. Отже, і одну, й іншу умови сторони можуть визначити на свій розсуд, що на нашу думку являється неабиякою прогалиною і може викликати багато проблем на практиці. Слід звернути увагу й на те, що ні в ст. 1302 ЦКУ, ні в інших нормах не конкретизовано, яке майно може бути предметом договору, тому вважається, що будь-яке коштовне (яке має значну цінність) майно (як рухоме, так і нерухоме) може бути предметом договору.

Особлива правова конструкція спадкового договору концентрує нашу увагу і на дуалістичності правової природи цього інституту, яка виражена, з одного боку, в його договірній – зобов'язальному характері, а з другого – в особливому характері спадкового наступництва [2, с. 510]. Тому до цього часу науковці не можуть знайти виходу з цієї ситуації і остаточно визначити чи спадковий договір є інститутом спадкового або ж все таки зобов'язального права.

Відповідно до ч. 2 ст. 1306 ЦКУ України, спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором [1]. Проте, на наш погляд, це є певною колізією, яка потребує вирішення, адже спадковим договором, не може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого з подружжя, бо спадковий договір не є підставою спадкування, а отже, й один з подружжя не може встановити шляхом укладення спадкового договору право спадкування на користь другого з подружжя. Згідно з цивільним законодавством право спадкування може бути встановлене лише шляхом вчинення заповіту.

Питання про підстави розірвання спадкового договору також є проблемним м. Законодавець у ст. 1308 ЦКУ зазначив, що спадковий договір може бути розірваний судом за вимогою відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень, а також за вимогою набувача за неможливості виконання розпоряджень відчужувача [1]. Водночас С. Мазуренко зазначає, що «спадковий договір може бути розірваний за вимогою відчужувача або набувача лише у судовому порядку» [3, с. 112]. Законодавець не передбачив іншої можливості розірвання договору. Неможливо розірвати спадковий договір за згодою сторін або припинити виконання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язань. Відчужувач має право звернутися до суду з позовом про розірвання спадкового договору у випадку неналежного виконання його умов набувачем м. У такому разі суд повинен керуватися загальними положеннями виконання договірних зобов'язань. Відчужувач має право вимагати повернення права власності на майно, що було ним передано за спадковим договором м. Якщо ж після смерті відчужувача набувач не виконав умови договору, «виконавець» спадкового договору або нотаріус, покликані здійснювати контроль за виконанням спадкового договору, можуть звернутися до суду з позовом про розірвання договору».

Здається, що, розглядаючи питання про розірвання спадкового договору, необхідно враховувати не лише підстави, зазначені спеціальними нормами, а й

загальні (ст. 651, ст. 652 ЦК), оскільки у ст. 1308 ЦКУ, що встановлює підстави розірвання спадкового договору, немає заборони на його розірвання на загальних підставах.

З огляду на це В. Васильченко вважає, що, крім передбаченої ст. 1308 ЦКУ можливості розірвання договору лише в судовому порядку, варто розширити коло таких підстав. Автор зазначає, що, по-перше, немає жодних сумнівів стосовно того, що сторони за досягнення обопільної згоди можуть розірвати договір у будь-який час за взаємною домовленістю. По-друге, сторони можуть його скасувати, уклавши в нотаріуса новий спадковий договір. Логічним є і припинення спадкового договору у разі визнання спадкоємця винним у вчиненні дій, які є підставою для усунення його від спадкування. Якщо договір укладено з участю подружжя, то також немає жодних заперечень щодо можливості його припинення шляхом складання в майбутньому спільного заповіту подружжя. Спадковий договір може бути припинено за позовом зацікавленої сторони у разі припинення або визнання шлюбу недійсним, а також за недотримання сторонами під час його виконання вимог закону, передбачених главою 16 ЦКУ [4, с. 37].

Враховуючи вищевикладений матеріал та детально проаналізувавши Книгу шосту ЦКУ «Спадкове право» ми можемо зробити наступні висновки. По – перше, необхідне проведення подальших перспективних розвідок з досліджуваної проблеми у напрямі вдосконалення понятійного апарату інституту спадкового договору, чіткого визначення кола прав та обов'язків сторін, зазначення конкретного предмету даного договору. По – друге, вважаємо за доцільне визнати спадковий договір як окремий самостійний вид спадкування і внести відповідні зміни до ст. 1217 ЦКУ, яку слід викласти у такій редакції: «Спадкування здійснюється за заповітом, за спадковим договором або за законом». На нашу думку, таке вдосконалення правових норм призведе до зменшення прогалин у цивільному законодавстві та розв'яже низку проблем правозастосовчого характеру.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
2. Панченко М. І. Цивільне право України: навч. посіб. / М. І. Панченко – К.: Знання, 2005. – 583 с.
3. Мазуренко С. Особливості укладення спадкового договору / С. Мазуренко // Право України. – 2004. – № 2. – С. 111 - 114.
4. Васильченко В. Спадковий договір: деякі міркування з приводу нормотворчості / В. Васильченко // Підприємство господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 34 - 37.

Пономаренко Н. С.

Студентка 3 курсу Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Купчєня Л. І., кандидат юридичних наук, викладач Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Окремі правові питання пов'язані з реалізацією права на спадкування особами, які не досягли повноліття

Спадкове право являє собою сукупність правових норм, що встановлює порядок переходу прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) за правом спадкування до однієї або кількох осіб (спадкоємців). Питання спадкування впродовж багатьох років було і є актуальним з позиції його дослідження, розвитку та вдосконалення, оскільки стосується особистих інтересів кожної людини.

Згідно з ЦК України спадкування здійснюється двома шляхами: за заповітом і за законом. У повсякденному житті перевага надається спадкуванню за заповітом, оскільки воно безпосередньо пов'язане із повноваженнями власника – правом розпорядження. Заповіт, як особливий вид правочину передбачає правові наслідки, які пов'язані як зі смертю заповідача, так і з волею осіб, які названі у ньому спадкоємцями.

Однак право на заповіт має не кожен, а лише фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність (ст. 1234 ЦК України), тобто:

- 1) особа, яка досягла 18 років;
- 2) особа, яка не досягла повноліття, але вступила у шлюб, який належно зареєстровано або була записана батьком або матір'ю дитини;
- 3) особа, яка досягла 16 років, працює за трудовим договором;
- 4) особа, яка досягла 16 років та зареєстрована як приватний підприємець [1].

На нашу думку, реалізація цих положень потребує вирішення ряду проблемних питань: чи не обмежує ЦК України права неповнолітніх осіб стосовно можливості укладення заповіту; чи відповідає ця норма ЦК України вимогам міжнародного права щодо дотримання прав людини тощо.

Заповідач (особа, яка залишає після своєї смерті заповіт) у заповіті має право призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Також він має право без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом (крім осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині).

З приводу правового режиму майна членів сім'ї в Україні І. Жилінкова зауважує, що неповнолітні мають право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, іншими доходами, і, відповідно, "передача такого майна за заповітом є одним із способів такого розпорядження" [2, с. 23]. Як бачимо, у даному випадку, виникає колізія: з одного боку, неповнолітній має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, а, з іншого – у нього немає можливості розпорядитися зазначеними коштами шляхом складання заповіту. На думку деяких науковців, неповнолітні у віці від 14 до 18 років мають право заповідати свій заробіток, стипендію, авторський гонорар, майно набуте за рахунок цих джерел, оскільки законодавець надає їм можливість розпоряджатися ними; даний аргумент можна використати, надаючи таку ж можливість складати заповіт малолітнім віком до 14 років щодо належних їм грошових вкладів [3, с. 155].

Процес прийняття спадщини неповнолітньою дитиною має певні особливості безпосередньо при заведенні спадкової справи та при видачі свідоцтва про право на спадщину.

По-перше, спадкування є інститутом, в якому спадкоємець вважається власником спадкового майна з моменту відкриття спадщини (за загальним

правилом, спадкоємець, який бажає прийняти спадщину має особисто подати нотаріусу протягом 6 місяців заяву про прийняття спадщини). Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцями, які прийняли спадщину, строком не обмежена. Тому отримання свідоцтва про право на спадщину є правом спадкоємця, яке він може здійснити у будь-який час.

По-друге, дитина вважається такою, що прийняла спадщину, навіть якщо на момент смерті спадкодавця проживала окремо. Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків, усиновлювачів, піклувальника і органу опіки та піклування [3, с. 168].

Законодавством встановлено, що заповіти малолітніх є недійсними, оскільки ним визначені досить жорсткі межі самостійності даної категорії осіб цивільного права. Таким чином, неповнолітні не мають права скласти заповіт, навіть якщо на це є згода піклувальника.

Доцільно провести порівняльний аналіз правової регламентації спадкування у роботах вітчизняних і зарубіжних учених.

Зокрема, у США право на укладення заповіту виникає з досягненням повноліття (18 років). Але окремі штати, наприклад Джорджія, встановили більш ранній вік, з якого можна скласти заповіт – 14 років. Закони та судова практика вимагають, щоб заповідач був компетентним, тобто розумів, що він робить, і визнають недійсними заповіти, складені недієздатними, душевнохворими особами, а також вчинені із застосуванням насильства, погрози, обману, помилки тощо [4, с. 425]. Аналогічне положення міститься у англійському законодавстві щодо моряків – під час плавання та військовослужбовців, які можуть скласти заповіт з 14 років. Військовослужбовці, які перебувають на дійсній службі, а також моряки в умовах далекого плавання, мають право укладати усні заповіти в присутності свідків або письмові заповіти без підписання чи посвідчення їх свідками [5, с. 245].

У свою чергу, ЦК України передбачено, що повна дієздатність фізичної особи може виникнути і до досягнення нею 18-ти років: при завчасній реєстрації шлюбу на підставі рішення суду; внаслідок укладення трудового договору; народження дитини; при бажанні займатися підприємницькою діяльністю [1].

На відміну від України за нормами Французького цивільного кодексу (ст. 967) заповітом визнається будь-який документ, зі змісту якого очевидна воля особи вчинити заповідальне розпорядження. Зокрема, право скласти заповіт має особа, яка досягла повноліття або емансипована неповнолітня особа, котра досягла 16 років. Неемансиповані неповнолітні, що досягли 16 років, можуть скласти заповіт на 1/2 частину майна, яке належить їм на праві власності, і яким вони можуть розпоряджатися тільки по досягненню повноліття. Питання визначати долю майна таких осіб вирішується органами опіки та піклування, а за певних обставин – і судом [6]. Таким чином, заповідальна дієздатність співвідноситься з поняттям повної дієздатності, яку неповнолітні отримали на законних підставах, адже у ЦК України прямо зазначено, що повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки.

У Німеччині основним нормативно-правовим актом, який регулює спадкові правовідносини, є Німецький цивільний кодекс, відповідно до якого заповіт може укладати особа, що досягла 16 років. Недійсним буде заповіт,

укладений особою, котра внаслідок душевної хвороби не спроможна зрозуміти та оцінити значення розпоряджень, які в ньому містяться. Неповнолітні особи (від 16 до 18 років) можуть складати заповіт лише у вигляді усної заяви чи передачі письмової заяви нотаріусу [6].

Таким чином, можна говорити про те, що питання спадкування за заповітом неповнолітніх потребує подальшого вдосконалення в сучасних соціально-економічних умовах. Адже воно є важливим на сучасному етапі життя для кожного з нас. Зокрема, потребує удосконалення сучасна нормативна база України щодо спадкових відносин, яка має адаптуватися до законодавства країн Євросоюзу. Нашій державі доцільно було б запозичити досвід з країн Євросоюзу з правових питань, які пов'язані з реалізацією права на спадкування особами, які не досягли повноліття, а саме, щоб неповнолітня особа, котра досягла 16 років мала право на складання заповіту.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України, від 16 січня 2003 року 435-IV // Відомості Верховної Ради – 14.10.2014 р.
2. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. док. юрид. наук. – Харків, 1999. – 25 с.
3. Цивільне право України Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 2. – 640 с.
4. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. – К.: Видавництво: Україна, 1999. – С. 419 – 428.
5. Цивільне право України : Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К.: Істина, 2003. – 761 с.
6. Основные институты гражданского права зарубежных стран: Сравнительно-правовое исследование. – М.: Норма, 2000. – 570 с.

Голод О. О.

Студент 2 року навчання ОР «Магістр», юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Заярний О. А., кандидат юридичних наук, доцент юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка.

Електронні торговельні майданчики: поняття, сутність та особливості застосування при укладанні договорів купівлі-продажу

Останніми роками значна кількість договорів купівлі-продажу між фізичними особами укладається на таких веб-сайтах, як аукро та eBay. Сьогодні купівля товару через Інтернет залишається ризикованою, та переваги у вигляді суттєвої економії коштів чи отриманні ексклюзивної речі з-за кордону зумовлюють велику кількість укладання таких правочинів. Випадки неодноразового порушення договірних зобов'язань, укладених в Інтернеті, залишаються безкарними. Правильне розуміння природи відносин сприятиме ефективному правозастосуванню, правотворчій діяльності та приведення у відповідність вітчизняного законодавства до норм міжнародного права.

В першу чергу потрібно окреслити правовий статус такої категорії веб-сторінок, а також виробити форму і зміст правочинів, які укладаються з їх використанням, встановити правила та особливості проведення електронних

торгів. В майбутньому ці теоретичні здобутки послугують для удосконалення методів забезпечення необхідної поведінки учасників правовідносин електронної торгівлі відповідно до тенденцій розвитку інформаційних технологій та приватних інтересів.

В зарубіжних країнах таких, як Австралія та США, замість системи електронних торгів використовується термін online marketplace чи electronic platform, зокрема є вдалим його визначення в рішенні суду США у справі Tiffany (NJ) Inc. v. eBay Inc.: «Internet-based marketplace that allows those who register with it to purchase goods from and sell goods to one another. It "connect buyers and sellers and enable transactions, which are carried out directly between members» [4].

В Україні нормативного закріплення «електронної торгової площадки» чи «електронних майданчиків» нема. Також терміном «електронний майданчик» у 2014 році почав оперувати і Кабінет Міністрів України у постанові від від 12 лютого 2014 р. № 44, але акт не набрав законної сили. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 20.05.2015 № 501-р також зустрічається «електронний майданчик» щодо проведення експерименту по здійсненню державних закупівель он-лайн. На основі розпорядження діє Порядок проведення експерименту із застосування електронних засобів під час здійснення переговорної процедури закупівлі, затверджений наказом Міністерства оборони України від 12.06.2015 № 257, який дає визначення електронного майданчику.

Проаналізувавши регламенти, ліцензійні угоди та порядок електронного проведення закупівель, можна дійти висновку, що найчастіше поняття «електронний майданчик (площадка)» застосовують у вузькому розумінні, як апаратно-програмний комплекс (програмне забезпечення), яке є частиною системи, функціонує в Інтернеті за певною веб-адресою, забезпечує здійснення договорів та участь суб'єктів у договірних відносинах.

Для правозастосовних цілей наведене визначення вбачається досить звуженим, оскільки майданчик виділяють як певне «місце» у кіберпросторі (веб-сторінку), де сторони можуть укласти договір [2]. Набагато доцільніше включити до поняття електронного майданчика (електронної площадки) апарати та електронні обчислювальні машини, підключені до Інтернету, на яких міститься програмне забезпечення та обробляються дані веб-сторінок. Держателем комплексу є оператор або адміністратор, він же його обслуговує. Таке визначення більш вдале для чіткого виокремлення предмету правового регулювання у реальному матеріальному світі за допомогою прив'язки електронної площадки до місця знаходження електронних обчислювальних машин, інших технічних апаратів. Позитивною ще являється можливість покласти на адміністратора права чи обов'язки щодо утримання електронного майданчику або притягнути його до відповідальності за порушення законодавства при проведенні електронних публічних торгів.

Щодо юридичної сторони процесу торгівлі, то Ebay у ліцензійній угоді користувача позиціонується як інтернет-аукціон. Дійсно, на ньому можна розмістити лот, а його ціна визначається ставками покупців, однак передбачені також і функції купівлі товару за фіксованою ціною, тобто вже не можна говорити про спосіб продажу виключно як аукціон.

Процедура проведення електронних торгів, укладання, оплати, виконання договорів купівлі-продажу товарів передбачається різними документами (далі - правила). Наприклад, на зарубіжних електронних майданчиках правила зазвичай

сформульовані у ліцензійній угоді (eBay), в Україні вони передбачені у публічному договорі про надання послуг (aukro) або регламентом (портал «Держзакупівлі.онлайн»). Правила мають важливе значення при регулюванні відносин між учасниками торгів і між учасниками та адміністратором, вони обов'язкові до виконання сторонами угоди, якою вони закріплені.

Оператори у правилах відображають як загальні умови торгів, так і унікальні, притаманні лише їх електронному майданчику. Із суті та природи електронних площадок формулюємо характерні особливості процесу торгівлі:

1. По суті місця проведення торгів нема, але місцем укладення договору за ст. 647 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) є місце проживання фізичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір [1, с. 125].

2. Учасниками відносин можуть бути фізичні та юридичні особи. Це найбільша відмінність від вже згаданих електронних майданчиків, на яких проводяться державні закупівлі, бо там суб'єктами є лише суб'єкти підприємницької діяльності. Фізичні особи без статусу підприємця не здійснюють комерційну господарську діяльність, а отже, на електронні угоди між ними не розповсюджується дія нового Закону України «Про електронну комерцію» [3, с. 70]. Регулювання на законодавчому рівні таких приватноправових відносин здійснюється лише загальними положеннями про купівлю-продаж ЦК України.

3. Для користування торговельною площадкою в обов'язковому порядку потрібна реєстрація, під час якої особа фактично набуває статусу учасника відносин, адже відбувається погодження з умовами правил, які встановлюють права і обов'язки осіб.

4. Розміщення оголошення про продаж товару за фіксованою ціною завжди є публічною офертою. Адресована невизначеному колу осіб пропозиція укласти договір містить усі істотні умови договору купівлі-продажу і виражає намір оферента вважати себе зобов'язаним, у разі її прийняття учасником торгів через конклюдентні дії по оплаті товару у визначений спосіб.

5. Адміністратор торговельної площадки не є стороною у договорі і не несе відповідальність за зобов'язання сторін. Оператор сам визначає об'єм своєї відповідальності за зобов'язання сторін угоди купівлі-продажу і виступає в цьому випадку, як поручитель. Порука як засіб забезпечення виконання зобов'язання повинна чітко передбачатися у правилах.

6. Оператор торговельної площадки вправі вирішити спір між сторонами договору. Правила часто передбачають право адміністратора вирішувати спори між сторонами договору, виступаючи при цьому додатковою гарантією захисту порушених прав покупця. В розпорядженні адміністратора низка методів впливу на продавця, таких як: блокування на торговельному майданчику, звернення стягнення на електронний гаманець продавця на електронному майданчику та інші засоби, передбачені Правилами і не заборонені законодавством України.

Важливо, що при укладенні договору на електронній торговельній площадці відсутній єдиний документ, який би містив реквізити сторін, істотні умови договору і передбачений законодавством засіб посвідчення електронного документу сторонами. Реальне волевиявлення покупця виражається у конклюдентних діях по оплаті товару у визначений спосіб, що вже є початком виконання угоди. В базі даних торговельної площадки зберігається інформація про оплату товару продавця, а також його логін чи ім'я, але це не буде вважатися письмовою формою правочину.

Отже, відносини з купівлі-продажу товарів за допомогою електронної площадки передбачають ряд важливих особливостей, які необхідно враховувати при загальнодержавному або локальному регулюванні. В українських правових реаліях найдодільніше правила ведення торгів передбачати у публічному договорі надання послуг між адміністратором і учасником торгів. Державі ж в особі Кабінету Міністрів України необхідно затвердити Типовий договір про використання електронних торговельних площадок.

Список використаних джерел:

1. Жилінкова І. Правове регулювання інтернет-відносин / І. Жилінкова // Право України. – 2003. – № 5. – С. 124 – 128.

2. Мережко О. О. Міжнародне приватне право в кіберпросторі [Електронний ресурс]: Стаття / Болонський процес. Автоматизація учебного процесса - Офис методиста – Режим доступу: <http://www.office-metodist.com.ua/e-commerce/resource.php?id=722&rus=rus>

3. Мілаш В. С. Правові аспекти укладення договорів суб'єктами господарювання в мережі інтернет / В. С. Мілаш // Вісник господарського судочинства. – 07/2011. – № 4. – С. 67-78.

4. Tiffany (NJ) Inc. v. eBay, Inc., 576 F. Supp. 2d 463 – Dist. Court, SD New York 2008 [Електронний ресурс]: рішення районного суду міста Нью-Йорк –2008 – Режим доступу: https://scholar.google.com/scholar_case?case=11938085968507330131&hl=uk&as_sdt=0

Степанченко О. С.

Студентка 6 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету України ім. Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент, Національного юридичного університету України ім. Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Розмежування договору факторингу і відступлення права вимоги

Відносини суб'єктів господарювання в сучасних умовах мають декілька характерних особливостей: з одного боку, такі відносини за своєю економічною та організаційною природою стають дедалі складнішими, а з іншого – варто зауважити тенденцію до міжнародної та регіональної уніфікації таких відносин. Певно, за таких обставин цілком зрозумілим є намагання держав, зокрема й України, посилити свій вплив у сфері регулювання господарських відносин, зменшити диспозитивний та збільшити імперативний аспект такого регулювання.

Інститут відступлення права вимоги, зокрема і грошової, існував ще у римському праві, де договірні відносини, які ґрунтувалися на такому відступленні, мали назву «цесії» [1]. Однак у сучасних умовах механізм відступлення права вимоги за грошовим зобов'язанням суттєво ускладнився. Це пов'язано з тим, що відступлення права вимоги за такими зобов'язаннями розглядається законодавцем не лише як класична цесія, а за певних умов і як факторинг – відносно нова договірна форма, що має спеціальний суб'єктний склад.

До прийняття нового ЦК України, який набрав чинності з 1 січня 2004 р., в українському законодавстві не існувало поняття такого правового інституту, як факторинг, хоча операції під назвою «факторинг» здійснювалися суб'єктами господарювання вже з середини 90-х років ХХ ст. У ЦК УРСР 1963 р. база для обслуговування факторингових операцій містилась у главі 17 « Уступки вимоги і перевід боргу» [2].

За договором факторингу, визначеному в ст.1077 чинного ЦК, одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Окрім положень ЦК України, визначення факторингу є також у Господарському кодексі України. Отже, факторинг (від англ. factor – фінансовий агент, посередник) являє собою операцію з придбання (одержання) спеціальним суб'єктом (факторинговою компанією, банком) права на стягнення боргу .

Дослідження питання правової природи фінансування під відступлення права грошової вимоги потребує проведення порівняльного аналізу юридичних ознак окремих, близьких за змістом до факторингу, інститутів.

Необхідно звернути увагу на певні відмінності цієї від договору факторингу.

1. Відносини за договором фінансування під відступлення грошової вимоги здійснюються у підприємницькій діяльності, а застосування цієї можливе у різних сферах життєдіяльності.

2. Уступка належних кредитору прав може бути здійснена за правочином (відступлення вимоги) та на підставі закону. Факторингові відносини ґрунтуються виключно на договорі. Предметом цієї є безпосередньо уступка права вимоги, яка може мати будь-який характер.

3. Предметом факторингу є фінансування (кредитування) однієї особи іншою у рахунок відступлення останньою грошової вимоги цієї особи до третьої сторони (при цьому вимога повинна бути тільки грошовою), а також інших дій (наприклад, надання послуг з інкасування дебіторської заборгованості своїх клієнтів).

4. Якщо ця є відплатною, кошти передаються новим кредитором первісному кредитору в оплату придбаного майнового права. Факторинг передбачає іншу послідовність правових дій : грошова вимога або відступається в обмін на передані кошти або передається як засіб забезпечення виконання зобов'язання за іншим договором м.

5. За цесією уступається право, що у момент укладення правочину вже належить кредитору на підставі зобов'язання. Договір факторингу може передбачати як відступлення дійсної вимоги, так і відступлення вимоги, що виникне в майбутньому.

6. Сторонами у цієї можуть бути будь-які особи. Фактором (однією із сторін договору факторингу) може бути банк або інша фінансова установа, що має ліцензію на здійснення такої діяльності .

7. Договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості між клієнтом та боржником про заборону відступлення права грошової вимоги або його обмеження. У цьому разі клієнт не звільняється від зобов'язань або

відповідальності перед боржником у зв'язку із порушенням клієнтом умови про заборону або обмеження відступлення права грошової вимоги.

8. Переуступка права вимоги після укладення цієї допускатється незалежно від наявності спеціальної домовленості сторін. Подальше відступлення грошової вимоги фактором іншому фінансовому агенту можливе лише за наявності домовленості між сторонами про це. При цесії повернення новим кредитором попередньому кредитору сум, отриманих від боржника не передбачене. Фактор за певних обставин зобов'язаний повернути отримані від боржника грошові суми своєму клієнту [3].

Таким чином, договір факторингу це - правочин з надання фактором комплексних послуг із фінансування клієнта грошовими коштами під зобов'язання відступлення його права грошової вимоги до боржника.

Список використаних джерел:

1. Бичкова С.С. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: навчальний посібник / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін. [За г. ред. С.С. Бичкової] – К.: КНТ, 2006. – 498 с. – с. 341-348.

2. Маріц Д.О. Цивільно-правовий договір: правова природа та юридичні ознаки / Д.О. Маріц // Держава та регіони: Серія: Право – 2009. – № 3. – С. 21-24.

3. Чапичадзе Я.О. Договір факторингу Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право [автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук] Харків –2000. – 21 с.

Кудра А. В.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право», ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Поняття, принципи та мета медіації

На сьогоднішній день обрана мною тема не є новою. Але вона досить актуальна, оскільки останнім часом суспільство стикається зі все більшою кількістю різних конфліктів і переважністю судової системи. І тому виникла необхідність пошуку альтернативного способу врегулювання конфліктів. Одним з таких способів в умовах модернізації суспільства і правової системи є інститут медіації. Інститут медіації, який останнім часом заробив солідарну репутацію в західних країнах, викликає все більшу зацікавленість в Україні. Медіація, як альтернативна форма вирішення спорів широко застосовується в усьому світі, насамперед це в США, в Австралії та Європі.

Розглянемо, що ж собою представляє медіація. Термін «mediation» у перекладі з англійської мови означає посередництво. Відповідно до словника іноземних слів, «медіація» (від лат. «mediatio») розглядається саме як посередництво третьої сторони у спорі, в якому сама вона не бере участі [1]. Медіація з'явилася та почала розвиватися в її сучасному розумінні в другій половині ХХ століття. Перші її прояви були в країнах англо-американського права: в США, Великій Британії, Австралії. Потім поступово почала поширюватися і в інших державах Заходу. В Європі вона з'явилася на початку 80-х років. Особливо активно вона розвивалася у сфері ювенальної юстиції [1], яка

складовою ювенального права і виступає як система теоретичних та прикладних знань про традиції, сучасний стан та перспективи правового регулювання суспільних відносин за участю дітей та молоді, про правове забезпечення умов виживання, належного розвитку та соціалізації підростаючого покоління. [2]

Медіація – це не формалізована, але чітко структурована процедура позасудового вирішення конфліктів з допомогою нейтрального посередника – медіатора, який супроводжує процес медіації. Він, застосовуючи певну техніку ведення переговорів, допомагає сторонам самостійно знайти рішення яке їх задовольняє. Але сам медіатор у прийнятті цього рішення не бере участі [3].

Процедура медіації має добровільний характер, а не обов'язковий. Сторони, в будь-який час, можуть за власним бажанням припинити чи навпаки продовжити медіацію. Вони самі або приходять якоюсь згоди або ні. Ніхто не приймає рішень окрім їх самих.

Однією з основних умов такої процедури як медіація є конфіденційність. Тобто, усе, що відбувається під час медіації, є таємницею і ні в якому разі не повинне розголошуватися.

Медіація, альтернативний шлях врегулювання спорів, охоплює широке коло питань. Насамперед це ті, які пов'язані з економічними, фінансовими або особистими інтересами сторін.

Роль медіатора у цьому процесі значно відрізняється від ролі консультанта чи адвоката. Він зобов'язаний зберігати в таємниці всю отриману інформацію та бути нейтральним. Також він не може виступати свідком у суді, що і захищає приватні інтереси сторін. Його робота повинна бути орієнтована на досягнення угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор відповідальний за сам процес медіації, він контролює його. Але він, на відміну від судді, не виносить жодних рішень. Основне завдання я медіатора полягає у підтримці сторін на шляху до розробки ними їх власного рішення.

Існують різні підходи до визначення функцій медіатора. Його роль може обмежуватися лише функцією сприяння. Тобто він допомагає конфліктуючим сторонам налагодити комунікацію між собою і провести переговори, які їм самим і потрібні. В той же час поряд із функцією сприяння є, так звана, оцінювальна функція. Це означає, що медіатор, проаналізувавши спір, може надати сторонам свою оцінку, донести до них своє бачення ситуації. Однак, висновок медіатора з даного спору не зобов'язує сторони до відповідних кроків.

Медіація, як і будь-який інший вид діяльності, здійснюється на основі певних принципів. Основними принципами процедури медіації є [3]:

Добровільність.

Така процедура як медіація є повністю добровільною. Ніхто не може насильно примусити сторони скористатися медіацією або хоча б спробувати це зробити. Це добровільний процес, в результаті якого сторони прагнуть досягти справедливої та чесної угоди. Також добровільність проявляється в тому, що учасник на будь-якому етапі може вільно вийти з процесу медіації. Послуги медіатора протягом усієї процедури приймаються обома сторонами добровільно.

Необхідно відзначити, що принцип добровільності діє як у відношенні сторін, так і до медіатора. У відношенні медіатора цей принцип проявляється в праві медіатора відмовитися від вступу в процедуру і (або) в будь-який момент вийти з процедури.

Принцип добровільності є основоположним початком організації та проведення медіації.

Конфіденційність.

Дотримання конфіденційності медіації є професійним обов'язком медіатора [4]. Він не має права розголошувати сам хід і результати роботи, якщо на це не дали дозвіл сторони медіації або цього не вимагає закон. Медіатор повинен перед початком процедури обговорити гарантії конфіденційності із сторонами.

З метою захисту цілісності процедури медіатор повинен уникати передачі будь-якої інформації, що стосується саме цієї процедури (інформація про поведінку сторін, якості проходження справи, пропонувані та прийняті рішення).

Принцип конфіденційності не може тлумачитися як заборона чи обмеження наукових досліджень, моніторингу чи оцінку програм медіації відповідним персона м. Науковцям може бути дозволений доступ до статистичних даних і, лише з дозволу сторін до зареєстрованих справ, бути присутніми під час самого процесу медіації. Але це лише за відповідних обставин.

Неупередженість.

Медіатор повинен виконувати покладені на нього завдання чесно і об'єктивно. Він повинен проводити медіацію тільки тих справ, в яких він може залишатися справедливим та неупередженим м. Медіатор повинен остерігатися упередженості або упереджень, які засновані на його особистих характеристиках сторін, їх поведінки під час медіації або соціального походження тощо.

Рівноправність сторін.

Дія принципу рівноправності проявляється в тому, що сторони мають рівні можливості у виборі медіатора та визначенні умов проведення примирної процедури. У ході проведення медіації обидві сторони мають рівне право висловлювати власні позиції, задавати питання, які їх цікавлять, визначати теми для переговорів, безпосередньо брати участь у виробленні угоди. Також слід зазначити, що кожна із сторін має рівне право на проведення індивідуальної бесіди з медіатором.

Відповідальність сторін.

Метою процедури медіації, тобто на що вона спрямована, є те, щоб у позасудовій і строго конфіденційній формі допомогти сторонам прийти до рішення їх конфлікту, яке буде відповідати їхнім інтересам. Завдяки діяльності медіатора сторони мають можливість не лише побачити всі аспекти проблеми, а й зануритись у причини виникнення конфліктної ситуації. Крім того, під час процедури медіації можуть бути висвітлені і приховані небезпеки, що можуть привести до виникнення конфлікту в майбутньому [5].

Застосування медіації можливе в таких випадках: якщо емоційна сторона та особисті відносини конфлікту мають сильний вплив на ситуацію; сторони хочуть зберегти повну конфіденційність; коли на першому місці є майбутні інтереси сторін конфлікту, а також важлива можливість збереження комунікації в майбутньому.

Сфера застосування медіації не обмежується лише одним видом конфліктів. Її проведення можливе у спорах різного характеру. Така процедура неформалізована і гнучка, що дозволяє легко підлаштувати до особистих потреб сторін.

Список використаних джерел:

1. Боброва О. М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О. М. Боброва, О. О. Горова, В. В. Земляняська, Н. М. Прокопенко. — К.: Наш час, 2006 —164 с.
2. Ляшенко Р. Д. Проблемні питання формування нових галузей права / Р. Д. Ляшенко // *Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe : zbiór raportów naukowych*, (29–31.01.2013 г.). – Kraków : Diamond trading tour, 2013. – S. 44–47.3. Українська академія медіації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediation.ua/>
4. Кодекс етики медіатора НАМУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/ethical-code/>
5. Бондарчук Н. В. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та їх відмінність / Н. В. Бондарчук, С. М. Мамчур // *Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис*. – 2017. – № 4. – С. 133–137.
6. Скидан, О. В., Якобчук, В. П., Даций, Н. В., Даций, Н. В., Ходаківський, Є. І., Ходаковский, Е. И., ... & Довженко, В. А. (2017). Публічне управління та адміністрування.

Зоріна А. С.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О.Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Адміністративно-правовий режим в умовах збройного конфлікту та проведення антитерористичної операції

У 2014 році перед нашою державою постало завдання щодо збереження територіальної цілісності, національної безпеки і незалежності країни, а також захист прав та свобод громадян від збройної агресії Російської Федерації проти України.

У свою чергу, будь-який збройний конфлікт потребує врегулювання. Це можна здійснити шляхом запровадження того чи іншого особливого адміністративно-правового режиму. Він допомагає ефективно організувати діяльність органів державної влади на окремій території у разі виникнення будь-якої екстремальної ситуації.

Так дані події стали підставою для проведення на Сході України з квітня 2014 антитерористичної операції (АТО), яка являє собою цілий комплекс заходів організаційно-правового та військового характеру, метою яких є протидія злочинній діяльності незаконних проросійських та російських збройних формувань, звільнення заручників, гарантування безпеки мирного населення [4, с. 137]. Офіційним початком проведення АТО став указ «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року.

В наслідок цього, досить тривалий час між можновладцями точилися дискусії щодо питань чи буде ефективним в Україні проведення АТО чи більш дієвим буде запровадження іншого особливого правового режиму, а саме воєнного або надзвичайного стану. Адже введення режиму антитерористичної

операції було обгрунтоване як необхідність проведення президентських та парламентських виборів, які заборонені при встановленні воєнного чи надзвичайного станів.

Деякі дослідники вважають, що доцільніше під час подій у 2014 році на Сході України було запровадити режим надзвичайного стану, адже з боку незаконних формувань відбулося захоплення різних державних установ, виникла загроза для життя та здоров'я населення України, анексія Криму, зміна конституційного ладу, а саме проголошення так званих «Донецької народної республіки» (ДНР) та «Луганської народної республіки», обмеження та порушення прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Режим надзвичайного стану тлумачиться у законодавстві як особливий режим, що вводиться тимчасово в Україні або на окремих її територіях у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру, що призводять до людських та матеріальних втрат, загрожують конституційному ладу та передбачає наділення компетентних органів відповідними повноваженнями для відвернення даної загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, відновлення роботи органів державної влади та місцевого самоврядування та допускає певні тимчасові обмеження прав і свобод фізичних та юридичних осіб [1].

На противагу їм, інші політики вважають, що доцільним буде введення саме воєнного стану, який слід розуміти як особливий правовий режим, що запроваджується по всій території України або в окремих її місцевостях та полягає у наділенні відповідними повноваженнями органів державної влади та місцевого самоврядування, військового командування та військових адміністрацій для усунення збройної агресії або загрози такого нападу, збереження територіальної цілісності та державної незалежності, а також передбачає певні тимчасові обмеження прав, свобод та законних інтересів громадян [2]. Тому вважається, що режим воєнного стану буде більш доцільним у даній ситуації.

Також дуже важливим є питання визначення території проведення антитерористичної операції. Вона становить приблизно 40 тис. км².

Варто також звернути особливу увагу на нормативні акти, які були прийняті під час проведення АТО, наприклад: «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року, «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12.08.2014, «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 06.10.2017, а також ряд постанов Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади тощо.

18 січня 2018 року був прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», що набрав чинності 24 лютого, який вніс досить великі зміни. Даний Закон на офіційному рівні визнає Російську Федерацію країною-агресором та окупантом. У ньому затверджено, що дії Росії є «збройною агресією Російської Федерації» [3].

Також особливе місце цьому акті займає можливість запровадження режиму воєнного стану, у разі встановлення якого АТО може бути завершено. Україна буде визнавати серед документів, які видані на окупованій території лише

свідомства про народження та смерть та передбачено, що відповідальність за нанесену Україні та її громадянам моральну та матеріальну шкоду буде нести Росія, а особи, які брали участь у збройній агресії або окупаційному адмініструванні країни-агресора будуть нести кримінальну відповідальність.

Важливим є положення, про те, що Верховна Рада надає свою згоду на застосування Збройних Сил України та інших силових структур для відсічі збройної агресії Росії проти України [3].

Отже, з вище визначеного можна зробити наступний висновок, що правовий режим антитерористичної операції не може діяти ефективно на настільки великій території та повинен мати лише тимчасовий характер, а не тривати безперервно. Тому у 2018 році був виданий відповідний Закон, який нарешті визнав Росію державою-окупантом та затвердив можливість запровадження режиму воєнного стану, який на думку державної влади буде ефективніший у даних умовах.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. № 1550-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

3. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.

4. Коваленко Н. В. Правовий режим антитерористичної операції/ Н.В. Коваленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 2. – С. 135-140.

5. Скидан, О. В., Якобчук, В. П., Даций, Н. В., Даций, Н. В., Ходаківський, Є. І., Ходаковський, Е. І., ... & Довженко, В. А. (2017). Публічне управління та адміністрування.

Рашко В. А.

Студентка 3 курсу юридичного факультету НУБіП України, кафедра цивільного і господарського права, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Панькова Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права НУБіП України

Деякі аспекти у сфері захисту прав споживачів щодо безпеки та якості продукції

На даному етапі розвитку економіки України вітчизняний ринок наповнюється різноманітними товарами та послугами, збільшується їх експорт та імпорт. Широкий асортимент продукції сприяє тому, що кожен навіть найвибагливіший покупець має можливість знайти необхідну йому продукцію для задоволення власних потреб, однак кількість не завжди означає якість. На жаль,

тенденції стрімкого насичення ринку різними товарами та послугами не гарантують отримання товару належної якості.

Побудова в Україні соціально-орієнтованої економіки ґрунтується на пріоритеті людини – громадянина, відповідно до положень статті 3 Конституції України, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.[1] Держава в свою чергу спрямовує свою діяльність на забезпечення прав і свобод громадян. Кожен громадянин як учасник споживчих відносин має право на придбання товару належної якості. Держава відповідно до статті 42 Конституції України захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції й усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. [1]

Деякі науковці вважають, що споживче право потрібно розглядати як своєрідний конституційний інститут та як елемент національного законодавства в цілому. [2, с.12]

Хоч громадяни є основними суб'єктами ринкових відносин і виступають замовниками товарів, робіт та послуг, вони найчастіше в умовах сучасних споживчих відносин стають жертвами обману та продажу неякісної і фальсифікованої продукції. І хоча Україна є державою, яка одна з перших після отримання незалежності прийняла Закон України «Про захист прав споживачів», норми цього закону не завжди ефективно застосовуються на практиці, що порушує права споживачів (відповідно до статті 4 Закону України «Про захист прав споживачів») на належну якість та безпеку продукції. [3]

Тенденція росту кількості законодавчих актів найчастіше не зменшує число порушень в даній сфері. Багато фахівців вбачають проблеми у слабкому та недосконалому нормативно-правовому забезпеченні. З цим не можна не погодитися «чинне законодавство поки що має прогалини і нечіткості з цього питання і потребує удосконалення». [4, с.74]

Та все ж слід наголосити, що проблема залишається не просто у нечіткості та недосконалості правового регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів, а й в тому, що ці норми мають лише декларативний. Необхідно, щоб органи державної влади, громадські організації співпрацювали із суб'єктами господарювання для отримання результатів, які б відповідали міжнародним стандартам.

Держава повинна забезпечити створення дієвого механізму, який би зобов'язував усіх продавців (виробників), по-перше, надавати повну, достовірну і необхідну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, по-друге, щоб кожен товар, який розташований на прилавках магазинів відповідав встановленим вимогам стандарту, а в разі порушення цієї норми (надання неякісної продукції) до виробника (продавця) застосовувалася санкція у вигляді штрафу і позбавлення права на декілька років займатися даною діяльністю, тобто посилити відповідальність суб'єктів господарювання за порушення прав споживачів.

Важливим чинником у підвищенні якості продукції та надання послуг, що відповідають встановленим нормам є юридична обізнаність самих споживачів у сфері захисту своїх прав. Споживачі повинні знати:

перелік прав споживачів (для цього вони повинні ознайомитися із законом про «Захист прав споживачів»);

способи фіксації порушень та необхідність доказової бази, яка б підтверджувала таке порушення (чек або інші документ, що підтверджують факт придбання товару; акти експертиз; висновки сервісних центрів; звернення до продавців (виконавців) з їх відмітками; письмові відповіді продавців (виконавців) на звернення споживача) [5];

органи, до яких необхідно звертатися з метою законного владнання конфлікту.

З цього можна зробити висновок, що обізнаність споживача у сфері захисту своїх прав – це вагомий крок до побудови цивілізованого суспільства. Кожен громадянин повинен володіти певним обсягом знань щодо своїх прав, знати процесуальні моменти, що підтверджуватимуть факт порушення та те, хто ж є справжнім порушником у тій чи іншій ситуації. Тільки за таких умов продавці (виробники) будуть дотримуватися норм закону і вживати заходів для покращення якості харчових продуктів, питної води, наданих робіт (послуг).

Список використаних джерел:

1. Конституція України: офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змін. від 30.09.2016 № 1401-VIII). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Кагал Т. О. Організаційно-правові питання забезпечення захисту прав споживачів в сфері якості товарів. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т.О. Кагал ;. Київ. ун-т і м. Т.Шевченка. — К., 1998. — 16 с

3. Про захист прав споживачів / Закон України від 12.05.1991 (зі змін. від 10.06.2017 № 1024-XII). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

4. Іваненко Л., Язвінська О. Реалізація права споживачів на придбання товару належної якості // Право України. – 2003. – № 8. – С.73-77

5. Скуміна А. Захист прав споживачів – справа самих споживачів. – Режим доступу: <http://dinai.com/ua/publications/50>

Сокол Я. В.

Студентка 2 курсу спеціальності "Право" ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Корупція, як явище, що загрожує безпеці України

Розбудова європейської правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає викоринення негативних соціальних чинників. Серед яких одним з перших виступає корупція, яка є визнаним явищем в українському суспільстві. Вона перешкоджає демократичним змінам, зводить нанівець важливі реформаторські починання. Успішне розв'язання проблеми протидії корупції є пріоритетом держави, і оскільки Україна проголосила європейський вибір, особливої актуальності набуває досягнення відповідності між задекларованими цілями і повсякденною дійсністю.

Підтвердженням проблеми подолання корупції в Україні є оцінки впливових міжнародних організацій. Зокрема, за останніми оцінками, здійсненими окремими міжнародними організаціями, зокрема «Transparency International», у частині дослідження рівня доброчесності та сприйняття корупції в

суспільстві, «індекс сприйняття корупції» в Україні практично не знижувався, зокрема у 2013 році він становив 25 і країна займала 144 місце у рейтингу з 176 країн світу, а у 2014 р. – 26 і країна займала 142 місце у рейтингу з 177 країн світу [1, с. 28].

Слід зазначити, що в середовищі українських учених-правознавців та практиків не існує чіткого визначення поняття корупції. Основні підходи щодо розуміння корупції можна звести ось до чого:

- корупція розуміється, як підкуп-продажність державних службовців;
- корупція розглядається, як зловживання владою або посадовим становищем, здійснене в певних особистих інтересах або в інтересах інших осіб;
- корупцію розуміють, як використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб.

Поширення та суспільна небезпека корупції відчутно зростає в період значних соціальних потрясінь, веде до ігнорування законності, залежності громадян від свавілля чиновників. Прикладом цьому є історія останніх двох революцій 2004 та 2013–2014 років свідчить, яка засвідчила що найбільше невдоволення населення викликає тотальна корупція, політика, «закручування гайок» владою, свавілля правоохоронних органів і тиск на бізнес, соціальна нерівність й зубожіння населення [2, с. 50].

Усі ці фактори призвели до того, що найбільш активні представники українського суспільства об'єднувалися на майданах з метою зміни політичної влади та кращого життя. Померли сотні людей, скаліченими фізично і душевно залишились тисячі.

Для населення найбільш відчутною є корупція в соціально-чутливих сферах. Саме з її проявами ми зіштовхуємося повсякденно і повсякчасно. «Корупційний податок» закладено в комунальні послуги, систему громадського транспорту, контролю за дорожнім рухом, медичну сферу, будівництво, освітню галузь тощо.

Тільки вдумайтесь в ці цифри, щороку в Україні помирає понад півтори тисячі онкохворих людей через недостатність фінансування відповідних онкологічних закладів. І це попри те, що українці, які знаходять можливість, переважно лікуються за кордоном. А чому виникає ця нестача фінансування? А тому, що більшість керівників відповідних органів та установ давно перестали думати про потреби хворих, і якщо хоча б десята частина коштів таки потрапляє в заклад, то вони використовуються не за призначення м. На нашу думку, це свідоме «вбивство» своїх власних громадян.

Прикрим є той факт, що незважаючи на зміну політичної еліти і прихід до влади нових людей, рівень корупції не зменшився, а в деяких сферах навіть зріс на 5-18%. Ця жахлива цифра свідчить про те, що сотні людей і їх скалічені долі не надто серйозно вплинули на країну в цілому.

Так, значну небезпеку становить зв'язок високопосадових корупціонерів із представниками правоохоронних і судових органів. Корумповані політики під час перебування при владі використовують певну категорію осіб, яка за їх підтримки набуває правової недоторканості, для виконання замовлень на залякування конкурентів та опозиції, для стримування процесу реальної протидії корупції й навіть для маніпулювання корумпованим оточення м. Таким чином, політична заангажованість і корумпованість окремих представників правоохоронних і

судових органів значно послаблює існуючу, нехай і не досить ефективну, протидію корупції. У свою чергу поширення практики зловживання владою формує в громадян стійке уявлення не лише про тотальну продажність чиновників, правоохоронців і суддів, а й про їх безкарність у випадку вчинення ними злочинів [3, с. 141-142].

У розвинутих країнах суспільство достатньо жорстко ставиться до корупційних проявів. Громадяни свою зневагу до корупції пояснюють наступним:

1. У більшості громадян розвинутих країн немає тяги до розкоші. Розкіш – це середньовічна східна розвага.

2. Незаконне збагачення своєї сім'ї за рахунок інших представників свого народу – це ненависть до свого народу.

3. Так званий “розпил” бюджетних (тобто народних) коштів – це ненависть до своїх дітей і онуків, так як їм їздити по цих дорогах і вчитися в цих школах.

4. Фіни впевнені, що злодій – це завжди боягуз. Він живе в страху відкриття і справедливої відплати. Така людина не може бути вільною.

5. “Влаштовувати” своїх дітей – велика шкода у всіх сенсах цього слова. Якщо людина не змогла досягти всього сама, значить цього права вона не гідна.

Отже, корупція – це явище, яке було присутнє в Україні завжди. Тому для боротьби з ним необхідна ініціатива органів державної влади і суспільства зокрема. Потрібно усвідомити, що давши/взявши хабаря особа не тільки вчиняє злочин, але ще й підриває загальний порядок в державі, злагоду в сім'ях, щасливе дитинство і спокійну старість.

Список використаних джерел

1. Усаченко Л. М. Природа корупції в Україні: суперечності, ризики, проблеми : навч. посіб. /Л. М. Усаченко// Каб. Міністрів України ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України ; Навч.-наук. ін-т післядипло м. освіти. – Херсон : Гринь Д. С., 2014. – 143 с.

2. Ярошенко М. Боротьба з корупцією в Україні / М. Ярошенко// Юрид. журн. – 2016. – № 10. – С. 50–51.

3. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище [Текст] /В. Д. Гвоздецький// Актуальні проблеми держави і права. - 2016. - Вип. 63. - С. 139–145.

4. Німко, О.Б. Державне регулювання забезпечення соціальним житлом: правові та організаційні засади / О.Б. Німко // Техника и технология. Современные тенденции в науке и образовании / Inżynieria i technologia. Współczesne tendencje w nauce i edukacji. (29.01.2013 - 31.01.2013) – Kraków: – 2013. – С. 5-8.

5. Скидан, О. В., Якобчук, В. П., Даций, Н. В., Даций, Н. В., Ходаківський, Є. І., Ходаковский, Е. И., ... & Довженко, В. А. (2017). Публічне управління та адміністрування.

Назарчук М. С.

Студентка 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Шлюбні відносини в міжнародному приватному праві

До колізійних питань, що виникають в шлюбно-сімейних відносинах у міжнародному приватному праві належить: укладання та розірвання «шлюбу з іноземним елементом», тобто шлюбу між особами різної державної приналежності або здійснення вказаних дій за кордоном; регулювання відносин подружжя у шлюбах з іноземним елементом; «міжнародне усиновлення», тобто усиновлення дитини особами з іншою державною приналежністю; аліментні зобов'язання батьків і дітей та ін.

Підставою виникнення колізій у галузі шлюбно-сімейних відносин є застосування у різних державах різного правового регулювання до однакових фактичних обставин. Правова система кожної держави закріплює такий інститут сімейного права, як укладання шлюбу. При цьому національне законодавство звичайно містить як власне поняття шлюбу, так і вимоги щодо його дійсності. Дані вимоги можна поділити на окремі групи.

Вимоги до осіб, які укладають шлюб (шлюбний вік, стать, наявність і ступінь споріднення, добровільна згода на шлюб сторін, їх батьків чи інших осіб, відсутність попереднього нерозірваного шлюбу, стан здоров'я та ін.). Такі вимоги ще називають *матеріальними*. Недотримання матеріальних вимог тягне за собою визнання шлюбу недійсним. Разом із тим наявність у кожній державі власних матеріальних вимог до осіб, які укладають шлюб, сприяє виникненню «кульгаючих відносин» - таких відносин, які отримали неоднакову оцінку у праві різних держав, тобто в одній державі визнаються юридично дійсними, а в іншій – вважаються нікчемними і не породжують жодних правових наслідків [1, с.324].

Так, в Україні до матеріальних умов укладання шлюбу відповідно до статей 21-26 Сімейного кодексу України належать досягнення шлюбного віку – 18 років, добровільна згода, одношлюбність, різна стать сторін, а також відсутність обставин, що перешкоджають укладанню шлюбу (наприклад, наявність прямого споріднення у осіб, що укладають шлюб та ін.) [2].

У законодавстві різних держав містяться великі розбіжності щодо шлюбного віку осіб, які укладають шлюб. Наприклад, за законодавством Франції шлюбний вік для чоловіків становить 18 років, жінок – 15 років, в Японії – відповідно 18 і 16, в Іспанії – 14 років і 12, у США в різних штатах шлюбний вік може коливатись від 15 до 21 для чоловіків і від 14 до 18 для жінок. У деяких державах взагалі не встановлено вікового цензу для осіб, які укладають шлюб: зокрема, шлюбний вік не передбачено законодавством Ємену. В кожному конкретному випадку він визначається індивідуально: 10-річний юнак і 9-річна дівчина можуть бути визнані повнолітніми і отримати право на шлюб. За законодавством більшості держав шлюбний вік може бути знижений за наявності поважних причин відповідним компетентним органом (наприклад, за законодавством Італії у виняткових випадках шлюбний вік може бути знижений на два роки відповідно до постанови державного прокурора при суді). Згоду законних представників на шлюб неповнолітніх передбачає законодавство Франції та Англії (до 21 року), Німеччини (до 18 років) та деяких інших держав.

Взаємна згода сторін на укладання шлюбу є обов'язковою у більшості європейських держав (Франція, Англія) та США, проте у мусульманських державах така умова укладання шлюбу не передбачена. Відповідно до сімейного законодавства Ємену, Ірану, Пакистану від імені нареченої шлюбний договір

укладає її батько або опікун, який може видати заміж неповнолітню дівчину без її згоди [3, с. 260].

Вимоги до процедури укладання шлюбу, тобто *формальні вимоги* також є досить різними за законодавством різних держав: а) визнається лише цивільна форма реєстрації шлюбу у компетентних органах держави (Україна, Росія, Франція, Німеччина, Японія та ін.); б) дозволеною є як цивільна, так і релігійна форма шлюбу у таких державах, як Англія, Італія, Бразилія тощо; в) лише релігійна форма шлюбу є правомірною і породжує правові наслідки у більшості мусульманських держав (Ірак, Іран) та Ізраїлі, Греції, Ліхтенштейні; г) дозволяються юридично не оформлені шлюби, тобто шлюби за загальним або звичаєвим правом, «*common law marriage*» (відомі у деяких штатах США, ряді провінцій Канади). У цьому випадку достатніми є наявність добровільного волевиявлення статі чоловіком і дружиною та існування фактичних шлюбних відносин. Як порівняння – за правом Об'єднаних Арабських Еміратів спільне проживання чоловіка і жінки без укладання шлюбу, і навіть поцілунок на людях караються тюремним ув'язненням.

Загальним правилом за законодавством більшості держав є обов'язкова особиста присутність обох сторін при укладання шлюбу. Лише в окремих державах допускається шлюб через представника (Перу, Іспанія, Мексика). Різними є вимоги щодо присутності повнолітніх свідків (від двох до шести у Німеччині та Швеції; трьох свідків-мусульман за правом Іраку). У законодавстві деяких держав передбачено обов'язкові процедури, що передують укладанню шлюбу: публічне повідомлення про шлюб є обов'язковим у Франції, Італії; отримання спеціального дозволу (ліцензії) на шлюб – у США, Англії; заручини тощо. Іноді встановлюється необхідність отримання попереднього дозволу компетентного органа державної влади на шлюб з іноземцями (Ірак, Індія, Норвегія, Італія, Швеція) [4, с. 140].

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право» формальні умови - форма і порядок укладення шлюбу - в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України. Щодо матеріальних вимог, то ст. 55 цього Закону закріплює, що право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу [5].

При укладанні шлюбу за кордоном, питання про визнання таких шлюбів в Україні залежить від державної приналежності осіб, які укладають шлюб. Шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу (ч. 1 ст. 58 Закону «Про міжнародне приватне право»).

Шлюб між іноземцями, шлюб між іноземцем та особою без громадянства, шлюб між особами без громадянства, що укладені відповідно до права іноземної держави, є дійсними в Україні (ч. 2 ст. 58 Закону). Тобто такі шлюби визнаються в Україні і за формальними, і за матеріальними умовами відповідно до права держави місця укладання шлюбу. Дана прив'язка традиційно використовується у шлюбно-сімейних відносинах, проте найчастіше вона регулює саме формальні

умови укладання шлюбу. До матеріальних вимог з метою запобігання виникненню «культури відносин» застосовується кумулятивна прив'язка - права держави місця укладання шлюбу та особистого закону кожної з осіб, які укладають шлюб. Так, відповідно до Закону Угорщини про міжнародне приватне право вимоги до шлюбу регулюються спільним особистим законом осіб, що укладають шлюб. Якщо особисті закони цих осіб є різними, то шлюб буде дійсним лише у випадку дотримання умов дійсності шлюбу за особистими законами обох сторін.

Таким чином, законодавство України повною мірою врегульовує порядок укладення шлюбу. В цілому законодавство всебічно і повно визначає умови укладання шлюбу, у тому числі нормами українського законодавства врегульовано відносини, що можуть виникнути при укладенні шлюбу з іноземцем та особою без громадянства, а також громадянами України за кордоном. Отже, при укладенні шлюбу з іноземним елементом, правовий статус осіб, що укладають шлюб, зазвичай, визначається їх особистим законом та законом місця укладення шлюбу.

Список використаних джерел:

1. Галущенко В. Г. Питання міжнародного приватного права у міжнародних договорах України про правову допомогу. - К.: "Юстиніан", 2005.- 472 с.
2. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. - ст.135
3. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 368 с.
4. Сімейне право України : Навч. посібник / За ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. - К.: Юрінком Інтер, 2004.- 264 с.
5. Закон України «Про міжнародне приватне право» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 32. - ст. 422.

Василюк Н. П.

Студентка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С.О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правовий статус експерта з питань права у цивільному процесі

Невелою в Цивільному процесуальному кодексі України стало введення в судовий процес такого учасника судового розгляду як експерт з питань права. Так, стаття 65 ЦПК України вказує, що «учасниками судового процесу ... є...експерт з питань права...». За ч. 1 ст. 73 ЦПК України як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем в галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. З'ясування питання доцільності введення в цивільний процес експерта з питань права та чи порушує це принцип «*ius novit curia*» (суд знає право) є метою даного дослідження.

Глумачний словник розкриває зміст слова «експерт» (від лат. *Expertus* – досвідчений) як фахівець, що робить експертизу [5, с. 61]. В свою чергу,

юридичний словник інтерпретує «експерта» як особу, що володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, якій слідчим органом, суддею чи судом доручено провести експертизу й за її результатами подати висновок [3, с. 48]. Тож слід зазначити, що головним завданням експерта з питань права в судовому процесі є надання правової допомоги в межах і в спосіб, визначений ЦПК України, у питаннях, вирішення яких потребує спеціальних знань у сфері права.

Статтею 114 ЦПК України визначено обмежене коло питань, з яких експерт може надавати свій висновок, а саме: 1) щодо застосування аналогії закону чи аналогії права, 2) щодо змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній державі.

Саме із застосуванням аналогії закону, аналогії права та норм іноземного права у суддів виникають труднощі, що призводить до перегляду та скасування рішень. Наприклад, рішення апеляційного господарського суду від 6.12.2007 у справі №12/205-21/55 було скасоване Вищим господарським судом України на підставі того, що суд неправильно застосував аналогію закону [2, с. 33]. А постановою ВГС України від 28.05.2012 у справі №18/372-13/162 рішення судів попередніх інстанцій були скасовані тому, що судами неналежним чином були витлумачені норми матеріального права Чеської Республіки. Більше того, у постанові суд зазначив, що у таких випадках судам варто залучати «певних спеціалістів» для вирішення питання щодо трактування і застосування окремих норм матеріального і процесуального права [4]. Саме таким «певним спеціалістом» і став експерт з питань права.

До суду висновок експерта в галузі права мають право подати учасники справи, однак він має допоміжний (консультативний) характер, не є доказом і не може містити оцінки інших доказів у справі.

Деякі правники несхвально віднесли до запровадження такого інституту. Так, існує думка, що введення в судовий процес експерта, який надаватиме свої висновки з питань права, суперечить принципу «суд знає право». Але в той же час, слід вказати, що такий учасник у справі застосовується міжнародною практикою, яка спрямована на більш якісне вирішення справи по суті та винесення законного та обґрунтованого рішення. Приклади залучення сторонніх чи внутрішніх спеціалізованих органів та організацій для надання допомоги судам в Україні є, але вони стосуються найвищих судових установ України. Наприклад, Конституційний Суд, нерідко розсилаючи відповідні запити до провідних юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, отримує висновки, які зазвичай мають форму висновку науково-правової експертизи, проведеної відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Також при Верховному Суді України та Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних і кримінальних справ функціонують науково-консультативні ради, однією з функцій яких є надання висновків та рекомендацій з правових питань, що виникають у судовій практиці. Аналогічний за своїми функціями орган недовзі запрацює і в складі нового Верховного суду [1]. Тож бачимо, що на рівні судів касаційної інстанції та конституційної юрисдикції так звані «експерти з питань права» працюють та надають свої висновки вже тривалий час.

Отже, у зв'язку з вище викладеним, можна дійти до висновку, що судді не можуть досконало знати правові норми всіх іноземних держав, тож «введення» експертів з права у справу є обґрунтованим та логічним корокм судової реформи, що в свою чергу не суперечить принципу «суд знає право».

Список використаних джерел:

1. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу / Н. Зозуля // Українське право. 14. 12. 2017 року // Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/
2. Кармаза О., Кушерець Д. Експерт із питань права в судовому процесі: новели законодавства України / О. Кармаза // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 10. – С. 32-36.
3. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 132
4. Постанова ВГС від 28.05.2012 у справі №18/372-13/162
5. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1971. – Т. 2. – 1972. – С. 462.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 18 січня 2018 року: Офіц текст. – К: Алерта, 2018. – 240с.

Мамчур С. М.

Студенка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Фасилітація в цивільному процесі: поняття та її відмінність від медіації

Сьогодні питання ефективної реалізації та належного забезпечення захисту прав людини і громадянина є надзвичайно актуальними для України. В першу чергу, це обумовлено існуючими недоліками сучасного стану правового забезпечення судового захисту у нашій державі. Останні статистичні дані показників звернень громадян до суду свідчать про їх чисельність, що є наслідком значної завантаженості суддів. Так на одного суддю припадає вдвічі більша кількість справ, ніж у порівнянні з минулим роком. Тому постала нагальна потреба у здійсненні так званого «розвантаження» суддів шляхом запровадження в Україні медіації та фасилітації.

Поняття медіації є більш поширеним на відміну від поняття фасилітація, яке є абсолютно новим та невідомим. Саме тому предметом даного дослідження є процес фасилітації.

Отже, фасилітація – це процес колективного розв'язання проблем у групі, що здійснюється фасилітатором (ведучим, головуючим), який володіє певними навичками, що дозволяють ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу [1].

Необхідно зауважити, що поняття «головуючий» означає лише формальну роль, яку виконує особа під час організації відповідного процесу, натомість

термін «фасилітатор» вказує на характерні ознаки змісту цієї діяльності. Головуючий (ведучий) не може бути фасилітатором як таким, якщо він безпосередньо не організовує обговорення існуючої між сторонами проблеми, а також не намагається сприяти її ефективному розв'язанню членами групи. Фасилітатор – це фахівець, який: є незацікавленою стороною у результатах обговорення; жодним чином не може представляти інтереси однієї з груп-учасників; особисто не бере участь в обговоренні; повинен володіти відповідними навичками у сфері конструктивного управління роботою цілого колективу або ж окремої групи; несе відповідальність за якісно виконане завдання, поставлене перед ним. Цікавим є те, що з поняттям фасилітатор часто застосовують термін процесинг. Спеціальна наукова література дає нам таке визначення: процесинг – це професійна діяльність фасилітатора при зміні його клієнта [2].

Існують певні випадки, коли потреба у фасилітаторі є нагальною, зокрема: у групі зібрані незнайомі між собою люди; наявність різних позицій, поглядів на проблему; пасивність групи; необхідність вирішення нових, нестандартних завдань; між членами групи існує недовіра, страх маніпуляції [3].

Варто зазначити, що фасилітація суттєво відрізняється від простого управління. Зокрема, основною відмінністю між цими поняттями є те, що процес фасилітації не має директивного характеру. Тобто, якщо при традиційних формах управління суб'єкт методом застосування примусу, у тому числі психологічного, а також шляхом здійснення жорсткого тотального контролю змушує учасників групи виконувати його власні, продумані інструкції та розпорядження, то у випадку з фасилітацією її суб'єкт вміло і на високому рівні поєднує у собі якості як керівника-лідера, так й учасника самого процесу. Так, зокрема, яскравим прикладом прояву професійних якостей фасилітатора можна спостерігати в цивільному процесі під час врегулювання конфлікту, пов'язаного з розірванням шлюбу внаслідок припинення спільного проживання подружжя чи через негідну поведінку одного з них, або коли у подружжя є діти і важливо зберегти дружні стосунки між батьками, щоб від цього не постраждали інтереси дітей.

Аналізуючи зарубіжний досвід, слід зазначити, що фасилітація як альтернативний (позасудовий) засіб вирішення спорів, які виникають між суб'єктами, застосовується рідше, порівняно з медіацією. Зокрема, практика запрошення фасилітатора для вирішення певного роду конфліктів чи проведення зборів здебільшого поширена в США. Що ж стосується України, то процедура фасилітації, яка є особливим видом професійної діяльності певного кола спеціалістів, саме у цій сфері, поки що не набула широкого свого поширення. Однак, все ж таки в нашій державі закладений своєрідний фундамент для застосування фасилітації. Зокрема, на практиці здійснюються перші і досить вдалі кроки молодими професійними фасилітаторами при врегулюванні важливих проблемних ситуацій. Так, у вітчизняній практиці фасилітатори самостійно ініціювали або брали участь у різних діалогових ініціативах, пов'язаних із збройним конфліктом на Сході України; успішно проводили діалоги в Харкові між мешканцями та поліцією, а також щодо декомунізації; між місцевою громадою та українськими прикордонниками на Донеччині; в місцевих громадах Дніпропетровщини щодо об'єднання сільських громад, реінтеграції учасників бойових дій і безпеки громад [4].

Слід звернути увагу на те, що медіація та фасилітація є досить близькими за своїм змістом, через це часто виникають певні складнощі при порівнянні цих

двох процесів. Однак, перш ніж визначити конкретні відмінні ознаки даних понять, ми зазначимо, що таке медіація. Так медіація – це метод позасудового вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам цивільно-правового спору проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони змогли самостійно обрати той варіант рішення, який відповідатиме їхнім інтересам і задовольнить їхні потреби [5].

Отож, відмінними ознаками між фасилітацією та медіацією є:

- метою фасилітації є здійснення пошуків найкращого рішення, а медіації – досягнення згоди між сторонами;

- характер відносин: для застосування фасилітації необхідна наявність проблеми, при цьому незгоди між сторонами може й не бути, а медіація застосовується у ситуації, коли має місце спір, суперництво чи ворожість;

- процедура фасилітації не вимагає повної конфіденційності, натомість медіація – навпаки;

- фасилітація застосовується здебільшого тоді, коли у справі бере участь група осіб, тобто три і більше, а медіація зазвичай стосується двох сторін, хоча, в окремих випадках, вона може бути й багатосторонньою;

- медіатором може бути особа, яка пройшла професійне навчання медіації і має спеціальне свідоцтво, натомість фасилітатором може бути будь-яка фізична особа без спеціального професійного навчання, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком.

У зв'язку з вище викладеним, стає зрозумілим, що провести паралель між цими двома поняттями дуже складно, проте процеси фасилітації та медіації аж ніяк не можна ототожнювати одна з одною, адже вони мають різну мету, характер відносин та процедуру застосування. Однак фасилітація відіграє неабияку роль у процесі врегулювання різних конфліктів, що виникають між їх сторонами. Це альтернативний (позасудовий) засіб вирішення спорів головною метою якого є досягнення компромісу шляхом цивілізованого та мирного обговорення важливих аспектів існуючої проблеми між особами, а також прийняття ефективного і остаточного рішення, що буде результативним для розв'язання конфлікту. Також фасилітація, на рівні з медіацією, допоможе, в майбутньому, не лише знизити показники завантаженості суддів, а й зменшити кількість звернень громадян до суду в цілому.

Список використаних джерел

1. Фасилітація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 10.03.2018).

2. Бондарчук Н. В. Медіація та фасилітація як позасудові засоби вирішення спорів: поняття та їх відмінність / Н. В. Бондарчук, С. М. Мамчур // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – 2017. – № 4. – С. 133–137.

3. Підручник з психології. Основи конфліктології. URL: <http://pidruchniki.com/12920522/psihologiya/fasilitatsiya> (дата звернення: 10.03.2018).

4. Кисельова Т. Хто такі фасилітатори. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/5a0b01b1bee64/2017/11/17/227484/> (дата звернення: 10.03.2018).

5. Кільдюшкіна О.О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги. URL: <http://www.realllook.com.ua/4831/mediaciya-yak-zasib-zaxistu-civilnix-prav-sutnist-ta-perevagi/> (дата звернення: 10.03.2018).

Маринич Ю. М.

Студентка 2 курсу, спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Інформаційна війна як загроза національній безпеці

Ведення інформаційної війни стало масованим досяганням на інформаційний суверенітет України. Загроза міжнародного інформаційного тероризму й інформаційних воєн стали невід'ємними геополітичними факторами. Тому виявлення й аналіз загроз інформаційної безпеки України повинні розглядатися як найважливіші пріоритети національної безпеки.

Проблемами інформаційних воєн займалися такі науковці, як Д. Белла, Е. Гіденс, Е. Тоффлер, С. Хантінгтон, Б. Хофман, О. Гриценко, В. Іванова, Є. Макаренко, М. Ожєвана та інші.

Метою дослідження є визначення сутності та змісту інформаційних воєн, виявлення й аналіз загроз інформаційної безпеки.

Поняття «інформаційні війни» з'явилося порівняно недавно. Ще 3-4 роки тому вся інформаційна війна та протидія інформаційним загрозам зводилась до організації забезпечення безпеки інформації, що на даний час трансформувалося у поняття «кібербезпека».

Проте, глобальна інформатизація призвела до того, що інформаційна інфраструктура країн і національних інформаційних ресурсів виявилися досить уразливими об'єктами впливу з боку іноземних держав, терористичних організацій, кримінальних груп і окремих зловмисників [1].

Виходячи зі змісту та ролі інформації у сучасному світі, американський дослідник М. Маклуен доводить, що істинно тотальна війна - це війна за допомогою інформації. Наразі активне проникнення інформатизації в усі сфери життєво важливих інтересів суспільства і держави привело до того, що в даний час усе більш гострого значення набуває завдання забезпечення інформаційної безпеки України як невід'ємного елементу її національної безпеки.

Згідно з Законом України «Про основи національної безпеки України», національна безпека це - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної

політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [2].

Законодавче визначення інформаційної війни відсутнє, а у юридичній літературі інформаційна війна визначається як, цілісна стратегія, обумовлена всезростаючою значимістю і цінністю інформації в питаннях командування, керування, політики, економіки і громадського життя [3]. Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Очевидно, що вона є складовою частиною ідеологічної боротьби [4].

Нові тенденції в методах ведення сучасних інформаційних воєн, викликані розвитком інформаційних технологій, настільки масштабні, що дозволяють військовим аналітикам говорити про нову революцію у військовій справі [1].

Зважаючи на це можна виокремити ряд загроз для національної безпеки України, стабільності в суспільстві, які існують як наслідок інформаційної війни: в даний час на деяких територіях України (окуповані території) проходять воєнні дії, які супроводжуються постійними інформаційно-психологічними операціями; на території України продовжують діяти інформаційно-пропагандистські структури, які різними способами намагаються підірвати національну безпеку в країні; здійснюється постійне маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [5].

Враховуючи останні події в Україні, доцільно зауважити, що інформаційна війна має досить серйозні важелі впливу на національну безпеку держави, а отже і на всі сфери життя в державі. Нажаль ані наша держава, ані наше суспільство не були готові до інформаційної війни. Проблема забезпечення інформаційної безпеки України багато в чому обумовлена проблемами в правовому регулюванні взаємодії органів виконавчої влади при вирішенні завдань забезпечення інформаційної безпеки [6].

Для вирішення цієї проблеми вважається доцільним здійснити такі заходи: повинна бути створена ефективна багаторівнева державна система забезпечення інформаційної безпеки, у якій будуть діяти єдині правові норми і механізми захисту інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури й інформаційних прав громадян, здійснюватися ефективна координація діяльності органів державної влади й управління; варто розробити механізм узгодження діяльності органів державної і місцевої влади в області забезпечення інформаційної безпеки; - бажано активізувати діяльність по формуванню державної політики в області забезпечення інформаційної безпеки регіонів, створенню необхідних для реалізації цієї політики організаційних структур і нормативної правової бази; потрібно зміцнювати взаємодію регіональних структур з державними органами виконавчої влади при вирішенні питань забезпечення інформаційної безпеки [7].

Інформаційна війна, яка сьогодні здійснюється проти України, може бути спрямована і проти держав Європи. Ця війна є викликом усій міжнародній

спільноті, супроводжується наростанням інформаційних загроз світовому порядку. Україна повинна брати активну участь у розробці і прийнятті міжнародних домовленостей, спрямованих на розвиток системи міжнародної взаємодії органів державної влади, що здійснюють діяльність у сфері інформаційної безпеки, зокрема, по запобіганню і припиненню правопорушень у світовому інформаційному просторі; удосконалити державну систему інформаційної безпеки України, забезпечити прозорість діяльності державних органів, що приймають участь у формуванні відкритих державних інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко М.А. Проблемні питання інформаційної безпеки в Україні http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3318/2997 (дата звернення: 21.03.18)
2. Закон України Про основи національної безпеки України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 23.03.18)
3. Інформаційні війни та майбутнє України URL: http://siac.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1054 (дата звернення: 21.03.18)
4. Набільська Є. М. Інформаційне протистояння як феномен політичної боротьби URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Politologia/68579.doc.htm дата звернення: 23.03.18)
5. Парубій А. Війна Росії проти України і світу URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/> (дата звернення: 24.03.18)
6. Дмитренко М. Спеціальні заходи впливу як механізм протистояння зовнішньополітичним впливам в інформаційних війнах. Збірник наукових праць Інституту Служби зовнішньої розвідки України. 2016. № 12. С. 21-37.
7. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. К., 2001. 526 с.
8. Костицький В. *Інформаційна війна проти України – виклик світовому порядку*. URL: <http://www.oksamyt.org/publik/zhit-krain/882-0202201511> (дата звернення: 24.03.18)
9. Дмитренко М. А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції : [монографія] / М. А. Дмитренко ; Нац. пед. ун-т і м. М. П. Драгоманова, Ін-т дослідж. пробл. держ. безпеки. 2-ге вид., допов. та переробл. К. : Ун-т «Україна», 2011. 820 с.

Хамрасва К. М.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Судовий прецедент як джерело адміністративного права

Джерело адміністративного права – це зовнішня форма вираження норм, які є загальнообов'язковими та спрямовані на регулювання суспільних відносин.

Судовий прецедент – це рішення прийняте вищим судовим органом, яке є обов'язковим для судів нижчої інстанції при розгляді аналогічних справ.

А сучасному етапі в практиці досить часто суди та юристи застосовують судовий прецедент, адже він може стати стимулом для зменшення неправосудних рішень. Важливим судовим прецедентом є рішення Європейського Суду з прав людини, які неодноразово застосовувалися на практиці з посиланням адміністративними судами на їхні рішення.

Основним Законом України є Конституція України, тому рішення ЄСПЛ які суперечать їй не можуть бути прийнятими та застосовуватися на практиці. Проте українським судам необхідно взяти до уваги у своїй діяльності прецедентну практику ЄСПЛ. Адже прецедентне право Європейського суду стає особливим джерелом права і для України, яка закріпила це положення на законодавчому рівні. Визнання прецеденту офіційним джерелом права, беручи до уваги його кращі якості, що принесе його запровадження, дасть можливість стверджувати про прогресивний розвиток правової системи в Україні.

Саме за допомогою судовим рішенням і судовій практиці здійснюється правове регулювання суспільних зв'язків між людьми. Мета судової влади полягає у потребі вирішити правовий конфлікт і у разі нестачі відповідної норми закону надати захист правам людини та врегулювати правовідносини, які не зміг визначити та передбачити законодавець [1, с.13-14].

Рішення судів є нормативними та загальнообов'язковими для учасників судового процесу, так і для інших осіб під час вирішення подібних справ у подальшому. Визнання його як офіційного джерела права, враховуючи позитивні якості, що принесе його запровадження, дасть змогу стверджувати про прогресивний розвиток правової системи України в складних інтеграційних процесах [2, с.79].

Також судовий прецедент у практиці має можливість усунути прогалини та колізії у законодавстві, щоб дало змогу удосконалити не лише судову практику, а й законодавчу гілку влади. Завданням якої є здатність вирішувати юридичний конфлікт та врегулювати відносини, які не були закріплені в законодавстві, адже її діяльність має важливе значення для забезпечення принципу верховенства права.

Для повного виконання судовою владою своїх завдань та функцій, які полягають у подоланні юридичних конфліктів та разі відсутності доцільних норм закону в сучасності виникає сильна необхідність у створенні судом норм права, щоб як найкраще врегулювати правовідносини, які не зміг визначити законодавець, і надати захист тим правам людини, які не здобули свого закріплення в джерелах.

Обов'язковість судового рішення в адміністративному судочинстві має комплексний характер, прийняття рішення є головним етапом у розв'язку юридичного спору та є обов'язковим для виконання сторонами процесу [3, с.121].

Дійсно, судова практика відіграє важливу роль в сьогоднішній, адже за допомогою неї ми можемо з'ясувати наскільки ефективною є чинна норма чи рішення, виявити прогалини та колізії у законодавстві, дасть змогу їх усунути та буде сприяти удосконаленню й створення мобільної системи права.

Отже, судовий прецедент є джерелом адміністративного права та якщо взяти до уваги існуючу українську судову практику, прецедентну практику Європейського суду та забезпечити їх однакове застосування, то ми б покращили становище не лише держави й законодавства, а й суспільства.

Список використаних джерел:

1. Борщевський І. Теоретико-правові аспекти судового прецеденту в контексті формування сучасного національного права України / І. Борщевський // *Visegrad Journal on Human Rights*. – 2016. – № 2/1. – С. 11-16.
2. Кирилюк Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент? / Д. Кирилюк // *Юридичний журнал*. – 2006. – № 4. – С. 78–81.
3. Сахнюк В.В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права / В.В Сахнюк // *Молодий вчений*. – 2017. - № 5.1. – С. 119-122.

Пестова А. Р.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблеми правового регулювання освіти в умовах гібридної війни

За 25 років своєї незалежності Україна впевнено йшла шляхом побудови громадянського (демократичного) суспільства, входження багатонаціонального співтовариства в систему цивілізованої європейської співдружності. Однак події 2014 – 2016 років значно загальмували розвиток сучасної української держави, оскільки внаслідок російської агресії суспільство під впливом багатьох чинників опинилося в умовах соціально-економічних, політичних і культурних перетворень. Сучасна ситуація в країні головним чином залежить від того, наскільки кожен молодий громадянин як патріот своєї Батьківщини готовий стати на захист ідеалів держави. У своїй статті я проаналізувала негативний вплив зовнішньої агресії на систему освіти Донбасу та України в цілому. Розглянула становище, що склалося у сфері освіти в окремих районах Донецької і Луганської областей. Окреслила ключові проблеми, пов'язані з руйнуванням освітньої інфраструктури та необхідністю забезпечення освіти для тимчасово переміщених осіб. Запропонувала заходи щодо забезпечення реалізації права громадян на освіту, які, зокрема, передбачають удосконалення і подовження дії спрощеного режиму вступу до ВНЗ для випускників з тимчасово непідконтрольних районів та розвиток дистанційної освіти.

У територіальному плані російська агресія проти України позначається на системі освіти на трьох рівнях: 1. Окуповані території; 2. Прифронтові райони та території розселення біженців і переселенців; 3. Загальнодержавний рівень, оскільки війна стала реальністю для всієї держави, а відтак вимагає відповідних змін у змісті, формах та організації освітнього процесу як у середній, так і вищій школі.

Внаслідок бойових дій, в окремих районах Донецької та Луганської областей, тимчасово підконтрольних проросійським терористам, нищівного удару зазнала освітня сфера краю. Зруйновано сотні освітніх закладів усіх рівнів. Деякі з них потребують капітального ремонту або не підлягають відновленню взагалі [1]. Хоча раніше Донецька область була другою в державі за кількістю загальноосвітніх навчальних закладів і першою за кількістю учнів, що у них навчалися.

Незважаючи на всі тяжкі обставини, українські школярі з окупованих Криму та окремих районів Донбасу, завдяки належній роботі освітан на центральному і місцевому рівнях, у 2014 і 2105 роках отримали можливість завершити навчання у будь-якій школі України та отримати державний документ про освіту. У 2015 році для випускників, що мешкають на цих територіях, було значно спрощено умови проходження зовнішнього незалежного оцінювання: з метою максимального охоплення для усіх охочих було організовано дві додаткові сесії тестування, хоча й такі заходи не в усіх випадках виявилися достатніми в умовах ускладненого перетину лінії розмежування.

На непідконтрольній законній українській владі території Донбасу нині перебуває близько половини усіх освітніх закладів краю. Школи та ВНЗ, що залишилися на підконтрольних бойовикам територіях, не здатні налагодити нормального навчального процесу та забезпечити реалізацію права громадян України на здобуття освіти, у тому числі і через свій маргінальний статус внаслідок невизнання їхніх атестатів і дипломів за межами незаконних територіальних утворень. Близько 140 тисяч учнів тільки у Донецькій області змушені відвідувати школи на території, підконтрольній терористичній організації ДНР [2], і їхнє майбутнє залишається невизначеним. У школах, які функціонують на тимчасово окупованих територіях, визначальними тенденціями стали нерегулярність виплати зарплат учителям, кричущий брак навчальних матеріалів і недопущення будь-яких позитивних згадувань про Україну. Від учителів суворо вимагається виховувати школярів виключно в дусі «русского мира», а викладання чи навіть просто вживання у школі української мови часто розцінюється як провокація (хоча у багатьох інших випадках, незважаючи на гучні українофобські заяви сепаратистів, урізане вивчення української мови та викладання українською продовжується – там, де таке бажання висловлюють батьки і вчителі). З іншого боку, відсутність власних освітніх стандартів, методик і програм ведуть до того, що навчальний процес продовжує керуватися українськими стандартами. Українофобські заяви і дії очільників освіти ДНР і ЛНР супроводжуються регулярними скандалами, що виявляють тотальну корумпованість верхівки регуляторних органів, яка фактично грабує учителів, змушених залишатися в окупованих районах. Те, що в системі освіти ДНР/ЛНР «панує хаос» визнають самі ватажки «народних республік»: «В кожній школі відбуваються маленькі війни. Часто буває так, що управління освіти призначає директором одну людину, а «міністр» – іншу. У підсумку в кожній школі з'являються різні угруповання, які займаються не навчанням дітей, а розбірками» [3].

Сьогодні в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка створена й діє система патріотичного виховання молоді на основі, проголошених Конституцією України, Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI сторіччі, Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією національного виховання, Концепцією виховання у національній системі освіти, Національною програмою «Діти України». Ця система покладена в основу Освітньо-просвітницької програми національно-патріотичного виховання студентської молоді Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [4].

Все більше громадян, що змушені залишатися на підконтрольних терористам територіях будуть прагнути забезпечити здобуття освіти для своїх дітей в Україні. Вступ до українських ВНЗ випускників з тимчасово невідконтрольних територій означає скорочення людського ресурсу сепаратистів. Зокрема, з цієї причини необхідно протиставляти сепаратистському «військово-патріотичному вихованню» реалістичну перспективу вступу до українського професійного та вищого навчального закладу.

Поза сумнівом, повноцінна реалізація права на отримання освіти можлива для мешканців тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей тільки за умови повного відновлення контролю над цими районами легітимної української влади. Проте і на поточному етапі необхідно вести планомірну роботу, спрямовану на забезпечення реалізації права громадян на освіту та, в подальшому, на повноцінну реінтеграцію цих територій. У 2014 та 2015 роках діти з окупованих територій, що висловили бажання складати відповідні іспити екстерном та отримувати відповідні документи з подальшою можливістю вступу до українських професійних та вищих навчальних закладів, отримали українські свідоцтва про закінчення дев'ятого класу та атестати про закінчення 11 класів. Цього вдалося досягти за рахунок значного спрощення формальних процедур та застосування новітніх технологій[5].

Я вважаю, що у подальшому необхідно удосконалювати механізми дистанційної освіти з метою надання можливості учням з окупованих територій отримувати якісні знання відповідно до чинних загальнодержавних навчальних програм. Також, особливу увагу потрібно звернути на розвиток і поширення напрацьованого позитивного досвіду дистанційного навчання учнів з тимчасово окупованих районів, завдяки чому школярі Донбасу будуть мати можливість проходити Державну підсумкову атестацію та складати іспити ЗНО і вступати до вищих навчальних закладів. До розробки і впровадження дистанційної освіти необхідно залучати і додаткові ресурси, і професіоналів різних галузей, у першу чергу освітян та фахівців інформаційних технологій. Також потрібно продовжувати роботу з інформування учнів, батьків і вчителів, змушених залишатися на окупованих територіях, щодо можливостей отримання української освіти, підтвердженої документами державного зразка.

Окреме важливе питання, пов'язане зі сферою вищої освіти Донбасу, – це дипломи ВНЗ, що залишилися працювати на території, підконтрольній бойовикам. Такі «документи про вищу освіту», отримані у закладах, що діють на окупованій території, не визнаються в жодній країні, включно з Росією. З огляду на це, Міністерство освіти і науки України рекомендує студентам для завершення навчання переводитися до університетів, що працюють на території, підконтрольній українській владі.

Бойові дії в частині районів Донецької та Луганської областей мають значні негативні наслідки для системи освіти України як на самих територіях конфлікту, так і в загальнодержавному масштабі. Це можна виправити лише спільними зусиллями освітян, органів державної влади і місцевого самоврядування, громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Донецька ОДА опублікувала шокуючі дані про наслідки бойових дій // УкрМедіа, 25.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/227183/>

2. Половина шкіл на Донбасі залишилися на непідконтрольній Україні території, – МОН // РБК-Україна, 04.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/polovina-shkol-donbasse-ostalis-nerodkontrolnoy-1441388143.html>

3. А. Діхтяренко. Після «голодних бунтів» на «ЛНР» і «ДНР» чекають страйки лікарів і вчителів // Радіо Свобода, 07.12.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26729221.html>

4. Бабічев О. І. Про затвердження Освітньо-просвітницької програми національно-патріотичного виховання студентської молоді Луганського національного університету імені Тараса Шевченка / О. І. Бабічев, І. С. Котенева, Н. М. Карлова. – Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – № 2 (291), квітень. – Ч. 2. – С. 196–212.

5. Павло Полянський: МОН спростило процедури отримання документів про освіту для дітей з Криму та Донецької, Луганської областей // Урядовий портал, 02.09.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248452699&cat_id=2442772
12

6. Байталюк О. М. Основи освітнього права та правове регулювання діяльності навчальних закладів України : навч. посіб. для учасників проекту «Правова компетентність освітан – запорука верховенства права в освіті» / О. М. Байталюк, О. Б. Німко. – К. : Видавничий дім «Плеяда», 2010. – 69 с.

Куліда Н. М.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Соціальне призначення адміністративного права

Більшість авторів, ведучи мову про функції держави взагалі та соціальну функцію зокрема, абсолютно справедливо пов'язують їх реалізацію перш за все з діяльністю відповідних державних органів.

Традиційно адміністративне право розглядається як право управлінське, адже термін *administratio* з латинської перекладається як управління. Саме управлінський фактор обумовлює нерівність становища людини і громадянина у відносинах з органами виконавчої влади, підвладність останнім.

Термін «відносини» є абстрактним поняттям. Метою будь-якого закону є регулювання певних або майбутніх конкретних проблем суспільного буття, які мають бути вирішені шляхом визначення обов'язків (з них випливають відповідні права) та відповідальності за їх неналежне виконання або невиконання. [4, с. 169]

У сфері дії адміністративного права перебувають різноманітні суспільні відносини. Частина з них мають управлінський характер, адже традиційно адміністративне право регулює такий тип відносин. І сьогодні державне регулювання різних сфер економіки, соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва потребує адміністративно-правового забезпечення.

Проте поряд з цим, як зазначають українські вчені-правники, існує низка правових відносин, які виникають у зв'язку із діяльністю органів виконавчої влади щодо:

– розгляду і вирішення індивідуальних адміністративних справ за зверненнями приватних (фізичних і юридичних) осіб; них (управлінських) послуг у вигляді дозвільно-ліцензійних, реєстраційних та інших подібних дій;

– прийняття зобов'язуючих рішень щодо приватних осіб у процесі вирішення різних публічних господарських справ (наприклад, будівництво шляхів, енергетичних мереж, відведення земель для будь-яких загальнодержавних потреб тощо);

– захисту порушених прав і свобод громадян (адміністративний розгляд скарг і судочинство в адміністративних судах); – застосування до осіб заходів адміністративного примусу [3, с. 95].

Таким чином, адміністративне право регулює управлінські відносини, а також ті, в яких реалізуються й забезпечуються права і свободи громадян органами виконавчої влади й іншими суб'єктами, що здійснюють делеговані функції державного управління.

До визначення основних напрямів адміністративно-правового забезпечення реалізації соціальної функції держави необхідно підходити, по-перше, з позиції визначення суб'єктного складу учасників цього процесу, подруге, з позиції структури управлінських відносин, що виникають у зв'язку із реалізацією цієї функції.

Такий підхід є методологічно обґрунтованим. Це, зокрема пояснюємо тим, що з одного боку є відповідні суб'єкти реалізації функції або суб'єкти задоволення потреб, що і обумовлює необхідність встановлення їх чітких правових координат – правового статусу, а з іншого, є власне управлінська (адміністративна) діяльність, завдяки якій реалізується культурна функція держави, і під час якої виникають різного роду правові відносини, врегульовані нормами права (адміністративного). Тому ми відмічаємо, що основними напрямками адміністративно-правового забезпечення реалізації соціальної функції держави є її суб'єкти та діяльність, в якій вони приймають участь під час її реалізації.

До спеціальних внутрішніх принципів адміністративного права відносять наступні:

- відповідність адміністративного права положенням Конституції України;
- верховенство адміністративно-правового закону в системі нормативних актів, які містять адміністративно-правові норми;
- наявність власного підґрунтя формування й розвитку;
- спеціалізацію;
- відповідність адміністративно-правових законів певним положенням міжнародно-правових договорів із питань адміністративного права, учасницею яких є Україна [2, с. 31].

Тобто фактично зміст внутрішніх принципів адміністративного права зумовлюється особливостями адміністративного права як галузі та особливостями правовідносин, що ним регулюються. Також принципи адміністративного права поділяються на загально-соціальні та спеціальногалузеві.

При цьому Ю. П. Битяк зазначає, що система загально-соціальних принципів формується в межах науки теорії держави і права, філософії, соціології.

Підставою ж виокремлення спеціально-галузевих принципів адміністративного права є, по суті, виконавча діяльність держави [1].

Загально-правові принципи закріплені передусім у Конституції України, конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах та мають свій прояв як в адміністративно-правових відносинах, так і у відносинах, що регулюються іншими галузями права.

Спеціальні, що називають галузевими (в нашому випадку – адміністративно-правові), принципи проявляються та деталізуються у конкретній галузі права – адміністративному праві. До загальних принципів адміністративного права відносять:

- принцип законності;
- принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина;
- принцип рівності громадян перед законом;
- принцип демократизму нормотворчості й реалізації права;
- принцип взаємної відповідальності держави і людини;
- принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною [1, с. 82]

Отже, виходячи з викладеного, зазначимо, що на цей час, ведучи мову про реалізацію окремих функцій держави, буде невірним стверджувати, що така діяльність здійснюється виключно через державне управління, адже коло суб'єктів управлінської діяльності істотно розширено. Більш вірним буде ствердження, що реалізація окремих функцій держави (за виключенням законодавчої та судової) досягається через адміністративно-правове регулювання суспільних відносин, які виникають у соціальній сфері.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – Том 1. Загальна частина. – 584 с.
3. Адміністративне право України: навчальний посібник / [В.В. Галуцько, В.І. Курило, С.О. Короед, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галуцька. – Херсон: Грін Д.С., 2015. – Т. 1. Загальне адміністративне право. – 180
4. Василенко Л. П. Деякі проблемні питання понятійного апарату інституту охорони довкілля / Л. П. Василенко. // Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права: Право. Економіка. Управління.. – 2009. – №3. – С. 166–171.
5. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. – К. : МАУП, 2003. – С. 82-83
6. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші ; За ред. В.В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 30.
7. Теорія держави і права : підручник : академічний курс / О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський та ін. ; за ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 74.

8. Німко, О.Б. Державне регулювання забезпечення соціальним житлом: правові та організаційні засади / О.Б. Німко // Техника и технология. Современные тенденции в науке и образовании / Inżynieria i technologia. Współczesne tendencje w nauce i edukacji. (29.01.2013 - 31.01.2013) – Kraków: – 2013. – С. 5-8.

9. Берлач А., Німко О. Управління у сфері державного молодіжного житлового кредитування: правові та організаційні засади / А. Берлач // Право України. – 2006. – №1. – С. 69-71.

Заріцький О. Ю

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Нормативно-правові підстави стягнення аліментів з боржників, які знаходяться за межами території України

На даний момент залишається актуальним питання про стягнення аліментів з боржників, які знаходяться за кордоном. Пов'язане це, в першу чергу, з захистом прав дітей, які гарантуються Конвенцією Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20 листопада 1989 року, яка була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789XII від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року. Відповідно до положень даної Конвенції, а саме статей 3 та 27:

- в усіх діях стосовно дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини;
- кожна дитина має право на рівень життя, що відповідає фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку дитини;
- один з батьків (батьки) або інші особи, які відповідають за дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини, а також;
- держави-учасниці повинні вживати всіх відповідних заходів, у тому числі стосовно укладення міжнародних угод, для забезпечення стягнення утримання на дитину з одного з батьків (батьків) або інших осіб, які відповідають за дитину, зокрема у випадках, коли такі особи проживають у державі, іншій, ніж та, у якій проживає дитина.

І саме тому, рішення судів України щодо виплати аліментів, особами які знаходяться за межами території України, повинні виконуватись належним чином [1].

Відповідно до Розділу I частини 2 ст.ст. 4-19 Конвенції «Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» від 22 січня 1993 року, яка була ратифікована від 10 листопада 1994 року, та набула чинності для України від 14 квітня 1995 року і застосовується у відносинах України з: Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Російською Федерацією, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Грузією і Туркменістаном:

- Установи юстиції Договірних Сторін надають правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах відповідно до положень цієї Конвенції.

- При виконанні цієї Конвенції компетентні установи юстиції Договірних Сторін зносяться один з одним через свої центральні органи, якщо тільки цією Конвенцією не встановлений інший порядок зносин.

- Договірні Сторони надають один одному правову допомогу шляхом виконання процесуальних і інших дій, передбачених законодавством запитованої Договірної Сторони, зокрема складання і пересилання документів, розшуку і видачі осіб, що вчинили злочини, визнання і виконання судових рішень по цивільним справам, вироків у частині цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів.

- При виконанні доручення про надання правової допомоги запитована установа застосовує законодавство своєї країни.

- Договірні Сторони мають право вручати документи власним громадянам через свої дипломатичні представництва або консульські установи, якщо точна адреса зазначеного в дорученні особи невідома, запитована установа приймає відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої вона знаходиться, необхідні міри для встановлення адреси.

- Документи, що на території однієї з Договірних Сторін виготовлені або засвідчені установою або спеціально на те уповноваженою особою в межах їх компетенції і за установленою формою і скріплені гербовою печаткою, приймаються на територіях інших Договірних Сторін без якого-небудь спеціального посвідчення.

- Прохання про надання правової допомоги може бути відхилено, якщо надання такої допомоги може завдати шкоди суверенітету або безпеці, або суперечить законодавству запитованої Договірної Сторони [2].

Задля забезпечення виконання вище наведених статей та з метою врегулювання та визначення процедури стягнення аліментів було укладено Конвенцію «Про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» від 23 листопада 2007 року у м. Гаазі, яку було ратифіковано від 11 січня 2013 року, та набула чинності для України 01 листопада 2013 року. Метою даної конвенції є забезпечення ефективного міжнародного стягнення аліментів шляхом створення всеосяжної системи співробітництва між органами держав, забезпечення доступності заяв, які подаються для винесення рішень про утримання, та їх належне виконання.

Відповідно до статей 5-6 Конвенції «Про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» від 23 листопада 2007 року, Міністерство юстиції здійснює співробітництво з центральними органами інших Договірних держав, сприяє співробітництву між компетентними органами України з метою досягнення цілей Конвенції, передає до центральних органів Договірних держав та отримує від них заяви та вживає необхідних заходів стосовно заяв, зокрема:

- одержує від Державної міграційної служби України наявну інформацію про місце реєстрації боржника або кредитора, що міститься у Єдиному державному демографічному реєстрі;

- одержує від Міністерства соціальної політики України інформацію щодо призначення державних соціальних виплат боржнику або кредитору чи взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи боржника або кредитора;
- одержує від Державної фіскальної служби України інформацію про доходи боржника або кредитора;
- на підставі довіреності, наданої боржником або кредитором, одержує від суду текст судового рішення;
- одержує інформацію про наявність речових прав боржника або кредитора, зареєстрованих у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;
- забезпечує примусове виконання рішень про стягнення аліментів на утримання;
- у межах компетенції вживає інших заходів, необхідних для забезпечення реалізації прав заявника, що випливають з відповідної заяви.[3]

Основним питанням на даний час залишається передбачення ефективних заходів для негайного виконання рішень про стягнення аліментів за кордоном, що підтверджується Конвенцією «Про стягнення аліментів за кордоном» від 20 червня 1956 року, яку було ратифіковано 20 липня 2006 року, та набрала чинності для України 19 жовтня 2006 року. Головною метою даної Конвенції було спрощення стягнення аліментів, на які особа, що перебуває на території однієї з Договірних Сторін, заявляє своє право, з іншої особи, яка підпадає під юрисдикцію іншої Договірної Сторони. Відповідні нормативні положення Конвенції дозволяють не тільки звертатися за визнанням і виконанням рішення суду України на території держави-учасниці Конвенції, а й на підставі поданих документів отримати прийняття рішення про стягнення аліментів безпосередньо у державі, в якій проживає особа, з якої підлягають стягненню аліменти. Подальше надсилання документів до відповідної країни проживання особи, з якої необхідно стягнути аліменти, та інформування заявника про хід справи про стягнення аліментів покладається на Міністерство юстиції України [4].

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки, що на сьогодні чинне законодавство України може гарантувати виконання рішень суду чи інших юрисдикційних органів у випадках якщо боржником є іноземний суб'єкт, оскільки ратифіковані Конвенції містять в собі всі передбачені законодавством можливості вирішення питань щодо стягнення аліментів за кордоном, та передбачають залучення відповідних органів іноземних країн задля швидшого виконання рішень суду.

Список використаних джерел

1. Конвенція «Про права дитини» від 20 листопада 1989 року. [Електронний ресурс].— Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Конвенція «Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» від 22 січня 1993 року [Електронний ресурс].— Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009
3. Конвенція «Про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» від 23 листопада 2007 року [Електронний ресурс].— Режим доступу http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_112/page

4. Конвенцією «Про стягнення аліментів за кордоном» від 20 червня 1956 року [Електронний ресурс].— Режим доступу http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_425

Ремишевська М. В.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Сучасні проблеми поширення режиму нерухомої речі на морські судна та судна внутрішнього плавання та державна реєстрація права власності

Після здобуття Україною незалежності та початку побудови правової держави, правове регулювання відносин власності наповнюється новим змістом, у зв'язку з чим особливого значення набуває питання правових гарантій, здійснення та захисту прав власності в Україні. У цьому сенсі державна реєстрація прав на нерухоме майно є важливим чинником гарантування і захисту прав власників, яку забезпечує офіційне визнання і юридичне закріплення державою прав фізичних та юридичних осіб на нерухоме майно, зокрема транспортні засоби. Державна реєстрація прав на нерухоме майно забезпечує можливість відображення як статичного, так і динамічного процесу відносин власності, що, з одного боку, знаходить своє відображення збереження відомостей у спеціальному реєстрі про дійсного власника нерухомого майна, з іншого - про наступні переходи права власності на нерухомість.

Метою даної статті є розгляд питання щодо можливості поширення режиму нерухомої речі на морські судна та судна внутрішнього плавання з точки зору їх юридичної природи, шляхом здійснення аналізу чинного законодавства, теоретичних положень наукової літератури з позицій наукової обґрунтованості та практичної доцільності.

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) [1] режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Визнання рухомих речей за своїми фізичними властивостями юридично нерухомими — «нерухомими в силу закону», має своєю основною метою поширення на вказані об'єкти правового режиму, передбаченого для фізично нерухомих речей. Це пов'язується з їх особливою економічною цінністю, великою вартістю, що вимагає особливого порядку реєстрації та контролю (не менш ніж щодо нерухомої за своєю природою речі), який забезпечує індивідуалізацію вказаних об'єктів. Таку думку в доктрині цивільного права слід вважати вже як загальноприйнятту [2].

Нерухомими в силу закону, тобто тими, на які поширено режим нерухомої речі, слід розуміти об'єкти цивільних прав, які, на відміну від просто нерухомих речей (ч. 1 ст. 181 ЦК України), відрізняються тим, що у вказаних об'єктах відсутня така фізична ознака, як міцний зв'язок із земельною ділянкою, що проявляється у неможливості їх вільного переміщення у просторі без їх пошкодження або знецінення. Вказаним об'єктам (нерухомим у силу закону)

притаманний лише такий, як у речей, які є фізично нерухомими, правовий режим.

Головною та єдиною визначальною умовою, яка дає підстави говорити про поширення правового режиму нерухомості на морські судна та судна внутрішнього плавання — визнання їх «нерухомими в силу закону» — є державна реєстрація, а саме державна реєстрація прав у реєстрі нерухомих речей. «Сам по собі факт створення судна, космічного або транспортного об'єкта ще не означає, що на це майно автоматично поширюються норми, які визначають правовий режим нерухомості». Такими вони стають лише в тому випадку, якщо права на них зареєстровані в державному реєстрі прав на нерухомі речі [3].

Розглядаючи поняття, що охоплюється термінами «морське судно» та «судно внутрішнього плавання», слід вирізнити два види суден — морські та судна внутрішнього плавання. Спочатку розглянемо, що слід у даному разі розуміти взагалі під «судном». Визначення вказаного поняття слід розглядати виключно у сфері, пов'язаній з морським правом, оскільки аналогічний застосовується до повітряних об'єктів — суден [4].

У морському законодавстві України, зокрема у ст. 15 Кодексу торговельного мореплавства України (далі — КТМ України) дається визначення не судна, а торговельного судна, що означає самохідну чи несамохідну плавучу споруду, що використовується:

- 1) для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи підняття майна, що затонуло в морі;
- 2) для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо);
- 3) для наукових, навчальних і культурних цілей;
- 4) для спорту;
- 5) для інших цілей.

Дане визначення не надає чіткого розуміння судна, оскільки більшою мірою визначає перелік цілей, для яких може використовуватися вказане судно. Особливістю судна буде лише те, що це є «самохідна чи несамохідна плавуча споруда». У вказаному словосполученні привертає увагу те, що судном може бути лише «плаваюча споруда». Тобто йдеться про штучно і цілеспрямовано створений об'єкт, а не якийсь природний предмет, який не тільки обов'язково повинен знаходитися на плаву в даний момент, а й бути призначеним для плавання.

Отже, під судном у морському праві слід розуміти самохідну чи несамохідну плавучу споруду, яка використовується як засіб пересування водою у відповідних цілях.

Частина 4 ст. 182 ЦК України визначає, що порядок проведення державної реєстрації прав на нерухомість та підстави відмови в ній встановлюються законом. Реєстрація морських суден та суден внутрішнього плавання, що регулюється відповідно до статей 26, 27 КТМ України та Конвенції про умови реєстрації суден, за своєю юридичною природою є лише спеціальною реєстрацією, а не реєстрацією прав на нерухоме майно, тобто реєстрацією, яка за своїми правовими наслідками породжує правовий режим нерухомості морських суден та суден внутрішнього плавання. Державна реєстрація вказаних об'єктів за чинним

законодавством визначає приналежність судна до тієї чи іншої держави, під юрисдикцією якої воно буде знаходитися.

Підсумовуючи все вище викладене про морські судна та судна внутрішнього плавання слід зазначити, що за чинним законодавством вказані об'єкти не можуть на даний час розглядатися як об'єкти, на які поширено правовий режим нерухомої речі відповідно до вимог ч. 1 ст. 181 та ч. 1 ст. 182 ЦК України, оскільки відсутня система державної реєстрації прав на вказані об'єкти для визнання їх «нерухомими» в силу закону.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України редакція від 07.03.2018 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Нікітіна З. В. Державна реєстрація прав на кораблі //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – №. 28 (2). – С. 155-160.

3. Кізлова О. С. Іпотека морських суден //Університетські наукові записки. – 2006. – №. 3-4. – С. 149-152.

4. Ольшанецька О. Б. Виникнення права власності на нерухоме майно //Університетські наукові записки. – 2010. – №. 2. – С. 99-106.

Негер А. В.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Адміністративна відповідальність за податкові проступки в зарубіжних країнах

Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в країні з кожним роком набувають все більших обертів. Відчувається необхідність інтеграції вітчизняного адміністративного законодавства до вимог Європейського союзу з метою розбудови України як правової, демократичної держави, відходу від пережитків командно-партійної системи. Таким чином, виявлення тенденцій розвитку інституту адміністративної відповідальності за податкові проступки за кордоном дозволить виробити найбільш оптимальні вектори розвитку даного інституту в Україні.

Податкове законодавство більшості європейських країн (Німеччина, Австрія, Франція, Греція, Італія, Польща, Чехія, Сербія, Естонія) та країн англосаксонської правової системи (Англія, США) визнає існування об'єктивної концепції вини, за якої не потрібно встановлювати умисел чи необережність у діях порушника податкового законодавства. Достатньо є лише констатація факту порушення положень закону особою, а наявність вини в цьому випадку презюмується.

Є країни, які принципово відстоюють презумпцію невинуватості в адміністративному та податковому законодавстві (наприклад, Росія, Литва, Латвія, Болгарія, Словенія, Португалія, Іспанія)

А ось щодо, кола правопорушень у сфері оподаткування, то засоби адміністративної відповідальності у кожній конкретній країні, відрізняється своїми особливостями [1, с. 120-121].

У Франції, наприклад, відповідальність за правопорушення в сфері оподаткування регулюється Загальним кодексом про податки 1950 року, у Німеччині - Положенням про податки 1977 р., а у Великобританії та Італії - окремими спеціальними законодавчими актами про податки.

Аналізуючи країни Західної Європи, можна зробити висновок, що в жодній з них немає єдиного акта, в якому об'єднуються склади адміністративних деліктів. Проте більшість держав мають закони змішаного характеру, в яких об'єднуються загальні матеріальні положення та процедурні положення про порядок накладення адміністративних стягнень.

Наприклад, в Іспанії немає кодифікованого закону з переліком адміністративних порушень, але існують окремі галузеві закони, в яких містяться відповідні склади. Одним з них є загальний Закон «Про податки» від 1963 року. При цьому регулювання правопорушень у сфері оподаткування відноситься до механізмів адміністративного права. Так, Законом «Про правовий режим публічної адміністрації та загального адміністративного провадження» від 1 січня 2004 р. встановлено порядок застосування штрафів та не грошових адміністративних санкцій за податкові правопорушення [2, с. 338].

Проаналізувавши положення Федерального Закону Швейцарської конфедерації «Про право адміністративних покарань» від 22 березня 1974 року, можна зробити висновки, що інститут адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері оподаткування займає в ньому провідне місце (на відміну від інших інститутів, які відсилають до положень окремих законів).

Предметом регулювання італійського адміністративного законодавства виступають порушення, які тягнуть за собою накладення адміністративних санкцій. Аналіз положень Закону «Про зміни карної системи» від 24 листопада 1981 року № 689 засвідчує, що порушення у сфері обов'язкового соціального забезпечення та страхування, податкові та фінансові правопорушення посідають у ньому значне положення.

Так, згідно зі ст. 37 цього закону неподання або підробка обов'язкових записів і декларацій карається позбавленням волі до двох років, якщо наслідком є несплата відрахувань і страхових внесків, передбачених законом про обов'язкові соціальні забезпечення та страхування» [3, с. 75].

За податкові правопорушення в США, на корпорації накладаються додаткові, понад звичайні, суми податків, нараховуються штрафи і пеня. Штраф за порушення строків подання декларацій не може перевищувати 25 % суми нарахованого податку (у разі затримки не довше двох місяців). У випадку приховування прибутків податок, нарахований на прихований дохід згідно з установленою ставкою для даної категорії доходів, додатково підвищується на 75 % (Кодекс внутрішніх доходів США 1986 р.) [4, с. 239].

Найбільшу питому вагу серед усіх злочинів, пов'язаних з оподаткуванням, у зарубіжних країнах мають злочини, якими порушуються обов'язки платників щодо сплати податків. Насамперед, це такий вид суспільно небезпечних посягань, як ухилення від сплати податків, що вчинюються різними суб'єктами, щодо різних податків та найрізноманітнішими способами. Саме тому законодавство більшості цих країн містить низку складів злочинів, що передбачають кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко О.В., Плугатир М.В., Пастух І.Д. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення. навч. посіб. /О.В. Кузьменко, М.В. Плугатир, І.Д. Пастух// - К.: «Центр учбової літератури», 2016 – 338 с.
2. Битяк Ю.П., Гаращук В.В., Зуй В.В. Адміністративне право : підручник /Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй// – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: Право, 2013. – 656 с.
3. Коломоєць Т. О. Адміністративна відповідальність: навч. посіб. /Т. О. Коломоєць.- К.: Істина, 2015. – 177 с.
4. Огороднікова І. Міжнародний досвід регулювання відносин, що виникають у процесі реалізації заходів адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері оподаткування /І. Огороднікова// II Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2014. - № 1 (52). - С. 236-242.
5. Німко О.Б. Правові засади державного регулювання здійснення оціночної діяльності для цілей оподаткування / О.Б. Німко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Научный журнал. Серия: Юридические науки. – №4. – Симферополь, 2012. – С. 292 – 295.
6. Німко О.Б. Проблемні питання законодавства, що регулює встановлення внесків загальнообов'язкового державного соціального пенсійного страхування фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування / О.Б. Німко // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – № 4 (17). – 2010. – С. 97 – 101.

Марчук Б. І.

Студент 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Процесуальні особливості розгляду судами справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, яка зникла на тимчасово окупованій території та зоні проведення антитерористичної операції

Розглядаючи питання про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, потрібно зупинитися на ситуації, яка відбувається на сході нашої країни. Через бойові дії, багатьох людей, і не тільки військовослужбовців, вважаються такими, що пропали безвісти. Звичайно, всім нам хочеться вірити, а особливо їхнім родичам, що з ними все добре. Однак не можна забувати про те, що в таких людей, залишилися сім'ї, які потребують матеріальної допомоги, яка в певній мірі залежить і від того, чи буде визначений правовий статус зниклих осіб у відповідному порядку, який передбачено законодавством України.

Над проблемами, пов'язаними із порядком розгляду судами справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою працювали такі науковці як Шиманович О. М., Ліснічна Т. В. та інші.

Як зазначає О. М. Шиманович, визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою є наслідком встановлення судом у порядку окремого провадження зазначених у нормах Цивільного та Цивільного процесуального кодексів України обставин, існування яких дає суду законну підставу припускати стосовно фізичної особи, місце перебування якої невідоме, наявність факту знаходження її в живих (безвісна відсутність) або факту смерті такої фізичної особи (оголошення померлою). [1]

Відповідно до ч. 2 ст. 46 ЦК, суд може оголосити особу померлою, яка пропала безвісті у зв'язку з воєнними діями через два роки. Але законом встановлені і спеціальні строки. В разі, коли є конкретні обставини (був бій, і не повернувся, пішов у розвідку і не повернувся тощо), то в такому разі особа може бути оголошена померлою після спливу шести місяців, не раніше. Слід зазначити, що судом можуть бути прийняті до уваги і інші обставини (ракетно-бомбовий чи артилерійський обстріл села, міста, теракт, стихійні лиха, аварії, тощо). Коли лише за фрагментами одягу, взуття, уламками транспортного засобу, будівлі чи споруди, є підстави вважати, що у момент трагедії особа знаходилась у її епіцентрі. У відповідності до роз'яснень, даних в п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»[3], громадянин може бути оголошений в судовому порядку померлим у разі неможливості встановлення факту його смерті, який встановлюється судом за умови підтвердження доказами, що ця подія мала місце у певний час та за певних обставин.

Проте, вважаємо, що дане тлумачення вказаних положень ЦК є занадто вузьким; до того ж у чинному законодавстві України, що регулює окремі аспекти режиму воєнного стану, йде мова про «бойові дії». Тому, на нашу думку, процитовані вище норми ЦК мають застосовуватися і до випадків зникнення особи безвісти у районі проведення АТО, прилеглих територіях, районі бойових дій та збройного конфлікту.

Серед основних проблем потрібно звернути увагу на неефективність механізму здійснення досудового розслідування загибелі та зникнення безвісти осіб у районах проведення АТО. Слідчими не використовуються в повній мірі слідчі дії, передбачені КПК України для розслідування кримінальних правопорушень.

Також є деякі складнощі з пошуком загиблих в зв'язку з відсутності єдиної бази зниклих безвісти, що в свою чергу призводить до відсутності зусиль між органами державної влади та організаціями громадянського суспільства щодо системи збору й обробки уніфікованої інформації осіб, які зникли безвісти у районах проведення АТО, а також прилеглих до цього району територій, обумовила ситуацію невизначеності, суперечності і, як наслідок, інформаційного вакууму в цій сфері, що, в свою чергу, негативно вплинуло на стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. Зокрема, про цю проблему йшлося у Доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини за періоди: 1 грудня 2014 р. – 15 лютого 2015 р.

Потрібно також звернути увагу на те, що багато справ в ході розслідування починають гальмуватися та й взагалі передчасно закриваються. Слідчими закриваються кримінальні провадження за фактами загибелі особи у разі підтвердження співпадіння ДНК на підставі відсутності події кримінального правопорушення. У межах кримінального провадження не проводиться

встановлення обставин загибелі особи. Проте правоохоронні органи не вбачають події кримінального правопорушення в умисному позбавленні життя людини.

Слідчі дії з метою встановлення обставин, за яких загинула чи зникла особа, не проводяться. Це є порушенням ч. 1 ст. 91 КПК України, яка передбачає, що у кримінальному провадженні доказуванню підлягає подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), оскільки фактично існує тіло загиблої людини при невстановлених обставинах, які навіть не досліджуються правоохоронним органом. Органи досудового розслідування мають використати всі засоби з метою встановлення фактів у межах кримінального провадження, тільки в такому випадку будуть дотримані вимоги щодо ефективності розслідування, встановлені Конвенцією та практикою ЄСПЛ.

Блючим є питання про ідентифікацію тіл загиблих. Сама процедура проводиться за кошти держави, однак у багатьох викликають сумніви щодо об'єктивності даних досліджень. Через те, що є родичі, які розшукують своїх близьких і які здали свої ДНК в базу даних — не отримали підтвердження ДНК ідентифікації. Це означає, що ще значна частина загиблих тіл не вивезена з непідконтрольних територій, і Мінська переговорна група має включити це питання в свій порядок денний та активізувати спільні пошукові роботи по ідентифікації. Одночасно є багато родин, які отримали підтвердження ДНК-ідентифікації, але відмовляються визнати її результати і забрати тіла. У разі неефективності розслідування, потерпілі вимушені братися за проведення власного розслідування. В більшості випадків, намагаються особисто спілкуватися з представниками незаконних озброєних формувань та виїжджати самостійно у райони проведення АТО, наражаючи себе на додаткові ризики. Ця ситуація потребує втручання Міжнародного Червоного Хреста, проведення додаткових роз'яснень родинам, експертиз і міжнародних консультацій для вирішення проблемної ситуації.

В Україні слід здійснити імплементацію низки рекомендацій міжнародних місій, органів і організацій (насамперед, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Парламентської асамблеї Ради Європи), а саме: створити спільний орган (робочу групу) з вирішення питання про зниклих безвісти осіб і забезпечити його функціонування з метою: збору та обробки інформації про зниклих безвісти осіб; створення і підтримки єдиного реєстру даних щодо зниклих безвісти осіб під час конфлікту в Україні; впровадження ефективних заходів, що дозволяють розшук, ексгумацію та ідентифікацію людських останків; забезпечення доступу до місця поховань; забезпечення родичів зниклих безвісти осіб вичерпною інформацією; брати участь та координувати дії неурядових та волонтерських організацій у справі пошуку зниклих безвісти осіб. На даний час можна констатувати створення такого органу (Об'єднаний центр з координації пошуку, звільнення незаконно позбавлених волі осіб, заручників та встановлення місцезнаходження безвісти зниклих в районі проведення антитерористичної операції при Службі безпеки України), проте, важко робити висновки про діяльність підрозділу за умов відсутності нормативної основи його діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні існує велика кількість проблем, що можуть виникнути в разі появи особи, яку було визнано безвісти відсутньою або оголошено померлою, і всі вони потребують вирішення. Взагалі, як показує практика визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою є

складною, з моральної точки зору, процедурою, особливо для її близьких та рідних. Але це потрібно робити, щоб майно та права, які мала особа за життя, були під захистом, наглядом чи перейшло до належних спадкоємців.

Список використаних джерел:

1. Шиманович О. М. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою / О. М. Шиманович // Ученые записки Таврического национального университета и м. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Т. 23 (62). – № 1. – 2010. – С. 85–93.

2. Цивільний Кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Мішалов, В. Д., Войченко, В. В., & Кравченко, Ю. М. (2014). Оптимізація роботи судово-медичних експертів в умовах масової загибелі людей, пов'язаної з бойовими діями в зоні АТО. Судово-медична експертиза, (2), С. 12-16.

4. Лісніча, Т. В. "Правові наслідки появи особи, яку було оголошено померлою: виявлення і шляхи вирішення проблемних питань. «Право і Безпека» 4 (2011): С. 196-200.

5. Волкова Л. Н. Тотальна безкарність в зоні АТО: розслідування вбивств і зникнень [Електронний ресурс] / Л. Н. Волкова // Українська гельсінська спілка з прав людини – Режим доступу до ресурсу: <https://helsinki.org.ua/files/docs/1450250376.pdf>.

Бура К. А.

Студент V курсу магістратури історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Зосімович О. Ю., старший викладач історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Модернізація державної служби України. Інновації реформи.

Проблема переформатування діяльності державної служби в Україні назріла вже давно. Законодавство, що регламентувало державну службу до 10 грудня 2015 року було застаріле, і не відповідало сучасним реаліям розвитку українського суспільства та європейським принципам функціонування публічної адміністрації, як учасника зв'язку «держава-суспільство». Реформування державної служби проходить в контексті зміни системи державного управління. В країнах з розвинутою демократією державна служба є незалежним органом, який не орієнтований на партійних функціонерів, а є виключно тим механізмом, який забезпечує верховенство права та дає змогу комунікувати державі з суспільством з метою реалізації загального блага. Державна служба дісталася у спадок Україні дуже суперечливою, гальмівною та відірваною від потреб громадян, тому вкрай важливо позбутися старої й неефективної, комуністичної системи державного управління та запровадити, по-справжньому, оновлену державну службу, яка буде діяти з новими пріоритетами, прогресивною та демократичною нормативно-правовою базою та активними кваліфікованими кадрами, які відповідально виконуватимуть свої обов'язки перед суспільством.

Метою статті є дослідження інновацій Закону України «Про державну службу» та причин її реформування.

Державна служба України до набуття чинності Закону «Про державну службу» від 10 травня 2016 року фактично консервувала в собі ряд характерних негативних рис : цілковита неспроможність державної служби забезпечувати ефективність реалізації поставлених завдань з втілення у життя структурних реформ; незадовільний професійний рівень держслужбовців для виконання масштабних завдань; недостатня якість надання адміністративних послуг; висока корумпованість та неефективні механізми її запобігання; непрозорість механізму прийняття та просування держслужбовця; неprestижність державної служби через низьку оплату праці та невисокий статус; відсутність справжньої оцінки діяльності державних службовців та визначення професійних компетентностей; нестабільність апарату державної служби [3]. Ось чи не найголовніші проблеми державної служби, з яким покликані боротися нові підходи до системи державного управління та оновлене законодавство. Модернізація державної служби стала можливою завдяки Угоді про асоціацію з Європейським Союзом, яка була затверджена 16 вересня 2014 року. Україна взяла на себе відповідальність за своєчасну реалізацію масштабних структурних та інституційних змін, які не можливі без реформування державної служби. Окрім цього, Європейський Союз фінансово та консультативно підтримує втілення реформ. Суб'єктом законодавчої ініціативи виступив Кабінет Міністрів. Українською владою була прийнята Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Стратегія сталого розвитку « Україна - 2020», Стратегія реформування державної служби в органах місцевого самоврядування в Україні до 2017 року, прийнято Закони України: «Про запобігання корупції», «Про очищення влади», «Про державну службу» та ряд інших нормативно-правових актів [2, с. 30].

Стратегія реформування державної служби вносить деякі інновації. Голова Національного агентства з питань державної служби Костянтин Ващенко серед найголовніших пріоритетів модернізації зазначив – розмежування політичних та адміністративних посад, введення інституту державних секретарів, виведення посад патронатної служби, а також посад працівників, які виконують обслуговуючі та допоміжні функції, з-під сфери дії Закону «Про державну службу». Також Законами «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування» передбачено спрощену та чітку систему посадової класифікації. Замість існуючих 7-ми встановлено 3 категорії посад. Замість 15 рангів, встановлюються 9 [1]. Посади категорія «А» - 1,2,3 ранг; «Б» - 3,4,5,6; «В»- 6,7,8,9. Категорія «А» - вищий корпус державної служби; «Б» - посади, керівників структурних утворень та їх заступники; «В» - інші посади, що не віднесені до категорій «А» і «Б». Держслужбовець категорії «А» не може бути членом політичної партії і здійснювати функції притаманні членству в політичній силі. Окрім цього, держслужбовець категорії «А» має знати одну з офіційних мов Ради Європи. Під дію Закону «Про державну службу» не потрапляють президент, голова Адміністрації Президента та його заступники, заступники міністрів, народних депутатів, секретаря Ради національної безпеки і оборони, депутатів місцевих рад та інших осіб передбачених Законом [6].

Ще одним інноваційним пунктом є забезпечення рівного доступу громадян до державної служби, усунення корупційного механізму шляхом проведення виключно відкритого конкурсу на зайняття вакантних посад .

Встановлено триступеневий порядок відбору, не менше третини складу конкурсних комісій складають представники громадських об'єднань. До складу комісії має входити не менше 5 осіб. Конкурс на зайняття категорії «А» проводить Комісія з питань вищого корпусу державної служби [7, с. 26].

Запроваджується персональна відповідальність державних службовців. У розділі VIII Закону чітко визначається дисциплінарна та матеріальна відповідальність, що є нововведенням [4]. Підсумки роботи державного службовця тепер щороку підлягають оцінюванню для визначення рівня якості виконання. Дисциплінарну відповідальність застосовують за дії, які наносять шкоду держслужбі, наприклад, «неповага до українського народу», порушення правил етичної поведінки, появу на роботі у нетверезому вигляді або прогул (більше 3 годин) без поважних причин. Раніше в законодавстві ці моменти не так детально описувалися.

З метою формування ефективної системи управління людськими ресурсами Законом запроваджено посади керівників державної служби в державних органах, Державного секретаря Кабінету Міністрів і державних секретарів міністерств, створення служб управління персоналом державного органу [2, с.32]. Створюється Комісія з питань вищого корпусу державної служби. Цей орган є колегіальним, він погоджуватиме вимоги для посад вищого корпусу, здійснюватиме конкурсний відбір високопосадовців та пропонуватиме суб'єкту призначення не менше 3-х кандидатур, а також оцінюватиме обґрунтованість пропозицій щодо звільнення вказаних держслужбовців [1].

Значно удосконалено процедуру проходження державної служби такими нововведеннями як: скасуванням інституту кадрового резерву, передбачено строкове призначення (категорія «А»); при призначенні особи на посаду державної служби вперше встановлено випробування, яке є обов'язковим, передбачено ротацию державних службовців; визначено порядок направлення державного службовця у службове відрядження; підстави для зміни істотних умов праці державного службовця; правила внутрішнього трудового розпорядку державного органу, підстави припинення державної служби. Нововведенням є також те, що державна служба припиняється із настанням 65 років або у разі застосування заборони, передбаченої Законом «Про очищення влади» [4]. Усі інші пункти статті 83 залишаються незмінними. Передбачено можливість переходу держслужбовця на посаду в орган місцевого самоврядування без конкурсного відбору, якщо він виконуватиме ті самі функції. Крім того, визначено новий порядок обчислення стажу, додаткових оплачуваних відпусток, відкриття зі щорічної відпустки, відшкодування непередбачуваних виплат, застосування стимулюючих виплат державним службовцям [2, с.33].

Важливим фактором є зміна моделі оплати праці, в основу якої покладено збільшення питомої ваги посадового окладу у структурі зарплати - до 70%. Залишаються дві обов'язкові надбавки – за вислугу років та за ранг. Стимулюючі виплати, які залежать від волі керівника становитимуть не більше 30% від розміру заробітної плати. Посадові оклади, щорічно встановлюються постановою Кабінету Міністрів. Планується, що найнижчий оклад держслужбовця становитиме 1,25% мінімальної заробітної плати. Передбачено і додаткове преміювання службовців у разі досягнення успішних результатів соціально-економічного розвитку територіальної громади [1]. Важливим моментом є те, що новий закон чітко урегулює процедуру захисту державних службовців, який полягає у дотриманні

алгоритму дій. Якщо державний службовець сумнівається у законності наданого керівником доручення, то перший має право вимагати письмове підтвердження доручення, опису цього, виконати його. У випадку коли буде визнано незаконність доручення, державний службовець звільняється від відповідальності, крім випадків виконання явно злочинних наказів. Також, Законом передбачена можливість оскарження державним службовцем до уповноваженого органу виконавчої влади незаконних дій керівника державного органу, який обов'язково має провести службове розслідування. Таким чином, здійснюється взаємна відповідальність, як керівника органу, так і державного службовця [3].

Закон встановлює новий підхід до навчання державних службовців. Головним вищим навчальним закладом у системі підготовки визначено Національну академію державного управління Президентів України. Підвищення рівня професійної компетентності проводиться не рідше одного разу на три роки. Забезпечення прозорості, відкритості й підзвітності державних органів здійснюються шляхом залучення організацій громадянського суспільства, наукових та експертних установ. Порядок обрання представників громадянського суспільства до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 року №314 [5].

Державна служба накопичила за роки незалежності нові проблеми, тому з метою реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та з метою «оздоровлення» системи державного управління було запроваджено реформу. Виділилися ключові напрями модернізації : забезпечення рівного доступу громадян до державної служби, відокремлення політичних та адміністративних посад, проведення відкритого конкурсу, принципово нова класифікація посад державної служби, створення ефективного механізму управління людськими ресурсами на державній службі, підвищення професійної компетентності державних службовців, встановлення відкритої моделі оплати праці, забезпечення прозорості, комунікативності й підзвітності державних органів шляхом співпраці із об'єднаннями громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ващенко К. Реформа держслужби чітко розмежує політичні та адміністративні посади.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.center.gov.ua/component/k2/item/1610-реформа-держслужби-чітко-розмежує-політичні-та-адміністративні-посади-косянтин-ващенко>
2. Кізілов Ю. Напрями вдосконалення проходження державної служби в Україні в умовах її модернізації./ Ю. Кізілов//«Jurnalul juridic national: teorie si practica» S.R.L. (Національний юридический журнал: теорія и практика» О.О.О. (Молдова). – 2016. – № 6 (477). – С. 30-35
3. Позиційні матеріали щодо основних положень Закону України «Про державну службу»(новаредакція)[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://stopkorupciya.blogspot.com/2014/01/blog-post_3230.html
4. Про очищення влади: Закон України від 16 верес. 2014 р. №44.- Ст.2041
5. Про затвердження Порядку обрання представників громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів та експертів до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби

6. Про державну службу : Закон України від 10 груд.2015 р.№889-VIII//Голос України .- 2015.-№250

7. Реформа державної служби у питаннях та відповідях: практичний посібник для керівників служб управління персоналом / [М. Канавець (кер. авт. колективу), Ю. Лихач, А. Кукуля, І. Рошин, О. Романюк, А. Астапов; за заг. ред. К. Ващенко]. — К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2016.- 176 с.

Гордійчук Т.

Студентка V курсу історичного факультету ЖДУ ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Магась-Демидас Ю. І., кандидат історичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Поняття та система органів виконавчої влади в Україні

Національне державотворення, пройшовши складний і часто неоднозначний етап свого розвитку в період незалежності України, донині залишається заручником цілої низки проблем, які вимагають свого конструктивного розв'язання з метою оптимізації існуючої моделі державної влади в Україні. Одними із найгостріших проблем, вирішення яких стоїть на порядку денному перед сучасною українською державою, є проблеми, пов'язані з реалізацією виконавчої влади та побудовою системи органів, які її здійснюють, адже внаслідок реалізації виконавчої влади відбувається прямий і безпосередній вплив на процеси суспільного розвитку.

Аналіз сучасного стану теоретичної та практичної розробки питання конституційно-правового статусу органів виконавчої влади України стає особливо актуальним у контексті потреби наступного вдосконалення конституційно-правового регулювання суспільних відносин в Україні, які неможливі без наукового обґрунтування, чіткого розуміння конституційно-правового статусу органів виконавчої влади та його якісного нормативно-правового забезпечення. Наведені фактори зумовлюють необхідність наукових розробок у досліджуваній сфері, а також свідчать про її актуальність.

Питання принципів та механізмів функціонування виконавчої влади є об'єктом наукових дискусій вже протягом тривалого часу. Ґрунтовно проаналізоване воно в роботах багатьох учених, зокрема В. Ф. Погорілка, І. А. Азовкіна, В. М. Кампо, М. В. Оніщука, Г. В. Волянської, Б. М. Лазарева, В. В. Кравченка, П. І. Рудика, Ю. М. Тодики, М. П. Рудика, В. Л. Федоренка та ін. Але єдиної точки зору на дану проблему не існує. Це пояснюється багатоаспектністю, різноманітністю проблеми, що й визначає різні, подекуди протилежні, підходи науковців до визначення її сутності.

Метою дослідження є узагальнення на основі врахування досягнень науки конституційного права, юридичної практики, вітчизняного досвіду конституційно-правового регулювання системи органів виконавчої влади.

Серед науковців і теоретиків права існує багато точок зору щодо поняття виконавчої влади. Більшість із них дотримується думки, що державна виконавча

влада – це носій державної виконавчої волі, що реалізує свою компетенцію в закріпленій сфері державного управління і має свій юридичний (нормативно зафіксований) статус державного органу.

Визначаючи ознаки виконавчої влади, слід зазначити, що основними ознаками соціальної влади є те, що вона: виявляється через соціальне управління; являє собою особливий вид відносин між членами суспільства, їх об'єднаннями; забезпечує прояв і домінування єдиної волі, здатної організувати (об'єднувати і спрямовувати) вольові зусилля різних осіб з метою задоволення колективних потреб; здійснюється за допомогою механізму, що складається з таких прийомів і засобів впливу як переконання, примус, стимулювання, норми поведінки [2, с. 35].

Виконавча влада – влада, що має право безпосереднього управління державою. Носієм цієї влади в масштабах усієї країни є уряд. Назва уряду встановлюється Конституцією і законодавством. Частіше за все уряд має офіційну назву – Ради або Кабінети міністрів.

Уряд забезпечує виконання законів та інших актів законодавчої влади, є відповідальним перед нею, підзвітним і підконтрольним їй. Проте виконавча влада не вичерпується одним лише «виконанням законів». Вона покликана відпрацювати шляхи та засоби реалізації законів, займатися поточним управлінням, здійснювати розпорядницьку діяльність. У цих цілях з усіх питань своєї компетенції уряд видає нормативно-правові акти (укази, розпорядження та ін.), що мають підзаконний характер [6, с. 149].

Таким чином, призначення органів виконавчої влади – управління, що охоплює:

- виконавчу діяльність – здійснення тих рішень, що прийняті органами законодавчої влади;
- розпорядчу діяльність – здійснення управління шляхом видання підзаконних актів і виконання організаційних дій.

Ефективність діяльності державної влади залежить від узгодженості її складових [3, с. 29].

Суб'єктами виконавчої влади в Україні є:

- органи загальної компетенції – вищі органи у системі органів виконавчої влади;
- органи спеціальної компетенції – центральні органи державної виконавчої влади;
- місцеві органи державної виконавчої влади.

У своїй сукупності суб'єкти виконавчої влади утворюють єдину систему органів. Виконавчій владі та системі її органів присвячено розділ VI Конституції “Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади”, Законом України “Про Кабінет Міністрів України”, Законом України “Про центральні органи виконавчої влади”, Законом України “Про місцеві державні адміністрації ” [1, с. 11-12].

Єдність системи органів виконавчої влади обумовлена: єдністю всієї державної влади, яка впливає з державної цілісності України; розмежуванням компетенції органів виконавчої влади; їх спільною діяльністю. У межах цієї системи визначається порядок формування окремих її елементів.

Очолює систему Кабінет Міністрів України – вищий орган виконавчої влади. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та місцеві державні

адміністрації, спрямовує та координує роботу цих органів. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України [4, с. 145-146].

Важливою ланкою державної виконавчої влади є центральні органи виконавчої влади, які забезпечують здійснення державної політики у відповідній галузі чи сфері на всій території України, керують дорученою їм сферою управління, відповідальні за стан її розвитку. Ці органи підвідомчі безпосередньо Кабінету Міністрів України або за рішенням Президента України іншому центральному органу виконавчої влади. Центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики – служби, агентства, інспекції [2, с. 37].

До єдиної системи органів виконавчої влади із загальною компетенцією належать місцеві державні адміністрації. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Компетенція органів виконавчої влади визначається окремо для кожної ланки системи органів виконавчої влади. У межах своєї компетенції вищі органи виконавчої влади організують реалізацію внутрішньої і зовнішньої політики української держави; здійснюють керівництво і регулюють соціально-економічну сферу; забезпечують єдність системи виконавчої влади; спрямовують і контролюють діяльність підлеглих органів виконавчої влади; здійснюють управління власністю незалежно від її форм; розробляють і реалізують загальнодержавні програми [5, с.169].

Таким чином, виконавча влада – влада, що має право безпосереднього управління державою. Носієм цієї влади в масштабах усієї країни є уряд. Державна влада нерозривно пов'язана з політичною владою. Конкретно цей зв'язок виявляється у соціально-політичній функції виконавчої влади, яка спрямовує владно-політичну та владно-адміністративну діяльність усієї системи виконавчих органів на чітке і неухильне виконання законів та інших нормативно-правових актів і безпосереднє керівництво об'єктами управління.

Список використаних джерел:

1. Гладун З. С. Конституція і система органів виконавчої влади України / З. С. Гладун // Вісн. Укр. акад. держ. управління при Президентові України. – 1996. – № 3. – С. 3-27.
2. Коваленко А. А. Уряд та урядова діяльність як базовий елемент функціонування виконавчої влади / А. А. Коваленко // Нова політика. – 2010. – № 1. – С. 34-38.
3. Михеєнко Р. М. Виконавча влада і конституційні статуси Президента України та Кабінету Міністрів України / Р. М. Михеєнко // Право України. – 2008. – № 8. – С. 24-28.
4. Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно правові засади / М. І. Ославський. – К.: Знання, 2008. – 216 с.
5. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні: конституційно-правові аспекти / В. М. Скрипнюк. – К.: Логос, 2010. – 241 с.
6. Фрицький Ю.О. Деякі проблеми визначення правового статусу Кабінету Міністрів України / Ю. О. Фрицький // Держава і право: збірник наукових праць. – 2014. – № 34. – С. 148-152.

Тарнавська М. П.

Магістрантка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна

Сімейні відносини за Цивільним кодексом Наполеона Бонапарта

Цивільний кодекс Франції, прийнятий в 1804 році, інакше іменованій – Кодекс Наполеона, надав величезний вплив на розвиток права в Європі і по сьогоднішній день залишається найважливішим правовим актом приватного права Франції. Кодекс відкинув існування станових відмінностей і послужив однією з основ формування нового буржуазного суспільства, закріпивши в своїх нормах секуляризацію сімейних відносин, рівність учасників цивільного обороту, недоторканість приватної власності, свободу укладення цивільно-правових договорів і в той же час патріархальні погляди на шлюб і сім'ю, характерні для рубежу XVIII-XIX століть.

З усіх відносин, регульованих цивільним кодексом, шлюбно-сімейні відносини стали тією областю де з більшою силою отримали вираз в момент створення кодексу контрреволюційні тенденції. Повновладдя чоловіка і батька, обмежена правоздатність заміжньої жінки – ось принципи, на яких у 1804 році під впливом звичаєвого права створювалося сімейне право.

Цивільний кодекс Наполеона та відносини, які він регулював досліджували здебільшого французькі вчені, серед яких – Ж.-Ф. Леві, А. Капітан, А. Кастальдо, Н. Кайанама, Р. Кабріак, К. Мартін, М. Планіоль та ін.. Відомі також дослідження польських істориків права: К. Суйка-Зелінська, А. Айнекель, Е. Андрисяк, Ю. Бардах, В.Бартель, Т. Валахович, А. Вольтер, Г. Гринвасер, Я. Зьолек, Я. Івашкевич, Г. Коніц, Б. Лесьнодорський, Д. Малець, Т. Менцель, Т. Опас, В. Ростоцький, В. Собоцінський, В. Урушчак, В. Цьвік. Серед українських науковців, що досліджували Цивільний кодекс Франції чи окремі його аспекти, можна назвати Б. Тищика, І. Бойка, Л. Бостана, С. Бостана, В. Глиняного, В. Кульчицького, І. Левицької, В. Макарчука, Є. Харитонова, О. Блажівська, Р. Стефанчука.

Мета статті – проаналізувати сімейні відносини, за нормами які встановлені в Цивільному кодексі Наполеона.

Кодекс відрізнявся стислістю юридичних формулювань, чіткістю трактування основних понять та інститутів громадянського права. Цивільний кодекс Наполеона нараховував 2281 статтю і складався з вступного титулу і трьох книг. Його структура відобразила схему побудови інституцій римського права: особи, речі, спадкування і зобов'язання. Дана структура одержала в цивільному праві назву інституційної.

Перша книга («Про осіб») перекладала такі загальні ідеї своєї епохи, як рівність і свобода, на конкретну мову цивільно-правових норм. Саме у першій книзі закріплювалися основні норми сімейного права, їм присвячені 5 – 10 титули даного документа. Буржуазне законодавство розглядало шлюб не як вільний союз між чоловіком і жінкою, а як особливого роду договір. Ст. 144 Цивільного

кодексу установлювала шлюбний вік – 15 років для жінок і 18 років для чоловіків [5, с.50]. Для укладання шлюбу вимагалася наявність вільної згоди обох сторін. Чоловік до 25-річного віку, а жінка до 21-річного не могли вступати у шлюб без дозволу батьків. Батьківська згода виступала гарантією того, що рішення неповнолітніх вступити у шлюб було дійсно вільним, і їх ніхто не змушував до цього [4, с.143].

У Цивільному кодексі Наполеона 1804 року значна увага приділялась правам та обов'язкам подружжя. Так, стаття 212 зобов'язує подружжя до взаємної вірності, допомоги, підтримки [5, с.74]. За ст.213 чоловік був зобов'язаний утримувати дружину, піклуватися про неї, захищати її інтереси, а дружинна повинна підкорятися чоловікові та його рішенням. Дружина зобов'язана жити разом з чоловіком і слідувати за ним усюди. Чоловік повинен прийняти дружину, і надати їй все, що потрібно для потреб життя, згідно зі своїми можливостями і своїм матеріальним становищем. Дружина не мала права виступати на суді без дозволу свого чоловіка, лише у тому випадку, якщо суддя дасть дозвіл. Хоча майно подружжя вважалося спільним, мав право ним розпоряджатися тільки чоловік [3, с.393]. Таку значну перевагу чоловіка у сімейних правах можна пояснити збереженням окремих елементів дореволюційної патріархальної концепції сім'ї.

Як зазначено у 227 статті шлюб вважався припиненом у випадку: смерті одного з подружжя; розлучення, здійсненого у встановленому порядку; судового вироку, що передбачав для одного з подружжя цивільну смерть [5, с.79]. Щодо розлучення, то чоловік мав право розірвати шлюб в односторонньому порядку за подружньої зради дружини. Вона ж могла розірвати шлюб тоді, коли чоловік утримував свою коханку в їхньому спільному домі. Також, обоє мали право розірвати шлюб у випадку майнових зловживань, грубого поводження та тяжких образ одного з них по відношенню до іншого [4,с.143-144]. Подружжя могло розірвати шлюб за спільної згоди обох його учасників але у такому випадку необхідно було виконати низку формальностей, пов'язаних із розподілом майна.

У Цивільному кодексі велика увага приділяється дітям, титул «Про батьківську владу» містить статті про те, що діти, у будь-якому віці, повинні надавати своїм батькам повагу і пошану; діти залишаються під владою батьків до досягнення повноліття або до звільнення з-під влади, батько один здійснює цю владу під час існування шлюбу. Також батько має право скористатися заходами покарання, якщо має невдоволення щодо поведінки дитини. У випадку, якщо дитина не досягла 16 років, то батько може позбавити її волі на строк, який не може перевищувати одного місяця [1, с.243-244].

Цивільний кодекс також передбачав можливість усиновлення, яке здійснювалося за дотримання певних умов: усиновитель мав досягнути 50 років, бути старшим за усиновленого не менш ніж на 15 років і не мати дітей, а усиновлений мав досягнути повноліття і до моменту усиновлення мав перебувати на утриманні усиновителя не менше як 6 років [5, с.105].

Відносини опіки також були урегульовані кодексом Наполеона. Згідно з ним, опіка над неповнолітнім виникала навіть після смерті одного з батьків, тоді один з них ставав водночас і опікуном дитини [3, с.393]. У разі смерті обох батьків опікуном ставала особа, призначена ними ще за життя. Коли ж вони не визначили таку особу, то опікуном міг стати найближчий родич за рішенням родинної ради. Родинна рада – спеціальний орган, що складався з дванадцяти

родичів дитини (по шість зі сторони батька та матері) та одного мирового судді, що вважався головою цього органу. Саме на родинну раду покладалися обов'язки контролю за виконанням опікуном завдань, покладених на нього. Рада давала дозвіл чи накладала заборону в питаннях управління майном [5, с.118-121].

Отже, можна зробити висновок, що правове регулювання сімейних відносин здійснювалось Цивільним кодексом Наполеона, норми якого мали для свого часу прогресивне значення. Тогочасне сімейне право ґрунтувалося на національних правових традиціях та на певних запозиченнях із римського права.

Список використаних джерел:

1. Гражданский кодекс Франции(кодекс Наполеона) /пер. с фр. В.Захватаев; приложения 1-4; отв.ред. А.Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1007с.
2. Табрин Р.С. Кодекс Наполеона 1804 года: историко-правовая характеристика [Електронний ресурс]/ Р.С. Табрин// Вопросы управления. – 2009. - №4.(9). – Режим доступу: <http://vestnik.uapa.ru/ru-ru/issue//2009/04/16/>.
3. Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVIIст. – 1918р.) / Б.Й. Тищик – Львів: Світ, 2013 – 752с.
4. Тищик Б.Й. Історія держави та права Франції (1789-1918рр.) / Б.Й. Тищик – Дрогобич: Коло, 2008 – 160с.
5. Французский гражданский кодекс 1804г. [Електронний ресурс]/ пер. с франц. И.С. Перетерского. – М., 1941.- Режим доступу: <http://www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra.../fgk.doc>.

Українець Н. С.

Магістрантка 52 групи історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства, м. Житомир, Україна

Особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин у мусульманському праві

Шлюб та сім'я відносяться до понять, які не втрачають своєї актуальності ні в правовому, ні у суспільному вимірі. Кожна держава намагається удосконалити законодавство аби регулювання шлюбно-сімейних відносин відповідало потребам часу, забезпечувало стабільність між жінкою та чоловіком, охороняло права та інтереси подружжя, їхніх дітей тощо. Особливе зацікавлення викликає одне з найтрадиційніших у питаннях сім'ї – Мусульманське право. Мусульмани шанують Коран і вважають, що необхідно жити згідно приписів Аллаха, робити те, що вказано в Священній книзі і саме це допоможе знайти морально-етичне умиротворення.

У мусульманському законодавстві шлюб є самостійним цивільно-правовим договором зі створення сім'ї з подальшим виконанням прав і обов'язків подружжя. Договір шлюбу вважається дійсним і без дотримання релігійних обрядів, хоча їх проведення вважається бажаним. У шаріаті шлюб розглядається як релігійний обов'язок мусульманина, а безшлюбність – небажаний стан.

Важливою складовою сім'ї за Кораном є відносини між чоловіком та жінкою. На останню покладаються обов'язки не здійснювати дій, які б не сподобалися чоловікові. Якщо виникають проблеми, то мусульмани розглядають їх як випробування, пройшовши яке, подружжя отримає винагороду від Аллаха.

Щодо духовних обов'язків, то чоловік повинен з повагою ставитися до дружини, а з матеріального боку – повністю її забезпечувати та намагатися прожити гідно [1, с. 21].

У питанні допустимості розлучення іслам займає помірковану позицію. Шаріат не сприймає крайнощів у формі категоричного недопущення розірвання шлюбу, але і не підтримує розлучення при щонайменшій невідповідності характерів. Згідно з ісламом, правом на розірвання шлюбу володіє чоловік і він зобов'язаний розпоряджатися ним суворо відповідно до шаріату. На думку вчених, жінки не отримали рівного права на розлучення через їх імпульсивність, емоційність і сентиментальність. Однак, при наявності законних підстав дружина має право вимагати розлучення, повернувши чоловікові шлюбний дар, і така форма розірвання шлюбу називається «хул». Це допустимо в тих випадках, коли чоловік ухиляється від виконання своїх обов'язків, заподіює дружині страждання і примушує її до ганебних вчинків [3, с. 85 – 91].

Не менш важливою є проблема становища жінки в ісламському світі. На думку багатьох українських та закордонних дослідників, іслам утверджує неповноцінність жінки. Але у самих мусульман зовсім інша думка. Правознавці стверджують, що чоловік та жінка повністю рівні в правах, згідно з Кораном та практикою суспільних відносин.

На сьогодні права жінок мусульманських країн значно розширилися. Але, наприклад, в Саудівській Аравії зберігається дуже консервативний погляд на становище жінки. Лише у 2011 році жінкам надали виборче право, яким вони змогли скористатися аж у 2015 році. Натомість в Ірані, жінки ведуть активну економічну, соціальну та політичну діяльність. Але і тут існує принцип розподілу трудових місць – чоловіки та жінки працюють окремо.

Якщо говорити про отримання освіти, то в Саудівській Аравії жінки можуть здобути освіту лише зі згоди батька або чоловіка. Проте, варто зауважити, що на сьогодні, все ж таки, мусульманська жінка – це жінка, яка не тільки слідує законам шаріату і береже домашнє вогнище, а також і гармонічно розвинена особистість [4].

Важливе місце у сімейних відносинах займає виховання дітей. Іслам захищає основні інтереси дитини, оберігаючи сім'ю, як середовище, яке забезпечує їй любов, увагу та безпеку. Батькам забороняється нехтувати фізичними і моральними потребами дитини. Обидва батьки несуть відповідальність за якнайкраще виховання дитини, подаючи власний приклад.

Дівчата та хлопці мають рівні права у сім'ї. Вони повинні отримувати відповідне харчування, одяг, догляд за здоров'ям і освіту. У багатьох країнах, де дівчата «цінуються» менше (так було в давній Аравії), цим правилом нехтують. Згідно з фактами ЮНІСЕФ багато дітей є жертвами різного роду експлуатації (дитяча праця, сексуальна торгівля). Ця проблема, на жаль, є актуальною в усьому світі [2, с.46].

В ісламі дитина вважається повнолітньою після досягнення нею статевої зрілості. З цього моменту вона несе відповідальність за всі свої справи і вчинки, отримує право розпоряджатися своїм майном, вступати в шлюб. Дівчат видають заміж батьки або офіційні опікуни. Однак всупереч поширеній думці, це відбувається виключно за їх спільною згодою. Примушувати дівчину вступати в шлюб категорично забороняється. Навіть якщо подібний небажаний шлюб укладено, молода жінка може вимагати його анулювання [5, с.4 – 6].

Таким чином, розглянувши особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин в мусульманському праві, можна зробити висновки, що сім'я для мусульманина є найвищою цінністю. Мусульманське право відрізняється від європейського, так як шлюбно-сімейні відносини в Європі регулюються лише нормами права, а мусульманські відносини носять яскраво виражений релігійний характер. Щодо особливого становища жінки, то їх політичні права розширюються, однак у поглядах на сім'ю вони залишаються більш традиційними, що, можливо, є одним з факторів їх міцності, меншої кількості розлучень.

Список використаних джерел:

1. Бардик А. И. Семья в исламе: социологический анализ на материалах по Санкт-Петербургу: Вып... квалификационная работа бакалавра: 04.01.00 – «Социология» / Санкт-Петербургский государственный университет. Спб, 2016. 68 с
2. Махамадеев И.Т. Семейное право в Исламе: учебно-методический комплекс / И. Т. Махамадеев // Изд-во БГПУ. Уфа, 2013. С. 46
3. Нургалеев Р. М. Классическое мусульманское семейное право: учебное пособие / Р.М. Нургалеев. – Наб. Челны: «Духовно-деловой центр «Ислам Нуры». 2013. С. 85-91.
4. Права женщин в исламе / Why Islam? Почему ислам?/ [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.whyyislam.ru/statii/prava-zhenshhin-v-islame.htm>
5. Эльдар Зиганшин Права детей в исламе / Э. Зиганшин // [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.whyyislam.ru

Мельниченко С. Р.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Акти публічної адміністрації як інструменти виконання адміністративних зобов'язань.

Акти публічного адміністрування полягають в значенні та передумовах нормативних актів публічного адміністрування. В таких актах наявні усі державні правові приписи, вони є джерелом адміністративного права та інструментом діяльності.

В адміністративному праві акти публічної адміністрації виступають інструментом за допомогою якого здійснюється діяльність щодо виконання адміністративних зобов'язань. Такі акти є способом застосування та створення правових норм в процесі публічного адміністрування. Нормативним актом публічної адміністрації вважається юридичний акт, який вдається уповноваженим суб'єктом, приймається при здійсненні функцій публічного адміністрування [1, с.253]. Насамперед акти публічного адміністрування становлять собою джерела адміністративного права. Метою видання таких актів є застосування та виконання положень законодавства. Право видавати такі акти належать відповідному органу публічної влади [2].

Визначення акти публічної адміністрації загалом визначається як акти діяльності публічної адміністрації. Також з такими актами пов'язані проблеми у

таких сферах як: адміністративно-політична сфера, соціально-культурна та економічна сфера [3]. Важливо також те, що такі акти надзвичайно важливі саме для публічної адміністрації, вони регулюють її організацію та зокрема функції.

Загальні передумови нормативних актів публічної адміністрації визначаються у великій кількості законів, серед яких центральне місце відводиться Конституції України [4]. Це пов'язується з тим, що правотворча діяльність публічної адміністрації є видом діяльності, що делегований їй Верховною Радою України. В Конституції України зазначається ряд положень, якими надано право відповідним суб'єктам видавати нормативні акти. Такими повноваженнями наділені: Президент України (ч. 3 ст. 106), Кабінет Міністрів України (ч. 1 ст. 117), голови місцевих державних адміністрацій (ч. 8 ст. 118), органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 144) [1, с. 255-256]. Згадані конституційні положення зазвичай дістають конкретизації у відповідних законах [5].

У правовій державі публічна адміністрація повинна бути наділена обов'язками і, відповідно – відповідальністю за їх неналежне виконання або невиконання, але це не спостерігається у національному законодавстві щодо регулювання діяльності публічної адміністрації. [9]

Загалом, на мою думку, акти публічної адміністрації неодмінно важливі для адміністративного права, тому що вони є його джерелом, а також інструментом. Без них не буде здійснюватись діяльність та функціонування публічної адміністрації, головним завданням якої є виконання Конституції та законів України. Акти публічної адміністрації слугують для підвищення ефективності регулювання суспільних відносин на підзаконному рівні. Тому вони обов'язково повинні прийматися органом або посадовою особою, які уповноважені на його видання відповідно до законодавства.

Список використаних джерел:

1. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – 376 с.
2. Коваленко В. В., Колпаков В. К. Курс адміністративного права України: [підручник] //К.: Юрінком Інтер. – 2012.
3. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник //К.: Юрінком інтер. – 2011. – С. 46.
4. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України //К.: Юрінком інтер. – 1999. – Т. 736.
5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України. – 2007 - 624 с.
6. Стороженко О.М. Інтелектуальна власність: навч.посіб. / О.М. Стороженко, О.Б. Німко – К. : Плеяди, 2010. – 63 с.
7. Німко О. Б. Адміністративна відповідальність у сфері охорони навколишнього природного середовища / О. Б. Німко // Наукові читання – 2013 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ. – Житомир : ЖНАЕУ, 2013. – Т. 1. – С. 185–187.
8. Німко О.Б. Міжнародне співробітництво та адміністративно-правове регулювання атомної енергетики в Україні та світі / О. Б. Німко // Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис. – 2016. – № 2. – С.276 – 281.
9. Василенко Л. П. Зміст функцій управління та державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища / Л. П. Василенко // Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań : materiałach Międzynarodowej

Пшеняцька Д. О.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Адміністративний процес: основні підходи до сутності

Адміністративний процес належить до однієї з малодосліджених проблем науки адміністративного права, оскільки тривалий час йому не приділялося достатньої уваги.

Адміністративний процес охоплює всі сторони діяльності державного апарату, починаючи від підготовки і видання актів управління і закінчуючи матеріально-технічними діями. Воно охоплює широке коло суспільних відносин у сфері державного управління і за своїм змістом може бути поділене на три види: а) процес, пов'язаний із здійсненням завдань внутрішньої організації апарату управління; б) процес, що опосередковує взаємовідносини даного державного органу з іншими державними органами, установами, підприємствами, які не входять в його систему; в) процес у справах, пов'язаних з відносинами між громадянами чи громадськими організаціями та виконавчо-розпорядчими органами.

Заслугує підтримки позиція тих учених, які вважають, що адміністративний процес складається з ряду проваджень. Звідси можна вивести і співвідношення між цими поняттями - процес та провадження співвідносяться як загальне й особливе. Провадження - це частина процесу, а процес - сукупність проваджень. Адміністративний процес - це врегульована адміністративно-процесуальними нормами правоустановча і правозастосовча діяльність органів виконавчої влади, а в передбачених законом випадках інших державних органів та посадових осіб по реалізації норм адміністративного права й вирішенню індивідуально-конкретних справ.

В юридичній літературі вирізняють наступні ознаки індивідуальних управлінських справ: по-перше, їх зміст складають конкретні, індивідуальні матеріальні права і обов'язки суб'єктів; по-друге, суб'єкти індивідуальних справ є конкретними, індивідуальними, інакше кажучи, права і обов'язки, що складають основу індивідуальних справ, торкаються цілком певних конкретних суб'єктів; по-третє, індивідуальні справи зовні повинні бути матеріально закріплені у певній формі; по-четверте, у всіх випадках розгляду і розв'язання індивідуальних справ приймаються індивідуальні акти [1].

Поняття адміністративного процесу складає одну з найбільш гострих проблем теорії адміністративного права. Протягом тривалого часу визначення адміністративного процесу обговорюється в юридичній літературі, пропонуються різні його варіанти і аргументація. Формулювання поняття адміністративного процесу залежить, насамперед, від загального підходу кожного автора до проблеми адміністративного процесу. Більшість аспектів явища, що досліджується, є настільки дискусійними, що, мабуть, єдине, що не викликає

суперечок вчених - це сама наявність адміністративного процесу і реальне втілення його в життя.

Детальний аналіз юридичної літератури з проблеми дає можливість виділити два основних (але не єдиних) підходи до визначення адміністративного процесу: широкий і вузький. Таким чином, адміністративний процес може характеризуватися в широкому і вузькому розумінні.

Отже, при вузькому підході адміністративний процес трактується як суто юрисдикційна діяльність органів державного управління. За основу тут береться здійснення правоохоронної функції, і мова йде про розв'язання не будь-яких управлінських справ, а лише індивідуальних адміністративних суперечок. При цьому, у одній із сторін або у обох сторін адміністративно-правових відносин існує впевненість у тому, що їх права і законні інтереси порушуються або защемлюються. Отже, виникає суперечка, яка підлягає вирішенню в адміністративно-процесуальному порядку, а діяльність органів державного управління по розв'язанню адміністративних індивідуальних суперечок є юрисдикційною. Це, наприклад, розгляд справ про адміністративні правопорушення, розгляд скарг громадян, накладення мір дисциплінарної відповідальності на державних службовців. Юрисдикційна діяльність носить так би мовити «негативний характер». Так, одним із класичних визначень адміністративного процесу у вузькому розумінні є наступне: «це регламентована законом діяльність по вирішенню суперечок, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин, які не знаходяться між собою у відносинах службового підпорядкування, а також по застосуванню заходів адміністративного примусу» [2]. Концепція вузького розуміння адміністративного процесу знаходить відображення в роботах багатьох відомих вчених: А. А. Дьоміна, М. І. Єропкина, А. П. Ключніченка, Д. М. Овсянка, М. І. Піскотіна, Н. Г. Саліщевой та ін.

Широке розуміння адміністративного процесу характеризується тим, що в поняття адміністративного процесу включається вся діяльність органів державного управління по застосуванню матеріальних норм, переважно адміністративного права, для вирішення будь-яких індивідуальних управлінських справ. При такому підході до адміністративного процесу рівною мірою відносяться вирішення справ «позитивного» характеру (видача ліцензій, реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності) і розв'язання індивідуальних справ, що носять спірний характер, тобто справ «негативного» плану (розгляд скарг, розгляд справ про адміністративні правопорушення). Означену думку поділяють: Д. М. Бахрах, С. В. Додін, В. А. Лорія, А. С. Лунев, Г. І. Петров, Ю. М. Козлов, В. Д. Сорокін та інші вчені.

Необхідно зазначити, що автори, які дотримуються широкого розуміння адміністративного процесу, визнають наявність у ньому і юрисдикційних проваджень і проваджень по розгляду індивідуальних управлінських справ, що не носять спірного характеру, однак межі і структура адміністративного процесу визначаються ними неоднаково.

Уявляється, що широке розуміння адміністративного процесу дає можливість правильно визначити сутність адміністративно-процесуальної діяльності органів державного управління.

Отже, підводячи підсумки, адміністративний процес можна визначити таким чином: адміністративний процес являє собою врегульований правом

порядок прийняття адміністративно-правових актів і розгляду індивідуальних управлінських справ органами виконавчої влади, а в передбачених законодавством випадках і іншими, уповноваженими на те органами.

Список використаних джерел:

1. Лория В. Административный процесс и его кодификация. – Изд-во Тбилисского университета, 1986.
2. Салищева Н. Г. Административный процесс в СССР. – Юрид. лит-ра, 1964.
3. Бахрах Д.Н. Адміністративне право Росії. Підручник. -- М.: ИНФРА-М, 2000. - 640 с.
4. Стороженко О.М. Інтелектуальна власність: навч.посіб. / О.М. Стороженко, О.Б. Німко – К. : Плеяди, 2010. – 63 с.
5. Німко О. Б. Адміністративна відповідальність у сфері охорони навколишнього природного середовища / О. Б. Німко // Наукові читання – 2013 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ. – Житомир : ЖНАЕУ, 2013. – Т. 1. – С. 185–187.
6. Німко О.Б. Міжнародне співробітництво та адміністративно-правове регулювання атомної енергетики в Україні та світі / О. Б. Німко // Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис. – 2016. – № 2. – С.276 – 281.

СЕКЦІЯ 3
**«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧЕ ПРАВО»**
«КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА»
**«ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ
ПРАВО»**

Скулиш Є. Д.

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства
ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Історія розвитку та сутнісного наповнення поняття «корупція»

Корупція починається там, де починається неповага чиновників до закону
Газетт Лабель

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, корупція - використання особою, зазначеною у ч. 1 статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Україна – порівняно молода держава. Роки незалежності супроводжувались як досягненнями так і серйозними проблемами у різних сферах функціонування держави. Закономірним явищем для етапу докорінної ломки суспільно-економічних відносин стало поширення корупції. Її прояви, масштаби, специфіка і динаміка були наслідком загальних політичних, соціальних і економічних проблем України. Корумпованість державного апарату в останні роки спричинила глибоку кризу у взаємовідносинах суспільства і держави, підірвала авторитет владних інституцій, призвела до критичного зростання соціальної напруги.

Протягом останніх десятиріч проблемі протидії корупції присвячено величезну кількість фундаментальних і прикладних наукових праць, приведено декілька тисяч тематичних міжнародних та національних конференцій, парламентських слухань, якими напрацьовано важливі рекомендації щодо попередження корупції та боротьби з нею. Однак, це не завадило феномену корупції, як і раніше, вкрай негативно і суттєво впливати на соціально-економічний розвиток окремих країн, народів та управлінських інституцій. Така ситуація викликає стурбованість громадськості та різних міжнародних організацій, однак, практичних результатів у подоланні корупції майже не спостерігається. Все сказане можна віднести й до українських реалій.

Аналізуючи причини цього, необхідно зазначити, що розв'язання проблем ефективної протидії корупції значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко буде зрозуміла її сутність.

Визначаючи сутність корупції слід виходити з того, що це явище не може бути зведене до якогось конкретного суспільно небезпечного діяння, до певного

правопорушення. Корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві та будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різні соціальні сфери суспільства, по-різному деформуючи суспільні відносини.

Тлумачення слова «корупція» (лат. – *«corruption»*) як «псування» і «розбещування» підкреслює, перш за все, саме глибинну сутність корупції як соціального явища. Образно кажучи, таке розуміння корупції свідчить про розбещення певних службових осіб владних структур владою і розкладання системи державної влади. Символічним у цьому розуміння також є і те, що тлумачення терміну «корупція» у багатьох словниках і енциклопедіях передуює визначення іншого терміну латинського походження – «корозія» (лат. – *«corrosio»*), що перекладається як «роз'їдання» й «руйнування».

Співвідносячи ці два поняття, корупцію слід розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу і суспільство в цілому. У її основі зокрема лежать такі вікові традиції взаємодії у суспільстві, як «*послуга за послугу*» (лат. *«do ut des»* - «даю щоб ти дав»).

На користь такого розуміння сутності корупції як соціального явища свідчить й історичний досвід. Явище корумпованості як «порчі» механізму управління публічними справами, відомо людству з прадавніх часів та існувало практично за будь-якого режиму і будь-якої влади. І так само давно люди намагаються встановити причини корупції і знайти способи її обмеження. Фактично, першу антикорупційну заповідь дав Господь через Мойсея, який записав те, що почув з неба: «дарів не приймай, бо дари сліпими роблять зрячих і перекручують справу правих».

У Корані також є спеціальна заборона давати хабарі у вигляді застереження пророка Мухаммеда, який говорив, що Аллах прокляне всіх, хто дає та бере хабарі.

Будда у свою чергу, зазначав, що коли правитель шукає вигоди, то це призводить до перекручення сутності суспільних відносин та ігнорування принципів справедливості: «несправедливі чиновники – це злодії, які крадуть щастя народу, обдурюючи і правителя і народ».

Про корупцію, як про «порчу» йдеться у працях древніх філософів, а Платон і Арістотель взагалі визначали це явище як політичне. Втім, спочатку, у стародавній Греції до проявів корупції відносили лише протиправні діяння побутового характеру, наприклад, «псування їжі або питної води». Пізніше, корупцією почали називати низку діянь з порушення моральних норм і принципів, до відповідальності за вчинення яких винних осіб притягували у судовому порядку, зокрема, «зіпсованість моралі», «розпусність молоді», «розлад порядку у полісі» тощо.

Стародавні римляни під корупцією розуміли діяння, які у своєму взаємозумовленому зв'язку призводять до таких послідовних наслідків, як «підкуп – псування – занепад». Подібну послідовність ми спостерігаємо і сьогодні, так як корупція є передумовою функціонування «тіньової» економіки, посилення диференціації суспільства за майновим станом, занепаду моралі та загальної криміналізації основних сфер життя суспільства.

У Стародавній Індії Каутиля, головний міністр імператора Чандрагупта Маурія, перерахував у праці «Артхашастра» 40 видів протиправного присвоєння

урядовцями державного прибутку. При цьому він стверджував, що «як неможливо не спробувати смак меду чи отрути, якщо вони знаходяться в тебе на кінчику язика, так само для урядовця не можливо не відкусити хоча б частку від царських доходів. Як про рибу, що пливе під водою, не можна сказати, що вона п'є воду, так і про урядовця не можна сказати, що він бере собі гроші. Можна встановити рух пташок, що летять високо в небі, але неможливо встановити приховані мотиви урядовців».

Втім, у деяких древніх державах корупція була однією із складових системи державного управління, надзвичайно необхідною для правлячого режиму. Зокрема, безпрецедентна стабільність патримоніальної бюрократії Давнього Китаю корінилися в ефективному механізмі протидії чиновництву, запобігання зскупчення урядовців у стійку корпорацію, котра могла б створити опозицію та позбавити його влади. Одним із елементів такого механізму була фінансова незалежність урядовця не від імператорського жалування, а від його вміння отримати з імператорських підданих максимум доходів, у тому числі і на власну користь. Зазначене перетворювало чиновника на «легко уразливого порушника законів з усіма наслідками, що з цього випливають – страхом викриття та можливістю тримати його на гачку».

Зрозуміло, що наведені попередження (а для віруючих – пряма заборона) узагальнюють попередній досвід ознайомлення людства з корупцією. Наведені цитати цікаві й іншим: вони зосереджують увагу на корупції, як злі, яке необхідно здолати.

І дійсно, протидію корупції порівнюють за складністю до боротьби з людськими гріхами. Вона, по суті, і є комбінацією, поєднанням таких гріхів як жадібність, заздрість, лінь, невгамовна спрага насолод і т.ін. Світ влаштований таким чином, що людські гріхи і пороки викоринити практично неможливо. Суспільство і кожна окрема людина може лише обмежити їх до розумних меж. Мораль, релігія, етика, право – ті інструменти, з допомогою яких і відбувається це обмеження. Як тільки ці інструменти перестають працювати, у суспільстві починають розвалюватись цивілізаційні основи взаємин між громадянами і державою та з'являється небезпека виникнення соціального хаосу. Тому одне з основних завдань держави, це стримування пороків власних громадян, що здійснюється не лише завдяки вжиттю ідеологічних, соціально-економічних і виховних, а й правових, певним чином репресивних заходів у межах чинного на той чи інший час законодавства.

Китайський реформатор Ванг Анши ще у XI столітті зазначив, що є два джерела корупції: погані закони і погані люди. Обґрунтовуючи це твердження він писав, що: «історія доводить неможливість забезпечення необхідного управління, якщо покладатися лише на владу закону та призначених для контролю посадових осіб, особливо якщо останні не є людьми, які відповідають цьому призначенню. Подібним чином не слід чекати ефективного управління, якщо маючи достойних людей на правильних позиціях, ви обмежуєте їх численними, дрібними і виснажливими застереженнями».

У XIV ст. визначний вчений і радник Тамерлана Ібн-Хальдун, намагаючись протидіяти хабарництву, дійшов висновку, що причиною корупції є пристрасть еліти до розкішного життя, а її наслідком – економічні труднощі, які в свою чергу сприяють поширенню корупції завдяки так-званому «зворотному зв'язку». Тобто, корупція спричиняє наслідки, які сприяють поширенню корупції.

Якщо це явище спеціально не обмежується, то воно не може зникнути само собою – його природнім станом є поширення, у зв'язку з чим, корупцію інколи порівнюють із раковою пухлиною.

Не оминула корупція й українську козацьку старшину, чії дії в окремих випадках мали ознаки корупційного діяння. Так, у рішенні Великої Ради Запорізької Січі від 23 грудня 1764 року, напевне, з метою запобігання вчиненню подібних злочинів зазначалося, що: «на свої потреби отаманам і старшинам з військової скарбниці коштів не брати під страхом смерті. Хто порушить цю заборону, буде покараним «на горло», а вся його худоба буде забрана, незважаючи на те, ким він був до цього – старшиною, отаманом чи кимось іншим. Якщо ж у якомусь курені отаман буде потакати злодіям, то кошовому надається право покарати його і поставити питання про переобрання іншого отамана. Звільнений же позбавляється будь-якої поваги і не може у подальшому претендувати на виборну посаду».

Крім курінних отаманів, усуненню з посади за вчинення корупційних дій підлягали й інші посадові особи Запорізької Січі: кошові, судді, писарчуки, осавули тощо. Так, якщо хто-небудь з них «невинних козаків зобижав то, не чекаючи чергової ради, ставилося питання про їх відповідальність та переобрання з посади. Завдана шкода підлягала відшкодуванню потерпілим винними особами, а самі вони в подальшому на виборні посади не обиралися і ніякими повноваженнями не наділялися».

Втім, є принципова різниця між корупцією, яка наявна завдяки довготривалій, незмінній історико-культурній традиції, і тією, що існує через безлад, який супроводжує будь-який перехідний період. Перша – це «традиційна корупція», яка майже за означенням заперечує можливість ефективних форм у майбутньому, а друга – це «сезонна корупція», яка зникне із закінченням перехідного періоду, що буде результатом успішно проведених реформ у політичному та соціально-економічному житті країни.

Такий висновок підтверджується тим, що надзвичайно активне поширення корупції у пострадянській Україні відбулося саме у перехідний період і зумовлено не культурою й історією народу, коріння яких сягає минулих століть, а сучасними причинами та умовами. Зокрема, фахівці відзначають, що в такі часи у суспільстві зазвичай ослаблюється дія соціальних та правових норм, що сприяє поширенню негативних явищ, у даному випадку – корупції.

Проблеми протидії корупції в Україні за своїм змістом багато в чому збігаються з аналогічними проблемами в інших країнах, що утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу. Цей збіг зумовлений однаковою соціальною сутністю корупції як корозії влади, яка полягає у зловживанні службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування владою або службовим становищем у корисливих чи інших особистих інтересах. Незважаючи на відмінності в державному устрої, однаковими, в принципі, для всіх цих країн є як основні соціально-економічні передумови корупції – труднощі у ліквідації наслідків тоталітарного періоду; економічний спад та політична нестабільність; недосконалість чинного законодавства; слабкість громадянського суспільства, правової освіти населення і сталих демократичних політичних традицій; неефективність інститутів влади, зокрема судової системи, та недосконалість механізму реалізації владних повноважень; прагнення наділених владою суб'єктів скористатися цією владою в особистих цілях (конфлікт

публічних та особистих інтересів), так і основні напрями протидії корупції – реальна переорієнтація діяльності правоохоронних органів із захисту виключно «державних інтересів» на захист «інтересів суспільства, людини і громадянина»; обмеження, нейтралізація і усунення соціальних передумов корупційних діянь; визначення обмежень і заборон для державних службовців та встановлення відповідальності за їх порушення.

Особливості тієї чи іншої країни в цьому плані полягають у прагненні знайти свій оптимальний напрямок протидії корупції, який обумовлюється з одного боку станом, структурою та динамікою корупції, яка не є однорідною у різних державах, станом економічного розвитку та особливостями правової системи і культури суспільства, а з іншого – антикорупційним законодавством та конкретним змістом заходів з протидії корупції.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056
2. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія / О. Ю. Бусол. – К.: Ін Юре, 2014. – 564 с.

Лук'янчиков Є. Д.

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

До побудови оперативно-розшукової характеристики злочинів

Щоб успішно боротися з будь-яким явищем, необхідно докладно вивчити усі його ознаки, складові елементи та взаємозв'язки між ними. Певно мірою це стосується злочинності як в цілому, так і окремих видів злочинів. Як багатогранна суспільно-небезпечна діяльність людини, злочин привертає увагу науковців різних галузей знань: соціологів, психологів, юристів та інших. Дослідження злочину юристами сприяло виділенню, дослідженню та опису його сторін та ознак, які розкривають соціальний, кримінологічний, морально-етичний, криміналістичний та інші аспекти. Ними здійснено спробу побудувати характеристику злочину з урахуванням ознак, специфічних для кожної галузі. Широке розмаїття характеристик злочину з різними назвами та виділенням певних ознак спонукало до їх поглибленого дослідження, наукової оцінки та формулювання відповідних пропозицій щодо подальшого їх використання в науці та практиці протидії злочинності.

Кожна юридична наука виділяє, досліджує та описує ті елементи й ознаки злочину, які відносяться до її предмету. Так з'явилися характеристики злочину з такими позначувальними словами як кримінально-правова, кримінологічна, криміналістична, оперативно-тактична, судово-психологічна та інші.

Перші згадки про криміналістичну характеристику зустрічаються в роботах О. Н. Колесніченка та Л. А. Сергеева [1; 2]. Подальший етап розвитку вчення про криміналістичну характеристику супроводжувався активним обговоренням на наукових семінарах та конференціях, висвітлювалося в публікаціях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, І. Ф. Герасимова, В. О. Коновалової,

М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, М. О. Селіванова, К. О. Чаплинського, В. Ю. Шепітька та інших авторів. Вчення про криміналістичну характеристику, зазначають В. Г. Гончаренко та В. Е. Бергер, привертає увагу науковців та практиків. Без неї методика розслідування, як розділ науки, у певному розумінні втрачає сенс [3, 45]. Сьогодні більшість посібників з методики розслідування починаються з висвітлення загальних питань криміналістичної характеристики та опису її елементів.

В узагальненому вигляді криміналістичну характеристику розглядають як ідеальну модель типових зв'язків та закономірно сформованих джерел доказової інформації, яка дозволяє прогнозувати оптимальний шлях та найбільше ефективні засоби розслідування окремих видів злочинів. З криміналістичної точки зору будь-яка подія (злочин) являє собою інформаційну модель певного класу, що піддається достатньо точній діагностиці, а отже – алгоритмізації та прогнозу розслідування. Іншими словами, знання зазначеної інформаційної структури зумовлює стратегію пошуку істини і тактику доказування [4, с. 363].

Не обійшли увагою розроблення характеристики злочину і в теорії оперативно-розшукової діяльності. Це пояснюється намаганням науковців розкрити ті його риси і ознаки, які не набули висвітлення в інших характеристиках, але мають суттєве пошукове значення. Так, В. Г. Самойлов розглядає її як характеристику кримінальної або криміногенної події на даний момент, що є елементом оперативно-розшукової ситуації. Цей елемент зводиться до з'ясування умов, що сприяли підготовці, вчиненню злочину або прихованню злочинця від слідства та суду [5, с. 25].

І. І. Басецький звертає увагу на те, що це науково-практичний термін для позначення сукупності специфічних ознак, що притаманні злочинності як в цілому, так і окремим видам і конкретним злочинам, що використовується для розроблення рекомендацій, спрямованих на прийняття ефективних управлінських і оперативно-тактичних рішень [6, с. 37].

Аналіз визначень характеристики в сфері оперативно-розшукової діяльності свідчить, що вони відрізняються несуттєвими ознаками. Таку різноплановість можна пояснити відсутністю єдиного наукового підходу до її побудови. Навіть в одній роботі можна зустріти різні назви такої характеристики: «оперативно-розшукова», «оперативно-тактична» [7, с. 7-13].

Якщо виходити із загального уявлення про характеристику, слід зазначити, що: а) у ній мають описуватися відмінні якості, властивості, ознаки злочину. Як інститут теорії оперативно-розшукової діяльності, вона повинна володіти набором характерних властивостей, котрі лише в сукупності можуть сформулювати критерії для визначення даного поняття, на що звертає увагу більшість авторів. Разом з тим, автори розглядуваних нами визначень не показують, якими мають бути ці відомості; б) якщо вести мову про оперативно-тактичну характеристику виду злочинів, то відомості мають стосуватися саме злочину, а не будь-чого іншого. Відомості про стан оперативної обстановки в регіоні, про результати протидії злочинності і т.п. характеризують не сам злочин, а стан і умови роботи з його розкриття.

Науковцями слушно звертається увага на те, що оперативно-тактична характеристика є науково-практичним терміном, узагальненими відомостями. Тому, на нашу думку, недоцільно пов'язувати її з окремим моментом або

злочином. Як наукова абстракція вона має розроблятися на основі дослідження та аналізу виду злочинів, з виділенням його характерних, типових ознак.

Не спостерігається єдності науковців під час визначення структури та змісту оперативно-тактичної характеристики. Ми не змогли виділити будь-які елементи або їх сукупності, які б були відсутні в інших характеристиках. Відомі на даний час властивості, риси та ознаки злочину, його елементи висвітлюються у кримінально-правовій, кримінологічній та криміналістичній характеристиках. Разом з тим, це не виключає можливості розроблення інших характеристик, які будуть розкривати нові, ще невідомі властивості й ознаки злочину.

Зважаючи на те, що будь-яких ознак злочину оперативно-тактичного характеру не виявлено, для побудови такої характеристики користуються елементами і ознаками злочину, які певною мірою досліджені та описані в інших характеристиках. Найбільше прийнятною для теорії та практики ОРД вважаємо криміналістичну характеристику, використання якої повною мірою може задовольнити як потреби науковців в процесі розроблення рекомендацій з розкриття злочинів, так і співробітників оперативних підрозділів, які їх застосовують на практиці.

На підтвердження цієї думки варто послатися на роботи В. А. Лукашова, який до предмету ОРД відносив правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти [8, с. 90-91]. Подібну думку поділяють і інші науковці, які до предмету науки ОРД відносять: практику боротьби із злочинністю з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів; правові основи ОРД; систему правових та інших відносин, що виникають в процесі застосування зазначених сил, засобів і методів.

Таким чином, злочин безпосередньо не є предметом ОРД, однак усі його елементи та ознаки у різній мірі сприяють встановленню обставин його вчинення та, в першу чергу, особи, що до цього причетна. В процесі такої діяльності широко і комплексно використовуються відомості характеристик злочину, що розроблені іншими галузями юридичної науки.

На доцільність використання криміналістичної характеристики в ОРД свідчать зміни, у кримінальному процесуальному та оперативно-розшуковому законодавстві. Так, М. А. Погорецький слушно зазначає, що сьогодні функції ОРД в інтересах кримінального судочинства здійснюються лише до початку досудового розслідування з метою виявлення ознак злочину, а в кримінальному процесі – з метою встановлення осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання [9, с. 217]. Разом з тим, набутий ними досвід негласного застосування засобів та методів отримання інформації широко використовується під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого. Це є свідченням практичного зближення методів негласного отримання інформації слідчими та оперативними підрозділами.

Висновок. Оскільки термін «оперативно-тактична характеристика» набув широке розповсюдження в теорії оперативно-розшукової діяльності, доцільно переглянути можливості його застосування в науковому плані таким чином, щоб він відповідав власному змісту та призначенню, розкривав властивості, ознаки і риси явища, яке визначає.

Список використаних джерел:

1. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений: автореф. дисс. д-ра юрид. наук. Харьков, 1967. 42 с.
2. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дисс...канд. юрид. наук. М., 1966. 24 с.
3. Гончаренко В. И., Бергер В. Е. Криминалистика и криминалисты. Киев: Вища шк., 1989. 128 с.
4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
5. Самойлов В. Г. Оперативно-розыскная тактика органов внутренних дел. М., 1984. 247 с.
6. Басецкий И. И., Кабанов Г. Н., Шиенок В. П. Словарь оперативно-розыскных терминов. Мн. : Академия МВД РБ, 1993. 45 с.
7. Ульяновский К., Вознюк С. Оперативно-розыскная характеристика мошенничества в сфере экономики. Закон и жизнь. 2007. №10. С. 7-13.
8. Лукашев В. А. Введение в курс ОРД ОВД: учеб. пособие. К. : КВШ МВД СССР, 1976. 172 с.
9. Погорецкий М. А. Використання матеріалів ОРД у кримінальному судочинстві: процесуальні та криміналістичні аспекти. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : матеріали Міжнародного круглого столу (29 трав. 2015 р., м. Одеса). Одеса : Юридична література, 2015. С. 217-222.

Дыжова А. А.

Кандидат сельскохозяйственных наук, профессор кафедры правовых дисциплин Могилевский институт МВД Республики Беларусь г. Могилев, Республика Беларусь

Проявление коррупции в системе образования: социолого-правовой анализ

За основу при написании тезисов взяты результаты опроса студенческой молодежи, а также иных граждан, проведенного в рамках научно-исследовательской темы: «Социальные факторы противодействия коррупции в современном белорусском обществе». В ходе проводимых исследований особое внимание уделялось изучению форм проявления коррупции в системе высшего образования, отношения граждан к возможности дачи взятки при обучении, их мнение относительно совершения коррупционных преступлений в ВУЗе.

Исследование проблем противодействия коррупции в системе образования все чаще становится объектом пристального внимания многих отечественных и зарубежных правоведов, политологов, экономистов, социологов. Коррупционность сферы образования ведет к значительному социальному расслоению. Экономическое и социальное благосостояние общества определяется качеством образования его членов. По мере снижения качества образования на российский рынок труда будут выходить неквалифицированные выпускники, в результате чего конкурентоспособность страны на международной арене снизится [1, с. 61].

Законодательство Республики Беларусь, посвященное противодействию коррупции, постоянно совершенствуется. В нем находят отражение не только нормы, устанавливающие уголовную ответственность за криминальные проявления коррупции, но и направленные на предотвращение данного явления. Определение понятия «Коррупция» дано в Законе Республики Беларусь «О борьбе с коррупцией», от 15 июля 2015 г. № 305-З. Коррупция – это умышленное использование государственным должностным или приравненным к нему лицом либо иностранным должностным лицом своего служебного положения и связанных с ним возможностей в целях противоправного получения имущества или другой выгоды в виде работы, услуги, покровительства, обещания преимущества для себя или для третьих лиц, а равно подкуп государственного должностного или приравненного к нему лица либо иностранного должностного лица путем предоставления имущества или другой выгоды в виде работы, услуги, покровительства, обещания преимущества для них или для третьих лиц с тем, чтобы это государственное должностное или приравненное к нему лицо либо иностранное должностное лицо совершили действия или воздержались от их совершения при исполнении своих служебных (трудовых) обязанностей, а также совершение указанных действий от имени или в интересах юридического лица, в том числе иностранного [2].

Согласно данным Института социологии НАН Беларуси, среди коррупционных преступлений наиболее высокими темпами за последние 15 лет растет число случаев взяточничества и хищений путем присвоения, растраты или злоупотребления служебным положением. В общей структуре преступности должностные правонарушения составляют около 2 %, из них удельный вес взяточничества – 40 %, а злоупотребление властью или служебным положением – 12 %. Наиболее опасным проявлением коррупции является взяточничество, поскольку подрывает принципы государственного управления, равенства и социальной справедливости, сдерживает экономическое развитие, составляет угрозу моральным устоям всего общества.

Ответственность за взяточничество наступает независимо от времени передачи взятки: до или после совершения действия (бездействия) в интересах взяткодателя или представляемых им лиц. Предметом взятки могут быть материальные ценности (деньги, ценные бумаги, вещи и т.п.) либо выгоды имущественного характера независимо от их стоимости, предоставляемые должностному лицу исключительно в связи с занимаемым должностным положением (различного вида услуги, оказываемые безвозмездно либо на льготных основаниях, но подлежащие оплате, производство строительных, ремонтных, иных работ и т.п.) [3].

Проведем анализ общего числа зарегистрированного по годам, такого вида преступления, как взятка. Согласно статистическим данным Министерства внутренних дел Республики Беларусь, за 2017 год было совершено 6681 преступления в сфере борьбы с коррупцией и экономическими преступлениями, из них 1922 случаев взяточничества, при этом данная цифра в 2016 г. составила 1254 [4].

В ходе проводимых нами исследований респондентам был задан вопрос о том, сталкивались ли они со случаями требований вознаграждений и в каких сферах жизнедеятельности, при анализе данных стало очевидным, что самыми распространенными коррупционными сферами являются Государственная

автомобильная инспекция, ее указали 27,4 %, дошкольные детские учреждения – 16,4 %, школы – 19 %, высшие учебные заведения – 17,9 %, медицинские учреждения – 27,4 %. Как видим на первом месте находится сфера образования.

Далее мы решили выяснить, как часто юношам и девушкам, обучающимся в высших учебных заведениях, приходилось давать взятки, результаты отражены на рисунке 1.

Рисунок 1 – Распределение ответов на вопрос «Как часто Вам случалось давать взятки?», в процентах

О том, что постоянно дают взятки, указали 0,9 % юношей и девушек, иногда – 9,4 %, никогда – 88,2 %, постоянно – 0,9 %.

Далее мы решили задать молодым людям следующий вопрос: «Что бы Вы предпочли в ситуации сложного экзамена или зачета?». При анализе результатов стало очевидным, что более половины, а именно 65,8% юношей и девушек предпочитают затратить дополнительное время и усилие на подготовку по дисциплине, 26, 2 % постарались бы применить какие ни будь хитрости, что бы списать ответы на поставленные вопросы преподавателя, в свою очередь 6,3 %, указали что предпочли бы дать взятку, что бы гарантировать себе положительную отметку. Далее мы решили определить считают ли они для себя возможным дать взятку преподавателю за сдачу экзамена или зачета. Результаты отражены на рисунке 2.

- Да, всегда
- ▣ Да, в зависимости от ситуации и возможностей
- ▨ Нет, считаю это неприемлемым в принципе

Рисунок 2 – Распределение ответов на вопрос «Считаете ли Вы для себя возможным дать взятку преподавателю за сдачу экзамена или зачета?», в процентах

Как видно на рисунке 1,7 % юношей и девушек чтобы обеспечить себе положительный результат при сдаче сессии, предпочитают отблагодарить преподавателя, 57,8 % молодых людей считают это неприемлемым, 21,6 % - считают эта для себя вполне возможным и 18,3 % затруднились ответить на поставленный вопрос, что в принципе может отнести их к лицам, потенциально позволяющим для себя думать о возможности дачи взятки, так как категорическое «нет» они не сказали.

Исходя из выше изложенного можно отметить, что одним из основных коррупционных сфер в республике остается образование. К сожалению зачастую невысокий уровень знаний обучающихся, что приводит к сложностям при сдаче сессий и как следствия поиск различных путей, часто незаконных, для сдачи экзаменов и зачетов. Конечно же, необходимо проводить постоянную информационную и разъяснительную работу, знакомить всех участников учебного процесса (как студента, так и преподавателя) с нормативными правовыми актами, регламентирующими антикоррупционную деятельность, создания и функционирования единой системы противодействия коррупции.

Список использованных источников:

1. Клейн Э. Коррупция в Российских вузах. / Э. Клейн // TERRA ECONOMICUS. Проблемы современного образования. – 2011. – Том 9 – № 1 – С. 61.
2. О борьбе с коррупцией [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, от 15 июля 2015 г. № 305-3 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
3. О судебной практике по делам о взяточничестве [Электронный ресурс] : Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 26 июня 2003 г., № 6: (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
4. Министерство внутренних дел Республики Беларусь. Общая статистика: [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа: <http://mvd.gov.by/ru/main.aspx?guid=162163> – Дата доступа : 19.02.2018.

Білічак О. А.

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Місце досудової пробації у системі виконання покарань

Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених кримінально-виконавчий кодекс України визнає виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив, а також пробацію (ч. 3 ст. 6) [1, ст. 21]. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про пробацію» вона є системою наглядових та соціально-виховних заходів, що

застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [2, ст. 93]. З метою реалізації наведених положень законодавства, у найближчій перспективі в системі державних органів, що реалізують державну політику в сфері виконання покарань, буде створено Службу пробації [3, с. 175-179], яка забезпечуватиме виконання переважної більшості альтернативних обмеженню чи позбавленню волі покарань, коли засуджені за вчинення кримінальних правопорушень залишаються в суспільстві, та водночас обтяжуються деякими обмеженнями свободи, як правило, пов'язаними із виконанням ними певних обов'язків. Окрім того, Службою пробації забезпечуватиметься виховний вплив на таких осіб, з метою корекції їх поведінки у майбутньому. До сфери компетенції Служби пробації відповідно до ст. 13 КВК України належатимуть:

- здійснення нагляду за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей до трьох років;
- виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських і виправних робіт;
- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію;
- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;
- направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів у порядку, визначеному КВК України;
- здійснення інших визначених законодавством заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [2, ст. 93].

Таким чином, основними завданнями Служби пробації виступатиме скорочення рецидивної злочинності шляхом встановлення позитивних взаємин з правопорушниками для здійснення контролю (включаючи нагляд у необхідних випадках), керівництва та надання їм допомоги, а також залучення до життя у суспільстві [4].

За змістом чинного законодавства, різновидами пробації є досудова, наглядова та пенітенціарна. Наглядова та пенітенціарна пробація застосовуються щодо засуджених за вчинення злочину. Досудова пробація є окремою складовою системи пробаційних заходів, та застосовується щодо осіб, обвинувачених у вчиненні злочину, під час розгляду справи судом. Вона має на меті збір необхідної інформації про особу обвинуваченого, яка допоможе суду, що приймає рішення по справі, визначити адекватну міру його відповідальності. Для національної судової й пенітенціарної практики досудова пробація є принципово новим інститутом, проте вона вже здобула широке визнання в європейській практиці правоохоронної діяльності. Так, відповідно положень Рекомендації СМ/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації, прийнятої Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів, залежно від національної правової системи служба пробації може готувати доповідь суду у справі обвинуваченого в скоєнні

злочину, щоб допомогти суду, по можливості, прийняти рішення про те, чи слід визнати його винним, або яке покарання чи яка міра відповідатимуть скоєному. Як зазначається в цьому документі, служба пробації має підтримувати регулярні контакти з суддівським корпусом з приводу того, як може бути використаним цей документ. Доповідь суду повинна ґрунтуватися на достовірній інформації, і по можливості, підтверджуватися і оновлюватися в ході слідства і судового розгляду [5].

З огляду на встановлену чинним кримінальним процесуальним законом процедуру, міра покарання особам, обвинуваченим у вчиненні злочинів, визначається судами на основі положень матеріального права та приймається на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, підтверджених доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом. Проте, покарання буде найбільш ефективним і досягне свої мети лише за умови, якщо воно є індивідуалізованим. Цього можна досягти, якщо суд одержує максимально об'єктивну інформацію щодо особи обвинуваченого, її способу життя та соціальних зв'язків. Таким чином за умови використання можливостей досудової пробації суд може прийняти найбільш обґрунтоване рішення суду що обрання міри покарання особі, обвинуваченій у вчиненні злочину. Передовсім це обумовлюється наступним. Для підготовки досудової доповіді персонал органу пробації має право отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян. Тобто, з різних незалежних джерел може бути одержано відомості, що характеризують особу засудженого як члена суспільства, що в цілому дозволить визначити чи є він суспільно небезпечним і чи є доцільною його ізоляція в установах виконання покарань за умови можливості призначення альтернативного покарання. Все це повинно бути відображеним у спеціальному документі, підготовленому Службою пробації, який називається соціальною (досудовою) доповіддю. Відповідно до КВК України досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити:

- його соціально-психологічну характеристику;
- оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;
- висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Безперечно, одержання судом таких відомостей сприятиме тому, що його рішення буде більш обґрунтованим та виваженим. Також надзвичайно важливим є те, що кримінально-виконавчий закон передбачає право обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді, яка полягає у наданні персоналу органу пробації необхідної інформації. Таким чином, вже на етапі призначення покарання обвинувачений має змогу вжити достатніх заходів для того, щоб судом, який здійснює розгляд справи, було призначено міру покарання адекватну не лише тяжкості кримінального правопорушення, але й особі правопорушника.

Враховуючи наявні тенденції погіршення криміногенної обстановки в Україні, що призводить до зростання загального числа осіб, ув'язнених в установах відбування покарань, використання можливостей досудової пробації в цілому сприятиме їх розвантаженню. Окрім того, досудова пробація дає змогу забезпечити високий виховний вплив щодо правопорушників, не застосовуючи до них жорстких репресивних заходів, якими є поміщення у відповідні установи, що в значній мірі сприятиме їх виправленню та подальшій соціальній адаптації.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України// Відомості Верховної Ради України від 23.01.2004.–2004 р.–№ 3.–Ст. 21.
2. Закон України «Про пробацію»// Відомості Верховної Ради України від 27.03.2015.–2015 р.–№ 13.–С. 745.–Ст. 93.
3. Богатирьова О.І. Європейські правила пробації та передумови застосування їх в Україні/ О.І. Богатирьова// Право і суспільство. – 2012.–№ 3. – С. 175-179.
4. Прийняття Закону України «Про пробацію» – як перший результат на шляху до впровадження європейської моделі роботи з правопорушниками/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/zmi/KVI_Yanchuk_dopovid_18022015.pdf
5. Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації, прийнятої Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/rekomendacia_2010.pdf.

Лисенко В. В.

Доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Університету державної фіскальної служби України, професор, м. Ірпінь, Україна

Розшук осіб як самостійний напрям діяльності оперативних підрозділів

Самостійним напрямом і достатньо складним в організації діяльності правоохоронних органів України є здійснення оперативними підрозділами розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду. Це пов'язано із тим, що зазначений напрям має специфічні завдання, які відрізняються від завдань щодо виявлення, розкриття злочинів, встановлення й доведення участі конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Крім зазначеного вище, завдання розшуку осіб досягаються специфічними засобами, що відрізняються від інших у ході кримінального провадження тим, що мають спрямування – встановити конкретне місце знаходження розшукуваної особи, затримати таку особу та доставити до місця проведення досудового розслідування чи суду. Специфічним в цьому напрямі є також те, що таку діяльність здійснюють оперативні підрозділи правоохоронних органів, які наділені повноваженнями щодо проведення оперативно-розшукових заходів і мають відповідний інструментарій щодо отримання інформації та проведення окремих специфічних заходів. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" (п. 1 ст. 6) серед підстав проведення оперативно-розшукової діяльності зазначає необхідність проведення відповідних заходів з метою розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, а також осіб, безвісти відсутніх.

Не всі правоохоронні органи, які відповідно до ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" наділені правом здійснення оперативно-розшукової діяльності, можуть застосовувати спеціальні заходи щодо розшуку осіб, які переховуються від досудового розслідування та суду. На сьогодні такими

повноваженнями наділені лише відповідні підрозділи Національної поліції України, податкової міліції (відповідні підрозділи Державної фіскальної служби України (ДФС), Служби безпеки України.

У структурі зазначених вище правоохоронних органів передбачені спеціальні підрозділи, основною функцією діяльності яких є розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Так, спеціальні оперативні підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України здійснюють заходи щодо розшуку платників податків, які переховуються від органів досудового розслідування та суду у кримінальних провадженнях, які відповідно до положень ч. 3 ст. 216 КПК України підслідні слідчим органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Національна поліція України здійснює відповідні заходи щодо розшуку осіб на підставі положень наказу МВС України "Про затвердження Інструкції з організації розшуку осіб органами внутрішніх справ України" № 765 ДСК від 29.07.2002 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2002 р. за № 676/6964).

Існування окремих самостійних підрозділів щодо розшуку осіб створює ситуацію неузгодженості дій окремих правоохоронних органів в організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Результати узагальнення практики розслідування злочинів та опитування співробітників правоохоронних органів свідчать про відсутність дієвої взаємодії та належного обміну інформацією між окремими правоохоронними органами про осіб, які розшуковуються. Нерідко одна і та ж особа паралельно розшукується декількома правоохоронними органами. Зазначене вище впливає на ефективність розшукових заходів і не в усіх випадках сприяє досягненню завдань кримінального провадження.

Аналіз практики також свідчить про факти небажання окремих правоохоронних органів, їх співробітників ділитися наявною інформацією щодо заходів з розшуку конкретних осіб, що призводить до дублювання дій з розшуку, витоку інформації про здійснювані заходи з розшуку, здійснення повторних дій, які можуть викликати підозру у осіб, що розшукуються правоохоронними органами чи осіб, які пов'язані із особами, що розшукуються.

Загальні питання щодо організації взаємодії окремих підрозділів Національної поліції України визначені Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 "Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами органів внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень".

Оперативні підрозділи у рамках досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення можуть проводити спеціальні заходи з розшуку осіб лише за дорученням слідчого. Так, на підставі положень ст. 281 КПК України слідчий або прокурор можуть оголосити в розшук підозрюваного, який переховується від органів досудового розслідування та доручити проведення такого розшуку оперативним підрозділам. Відповідно до положень п. 4 ч. 3 ст. 14 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" прокурор, в межах своєї компетенції, має право давати доручення щодо проведення оперативно-

розшукових заходів про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісти відсутніх. Із зазначеного вище витікає, що підставою для проведення спеціальних заходів оперативними підрозділами з розшуку осіб, які переховуються від досудового розслідування та суду є відповідне доручення слідчого чи прокурора.

У більшості випадків доручення оперативним підрозділам щодо проведення розшуку осіб надходить від слідчого після складання постанови про призупинення досудового розслідування на підставі положень п. 2 ч.1 ст. 280 КПК України, в якій і зазначається дані щодо оголошення в розшук конкретної особи, або окремої постанови про оголошення розшуку на підставі положень ст. 281 КПК України, коли досудове розслідування не зупиняється, а паралельно проводиться розшук особи, яка переховується.

Нерідко такі доручення (ухвали) щодо організації розшуку, затримання обвинуваченого, доставляння його в суд для обрання запобіжного заходу, на підставі ст. 335 КПК України, надходять від суду, який має право зупинити провадження щодо конкретного обвинуваченого, який переховується від суду і може продовжувати провадження стосовно інших обвинувачених.

Аналіз практики правоохоронних органів України свідчить про те, що і до зміни кримінального процесуального законодавства України у 2012 р., і після його зміни, у всіх випадках розшук осіб слідчим і прокурором доручається оперативним підрозділам. Це викликано тим, що, по-перше, слідчий у своїй професійній діяльності має значне навантаження і не має достатньо часу займатися спеціально розшуком осіб, що переховуються. З іншої сторони, співробітник оперативного підрозділу наділений більшими повноваженнями щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності для здійснення розшуку. Варто врахувати також те, що традиційно правоохоронні органи мають у своїй структурі спеціальні оперативні підрозділи, які займалися лише розшуком осіб, що є більш ефективним у досягненні результату.

З прийняттям кримінального процесуального законодавства у 2012 р. організація розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, набула іншого вигляду. На відміну від існуючого раніше порядку розшуку осіб, де лише оперативні співробітники проводили спеціальні оперативно-розшукові заходи, на сьогодні слідчий, прокурор мають право впливати на цей процес. Так слідчий має право проводити негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, або доручати їх проведення оперативним підрозділам. Прокурор може доручити проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, при цьому сам він не має права їх проводити.

Про можливість застосування негласних слідчих (розшукових) дій у розшуковій роботі слідчого визначено, зокрема, у ст. 267 КПК України, яка визначає особливості проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння, де прямо зазначається про мету проведення такої дії, зокрема, для виявлення осіб, які розшукуються.

Закон України "Про оперативну розшукову діяльність" та Кримінальний процесуальний кодекс України надають достатньо широкі можливості оперативним підрозділам у ході здійсненні розшуку осіб. У сукупності

оперативно-розшукових заходів, що здійснюються на підставі положень п. 1 ст. 6 Закону України "Про оперативну розшукову діяльність", із негласними слідчими (розшуковими) діями створюються умови для ефективної діяльності оперативних та слідчих підрозділів з організації розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду, встановлення їх місцезнаходження, виявлення осіб, які ухиляться від відбуття кримінального покарання та встановлення перебування осіб, що безвісти зникли.

Дыжова А. А.

Кандидат сільськогосподарських наук, професор кафедри правових дисциплін Могилевський інститут МВД Республіки Беларусь, г. Могилев, Республіка Беларусь

Незаконная охота и нарушение правил ведения охотничьего хозяйства как основание привлечения к ответственности

За основу при написании тезисов взяты результаты анализа нормативных правовых актов и анализа статистических данных, проведенных в рамках научно-исследовательской темы: «Организационно-правовые основы деятельности органов внутренних дел в области природопользования и охраны окружающей среды» В ходе проводимых исследований особое внимание уделялось изучению проблемы охраны животного мира. В соответствии со ст. 1 Закона Республики Беларусь «О животном мире», животный мир – это охраняемый компонент природной среды, возобновляемый природный ресурс, представляющий собой совокупность всех диких животных, постоянно обитающих на территории Республики Беларусь или временно ее населяющих, в том числе диких животных в неволе [1].

В соответствии с законодательством одним из видов пользования животным миром в республике является охота и ведение охотничьего хозяйства. Согласно п. 11 Правил ведения охотничьего хозяйства и охоты, утв. Указ Президента Республики Беларусь от 8 декабря 2005 г. № 580 (далее – Правила) право ведения охотничьего хозяйства в охотничьих угодьях возникает у юридического лица со дня подписания договора аренды либо принятия решения о предоставлении данных угодий в безвозмездное пользование [2].

Незаконная охота относится к категории преступлений против экологической безопасности и природной среды. Являясь преступлением против экологической безопасности, незаконная охота одновременно содержит черты и экономического преступления, так как представляет собой противоправное пользование природными ресурсами, исключительное право собственности на которые принадлежит государству [3,с.36]. В случае привлечения охотника к ответственности за нарушение Правил орган охотничьего контроля, выявивший нарушение, делает об этом отметку в карточке учета нарушений и уплаты государственной пошлины. Факты причинения вреда объектам животного мира устанавливаются и фиксируются государственными органами, уполномоченными осуществлять государственный контроль в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов, а именно: Министерством природных ресурсов и охраны окружающей среды и его территориальными

органами, Государственной инспекцией охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь, а также по сообщениям иных государственных органов, юридических лиц и граждан. Факт причинения вреда окружающей среде фиксируется составлением специального акта об установлении факта причинения вреда окружающей среде. Только данный акт является основанием для возмещения вреда, причиненного объектам животного мира и среде их обитания. В то же время акт является основанием для начала административного процесса или возбуждения уголовного дела. При наличии оснований для начала административного процесса или возбуждения уголовного дела уполномоченный государственный орган направляет экземпляр указанного документа органу или лицу, ведущему административный процесс или обладающему правом возбуждения уголовного дела. Далее исчисляется размер возмещения вреда, причиненного окружающей среде в результате незаконного изъятия или уничтожения диких животных и вредного воздействия на среду их обитания [4]. В случае полного или частичного отказа удовлетворить претензию о возмещении вреда, причиненного окружающей среде, территориальные органы Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь либо прокурор предъявляют иск о возмещении вреда, причиненного окружающей среде в суд [5].

Природоохранным законодательством установлено, что исковая давность на требования о возмещении вреда, причиненного окружающей среде и ее компонентам, не распространяется. Однако требования, предъявленные по истечении трех лет со дня установления факта причинения вреда, удовлетворяются не более чем за три года, предшествовавшие предъявлению иска о возмещении вреда, причиненного окружающей среде.

С 26 июня 2014 г. в Республике Беларусь значительно увеличены таксы для определения размера причиненного вреда окружающей среде в результате незаконного изъятия или уничтожения диких животных. Таксы возросли в среднем в три раза, индивидуально по каждому биологическому виду, в зависимости от того, какую ценность он представляет для природы.

Доказанный факт браконьерства и соблюдение порядка определения размера вреда окружающей среде и ущерба, причиненного в результате незаконной охоты, позволяют обеспечить законность при привлечении к уголовной и иным видам ответственности лиц за нарушения при осуществлении охоты, а также потребовать с них материальную компенсацию государству и пользователям охотничьих угодий за нанесенный вред.

Как уже было отмечено ранее одним из основных государственных органов, осуществляющим контрольно-надзорными функции в области охраны и использования животного мира является Государственная инспекция охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь. Так за период с 1 января по 11 марта 2018 года госинспекторы провели 805 полевых контрольных мероприятия и выявили 908 нарушений природоохранного законодательства, в том числе: 220 нарушения Правил ведения охотничьего хозяйства и охоты, изъято 130 охотничьих ружей, из них 29 незарегистрированных, и 1924 кг мяса дичи.

Выявлено 51 нарушение с признаками уголовно наказуемых деяний. Дела о незаконной охоте расследуются в Славгородском, Щучинском, Солигорском, Чаусском, Сморгонском, Пинском, Жабинском, Столинском, Кобринском,

Ивацевичском, Бешенковичском, Докшицком, Дятловском, Узденском, Вилейском, Ляховичском, Могилевском, Пуховичском, Стародорожском, Шарковщинском, Пружанском, Ивановском, Гродненском, Мостовском, Дрогичинском, Гродненском, Костюковичском районах [6].

Одним из обстоятельств, подлежащих обязательно установлению на стадии возбуждения уголовных дел по факту незаконной охоты, является определение размера вреда, причиненного окружающей среде вследствие незаконного изъятия или уничтожения диких животных. Оценка причиненного вреда важна не только для правильной квалификации действий виновного в незаконной охоте по соответствующей части ст. ст. 282 и 2821 УК, но и для компенсации вреда, причиненного природной среде.

В свою очередь Могилевским областным комитетом природных ресурсов и охраны окружающей среды за 2017 год было выявлено 6314 нарушений требований природоохранного законодательства, из них 3 административных правонарушения по ч. 1 ст. 15.37 «Нарушение правил ведения охотничьего хозяйства и охоты» и 2 (одно физическое лицо и одно должностное лицо) по ч. 2 ст. 15.37 Кодекса об административных правонарушениях Республики Беларусь. За отчетный период было предъявлено две претензии на общую сумму 1771,0 бел. рублей.

В заключении хотелось бы отметить, что при определении размера возмещения вреда необходимо руководствоваться методиками и таксами, принятыми и утвержденными законодательством, устанавливающим порядок исчисления размера вреда, возврата и определения стоимости незаконно добытых нарушителями диких животных. Незаконно добытая продукция охоты подлежит изъятию в полном объеме и реализации. Суммы, вырученные от продажи этой продукции, зачету в счет возмещения вреда нанесенного животному миру не подлежат.

Список использованных источников:

1. О животном мире [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь, 10 июля 2007г., № 257-З (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

2. О некоторых мерах по повышению эффективного ведения охотничьего хозяйства и рыбохозяйственной деятельности [Электронный ресурс]: Указ Президента Республики Беларусь от 08.12.2005 N 580 (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

3. Марчук, В.В. Квалификация преступлений против экологической безопасности и природной среды при конкуренции уголовно-правовых норм / В.В. Марчук // Юстиция Беларуси. - 2010. - № 3. – С. 35–38.

4. Об утверждении Положения о порядке исчисления размера возмещения вреда, причиненного окружающей среде, и составления акта об установлении факта причинения вреда окружающей среде, изменении и признании утратившими силу некоторых постановлений Совета Министров Республики Беларусь [Электронный ресурс]: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 17 июля 2008 г. № 1042 (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

5. Об охране окружающей среды [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь от 26 ноября 1992 г. № 1982-ХІІ с изм. и доп. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

6. Языком цифр: о работе Государственной инспекции / Государственная инспекция охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <http://gosinspekciya.gov.by/>. – Дата доступа : 14.03.2018.

Шевченко О. М.

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри суспільних наук ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Психолого-юридичні аспекти протиправної поведінки підлітків

Аналіз підліткового віку є однією з найбільш дискусійних проблем психології. Вітчизняні та зарубіжні психологи єдині в тому, що це період найбільш інтенсивного особистісного розвитку. І цьому віковому періоду властиві кризи.

Проблеми, які існують у суспільстві болісно вражають підлітків, як найбільш незахищену від соціальних потрясінь і вразливу до криміногенних факторів категорію населення нашої держави.

Ми пропонуємо визначити подальші пріоритетні напрямки профілактичної діяльності ОВС, оскільки вони недостатньо законодавчо врегульовані, натомість інновація є в оптимізації їх діяльності, а саме: по-перше – належне інформаційно-технічне забезпечення ОВС та створення єдиної бази даних стосовно неповнолітніх правопорушників; по-друге – тісна взаємодія з громадськістю на муніципальному рівні та координація попереджувальної діяльності; по-третє – підвищення професійних навичок працівників ОВС, шляхом своєчасного проходження ними курсів підвищення кваліфікації.

Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму ВРУ 22 вересня 2017 р. під час розгляду питання про виконання Національною поліцією України вимог Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» зазначив, що на сьогоднішній день відповідно до законодавства лише підрозділи Національної поліції мають право вживати заходи як щодо запобігання правопорушенням з боку дітей та стосовно дітей, так і щодо захисту прав дитини, стосовно якої вчинено правопорушення. Після конституційної реформи прокуратура втратила функції представництва інтересів дитини і ці функції не перейшли ні до кого. Тому надважливе значення має ефективна робота підрозділів Національної поліції України у цьому напрямі. У процесі реформування правоохоронних органів замість підрозділів кримінальної поліції у справах дітей були створені підрозділи ювенальної превенції, проте їх чисельність була суттєво скорочена. Водночас, особливо у зв'язку із ратифікацією Стамбульської конвенції та підготовкою до прийняття Закону України про запобігання та протидію домашньому насильству перед Національною поліцією

Україні повстануть нові завдання. Тому, вважає голова Комітету, необхідно відновити окремий підрозділ поліції у справах дітей.

Начальник управління ювенальної превенції департаменту превентивної діяльності Національної поліції України зазначила, що раніше в Міністерстві внутрішніх справ України у підрозділах кримінальної поліції у справах дітей працювало 3,5 тисячі працівників. На сьогоднішній день у системі ювенальної превенції, тобто профілактики правопорушень, працює близько 1,3 тисячі працівників. Вона зауважила, що хоч статистично дитяча злочинність залишається на тому ж рівні, 4 тисячі дітей постраждали від злочинів, 300 злочинів скоєно на сексуальному ґрунті. Турбує питання пияцтва серед дітей. Складається багато протоколів за доведення неповнолітніх до стану алкогольного сп'яніння, позбавляються ліцензій суб'єкти підприємницької діяльності на право продажу алкогольних напоїв, проте, кожний третій злочин діти вчиняють у стані алкогольного сп'яніння.

Комітет ухвалив рішення, яким пропонується розробити проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень спеціалізованих підрозділів Національної поліції України у сфері захисту прав дітей». Також запропоновано доручити керівництву Національної поліції України провести розрахунок із урахуванням обсягу завдань, покладених статтею 5 України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», іншими Законами України на уповноважений підрозділ Національної поліції України у справах дітей, встановити штатну чисельність працівників цього підрозділу з розрахунку не менше, ніж 1 працівник на 2 тисячі дітей [4].

Раніше делінквентна поведінка розглядалася лише, як різновид девіантної та зараз зі змісту терміну «девіант» доречно вилучити відхилення відносно нормативної системи прав, делінквентна поведінка – окремий вчинок або система вчинків особистості, які не відповідають офіційно встановленим нормам права. Вона становить складову частку делінквентності.

Делінквентність – відображення недоліків людства та на сьогоднішній день перемогти її не вдалося жодному суспільству, тому нам необхідно відмовитися від утопічних уявлень про повне знищення соціальної патології та зосередитися на реальному завданні зниження темпів приросту делінквентності та тримання її показників під контролем на суспільно допустимому рівні.

Питання причин делінквентності та злочинності є центральним для кримінології. Вирішення цієї проблеми визначає науковий зміст кримінологічної теорії та її спрямованість.

Складовою частиною механізму делінквентної поведінки є мотивація вчинення правопорушення, що відбиває для кожного індивіда його потреби й інтереси, які реалізуються у конкретизованому мотиві вчинення злочину.

Вивчення механізму мотивації – це відповідь на ті ключові питання, які концентрують у собі зовнішні та внутрішні фактори, зумовлюючі делінквентну поведінку, необхідну умову пізнання особистості, вплив на неї за допомогою правових норм.

Знання мотиваційних процесів має велике значення для кримінологів, які досліджують особистість та поведінку неповнолітнього правопорушника. Воно допомагає краще пояснити поведінку, пов'язану з правопорушеннями, спрогнозувати та попередити її.

Вирішувати проблеми делінквентної поведінки неповнолітніх варто комплексно, силами однієї тільки ювенальної поліції цю проблему подолати неможливо. Нагадаємо, що основною метою діяльності такої поліції є створення системи захисту прав дітей шляхом профілактики правопорушень серед них, організації їхнього розшуку, розкриття злочинів, скоєних дітьми та стосовно них. Також до компетенції ювенальної поліції належить надання соціально-правової та психологічної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах або права яких було порушено, виявлення причин і умов, що стають причинами правопорушень з боку дітей, притягнення до відповідальності дорослих, які втягують дітей у злочинну діяльність, пияцтво, жебрацтво, або які розбещують чи експлуатують дітей.

Турбота про утримання неповнолітніх правопорушників у правовому полі має бути однією з пріоритетних у роботі органів місцевої влади, зокрема держадміністрацій, їхніх служб у справах дітей, а також освіти.

Налагодження взаємодії між спеціальними органами та установами та їх спільна діяльність у фахових заходах сприятимуть забезпеченню цілісної системи профілактики злочинності серед неповнолітніх, покращенню їх правового і соціального захисту.

Ми впевнені, що значні можливості підвищення ефективності профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх пов'язані з використанням досягнень низки суміжних галузей наук.

Ми вважаємо, що успіх попереджувальної діяльності полягає у двох ключових моментах: по-перше – організація взаємодії ОВС з усіма суб'єктами профілактики; по-друге – від якості професійної підготовки працівників ОВС. Ці проблеми досить складно вирішити на сьогоднішній день, але можливо.

Стосовно професійної підготовки працівників управління ювенальної превенції, рекомендуємо впровадження низки спецкурсів: «Попередження правопорушень серед неповнолітніх», «Проблеми ресоціалізації неповнолітніх правопорушників» та ін.. Це важливо щоб майбутні працівники вивчали не тільки особистість «важкого» підлітка, але й навчились прийомам та методам профілактичної роботи. Варто пам'ятати, що знання кримінології, психології та педагогіки – важливий фактор ефективності профілактики та протидії правопорушення серед неповнолітніх.

Актуальним є вивчення майбутніми працівниками ОВС та вдосконалення знань вже атестованими працівниками таких навчальних дисциплін, як «Соціальна педагогіка», «Соціальна психологія» та «Превентивна психологія». Вивчення проблем профілактики правопорушень неповнолітніх значно оптимізує та допоможе їм в подальшому ефективно здійснювати профілактичну діяльність.

Ще одним рівнем попередження злочинів є індивідуальна профілактика – це запобіжна робота з конкретними особами, які допускають відхилення від норм поведінки, що здійснюється на основі поєднання заходів соціального контролю, виховання і допомоги.

Предметом індивідуальної кримінологічної профілактики є такі компоненти: поведінка та спосіб життя осіб з високою вірогідністю вчинення злочинів; соціальні елементи їх особи; несприятливі умови формування мікросоціального середовища; обставини, що визначають криміногенну ситуацію та полегшують вчинення правопорушення [1].

Індивідуальна профілактика правопорушень пов'язана з конкретною людиною та її особливостями. Якщо при усіх інших формах та рівнях кримінологічної профілактики заходи не мають завчасно відомого адресата, то при індивідуальній профілактиці вони персоналізовані. Найбільш чітко це проявляється у роботі з неповнолітніми та молоддю.

Варто розглянути спеціально-кримінологічне, тобто індивідуальне запобігання злочинності неповнолітніх. Воно охоплює широкий комплекс різних за характером заходів і безпосередньо спрямоване на запобігання злочинам і правопорушенням, зокрема, на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми.

Об'єктом впливу здебільшого бувають: криміногенні фактори, які негативно позначаються на моральному формувань ні особи правопорушника; численні негативні обставини, що викликають вчинення злочинів неповнолітніми. Таке запобігання може здійснюватися на різних структурних рівнях, певними ланками соціального механізму (державними, адміністративними, правоохоронними органами, навчальними закладами та установами, представниками громадськості й окремими громадянами), у різних сферах.

Реалізація індивідуальної профілактики справа не механічна, а творча. Її успіх залежить, насамперед від надійного інформаційного забезпечення, достовірного прогнозування динаміки групової делінквентної поведінки, поєднання запобіжної роботи з цілеспрямованою діяльністю щодо формування міжособистісних відносин у навчальному, трудовому колективі на здоровій основі. Тому індивідуальна профілактика в основному спрямована на виявлення осіб, які можуть вчинити правопорушення; взаємодію ОВС з органами соціального захисту, зайнятості населення, освіти, охорони здоров'я, трудовими колективами, громадськими об'єднаннями з метою активізації попереджувальної діяльності; відвідування неповнолітніх правопорушників за місцем їх проживання, проведення профілактичних бесід з ними, їх батьками чи іншими особами, які їх замінюють.

Наведені заходи профілактики мають проводитися за чітко визначеними формами різних суб'єктів запобіжної діяльності з урахуванням їх компетенції та форм діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кулакова Н.В. Попередження групової корисливо-насилницької злочинності молоді. /Посіб. МВС Укр.. НАВСУ – К., 2005. – 91 с.
2. Юридична психологія: Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. / В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв та ін.; За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. – 352 с.
3. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Кол. авт.: Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; За заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. – [Вид.2-е, уточ. та доп.]. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.
4. portal.rada.gov.ua.

Міняйло Н. Є.

Кандидат юридичних наук, доцент Національної академії прокуратури України, м. Київ, Україна

Зростання показників діяльності організованої злочинності в Україні

Організована злочинність в Україні тривалий час залишається одним з факторів впливу на процеси державотворення. Її масштаби – реальна загроза становленню соціально-економічних реформ в Україні. Організована злочинність стає сьогодні суттєвим фактором посилення соціальної напруги та дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин.

Згідно даних офіційної статистичної звітності за останні десять років на території України фіксується стабільне зростання загального числа зареєстрованих злочинів. Так, якщо у 2007 році їх зареєстровано - 401293; у 2008 - 384424; у 2009 - 434678; у 2010 - 500902; у 2011 - 475204; у 2012 - 443665; то починаючи з 2013 року ми спостерігаємо їх різке зростання, у 2013 зареєстровано уже 563560 злочинів; у 2014 - 529139; у 2015 - 565182; у 2016 - 592604; у 2017 – 523911 злочин.

Серед числа всіх виявлених злочинів, частка тяжких та особливо тяжких, тобто тих, що безпосередньо відносяться до проявів організованої злочинності, є досить значною. Так, у 2007 році зареєстровано – 150253 таких злочинів; у 2008 році - 136178; у 2009 - 154529; у 2010 - 178947; у 2011 - 167345; у 2012 - 155006; у 2013 - 169907; у 2014 - 180088; у 2015 - 199368; у 2016 - 232542; у 2017 році – 214660 [1].

Значну стурбованість на фоні зростання загального рівня злочинності викликає і різке зменшення числа виявлених правоохоронними органами за останнє десятиліття на території України організованих груп та злочинних організацій. Так, якщо у 2007 році їх кількість становила - 420; у 2008 - 378; у 2009 - 379; у 2010 - 397; у 2011 - 392; у 2012 - 258; то у 2013 році - лише 172; у 2014 - 155; у 2015 - 123; у 2016 - 136; у 2017 – 210 таких злочинних груп та організацій [1].

Більше того, як для України, яку називають що завдяки своєму географічному положенню є країною транзиту для багатьох нелегальних поставок товарів та послуг до країн Європи та навпаки, число виявлених організованих груп та злочинних організацій з міжнародними зв'язками у вказані роки є надзвичайно низьким. Так, у 2007 році їх лише 29; у 2008 році - 18; у 2009 - 18; у 2010 - 40; у 2011 - 27; у 2012 - 28; у 2016 - 4; у 2017 році – 11 [1; 2].

Суттєвий спад офіційних показників відмічасмо і у категорії виявлених осіб, що вчинили злочини в складі організованих груп та злочинних організацій. Так, у 2007 їх налічується 1628 осіб; у 2008 - 1457; у 2009 - 1570; у 2010 - 1588; у 2011 - 1550; у 2012 - 1099; у 2013 - 662; а вже у 2014 році – 565 осіб; у 2015 - 451; у 2016 - 598; у 2017 – 949 осіб.

У розрізі категорій осіб, які вчинили злочин іноземців у 2007 році становили 1704 особи; у 2008 - 1722; у 2009 - 1727; у 2010 - 2134; у 2011 - 2460; у 2012 – 2298. В тому числі з країн СНД у 2007 - 1367; у 2008 - 1318; у 2009 - 1301; у 2010 - 1891; у 2011 - 2183; у 2012 – 2079 осіб. Судимість яких не знята і не погашена у 2007 - 24086; у 2008 - 24140; у 2009 - 25410; у 2010 - 27706 ; у 2011 - 33149; у 2012 – 34003 . Починаючи з 2013 року офіційними даними така інформація нажалі не обліковується.

Розглянемо також і основні характеристики деяких видів злочинів у діяльності української організованої злочинності за останнє десятиліття. За період з 2007 по 2017 роки, за офіційними статистичними даними зареєстровано злочинів з незаконного обігу наркотичних засобів: у 2007 році – 6383; у 2008 – 63666; у 2009 – 57624; у 2010 – 56876; у 2011 – 53206; у 2012 - 45322; у 2013 – 33982; у 2014 – 30045; у 2015 – 25908; у 2016 – 23029; у 2017 році – 29010 злочинів.

Офіційні статистичні відомості щодо незаконного обігу зброї в Україні виглядають наступним чином. У 2007 році зареєстровано – 11733 таких злочинів; у 2008 році – 11873; у 2009 – 11220; у 2010 – 11143; у 2011 – 11253; у 2012 - 9764; у 2013 – 7060; у 2014 – 7883; у 2015 – 7770; у 2016 – 6593; у 2017 році – 8002 злочини.

Щодо кількості виявлених злочинів у сфері торгівлі людьми, то у 2007 році офіційно зареєстровано – 359 злочинів; у 2008 році – 322; у 2009 – 279; у 2010 – 257; у 2011 – 197; у 2012 - 155; у 2013 – 130; у 2014 – 118; у 2015 – 110; у 2016 – 115; у 2017 році – 342 злочини.

За останні роки, зростає і кількість злочинів, пов'язаних із незаконним заволодіння автотранспортними засобами. Так, у 2007 році їх зареєстровано – 6806; у 2008 році – 5793; у 2009 – 5184; у 2010 – 4278; у 2011 – 4682; у 2012 - 5184; у 2013 – 6794; у 2014 – 12584; у 2015 – 11463; у 2016 – 12205; у 2017 році – 9018 злочинів [1].

Крім того, основою всіх найприбутковіших технологій збагачення в Україні був і залишається прямий або опосередкований перерозподіл державних коштів, засобів та майна, що відбувається законним шляхом (наприклад, через участь в обслуговуванні державних цільових програм, у процесах приватизації державних підприємств, шляхом одержання субсидій з державного бюджету тощо) або в незаконний спосіб. У кожному разі це пов'язано з корупцією, а також різними схемами ухилення від оподаткування з подальшим приховуванням здобутих коштів на закордонних рахунках, зокрема з використанням офшорних юрисдикцій [3, с.78-88].

Організована злочинність, як явище динамічне, розвивається й набирає все більш вишуканих форм і проявів, тому кримінально-правові засоби боротьби з нею також повинні постійно вдосконалюватись, та реформуватись з позиції посилення ефективності у протидії організованій злочинності. Зростання показників злочинності та їх хвилеподібні коливання відбувається в усіх проаналізованих нами сферах її активності, що вимагає від правоохоронної системи швидкого, чіткого та кваліфіковано-професійного реагування. Організована злочинність не просто суперечить існуючим суспільним відносинам, вона заподіює шкоду правам та інтересам громадян, спільнотам, державі і суспільству в цілому, перешкоджає поступовому розвитку країни в напрямку закріплення її як правової держави.

Тож фактично, сучасний розвиток суспільства і права вимагає найшвидшого перегляду існуючої на сьогодні в країні системи протидії організованій злочинності в бік підвищення її ефективності та відповідності європейським і світовим стандартам. З огляду на вказане, вселяє надію на підвищення ефективності протидії організованій злочинності анонсоване Міністерством внутрішніх справ [4] створення взамін ліквідованого у 2015 році

управління з боротьби з оргзлочинністю, нового підрозділу з боротьби з організованою злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Статистична інформація МВС України та Генеральної прокуратури України за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 та -2017 роки. Електронний ресурс Офіційний сайт МВС України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mvs.gov.ua> та Офіційний сайт ГПУ України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua>

2. Организована преступность и банды Украины (инфографика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rama.com.ua/organizovannaya-prestupnost-i-bandyi-ukrainyi-infografika/>

3. Користін О.Є. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії / О. Є. Користін, С. С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . - 2011. - № 1(1). - С. 78-88.

4. Аброськін анонсував підрозділ для боротьби з організованою злочинністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/3/7170480>

Хом'яченко С. І.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ, Україна

Федчук Б. Б.

Студентка магістратури спеціальності «Право» Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ, Україна

Правове регулювання оцінки впливу на довкілля

Забезпечення стабільності державного управління та правового регулювання природоохоронної діяльності в Україні є важливою гарантією реалізації конституційних та інших екологічних прав і свобод громадян. В процесі управлінської діяльності потрібно враховувати специфічні особливості природних ресурсів, а також нові підходи для забезпечення якісного стану природного середовища, здійснення раціонального природокористування і відновлення природних ресурсів. Суттєвий вплив на навколишнє середовище мають промислові підприємства, саме вони є найбільшими забруднювачами. Зокрема, великої шкоди довкіллю і здоров'ю населення завдають об'єкти чорної та кольорової металургії, нафтохімічного, нафтогазового комплексу тощо. Саме тому державне управління і законодавство в екологічній сфері має постійно удосконалюватися.

Зокрема, 18 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [1] (далі – Закон), що запроваджує новий дозвільний документ – висновок з оцінки впливу на довкілля (далі – Висновок), тим самим скасовуючи проведення екологічної експертизи. Процедура оцінки впливу на довкілля (далі – ОВД) спрямована на попередження та запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про

провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Згідно із Законом, оцінка впливу на довкілля необхідна при прийнятті рішення про «планову діяльність», а саме: будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, інше втручання в природне середовище. Перелік об'єктів, що потребують отримання Висновку, визначено частинами 2 і 3 ст. 3 Закону.

Слід зазначити, що для діючих підприємств висновки державної екологічної експертизи одержані до введення в дію Закону надалі зберігають чинність і мають статус Висновку. Водночас, якщо планується розширення, зміна чи реконструкція підприємства, його технічне переоснащення, капітальний ремонт або перепрофілювання діяльності, у результаті яких відбуватиметься вплив на навколишнє середовище, процедура ОВД визначена законодавством як необхідна.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону суб'єкт господарювання інформує уповноважений територіальний орган про намір провадити плановану діяльність та оцінку її впливу на довкілля шляхом подання повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, у письмовій формі (на паперових носіях) та в електронному вигляді за місцем провадження такої діяльності. Повідомлення може бути подано особисто заявником (його представником), надіслано засобами поштового зв'язку або в електронній формі із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Процедура ОВД передбачає підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля, проведення його обговорення громадськістю, аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, та надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля.

Одним із важливих елементів нового закону є роль думки громадськості. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» громадськість має право подавати будь-які зауваження чи пропозиції, які, на її думку, стосуються планованої діяльності, без необхідності їх обґрунтування. Таким чином, окреслено обов'язок екологічних чиновників належно враховувати подані громадськістю зауваження та пропозиції при підготовці висновку з ОВД. Проведення громадських слухань з конкретно визначеними часовими межами, а також чітка і прозора процедура врахування та фіксації їх результатів сприятиме впливу на посадовців при видачі висновків суб'єктам господарювання. Новоприйнятим Законом також передбачається забезпечення доступу громадян до всієї інформації, що стосується планової діяльності та процедури громадського обговорення, що слугує, свого роду джерелом прозорості. У цьому зв'язку доречно згадати що, у попередньому законі про екологічну експертизу, зауваження та пропозиції громадськості носили для влади дорадчий характер.

Висновок з оцінки впливу на довкілля та інші результати впливу на довкілля, а також інформація про рішення щодо провадження планованої діяльності вноситься уповноваженими органами до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля.

У разі порушення процедури здійснення оцінки впливу на довкілля та іншого законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки такий висновок може бути скасований у судовому порядку. Незважаючи на позитивні зміни, на нашу думку, діюча редакція *Закону містить* низку *недоліків*, зокрема через неврегульованість питання щодо методик та критеріїв розрахунку показників, якими слід керуватись при визначенні впливу на довкілля. Закон, фактично дозволяє уповноваженим органам визначати допустимість/недопустимості діяльності на власний розсуд, що, беззаперечно, може містити корупційну складову.

Отже, хоча положення Закону і запроваджують нову модель процедури оцінки впливу на довкілля, але не враховано реалії стану української корупції. І неврегульованість питання щодо методик та критеріїв розрахунку показників, якими слід керуватись при визначенні впливу на довкілля, може призвести до ще більш плачевних наслідків у сфері екології.

Список використаних джерел:

1. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

Чурилова Т. М.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного, європейського та екологічного права ННІ права Сумського державного університету, м. Суми, Україна

До питання про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність ОТГ

Земля є незамінним ресурсом для розвитку громад. Це не тільки інструмент для ефективного та обґрунтованого планування територій, основний засіб виробництва у сільському господарстві, а й інструмент впливу та контролю. Наявність такого ресурсу у власності є запорукою формування спроможних громад та ефективного самоврядування.

Між тим, територіальні громади мають у власності та розпоряджаються тільки землями у межах населених пунктів та за межами, якщо на них розташовані комунальні об'єкти.

Землі за межами населених пунктів (крім приватних) знаходяться у власності держави. Землями сільськогосподарського призначення державної власності розпоряджається Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру України (Держгеокадастр), іншими землями - державні адміністрації.

Такий стан речей існував не завжди. Сільські та селищні ради раніше вже розпоряджалися цими землями, але з впровадженням в 1999 році інституту районних державних адміністрацій, повноваження щодо розпорядження цими землями у 2002 році перейшли до райдержадміністрацій. У 2013 році повноваження державних адміністрацій щодо розпорядження сільськогосподарськими землями були переведені на користь Держгеокадастру.

Крім проблем, пов'язаних із плануванням розвитку сільських територій та залученням інвесторів, позбавлення громад земель за межами населених пунктів

спричинило масштабну корупцію у сфері розпорядження такими землями. Адже, рішення щодо розпорядження приймаються одноособово главою адміністрації або керівником ГУ Держгеокадастру.

Прагнення передати державні землі за межами населених пунктів у комунальну висловлювались неодноразово. У 2014 році це питання було закріплено у розділі VII п. 1.3. Коаліційної угоди [1].

Протягом 2016-17 років було зареєстровано цілу низку законопроектів - 4355 від 31.03.2016, 7118 від 18.09.2017. Законопроект 4355 передбачав, що право розпоряджатися державними землями за межами населених пунктів одержать усі громади. Законопроект 7118 такі повноваження передавав лише об'єднаним громадам. Це не єдина відмінність. Загалом, законопроект 4355 врегулював цілку низку проблемних питань у сфері земельних відносин. Проте, жоден не був прийнятий. Крім зазначених законопроектів, питанню удосконалення процедури розпорядження землями державної власності, які знаходяться за межами населених пунктів був присвячений законопроект 7363 від 06.12.2017.

31 січня 2018 р. Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження № 60-р. «Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад»[2].

Цим розпорядженням Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру України (Держгеокадастру) доручено забезпечити формування земельних ділянок шляхом проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення державної власності та передати їх у комунальну власність об'єднаних територіальних громад згідно із статтею 117 Земельного кодексу України.

За ст. 117 Земельного кодексу передача земельних ділянок державної власності у комунальну власність здійснюється за рішенням Держгеокадастру.

У рішенні зазначаються кадастровий номер земельної ділянки, її місце розташування, площа, цільове призначення, відомості про обтяження речових прав на земельну ділянку, обмеження у її використанні. Складається акт приймання-передачі такої земельної ділянки. Рішення та акт є підставою для державної реєстрації права власності держави, територіальної громади на неї.

Чи вирішує це проблему поширення юрисдикції органів місцевого самоврядування й за межі населених пунктів? Навряд чи.

По-перше, Розпорядження № 60-р обмежується лише державними землями сільськогосподарського призначення, до переліку яких входять землі запасу, в тому числі резервного фонду; земельні ділянки, надані в оренду та інше користування; земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні будь-яких осіб, крім органів державної влади, державних підприємств, установ, організацій.

Землі сільськогосподарського призначення не вирішують питання розвитку територій та залучення інвестицій для таких потреб, адже використовуються їх власниками або користувачами виключно в межах вимог щодо користування землями певного виду використання, встановлених статтями 31, 33-37 Земельного Кодексу.

По друге, претендувати на державні сільськогосподарські землі можуть тільки ОТГ. Між тим, землі за межами населених пунктів є важливим ресурсом

для розвитку як ОТГ так і звичайних громад. Така дискримінація є неприйнятною, навіть у форматі стимулювання громад до об'єднання.

По-третє, значна кількість таких земель знаходиться в оренді. На сьогодні близько 50 відсотків договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності укладено на строк до 49 років. Розмір орендної плати є значно нижчим, ніж за приватні землі. За попередніми розрахунками через занижений розмір орендної плати бюджети щороку втрачають більше 1 млрд. гривень [3].

Орендна плата встановлюється за згодою сторін у договорі та переглядається на таких самих засадах. З іншого боку обов'язок зі сплати орендної плати за державні або комунальні землі є нормативно врегульованим і не може визначатися чи змінюватися та припинятися сторонами договору за власним волевиявленням (Постанов ВСУ № 6-824цс16 від 11.05.2016 р.).

Підставою для перегляду розміру орендної плати за землі державної або комунальної власності є зміна нормативної грошової оцінки (ст. 21-23 ЗУ «Про оренду землі»). Отже, змінити розмір орендної плати за землі, які були передані ОТГ можна лише шляхом затвердження нової технічної документації стосовно нормативно-грошової оцінки земель. В цій сфері питань більше ніж відповідей. Згідно зі ст. 23 Закону України «Про оцінку земель», технічна документація з оцінки земель за межами населених пунктів затверджується районною радою. П. 14.1.125 Податкового кодексу тлумачить НГО як «капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений відповідно до законодавства центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин». Згідно з чинним положенням, таким органом є Держгеокадастр. Тобто НГО має визначати Держгеокадастр. Але, НГО як база оподаткування є елементом місцевих податків (пп. 7.1.3. ПКУ), а отже, згідно з ПКУ встановлюється місцевими радами (ст. 7, 10, 271 Податкового кодексу).

Крім того, проблемою може стати погодження з орендарем передача земель з державної у комунальну власність. Так, за ст. 9 ЗУ «Про оренду земель» не допускається відчуження орендованих земельних ділянок державної або комунальної власності без згоди на це орендаря. Це пов'язано із переважним правом орендаря на отримання орендованої земельної ділянки у власність [4].

Викладені проблеми свідчать про сумніви щодо ефективності практичної реалізації Розпорядження № 60-р у найближчій перспективі. Питання поширення юрисдикції органів місцевого самоврядування й за межі населених пунктів мають вирішуватися комплексно на законодавчій основі. Це не тільки передача державних земель за межами населених пунктів, а й питання управління, зокрема у сфері контролю за використанням та охороною земель, у сфері планування використання території, у податковій сфері.

Список використаних джерел:

1. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001>

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 р. № 60-р. «Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pitannya-peredachi-1>

3. Постанова КМУ «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського» від 07.06.2017 № 413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>

4. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-14/conv>

Чурилова Т. М.

Доцент кафедри міжнародного, європейського та екологічного права Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, м. Суми, Україна

Сергієнко Б. Б.

Студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, м. Суми, Україна

Проблемні питання функціонування державного земельного кадастру

Одним із фундаментальних принципів Державного земельного кадастру є відкритість та доступність відомостей про земельні ділянки. Запровадження даного принципу є надзвичайно важливим кроком, оскільки відкритість земельно-кадастрової системи – це одна з умов, яка забезпечує сталий та прогресивний розвиток ринкових земельних відносин.

Принцип відкритості реалізовано шляхом створення Публічної кадастрової карти. Внесені до даної системи відомості носять офіційний характер, а тому така інформація за загальним правилом не потребує додаткової перевірки. Крім того, необмежений доступ до Публічної кадастрової карти дозволяє суттєво скоротити строки отримання інформації щодо земельної ділянки, а також дає можливість переконатись в її документальному існуванні, оскільки електронні нашіарування Публічної кадастрової карти створюють потужну інформаційну платформу.

Таким чином, можна виділити основні функції Публічної кадастрової карти України, а саме: надання відомостей щодо земельних ділянок заінтересованим особам, перевірка наявності помилок в інформації щодо земельної ділянки та її юридичного існування загалом. Окрім того, Публічна кадастрова карта створює механізм більш простих і зручних стосунків громадян з державним апаратом за рахунок автоматизації процесів [3].

Незважаючи на тривалий час існування даного ресурсу, помилки земельного кадастру й донині залишаються актуальною проблемою для користувачів та власників земельних ділянок.

В першу чергу слід звернути увагу на масштабність та обсяги роботи щодо створення Публічної кадастрової карти, а саме зібрання відомостей з локальних кадастрів і систематизація їх в єдиний автоматизований ресурс. Даний процес охопив обробку величезної кількості земельно-кадастрової документації, де містились помилки, і які тепер відображені на Публічній кадастровій карті.

Головними причинами масовості помилок виділяють недоступність та закритість кадастрової інформації до 2013 року, некомпетентність деяких виконавців земельно-кадастрових робіт, корупційні махінації в даній сфері. Окрім того,

з початком реалізації земельної реформи, порядок реєстрації земельних ділянок постійно змінювався, жодного разу не проводилась комплексна інвентаризація земель.

Умовно помилки поділяють на дві категорії : технічні та правові.

Серед можливих варіантів технічних помилок: «Ділянку не знайдено», «Не знайдено кадастровий номер» «Помилкове місцезнаходження ділянки», «Помилки конфігурації ділянки», «Площа на публічній кадастровій карті не співпадає з площею на державному акті», «Цільове призначення ділянки не співпадає з державним актом», «Межі земельної ділянки перетинаються з межами іншої ділянки (ділянок)» [4].

Найбільш розповсюдженими залишаються проблеми щодо перетину та помилкового місцезнаходження земельних ділянок. Це зумовлено тим, що земельні ділянки були перенесені з місцевих систем координат з похибками. Крім того, фактична помилка системи СК-63, у якій створені бази земельного кадастру, становить мінімально 30 см на 100 м. погонних земельної ділянки, що в сумі може досягати кількох десятків метрів похибки в натурі.

Також впроваджена в Україні система кадастрових карт не має координатних прив'язок – база розміщена на растровій картографічній основі масштабу М 1:1000000. Крім того, важливу роль відіграє людський фактор. Високий відсоток помилок зумовлений некомпетентним виконанням особами, покладених на них обов'язків. Зокрема, при виявленні «накладок» земельних ділянок, розробнику земельпорядної документації набагато простіше виконати роботу відштовхувачись від вже існуючих помилкових відомостей, оскільки відповідальність за таке «халатне» ставлення в законодавстві не передбачено. Причому така тенденція розповсюджена серед всього «землевпорядного суспільства». Згідно ст. 66 Закону України «Про землеустрій», професійною діяльністю у сфері землеустрою можуть займатися особи, які мають вищу освіту за спеціальностями та кваліфікаціями у галузі знань землеустрою [1].

Одним із механізмів, здатних виправити ситуацію є професійне страхування відповідальності виконавців робіт із землеустрою, яке на сьогодні існує у більшості розвинених країн.

Вирішення більшості технічних проблем можливе через форму зворотного зв'язку з Центром Державного земельного кадастру, а також «гарячі» лінії, де можна повідомити про виявлені помилки. Виправлення чималого відсотку помилок супроводжується внесенням змін до технічної документації, що «лягає» на плечі власника. Особа витрачає власні часові та матеріальні ресурси, проте фактично позбавлена можливості притягнути до відповідальності винних осіб, навіть з причин сплину строків позовної давності.

Невизначеним також залишається питання щодо відшкодування судових витрат при усуненні правових помилок – наявності двох і більше власників на одну земельну ділянку. З одного боку, власник взагалі не причетний до виникнення такого роду помилок, але з іншого боку, в усуненні даної проблеми в дійсності зацікавлений лише він.

Процес виправлення помилок має здійснюватись комплексно і забезпечуватись як на технічному, так і законодавчому рівні. На сьогодні, досі не існує методики проведення судової земельпорядної експертизи, законодавчо закріпленого шаблону розробки електронних документів, відсутня інструкція з топологічного знімання [4].

Найважливіший крок до вирішення вищезгаданих проблем - фінансова підтримка з боку держави. Оскільки без залучення фінансових ресурсів наповнити Публічну кадастрову карту на 100% неможливо.

Поряд із помилками в Публічній кадастровій карті існує ще одна проблема- приблизно третина відомостей в даній системі просто відсутня.

Однак, це не означає, що земельна ділянка, яка не містить інформації на кадастровій карті, не має власника. Навпаки - на таких ділянках, в більшості випадків навіть побудовані будинки, але в первинній технічній документації відсутній кадастровий номер. Це пов'язано з тим, що до 2004 року, кадастрові номери не існували як такі взагалі, а вимога державної реєстрації, яка забезпечувала присвоєння кадастрових номерів не передбачала юридичної відповідальності за їх недотримання. Без кадастрового номеру на земельну ділянку неможливо внести відомості до Публічної кадастрової карти, а власник не може вчинити з нею жодних юридичних дій – продати, подарувати, передати в користування за договором оренди тощо.

На перший погляд, поки особа просто користується земельною ділянкою, це жодним чином не впливає на її права як власника. Проте, дана проблема носить більш глибокий характер, ніж здається. Кадастровий номер земельної ділянки є її ідентифікатором у Державному земельному кадастрі, і важливість внесення інформації про земельну ділянку, в першу чергу, повинен розуміти її власник. Оскільки, наявність відомостей про земельній ділянці на Публічній кадастровій карті є гарантом визнання державою прав особи, як власника земельної ділянки.

Проведене нами дослідження демонструє певні проблеми функціонування Публічної кадастрової карти. Зазначені недоліки неможливо усунути в короткий термін, адже вирішення даної проблеми потребує значних зусиль.

Проте, створення Публічної кадастрової карти є кроком вперед, адже наявність такого ресурсу у відкритому доступі свідчить про прозорість діяльності державної влади та зменшення проявів корупції.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
2. Закон України « Про державний земельний кадастр» від 07.07. 2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>
3. Переваги та недоліки «Публічної кадастрової карти України» Грицишин М. Н. Зузанська Т.Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://npczrivne.ucoz.ua/OLIMPIADA_2013/Boyarka/stattja_zuzanska.pdf
4. «Як взяти участь у виправленні помилок у кадастрі» Наргорна О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/info/iak-vziaty-uchast-u-vypravlenni-pomylok-u-kadastri/>

Коротич Е. А.

Кандидат юридических наук, доцент кафедри теорії і історії государства и права БрГУ имени А.С. Пушкина, г. Брест, Беларусь

Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в сфере применения современных биомедицинских технологий (опыт Беларуси и Украины)

Активное развитие наук биомедицинского цикла предопределило появление ряда современных биомедицинских технологий, позволивших в значительной мере расширить спектр оказываемых медицинских услуг, существенно улучшить качество медицинской помощи и поднять на гораздо более высокий уровень практику реализации права каждого человека на охрану здоровья, которое гарантировано не только национальным правом (прежде всего конституционным законодательством), но и основополагающими международными документами (в том числе Всеобщей декларацией прав человека (1948), Международным пактом об экономических, социальных и культурных правах (1966) и др.). Однако, как и в случае использования иных достижений научно-технического прогресса, процессы создания и практического применения ряда биомедицинских технологий оказались, к сожалению, не лишены сопутствующих негативных факторов, сопряженных с нарушением не только права на охрану здоровья, но и ряда иных прав и свобод человека (в частности, права на жизнь, на личную неприкосновенность, на уважение человеческого достоинства и др.). Данное обстоятельство, в свою очередь, предопределило необходимость формирования и законодательного закрепления механизма специальных гарантий прав человека при применении к нему современных достижений биомедицины. Особое место в системе данных гарантий вполне обоснованно занимают уголовно-правовые нормы об ответственности за причинение вреда охраняемым уголовным законом отношениям в рассматриваемой сфере, перечень которых во многом предопределен такими факторами, как содержание обязательных для государства (в силу явно выраженного согласия) международных документов в данной области, а также уровень развития здравоохранительной отрасли в конкретном государстве и имеющийся у него возможности практического использования биомедицинских технологий. Безусловно, каждый из указанных факторов сам по себе является значительным дифференцирующим критерием в отношении объема и содержания тех уголовно-правовых гарантий, которые следует рассматривать в качестве необходимых и достаточных для защиты прав и свобод человека в рассматриваемой сфере в пространственных пределах того или иного государства. Вместе с тем существующая практика формулирования соответствующих уголовно-правовых запретов демонстрирует известный уровень сближения законодательных подходов, что особенно отчетливо проявляется на примере государств, объединенных общностью географического региона, исторического развития, участием в различного рода интеграционных объединениях.

Говоря о содержании охранительной и превентивной функции уголовного закона Республики Беларусь и Республики Украина в области обеспечения безопасности человека, его прав и свобод при применении биомедицинских технологий, необходимо в первую очередь отметить общность законодательных подходов, которая проявляется в следующем:

1) общность структурной организации соответствующей группы уголовно-правовых норм: в отличие от уголовного закона ряда зарубежных государств, например Республики Казахстан, глава 12 УК которого систематизирует нормы об ответственности за «медицинские уголовные

правонарушения», в уголовных кодексах Беларуси и Украины данные нормы структурно не обособлены в рамках отдельной рубрикации, а рассредоточены преимущественно в общем массиве норм об ответственности за преступления против жизни и здоровья человека;

2) нормативное закрепление относительно однотипной системы уголовно-правовых запретов в исследуемой области. Оба источника уголовного права – УК Беларуси и УК Украины – закрепляют как общие нормы, позволяющие привлекать виновных лиц к ответственности за нарушение права человека на охрану его здоровья (например, неоказание медицинской помощи больному лицу (ст. 161 УК Беларуси и ст. 139 УК Украины) и др.), так и специальные уголовно-правовые запреты в сфере использования биомедицинских технологий (в частности, принуждение к даче (изъятию) органов и тканей человека для трансплантации (ст. 163 УК Беларуси и ч. 2 ст. 143 УК Украины) и др.).

3) общность технико-юридических способов конструирования составов соответствующих преступлений, проявляющаяся прежде всего в отказе законодателей обоих государств от использования простых диспозиций, которые только называют преступление, не раскрывая его признаки, что, безусловно, существенно затрудняет их понимание и практическое применение.

Наметившаяся тенденция унификации законодательных подходов различных государств (в том числе Беларуси и Украины) в области уголовно-правовой охраны прав человека при применении к нему биомедицинских технологий, безусловно, не исключает присущую каждому государству специфику правового регулирования. В рассматриваемой нами сфере данная специфика наиболее отчетливо проявляется на уровне закрепления специальных составов преступлений, наличие которых позволяет выполнить охранительную и превентивную функцию уголовного закона, прежде всего в таких областях, как безопасность человека при проведении медицинских исследований (экспериментов), в сфере медицинской генетики и трансплантологии. И если в последней области – области незаконной трансплантации органов и (или) тканей человека – УК Республики Беларусь содержит ряд достаточно рациональных норм (ст. 163 УК «Принуждение к даче органов или тканей для трансплантации», ст. 164 УК «Нарушение порядка проведения трансплантации»), а также закрепляет соответствующий признак в качестве средства дифференциации уголовной ответственности за посягательства на иные, непосредственно не связанные со здоровьем человека, объекты (например, п. 5 ч. 2 ст. 182 УК – похищение человека с целью изъятия у него органов или тканей для трансплантации и др.), то в сфере обеспечения безопасности человека при проведении медицинских исследований или применения генетических (генных) технологий белорусский уголовный закон, к сожалению, не позволяет говорить о наличии специальных правовых гарантий охранительного характера. Отдельные признаки соответствующих противоправных посягательств закреплены в нормах об ответственности за преступления против мира и безопасности человечества (например, ст. 127 УК), нарушения законов и обычаев ведения войны (в частности, ст. 135 УК) и некоторых иных. В остальных же случаях квалификация содеянного, по-видимому, должна осуществляться в зависимости от характера причиненного вреда (например, по ст. 147 УК в случае умышленного причинения тяжких телесных повреждений) и признаков субъекта преступления.

В отличие от белорусского уголовного закона УК Украины предусматривает не только общие нормы, позволяющие привлечь виновное лицо к ответственности за фактически причиненный вред здоровью человека (в частности, ст.ст. 121 и 122 УК) в случае противоправного использования биомедицинских технологий, но и такие специальные уголовно-правовые запреты в рассматриваемой области, как нарушение прав пациентов (ст. 141 УК), незаконное проведение опытов над человеком (ст. 142 УК), насильственное донорство (ст. 144 УК) и некоторые другие, что, безусловно, в большей степени способствует предупреждению и уголовно-правовой борьбе с нарушениями порядка применения биомедицинских технологий.

Как представляется, такого рода правотворческий опыт заслуживает внимания со стороны белорусского законодателя. Очевидно, что в данной случае речь идет не о слепом заимствовании зарубежного опыта, а о его изучении с целью понимания своих проблем, своих возможностей и принимаемых на этой основе собственных законодательных решений. Не случайно, Марк Ансель подчеркивал, что сравнение «способно вооружить юриста идеями и аргументами, которые нельзя получить даже при очень хорошем знании только собственного права» [1, с. 38].

Список использованных источников:

1. Ансель, М. Методологические проблемы сравнительного права / М. Ансель // Очерки сравнительного права: сборник / Сост., пер. и вступит. ст. В.А. Гуманова. – М. : Прогресс, 1981. – 256 с. – С. 36 - 86.

Костенко С. О.

Кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Украина

Правовий аналіз окремих положень Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки

Вже протягом значного часу у практику Міністерства аграрної політики та продовольства України (далі - Міністерство) увійшло прийняття певних стратегій, концепцій, програм розвитку аграрної сфери на відповідну п'ятирічку. Так, були розроблені: Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення проекту Національної програми відродження села на 1995-2005 роки» від 11.06.1994 р. № 393, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року» від 10.08.2004 р. № 573-р, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 роки» від 21.12.2005 р. № 536-р, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 р. № 1158 та інші. Однак жодна із зазначених програм, концепцій ще не були доведені до кінця у повному обсязі як на рівні нормативно-правового забезпечення, так і на рівні фінансування. Після Революції Гідності та формування нового уряду була сформована, за словами очільників Міністерства, абсолютно нова Єдина комплексна стратегія та план дій

розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [1] (далі - Стратегія) над якою, до речі, працювало 24 робочі групи і на опрацювання якої було витрачено 300 000 євро. Тому спробуємо, шляхом аналізу її окремих положень, дізнатися чи приречена вказана Стратегія на успіх.

Питанням формування аграрної політики в Україні займалися такі вчені: В. І. Семчик, В. М. Єрмоленко, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, П. Ф. Кулинич, А. М. Шульга, О. В. Білінська, О. В. Гафурова та інші.

Перше, на що хочеться звернути увагу – це те, Стратегія орієнтована на 2015-2020 роки. Однак сьогодні вже 2018 рік, а вона ще знаходиться у статусі проекту, тобто є не прийнятою, а отже, юридичної сили вона не має. Цей чинник обмежує часові рамки її реалізації та, відповідно, зумовлює ризик її невиконання, адже, як випливає з назви Стратегії, реалізація поставлених в ній завдань розрахована на 5 років.

Наступне, одним з зазначених стратегічних пріоритетів вказана необхідність в перегляді нормативно-правових актів, що передбачають надмірне державне регулювання. Однак про удосконалення чинного аграрного законодавства та про його систематизацію чомусь не сказано ані слова. Є зайвим додатково зазначати необхідність такої систематизації, адже доцільність кодифікації аграрного законодавства уже давно обґрунтована вченими правознавцями.

Також проаналізуємо саму назву Стратегії, адже вже сама вона містить у собі багато протиріч. По-перше, в науці поняття «стратегія» і «тактика» розрізняються. Під стратегією розуміють напрямок дій, досягнення кінцевої мети в довгостроковій перспективі. Така мета досягається за рахунок здійснення тактичних дій – вирішення певних задач у короткостроковій перспективі. У назві ж проекту міститься слово «стратегія», однак вказані у ній роки, на які вона орієнтується, а це 2015-2020 роки, свідчать саме про тактичні дії. Тобто, Стратегією уряд намагається вирішити знову лише поточні проблеми аграрної галузі, без чіткого усвідомлення напрямку її розвитку. По-друге, наявність у назві слів «єдина комплексна» є зайвими, стратегія передбачає собою комплекс дій, які дозволять досягнути бажаного результату. Іншими словами стратегія не може бути не комплексною і тим більше не єдиною. Так само зайвими є слова «і план дій», оскільки очевидно, що стратегія включає в себе сукупність тактичних дій, без них вона не зможе бути реалізованою. Таке формулювання назви Стратегії свідчить про нерозуміння розробниками Стратегії своєї роботи, що безумовно позначилося і на наповненні (змісті) самої Стратегії.

Хочеться також звернути увагу на те, що в самій назві Стратегії вже зазначені пріоритети, зокрема, так само як і в попередні роки, на перше місце знову ставиться сільськогосподарське виробництво. Власне, аналіз тексту Стратегії це підтверджує. З цією позицією можна сперечатися, адже великі сільськогосподарські компанії, агрохолдинги та концерни навіть у складні для України часи отримують прибутки. Однак сільські території, соціальна сфера села занурюється у все більшу кризу. Тому, напевно, в Україні, де на конституційному рівні людина визнається найвищою соціальною цінністю держави, потрібно було б надати більшого значення якості життя селянина.

Сама Стратегія розділена на 10 стратегічних пріоритетів, які в свою чергу поділяються на декілька напрямків. Серед стратегічних напрямів окремо виділено «Сільський розвиток – відродження українського села».

В ньому пояснюється, що складові державної політики підтримки розвитку сільської місцевості України у попередні роки зосереджувалися передусім на підтримці (дотаціях) сільськогосподарських підприємств та регіональної інфраструктури. Здійснені у минулому заходи не мали на меті стимулювати сільський розвиток.... Галузева підтримка (дотації) надавалися переважно незначній за чисельністю категорії сільського населення – сільськогосподарським виробникам та іншим підприємцям в аграрному секторі, а не сільським територіальним громадам чи сільським територіям.

Тому, розробники Стратегії пропонують за рахунок створення інституціональної і правової бази розвитку сільської місцевості (мається на увазі закріплення на законодавчому рівні функцій формування політики сталого сільського розвитку за Мінагрополітики, перейменування Мінагрополітики, створення спеціалізованого структурного підрозділу в Мінагрополітики з розробки, управління та моніторингу політики розвитку сільської місцевості, а також з адміністрування виплат на підтримку сільського розвитку) та створення правової бази підтримки сільського розвитку (закріпити на законодавчому рівні визначення сільських територій та критерії малих виробників сільськогосподарської продукції) досягнути двох нижче зазначених напрямів: підвищення якості життя та диверсифікація господарської діяльності у сільській місцевості (напряма 7.1.) та сільського розвитку за лідерства громад (напряма 7.2.).

Звичайно, поставлені завдання потребують вирішення, особливо в частині законодавчого визначення сільських територій. Однак, об'єктивно оцінюючи, потрібно констатувати: навряд чи закріплення понять та певні інституційні зміни в структурі Мінагрополітики дозволять досягнути поставлені завдання у напрямках.

Пріоритетними заходами напряму 7.1. є:

1. Розвиток економіки сільських територій шляхом стимулювання неаграрних видів діяльності, поширення інноваційних продуктів, бізнес-мереж, маркетингових проєктів, позиціонування.

2. Розбудова туристичного потенціалу сільської місцевості для сільського і аграрного туризму; використання лісових, водних та інших природних ресурсів для рекреаційних послуг.

3. Розвиток інфраструктури села з розширення базових послуг для економіки сільських територій та сільського населення з наголосом на розбудову комунікаційних та інформаційних мереж.

4. Відродження та розвиток села, збереження та поліпшення сільської культурної спадщини як активу місцевого розвитку.

5. Підвищення рівня знань та практичних навичок сільського населення для організації та комерціалізації неаграрних видів діяльності на селі.

Практично всі ці заходи потребують значних інвестицій з боку держави. Зважаючи на воєнні державні витрати та відсутність у Стратегії джерел фінансування, можна наперед констатувати, що навіть при виділенні певної суми коштів з державного бюджету, їх буде недостатньо для реалізації зазначених заходів.

Отже, зважаючи на вище викладене потрібно констатувати: Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки потребує значного доопрацювання. Однак зазначені критичні зауваження повинні слугувати не фактором стримування

аграрних перетворень, а чинником, що вирішує допущені в Стратегії помилки, а також таким чинником, що сприятиме формуванню державної аграрної політики вже з врахуванням виправлених помилок.

Список використаних джерел:

1. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>

Савчук Т. А.

Кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Академії управління при Президенті Республіки Беларусь, г. Минск, Республіка Беларусь

Дискуссионные вопросы признания доказательств недопустимыми в правоприменительной практике Республики Беларусь

Уголовно-процессуальное законодательство большинства стран дальнего и ближнего зарубежья предусматривает правило о том, что доказательства, полученные с нарушением закона, не имеют юридической силы, не могут быть положены в основу обвинения и использоваться для доказывания любого обстоятельства, входящего в предмет доказывания. Данное правовое установление в науке, теории и практике уголовного процесса трактуется как допустимость доказательств. Критериями допустимости доказательств являются получение доказательств уполномоченным субъектом из предусмотренного законом источника, надлежащий порядок их получения и процессуального оформления.

Надлежащий способ получения доказательственной информации, а именно собираніе такой информации органом уголовного преследования, представлєніе участниками уголовного процесса, иными физическими и юридическими лицами (ст. 103, 105 УПК Республики Беларусь) является одним из проблематичных в правоприменительной практике. Нарушения, связанные с данным критерием, определяющим допустимость доказательства, можно дифференцировать на три группы.

Первую группу составляют собственно процедурные нарушения, к которым следует отнести случаи, когда доказательства получаютс я в ходе незаконной в целом уголовно-процессуальной процедуры либо в нарушение предварительных условий их правомерности. Например, предварительное расследование проводилось без вынесения постановления о возбуждении уголовного дела; до возбуждения уголовного дела проводились следственные действия, неразрешенные законом; следственные действия проводились после приостановления производства по делу без его возобновления; следственные действия осуществлялись без санкции прокурора, когда по закону это является обязательным. Такие нарушения имеют место в белорусской следственной практике, что подтверждают следующие распространенные примеры.

Так, Брестским областным судом 23.12.2008 постановлен оправдательный приговор в отношении М. за недоказанностью его участия в совершении преступления по п. 6 ч. 2 ст. 139 УК Республики Беларусь. Такой приговор был обусловлен тем, что в деле был протокол допроса свидетеля, датированный до

возбуждения уголовного дела и до принятия следователем дела к своему производству, а других доказательств сторона обвинения не представила. В данном случае были нарушены положения ст. 173 УПК Республики Беларусь, допускающие до возбуждения уголовного дела отобрание объяснений от очевидцев и других граждан, но не получение их показаний. В другом случае суд Железнодорожного района г. Гомеля вынес оправдательный приговор С. по ч. 2 ст. 317 УК Республики Беларусь на основании того, что следственный эксперимент проводился в нарушение требований УПК Республики Беларусь при участии несовершеннолетней понятой, что повлекло признание недопустимым доказательством и заключение эксперта, основанное на результатах следственного эксперимента.

В судебной практике были оправдания в связи с отсутствием в уголовном деле постановлений о возбуждении уголовного дела. Белорусский уголовный процесс начинается со стадии возбуждения уголовного дела, поэтому все следственные и иные процессуальные действия, проведенные без вынесения соответствующего постановления, признаются проведенными в нарушение требований УПК Республики Беларусь, а доказательства, полученные в результате их проведения, не имеют юридической силы. Учитывая, что по таким делам, как правило, предварительное расследование проводилось без процессуальных нарушений, а оправдательный приговор постановлялся только в виду отсутствия в деле постановления о возбуждении уголовного дела, белорусский законодатель сделал попытку исправления подобных ситуаций путем внесения в 2017 г. в УПК новых правовых норм.

Так, на стадии назначения и подготовки судебного разбирательства судья возвращает уголовное дело прокурору для устранения препятствий к его рассмотрению в случаях, если в деле отсутствует ряд процессуальных документов, в том числе постановления о возбуждении уголовного дела, принятии дела к производству, возобновлении приостановленного предварительного расследования (п. 2 ч. 1 ст. 280-1 УПК Республики Беларусь). Введение данной уголовно-процессуальной нормы вызывает ряд вопросов. В частности, закон не определяет: какой датой должны выполняться названные процессуальные документы, если они составляются за рамками оконченного производством уголовного дела. В идеале такие документы должны датироваться фактическим временем их составления и проведения действий, которые в них отражены. Однако в этом случае возникает правовая дилемма: вправе ли орган, ведущий уголовный процесс, выносить процессуальные решения «задним числом»? На наш взгляд, ответ на данный вопрос однозначно отрицательный. Из этого следует, что такие постановления должны датироваться реальной датой исправления прокурором (либо следователем по его указанию) ошибок, на которые указал суд, возвращая уголовное дело. Но в таком случае нарушается последовательность совершения процессуальных действий, а, значит, и правила, определяющие юридическую силу доказательств.

Вторую группу нарушений порядка получения доказательств составляют нарушения прав и свобод личности, прежде всего случаи получения доказательств с применением физического и (или) психического воздействия. При этом критерием допустимости психологического воздействия может являться общепризнанный международным правом принцип обеспечения следователем свободы выбора поведения лица, который не только позволяет последнему

беспрепятственно пользоваться своими правами и обязанностями, но и предоставляет ему самому выбирать ту или иную позицию. При этом важно, чтобы при оказании психологического воздействия у лица сохранялась свобода выбора поведения, а действия следователя соответствовали закону и нормам морали. В качестве примеров недопустимых приемов психологического воздействия можно привести следующие: проведение допроса в угрожающей обстановке; действия следователя вне установленного законом правового поля, регламентирующего производство по делу (например, фальсификация процессуальных документов с целью получения признательных показаний).

Нарушением прав и свобод личности будут случаи, когда доказательства получены от лица, право на защиту которого существенно нарушено (например, в деле отсутствует защитник, когда его участие по закону является обязательным; обвиняемому отказано в доступе на ознакомление с материалами дела либо ограничен срок ознакомления с делом; лицу не разъяснено право не свидетельствовать против себя; проведен допрос лиц в качестве свидетелей, не подлежащих по закону допросу). Белорусскими судами зачастую постановлялись оправдательные приговоры и признавались недопустимыми доказательствами заключения экспертов, включая случаи, когда на предварительном следствии нарушались права обвиняемого: постановление о назначении экспертизы предоставлялось ему для ознакомления вместе с заключением эксперта либо на завершающем этапе следствия – при ознакомлении обвиняемого с материалами оконченого производством дела. Таким образом нарушалось право обвиняемого поставить дополнительные вопросы эксперту для получения по ним заключения, а также подвергнуть сомнению личность и квалификацию эксперта.

Нарушением прав и свобод личности необходимо считать случаи получения доказательств в результате «общего» заблуждения лица, которое чаще всего возникает вследствие недостаточного понимания языка, на котором ведется следствие; пребывания лица в состоянии наркотического или алкогольного опьянения, болезненном состоянии, временно исключающем трудоспособность; слаботи умственного развития участника процесса, которая не компенсирована участием специалиста; дезориентирующей обстановки проведения следственного действия.

Нарушением прав и свобод личности будут считаться случаи получения доказательств в результате «юридического» заблуждения лица, т.е. получение доказательств в результате заблуждения лица, участвующего в уголовном процессе, относительно своих прав и обязанностей. В типичных ситуациях такое заблуждение возникает вследствие неразъяснения, неполного или неправильного разъяснения лицу его процессуальных прав и обязанностей.

Нарушения процедуры получения доказательств, кроме рассмотренных выше, могут составлять и иные существенные нарушения процессуальных норм и правил. Такими могут быть признаны случаи получения доказательств от участников процесса, личность которых не установлена (либо установлена лишь с их слов); в результате неправильного проведения следственного действия. Например, судом был постановлен оправдательный приговор на основании признания результатов и хода проведения проверки показаний на месте недопустимым доказательством. Изучение судом протокола и видеозаписи этого следственного действия показало, что обвиняемый не излагал свои показания в свободной форме, не демонстрировал свои действия, а отвечал на вопросы

следователя, которые в ряде случаев носили наводящий характер, а сведения протокола проверки показаний на месте не в полной мере соответствовали ее видеозаписи.

Для устранения рассмотренных выше случаев нарушения процессуальной процедуры и фактов признания доказательств недопустимыми следует отметить инициативу российских ученых, которые предлагают доктринальную модель уголовно-процессуального доказательственного права. Разделяя основные идеи этой доктринальной модели, представляется оправданной перспектива введения в уголовно-процессуальный закон нормы, закрепляющей критерии признания доказательств, не имеющими юридической силы.

Нестерчук І. К.

Кандидат географічних наук, доцент кафедра туризму факультету економіки та менеджменту ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правові засади організації гастрономічного туризму в об'єднаних територіальних громадах

Стратегія розвитку об'єднаної територіальної громади, як такої є ключовим документом, прийнятим владою громади та визначає довгострокову політику суспільно-економічного розвитку [5, 6]. Створення нових об'єднаних громад, які функціонують на нових законодавчих та фінансових принципах, вимагає від їхніх органів влади визначення головних пріоритетних сфер, пояснення мешканцям куди спільно прямують у розвитку та якими методами мають намір це досягнути.

Стратегія повинна відповідати трьом головним принципам:

По-перше, комплекс запланованих у Стратегії заходів повинен об'єднувати територіальну громаду – у тому числі представників громадських організацій, підприємців, працівників бюджетної сфери (шкіл, установ культури, туризму, закладів охорони здоров'я), які брали участь у її розробці.

По-друге, Стратегія забезпечує цілісність із стратегічними документами Європейського Союзу, вітчизняними (загальнодержавними) і регіональними.

По-третє, факт наявності Стратегії розвитку, що визначає головні сфери розвитку і ключові стратегічні та операційні цілі, є умовою при поданні грантових заявок на залучення допоміжних коштів, як зовнішніх, так і вітчизняних.

Документ Стратегії складається з діагностико-аналітичної частини та розділів, присвячених розвитку.

У частині діагностики зосереджуються на нинішній ситуації у громаді, аналізуючи ключові сфери її функціонування, такі як: суспільство, освіта, інфраструктура, економічна активність і структура економіки, культура, рекреація, туризм, якість життя, виконавчі органи громади. Розробляючи діагностичну частину, Стратегії аналізують як кількісні (статистичні) дані, що містяться у паспорті громади, так і інформацію зі спеціально підготовленої для розробки Стратегії анкети, завдяки якій будуть отримані деталізовані якісні дані. Підсумуванням частини діагностики є використання загальновідомої і високо оцінюваної при розробці Стратегії методики стратегічного аналізу SWOT. Аналіз стосується визначення сильних і слабких сторін сьогоденного функціонування громади та демонстрування зовнішніх можливостей і загроз, що стоять або

можуть постати у майбутньому перед територіальною громадою. Ключовою є частина Стратегії, що присвячена майбутньому та розвитку, містить бачення і місію громади, сфери розвитку та стратегічні і операційні цілі. План дій містить форми, методи і ресурси, за допомогою яких громада прагне досягнути амбіційні, але реальні та конкретні цілі. Про необхідність застосування критеріїв вимірювання у документі нагадують показники. Доповненням до ключових частин є співставлення з іншими стратегічними документами та вказування доступних джерел фінансування для описаних пріоритетів, а також - опис моніторингу реалізації і оцінки стратегії. Стратегія, що мало ключовий характер для її укладачів, готується партиципаційним чином. Мешканці - головний бенефіціар стратегії, є співавторами Стратегії. Основою розробки документу мають бути зустрічі з мешканцями, що проводяться згідно з принципами суспільної партиципації, з використанням методики РАДАР. Під час зустрічей, учасники громадських слухань заявляли про головні проблеми, що існують у громаді, а потім шляхом демократичного голосування, здійснювали їх пріоритизацію. Предметом зустрічей можуть бути також представлення пропозиції конкретних ініціатив і заходів, які органи самоврядування громади повинні реалізувати. У зустрічах беруть участь представники громадськості - місцеві активісти, підприємці (у тому числі місцеві фермери), працівники бюджетних установ та інші мешканці. Після розробки першої версії документу, він ще раз проконсультується з представниками громади.

Для якості документу та роботи над його змістом велике значення мають також поїздки до зарубіжних країн (зокрема Польщі, Болгарії, Канади і т. п.) голови об'єднаної громади у рамках навчальних візитів. Зустрічі з експертами та представниками зарубіжних органів самоврядування будуть для представників українських органів самоврядування вагомим джерелом отримання корисної інформації та досвіду.

Якщо громада володіє значним туристичним потенціалом, основою якого є природне багатство - ліси, водні ресурси, мальовничі краєвиди, то це є ґрунтовними підвалинами для створення гастрономічних турів. Реалізація гастрономічного туризму широкого вжитку набуває саме на територіях сільських зелених садиб регіонів [7]. Для його розвитку необхідні значні ресурси та багатолітня місцева політика розвитку цієї галузі. Хорошою передумовою для розвитку туризму є відносна близькість до різноманітних туристських об'єктів [1 - 4]. На територіях громад можуть діяти неформальні приватні скансени, присвячені українським народним традиціям, козацтву. У громаді можуть розвиватися традиції мисливства і рибальства. Важливим елементом є події гастрономічні фестивалі. Потужна рекламна компанія в Інтернеті та розробка туристських путівників, флаєрів, застосування Гістехнологій, допоможуть власникам садиб, ферм, туроператорам заявити про себе [8, 9, 10 - 14].

На території громади проживає чимало національних меншин, які можуть познайомити туристів зі своєю регіональною історією і культурною спадщиною, гастрономічними традиціями.

Очевидним є слабе нормативно-правове середовище розвитку туристської дестинації [7]. Досягнення сталого розвитку туризму в громаді є безперервним процесом, що вимагає постійного моніторингу впливу на навколишнє середовище, вводячи, в разі необхідності, відповідні попереджувальні або коригуючі заходи [8]. Проект «Стратегія та операційний

план розвитку туризму об'єднаної територіальної громади» має за мету створити повноцінну туристичну територію з власними продуктами і розвинутою інфраструктурою. Туристичну концепцію Дестинації можна планувати спираючись на концентровану кількість митців і майстрів: їхні студії, виробни майстер-класи – вже є туристичними продуктами, для яких потрібно лише додати елементи інфраструктури. Безумовно, плануючи такий емоційний розвиток території як туристичний, варто спиратися на місцевий актив, який на території Дестинації повинен бути дуже позитивний та амбітний.

Список використаних джерел:

1. Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні. Наукові праці НУХТ. 2012. № 45. С. 128–132.
2. Бусигін А. В. Як організувати кулінарний туризм. Туризм: практика, проблеми, перспективи. 2011. № 2. С. 55.
3. В'їзний туризм: навч. посібник / Коваль П. Ф., Алешугіна Н. О., Андреева Г. П. та ін. Ніжин : Лук'яненко В. В., 2010. 304 с.
4. Вовк В. Відпустка в селі. Роль сільського туризму в збереженні культурної спадщини. Укр. культура. 2008. № 6. С. 39.
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91).
6. Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні».
7. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Комарніцький І. О. Кулінарний туризм в Україні: стан і перспективи регіонального розвитку в контексті підготовки до ЄВРО 2012. Географія та туризм. 2011. Вип. 14. С. 101–106.
9. Кукліна Т. С. Гастрономічний туризм – як парадигма розвитку національної економіки України. Економіка Крима. 2013. № 2 (43). С. 61–66.
10. Про концепцію переходу України до сталого розвитку: проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>. – Назва з екрану
11. Albala K., Allen G. The Business of Food: Encyclopedia of the Food and Drink Industries. Westport : Greenwood, 2007. URL: <https://scholarlycommons.pacific.edu/cop-facbooks/21>(дата звернення: 10.03.2018).
12. C. Michael Hall, Richard Mitchell. Tourism Business Frontiers: Consumers, Products and Industry.URL:<http://www.globalspec.com/reference/47077/203279/chapter-16-gastro-pomy-food-and-wine-tourism> (дата звернення: 10.03.2018).
13. Long Lucy. Culinary Tourism Publisher. Lexington : The University Press of Kentucky, 2004. 306 p.
14. Wolf Erik. Culinary Tourism: The Hidden Harvest. Kendall : Hunt Publishing, 2006.

Хотько О. А.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного і аграрного права юридического факультета Белорусского государственного университета, г. Минск, Беларусь

Обеспечение экологической безопасности транспортной деятельности в Республике Беларусь и Украине: сравнительно-правовой анализ

Экологическая безопасность является обязательным условием устойчивого развития и отражает состояние защищенности окружающей среды, жизни и здоровья граждан от возможного вредного воздействия хозяйственной и иной деятельности. Основная цель государственной политики в области экологической безопасности заключается в повышении ее уровня в условиях экономического роста.

В настоящее время загрязнение окружающей среды осуществляется все более интенсивнее, чем возможно естественное самовосстановление окружающей среды, в связи с чем проблемы обеспечения экологической безопасности при функционировании транспорта приобретают особое значение. Для окружающей среды представляет угрозу ряд факторов, таких как невыполнение экологических требований и несоответствие установленным нормативам, устаревшая транспортная техника, утилизация транспорта и оборудования. При эксплуатации транспорта загрязняется атмосферный воздух, воды, земли, потребляются природные ресурсы для производственных нужд, происходят неблагоприятные процессы в окружающей среде и другие процессы, отрицательно влияющие на качество жизни населения.

В исследованиях, посвященных национальной безопасности, отмечается, что современная экологическая ситуация в Украине характеризуется как кризисная. В регионах Украины, где сосредоточены крупные промышленные комплексы предприятий и узлы транспорта. В составе которых есть небезопасные объекты, повышается вероятность возникновения техногенных аварий и катастроф [1, с. 470].

Основные положения государственной политики в сфере безопасности личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз определяет Закон Украины от 19 июня 2003 г. «Об основах национальной безопасности». Правовую основу экологической безопасности составляет Конституция Украины, Закон Украины от 25 июня 1996 г. «Об охране окружающей среды». Но, к сожалению, специального нормативного правового акта, который был бы посвящен вопросам основных факторов воздействия транспорта на окружающую среду и определял основные направления снижения такого влияния на сегодняшний день в Украине не существует [2, с.331].

Схожая ситуация сложилась и в Республике Беларусь, где до сих пор не принято специальное законодательство в области экологической безопасности транспортной деятельности. На сегодняшний день действуют Концепция национальной безопасности Республики Беларусь от 9 ноября 2010 г., в которой дано определение экологической безопасности как состояние «защищенности окружающей среды, жизни и здоровья граждан от угроз, возникающих в результате антропогенных воздействий, а также факторов, процессов и явлений природного и техногенного характера», а также Закон Республики Беларусь от 3 ноября 1992 г. № 1902-ХІІ (с изменениями и дополнениями) «Об охране окружающей среды», содержащий требования в области охраны окружающей среды, предъявляемые к лицам, использующим мобильные источники.

Повышению экологической безопасности при эксплуатации транспортных средств призвана восполнить Государственная программа по развитию и

содержанию автомобильных дорог в Республике Беларусь на 2017–2020 годы, утвержденная Постановлением Совета Министров Республики Беларусь 18 сентября 2017 г. № 699. Большое социальное значение в условиях усиления внимания общества к экологическим факторам обращено в документе на снижение вредного воздействия транспортной сети на окружающую среду. Но она касается лишь автомобильного транспорта. На необходимость установления баланса между экономической и социальной пользой транспорта и отрицательными последствиями его эксплуатации для общества и окружающей среды с учетом как международных обязательств Республики Беларусь, так и реальной социально-экономической обстановки обращено в Стратегии по снижению вредного воздействия транспорта на атмосферный воздух Республики Беларусь на период до 2020 года.

Приверженность Республики Беларусь принципам «зеленой» экономики закреплена в Национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития на период до 2030 года и в Национальном плане действий по развитию «зеленой» экономики в Республике Беларусь до 2020 года от 21 декабря 2016 г. № 1061. Республика Беларусь стремится учитывать опыт зарубежных стран и применение инновационных технологий, включая рациональный подход к использованию природно-ресурсного богатства. Так, например, в 2018 г. Национальная академия наук Беларуси объявила конкурс на создание электромобиля на основании принятого решения о том, что в Беларуси необходимо наладить производство электромобилей. Как отмечается в сообщении Национальной академии наук Беларуси, с помощью конкурса реализуется стимулирование интеллектуальной и инновационной деятельности в создании новых технологий для электротранспорта.

Как в Украине, так и в Республике Беларусь действует законодательство, касающееся перевозки опасных грузов. Однако вместе с тем украинский законодатель предусмотрел правила перевозки опасных грузов отдельными видами транспорта (автомобильным, воздушным), утвержденные приказами Министерства транспорта и иными ведомствами.

Поскольку большое количество проблем в данной сфере имеет глобальный характер, объединением усилий многих стран принимаются международные соглашения. Но если многие вопросы экологической безопасности по водному транспорту в Украине регулируются международными конвенциями, в частности по охране моря от загрязнений, то в Республике Беларусь международные договоры не оказывают действенного влияния в том числе и по той причине, что белорусское государство не является участником многих из них.

В большей степени, полагаем, следует ориентироваться на опережающий опыт развития стран Европейского союза, принимающего ряд мер по сохранению благоприятной окружающей среды и обеспечению экологической безопасности. Практически во всех странах Европейского союза внедрены «зеленые» меры в сфере энергетики, функционирования транспортной деятельности, строительства, а также систем утилизации на основе одобренной в марте 2010 г. Европейской стратегии экономического развития на ближайшие 10 лет «Европа 2020 : стратегия разумного, устойчивого и всеобъемлющего роста». Государства-участницы Европейского союза предпринимают активные шаги для сокращения выброса вредных веществ в окружающую среду (приняты стандарты на

автомобильные выхлопы Евро-5 и уже готовится введение новых Евро-6, повсеместно стимулируется приобретение электромобилей). В 2011 г. Европейская комиссия опубликовала план действий по инновациям в области экологии («Инициатива для устойчивого будущего – План действий по эко-инновациям ЕсоАР). В качестве одного из последних примеров приведем опыт Брюсселя: власти города приняли чрезвычайные правила, согласно которым общественный транспорт города станет бесплатным в дни сильного загрязнения воздуха. Но, к сожалению, на данный момент, можно лишь констатировать, что процесс внедрения экологических требований при использовании транспортных средств в странах постсоветского пространства идет достаточно медленно. Следует согласиться с О. Химич, который отмечает, что «проблема обеспечения экологической безопасности стала не только наукой, но и способом мышления, поведением, реальностью действий для всего человечества» [3, с. 44]. При этом, мы убеждены, что для установления иного способа мышления и поведения граждан и ряда коммерческих и некоммерческих организаций нужен еще комплекс мер на законодательном уровне, направленных на изменение подхода к охране окружающей среды.

На основании изложенного, отметим, что экологическая безопасность в контексте транспортной деятельности нуждается в детальном правовом регулировании как в Республике Беларусь, так и Украине. Одним из сложнейших вопросов в данной области является поиск правовых средств обеспечения безопасности, поскольку современные тенденции в мировой торговле диктуют достаточно жесткие требования осуществления бизнеса. На наш взгляд, представляются два основных направления развития законодательства: необходимы строгие экологические требования для субъектов, осуществляющих транспортную деятельность вплоть до юридических мер ответственности и действенные экономические стимулы природопользования с целью обеспечения охраны окружающей среды и экологической безопасности.

Список использованных источников:

1. Проблеми права екологічної безпеки : навч. посіб. / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.] ; під заг. ред. М.В. Красновой та Р.С. Кіріна, відп. ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ.нац.ун-т, Нац.гірн.ун-т. – Дніпро : НГУ, 2016. – 575 с.

2. Заржицкий, А.С. Правовые основы экологической безопасности – приоритетное направление реализации экологической политики Украины / А.С. Заржицкий // Правовое обеспечение инновационного развития экономики: материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, (21–22 окт. 2010 г., г.Минск / редкол.: И.Н. Колядко (отв. ред.) [и др.]. – Минск, Позитив-центр, 2010. – С. 470-472.

3. Химич О. Екологічна безпека як елемент національної безпеки / О. Химич // Право України. – 2002. – № 11. – С. 44-48.

Гордійчук М. В.

Кандидат юридичних наук, асистент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Безпека особи як основоположний елемент охорони прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі

Безпеку в кримінальному процесі слід безпосередньо пов'язувати з особою, її правами і законними інтересами, які перетинаються, а іноді знаходяться в протиріччі з інтересами інших громадян, суспільства і держави в особі органів уповноважених здійснювати кримінальне провадження.

Забезпечити безпеку особи в кримінальному процесі, означає встановити важливі гарантії мети кримінального судочинства – встановлення винного у здійсненні злочину і застосування до нього справедливого покарання.

Пріоритет інтересів особи перед громадськими і державними інтересами вимагає розширення і реалізації в національному законодавстві найважливіших конституційних положень, що стосуються державного захисту прав і законних інтересів особи. Кримінальне процесуальне законодавство є засобом реалізації кримінального покарання, одного з найбільш суворих засобів дії на особу шляхом застосування державних заходів з обмеження прав та свобод людини і громадянина. Тому лише закріплення в кримінальному судочинстві реальних заходів забезпечення прав і законних інтересів особи робить їх застосування можливим.

При розслідуванні конкретного кримінального провадження державні і особисті інтереси часто не співпадають. Обов'язок держави полягає у використанні встановлених і регламентованих законом заходів із встановлення винного у здійсненні злочину та залученню його до відповідальності. Обов'язок громадянина полягає у виконанні громадського обов'язку з надання допомоги державним органам у виконанні покладеного на них обов'язку. Водночас, особисті інтереси полягають у збереженні наявних у громадянина благ, їх непорушності і непохитності. Індивід може і має бути зацікавлений у наданні допомоги компетентним органам стосовно виконання їх державних обов'язків, але не можна цю особисту зацікавленість розглядати як обов'язок.

Основною причиною зниження активності в сприйнятті кримінальному провадженню є спад соціального престижу надання правоохоронним органам інформації про вчинення злочинів та інших правопорушень, тому що побоюючись розправи з боку представників злочинного середовища, громадяни мало вірять у реальну спроможність їхнього захисту. А недостатня захищеність осіб, котрі могли б сприяти слідству та правосуддю, від злочинного впливу, фактично й практично спонукає їх ухилятися від виконання їхнього важливого громадського обов'язку [2, с. 128].

У сучасних умовах особливого значення набувають питання забезпечення недоторканості та безпеки осіб, котрі можуть надати допомогу органам досудового розслідування у виявленні та викритті осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Тобто, відповідний захист від погроз, насильства, шантажу й інших протиправних дій. Втілення ідеї правової держави передбачає створення належних гарантій захисту особи та її безпеки у сфері боротьби із злочинністю. Кримінально-процесуальне законодавство спрямоване на захист особи, суспільства і держави від злочинних посягань. Для належного функціонування і реалізації призначення кримінального судочинства слід встановити реальні гарантії забезпечення безпеки його учасників.

Захист осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, а також інших осіб, пов'язаних з цією діяльністю, є ефективним засобом протидії злочинності,

шляхом досягнення основної мети судочинства. Забезпечення безпеки повинне поширюватися на будь-яку особу, залучену до сфери дії кримінальних процесуальних правовідносин. При забезпеченні безпеки тільки частині суб'єктів цієї діяльності (наприклад, посадовців, що ведуть кримінальне провадження) завжди залишається вірогідність протиправної дії на інших з боку злочинних елементів, внаслідок чого заподіюється збиток інтересам правосуддя, особи, суспільства і держави.

Нове кримінальне процесуальне законодавство закріпило на національному рівні забезпечення безпеки учасників процесу та їх близьких у зв'язку з провадженням у кримінальному судочинстві як один із найважливіших засобів досягнення призначення кримінального судочинства, а також як найбільш ефективний засіб протидії злочинності й отримання доказової інформації про подію злочину.

Безпека учасників кримінального процесу розцінюється законодавцем як одна із складових елементів охорони прав і свобод людини і громадянина. На думку О.Ю. Єпихіна, закріплення в процесуальному законі заходів безпеки особи слід розглядати як: гарантію забезпечення законних інтересів особи в кримінальному судочинстві; засіб досягнення призначення кримінального судочинства; нову ефективну форму протидії найбільш небезпечним видам злочинності (організованих, професійній); позитивне прагнення держави привести національне законодавство у відповідність до низки міжнародних документів [1, с. 45]. Саме так слід розцінювати розвиток інституту забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб, що має місце останнім часом в Україні. Останнім свідченням тому є прийняття Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ [4]. Він містить наступне визначення поняття «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя» [4].

З наведеного визначення виходить, що поняття «безпека» («заходи безпеки») і «захист» («державний захист») не є тотожними. О.Ю. Єпихін проводить наступне розмежування цих понять: захист є лише одним із способів забезпечення безпеки осіб, що захищаються, в кримінальному процесі ... поняття безпеки і захисту описують оборону, закритість від небезпеки та врешті-решт – від шкоди, оскільки небезпека сама по собі є потенційною шкодою. Безпека як кінцевий стан є метою і має бути результатом захисту, а захист у свою чергу служить засобом досягнення і забезпечення безпеки. Захист не єдиний, а один із декількох шляхів (засобів) досягнення безпеки. А безпека включає захист як одну зі своїх складових [1, с. 46-47]. Таке розмежування в доктринальному плані досить переконаливе, але воно не є єдино можливим.

Видається, що з тексту і змісту Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [4] та Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [3] впливає дещо інше співвідношення цих понять. Закон розглядає заходи безпеки як одну із складових державного захисту потерпілих, свідків, інших учасників

кримінального судочинства. Підставами для застосування заходів безпеки є наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу, майну названих вище суб'єктів кримінального судочинства. Слід мати на увазі, що вказані підстави не є тотожними. Зокрема, у разі реальної загрози честі й гідності учасника кримінального провадження закон не передбачає застосування щодо нього заходів безпеки. Водночас такі заходи можуть бути застосовані стосовно членів його сім'ї або близьких родичів, якщо в такий протиправний спосіб робиться спроба впливу на самого учасника кримінального провадження.

М. Копетюк здійснив опитування жителів України, щодо їх відношення до заходів безпеки. Понад 50 % опитаних жителів України на сьогодні не знають, які заходи захисту свідків, потерпілих, суддів установлені законом, а близько 50 % вважають їх малоефективними. Крім того, необхідно зазначити, що застосування заходів безпеки правоохоронними органами є проблемними з питань процедури їх застосування та допустимості в подальшому доказів, які отримані в процесі їх застосування [2, с. 128].

Окрім заходів безпеки до поняття «державний захист» включаються також заходи соціального захисту вказаних осіб. Вважаємо, що останні мають своїм призначенням не стільки запобігання небезпеці (потенціальної шкоди), що загрожує учасникам кримінального судочинства, скільки здійснює позитивне стимулювання до виконання учасниками кримінального судочинства свого громадського обов'язку, що полягає у сприянні правоохоронним органам здійснювати кримінальне провадження. У цьому сенсі, на нашу думку, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» необхідно доповнити принципами здійснення державного захисту. До Закону слід включити статтю 4-1, в якій необхідно визначити наступні принципи здійснення державного захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві:

Державний захист здійснюється відповідно до принципів законності, поваги до прав та свобод людини і громадянина, взаємної відповідальності органів, що забезпечують державний захист, та осіб, що захищаються.

Державний захист здійснюється під прокурорським наглядом і відомчим контролем. При здійсненні державного захисту використовуються гласні й негласні методи відповідно до законодавства України.

Застосування заходів безпеки не повинне обмежувати житлові, трудові, пенсійні та інші права осіб, що захищаються.

Централізація керівництва здійсненням і застосуванням заходів безпеки;

Створення єдиного державного органу, єдиним завданням якого було б забезпечення безпеки осіб, що захищаються.

Фінансування заходів захисту із коштів державного бюджету.

Запропоновані нами принципи повинні знайти відображення не лише в тексті ст. 4-1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», але і в КПК України, оскільки вони, на наш погляд, є необхідними компонентами охорони прав і свобод людини і громадянина в кримінальному судочинстві. Крім принципів в КПК України слід внести норму з видами заходів безпеки (які передбачені в Законі), тому що в Законі не передбачено чіткого процесуального порядку їх застосування під час кримінального провадження та практично відсутній механізм забезпечення

безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, особливо під час досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Епихин А. Ю. Обеспечение безопасности личности в уголовном судопроизводстве. СПб., 2004. 142 с.
2. Копетюк М. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні. Історико-правовий часопис: журнал. Луцьк, 2013. № 2. С. 126 – 131.
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 21.03.2018)
4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3782-12> (дата звернення: 21.03.2018)

Алябов Ю. В.

Старший викладач кафедри галузевого права Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна

Специфіка тактики огляду місця події при розслідуванні порушення правил охорони вод

Огляд місця події – це слідча (розшукова) дія від якості та своєчасності якої залежить успіх розслідування. В частині 1 ст. 237 КПК України визначено, що слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення [1]. Огляд є невідкладною дією слідчого, під час якого він сприймає, досліджує, оцінює, фіксує обстановку місця події, сліди та об'єкти, які мають значення для кримінального провадження.

Слідчий повинен одержати інформацію про обставини події у первісному, незмінному стані, тому що будь-яке зволікання спричиняє зміну слідової картини і втрату речових доказів. На думку В.О. Коновалової, невідкладність проведення огляду місця події пояснюється необхідністю оперативного одержання інформації для організації розшуку злочинця, проведення інших слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на розкриття злочину [2, с.218].

Місцем події вважається місце, де відбулася подія або те місце, яке на початку розслідування вважають місцем кримінального правопорушення. Таке місце не обов'язково може знаходитися там, де настають шкідливі наслідки. При скоєнні одного злочину може бути декілька місць подій. Як вважає Є.І. Макаренко, поняття «місце події» є ширшим за поняття «місце злочину». Місце події він розуміє як територію (приміщення, ділянку місцевості), у межах якої відбувалася злочинна подія або були виявлені її наслідки, з усіма органічно пов'язаними між собою і з цією подією причинно-наслідковими і просторовими зв'язками, слідами, об'єктами злочинних посягань, знаряддями злочину і змінами в матеріальній обстановці, що становлять інтерес для органів досудового розслідування [3, с.28].

Тому встановлення дійсного місця події та його огляд слідчим мають виняткове значення для розслідування кримінального правопорушення. Огляд є

цілеспрямованою діяльністю, що дозволяє отримувати значний обсяг доказової інформації. Р.С. Белкін зазначав, що огляд як спосіб безпосереднього сприйняття слідчим матеріальних слідів злочину і злочинця історично був однією з небагатьох слідчих дій, що використовувалася для збирання й дослідження доказів [4, с.144].

Специфіка сприйняття слідів злочину визначає і саму тактику огляду місця події і ті тактичні прийоми, які можуть бути використані. Проблемам огляду місця події присвячували праці О.Я. Баєв, В.П.Бахін, Р.С. Белкін, А.І.Вінберг, В.П.Колмаков, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. Специфічним питанням огляду місця події під час розслідування злочинів проти довкілля приділив багату увагу О.В. Одерій [5, с.323]. Як він вважає, тактичні прийоми та комбінації огляду місця події необхідно розробляти до відповідних слідчих ситуацій і саме результати огляду місця події можуть сприяти виявленню ознак злочинів проти довкілля, особливо в ситуаціях, коли відомо лише про місце і територію забруднення, а інформація про джерела забруднення та склад забруднюючих речовин відсутня [5, с.329].

Злочинними наслідками в результаті порушення правил охорони вод, що передбачені в ст. 242 КК України [6] вважається забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміни їх природних властивостей, або виснаження водних джерел, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Під забрудненням вод розуміють надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин. Такі речовини привносяться у водні об'єкти в результаті господарської діяльності людини. Тому слідчому під час огляду водойми і водоохоронної зони необхідно фіксувати ареал поширення відходів і викидів, виробничої сировини, напівфабрикатів, отрухохімікатів, мінеральних добрив, нафтопродуктів, неочищених стічних вод. Для визначення розташування джерел забруднення (підприємств, заводів, фабрик, інших екологічно небезпечних об'єктів) доцільно використовувати детальні карти місцевості і схеми їх розташування, а також допомогу спеціалістів (екологів, біологів, гідрологів, зоологів). Обов'язково слідчому треба взяти зразки забруднених вод і ґрунтів в водоохоронній зоні.

Забруднення вод може бути не лише хімічним, а й біологічним чи тепловим. При біологічному забрудненні води насичуються шкідливими мікроорганізмами (бактеріями, вірусами), здатними викликати захворювання людей, риби, інших водних ресурсів, а при тепловому – відбуваються скиди підігрітих вод, що має наслідком порушення теплового режиму, зміну біоценозів, загибель рослин і водних тварин, розмноження шкідливих мікроорганізмів.

Зміна природних властивостей вод – це негативні зміни їх біологічного стану, фізичних та інших характеристик (електромагнітних, хімічних, радіаційних, лікувальних, теплових). Для фіксації таких характеристик слідчому обов'язково знадобиться допомога спеціалістів, які мають відповідні вимірювальні прилади і обладнання. Нормування якості води водного об'єкта здійснюється шляхом встановлення сукупності допустимих значень показників їх складу та властивостей, у межах яких забезпечуються безпечні умови водокористування. Ці показники встановлюються для води, що використовується для задоволення питних, господарсько-побутових і рекреаційних потреб, а також потреб рибного господарства.

Виснаження водних джерел – це стійке, таке, що не може бути подолане природним шляхом, скорочення запасів і погіршення якості вод, втрачаючи ними здатності до самоочищення. Виснаження вод характеризується незворотним зменшенням мінімально допустимого стоку вод, що має наслідком їх повну або часткову непридатність для певних видів водокористування. Від виснаження необхідно відрізнити маловоддя – період (фазу) гідрологічного режиму водного об'єкта, при якому спостерігається зменшення його водності, внаслідок чого погіршуються умови забезпечення потреб у водних ресурсах. Тому слідчому важливо в процесі огляду місця події проводити вимірювання рівня води в водоймах і здійснювати порівняння з базами даних щодо моніторингу водності конкретних водних об'єктів, які є в розпорядженні Державного агентства водних ресурсів України.

На можливість негайного проведення огляду місця події негативно може вплинути загрозливий стан довкілля, зміни погоди. Зберегти обстановку в умовах постійної зміни погоди (наявність опадів, сильного вітру, сильної течії, паводку), зміни виробничої діяльності підприємств практично неможливо, тому успіх виявлення й закріплення доказів залежить від кропіткої підготовки цієї слідчої (розшукової) дії, від компетентності слідчого, який повинен володіти специфікою і тактичними навичками щодо проведення огляду місця події після порушення правил охорони вод. Слідчому важливо проявити уміння організувати діяльність всіх учасників огляду місця події: працівників оперативних підрозділів, експертів-криміналістів, спеціалістів з екологічних питань.

На підготовчому етапі перед виїздом на місце події слідчому необхідно:

а) забезпечити охорону місця події і запобігти шкідливим наслідкам для довкілля, вжити заходів щодо зупинення забруднення водоймищ;

б) ознайомитись з правилами експлуатації очисних споруд, місць захоронення небезпечних речовин та відходів;

в) перевірити документи, що підтверджують компетентність і кваліфікацію спеціалістів, які будуть брати участь в огляді місця події;

г) здійснити відбір інших учасників огляду, в тому числі – охоронців;

д) надати необхідні інструкції працівниками оперативних підрозділів;

е) забезпечити готовність засобів криміналістичної техніки, комп'ютерів, транспорту, підготувати бланки документів і пакувальний матеріал для зразків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Одісей, 2012. – 360 с.

2. Коновалова В.О. Слідчий огляд / В.О. Коновалова // Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – С.218-228

3. Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події / Є.І. Макаренко. – Д.: Юрид. акад. МВС, 2004. – 210 с.

4. Белкин Р.С. Очерки криминалистической тактики: учебное пособие / Р.С. Белкин. – Волгоград, ВСШ МВД СССР, 1993. – 200 с.

5. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія / О.В. Одерій. – Харків: Діса плюс, 2015. – 528 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.

Голобородько Н. В.

Викладач Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу відділення «Право», м. Тараща, Україна

Особливості злочинів вчинених на релігійному ґрунті

Особливої актуальності в останні роки набуває проблема взаємозв'язку нових і нетрадиційних релігій зі злочинами проти: свободи совісті, вільного вибору віросповідання, слова, життя, власності, тощо. Недостатній контроль та несвоєчасна профілактика з боку поліції, призвели до появи злочинності та правопорушень, що мають релігійний відтінок. Суттєві зміни, що відбулися у державно-конфесійних відносинах, а також зростання рівня злочинності на релігійному ґрунті, дозволили запропонувати кримінологам О.В. Старкову та Л.Д. Башкатову - окремий напрямок кримінологічного дослідження, що отримало назву „Кримінотеологія”. На науковому рівні кримінологічні проблеми злочинів вчинених на релігійному ґрунті досліджували за різними напрямками такі науковці, як: О.В. Старков, Л.Д. Башкатов, В.М. Петренко, Є.В. Ліхштейн, В.В. Гринько, Г.П. Байдако, С.С. Вітвіцька, Г.С. Касторский, Б.В. та інші. Об'єктом дослідження виступають релігійні злочини, поняття, види, показники релігійних злочинів, історія розвитку, склад злочинів вчинених на релігійному ґрунті, умови та профілактика злочинної поведінки, а також латентність.

Останнім часом на теренах сучасної України набирає обертів злочинність на релігійному ґрунті. Релігійні групи (секти, тоталітарні секти, деструктивні секти) є основним осередком вище зазначеної злочинності. На сучасному етапі перед органами поліції постала проблема щодо попередження та розкриття злочинів вчинених на релігійному ґрунті. Але більшість злочинів, що вчиняються адептами є латентними. Злочини вчинені на релігійному ґрунті не завжди є зареєстрованими органами поліції та відповідно не розкриваються і не відображаються в статистичних даних. До вище зазначених злочинів можна віднести природну, штучну і проміжну латентність.

Велика латентність злочинів на релігійному ґрунті не дозволяє повною мірою оцінити справжній показники цієї злочинності. В якості прикладу можна виокремити види злочинів, що вчиняються адептами радикальних сатанінських груп, які найчастіше залишаються невиявленими. Низький рівень латентності мають очевидні злочини, внаслідок чого інформація про них швидко розповсюджується (вбивства, розбої, грабежі). Середній рівень - злочини, вчинення яких не настільки очевидне. Потерпілі не звертаються до органів поліції за захистом порушених прав, але й не приховують факт злочину (незначний збиток, невіра у можливість знайти злочинця тощо). Високу латентність мають злочини, вчинення яких у більшості випадків відоме лише злочинцю і потерпілому, причому і злочинець і потерпілий часто зацікавлені у приховуванні злочину з різних мотивів (шахрайство, хабарництво, статеві злочини тощо). Латентна злочинність пов'язана з релігією та ідеологією, на даний час залишається поза соціальним контролем і тому є особливо небезпечною, адже: питання боротьби з латентною злочинністю, що вчиняється деякими членами релігійних груп не враховуються і не плануються; якщо при розкритих злочинах заподіяні збитки певною мірою відшкодовуються, то у разі прихованих, цього не робиться. Відчуття безкарності заохочує осіб продовжувати злочинну діяльність,

а особливо це заохочує та підживлює сатаністів для яких відсутність моралі і безкарності є первинним.

Так, Палій М.В. перерахував деякі особливості криміногенних ситуацій: 1) хуліганські дії, групові порушення громадського порядку, заподіяння шкоди здоров'ю, честі та гідності громадян, масова непокоря законним вимогам представників поліції (приклад - діяльність „Білого Братства” у 90-х роках); 2) виникнення найбільш складних криміногенних ситуацій у зв'язку з конфліктами між релігійними організаціями щодо користування культовими будівлями; 3) відсутність страху покарання за злочинні дії (приклад – адепти сект сатанинської спрямованості або деякі радикально - екстремістські ісламські релігійні рухи), в тому числі пов'язані з незаконним володінням чи користуванням культовими будівлями; 4)неправомірна поведінка окремих священослужителів, які самовільно проводять богослужіння у храмах, що не знаходяться у їх користуванні; 5)організований характер опору віруючих представникам влади та інше. Існують об'єктивні і суб'єктивні фактори латентної злочинності. Об'єктивні відносяться до обставин, за яких вчиняються злочини. До суб'єктивних факторів належать небезпечність особи, яка вчинила злочин; небажання потерпілого повідомляти про злочин. Тому, виявлення латентних злочинів вчинених на релігійному ґрунті - це своєчасне отримання та володіння інформацією про реальний стан злочинності вчинюваної особами, що сповідують ту чи іншу релігію на певній території. В наслідок цього будуть існувати певні чіткі уявлення про тенденції і розвиток цієї специфічної злочинності на підґрунті релігійних переконань. Це також надасть можливість виявляти чинники для злочинності пов'язаної з релігійною ідеологією та надасть можливість розробити методи по нейтралізації та усуненню виявлених чинників, сприятиме визначенню заходів боротьби зі злочинністю пов'язаною з релігією, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Молодь є найкращим підґрунтям для сприйняття і розповсюдження деструктивних релігій. Активний добір молоді в свої лави здійснюють тоталітарні секти, саме в подальшому молоді люди стають релігійними фанатиками. Саме на закономірному рівні в Україні слід закріпити поняття та основні ознаки вище зазначених релігійних організацій. Хоча більшість новоутворених релігійних організованих груп намагаються легалізуватися у встановленому законом порядку, але під час декларування, в статуті частіше приховується основна мета діяльності та методи діяльності релігійної організації. Для таких організацій притаманна жорстка ієрархія. В більшості випадках релігійний центр, що управляє організацією знаходиться за кордоном. Більшість таких релігійних організацій мають розгалужену систему філіалів (церков). Між адептами поділені райони міста чи села за які адепти відповідають щодо пропагандистської діяльності. Ведуться обліки громадян з якими встановлено контакт та яких вже почали відвідувати члени організації. Всі ці групи, що переходять від „будинку до будинку” звітують перед конкретним куратором. У разі непокори чи невиконання вимог харизматичного лідера особу відлучають від групи, з нею перестають спілкуватись родичі. Саме такого типу організації намагаються втягнути не одного члена сім'ї, а всю родину в таку релігійну діяльність. Було досліджено актуальність психологічного аспекту щодо аутодеструктивної поведінки адептів релігійно – культових новоутворень, які вказують на процес приєднання до культів, що відповідає психотехнології формування, тобто приховування дійсних цілей культу. На початку „бомбардування любов'ю”, а в подальшому жорстока

експлуатація, та інші дії. Також, можуть застосовуватись: гіпноз та нейролінгвістичне програмування. Наслідком цього є радикальні зміни особистих орієнтирів і поведінки, ламанням усього модусу у адепта щодо позиції колишнього життя.

Отже, можемо спостерігати так званий феномен культової психологічної залежності – людину відривають від соціального і індивідуального, повернути людину на попередній рівень досить складно. Саме культ може надихнути адепта на вчинення злочину. Загальні норми та закони вже не є бар'єром (кримінальне покарання) в зупинці перед злочином, важливіше досягти мети релігійної організації незважаючи на засоби. Організованими релігійними групами (організаціями) можуть бути вчинені злочини передбачені КК України, а саме ст.ст.: 178; 179; 180; 181; 297; 299;298; 300; 115; 121; 122; 127; 152; 153; 442 та інші. Проте коло злочинів, що можуть бути скоєні вище зазначеними групами може бути значно ширше, наприклад, вчинення терористичного акту (ст. 258 КК України). Як історичний доказ в 1995 році японська релігійна секта „Аун сінкрєкьо” вчинила терористичний акт з релігійних мотивів з використанням хімічної зброї в токійському метро. Так, Старков О.В. та Башкатов Л.Д. дослідили, що зареєстрована сучасна релігійна злочинність мало чисельна. Латентність цих злочинів перевищує 90 %. Фактів в декілька раз більше ніж осіб, що притягнуті до кримінальної відповідальності. Статистика вказує, що за період в два роки факти притягнення до кримінальної відповідальності мінімальні, а ефективність боротьби досить низька. З 28 злочинів лише 9 засуджених. Така злочинність вже набрала обертів, стала організованою і являє загрозу українському суспільству. Отримані дані Старковим О.В. та Башкатовим Л.Д. в ході емпіричного криминологічного дослідження релігійних сатанінських та язичницьких сект дають їм зробити певні висновки, а саме: найпоширеніший латентний злочин, що вчиняється вище вказаними категоріями сект, це наруга над могилами померлих та містами їх захоронення. Далі це незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевозка чи збут наркотичних та психотропних речовин. Також для сатаністів є характерні злочини пов'язані з завданням тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, садизм. Більшість радикальних сатанінських сект практикують: крадіжки, вимагання, пошкодження пам'ятників історії та культури, вбивства, гвалтування. Отже, враховуючи вище викладене для встановлення рівня латентності злочинів вчинених на релігійному ґрунті слід використовувати загальні і спеціальні методи. Так, до загальних ми відносимо: виявлення громадської думки про стан латентної злочинності; експертна оцінка спеціалістів; вивчення документів правоохоронних органів, фінансово - ревізійного контролю, перевірка релігійних організацій тощо. До спеціальних методів які слід використовувати: оперативно - розшукові заходи пов'язані з проникненням в середовище релігійної організації; аналіз динамічних рядів злочинів вчинюваних адептами.

Список використаних джерел:

1. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.05.91. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №25. – Ст. 283.
- 2.Массімо Інтровігне Майбутнє релігії і майбутнє нових релігій // Людина і світ. - № 9. – 2001. – С. 34 – 35.
- 3.Палій М.В. Злочинність у сфері віросповідання та боротьба з нею: Автореф. дис. канд. юр. наук. 12.00.08. – Київ. – 2002. – 17 с.

- 4.Петрик В. Сатанізм як релігійний та соціальний феномен. – К., Експертне бюро системної інформації. – 2001. – 87 с.
5. Сатаністи і вандалізм // Кримінальна хроніка - 2005. - № 11
6. Сіренко С. „Тоталітарні секти зброя масової поразки?“ // Студентська газета. – 2004. – № 44. – С. 16.
7. Шапар В.Б. До проблеми аутодеструктивної поведінки адептів релігійно- культових новоутворень // Право і безпека. - 2003. - Т.2. - №1. - с.184-186

Григораш Р. Б.

Преподаватель кафедры публичного права, факультета «Права и Социальных наук» БГУАР, м. Бэлць, Республика Молдова

Загрязнение вод: уголовно-правовая характеристика объекта преступления

Проблема взаимодействия человека с природными ресурсами становится в последнее время одной из самых актуальных, чем и определяется острый интерес к ней. Защита окружающей среды является одним из национальных приоритетов, относящихся к условиям жизни людей, социальным и экономическим интересам и возможностям развития человеческого потенциала в будущем [5, С.2].

Потребительское отношение к природе всегда господствовало среди людей, а в последнее время оно приобрело ужасающий характер. Человечество стремительными темпами приближается к планетарному экологическому кризису.

Одним из важнейших компонентов природных экосистем являются водные ресурсы, загрязнение которых приобретает катастрофические масштабы. По различным данным состояние многих водных источников не отвечает санитарным нормам. И это при всём при том, что часть из них подвержены стабильному обмелению и высыханию.

Согласно прогнозу ООН, в мире существует порядка 300 потенциальных конфликтов, в основе которых лежит водная проблема [4, С.101].

Качество водных ресурсов и доступа к ним продолжают оставаться основными проблемами Республики Молдовы [10]. Питьевая вода в колодцах Республики Молдова загрязнена на 90 процентов, а свыше 80 процентов жителей села не имеют доступа к безопасным источникам питьевой воды [11].

Всё чаще и чаще возникают процессы деградации поверхностных водных объектов за счёт сбросов в них загрязнённых сточных вод промышленными предприятиями, а также объектами жилищно-коммунального хозяйства, сброса коллекторно-дренажных вод с орошаемых земель, загрязнённых пестицидами и ядохимикатами. Существенное влияние на загрязнение водоёмов оказывают опасные для человека биогенные и органические вещества, попадающие в них в результате деятельности животноводческих хозяйств.

Таким образом, несомненным является тот факт, что состояние водной среды крайне неблагоприятно, а в некоторых регионах, приобрело характер экологического бедствия. В связи с этим в системе механизма правового регулирования природоохранной деятельности важная роль отводится уголовно-правовым нормам, которые устанавливают уголовную ответственность за

экологические преступления. В частности, ст.229 УК РМ [1] предусматривает уголовную ответственность за загрязнение вод.

Общезвестно, что правильная квалификация деяния как преступления является залогом законности, правопорядка, справедливости и других общеправовых принципов. По общему правилу процесс квалификации любого деяния обычно начинается с установления объекта преступления. В соответствии с этим остановимся более подробно на объекте уголовно-правовой охраны загрязнения вод.

В юридической литературе и доктрине объект преступного посягательства «традиционно определялся как общественные отношения, охраняемые уголовным законом от преступных посягательств» [7, С.26], совершённых виновными лицами. Под общественным отношением, как правило, понимается отношение между людьми в процессе их совместной деятельности или общения.

Определяя объект преступного посягательства как защищенный правом жизненный интерес, один из крупнейших представителей дореволюционного российского уголовного права Таганцев Н.С. определял преступление как «деяние, посягающее на такой охраняемой нормой интерес жизни, который в данной стране, в данное время признаётся столь существенным, что государство в виду недостаточности других мер угрожает посягавшему на него наказанием» [8, С.45].

Таким образом, объектом преступления следует считать те общественные отношения, интересы и ценности, на которые посягает преступное деяние и которые охраняются уголовно-правовым законом. Значение и важность этих общественных отношений, ценностей и интересов определяется предусмотренным за это деяние уголовным наказанием, которое, в свою очередь и определяет меру защиты государством данных общественных отношений, интересов и ценностей.

Важное место в учении и доктрине об объекте преступления отводится классификации объектов. По общему правилу объект преступления принято подразделять на общий, родовый и непосредственный и в настоящее время многие согласны с такой точкой зрения.

Общий объект преступления является общим для всех существующих преступлений. Он определяется суммой всех охраняемых уголовным законом общественных отношений, ценностей, интересов и благ, указанных в ст.2 УК РМ. Таким образом, общим объектом преступления является общественная безопасность в широком смысле этого слова, а также общественный порядок.

В общих чертах, безопасность – это состояние защищённости или отсутствия угроз. А общественный порядок – это сложившаяся в обществе система отношений между людьми, правил взаимного поведения и общежития, регулируемых действующим законодательством, обычаями и традициями, а также нравственными нормами [12].

Родовой объект преступления является частью общего объекта преступления и соотносится с ним как часть и целое. Он представляет собой группу однородных общественных отношений, благ, ценностей и интересов, на которые посягает однородная группа преступлений. Родовой объект преступления положен в основу деления Особенной части УК РМ на главы. Таким образом, родовым объектом всех экологических преступлений, указанных в Главе IX Особенной части УК РМ следует считать экологическую безопасность, которая в

свою очередь является составной частью социальной (общей, общественной) безопасности.

Экологическая безопасность — это состояние защищенности природной среды и человека от различного рода угроз, представляющих опасность для устойчивого функционирования естественных экологических систем, природных, природно-антропогенных объектов и здоровья населения [9].

Главным условием обеспечения экологической безопасности является экологический правопорядок, а именно организованный должным образом режим эксплуатации и защиты природных богатств и соблюдение юридически закрепленных отношений природопользования.

Непосредственный же объект преступления — это объект конкретного преступного посягательства, то есть объект конкретного преступления, указанного в отдельной статье УК РМ. В нашем случае — это объект ст.229 УК РМ — «Загрязнение вод». Таковым являются конкретные непосредственные общественные отношения, блага, ценности и интересы, на которые посягает данный состав преступления. Таким образом, анализируя диспозицию ст.229 УК РМ приходим к выводу, что непосредственным объектом ст.229 УК РМ являются:

общественные отношения, блага, ценности и интересы в области не загрязнения [3, С.401], охраны и рационального использования водных ресурсов [2, С.32; 6, С.306];

общественные отношения, блага, ценности и интересы в области охраны и рационального использования животного и растительного мира;

общественные отношения, блага, ценности и интересы в области охраны жизни и здоровья человека.

Также если говорить об основном и дополнительном непосредственном объекте данного преступления, то общественные отношения, блага, ценности и интересы в области охраны и рационального использования водных ресурсов являются основным объектом преступления. А общественные отношения, блага, ценности и интересы в области охраны и рационального использования животного и растительного мира, а также в области охраны жизни и здоровья человека являются дополнительным (второстепенным) объектом данного преступления.

Однако, при детальном анализе, нетрудно заметить, что диспозиция ст.229 УК РМ сконструирована таким образом, что ставит все вышеуказанные объекты данного состава преступления на один уровень, что по-нашему мнению не представляется правильным. Единственным критерием, позволяющим хоть как-то разграничить ценность объектов уголовно — правовой охраны ст.229 УК РМ является альтернативная и относительно-определенная санкция данной статьи, что также, по-нашему мнению, не является достаточным.

Мы считаем, что нельзя отождествлять водные ресурсы, а также представителей животного и растительного мира с человеческой жизнью. Данное заключение основано на том, что водные ресурсы, а также представители животного и растительного мира, как правило, поддаются процессам очистки и восстановления (выращивание, регенерация), а человеческая жизнь по своей природе является уникальной и восстановлению не подлежит.

В связи с вышесказанным, считаем необходимым на законодательном уровне разграничить разные и нетождественные по своей ценности объекты

состава преступления, предусмотренного ст. 229 УК РМ путём внесения изменений в конструкцию диспозиции ст.229 УК РМ.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Молдова № 985-XV от 18.04.2002 // Мониторул Официал N 72-74/195 от 14.04.2009
2. Boşcaneanu M. Problema delimitării infracţiunii de poluare a apei de alte infracţiuni similare si contravenţii. «Legea și viața», N12. 2017. С.32;
3. Brînză S., Ulianovschi X., etc. Drept penal. Partea specială. V.II. Cartier juridic. 2005. С.401.
4. Ceban C. Regimul juridic privind protecția resurselor de apă: calitatea apei i ecosistemele acvatice. // Revista moldovenească de drept internațional i relații internaționale. N1. 2010. С.101
5. Ulianovschi X. Noțiunea și caracterizarea generală a infracțiunilor ecologice // Revista Națională de Drept N10. 2015. С.2
6. Здравомыслов Б.В., Караулов В.Ф. и др., Уголовное право РФ. Особенная часть. Учебник для ВУЗов. Москва. Юристь. 1996. С.306.
7. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва. 1961. С.26
8. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Общая часть, 2-е изд. СПб. 1902. Т.1. С.45
9. <http://librisum.com/ecolog/nikar10.htm> // 24.03.2018
10. <http://www.zdg.md/ru/?p=7627> // 25.03.2018
11. <https://forum.md/ru/861017> // 26.03.2018
12. <https://ru.wikipedia.org> // 27.03.2018

Грекова Л. Ю.

Асистент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового юридичного інституту НАУ, м. Київ, Україна

Коваль І. О.

Студентка 3 курсу Навчально-наукового юридичного інституту НАУ, м. Київ, Україна

До питання використання безпілотних літальних апаратів у криміналістичній практиці

Сьогодні сучасні технології набирають все більше і більше обертів і їх введення у різні сфери життєдіяльності суспільства є неминучим. Світ динамічно змінюється через низку факторів: людська активність, зміцнення міжнародних зв'язків, погодні умови, розвиток виробництва, науково-технічний прогрес, стрімке зростання використання транспортних та інших технічних засобів. Тому нові технології, зокрема безпілотні літальні апарати (далі - БПЛА), завдяки своїй функціональності полегшують виконання багатьох завдань суспільства, і правоохоронна діяльність не є виключенням.

Відповідно до Повітряного кодексу України, законодавець визначає безпілотне повітряне судно як повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном [1].

Поміж інших функцій БПЛА виконує функцію дистанційної керованої (безпілотної) повітряної платформи, в зв'язку із чим, за своїми можливостями, є багатопільовим інструментом, може виконувати різні завдання на місці злочину, серед яких – фотографія, відеозапис, пошук для підтвердження припущень, оцінка безпеки, експертиза місць, яких важко або неможливо дістатися тощо.

Так, аерозйомка (фото- та відео-), що є однією з корисних можливостей БПЛА, являє собою зйомку території з висотою від сотень метрів до десятків кілометрів за допомогою фотоапарата або відеокамери, встановлених на літальному апараті (літаку, вертольоті або на їх безпілотному аналозі). До недавнього часу практично існувало лише кілька способів отримання знімків з висоти, в тому числі підйом по сходах пожежної машини або висотного будинку, за допомогою пілотованого літака, що є нелегким та довготривалим процесом. БПЛА повністю змінює процес отримання фото, є меншим за розміром, не потребує впливу фізичної сили людини, легкодоступний, що сприяє економії часу, сил та засобів для забезпечення слідства наочною інформацією, і, безперечно, є перевагою над традиційними методами фотографії. Декілька фото, зроблених БПЛА, можуть містити усі докази на відміну від 10-20 фотографій, виготовлених традиційними способами, що робить доцільним і корисним використання БПЛА на різних етапах кримінального провадження.

При проведенні розслідування слідчому доводиться долати труднощі об'єктивного характеру, зокрема складний характер місця злочину: річки, скелі, високі будівлі тощо. БПЛА можна назвати мостом між органами досудового розслідування та будь-яким місцем дослідження, пов'язаним із злочиним в разі отримання різних даних в режимі реального часу.

Тому використання БПЛА, укомплектованого фотографічним обладнанням, передавачами відео- та фотосигналу, термоаналізаторами і лазерними сканерами, дозволяє провести попередню розвідку, прийняти ефективні рішення після отримання інформації на контрольному пункті, що знаходиться на землі. Такі заходи дозволяють формувати високий рівень взаємодії слідчого, оперативно-розшукових та експертно-криміналістичних підрозділів, які отримують дані про правопорушення у найкоротші строки на підготовчому етапі слідчого огляду місця діяння до виїзду на місце події. Заходи підготовчого етапу містять забезпечення охорони місця події, вживання заходів до запобігання або ослаблення шкідливих наслідків кримінального правопорушення; забезпечення присутності очевидців події; визначення кола спеціалістів - учасників огляду, забезпечення їх прибуття; внесення пропозицій про склад слідчо-оперативної групи; перевірки готовності технічних засобів огляду [2, с. 50]. З використанням БПЛА слідчий має змогу до виїзду на місце події вибрати необхідну криміналістичну техніку, продумати та застосувати в подальшому певні тактичні прийоми, комбінації а та загалом прийняти рішення щодо подальших дій. Такий процес прийняття рішень зумовлений наявністю достатньої кількості інформації з місця події, отриманої шляхом використання БПЛА, що є запорукою якісного розслідування в подальшому.

З огляду на викладене, підтримуємо думку В. В. Білоуса, М. Т. Сатибалдінова, які роблять наголос на тому, що перспектива використання БПЛА в криміналістичній практиці може значно підвищити ефективність розкриття злочинів.

Для прикладу, М. Т. Сатибалдінов зазначає, що перспективним є використання БПЛА у дослідженні місця ДТП. Це обумовлено можливістю відобразити обстановку місця скоєння ДТП, тобто отримати відео- та фотозображення, на яких наочно видно розташування транспортних засобів та інших учасників ДТП. В такому випадку схема місця події додається до протоколу огляду місця скоєння ДТП. Особливо це важливо при проведенні огляду місця події, де було скоєно ДТП з великою кількістю транспортних засобів: на автомагістралях, в тунелях або в місцях перетину автомагістралей і залізничних шляхів сполучення [3, с.181].

Зарубіжні країни поступово вводять використання БПЛА для використання у правоохоронній діяльності. Хоча наша країна показує високі результати у розробці БПЛА для військової сфери (це значною мірою зумовлено загостренням ситуації на сході України), але масштабного застосування даних літальних апаратів не простежується. Безперечно, такий стан залежить від неналежного законодавчого закріплення даної техніки, адже правовий статус БПЛА в Україні є дещо невизначеним, відсутні окремі законодавчі акти, які стосуються саме безпілотників. Їх використання регламентується загальними нормами, що, враховуючи специфіку безпілотників, призводить до неврегульованості даної категорії правовідносин.

Таким чином, БПЛА є дійсно корисними в усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема і у розслідуванні злочинів. Безпілотники дають змогу швидко і ефективно дослідити місце злочину, зібрати доказову базу, що є основою успішного розслідування. Тому питання впровадження БПЛА у криміналістичну діяльність, створення окремого закону щодо правового регулювання їх використання, потребують свого вирішення вже найближчим часом.

Список використаних джерел:

1. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>. ;
2. Іщенко А. В. Криміналістика у питаннях та відповідях / А. В. Іщенко. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. - 50 с.
3. Сатыбалдинов М. Т. Перспективы использования беспилотных летальных аппаратов для фото-, видеофиксации места происшествия по делам о дорожно-транспортных происшествиях (по материалам уголовно-процессуального законодательства республики Казахстан) / М. Т. Сатыбалдинов. // Вестник КPCY. – 2015. – №12. – С. 179–181.

Нікітіна А. О.

Здобувачка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Орловський Р. С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням

Звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовується судом до особи, якій призначено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч.1 ст. 75 Кримінального кодексу України (далі – КК)).

На думку О. О. Книженко, звільнення від відбування покарання з випробуванням є самостійним інститутом Загальної частини кримінального права, який необхідно виокремити в самостійний розділ [1, с. 6]. М. І. Хавронюк зазначає, що звільнення від відбування покарання з випробуванням є певним проміжним кримінально-правовим заходом між покаранням та звільненням від покарання. З одного боку, воно має ознаки покарання (зокрема, це примусовий захід, який застосовується від імені держави за вироком суду і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого). З іншого боку, воно не є власне покаранням, оскільки як покарання не передбачене у списку видів покарань, визначеному, наприклад, у ст. 51 КК, та прямо віднесене КК (ст. 75-78 КК) до видів звільнення від покарання [2, с. 344].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням можливе за наявності таких умов: 1) висновок суду про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного йому покарання; 2) протягом іспитового строку засуджений виконає покладені на нього обов'язки; 3) протягом іспитового строку засуджений не вчинить нового злочину.

Розглядуваний вид звільнення завжди пов'язаний з іспитовим строком. Іспитовий строк – це встановлений судом або передбачений законом час, протягом якого винний зобов'язаний дотримуватися певних умов поведінки, довести своє виправлення чи перевиховання, внаслідок чого він звільняється від кримінальної відповідальності чи від відбування покарання [3, с. 727]. Такий строк полягає у наданні засудженому певного часу необхідного для його виправлення і втілює у собі погрозу реального відбування призначеного покарання, якщо особа не виконає умови випробування. Ефективність іспитового строку залежить, насамперед, від правильності визначення його тривалості. Тривалість іспитового строку встановлена законодавцем у межах від одного року до трьох років. Критерієм його тривалості в кожному випадку має бути час, необхідний для того, щоб засуджений довів своє виправлення без реального відбування покарання. О. С. Юрдига зазначає, що тривалість іспитового строку визначається з урахуванням: 1) передбаченої законом про кримінальну відповідальність тривалості (меж) іспитового строку та 2) часу, необхідного для виправлення особи [4, с. 126]. Від правильності його встановлення залежить визначення строку погашення судимості, призначення покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків, давності виконання вироку тощо.

Іспитовий строк, як і будь-який інший строк в кримінальному праві, має свої межі: момент початку і момент закінчення. Дана обставина обумовлює необхідність вирішити загальні питання перебігу та обчислення іспитового строку.

КК не визначає початкового моменту перебігу іспитового строку. Натомість, Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК) встановлює, що іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку суду. Інша норма

КВК (ст. 4 КВК) передбачає, що підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування. Необхідно звернути увагу саме на «вирок суду, який набрав законної сили». Так, відповідно до ч. 1 ст. 532 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), вирок суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. Взагалі ціла низка положень як кримінального права, так і кримінального процесуального законодавства пов'язує настання правових наслідків саме з моментом набуття законної сили обвинувальним вироком суду. Наприклад, ст. 88 КК передбачає, що особа, засуджена за вчинення злочину, вважається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Відповідно до ст. 17 КПК особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком, що набрав законної сили. Згідно зі ст. 533 КПК правові наслідки судового рішення, які є обов'язковими для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для інших осіб, установ та організацій пов'язуються виключно з набранням ним законної сили тощо. Однак в ч. 3 ст. 534 КПК законодавцем визначено, що виправдувальний вирок або судове рішення, що звільняє обвинуваченого з-під варті, виконуються в цій частині негайно після їх проголошення в залі судового засідання.

На нашу думку, виконання вироку про звільнення від відбування з випробуванням може бути здійснено тільки за умови вступу вироку в законну силу, а не його проголошення. Засуджена особа не може виконувати покладені на неї в період іспитового строку обов'язки, а відповідний орган здійснювати контроль за їх виконанням доки вирок не набрав законної сили. Існуюча неузгодженість між нормами кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства має бути усунена.

Отже, моментом початку перебігу іспитового строку є день, коли вирок суду вступив у законну силу. Від перебігу строку необхідно відрізнити їх обчислення. Якщо перше означає послідовну плинність секунд, хвилин, годин тощо, тобто мається на увазі час у філософському розумінні, а саме – його об'єктивна ознака, властива лише часу, який людині неможливо зупинити, то обчислення є підрахунком часу, який позначається конкретним числом. Кримінальне законодавство не містить правил обчислення строків в кримінальному праві. КПК передбачає, що при обчисленні строків не береться до уваги той день, від якого починається строк (ст. 115 КПК). Звідси, обчислення іспитового строку починається не з часу (години, хвилини) вступу вироку в законну силу, а з 00 години наступного дня.

Моментом закінчення іспитового строку передусім є перебіг певного строку, встановленого судом. Однак існують й інші підстави припинення іспитового строку: 1) вчинення нового злочину протягом іспитового строку; 2) невиконання покладених на засудженого обов'язків протягом іспитового строку. Знову таки, з огляду на правила обчислення строків, закріплені в кримінальному процесуальному законодавстві, іспитовий строк закінчується о 24-й годині останнього дня строку. У свою чергу, КВК передбачає порядок дострокового звільнення засуджених від відбування покарання: дострокове

звільнення від відбування покарання проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня – у першій половині наступного дня. Видається, що «день одержання відповідних документів» занадто широко визначає момент закінчення іспитового строку. КПК більш конкретизовано встановлює правила обчислення строків. Таким чином, в кримінальному законодавстві необхідно передбачити правила обчислення строків (у тому числі іспитового строку), які мають бути зрозумілими та однозначними.

Необхідно звернути увагу, що при вчиненні злочинів з різним ступенем тяжкості призначаються приблизно однакові за тривалістю іспитові строки. Встановлення іспитового строку, безумовно, повинно враховувати індивідуальні особливості кожного засудженого. Однак слід встановити чіткі часові періоди, в межах яких суд може обрати відповідний іспитовий строк. Зокрема, він повинен відповідати класифікації злочинів, закріпленої кримінальним законодавством, а саме ч. 2 та ч. 3 ст. 12 КК: за злочини невеликої тяжкості – від одного до двох років; за злочини середньої тяжкості – від двох до трьох років.

З огляду на викладене, іспитовий строк можна визначити як передбачений кримінальним законодавством і встановлений судом певний період часу, протягом якого здійснюється контроль за засудженим і останній під загрозою реального відбування призначеного покарання зобов'язаний виконувати вимоги, що до нього пред'являються.

Список використаних джерел:

1. Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 20 с.

2. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: Монографія. К.: Юрисконсулт, 2006. 1048 с.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2: Д-Й. 744 с.

4. Юрдига О. С. Узагальнення судової практики застосування законодавства про звільнення від кримінального покарання та підстави його застосування у зв'язку з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України у редакції 2012 року. Судова апеляція, 2013. №4(33). С.118-140.

Михнюк А. И.

Аспирант Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь

Основные изменения в механизме оказания государственной поддержки сельскому хозяйству в Республике Беларусь

Совершенствование механизма предоставления государственной поддержки сельскому хозяйству является одним из приоритетных направлений проводимой аграрной политики в Республике Беларусь. В последнее время произошли коренные изменения в правовом регулировании государственной поддержки производителей сельскохозяйственной продукции, которые

закljučаются не только в законодательном закреплении новых мер такой поддержки, но и в трансформации самого порядка ее оказания.

До мая 2016 г. механизм предоставления государственной поддержки регламентировался Указом Президента Республики Беларусь от 28 марта 2006 г. «О совершенствовании правового регулирования порядка оказания государственной поддержки юридическим лицам и индивидуальным предпринимателям», а также решениями Советов депутатов областного уровня, принятых во исполнение данного Указа. В рассматриваемый период времени государственная поддержка оказывалась в следующих формах:

- бюджетные ссуды и займы;
- отсрочки и (или) рассрочки по уплате налогов, сборов (пошлин) и пени;
- налогового кредита;
- финансовой помощи;
- возмещения части процентов за пользование банковскими кредитами.

При разработке решения об оказании государственной поддержки в обязательном порядке утверждались основные показатели, достижение которых являлось условием оказания государственной поддержки, а также перечень должностных лиц, на которых возлагалась ответственность за обеспечение достижения этих показателей. Однако в ходе проводимых контрольно-аналитических мероприятий проверяющими органами неоднократно выявлялись недостатки и нарушения как при выделении отдельными райисполкомами средств государственной поддержки в виде финансовой помощи и бюджетных ссуд и займов, так и при их использовании непосредственно сельхозорганизациями – получателями средств господдержки [1, с. 54].

Указом Президента Республики Беларусь от 17 июля 2014 г. № 347 «О государственной аграрной политике» были внесены принципиальные изменения в механизм предоставления государственной поддержки в области агропромышленного производства:

во-первых, произошел переход от индивидуального к программному подходу оказания государственной финансовой помощи. Так, реализация прямых мер государственной поддержки может осуществляется только для достижения целей и задач государственных программ в агропромышленном комплексе и в пределах средств, ежегодно определяемых Правительством Республики Беларусь и местными Советами депутатов при формировании проектов республиканского и местных бюджетов на очередной финансовый год. Следовательно, финансовая помощь теперь предоставляться не по текущим запросам производителей сельскохозяйственной продукции, а исходя из стратегических приоритетов экономики страны на инвестиционные цели в рамках реализации государственных программ, разработанных в соответствии с приоритетами развития;

во-вторых, одним из основополагающих принципов аграрной политики был закреплён принцип участия в государственных программах в агропромышленном комплексе на условиях конкурса. К слову, конкурсный порядок распределения субсидий подвергся критике в экономической литературе, в связи с нарушением равных условий конкуренции между сельскохозяйственными производителями и искажением рынка, а также значительным повышением уровня коррупции при проведении конкурсов [2, с. 37]. Полагаем, что при ограниченности бюджетных средств, использование

конкурсного порядка является оправданным при условии прозрачности процедуры выбора победителя. Выбор исполнителей мероприятий государственных программ детально регламентирован Инструкцией о порядке проведения конкурсов по выбору исполнителей мероприятий, утвержденной постановлением Министерства сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь от 15 августа 2016 г. № 26. Согласно данной Инструкции конкурсы, проводимые в Республике Беларусь являются открытыми и представляют собой форму тендера, выигравшим который признается участник, конкурсное предложение которого конкурсной комиссией признано лучшим для заключения договора на реализацию мероприятия по сравнению с конкурсными предложениями других участников. Анализ проведенных конкурсов Минсельхозпродом Республики Беларусь свидетельствует о том, что победителями становятся не только крупные государственные сельскохозяйственные производители, но многочисленные крестьянские (фермерские) хозяйства и иные сельхозорганизации негосударственной формы собственности, что свидетельствует о равной доступности государственной поддержки производителям сельскохозяйственной продукции все зависимости от их формы собственности и организационно-правовой формы. Что касается коррупционной составляющей, то в соответствии со ст. 17 Закона Республики Беларусь «О борьбе с коррупцией» государственные органы и иные государственные организации обязаны проводить конкурсы, аукционы или иные процедуры, предусмотренные актами законодательства, при принятии решений о привлечении юридических лиц и (или) индивидуальных предпринимателей к реализации государственных программ. Конкурсный порядок рассматривается белорусским законодателем как превентивная мера для борьбы с коррупцией.

Следует отметить, что несмотря на внесенные изменения в механизм оказания государственной финансовой поддержки сельскохозяйственным производителям, за Президентом Республики Беларусь сохранилось право в исключительных случаях принимать решение по ее оказанию и в ином виде или порядке, правда, обязательно на условиях платности и возвратности такой поддержки.

Вышеизложенное позволяет сделать вывод, что основные изменения в правовом регулировании вопросов предоставления государственной поддержки касаются перехода от индивидуального к программному подходу оказания такой поддержки при введении конкурсного порядка отбора исполнителей мероприятий государственных программ, с сохранением возможности в исключительных случаях оказывать государственную финансовую помощь по решению Президента Республики Беларусь.

Список использованных источников:

1. Терехова, Е. Господдержка и ее условия / Е. Терехова // Государственный контроль. – 2017. – № 1. – С. 54-55.
2. Узун, В. Я. Принципы формирования аграрного бюджета в России, США, Канаде и ЕС / В. Я. Узун // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2015. – № 2. – С. 32-41.

Легін А. В.

Аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

Корупційні злочини в кримінальному законодавстві України та зарубіжних країн

Очевидно, що основою успішної протидії корупції є належне антикорупційне законодавство. Проте у низці країн між існуючим законодавством і реальною ситуацією виникає очевидний розрив: так, наприклад, лише в 2014 році до законодавства України були внесені зміни, якими було закріплено поняття «корупція», визначено перелік корупційних злочинів та посилено заходи відповідальності за їхнє вчинення. Можливо, це одна з причин, чому, незважаючи на те що протягом останніх 25 років у державі приймалися численні антикорупційні державні програми, плани, концепції, ратифікувалися антикорупційні міжнародні документи, індекс сприйняття корупції залишався досить низьким.

В 2014 році прикінцевими положеннями ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» було доповнено ст. 45 КК України приміткою з переліком корупційних злочинів – це злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їхнього вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [1].

Таким чином, як ми бачимо, законодавець вирішив питання про те, які злочини слід вважати корупційними, шляхом формування їхнього вичерпного переліку та відмовившись від створення окремого розділу Особливої частини КК України. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн демонструє: незважаючи на те що низка юрисдикцій віддають перевагу традиційному створенню окремого розділу, як, наприклад, глава «Злочини у сфері хабарництва» в Законі про кримінальне право Ізраїлю або глава «Про хабарництво», що міститься у КК Іспанії, чи навіть одразу декілька розділів, як, наприклад, «Хабарництво іноземних публічних посадових осіб», «Хабарництво» та «Злочини, пов'язані з хабарництвом» у КК Австралії, або навіть п'ять окремих розділів у КК Франції, в тому числі розділ, який окремо встановлює покарання за корупційні злочини для юридичних осіб, варіант, який обрала наша держава, також має право на життя, адже визначити спільний родовий об'єкт корупційних злочинів неможливо, оскільки за об'єктом посягання вони можуть належати до різних сфер діяльності.

Разом з тим, актуальним залишається питання повноти переліку, який закріплений приміткою до ст. 45 КК України. Міжнародні правові документи та кримінальне право зарубіжних країн визначають більш широке коло діянь, які зараховують до корупційних. Так, за положеннями Independent Commission Against Corruption Act, крім передбачених КК України діянь, до корупційних також зараховують: протекціонізм, який проявляється у посадових просуваннях осіб за ознаками родинності, приятельських стосунків або особистої відданості; підтримка і лобіювання інтересів тіньової економіки у відповідь на політичну підтримку або висування на посади у владних структурах; надання секретної службової інформації зацікавленим особам; підкуп виборців тощо [2].

Також у кримінальному законодавстві певних країн встановлена відповідальність за посередництво при хабарництві, що відсутнє як склад злочину в КК України. Посередництвом визнається отримання грошей, речей, еквівалентних грошам, послуг чи іншої користі для давання хабара третій особі. Зокрема, за таке діяння відповідальність встановлюється за нормами Закону про кримінальне право Ізраїлю, кримінальних кодексів Естонії, Литви та Латвії, Туреччини, Кореї та Японії [3, с. 301-302].

Досить цікавим є також момент наявності в КК України складу злочину, який хоча і не визнаний корупційним, але тісно пов'язаний з явищем корупції. Йдеться про ст. 370 «Провокація хабара». Ця стаття проголошує відповідальність за злочин, який передбачений лише одним зарубіжним кримінальним законодавством, а саме – ст. 304 КК Російської Федерації «Провокація взятки либо коммерческого подкупа» [4]. З одного боку, це може свідчити про те, що в інших країнах таке протиправне діяння не розповсюджене і, відповідно, не виявляє необхідного ступеня суспільної небезпечності для встановлення за нього кримінальної відповідальності. Проте якщо вивчити статистику цього злочину за останні п'ять років, стає очевидним, що, незважаючи на існування цієї норми в КК України, на практиці вона практично не застосовується. Це може свідчити про недосконалість цієї норми, а також про необдумане запозичення цієї статті із законодавства РФ без врахування особливостей такого явища в Україні.

Таким чином, законодавцю слід звернути увагу на певні особливості норм зарубіжних кримінальних кодексів та міжнародних документів, адже гармонізація нашої кримінально-правової системи з міжнародно-правовими стандартами та врахування зарубіжного досвіду боротьби з корупційними злочинами, очевидно, допоможе підвищити ефективність боротьби з цими діяннями.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України Редакція від 12.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Independent Commission Against Corruption Act 1988 No 35. Current version for 1 March 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.nsw.gov.au/#/view/act/1988/35/full>
3. Шмигельський В. В. Посередництво у хабарництві: поняття та сучасна проблема законодавчого регулювання / В. В. Шмигельський // Університетські наукові записки. - 2011. - № 1. - С. 299-305
4. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ в последней редакции, действующей с 11.01.2018 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://logos-pravo.ru/ugolovnyy-kodeks-rf-uk-uf>

Пузанова В. В.

Магістрант кафедри медичної психології Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук

Гладкий В. В.

Магістр права, Вища менеджерська школа у Легниці, Польща

Негативне психічне здоров'я засуджених як загроза для розбудови правової держави

Специфіка психології засуджених до позбавлення волі насамперед проявляються у певному комплексі психічних станів, котрі розвиваються у місцях позбавлення волі. Між тим, до найбільш типових з них необхідно віднести загальний фон стану очікування змін та фон туги, котрі характеризуються підвищеною психологічною напруженістю засудженого до позбавлення волі, що іноді призводить до різких «зривів» у його поведінці. Наслідком цього, як зазначають українські та зарубіжні вчені-кримінологи [1, с. 254; 2, с. 40, 67; 3, с. 5; 4, с. 265–268], є те, що у засудженого в подальшому може з різною динамікою розвиватися також і стан безнадійності, приреченості, обумовлюючи таким чином апатію, пасивність у всіх діях засудженого, а також, навпаки, – агресію.

Загалом, наголосимо на тому, що переживання засудженого через покарання як складний багатоаспектний психічний процес, що призводить до формування у особи, яка відбуває покарання, або психічних новоутворень (щонайперше, до зміни особистісних рис, які склалися раніше, та формуванню нових рис), або ж, як ми вже раніше зазначали [4, с. 267–268], до затвердження притаманних цим особам делінквентних особистісних рис, значущих для їх подальшого перебування в місцях позбавлення волі, а так само – і для подальшої соціальної реінтеграції. В означеному контексті важливо звернути увагу на те, що зі самого моменту прибуття до установи виконання покарання, людина, як зазначає український дослідник С.О. Троцюк, переживає складний період адаптації до нового середовища, незвичних умов праці та побуту, соціального оточення, специфічних вимог режиму відбування кримінального покарання тощо [5, с. 189]. Повна ж адаптація засудженого до цих умов не означає, що його психічний стан стабілізується. Для прикладу, видатний український вчений-кримінолог В.В. Голіна наголошує на тому, що через 5–7 років неперервного перебування засудженого у переповнених місцях позбавлення волі настають незворотні зміни його психіки [6, с. 190].

Для професійних злочинців – основних внутрішніх ворогів правової держави, для яких типовим є переважно швидка адаптація до в'язничної субкультури у місцях позбавлення волі, разом з тим, також типовим є і загальний фон стану очікування змін, який, з одного боку, посилюється переживаннями через покарання, а, з іншого боку – «розчиняється» паралельно тому, як злочинець-професіонал переконується в тому, що найближчі роки він проведе в ізоляції від суспільства, і все більше затверджується в уявній доцільності обраного ним шляху. Певна річ, що професіональний злочинець, котрий не вперше потрапляє до місць позбавлення волі, вже є в достатній мірі ознайомленим та обізнаним з в'язничною субкультурою, а, відповідно, заздалегідь (ще до фактичного повернення його до місця позбавлення волі) психологічно «адаптується» до нових умов, знаючи чи припускаючи, які перспективи його будуть очікувати у наступні роки, звісно, у тому разі, якщо він не «скомпрометує» себе перед в'язничними «авторитетами» – буде дотримуватись злочинних правил в'язничного злочинного світу.

Окрім того, слід враховувати той факт, що для людини, а особливо для тої, котра вперше опинилась в місцях позбавлення волі, кожний день, проведений у відповідних умовах, є джерелом переживання сильних негативних емоцій (сорому, страху, суму, жалю, туги, неспокою, злості, розпачу), пов'язаних, як зазначають вчені, з різними чинниками, головним чином: насильним вириванням

особи зі звичного для неї природного середовища, розлукою з найближчими та найдорожчими для неї людьми, перебуванням в оточенні значної кількості чужих й агресивно налаштованих людей, різким погіршенням побутових умов, відсутністю можливості у засудженого керувати власним життям, недостатністю нових вражень, неможливістю реалізувати свої потреби, бажання та плани тощо. Тому, погодимось із польською дослідницею І.Є. Курляк у тому, що «в'язничне життя, котре є дуже важким і несе в собі чимало загроз для нормального фізичного та психічного функціонування людини, насичене стресами, унаслідок чого негативні емоції домінують, мають високу інтенсивність і тривалість» [7, с. 129]. Певна річ, що перебуваючи у цьому психічному стані, означена група осіб стає об'єктом маніпуляцій з боку професійних злочинців, для багатьох з яких в'язничне життя є «інститутом підвищення кваліфікації та авторитету». Маніпулюючи молодими злочинцями-професіоналами, а також злочинцями-непрофесіоналами, які вперше опинились в межах позбавлення волі, «професіонали» не лише реалізують себе як професійну злочинну особистість (зокрема, грають роль «наставника»), але й виконують важливу норму злочинських законів – вербування до лав злочинців-професіоналів т. зв. «молодих кадрів». Таким чином, місця позбавлення волі стають місцями культивування злочинної «філософії», «моралі» та ренегатства злочинців-непрофесіоналів до групи професійних злочинців, філософія яких ґрунтується на деструктивній ідеї боротьби зі законотриванням суспільством.

Незважаючи на це, не слід ігнорувати того факту, що і професійний злочинець, який відбуває покарання в місцях позбавлення волі уперше, і той «професіонал», який вже відбуває покарання не вперше, – це люди, котрим також, як і непрофесійним злочинцям в умовах ізоляції від законотривального суспільства, властиво відчувати негативні наслідки стану очікування зміни та гнітючі умови позбавлення волі. Ці психологічні наслідки будуть мати місце навіть тоді, коли відповідні зміни в тій чи іншій мірі для них добре знайомі (наприклад, засуджений знає, що перегляд його «справи» не дасть суттєвих позитивних для нього результатів, і його звільнення настане у відповідний визначений обвинувальним вирокком суду строк). Відповідно, професійні злочинці можуть часом відчувати тугу, тривогу, пригніченість тощо.

Окрім того, підсилює негативний стан психологічного здоров'я засуджених (і професійних злочинців) до позбавлення волі, комплекс протиріч, котрі визначаються своєрідністю соціального середовища в місцях позбавлення волі у цілому, зокрема: (1) фактори зовнішньої природи, що обумовлені означеними протиріччями (різні парадокси сутності кримінального покарання та самої філософії відбування покарання); (2) нестабільність положення професійного злочинця у період відбування покарання в ієрархічній структурі засуджених, котра детально визначається злочинними в'язничними «законами»; (3) висока детермінованість агресії у місцях позбавлення волі (ризик стати агресором чи жертвою агресії іншого засудженого).

Таким чином, підводячи підсумок викладеному, наголосимо, що негативне психічне здоров'я засуджених, будучи багато в чому результатом невідповідної державної пенітенціарної політики, безсумнівно, є суттєвою загрозою розбудови правової держави в Україні, адже:

особи з негативним станом психічного здоров'я не спроможні у повній мірі адекватно оцінювати соціальні процеси та те, як брати в них участь, а тому,

це обумовлює той факт, що вказані особи консолідується та сприяють поглибленню та розширенню андеркласу [8, с. 36–37, 44–46] – безпосередньої загрози для системного і цілеспрямованого руху процесу розбудови правової держави в Україні;

особи з негативним станом психічного здоров'я не знаходять підтримки у законослухняного суспільства, яке усувається від можливих контактів з психічно нестабільними особами (остерігаючись з їх боку неадекватних діянь, зокрема, агресивної поведінки), а, більш того, суспільство зневажає осіб, що відбувають чи відбули покарання у виді позбавлення волі, що обумовлює більшу консолідацію засуджених та впливає на формування їх життєвих прагнень, «філософії життя» (ця категорія осіб протиставляє себе тим, хто їх цурається, розуміє законослухняне суспільство лицемірним та ворожим) [4, с. 266–268];

соціально-економічне та культурне унеможливлення ресоціалізації засуджених посилює соціальну напругу у суспільстві, яка схиляє до антидержавницьких дій схильних до девіантної поведінки осіб тощо.

Список використаних джерел:

1. Гаджиева Х.И. Юридическая психология: учеб. пособие (курс лекц.). Махачкала: ДГУНХ, 2016. 291 с.
2. Долгова А.И. Изучение личности преступника // Советское государство и право. 1978. № 6. С. 25–28.
3. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы. М.: Юрид. лит., 1991. 224 с.
4. Пузанова В.В., Гладкий В.В. Дегуманизация осуждённых к лишению свободы: криминологический и психологический контекст // Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнського правничого диспуту, в рамках Всеукраїнського тижня права з нагоди проголошення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. С. 265–269. DOI: 10.5281/zenodo.1163512.
5. Троцюк С.О. Психологічний аспект процесу адаптації осіб в умовах ізоляції // Юридична психологія. 2016. № 1(18). С. 188–196.
6. Голіна В.В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження // Вісник Національної академії правових наук України. 1999. № 1. С. 189–197.
7. Курляк І.Є. Проблеми пенітенціарної ресоціалізації: негативний образ власної особи як прояв деструктивного впливу ув'язнення на особистість засудженого // Педагогіка: традиції та інновації: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (17–18 лют. 2017 р., м. Запоріжжя): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 56–59.
8. Гладкий В.В. Бедность, нищета и криминализация общества // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 6(26), Ч. 6. С. 35–55. DOI: 10.5281/zenodo.572330.

Гладкий В. В.

Магістр права, Вища менеджерська школа у Легниці, Польща

Суб'єкт корупційного злочину та його вік

Проблематика суб'єкта злочину активно досліджувалось радянськими вченими-юристами та продовжує досліджуватись правниками України й інших пострадянських держав, що цілком закономірно, адже суб'єкт злочину – центральний елемент складу кримінального злочину, що впливає з самої семантики слова «суб'єкт» (від лат. *subjectum* – те, що знаходиться в основі). Цей елемент складу злочину, співвідноситься із психосоціальною реальністю – людиною та у відповідності до українського Закону про кримінальну відповідальність (як це впливає з назви розділу IV КК України) є синонімічним терміном поняттю «особа, яка підлягає кримінальній відповідальності».

Звернемо увагу на те, що у ч. 1 ст. 18 КК України закріплюється правило, відповідно до якого під «суб'єктом злочину» слід розуміти фізичну осудну особу, котра вчинила злочин у віці, з якого відповідно до кримінального закону може наставати кримінальна відповідальність. Відтак, суб'єкт злочину має низку юридично значущих характеристик (характеристики суб'єкта злочину), до яких в науці кримінального права, як правило, відносять: «фізичність», осудність та досягнення суб'єктом т. зв. «віку кримінальної відповідальності» (відсутність будь-якої з вказаних ознак виключає склад конкретного злочинного діяння та можливості притягнення такої особи до кримінальної відповідальності, застосування до винної особи покарання [1, с. 111]).

Що ж стосується безпосередньо суб'єкта корупційного злочину, то у цьому контексті слід наголосити на тому, що поняття «суб'єкт корупційного злочину» є похідним від поняття «суб'єкт злочину», а з огляду на ч. ч. 1 і 2 ст. 18 КК України та теоретико-методологічні підходи до розуміння структури характеристики суб'єкта злочину, доходимо висновку, що до загальних особливостей розглядуваного суб'єкта слід відносити: (1) вік, що допускає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності; (2) осудність особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність; (3) вчинення суспільно-небезпечного діяння, котре законодавець у кримінальному законі позначає в якості корупційного.

Таким чином, суб'єктом корупційного злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого відповідно до Закону про кримінальну відповідальність може наставати кримінальна відповідальність, корупційний злочин – девіантне діяння, що обумовлює чи сприяє корупції та переслідується кримінальним законодавством. Отже, вік суб'єкта корупційного злочину – одна з основних його характеристик. При цьому, зважаючи на складність соціально-правової природи окресленого суб'єкта (ускладненої сутності корупції та різноманітністю практичних проявів цього феномену [див. дет.: 2, с. 139–144; 3, с. 50–53; 4, с. 4001–4012]), слід зауважити, що поняття «вік суб'єкта корупційного злочину» – є досить складним юридичним поняттям.

Спершу наголосимо на тому, що у сучасній доктрині кримінального права вчені (зокрема, Н.В. Артеменко, К.Г. Баришнікова, А.М. Бичкова, О.В. Гончарук, В.Є. Мільщина, О.Є. Сапожнікова, М.В. Сараєв), розглядаючи проблематику віку, досягши якого, людина, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, за яке передбачено кримінальну відповідальність, може бути притягнута компетентним органом до кримінальної відповідальності та названа судом винною у вчиненні кримінального злочину [див. дет.: 5, с. 368–374], використовують не цілком придатне для наукового обігу поняття, а саме – «вік кримінальної відповідальності» (дещо недоречним видається також і термін «вік особи, з якої

настає кримінальна відповідальність»). Беручи до уваги той факт, що саме формулювання зазначеного терміну виявляється за своїм змістом абсурдним, вважаємо, найбільш доречним для позначення зазначеної специфічної риси суб'єкта злочину використовувати поняття «вік суб'єкта злочину», яке вже тривалий час широко використовується в українській спеціальній юридичній літературі (зокрема, М.З. Вовком, О.Є. Сапожніковою).

Слід зазначити, що так само, як і в багатьох інших державах, український Закон про кримінальну відповідальність встановлює диференційовані вікові межі для притягнення особи до кримінальної відповідальності: «загальну» – 16 років (ч. 1 ст. 22 КК України) та «нижчу» – 14 років за вчинення певних злочинів, вичерпний перелік яких наведено у ч. 2 ст. 22 кримінального закону (третя гранична мінімальна межа віку суб'єкта злочину – «спеціальна» – уточнюється в некримінальних законодавчих актах). Між тим, критичний аналіз ч. 2 ст. 22 КК України дає підставу для висновку, що законодавець знизив вік кримінальної відповідальності на насильницькі та майнові злочини [6, с. 17–18], несправедливо оминувши у цьому контексті корупційні злочини. Разом із тим, вчені зазначають, що законодавець, встановлюючи загальний вік кримінальної відповідальності з 16 років, а за окремі злочини – з 14 років, враховує, що з досягненням цього віку неповнолітній повною мірою здатний оцінювати власну поведінку, зокрема, і злочинну [7, с. 45], адже сам «мінімальний вік суб'єкта злочину» за своєю суттю є віком, з якого у людини у достатній мірі сформовані певні правові уявлення, коли вона може усвідомити певні правові заборони.

Що ж стосується суб'єктів корупційних кримінальних злочинів, то слід підкреслити, що вік цих суб'єктів не однаковий та безпосередньо залежить від того, який саме учасник корупційного злочину нами розглядається, а також які саме вимоги передбачені законодавцем до зайняття посади, яку займає відповідний корупціонер, якщо мова йде про спеціального суб'єкта. Тобто, якщо мова йде про «надавача неправомірної корупційної вигоди» (наприклад, таким може бути хабародавець), «корупційного посередника» або ж «кінцевого споживача корупційного блага» (якщо таким не є особа, котра надає публічні послуги), тобто, про неспеціального суб'єкта, то таким суб'єктом корупційного злочину може бути особа з 16 років. У той же час «отримувач неправомірної корупційної вигоди» (приміром, таким може бути хабароотримувач, корупційний протекціоніст), як спеціальний суб'єкт злочину, хоча (за загальним правилом) і може бути суб'єктом відповідного виду кримінальних злочинів з 18 років, проте, в окремих випадках – у більш пізньому віці. Для прикладу: якщо таким суб'єктом є суддя, то у силу норм Закону України «Про судоустрій та статус суддів», цей суб'єкт не може бути молодшим 30 років та, що не менш важливо, – не може бути старшим 65 років.

Отже, підводячи висновки викладеному, зауважимо, що узагальненого поняття віку суб'єкта корупційного злочину не існує, адже вік цього суб'єкта залежить від низки обставин, головним чином наступних: чи є цей суб'єкт загальним або ж спеціальним; які саме вікові обмеження передбачаються законодавцем до відповідних спеціальних суб'єктів корупційних злочинів, приймаючи до уваги посаду, яку вони займають.

Поряд із тим, особливу проблему віку суб'єкта корупційного злочину складає питання зниження мінімального віку загального суб'єкта корупційного злочину, що цілком закономірно, з огляду на те, що у зв'язку зі стрімким

розвитком суспільних відносин і широти можливості реалізації людьми різного віку власного потенціалу, можна помітити те, що в інформаційну еру найбільшого рівня самореалізації та реалізації у суспільстві досягає не той, хто став повноцінною особою, набув необхідний обсяг правосуб'єктності, у належній мірі соціалізувався (ресоціалізувався), а той, хто в достатній мірі розуміє логіку соціальної взаємодії людини у нових умовах. При цьому, аналізуючи існуючу дійсність, можна переконатися у тому, що зазначену логіку соціальної взаємодії в більшій мірі осмислюють представники «молодого покоління», що є більш еластичними відносно умов швидко змінюваної дійсності (також цьому сприяє широкий доступ до мережі Інтернет, безліч Інтернет-ресурсів, за допомогою яких дитина, котра володіє безліччю вільного часу та є ретельною, може ефективно соціально реалізуватися). Відповідно, можна говорити також і про те, що розширення можливостей реалізації для індивіда в інформаційній ері обумовлює зміщення громадських ролей між різними поколіннями людей, а саме – розширення суспільної ролі тих молодих людей, які, ще не володіючи повною дієздатністю, можуть володіти значним капіталом й активно брати участь в суспільному житті, а, тобто, приймати участь в корупційних відносинах у ролі «надавачів неправомірної корупційної вигоди», «корупційного посередника», «кінцевого отримувача корупційної вигоди».

Список використаних джерел:

1. Мельниченко В.Л. Виконавець злочину проведення вибухових робіт з порушенням охорони рибних запасів // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 10. С. 110–116.

2. Веклич В.О. Вплив корупції на управлінську сферу суспільних відносин: адміністративно-правова протидія // Соціально-економічні проблеми сучасності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Маріуполь, 12 трав. 2017 р.). Маріуполь: Вид. ДонДУУ, 2017. С. 139–144.

3. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразования в Украине в свете антикоррупционной политики // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 19 - 20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 50–53. DOI: 10.5281/zenodo.575875.

4. Гладкий В.В. Проявления коррупции в Восточной Европе // Traektoriâ Nauki = Path of Science. 2018. Vol. 4, No 1 (30). P. 4001–4012. DOI: 10.22178/pos.30-5.

5. Гладкий В.В. Темпоральні межі кримінальної відповідальності: передування притягнення до відповідальності настанню відповідальності // Закарпатські правові читання: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20-22 квіт. 2017 р.) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. В.І. Смоланки, О.Я. Рогача, Я.В. Лазура. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. Т. 2. С. 368–374. DOI: 10.5281/zenodo.545831.

6. Плашовецький О.А. Кримінально-правова диференціація віку: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 200 с.

7. Маркунцов С.А. Осознание уголовно-правовых запретов в структуре уголовной ответственности несовершеннолетних / под ред. А.Э. Жалинского. Москва: Юриспруденция, 2007. 160 с.

Соболюк Т. А.

Магистрант 1 курса Академии управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

О перспективах введения ювенальной адвокатуры

На современном этапе развития юридической доктрины в сфере охраны прав и законных интересов несовершеннолетних активно обсуждаются вопросы создания эффективной системы защиты их прав, включая формирование специализированных судов и иных ювенальных органов. По мнению многих авторов, при создании такой системы первостепенным звеном в защите прав несовершеннолетних является создание специализированной адвокатуры. Данный институт призван играть существенную роль в оказании квалифицированной юридической помощи несовершеннолетним, обеспечивая их доступ к правосудию. Такой подход в полной мере отвечает Пекинским правилам, которые гласят, что процессуальной гарантией несовершеннолетних является их право иметь защитника (адвоката) [1].

Соглашаясь с мнением И.В. Предеиной [2, с. 39] и А.Д. Анучкиной [3, с. 45], считаем, что образование ювенальной адвокатуры нужно решать на законодательном уровне, поскольку ее функционирование является одним из основных элементов ювенальной юстиции. Безусловно, введение такой специализированной адвокатуры связано с материальными затратами. С одной стороны, это потребует значительного финансирования со стороны государства. С другой стороны, учитывая платежеспособность доверителей несовершеннолетних (родителей и других членов семьи), может возникнуть ситуация, когда они не смогут оплатить соответствующие услуги ювенального адвоката. Вместе с тем многие ученые отмечают, что инициативы по созданию специализированных юридических консультаций для детей не находят финансовой поддержки государственных органов, а реализуются, как правило, в рамках проектов благотворительных организаций [2, с. 113]. По нашему мнению, экономия по вознаграждению оказываемых услуг адвокатами может привести к незащищенности несовершеннолетних.

В некоторых зарубежных государствах, не имеющих законодательного закрепления вопроса об обязательном участии адвоката-защитника, существуют гарантии обеспечения права несовершеннолетнего на защиту, в том числе путем реализации принципа специализации адвокатской деятельности.

Так, например, в Англии при судебном рассмотрении дел в отношении несовершеннолетних государство обеспечивает свободных их доступ к юридическим услугам. В случае если семья несовершеннолетнего находится в неблагоприятном материальном положении, адвокат предоставляет свои услуги на безвозмездной основе, причем вне зависимости от того, является ли адвокат назначенным или выбранным. Более того, в Англии адвокаты имеют право защищать интересы несовершеннолетних лишь в том случае, если они уже продемонстрировали опыт в такой деятельности [4, с. 111; 5, с. 18].

В Российской Федерации впервые специализированная юридическая консультация «Детская адвокатура» была открыта в Екатеринбурге в 1995 г. по инициативе Свердловской областной общественной организации «Детский правозащитный фонд «Шанс». В свою очередь, фонд «Шанс» был создан в 1994 г.

с целью оказания правовой и социальной помощи несовершеннолетним в основном из малообеспеченных семей. Основной деятельностью детской адвокатуры являются

- юридические, социально-педагогические, психологические и психотерапевтические консультации для детей и подростков, их родителей при наличии проблем в семье, школе, со сверстниками;

- правовая помощь по гражданским, семейным, жилищным, трудовым спорам;

- защита по уголовным делам;

- защита прав потерпевших от преступлений;

- правовые проблемы несовершеннолетних, имеющих алкогольную или наркотическую зависимость;

- помощь жертвам насилия и жестокого обращения [6].

В американском штате Оклахома действует Центр детской адвокатуры (Child Advocacy). Являясь частной организацией, данный Центр, в отличие от екатеринбургской детской адвокатуры, оказывая услуги, ограничен оказанием помощи преимущественно по проблемам насилия в отношении несовершеннолетних [6].

Таким образом, создание специальной адвокатуры по делам несовершеннолетних (ювенальной адвокатуры) является важным средством повышения защищенности несовершеннолетних, имеющих проблемы с законом, а также сближает национальное законодательство с международными стандартами. Создание такой адвокатуры в современных условиях представляется затруднительным, прежде всего, исходя из финансовых соображений. В то же время полагаем, что данный вопрос может быть решен в ближайшее время (и без значительных материальных затрат) путем введения ювенальной (детской) специализации между адвокатами. Это потребует внесения соответствующих дополнений в специальный закон, регламентирующий деятельность адвокатуры и адвокатов, при этом предлагаемая специализация может организовываться в форме юридических консультаций, а их финансирование может осуществляться как за счет средств республиканского и (или) местного бюджетов, так и самим адвокатским сообществом.

Список использованных источников:

1. Минимальные стандартные правила ООН, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила) [Электронный ресурс] : приняты резолюцией 40/33 Генер. Ассамблеи ООН, 29 нояб. 1985 г. // Организация Объединенных Наций. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml. – Дата доступа: 01.03.2018.

2. Жадан В.Н. Некоторые подходы к определению причины условий преступности несовершеннолетних и молодежи / В.Н. Жадан // Молодой ученый. – 2014. – № 17.1. – С. 35–36.

3. Анучкина А.Д. Роль адвоката в ювенальном судопроизводстве по делам несовершеннолетних / А.Д. Анучкина // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – № 7. – С. 44–48.

4. Предеина И.В. Правовые и теоретические основы развития ювенальной юстиции в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Предеина Ирина Валерьевна – Саратов, 2005. – 259 с.

5. Рагулин А.В. Современные проблемы и тенденции профессионального развития адвоката / А.В. Рагулин // Евразийская адвокатура. – 2013. – № 5. С.14–21.

6. Детская адвокатура [Электронный ресурс] : [Интернет-портал]. – Электронные данные. – Режим доступа: <http://pravo.studio/pravo-rossii-yuvenalnoe/detskaya-advokatura-79042.html> (дата обращения 02.03.2018)

Подлісник І. С.

Студент 3 курсу економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Миколенко О. М., кандидат юридичних наук, доцент Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики, м. Одеса, Україна

Особливі риси діяльності детективів як окремого підрозділу у лавах НАБУ

З обранням Україною європейського шляху розвитку та подальшої євроінтеграції перед владою постала мета побудови та подальшого розвитку демократичної та правової держави. У зв'язку з цим виникає потреба у регулюванні суспільних відносин та боротьбі з багатьма негативними явищами, передусім корупцією та корупційними схемами. Для цього українським Парламентом був прийнятий у 2014 році Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (далі - Закон), в результаті чого з'явився зовсім новий і до цих пір досі небачений в Українській державі орган - Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ). Основною причиною створення згаданого органу було очищення влади від корупції. Щодо самого кадрового складу НАБУ, то мова йде про нові суб'єкти досудового розслідування, які називаються слідчі детективи.

Таке поняття як «детектив» є досить новим для термінологічного апарату у сучасному законодавстві. У цій ситуації, згаданий термін зустрічається та розкривається, як один з базових, лише у двох нормативних актах, таких як Закон про НАБУ [1] та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], відповідно до яких вказується, що детективи проводять досудове розслідування та здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Додатково, щодо цих двох основних законів відносно НАБУ є окремий доказовий документ, - а саме Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України» [3]. Там детально вказується, що таке об'єднання як НАБУ має сприяти розширенню обізнаності суб'єктів боротьби з корупцією, що дасть змогу у подальшому більш об'єктивно й ефективно використовувати здобуту інформацію задля того, щоб встановити дані про кримінальні порушення, розширити змогу інших правоохоронних органів збирати докази, що прямо вказують на участь у корупційних злочинах певних осіб і здійснить процесуальне впровадження інших фактичних відомостей по відношенню до причин та обставин діяльності злочинного характеру, пов'язаних з корупцією. Разом із тим подібна модель функціонування підрозділу детективів НАБУ дозволить

мінімізувати ризики, що стосуються витоку інформації відносно осіб, котрі оголошуються підозрюваними у корупції та корупційних схемах.

Окремо необхідно зауважити, що навіть сама процедура відбору детективів до складу Бюро є досить унікальною системою кадрової політики у державі, яка до цього моменту не бачила аналогів за всі часи незалежності. Усе здійснюється у форматі проходження конкурсу в декілька етапів, що є також досить новітнім процесом у призначенні на державну посаду. Суть полягає у тому, що детективи Національного антикорупційного бюро України зобов'язуються пройти конкурс відкритого характеру, що складається з наступних п'яти етапів:

- 1) тести на знання законодавства;
- 2) тест «general skills», що дозволяє перевірити рівень інтелекту та можливості логічного мислення конкурсанта;
- 3) психометричні тести;
- 4) відкрита співбесіда;
- 5) випробування на детекторі брехні (поліграфі) [1].

Досить цікавим є той факт, що, як правило, комісія при відборі претендентів на посаду детективів НАБУ більший пріоритет надає особам із мінімальним досвідом роботи. Це робиться для того, щоб вони у майбутньому не були задіяні у корупційній діяльності та пройшли навчання й підготовку, які б сприяли виробленню методів і тактик, необхідних при застосуванні у своїй професійній діяльності.

Додатковою особливістю детективів НАБУ, як суб'єктів досудового розслідування, є той момент, що вони проводять розслідування справи, пов'язаною з корупцією та корупційними схемами, групою із загальною кількістю не менш ніж два детектива. Подібні заходи здійснюються з метою забезпечення побічного взаємоконтролю між обома колегами та мінімізації корупційних ризиків протягом виконання своїх функціональних доручень і обов'язків. Додатково до усього вище зазначеного, важливо зацентувати увагу на тому, що державою моніториться перевірка образу та способу життя детективів в особі спеціальної незалежної державної установи, яка, в свою чергу, забезпечує реалізацію стратегічного призначення даного органу в протидії корумпованості.

Слід зазначити ту обставину, що існує ще одна окрема установа, у відповідності з положеннями Закону України «Про державне бюро розслідувань» від 2015 року, який є також новоствореним спеціалізованим органом досудового розслідування - Державне бюро розслідувань (далі - ДБР). Ст. 55 вище наведеного закону визначає, що основними завданнями ДБР є запобігання, виявлення, попередження злочинів, вчинених службовими особами НАБУ [4].

Отже, підсумовуючи викладене, важливо вказати на те, що за останні декілька років діяльності НАБУ, підрозділи його детективів починають стикатися з ситуаціями правозастосовного характеру, що, в свою чергу, створюють перешкоди для ефективного розслідування і досягнення бажаних результатів. Так, наприклад, НАБУ зосереджений на абсолютній ліквідації корупційної діяльності з боку державних чиновників. Водночас вітчизняне законодавство України наділяє недоторканністю окремих суб'єктів, що є підслідні Бюро, а саме народних депутатів та суддів різних інстанцій, окремих посадових осіб та представників органів територіальних громад, що буде суттєві перепони на шляху проведення щодо них слідчих та розшукових дій. Таким чином, вбачаємо за необхідне

впровадження на рівні українського законодавства певних механізмів, що могли б обмежити недоторканність депутатів ВРУ та суддів різних інстанцій, окремих посадових осіб та представників територіальних громад тощо. Слід зазначити, що у кримінальному процесуальному законодавстві при обранні запобіжного заходу підозрюваного у вчиненні корупційного злочину передбачається обов'язкове обрання застави в якості альтернативи тримання під вартою [5]. Це, в свою чергу, означає, що існує суттєвий ризик того, що будь-який підозрюваний після внесення застави у будь-який момент може переховуватись від слідства НАБУ. На нашу думку, вбачаємо за необхідне внести окремі зміни до КПК, що надавали б суддям можливість самостійно вирішувати питання щодо обрання виду запобіжного заходу, - це, тим самим, доведе справи до того результату, до якого прагне українська громадськість.

Список використаних джерел:

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – ст. 2051.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – ст. 303.
3. Пояснювальна записка до законопроекту № 1660 від 27.12.2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1A400A.html
4. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – ст. 55.
5. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Дудко О. В.

студентка 4 курсу факультета управління Академії управління при Президенті Республіки Беларусь, г. Минск, Республіка Беларусь

Научный руководитель: Савчук Т. А., доцент кафедри конституційного і адміністративного права, кандидат юридических наук

Транспарентність правосуддя і його реалізація в уголовном процесі

На сьогоднішній день одним из основних признаков демократического государства является открытость и прозрачность деятельности государственных органов. Суд, являясь органом судебной власти, осуществляет правосудие по уголовным делам на основе принципа гласности, который выступает в качестве гарантии справедливого осуществления правосудия. Следует отметить, что все чаще понятия «гласность», «прозрачность» применительно к правосудию отождествляют с термином «транспарентность». В целях не допущения дальнейшего смешения данных понятий, считаем целесообразным дать определение термину «транспарентности».

Так, Е.В. Марковичева отмечает, что транспарентностью правосудия в современной юридической науке принято считать его открытость, доступность информации о деятельности судебной власти вообще и о рассмотрении судами

конкретных дел, в частности [1, с. 205]. Таким образом, можно говорить о том, что понятие «транспарентность» является более широким, нежели гласность, и состоит из организации деятельности всей судебной системы, включая обеспечение открытости различной информации о работе судебных учреждений, формах и способах обращения за судебной защитой, местах и ходе рассмотрения дел и т.п.

По мнению А.В. Смирнова, транспарентность правосудия является необходимым условием реализации гражданским обществом функции контроля над судопроизводством, позволяет обеспечить единообразие судебной практики и процессуальную экономию [2, с. 14]. Закрепление в процессуальном законодательстве принципа транспарентности призвано обеспечить взаимодействие между обществом и судебной властью. Публичный контроль влияет на соблюдение судьями норм материального и процессуального права. Этот принцип – основа вынесения обоснованных и законных судебных постановлений и последующей оценки со стороны общества работы судов и функционирования системы органов правосудия, что также имеет большое значение для обеспечения воспитательных и превентивных функций правосудия. Иными словами, транспарентность правосудия – это средство, способствующие осуществлению народом своей власти.

В связи с развитием информационного общества важную роль играют официальный сайты судов, на которых следует размещать информацию для различных категорий пользователей: как для участников процесса, так и для представителей общественности, средств массовой информации. Такой подход расширит информационный доступ к правосудию тех, кто желает больше узнать о системе национального судопроизводства или обратиться в суд за разрешением спора. Например, В.В. Белокопытов считает необходимым публиковать упрощенные наглядные блок-схемы, чтобы предоставить лицам, не являющимся юристами, возможность понять различные судебные процедуры [3]. В юридическом сообществе предлагается также регулярно обновлять информацию о датах слушаний на официальных сайтах, а не только на информационных стендах в здании судов. Подобные действия будут способствовать своевременному информированию заинтересованных сторон и обеспечения их участия в судебных заседаниях.

В рассматриваемом контексте интересен опыт Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации, на официальном сайте которого размещена страница, посвященная электронному правосудию. На ней содержится информация о внутрисудебном электронном документообороте, видеоконференцсвязи между арбитражными судами России, заявлена возможность просмотра заседаний Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации в режиме online, открыт бесплатный доступ к банку арбитражных решений и картотеке арбитражных дел [4].

В Республике Беларусь публикация судебных решений является новым и, к сожалению, пока не разработанным направлением реализации принципа гласности, несмотря на то, что в мире они получили широкое распространение. В этой связи первый заместитель Верховного Суда Республики Беларусь В.Л. Калинкович отметил, что в настоящее время не представляется возможным обеспечить обнародование всех без исключения принимаемых судами решений, как это делается во многих странах во имя обеспечения полной

«транспарентности» правосудия [6, с. 31]. В частности, в Китае с июля 2013 г. публикуются все решения судов (кроме дел, затрагивающих государственные секреты, коммерческую тайну), при этом удаляются сведения об именах участников процесса, их домашних адресах и другая информация, позволяющая идентифицировать личность [5].

При заимствовании зарубежного опыта следует иметь в виду, что, с одной стороны, государство должно стремиться обеспечивать прозрачность правосудия, а с другой – такая прозрачность может быть ограничена в целях защиты значимых частных или публичных интересов. В этом контексте особое значение приобретает установление на уровне национального законодательства правил публичности судебного разбирательства и случаев их ограничения [1, с. 206]. Согласно Конституции Республики Беларусь разбирательство дел во всех судах открытое, слушание дел в закрытом судебном заседании допускается лишь в случаях, определенных законом, с соблюдением всех правил судопроизводства [7]. Законодательно установлено, что по делам, рассмотренным в закрытом судебном заседании, публично оглашается резолютивная часть судебного акта.

Открытость правосудия снижает вероятность судебной ошибки, не ограничивает самостоятельность и независимость суда, способствует росту авторитета судебной власти у граждан. Присутствие публики дисциплинирует, мобилизует суд и участников процесса, тем самым способствует самоконтролю в целях соблюдения уголовно-процессуальных гарантий. Как верно отмечает О.В. Петрова, сознание того, что за судебным процессом следит аудитория, заставляет судей и других участников процесса серьезно относиться к выполнению своих обязанностей, неукоснительно выполнять требования процессуального закона, взвешивать каждое слово, каждое действие [5].

Сложность обеспечения транспарентности в уголовном процессе всегда связана с необходимостью соблюдения баланса между интересами государства и гражданского общества, отдельной личности. В этой связи выражаем солидарность с А.А. Тарасовым, который акцентировал внимание на том, что в процедурном выражении транспарентность уголовного судопроизводства предполагает наличие нормативно закрепленных правил, определяющих: а) допустимый баланс между открытостью юридических процедур производства по уголовным делам и защитой личной (семейной) тайны; б) оптимальное соотношение «прозрачности» правосудия с другими его приоритетными публично-правовыми ценностями (независимостью судей, презумпцией невиновности, следственной, адвокатской и иной охраняемой законом тайной) [8, с. 19].

Подытоживая, отметим, что гласность судебного процесса содействует раскрытию истины по делу, вынесению законных и обоснованных приговоров, улучшению качества правосудия, поэтому считаем необходимым закрепить в уголовно-процессуальном законодательстве принцип транспарентности, определив его как обеспечение участникам процесса и каждому заинтересованному лицу возможности получения информации об основных этапах судебного заседания.

Список использованных источников:

1. Марковичева Е. В. Транспарентность правосудия как условие обеспечения прав граждан в уголовном судопроизводстве / Е. В. Марковичева // Уголовный процесс как средство обеспечения прав человека в правовом

государстве : материалы науч.-практ. конф., Минск, 09-12 нояб. 2017 г. ; Издательский центр БГУ. – С. 205–211.

2. Смирнов А. В. Транспарентность судебной власти: политико-правовой анализ // Проблемы транспарентности правосудия: монография / ред.-сост. Е. Б. Абросимова, С. Л. Чижков. М. : ЛексЭст, 2005. – С. 10–15.

3. Белокопытов В. В. Прокурорский надзор за «электронным правосудием» [Электронный ресурс] : [по состоянию на 21.08.2013 г.] / В. В. Белокопытов // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

4. Официальный сайт Федерального Арбитражного Суда Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arbitr.ru/e-justice>. – Дата доступа: 25.03.2018.

5. Петрова О. В. Особенности реализации принципа гласности при рассмотрении уголовных дел [Электронный ресурс] : [по состоянию на 16.02.2015 г.] / О. В. Петрова // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

6. Калинкович В. Гласность как современное условие осуществления правосудия / В. Калинкович, Р. Анискевич, Л. Дулько // Суд. весн. – 2014. – № 1. – С. 26–31.

7. Конституция Республики Беларусь с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г. [Электронный ресурс] // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

8. Тарасов А. А. Транспарентность правосудия – важный признак правового государства / А.А. Тарасов // Правовое государство: теория и практика. – 2013. - № 4. – С. 15–20.

Kravtsova N. V.

Student of the Faculty of Management Academy of Management to the President of the Republic of Belarus, Minsk, Republic of Belarus

Scientific adviser: Zhmakina T.V., master of Philology, Academy of Management under the President of the Republic of Belarus, Minsk, Republic of Belarus

The development of "green" economy in the Republic of Belarus

Scientific progress and the impact of anthropogenic factors have aggravated the ecological situation in the world. The problem of environmental conservation is a necessity for the preservation of human civilization. Over the past two decades, a new direction in the global economy has been formed – the so-called "green" economy, or an ecological economy, that ensures sustainable development of states by investing in environmentally friendly and socially equitable solutions and can become a means to significantly reduce environmental risks and ecological scarcities.

According to the National Action Plan for the Development of the Green Economy in the Republic of Belarus for the period up to 2020, "green" economy is a model of the economy organization aimed at achieving the goals of social and economic development and whilst substantially reducing environmental risks and environmental degradation [1]. There is no internationally agreed definition of green economy and at

least several separate definitions were identified. So, UNEP has defined the green economy as “one that results in improved human well-being and social equity, while significantly reducing environmental risks and ecological scarcities” [2].

Thus, the concept of "green" economy is oriented to provide a harmonious unity and consistency of the three main characteristics – social, environmental and economic. "Green" economy is primarily aimed at efficient use of natural resources, preservation and growth of environmental capital, reduction of pollution, low carbon and low emissions, creation of decent work and green jobs, poverty reduction, well-being, livelihoods, social protection and access to essential services [3, c. 93]. International organizations consider "green" economy as a strategic method for solving systemic problems of environmental degradation as well as tasks to ensure safe use of natural resources, employment and competitiveness of organizations.

Today "green" economy is a primary means for catalysing renewed national policy development, international cooperation and support for sustainable development for many governments seeking effective ways to lead their nations out of crises whilst also taking into account ecological limits. Among them are Germany, Denmark, Sweden, South Korea, Kazakhstan, the Russian Federation and many others. The Republic of Belarus does not stand apart from the current global and development trends and it is steadily moving towards the "greening" of the economy, that involves application of innovative technologies and rational and prudent use and management of available resources.

The adherence of the Republic of Belarus to the principles of "green" economy is enshrined in the national documents, including the National Strategy for Sustainable Social and Economic Development for the period up to 2030 [4]. In order to fulfill the international commitments on the transition to a "green" economy that were formulated in the Declaration of the Seventh "Environment for Europe" Ministerial Conference and the "Rio+20" outcome document, the system of measures to strengthen technological potential of the national economy is being currently executed [5].

Today, certain steps have already been made to "green" the existing economy. For example, we introduce modern energy-efficient technologies, we use such renewable energy sources as solar, wind, geothermal sources, biogas, we apply environmentally safe technologies for agricultural production; we promote “green” housing development and improve waste management systems, etc. There are also a technological system of waste collection, sorting and disposal, as well as a system of oil waste collection and processing [6].

However, the Republic of Belarus has much to improve. We can come to this conclusion considering foreign experience and practices, according to which, starting from 2008, every two years, researchers calculate the index of environmental efficiency of countries. In 2014, Belarus ranked 32nd, in 2016 and 2018 the Republic ranked 35th and 44th correspondently of the 180 countries covered [7]. The leaders are as usual countries of Western Europe: Sweden, Finland, Denmark, France, and Malta.

References:

1. Об утверждении Национального плана действий по развитию «зеленой» экономики в Республике Беларусь до 2020 года [Электронный ресурс] : Постановление Совета Министров Респ. Беларусь от 21 декабря 2016 г. № 1061 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

2. The United Nations Environment Programme (UNEP) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.unep.org>. – Дата доступу : 15.03.2018 г.
3. Казаков Д. А. Зарубежный опыт формирования «зеленой экономики» / Д. А. Казаков // Закономерности развития региональных агропродовольственных систем : мат. Всероссийской школы молодых ученых. – Саратов, 2016. – № 1. – С. 93–95.
4. О проекте Национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года [Електронний ресурс] : Постановление Совета Министров Респ. Беларусь от 11 декабря 2013 г. № 1066 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
5. The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.unece.org>. – Дата доступу : 15.03.2018 г.
6. Садовская Е. Беларусь взяла курс на «озеленение» экономики / Е. Садовская // Зялёны партал Таварыства «Зялёная сетка». – Режим доступу: <http://greenbelarus.info/articles/>. – Дата доступу : 16.03.2018 г.
7. Environmental Performance Index (EPI) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://epi.envirocenter.yale.edu>. – Дата доступу : 16.03.2018 г.

Ситниченко М. О.

Студентка 3 курсу юридичного факультету Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна

Науковий керівник: Алябов Ю. В., старший викладач кафедри галузевого права, Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна

Проблеми розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері земельних праввідносин

Стрімкий розвиток ринкових відносин зумовлює зростання інтересу до землі, яка є основним засобом виробництва у сільському господарстві, з точки зору правового регулювання. Земельні ресурси часто використовуються нерационально, чим завдається істотна шкода як суспільним, так і приватним інтересам. Відповідно до ст. 14 Конституції України, «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Реалізація цієї норми вимагає державної політики, що спрямована на утвердження нового земельного ладу, однак аналіз сучасного стану боротьби з земельними правопорушеннями свідчить про низьку ефективність правової регламентації у сфері земельних праввідносин.

Юридична відповідальність є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, суть якого полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів з метою впорядкування суспільних відносин, надання їм системності і стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, утілення принципів соціальності, справедливості тощо [2, с.65]. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства – важлива складова правового забезпечення раціонального використання та охорони земель. Вона здійснюється у межах праввідносин між суб'єктом, який порушив приписи земельно- правової норми, з

одного боку, і державою в особі її органів – з другого, та спрямована на стимулювання додержання земельно-правових норм, відновлення порушених земельних прав, а також запобіганню вчиненню земельних правопорушень [3, с.127].

Залежно від суспільної небезпечності правопорушень розрізняють види юридичної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин. Так, згідно зі ст. 211 Земельного Кодексу України [4], громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Особливої уваги потребує розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності.

Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом юридичної відповідальності за земельні правопорушення і має каральний характер. Вона настає за здійснення злочину, яким визнається винне суспільно небезпечне діяння, заборонене КК України, під погрозою покарання. Для кримінальної відповідальності за порушення земельного законодавства притаманні наступні ознаки: обмеженість підстав виникнення, винятково особистий характер її застосування, особливий порядок притягнення особи до цього виду відповідальності.

Адміністративна відповідальність за земельні правопорушення є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності. Вона також має каральний характер. Порушення щодо використання земель, псування земельних ділянок при проведенні будівельних та інших робіт, самовільна зміна режиму використання землі, неприйняття належних заходів для охорони земель заподіюють шкоду земельним ресурсам і слугують підставою для застосування заходів адміністративного впливу. У кінцевому результаті, ці та інші адміністративні правопорушення в галузі земельних відносин посягають на об'єкти права власності Українського народу.

Проблема розмежування відповідальності за земельні правопорушення виявляється на практиці в разі, коли за одне правопорушення передбачено різні види відповідальності. Так, наприклад, за псування й забруднення сільськогосподарських та інших земель передбачена як адміністративна (ст. 52 КУаАП), так і кримінальна (ст.239 ККУ) відповідальність. Доповнивши дефініцію «псування земель» словами «використання, що призвело до непридатності подальшого використання цієї землі», можна стверджувати про кримінальну відповідальність, тобто в даному випадку суспільна небезпечність є критерієм розмежування відповідальності.

Для того щоб не виникало таких колізій необхідно:

- встановити адміністративну відповідальність за наступні правопорушення: «Ухилення від державної реєстрації прав на земельну ділянку»; «Порушення строків розгляду заяв щодо відведення земельних ділянок, набуття і реалізації прав на землю»; «Незаконна зміна рельєфу земельної ділянки (намивання, насипання тощо)»; «Порушення встановленого режиму використання земельних ділянок, на яких розміщені об'єкти культурної спадщини»;

- пропонується доповнити КК України такими новими складами земельних злочинів як 1) завідомо незаконна передача земель державної та комунальної власності, перекручення даних державного земельного кадастру або умисне заниження розмірів платежів за землю, якщо вони вчинені з корисливою метою або іншою особистою зацікавленістю посадовою особою з використанням свого службового становища та 2) порушення правового режиму земель

лісогосподарського, рекреаційного, оздоровчого, лікувального, історико-культурного призначення та інших земель, що призводить до неможливості їх використання за цільовим призначенням;

- зменшити бланкетність диспозицій існуючих складів земельних правопорушень, за які передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність, визначаючи їх об'єктивну сторону в диспозиції статті.

Отже, дійсно проблеми розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності є актуальними на даний час, яке має перш за все практичне значення. Цю проблему можна вирішити за допомогою: 1) удосконалення законодавства щодо відповідальності за земельні правопорушення; 2) правильного визначення суспільної небезпечності наслідків правопорушень; 3) правильної оцінки кожного елементу складу земельного правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. / [Електронний ресурс]. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Волинка К.І. Теорія держави і права: [навчальний посібник] / К.І. Волинка . – К: МАУП, 2003. – 240 с.
3. Земельне право України: [підручник] / [М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.] – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

Попеску А. Д.

Студентка 4 курсу відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу, м. Тараща, Україна

Науковий керівник: Голобородько Н. В., викладач відділення «Право» Таращанського державного технічного та економіко-правового коледжу

Удосконалення способів попередження злочинності у місцях позбавлення волі

Актуальність теми полягає в тому, що криміногенна обстановка в нашій державі ускладнюється, зростає кількість корисливих та насильницьких злочинів, в тому числі і в місцях позбавлення волі. Тому проблема попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі стає дедалі актуальною. Метою дослідження є знайдення причин та засобів запобігання вчиненню злочинів в місцях позбавлення волі, а також їх аналіз.

Наукова новизна роботи полягає у пропозиціях щодо проведення профілактичних заходів з метою боротьби із злочинністю. Методи дослідження: при написанні роботи використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються у правовій науці (формально-логічний, аналізу, системно-структурний). Серед українських вчених, які досліджували проблему попередження злочинності в місцях позбавлення волі можна виділити: В. Мульченка, О. І. Плужника, В. М. Хавронюка, а також праці російського вченого М. Ф. Владимирського-Буданова. Попередження злочинності є не просто комплексом різноманітних заходів, а його можна визначити як частину соціального регулювання, що пов'язана зі впливом на злочинність з метою її контролю і попередження. Це складне поняття, яке відображає теорію і практику

специфічної діяльності, що ставить за мету недопущення вчинення злочинів або припинення злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку. В вітчизняній кримінології закріпилось таке розуміння системи попередження злочинності: «Попередження злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності у державі, спрямованої на удосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ й процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях розвитку злочинної поведінки. [6, 72-74] Попередження злочинності в місцях позбавлення волі є невід’ємною частиною кримінальної політики, яку здійснює держава. При здійсненні даної державної політики основне місце займають органи та установи, які виконують кримінальне покарання у виді позбавлення волі. Попередження злочинності в місцях позбавлення волі буде дієвим та ефективним лише тоді, коли основна увага буде зосереджена на попереджувальних заходах, на роботі з випередження злочинної поведінки та індивідуальній профілактиці.

Специфіка попереджувальної і профілактичної діяльності установ виконання покарань полягає у тому, що ця діяльність спрямована на обмежене коло злочинів, характерних для місць позбавлення волі і здійснюється з урахуванням особливостей мікросередовища засуджених, режиму відбування покарання, побутових умов тощо. [4, 7] Можна стверджувати, що попередження злочинності серед засуджених в місцях позбавлення волі треба розглядати на трьох взаємопов’язаних рівнях:

загально-соціальне попередження злочинності (соціальна профілактика) (контрольно-профілактичний вплив на злочинність в цілому в державі);

спеціально-кримінологічне попередження злочинів (попередження всіх форм і проявів злочинної поведінки в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і тюрмах);

індивідуальна кримінологічна профілактика (для місць позбавлення волі - формування у засуджених позитивних настанов по відношенню до відбування покарання, стимуляція процесів ресоціалізації засуджених у групах позитивної спрямованості, індивідуальна психологічно-корегуюча робота, попередження вчинення злочинів окремими засудженими або їх групами, перешкодження розповсюдженню серед засуджених кримінальних традицій і звичаїв та ін.) [6, 80].

Загально-соціальне попередження злочинності в місцях позбавлення волі – це комплекс перспективних соціально-економічних, організаційно-управлінських, ідеологічних, культурно-виховних та інших заходів, спрямованих на вирішення гострих соціальних проблем і суперечностей в країні, які уже в деформованому вигляді проявляються в місцях позбавлення волі. Як показав досвід світової історії, зменшення суспільних суперечностей внаслідок проведення гнучкої та розумної соціальної політики істотно знижує рівень і тяжкість насильницьких, і корисливо-насильницьких злочинних проявів, у тому числі, і в місцях позбавлення волі, веде до певного витискування криміногенних явищ з установ виконання покарань. В умовах суспільної кризи, занепаду духовності і ідеологічних цінностей і настанов, неабиякого значення набуває профілактика на тих стадіях, коли особа тільки починає формуватись в антисуспільних несприятливих сімейних умовах або в несприятливих умовах найближчого соціального середовища [3, 74]. Для попередження злочинності необхідно застосовувати такі фактори як праця, освіта, дозвілля засуджених, які повинні бути спрямовані на позитивну перспективу реабілітації особи, щоб

засудженні відчували себе повноцінними членами суспільства. Спеціально-кримінологічне попередження злочинності в місцях позбавлення волі характеризується напрямками й заходами, які є досить різноманітні і носять як загальний, так і конкретний, цілеспрямований характер та спираються на багатий вітчизняний і світовий досвід. Спеціально-кримінологічне попередження злочинності в місцях позбавлення волі повинно включати: протидію кримінальній субкультури; проведення профілактичної і попереджувальної роботи; зменшення можливостей в ув'язнених для вчинення злочинів; надання психологічної допомоги; надання допомоги потерпілим від злочинів.

У статтях 123-126 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачаються основні форми участі громадськості у виправленні засуджених і попередженні злочинності в місцях позбавлення волі.[2] Такими є: спостережні комісії, служби у справах неповнолітніх, шефство трудових колективів та громадських організацій над виправними установами. Зазначені форми в цілому виправдали себе, хоча багато в чому їм не вистачає наполегливості, знання дійсного буття засуджених, взаємовідносин з адміністрацією виправних установ відповідальності і принциповості у роботі.

Що ж стосується індивідуального попередження злочинів, то його успіх залежить від того, наскільки характер, обсяг і інтенсивність індивідуального попереджувального впливу відповідає не тільки особливостям особи, а й особливостям найближчого оточення тих, хто є об'єктом такого впливу [5, 202]. Завдання індивідуального попередження злочинів в установах виконання покарань полягає у: виявленні кола осіб, які найбільш схильні до вчинення злочину; виявленні та усуненні практичних можливостей для вчинення злочину; плануванні і широкому впровадженні індивідуально-профілактичних заходів; ізоляції осіб, схильних до вчинення злочину на стадії виявлення умислу;

Необхідно також зауважити, що адміністрації установ виконання покарань надзвичайно складно попереджувати злочини в місцях позбавлення волі через існуючу серед засуджених кругову поруку і підкорення їх злочинським законам. Без протидії кримінальній субкультури неможлива ані зміна засуджених, ані ефективна попереджувальна діяльність в місцях позбавлення волі [7, 34-37]. Певне значення в попередженні злочинності в місцях позбавлення волі має релігія. Багато хто з засуджених — віруючі люди. Церква відокремлена від держави, а не від суспільства. Церква, релігія, з їх основними постулатами не насильства, милосердя, співчуття, терпіння здатні сформувати такі відносини, які зможуть допомогти в подоланні духовної кризи, вирішенні міжособистісних і групових конфліктів, життєвих проблем, і взагалі поступово підточувати кримінальну субкультуру. Крім того, деякі релігійні організації ведуть благодійну роботу серед засуджених, надають їм матеріальну допомогу тощо [6, 107].

Отже, при написанні даної наукової роботи я дійшла висновку, що впровадження нових та відновлення застарілих форм виховної роботи серед засуджених буде сприяти підвищенню рівня попереджувальної роботи та протидію на вчинення злочинів в місцях позбавлення волі. Основними заходами для попередження злочинності в місцях позбавлення волі є: перевиховання особи чи групи осіб; підвищення відповідальності за правопорушення чи за порушення режиму; цілеспрямований вплив на осіб, у яких виникла рішучість вчинити злочин; вплив на осіб, поведінка яких в установах виконання покарань створює підвищену загрозу вчиненню відносно них злочинного посягання, а також на осіб,

життя і погляди яких сприяють створенню криміногенного середовища і ситуацій насильства;

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р.
3. Антонян Ю.М., Самовичев Е.Г. Неблагоприятные условия формирования личности в детстве и вопросы предупреждения преступлений / Психологический механизм насильственного преступного поведения. - М., 1983.
4. Голина В.В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений. – К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989
5. Криминология: Учебник для юридических вузов / Под общ. ред. А.И. Долговой - М.: Изд. группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997.
6. Лукашевич С.Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: Монографія. – Харків: Вид. Вапнярчук Н.М., 2006.
7. Самсонов А.П. Психология преступных группы. - Пермь: Русь, 1991.
8. Теоретические основы предупреждения преступности/ Отв. ред. В.К. Звирбуль, В.В. Клочков, Г.М. Миньковский. - М.: Юрид. лит., 1977.
9. Шакун В.І. Закономірності організації соціальної інфраструктури і злочинність: Навч.-практ. посібник. - К.: Українська акад. внутр. справ, 1996.
10. Державна пеніціарна служба України // Режим доступу/ Електронний ресурс: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/667392>

Шендель П. А.

Студентка 3 курсу факультета управління Академії управління при Президенті Республіки Беларусь, г. Минск, Республіка Беларусь

Научный руководитель: Савчук Т. А., кандидат юридических наук, доцент кафедры конституционного и административного права Академии управления при Президенте Республики Беларусь

К вопросу о понятии и проблемах осуществления экстрадиции

В связи с интенсивно развивающимися процессами глобализации и интеграции современные реалии требуют от государств более глубокого и рационального понимания сущности международной правовой помощи по уголовным делам, в частности экстрадиции. Под экстрадицией традиционно понимают вид международной правовой помощи по уголовным делам, в процессе которого обвиняемый (осужденный) в одном государстве передается на основании просьбы этому государству другим для осуществления уголовного преследования (исполнения приговора) [1, с. 77], а также закрепление положений данного вида, как на внутригосударственном, так и на международном уровне. Особое значение институт экстрадиции приобретает в связи с развитием международного терроризма и иных общественно опасных деяний, которые в силу объективных причин уже не могут рассматриваться как «личное» дело какого-либо одного государства.

По сведениям пресс-службы Министерства внутренних дел Республики Беларусь, в 2017 г. в Беларуси была проведена 13-я по счету (16 декабря 2017 г.) процедура экстрадиции [2], а по данным Генеральной прокуратуры Республики Беларусь в 2014 г. в иностранные государства направлено с ходатайством о

передаче уголовного преследования 38 уголовных дел, в 2015 г. – 23 уголовных дела, в 2016 г. – 32 уголовных дела.

Говоря о необходимости нормативного закрепления института экстрадиции в национальных правовых системах, следует выделить причины в принятии международных соглашений по данному вопросу. Во-первых, это обусловлено тем, что мировое сообщество столкнулось с высокими темпами роста и распространения некоторых видов международных и транснациональных преступлений. Во-вторых, такая необходимость возникла в связи с объективной невозможностью государств самостоятельно решить проблему борьбы с названными видами преступлений. В-третьих, под угрозой оказалась безопасность не только отдельных людей, но и всего мирового сообщества, так как преступные группировки, в частности террористические формирования, используют все более опасные средства и способы совершения преступлений. В-четвертых, существует необходимость координации действий правоохранительных и иных уполномоченных органов в борьбе с преступлениями. Сказанное приводит к выводу о том, что соответствующие уполномоченные органы государств мира не могут эффективно сотрудничать без надлежащей правовой базы, которой и должны были стать указанные международные соглашения [3, с. 234–235].

В современной международной практике государства оказывают друг другу правовую помощь и на основании принципа взаимности. Правовой основой для такого сотрудничества является национальное законодательство [4, с. 7], а также ряд международно-договорных соглашений. В частности, во Франции, Финляндии, Австралии, Италии, Испании, Бельгии, Нидерландах, Люксембурге и целом ряде других государств имеются национальные законы о выдаче. В 2008 г. был принят аналогичный Закон в Республике Беларусь «О международной правовой помощи по уголовным делам», которые закрепляет основы экстрадиции [5], затем в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь были введены соответствующие положения.

Как утверждает А.С. Гришин: «Перед отечественной юридической наукой стоит задача более полного раскрытия потенциала выдачи, особенно в рамках постсоветского пространства, где необходимо развивать идею общего пространства борьбы с преступностью, по аналогии с общеевропейским» [6, с. 7]. В частности, речь идет о создании правовой основы упрощенного порядка выдачи лиц, совершивших преступления. Однако нормы международного права не будут работать, если на уровне отдельных государств не будет проработан и законодательно закреплён механизм экстрадиции в конституционном, уголовном и уголовно-процессуальном праве.

Еще одной проблемой становится то, что экстрадиция служит как механизм политической борьбы между странами, находящимися в недружественных отношениях, что позволяет многим преступникам, заранее обладая такими сведениями, скрываться в этих странах, тем самым избегая наказания за совершенное преступление. На наш взгляд, страна, покрывающая такого преступника, фактически является его соучастницей, однако на законодательном уровне такого закрепления нет, что поощряет использование института экстрадиции как одной из форм политической вражды между государствами. Отсутствие единого закреплённого международного акта о выдаче преступников, к сожалению, не только порождает, но и поощряет действия такого

рода, что говорит о необходимости создания и принятия конвенции, регулирующей данный вопрос.

Легальное же понятие экстрадиции, относительно белорусского законодательства, отсутствует, что порождает неоднозначность понимания данного термина и споры между правоведами. Например, комментарий к ст. 7 Уголовного кодекса Республики Беларусь («Выдача лица, совершившего преступление») гласит: «выдача преступника (экстрадиция) состоит в передаче лица, совершившего преступление, государством, на территории которого оно находится, запрашивающему государству» [7]. Такое определение имеет недостатки и не в полной мере характеризует сущность экстрадиции.

Таким образом, отсутствие легального определение понятия экстрадиции в свою очередь влечет проблему разносторонности трактовок данного понятия. Для предупреждения возникновения коллизий в международном и национальном уголовном праве необходимо разработать и закрепить единое понятие экстрадиции для всех государств. Кроме того, существует необходимость выработки единого и обязательного для всех стран механизма обеспечения выдачи лица другому государству. Ведь недостаточная законодательная регламентация экстрадиции порождает ряд противоречий и коллизий между государствами, в связи с чем, снижается эффективность реализации данного института на практике.

Список использованных источников:

1. Самарин В. И. Международная помощь по уголовным делам: уголовно-процессуальный аспект / А. А. Данилевич, В. И. Самарин. – Минск: БГУ, 2009. – 127 с.

2. В Минск из Болгарии экстрадировали хакера, укравшего у белорусского банка более \$650 тыс. [Электронный ресурс] // Interfax.by Информационное агентство. – Режим доступа: <https://www.interfax.by/news/belarus/1235036>. – Дата доступа: 19.01.2018.

3. Щербакова А. В. Некоторые проблемные вопросы института выдачи лиц, совершивших преступление (экстрадиции) и пути решения / А. В. Щербакова // Инновационные технологии в науке и образовании : сб. ст. VI Междунар. науч.-практ. конф., Пенза, 5 нояб. 2017 г. – С. 233–236.

4. Панферова Л. А. О проекте Закона Республики Беларусь «О международной правовой помощи по уголовным делам» / Л. А. Панферова // Правовое государство. Международная правовая помощь по уголовным делам : материалы междунар. семинаров, Минск, 12 июня 2002 г. ; редкол.: В. А. Фадеев (гл. ред.). – Минск, 2002. – С. 6–13.

5. О международной правовой помощи по уголовным делам [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 18 мая 2004 г. № 284-З : в ред. от 04.01.2008 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

6. Гришин А.С. Организационно-правовой механизм выдачи лиц для уголовного преследования в российском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук / А. С. Гришин. – Н.Новгород, 2010. – 250 л.

7. Шилин Д. В. Постатейный комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь. Общая часть. Раздел I. Уголовный закон. Глава 2. Действие уголовного закона в пространстве и во времени (статьи 5–9) [Электронный

ресурс] : [по состоянию на 23.04.2015 г.] // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

Бенчук О. М.

Студентка 3 курса факультета управления Академии управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Научный руководитель: Савчук Т. А., кандидат юридических наук, доцент Академии управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Видеоконференцсвязь в уголовном процессе: проблемы правовой регламентации и пути их решения

На современном этапе развития общества информационные технологии значительно упрощают деятельность человека в различных сферах жизни, при этом экономя его время и ресурсы. Так, например, мы можем получать информацию в режиме онлайн из любой точки мира не зависимо от расстояния. Данная практика позволила максимально ускорить процесс расследования и рассмотрения уголовных дел. В уголовном процессе многих государств используется видеоконференцсвязь (далее – ВКС).

ВКС представляет собой телекоммуникационную технологию интерактивного взаимодействия трех и более удаленных абонентов, при которой между ними возможен обмен аудио- и видеoinформацией в реальном времени, с учетом передачи управляющих данных [1]. ВКС является одним из самых защищенных способов передачи информации через прямую трансляцию, так как в комплекс устройств входит центральное устройство, которое обеспечивает аудио- и видеокодировку. В уголовном процессе чаще используется способ передачи «точка-точка».

Кроме очевидной быстроты процесса к преимуществам использования ВКС в рамках уголовного процесса можно отнести следующие. Во-первых, ВКС позволяет реально обеспечить безопасность участников уголовного процесса при ведении следственных и иных процессуальных действий. Во-вторых, проведение названных действий посредством ВКС минимизирует риски совершения новых преступлений и иных нежелательных действий со стороны участников процесса (например, побега, нападения на сотрудников, осуществляющих конвоирование и этапирование к месту проведения следственного действия). В-третьих, использование ВКС способно значительно сократить сроки, затрачиваемые на расследование и рассмотрение уголовных дел, а также расходы, связанные с трансфертом из одного пункта в другой.

Разумеется, стоит уточнить, что положительное влияние на уголовное производство при использовании ВКС становится возможным лишь при наличии технической возможности осуществления данной системы. Для внедрения ВКС необходимо учитывать ряд технических правил и, конечно, использовать оборудование только сертифицированного производителя.

В связи с этим необходимо согласиться с мнением Ю. В. Харайченко [2] в том, что система ВКС представляет собой технически сложный комплекс, защищающий достоверность передаваемой по сетям информации и тем самым

гарантирующий соблюдение конституционных и процессуальных прав участников уголовного процесса, а поэтому подменять его иными возможностями передачи видео- и аудиоинформации по открытым сетям Глобальной сети Интернет является недопустимым.

Если говорить о правовой основе применения ВКС на постсоветском пространстве, то Российская Федерация в 2012 г. одной из первых закрепила в своем законодательстве нормы, регулирующие процесс использования ВКС в рамках уголовного процесса. В 2014 г. подверглось изменению законодательство Республики Казахстан, позволившее проводить процессуальные действия посредством ВКС.

Республика Беларусь ввела разрешительные нормы относительно использования ВКС в уголовном процессе только в 2016 г. Так, согласно Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь в ходе досудебного производства допрос, очная ставка и предъявление для опознания могут проводиться посредством ВКС (ст. 224-1), в судебном производстве – только допрос и опознание (ст. 343-1), а суд апелляционной инстанции может исследовать доказательства посредством ВКС (ст. 385). Таким образом, белорусский законодатель ограничил использование ВКС в уголовном процессе, очертив перечень следственных и процессуальных действий, для которых могут использоваться возможности ВКС. В то же время законодательство других государств не содержит таких ограничений. Например, в Уголовно-процессуальном кодексе Российской Федерации условием использования ВКС является «необходимость в рамках процесса», то есть правоприменитель по своему усмотрению имеет возможность применять данные технологии по мере необходимости, возникающей в ходе расследования и судебного разбирательства.

Как показывает практика, представители правоохранительных органов и судов сталкиваются с целым рядом вопросов, которые не разъяснены законодателем. Так, в уголовно-процессуальном законодательстве не указаны действия органов, ведущих уголовный процесс, при невозможности продолжения использования ВКС в ходе расследования и разбирательства уголовного дела в виду возникновения технических неполадок. Кроме того, законодательно не регламентирован вопрос, связанный с определением местонахождения таких участников процесса, как специалист, защитник, свидетель, при проведении следственных и процессуальных действий посредством ВКС [3]. Не имеет нормативного решения вопрос о праве участников процесса на ознакомление с полученной в ходе процессуального (следственного) действия записью. Главное – Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь устанавливает двойные стандарты: проведение следственных и иных процессуальных действий посредством ВКС фиксируется с помощью технических средств и в традиционной (письменной) форме в виде протокола.

Вышеизложенное свидетельствует о явных преимуществах применения ВКС в рамках уголовного процесса – доступности и оперативности проведения действий (решений) процессуального характера, экономичности уголовного процесса и достижение его целей и задач. Несомненно, что внедрение новых информационно-коммуникационных технологий, включая ВКС, должно учитывать баланс интересов органов уголовной юстиции и конституционных прав и свобод личности, обеспечивать прозрачность правосудия, повышать эффективность следственной и судебной работы. Использование названных

технологій позволит вивести уголовный процесс на качественно новый уровень и приблизит его к новой современной модели уголовного правосудия – информационной, а учет законодателем обозначенных выше проблем будет способствовать урегулированию процедуры использования ВКС в правоприменительной практике.

Список использованных источников:

1. Википедия — свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org>. – Дата доступа: 20.03.2018.

2. Харайченко Ю. В. К вопросу о внедрении информационно-коммуникационных технологий в уголовное судопроизводство [Электронный ресурс] / Ю. В. Харайченко // Электронная библиотека БГУ. – 2017. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/186421/1/32-36.pdf>. – Дата доступа: 20.03.2018.

3. Мартынов А. Н. Перспективы использования видеоконференцсвязи при производстве следственных действий на досудебных стадиях уголовного судопроизводства [Электронный ресурс] / А. Н. Мартынов // КиберЛенинка. – 2016. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/perspektivy-ispolzovaniya-videokonferents-svyazi-pri-proizvodstve-sledstvennyh-deystviy-na-dosudebnyh-stadiyah-ugolovno>. – Дата доступа: 20.03.2018.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 16 июля 1999 г., № 295-3: принят Палатой представителей 24 июня 1999 г.: одобрен Советом Республики 30 июня 1999 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 18.07.2017 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

Федотова Т. І.

Студентка 3 курсу юридичного факультету Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна

Науковий керівник: Алябов Ю. В., старший викладач кафедри галузевого права Херсонського державного університету м. Херсон, Україна

Особливості кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки

У статті 14 Конституції України проголошено, що «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Реалізація цього конституційного положення вимагає здійснення чіткої та обґрунтованої державної політики, спрямованої на утвердження нового земельного ладу, притаманного демократичній, правовій державі, гарантування кожному здійснення й захисту прав на землю, утвердження законності в земельних відносинах. Однак сьогодні земля стала головним об'єктом конфліктів і непорозумінь, що спричиняє зловживання у цій сфері. Це загальнонаціональна проблема і тому її захист є одним із головних завдань правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування. Вивчення сучасного стану земельних правопорушень в Україні свідчить про масовість земельних деліктів та постійний ріст їхньої кількості, що дозволяє дійти висновку про низьку ефективність притягнення до юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства. Питання кримінальної відповідальності за порушення

земельного законодавства є важливою частиною правовідносин у сфері земельного права.

Дослідження окремих питань щодо правової охорони земель в Україні знайшли своє відображення у ряді робіт таких вчених як Коржанський М.Й., Матишевський П.С., Мельник М.І., Оверковська Т.К., Сохнич А.Я., Хавронюк М.І., Цвіркун Н.Ю., Шульга А.М. та інші.

Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності за земельні правопорушення і має репресивний, каральний характер [2, с. 285-287]. Кримінальна відповідальність за порушення земельно-правових нормативів передбачена Розділом VIII «Злочини проти довкілля» Кримінального кодексу України [3].

Земельне законодавство, зокрема ст. 211 ЗК України, передбачає відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок [4]. Зазначені протиправні дії полягають у порушенні належних власнику земельної ділянки права на розпорядження цією ділянкою, яке реалізовується безпосередньо ним. Чинним законодавством України передбачено цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність за такі правопорушення.

Статтею 53-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки, що полягає у накладенні штрафу на громадян від десяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 170 до 850 гривень), і на посадових осіб – від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 340 до 1 700 гривень) [5].

Зауважимо, що за самовільне зайняття земельної ділянки та завданню значної шкоди її законному володільцю або власнику встановлено кримінальну відповідальність статтею 197-1 Кримінального кодексу України. Санкція частини першої цієї статті передбачає відповідальність у вигляді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців. Самовільне зайняття земельної ділянки, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або групою осіб, або щодо земельних ділянок особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, зонах санітарної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель, карається обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років або позбавленням волі на строк до двох років. Окремо слід відзначити, що частиною третьою та четвертою статті 197-1 КК України передбачено відповідальність за самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, за що визначено покарання у вигляді штрафу, арешту, обмеженням та позбавлення волі. Слід зауважити, що КК України визначає шкоду значною, якщо вона у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [6].

З огляду на викладене, під самовільним зайняттям земельної ділянки слід розуміти лише фактичне заволодіння та (або) користування чужою земельною ділянкою, вчинене в особистих інтересах або інтересах інших осіб суб'єктом, якому ця ділянка у визначеному законом порядку не надавалась у користування або не передавалась у власність. Не можна кваліфікувати як самовільне зайняття земельної ділянки, якщо особа користується нею на підставі укладеного договору оренди земельної ділянки, навіть якщо цей договір не був посвідчений нотаріально або належним чином не зареєстрований, як цього вимагає Порядок

державної реєстрації договорів оренди землі (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1998 р. № 2073). Не можна притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які користуються земельною ділянкою без державного акта на неї, а також, якщо ця ділянка попередньо (до 1990 р.) була надана за рішенням не уповноваженого органу, а, наприклад, керівництва сільськогосподарського підприємства.

Зайняття земельної ділянки як злочин полягає у різних діях, таких як огороження ділянки, виставлення охорони, яка перешкоджає власнику земельної ділянки чи землекористувачеві здійснювати свої права на землю, вирощування сільськогосподарських культур, видобування корисних копалин, розміщення товарів, техніки і будівельних матеріалів. Якщо користування самовільно зайнятою земельною ділянкою набуває вигляду самовільного будівництва на ній будівлі чи споруди, дії винного треба кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 і ч. 3 ст. 197-1 КК (або ч. 2 і ч. 4 ст. 197-1 КК), оскільки у такій ситуації має місце реальна сукупність злочинів, що утворюється вчиненими у різний час діями, передбаченими різними частинами однієї статті Особливої частини КК.

Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво зумовлена, передусім, суспільною небезпекою таких дій. Характер такої небезпеки проявляється в особливій цінності об'єкта кримінально-правової охорони – земельній ділянці, яка є об'єктом права власності (права користування). Ступінь суспільної небезпеки полягає в самовільності дій, що спричиняє порушення права власності на земельну ділянку, заподіює істотну шкоду власникам та законним володільцям земельних ділянок, призводить до нецільового використання земель, дестабілізації суспільних відносин в сфері управління земельними ресурсами і суспільних відносин у сфері будівництва будівель та споруд. Поширеність самовільного зайняття земельних ділянок, попри неоднозначність підходів до визначення його реальних масштабів, вказує на доцільність кримінально-правової заборони таких дій, а також на необхідність подальшого пошуку ефективних засобів боротьби з самовільним зайняттям земельних ділянок, які відігравали б також профілактичну роль. Необхідність здійснення ефективної протидії масовим випадкам самовільного зайняття земельних ділянок, потреба в охороні права власності на землю, забезпечення неухильного дотримання встановленого чинним законодавством порядку будівництва будівель та споруд свідчить про те, що кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво є доцільною і цілком відповідає кримінальній політиці нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Текст] : станом на 7 берез. 2018 р. : офіц. текст. - Київ : Правова єдність : Алерта, 2016. - 78 с.
2. Земельне право : підручник / М. В. Шульга, Н. О. Багай, В. І. Гордєєв та ін. ; за ред. М. В. Шульги. – Харків : Право, 2014. – 520 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. : станом на 07.03.2018 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. : станом на 07.03.2018 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. : станом на 07.03.2018 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. : станом на 07.03.2018 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Савченко Т. О.

Студентка 4 курсу ПЮІ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна
Науковий керівник: Гринько Л. П., НЮУ ім. Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Пред'явлення допитуваному речових і письмових доказів як прийом актуалізації ідеальних слідів в пам'яті при проведенні допиту

Останнім часом в криміналістичній науці все більшої актуальності набуває дослідження ідеальних слідів (далі - ІС) та використання особливостей механізму їх формування на досудовому слідстві при провадженні окремих слідчих дій - допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання тощо. У цьому плані важливим напрямом криміналістичної тактики у виявленні й одержанні повної, об'єктивної інформації (дослідженні ІС) є розробка та впровадження тактичних прийомів, спрямованих на актуалізацію ІС.

Окремі питання досліджуваної проблеми висвітлювались у наукових працях відомих учених - криміналістів та процесуалістів: Т. В. Авер'янової, О. Я. Баєва, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. І. Вінберга, Т. С. Волчецької, Ф. В. Глазиріна, Ю. М. Грошевого, А. В. Дулова, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін. Разом з тим, на сьогодні в криміналістиці відсутні достатні розробки стосовно застосування тактичних прийомів актуалізації ІС. Саме ці обставини обумовлюють актуальність та вибір теми дослідження.

Зростаючий науковий інтерес до проблем, пов'язаних з ІС, підтверджується все новими тактичними прийомами їх актуалізації, що пропонуються окремими вченими-криміналістами з усього світу. Одним з таких прийомів є пред'явлення доказів при допиті, яке, на думку деяких вчених - криміналістів, можна визначити як тактичний прийом по реалізації доказової інформації, що є в розпорядженні слідчого, шляхом як безпосереднього її пред'явлення (демонстрації), так і опосередкованими способами ознайомлення з нею допитуваного з метою зміни помилкової позиції, а також одержання від допитуваного показань про пред'явлені йому докази і пов'язані з ними обставини розслідуваної кримінальної справи. Слід сказати, що ефективність даного прийому підтверджується проведенням анкетуванням та інтерв'юванням слідчих МВС України, прокуратури та СБУ дозволило встановити, що 67% опитаних використовує пред'явлення різних видів доказів, як в конфліктних, так і в безконфліктних ситуаціях [1. С. 127].

При дослідженні питання щодо пред'явлення допитуваному доказів, важливим фактом вбачається те, що чинний кримінально-процесуальний закон не містить відповідної регламентації щодо пред'явлення доказів, а враховуючи зміст статті 65 діючого КПК України, яка говорить про рівнозначність всіх джерел

доказів, можна сказати, що пред'являтися можуть будь-які види джерел доказів, якщо тільки їх пред'явлення не призведе до порушення інших норм КПК України. Зокрема, наприклад, пред'явлення доказів з метою подолання добросовісної помилки допитуваних (свідків, потерпілих) обумовлене закономірністю протікання психічних процесів людської пам'яті. Очевидно, що в даному випадку слідчий, використовуючи механізм згадування, не повинен спиратися виключно на розумові асоціації, але і на безпосередні зорові відчуття, використовуючи чинник наочності. Під час демонстрації того чи іншого предмета чи документу допитуваний візуально контактує з ним, згадує обставини, пов'язані з цим об'єктом. Разом з тим, окремі науковці-криміналісти зазначають, що джерела, які опосередковано закріплюють докази (наприклад, висновки експертів) є недостатньо демонстративними, тобто знижується дія фактора наочності. Таким чином, практика застосування даного прийому актуалізації ІС деяким чином відрізняється від моделі правового регулювання цього питання, яка існує в чинному законодавстві.

Крім того, ще одним дискусійним питанням є те, що чинний кримінально-процесуальний закон не вимагає від слідчого перелічення всіх використаних при провадженні допиту доказів у протоколі відповідної слідчої дії. Ряд науковців-криміналістів наполягають на правильності цієї позиції, оскільки, на їх думку, в подальшому документальне закріплення використання доказів обмежить можливості слідчого і державного обвинувача в оперуванні ними, тобто воно може негативно вплинути на хід розслідування кримінальної справи. Однак, враховуючи норми чинного КПК України, які стосуються різних сторін захисту прав підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, недопустимим є відсутність будь-якого згадування про пред'явлені докази. Таким чином, найбільш правильним рішенням вбачається просте зазначення переліку пред'явлених доказів, без будь-якої деталізації обставин розслідуваного діяння, які пов'язані з тим чи іншим доказом, а слідчому, з метою уникнення сугестивного впливу пред'явлених доказів на допитуваного і його показання, слід обмежитися пропозицією допитуваному в загальній формі дати пояснення з приводу представленого доказу.

Ще одним актуальним питанням у цьому сенсі є необхідність розрізнення пред'явлення допитуваному доказів від демонстрування йому іншої матеріалізованої інформації, а саме макетів, малюнків, планів, схем, фотознімків тощо, а також від принципово іншої за своїм змістом, характером та процесуальним призначенням слідчої дії - пред'явлення для впізнання предметів, передбаченого ст. 175 КПК України. Окрім цього, можна також виокремити такий прийом актуалізації ідеальних слідів, як пред'явлення допитуваному «стимулюючої» інформації різного характеру, яка не пов'язана з конкретними обставинами справи, а стосується їх опосередковано, тобто необхідна для допомоги допитуваному у пригадуванні окремих обставин, які цікавлять слідчого і мають значення для встановлення істини по справі. Цей прийом слід також відрізнити від досліджуваного пред'явлення речових, письмових та інших доказів допитуваному для актуалізації ідеальних слідів в його пам'яті. Разом з тим, найбільш ефективним та процесуально значущим залишається пред'явлення первинних доказів по справі, що володіють ознаками наочності, об'єктивності.

Список використаних джерел:

1. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): монографія/ Д. В. Затенацький; за ред. В. Ю. Шепітька. - Х.: Право, 2010.

Д'яконова А. Д.

Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Перепелиця С. І., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Концепції можливого визнання певної інформації недопустимою для доказування (недопустимості доказів)

Відповідно до ч. 2 ст. 86 Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) України, «недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення». Так виходячи з аналізу ч. 1 ст. 86 КПК України недопустимим закон вважає доказ, який отриманий із порушенням встановленого законом порядку. В теорії та правозастосовчій практиці проблема визначення допустимості доказів вирішується далеко неоднозначно. Складність та багатогранність допустимості доказів у її процесуальному та прикладному прояві породили численну кількість підходів, доктрин, концепцій.

Однією з таких концепцій є концепція «асиметрії правил допустимості доказів». Зміст її полягає в різних правових наслідках порушень, допущених при одержанні доказів, для сторони обвинувачення і сторони захисту[1]. Дана концепція є досить спірною серед наукового середовища. Так деякі вчені, що виступають проти введення «асиметрії» в законодавство, підкреслюють, що ця концепція ставить сторони захисту та обвинувачення у нерівне становище[2]. Противники застосування «асиметрії» при вирішенні питання допустимості доказів обґрунтовують свою позицію, зокрема, неможливістю встановлення різного режиму представлення та використання доказів у кримінальній справі ні стороною обвинувачення, ні захистом [3]. Наприклад, А. М. Стуліков вважає, що не повинні виникати підстави для «подвійного стандарту» зі збирання, представлення та оцінки обвинувальних та виправдувальних доказів. На думку прихильників цієї концепції, докази, які свідчать на користь обвинуваченого (наприклад, той, хто впізнає, не впізнав обвинуваченого), залишаються допустимими, незважаючи на жодні процесуальні порушення, оскільки в протилежному випадку порушується право обвинуваченого на захист.[4].

Ще одна науково-теоретична концепція можливого визнання певних фактичних даних недопустимими для доказування, яка виділяється в науковій літературі, - це концепція «срібне блюдеце». Ця концепція існує в судовій практиці США. Сутність її полягає в тому, що дані, які були здобуті з порушенням закону особою, яка не є стороною кримінального провадження, можуть бути прийняті судом від суб'єкта доказування (сторони обвинувачення або сторони захисту) й використані в процесі як докази [5]. Основною тезою цієї концепції є те, що

формування доказової основи включає в себе такі елементи, як відшукування (виявлення), сприйняття (отримання) та процесуальне оформлення (фіксація) доказової інформації. Відшукування (виявлення), на відміну від наступних двох елементів, може здійснюватися як процесуальними, так і непроцесуальними способами. Отже, дійсно певна доказова інформація, яка одержана тією чи іншою особою, повинна визнаватися допустимою передусім за умови дотримання регламентованого законом порядку[5]. Також цікавою є думка В. Іщенко, щодо можливості використання виправдувальних доказів, отриманих хоча й з порушенням процесуальної форми, якщо вони спричинили настання менш істотної шкоди, ніж могло б заподіяти невикористання цих доказів в процесі доказування (засудження невинного). Так, якщо підозрювана особа внаслідок прослуховування за власною ініціативою та власними засобами телефонних розмов надасть слідчому плівку, що міститиме дані, які підтверджують її невинуватість, то отримана інформація після відповідної перевірки повинна визнаватися виправдувальним доказом, а дії підозрюваного не становитимуть склад злочину, передбаченого ст.163 Кримінального кодексу України. При цьому обов'язковою умовою допустимості отриманих відомостей в такому випадку є наступний юридичний склад: відсутність реальної можливості звернення з клопотанням до слідчого про контроль і запис переговорів або попередня заява підозрюваним клопотання слідчому про проведення слідчої дії - зняття інформації з каналів зв'язку та відмова слідчого в задоволенні при реальній можливості проведення такої слідчої дії [7].

Щодо цього питання є також рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року (справа № 1-31/2011) (це рішення, як вважається багатьма правознавцями, було прийняте у зв'язку зі справою Гонгадзе з метою неможливості використання в ній як доказів «плівки Мельниченка»). Так, зокрема, на думку, судді Конституційного Суду В.І. Шишкіна, «особи, які не є носіями владних повноважень, а також особи, які хоча і є носіями владних повноважень, але до їхньої компетенції не належить здійснення оперативно-розшукової діяльності, можуть учиняти дії щодо збору інформації (право за ст. 34 Конституції України). Здобуті в результаті таких дій фактичні дані можуть бути сприйняті органами слідства і судом як допустимий доказ, особливо якщо додатково підтверджуються свідченнями під протокол безпосереднього отримувача такої інформації»[6]

Ще одна із науково-теоретичних концепцій недопустимості доказів, положення якої вже знайшли своє законодавче закріплення в чинному КПК України, в англо-саксонській системі права отримала назву «плодів отруєного дерева». Відповідно до неї доказ визначається недопустимим, якщо його отримано на підставі іншого доказу, добутого з порушенням закону. Так, якщо на підставі незаконно добутих доказів отримані інші докази, то вони виключаються з розгляду справи, тому що є похідними від незаконно отриманих доказів. Найчастіше за цим правилом визнаються недопустимими докази, отримані на підставі проведеного з порушенням закону вилучення різних предметів, що є речовими доказами. Наприклад, предмети вилучалися в ході обшуків, оглядів чи виїмок з порушенням закону, то виключаються зі справи не тільки відповідні протоколи обшуків, виїмок та оглядів, а й вилучені в такий спосіб предмети, а також висновки експертів по дослідженню цих предметів.

Особливої уваги заслуговують концепція «чаю і чорнил» та концепція «розбитого дзеркала». Вони сформувалися під час розвитку концепції « плодів отруйного дерева» як своєрідні відгалуження. Концепції «чаю та чорнил» та «розбитого дзеркала» є взаємовключними. Ложка чорнила псує стакан чаю, («чай і чорнило» – аналог плодів отруйного дерева), а якщо дзеркало розбилося, можна подивитися, що видно в кожній його частинці («розбите дзеркало») [10]. Відповідно до першої теорії будь-яке порушення вимог допустимості доказів тягне неможливість їхнього використання у кримінальному провадженні. Друга теорія оцінює докази з погляду не єдиного масиву інформації, що міститься у передбаченому законом джерелі, а за її самостійними блоками, кожен з яких пов'язаний єдиним змістом та підтверджує або спростовує одну чи декілька обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Тобто використання правил диференціації доказів є правомірним лише у випадках, коли порушення вимог допустимості стосується не всього доказу, а лише окремого блоку[11]. Науковці розкриваючи зміст вказаних концепцій приводять приклад, зазначають, що громадяни звільнені від обов'язку давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом(ч. 1 ст. 63 Конституції України), але не від обов'язку давати такі показання та пояснення щодо інших осіб. Отже, в показаннях свідка, який не знає про відповідну конституційну норму, можуть поєднуватися, по-перше, дані стосовно близьких родичів, які можуть стати відомими внаслідок необізнаності особи про свої права, а по-друге, інші відомості, які вона зобов'язана представити правоохоронним органам у будь-якому разі. Послідовники першого підходу повинні визнати допустимим доказом показання в цілому, а другого– тільки ті відомості і в тій частині, які стосуються себе, членів сім'ї чи близьких родичів[12].

Підсумовуючи вище зазначене варто зробити висновок, що безумовно, дані концепції заслуговують на увагу. Вони дають змогу відстежити кожен етап одержання доказів, виявити істотні порушення закону, спроби певної фальсифікації доказової інформації та надають можливість для всебічного дослідження доказів. Тому концепції допустимості доказів представляються необхідним чинником підвищення ефективності кримінального процесу, виконанню завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Стоянов М. М. Концепції допустимості доказів: проблеми теорії, нормативної регламентації та правозастосовчої практики / М. М. Стоянов // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3 (4) УДК: 343.140.02
2. Балакшин В. С. «Асиметрія» правил оцінки допустимости доказательств // Законность. – 2007. – № 3. – С. 2-5
3. Миронов, В.Ю. Достоірність доказів та їх значення при постановленні вироку[Текст]: Монографія / В.Ю. Миронов. - О: Видавничий центр ОДАУ, 2006.
4. Стецовский Ю.І. Конституційний принцип забезпечення обвинуваченому права на захист / Ю.І. Стецовский, А.М. Ларін. - М.: Юрид. літ., 1988.
5. Вапнярчук В.В. Щодо концепцій недопустимості доказів [Текст]: Науковий жур- нал: Право і суспільство. – 2016 -№ 5
6. Громадяни мають право збирати докази у кримінальній справі – суддя Конституційного Суду: Роз'яснення судді Шишкіна // Інтернет-видання

«Дорожній контроль» (24.07.2015) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://roadcontrol.org.ua/node/2747>

7. Іщенко В. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування // Право України. – 2003. – № 7. – С. 90-93.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України редакція від 07.01.2018

9. Кримінальний кодекс України редакція від 07.03.2018[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

10. Д.В. Філін Диференціація доказової інформації /Д. Філін// законність. - 2002,№2- с. 45–46

11. Костенко Р. Докази в кримінальному процесі/Р.Костенко //Кримінально –процесуальне право. – 2003.-№3-с.3

12. Гузела М. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні / М. Гузела // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2015. - Вип. 61. - С. 423-434

Александрова Є. Ю.

Студентка 3 курсу Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Полтава К.О., кандидат юридичних наук Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Полтава, Україна

Загальна характеристика медичного ризику як обставини, що виключає злочинність діяння

Розвиток медицини неможливий без ризикованих діянь дослідників у цій галузі, а тому необхідно чітко визначити критерії їх правомірної та протиправної поведінки. Розробкою даної проблеми займалися такі вчені у сфері кримінального права як: М.В. Анчукова, В.О. Глушков, П.С. Дагель, М.І. Ковальов, А.В. Серова, О.І. Ющик та інші. Але серед науковців немає єдиної точки зору у даному питанні.

На думку А.В. Серової медичний ризик – це різновид виправданого ризику, під яким розуміється правомірне вчинення діяння (дії або бездіяльності) медичним працівником для врятування життя та збереження здоров'я пацієнта, якщо позитивного результату неможливо досягнути традиційними перевіреними засобами [6, с. 16].

В.О. Глушков розглядає медичний ризик як правомірне створення небезпеки для порятунку людини [3, с. 124]. Це поняття медичного ризику не повинно суперечити загальному визначенню діяння, пов'язаному з ризиком у Кримінальному кодексі України (далі – КК України). У ст. 42 КК України виокремлюються такі загальноприйняті умови правомірності виправданого ризику:

діяння спрямоване на досягнення суспільно корисної мети;

суспільно корисна мета не може бути досягнута діями, не пов'язаними з ризиком;

особа, яка допустила ризик, має вжити достатніх заходів для запобігання шкоди;

ризик не має бути завідомо поєднаний із загрозою життя інших людей, екологічної катастрофи чи іншої надзвичайної події [1, с. 29].

Важливою умовою правомірності виправданого ризику законодавець вважає вчинення діяння (дії чи бездіяльності) лише для досягнення суспільно корисної мети. Під такою метою вчені розуміють успішний результат із найменшими витратами часу і засобів або корисний результат з урахуванням важливості суспільних відносин (життя, здоров'я), яким загрожує небезпека заподіяння шкоди.

На думку О.О. Ільхова суспільно корисною метою у медичній діяльності є повне або часткове вилікування, чи радикальне покращення стану здоров'я пацієнта, а також інтереси медичної науки. Тобто, фактично науковці виділяють дві мети медичного ризику: надання медичної допомоги конкретному пацієнту або науково-експериментальне завдання (проведення експериментів) [4, с. 129].

У кримінально-правовій літературі виникає питання про те, чи можна вважати медичний ризик виправданим, якщо медичний працівник ризикує заради досягнення особистої користі. На думку деяких вчених (М.Г. Каднікова, О.І. Ющик) така діяльність не є обґрунтованою, бо він не працює на користь суспільства, держави чи окремих груп осіб. Медичний працівник, який ризикує для досягнення особистої користі та відвертає настання суспільно небезпечних наслідків пацієнту та досягає позитивного результату, діє правомірно. Але у випадку, якщо мета, яку переслідує медичний працівник, протиправна за своєю суттю або відображає авантюристичний характер, то кримінальна відповідальність за заподіяння тяжких наслідків пацієнту настає на загальних підставах.

Ще одна умова правомірності виправданого ризику полягає у тому, що поставлена суспільно корисна мета не може бути досягнута у певній обстановці без вчинення ризикованого діяння. «Там, де немає вибору, – вказує А.П. Альгін, – не виникає ризикована ситуація, і відповідно, не буде ризику» [2, с. 30]. На думку А.Я. Билиці вчинення ризикованого діяння допускається як виняток в умовах необхідної потреби, коли можлива шкода від застосування методів діагностики, профілактики або лікування є меншою, ніж та, що очікується в разі відмови від втручання, а усунення небезпеки для здоров'я пацієнтами іншими методами неможливе (А.Я. Билиця).

На думку В.О. Глушкова найважливішим критерієм правомірності вибору ризикованого діяння є отримання згоди та поінформованість пацієнта, а у випадку перебування пацієнта у безпорадному стані – це наявність згоди законних представників пацієнта [3, с. 93].

У деяких випадках досягнення суспільно корисної мети в ситуації ризику пов'язане з прямим порушенням законодавства у сфері надання медичної допомоги, але такі діяння мають визнаватися правомірними. Як зазначав В.А. Ойгензіхт, при правомірному ризику медичний працівник немовби нехтує передбаченням настання тяжких наслідків пацієнту, бо це є єдиним виходом із ситуації [5, с. 50]. Але, коли ризиковані діяння медичного працівника можуть завідомо спричинити шкоду життю або здоров'ю пацієнта, а досягнення суспільно корисної мети можна досягнути без ризику, медичний працівник зобов'язаний обрати безпечний варіант поведінки.

Отже, можна зробити висновок про те, що медичний ризик – це вчинене діяння (дія або бездіяльність) медичного працівника, яке пов'язане із заподіянням тяжких наслідків пацієнту для досягнення позитивних результатів надання

медичної допомоги, якщо вона у певній обстановці не могла бути досягнута не ризикованою дією (бездіяльністю), традиційними, перевіреними засобами і вжиті всі запобіжні заходи обережності, достатні розрахувати на запобігання настання суспільно небезпечних наслідків. Для запобігання настання суспільно небезпечним наслідкам медичний працівник повинен вжити всіх заходів обережності, передбачених законодавством у сфері надання медичної допомоги, медичній науці та практиці, які повинні бути достатніми (з погляду суб'єкта) та дозволяти обґрунтовано, а не самовпевнено розрахувати на їх відвернення. Також в кожному конкретному випадку враховується обсяг та умови надання медичної допомоги, особливості патології, характер і тяжкість захворювання, вік пацієнта.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВРУ), 2001, № 25-26, 300 с.
2. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / Альгин А.П. – М.: Мысль, 1989. – 263 с.
3. Глушков В.А. Кримінальна відповідальність медичних працівників за порушення професійних обов'язків / В.А. Глушков. – Київ: Вища школа, 1983. – 199 с.
4. Ильухов А.А. Обоснованный риск как обстоятельство, исключающее преступность деяния / А.А. Ильухов. – М.: Юрид. институт МВД, 2001. – 175 с.
5. Ойгензихт В.А. Врачебная ошибка и врачебный риск / Ойгензихт В.А. – Душанбе: Таджикский государственный университет, 1976. – 85 с.
6. Серова А.В. Професійний ризик медичних працівників як вид обґрунтованого ризику / Серова А.В. – Єкатеринбург, 1999. – 22 с.

Калиушко Є. Д.

Студент 2 курсу Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Проблеми проведення експертизи на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні

Останніми днями українське суспільство сколихнуло звістки з сесійної зали Верховної Ради України, які вітчизняні ЗМІ вже охрестили «похоронним армагедоном». Вказані баталії спричинило набрання чинності з 15.03.2018 поправками до Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) передбаченими Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1].

Відповідно до ст.242 КПК України [2] (в редакції Закону станом на 07.01.2018), експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи. За новелами ж кримінально-процесуального

кодексу України будь-яку експертизу, в тому числі судово-медичну, з 15.03.2018 призначатиме слідчий суддя.

Відповідно до ст.242 КПК України в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017) (в редакції Закону станом на 07.01.2018) Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. {Частина перша статті 242 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017} Слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо: {Абзац перший частини другої статті 242 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

З вказаного приводу Апеляційний суд Івано-Франківської області 14.03.2018 надав роз'яснення[3], в яких зазначив, що дійсно, за новим КПК України будь-яку експертизу, в тому числі судово-медичну, з 15.03.2018 призначатиме слідчий суддя, але тільки в межах кримінального провадження. Тобто, у випадках насильницької смерті і лише після реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення. Адже тільки експерт видає лікарське свідоцтво про смерть, якщо вона настала внаслідок травми, отруєння, ураження струмом, дії інших зовнішніх факторів, раптової смерті дітей віком до 1 року та якщо особа померлого не встановлена. Якщо ж людина померла природною смертю, дія нововведень кримінально-процесуального законодавства на процедуру видачі дозволу на її поховання не розповсюджується. Правила поховання в Україні не змінились, змінився тільки суб'єкт, який призначає експертизу: не слідчий, а слідчий суддя. У випадках, коли слідчому доведеться звертатись до слідчого судді з клопотанням про призначення експертизи, воно розглядатиметься слідчим суддею негайно і без жодних зволікань. Висновок експерта виготовляється на основі Акту судово-медичного дослідження та результатів аналізів у місячний термін з моменту призначення експертизи, але тіло віддається на поховання після завершення розтину. Проведення експертизи на правила поховання також не впливає.

Крім цього існує спільний Наказ від 28.11.2012 № 1095/955/119 Мінохорони здоров'я, МВС та Генпрокуратури [4]– «Порядок взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини», яким встановлено, що в разі, коли при огляді тіла померлого лікарем/фельдшером і у присутності посадової особи поліції не виявлено ознак насильницької смерті, а людина мала поважний вік та померла вдома чи в лікарні, то довідка про смерть і дозвіл на поховання родичам видається без проведення судово-медичної експертизи.

Таке роз'яснення представників Феміди в поєднанні з чинним Наказом від 28.11.2012 дійсно проливає світло на ключові зміни вказаної проблематики, проте ці зміни все ж мають низку прогалин та суперечностей, адже вказані поправки стосуються не лише дослідження трупа, але і порядку проведення будь-якої експертизи. Вказані зміни можуть спричинити колапс в судах першої інстанції беручи до уваги актуальну і на сьогоднішній день проблему перенавантаженості слідчих суддів.

Тому, на нашу думку, з метою уникнення даних суперечностей, було б доцільним заповнити кадрові прогалини в судах першої інстанції.

Також, для унеможливлення виникнення подібних колапсних ситуацій і в роботі експертів, доречним було б створення Єдиної бази експертів, з якої можна було б слідчому судді встановити навантаженість кожного з підпорядкованих експертів. Створення такої Єдиної бази сприяло б ефективній роботі експертів в колаборації з судовою системою та забезпечило б рівномірний розподіл навантаженості серед експертів відповідної територіальної юрисдикції.

Наразі проблема є актуальною, оскільки відсутність єдиного розуміння працівниками Феміди та співробітниками Національної Поліції України ускладнить введення в дію вказаних правок, а також збільшить навантаження на судову систему.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 07.01.2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>. – Назва з екрана;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 07.01.2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана;

3. Роз'яснення Апеляційного суду Івано-Франківської області щодо так званої «поправки Лозового» від 14.03.2018р. 14:26 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ifa.court.gov.ua/sud0990/pres-centr/news/447085/> – Назва з екрана;

4. Наказ від 28.11.2012 № 1095/955/119 «Про порядок взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини», // Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 07.01.2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2106-12> Назва з екрана.

Каранда С. Г.

Студент 7-КА-2А курсу Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Азаров Ю. І., кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, професор.

Типові помилки слідчих, прокурорів при зверненні до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів

Відповідно до ч. 1 ст. 159 Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК) тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку) [1].

Тимчасовий доступ до речей і документів, з огляду на статистичні показники, є найбільш поширеним заходом забезпечення кримінального

провадження серед інших, визначених в розділі II КПК. Їх обсяг становить більше чверті від усіх клопотань, з якими звертається слідчий або прокурор до слідчого судді.

Не зважаючи на такий значний обсяг роботи, який покладається на слідчого суддю, дуже часто ці клопотання не відповідають вимогам, встановленим законодавцем, що призводить до відмови у задоволенні клопотання, поверненні його слідчому, прокурору, або задоволенню частково.

Наразі зупинимось на основних помилках, які зустрічаються в клопотаннях слідчий за погодженням з прокурором та прокурорів при зверненні до слідчого судді в порядку ст.ст.159-166 КПК.

Клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів має відповідати вимогам ст. 160 КПК України, та загальним правилам застосування заходів забезпечення, передбачених в ст.132 КПК. Проте, значний обсяг даної категорії клопотань не задовольняється слідчим суддею в повному обсязі.

При зверненні з клопотанням до слідчого судді, в переліку осіб, яким доручається виконання ухвали, слідчий, прокурор не конкретизує перелік цих осіб, не зазначаючи їх прізвище, ім'я та по-батькові (далі - ППП), або уповноважуючи на виконання даної ухвали оперативні підрозділи. Проте, якщо зупинити увагу на законності залучення співробітників оперативних підрозділів в порядку п.5 ч.2 ст.36, п.3 ч.2 ст.40 КПК та ст.41 КПК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [3] до виконання ухвали слідчого судді, слід зауважити, що дані положення дозволяють слідчому, прокурору дати доручення оперативному підрозділу лише на проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, а тимчасовий доступ до речей і документів, згідно глави II КПК до числа вказаних дій не відноситься, оскільки він чітко визначений в кодексі як захід забезпечення кримінального провадження.

Наступною типовою помилкою є звернення слідчого за погодженням прокурора до слідчого судді з порушенням ч.2 ст.132 КПК, звертаючись з клопотанням не за місцем знаходження органу досудового розслідування, як передбачено статтею, а за місцем знаходження прокурора, який погоджував дане клопотання, що, звісно є помилкою, оскільки прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а не здійснює досудове розслідування.

Так само, слідчий може звернутися до слідчого судді з таким клопотанням, не погоджуючи його з прокурором, що суперечить ч.1 ст.160 КПК, відповідно до якої, таке клопотання подаються слідчим виключно за погодженням з прокурором.

Звертаючись до слідчого судді з відповідним клопотанням слідчий, прокурор в обґрунтування долучають до відповідних клопотань ксерокопії процесуальних та інших документів, які є не завіреними, в тому числі витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР), який також може не містити підпису особи-реєстратора. В деяких випадках документи завірени невідомими особами без зазначення ПІБ шляхом напису «Копія вірна», без скріплення печаткою, або особистим підписом особи, що звертається з таким клопотанням, або взагалі не засвідчені, що позбавляє слідчого суддю можливості пересвідчитися в належності цих документів, в той час, як інформація, що в них

міститься, має суттєве значення під час розгляду клопотання цієї категорії та може істотно вплинути на рішення слідчого судді. Непоодинокими є випадки, коли ксерокопії виготовлені неякісно, що унеможлиблює відтворення змісту документів.

Мають місце помилки, коли в клопотанні слідчий просить надати доступ до речей і документів за період, який перевищує дату винесення ухвали слідчого судді, прописуючи що період виготовлення речей і документів, які підлягають виїмці «по дату звернення ухвали до виконання», що також є порушенням, оскільки ця дата перевищує дату постановлення ухвали слідчим суддею.

Також, слідчий, прокурор, долучає до матеріалів відповідних клопотань рапорти оперативних співробітників в обґрунтування підстав вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи, і отримання саме цих речей і документів може мати суттєве значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні. На нашу думку, такі дії також є хибними, оскільки особа, яка надала такі відомості, не попереджена про кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку, і у разі її недостовірності, що значно обмежить права власника або володільця, не буде нести відповідальність.

Звертаючись з клопотанням, в прохальній частині зазначається необхідність вилучення оригіналів таких речей і документів, аргументуючи це проведенням експертизи, проте не докладаючи доказів призначення такої експертизи, і як наслідок не обґрунтовуючи таку необхідність, як це передбачено п.7 ч.2 ст.160 КПК.

Ще однією помилкою є звернення з одним клопотанням до слідчого судді про надання тимчасово доступу до речей і документів, які перебувають у володінні різних осіб, що призводить до множинності таких осіб, які повинні виконати дану ухвалу, та йде в розріз з положенням п.4 ч.1 ст.164 КПК.

Також, можна виділити звернення слідчого з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів в порушення вимог ст.23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], якою передбачено, що з клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів у адвоката до слідчого судді має звертатися виключно Генеральний прокурор, його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя.

Якщо звернути увагу на судову практику, можна дійти висновку, що не дивлячись на вже багаторічну практику застосування інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному процесі, проблема його застосування існує до сих пір. В першу чергу це стосується недобросовісного підходу слідчих, прокурорів до оформлення таких клопотань, що в свою чергу призводить до їх відмови, повернення, і з іншого боку – перенавантаженість слідчих суддів значним обсягом судових проваджень, які не підлягають задоволенню з формальних підстав невідповідності їх змісту законодавчим приписам, визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 07.01.2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана;

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 №5076-VI // Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 05.01.2017, [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>. – Назва з екрана;

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України: редакція станом на 12.04.2017, [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. – Назва з екрана.

Анциферова Э. Ю.

Студентка 4 курса факультета управления АУППРБ, государственное управление и право, г. Минск, Республика Беларусь

Научный руководитель: Пунько Т. Н., кандидат юридических наук, доцент.

Подходы к пониманию принципа разумности

Важнейшим инструментом теоретического анализа отрасли права, ее предмета, метода, отраслевого механизма правового регулирования и правовой системы в целом является понятие принципа права. Правовые принципы понимаются в современной научной литературе как основополагающие идеи, начала, тем или иным образом выраженные в праве. Однако существует множество подходов к понятию принципа права, а именно принципа разумности.

Современные исследования отечественной цивилистики характеризуются все большим вниманием к основополагающим понятиям, составляющим базовые теоретические и методологические категории отраслевых дисциплин. Одним из таких понятий, традиционно связанных с частным правом, является понятие разумности. Разумность в гражданском праве рассматривается в субъективном и объективном смыслах, в зависимости ее от места в механизме реализации права. Разумность в субъективном смысле выступает в качестве внутреннего механизма реализации права. По мнению П.И. Кучуры, разумность – познавательная способность, предполагающая нормальную деятельность его сознания, направленная на установление, упорядочение, систематизацию и выявление смыслового содержания, внутренних и внешних связей вещей и явлений. Разумность оказывает непосредственное влияние на дееспособность лица, так как, если субъект не имеет такой способности, он не сможет осмысленно совершать какие-либо действия [1, с. 27]. В своей работе Ю. Н. Беспалый выдвигает предположение об осмотрительности как составляющей разумности, также считает это и условием, и правилом осуществления гражданско-правовых отношений

[2, с. 3]. Авторы тем самым указывают на необходимость оценки принципа разумности при совершении неправомерного поведения субъектов, так как в случае должной осмотрительности субъекта правоотношений не наступает последствий. Л. В. Волосатова имеет схожее мнение, понимая разумность в объективном смысле в качестве «внешнего мерила, служащего масштабом оценки действий субъектов». Так, по мнению Л. В. Волосатовой, главной задачей субъекта является сбалансировано соотносить свои действия с целями гражданско-правовых моделей поведения, правами, свободами и законными

интересами других лиц, а также общества и государства [3, с. 29]. Следовательно, категория разумности выступает в качестве как принципа права, так и основой для оценки правомерности действий субъекта.

Кроме того, А. В. Татарников видит сущность принципа разумности в выборе субъектами гражданских правоотношений оптимального варианта достижения целей, определяемого на основе сбалансированного учета интересов граждан, общества и государства [4, с. 27]. Так, Ю. В. Виниченко, исследуя правомерность, отмечает, что «разумность» характеризуется правомерностью [5, с. 4]. Таким образом, действовать в соответствии с данным принципом – значит действовать правомерно. При этом разумным может быть признано только такое поведение субъекта, которое не просто расценивается им самим как разумное, как соответствующее его личной цели, но объективно является разумным, т.е. направлено на достижение целей, допустимых правом.

К примеру Р. Давид упоминает о том, что англо-американское право использует понятие «разумный человек» (reasonable man) предельно широко и определяет его как «обычный гражданин», которого иногда называют «человеком из автобуса» [6, с. 240]. Тем самым указывая на то, что познавательной способностью обладает среднестатистический человек. Исследуя понятие разумности, В. И. Емельянов сначала утверждает о разумности как объективной категории: «разумность характеризует объективную сторону поведения субъекта права». Однако впоследствии пишет, что «разумность характеризует интеллектуальные и нравственные качества лица опосредованно, через сравнение его поведения с возможным поведением среднего человека» [7, с. 116].

Следовательно, принцип разумности – это оценочное понятие, используемое законом, при котором разумность или неразумность поведения субъекта гражданских прав может быть установлена только судом с учетом фактических обстоятельств, в которых находился субъект. Разумным является соответствие правомерного поведения нормам права и закону.

Таким образом, в юридической научной литературе существует множество различных подходов к пониманию такого принципа гражданского права как принцип разумности. Принцип разумности понимают как познавательную способность, направленная на выявление смыслового содержания вещей для оценки действий субъектов (П. И. Кучура, Ю. Н. Беспалый, Л. В. Волосатова и др.), сравнение поведения субъекта с возможным поведением среднего человека (Р. Давид, В. И. Емельянов и др.), выбор субъектами гражданских правоотношений оптимального варианта достижения целей, выбор правомерного поведения (Ю. В. Виниченко, А. В. Татарников и др.).

Список использованных источников:

1. Кучура, П. И. Проблемы реализации принципов добросовестности и разумности участников гражданских правоотношений : сб. науч. тр. / П. И. Кучура. – Минск, 2013. – С. 338–339
2. Беспалый, Ю. Н. Эволюция справедливости в Статуте ВКЛ 1588 г. / Ю. Н. Беспалый // Статут Вялікага Княства Літоўскага ў гісторыі культуры Беларусі : матэрыялы IX Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў, Мінск, 18–19 крас. 2013 г. – Минск, 2013. – С. 113–118.
3. Волосатова, Л. В. Принцип разумности в реализации субъективных гражданских прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Волосатова ; МосУ МВД РФ. – М., 2005. – 195 с.

4. Татарников, А. В. Принципы разумности и добросовестности в гражданском праве России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Татарников ; Моск. ун-т МВД. – М., 2010. – 32 с.

5. Винниченко, Ю. В. Разумность в гражданском праве Российской Федерации : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Винниченко ; Байкальский гос. ун-т. – Иркутск, 2003. – 169 с.

6. Давид, Р. Основные правовые системы современности : моногр. / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В. А. Туманова. – М. : Международ. отношения, 1998. – 248 с.

7. Емельянов, В. И. Разумность, добросовестность, злоупотребление гражданскими правами : моногр. / В. И. Емельянов. – М. : Лекс-Книга, 2015. – 131 с.

Скідан Н. В.

Студентка 3 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національно юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Панова А. В., кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Застосування доктрини «плодів отруєного дерева» у судовій практиці України та рішеннях Європейського суду з прав людини

Положення доктрини «плодів отруєного дерева», яка виникла у прецедентному праві США, із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) в 2012 році отримали своє закріплення і в національному законодавстві. Так, відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК недопустимим є доказ, здобутий завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [1]. Як свідчить практика національних судів та численні рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) судові рішення нерідко містять положення, що складають зміст доктрини «плодів отруєного дерева», яку іноді у науці називають також правилом «отруєного дерева» або «ефект доміно».

Дана концепція виникла у прецедентному праві США на початку ХХ століття, зокрема з двох справ: «Weeks v. US» (1914) та «SilverthorneLumberCo.v.US» (1926). Відповідно до рішення «Weeks v. US» (1914), якщо частина майна вилучається незаконно, тоді і все майно, в тому числі і те, яке потім використовується як доказ, – також вилучено незаконно і не може бути допустимим доказом. Рішення по справі «Silverthorne LumberCo. v. US» (1926) прийнято вважати тим, що започаткувало існування доктрини «плодів отруєного дерева». У якому сторона захисту послалась на вищезазначене рішення по справі «Weeks v. US», після чого Верховний Суд США встановив, що доказ, отриманий у результаті незаконних обшуків, не може бути використаний в суді [2, с. 43, 45]. Сьогодні ж вона існує та застосовується здебільшого повною мірою у ряді країн світу, що зумовлює як наукову, так і практичну потребу її розгляду для подальшого впровадження у правозастосовній діяльності держав.

У науці існує два шляхи визначення доктрини, що розглядається. Відповідно до широкого розуміння будь-яке винне порушення поліцейськими конституційних прав громадян, що навіть має не безпосередній, а лише опосередкований зв'язок із самим процесом виявлення, вилучення і фіксації доказів, тягне втрату останніми юридичної сили. Тобто, це означає безумовну недопустимість доказів при будь-якому порушенні встановленого порядку збирання доказів незалежно від характеру і ступеня. У вузькому сенсі доктрина «плодів отруєного дерева» зводиться до заборони використання даних, отриманих на підставі або з використанням доказів, визнаних недопустимими. Тобто, в другому значенні доктрина пов'язується з проблемою використання доказів, хоча і законних за формою, але збиткових за змістом [3].

Незважаючи на те, що ЄСПЛ принципово визначив, що його завданням є забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї, а питання прийнятності доказів та їх доказова сила визначаються національним законодавством (п. 94 рішення у справі «Яллох проти Німеччини», п. 45-46 рішення у справі «Шенк проти Швейцарії, п. 54 у справі «Шабельник проти України» та інші), все ж таки застосовує і розглядавану доктрину. Наприклад, у п. 108 рішення по справі «Яллох проти Німеччини» ЄСПЛ визнав, що використання в якості доказу наркотиків, здобутих шляхом примусового застосування блювотного засобу, робить весь процес повністю несправедливим [4]. У низці інших рішень, зокрема, «Хан проти Сполученого Королівства», «Яременко проти України» та інші, ЄСПЛ вказує на порушення Конвенції, виходячи з того, що, якщо джерело доказів («дерево») є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою («плоди»), будуть такими ж [5].

Варто зазначити, що ЄСПЛ у низці справ розглядав допустимість доказів, отриманих з іншого недопустимого доказу. Так, у справі «Гефген проти Німеччини» (п. 168-169) суду серед інших ставилося питання допустимості використання доказів, що були отримані внаслідок зізнання, зробленого заявником під час слідства із тиском на нього з боку офіцерів поліції [6, с. 84]. Це свідчить про те, що ЄСПЛ не «сліпо» приймає рішення, застосовуючи тільки розглядавану концепцію щодо визначення допустимості доказів, а дійсно дотримується принципів, встановлених ним же, для забезпечення всебічного і справедливого судового розгляду у кожному окремому випадку.

Хоча й інколи національні суди побоюються застосовувати положення, визнані практикою ЄСПЛ, серед яких і доктрина «плодів отруєного дерева», проте все частіше, виходячи з аналізу судових рішень за останні роки, вони мають місце й у вітчизняній практиці. Наприклад, Дніпропетровський районний суд Дніпропетровської області у вироку від 29.06.2017 р. (справа № 175/452/16-к) врахувавши те, що після проведення обшуків за місцем проживання обвинувачених слідчий не звертався до слідчого судді із клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна, вказані докази ним було визнано недопустимими, а також недопустимими були визнані й похідні від них докази, а саме постановою про залучення речових доказів, протоколи пред'явлення речей для впізнання. У свою чергу, Володимирецький районний суд Рівненської області у вироку від 16.06.2017 р. (справа № 556/1398/16-к) визнав недопустимими доказами два висновки експерта, оскільки вони винесені за результатами дослідження зразків крові, отриманих в незаконний спосіб та є похідними від них. Також Апеляційний суд Черкаської області у вироку від 27.03.2017 р. (справа № 707/1294/16-к)

прийшов до висновку, що визнає недопустимим доказом висновки балістичних експертиз, оскільки на дослідження експертиз були направлені предмети, що вилучені під час обшуку відповідно до протоколу, дані якого визнані судом недопустимими доказами.

Проте в Україні не лише судді застосовують доктрину «плодів отруєного дерева», тепер і захисники все частіше під час захисту свого клієнта звертають увагу на порушення під час кримінального провадження, які виникли саме з цих підстав. Аналіз показує, що у більшості випадків, коли суди розглядають клопотання про визнання доказів недопустимими через їх походження від інших недопустимих доказів, їх рішення у більшій мірі виважені та обґрунтовані. Але бувають випадки, коли суддя, керуючись законом, не задовольняє такі клопотання. Наприклад, Олександрівський районний суд Донецької області у вирoku від 10.07.2017 р. (справа № 240/22/17) розглядав прохання захисника визнати протокол обшуку недопустимим доказом, так як, на його думку, ухвала слідчого судді є недопустимим доказом, оскільки була винесена на підставі недопустимих доказів. Суд, оцінивши доводи захисника, дійшов до переконання, що при розгляді кримінального провадження, суд не має права оцінювати будь-яке інше судове рішення, яке набуло законної сили. Тим паче оцінювати докази, яким вже була надана оцінка слідчим суддею при розгляді клопотання про проведення обшуку. Відповідно до вимог ст. 309 КПК України, ухвала слідчого судді про надання дозволу на обшук не підлягає оскарженню, але заперечення проти неї можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Захисник же був присутнім у підготовчому судовому засіданні, вважав за можливе призначення судового розгляду та не заявляв заперечень проти ухвали слідчого судді. Суд також вважав за необхідне зазначити, що ухвала слідчого судді є процесуальним документом, що дає дозвіл на виконання слідчої дії, ухвала не містить у собі обставин, які відповідно до вимог ст. 91 КПК України підлягають доказуванню, не є доказом по справі та до неї не може бути застосована доктрина «плодів отруєного дерева», що отримала своє відображення в ст. 87 КПК України.

Попри те, що на практиці доктрина про «плоди отруєного дерева» застосовується, як правило, без винятків, учені не вважають її абсолютною. У науці підтримують думку про те, що у кожному конкретному випадку суд, оцінюючи допустимість того чи іншого доказу, повинен враховувати істотність допущених порушень кримінального процесуального закону та важливість кожного доказу для встановлення обставин кримінального провадження. Тому кожний доказ повинен оцінюватися автономно, оскільки його безумовне виключення може призвести до негативних наслідків, що виражатимуться в ухваленні незаконного, необґрунтованого та несправедливого судового рішення [2, с. 50-51]. Вважаємо доцільним погодитися з такою точкою зору, адже навіть в іноземній практиці та практиці ЄСПЛ існують винятки з правила «отруєного дерева». Таким чином, існування такої доктрини не тільки в теорії, а й на практиці в цілому є позитивним досвідом для України, проте для забезпечення справедливого судового розгляду застосування автономного підходу оцінки доказів є більш ефективним та дієвим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному

3. провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 / А. В. Панова. –Х., Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 226 с.
4. Стоянов М. М. Концепції допустимості доказів: проблеми теорії, нормативної регламентації та правозастовчої практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/8117%D1>
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Яллох проти Німеччини». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/4458>
6. "Бюлетень Європейського Суду з прав людини" N 2/2007
7. Сергєєва Д. Б. Допустимість доказів в теорії КПК 2012 року [Текст] / Д. Б. Сергєєва // Вісник кримінального судочинства. – 2015. - №3. – С. 80-87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Sergeeva.pdf

Скідан Н. В.

Студентка 3 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національно юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Донець О. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

До питання визначення поняття права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля є фундаментальним, самостійним, невідчужуваним правом людини і громадянина, яке полягає у можливості кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів [1, с. 21]. Дане право вперше було закріплено на міжнародному рівні в Декларації Стокгольмської конференції ООН з охорони навколишнього природного середовища (1972р.), де у першому принципі визначено, що «люди мають фундаментальне право на вільні, якісні та адекватні умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дає змогу вести гідне та благополучне життя». Подальшого розвитку право на безпечне для життя і здоров'я довкілля набуло у Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку (1992р.), Амстердамському договорі (1997р.). Сьогодні воно закріплено й у природоохоронних конвенціях глобального та регіонального значення, зокрема Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972р.), Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ їх існування в Європі (1979 р.), Віденської конвенції про охорону озонового шару (1985 р.) та ін. На національному рівні під час перебування України у складі Радянського Союзу формально право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля не було визнано навіть у Конституції, але з часом воно отримало своє опосередковане закріплення у ст. 40, 42 Конституції УРСР 1978 р., де безпечне довкілля було об'єктом конституційної охорони. На сучасному етапі розвитку нашої держави право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля передбачено ст. 50 Конституції України, п. «а» ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», а також у законах України "Про охорону атмосферного повітря" (1992р.), "Про природно-заповідний фонд

України" (1992р.), "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" (1994р.) та ін. Тому, виходячи з дослідження національного та міжнародного законодавства, юридичної літератури у сфері екологічних прав людини, виявляється проблема закріплення різних назв права, що розглядається, наслідком чого, у свою чергу, є дещо інше його змістове наповнення.

Так, у законодавстві України воно має назву «право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля»(ст. 50 Конституції України), «право громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище»(п. «а» ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»). На міжнародному рівні – «право на сприятливе навколишнє середовище» (принцип I Стокгольмської декларації 1972 р.), «право на здорове навколишнє середовище» (ст. 66 Конституції Португальської Республіки та ст. 23 Конституції Королівства Бельгія), «право на здорове і сприятливе навколишнє середовище» (ст. 55 Республіки Болгарії). Отже, необхідно розмежувати поняття «безпечне» і «сприятливе» довкілля або навколишнє середовище.

Деякі науковці вважають поняття «безпечне» та «сприятливе» тотожні за змістом. Цієї думки підтримуються А. Тарнавський, С. Боголюбов та Ю.С. Шемшученко, останній з них навіть вперше запропонував теоретичну конструкцію «права на сприятливе навколишнє середовище» на підставі аналізу принципу I Стокгольмської декларації 1972 р. [1, с. 19].

У Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (далі – Закон) категорії «безпечні умови» і «сприятливі умови» визначено як різні поняття. Так, безпечними умовами для людини є стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину (абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону); сприятливими умовами життєдіяльності людини визнано стан середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливість для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму (абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону).

Таким чином, поняття «безпечне» стосовно довкілля може означати такий його стан, в якому можна забезпечити умови для гідного життя і здоров'я людини. Основним критерієм такого стану є відсутність небезпеки для життя і здоров'я людини, відповідно, основними критеріями такого середовища є встановлені в законодавстві вимоги та нормативи екологічної безпеки. У свою чергу, «сприятливе довкілля» – це категорія, яка має оціночний та суб'єктивний. Так, певні природні умови життя, діяльності, відпочинку тощо можуть визнаватися сприятливими для однієї особи залежно від її самопочуття, активної поведінки, вікових особливостей, психічного стану, генетичних особливостей тощо, і водночас для окремих категорій людей не можуть сприйматися як сприятливі. Тобто, «безпечність» – це правова межа здійснення суб'єктивного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. «Сприятливе довкілля» характеризується тим, що в ньому допускається негативний вплив антропогенної діяльності людини, але він є незначним, екологічна обстановка відзначається високим ступенем стабільності [1, с. 19].

Більшість вчених, серед яких В. І. Андрейцев, М.В. Краснова, Г.І. Балюк, вважають доцільним уніфікувати ці поняття в одну правову категорію під назвою «право громадян на екологічну безпеку», а також ввести її в національне законодавство. В.І. Андрейцев вважає, що право громадян на екологічну безпеку

– це інтегрована правова категорія, що синтезує в своїй основі ряд галузевих прав: право на стабільну екологічну обстановку; право на екологічне благополуччя; право на якісне, сприятливе, здорове навколишнє природне середовище; право на використання корисних властивостей природи для задоволення необхідних життєзабезпечувальних фізіологічних і духовних потреб; право на охорону життя і здоров'я від несприятливих природних умов і природно-антропогенних факторів [2, с. 23]. Відповідно терміни «здорове», «сприятливе» та «безпечне» природне середовище називають елементи екологічної безпеки, що дає змогу усі формулювання, пов'язані з цими термінами, визнати пов'язаними з поняттям «право на безпечне навколишнє природне середовище». Тобто право, що включає у себе такі елементи є «правом громадян на екологічну безпеку».

Щодо розмежування понять «довкілля» та «навколишнє природне середовище» також варто звернутись до законодавства і наукових теорій.

Законодавцем надано легальне визначення лише поняття «навколишнє природне середовище». У ст. 5 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» навколишнє природне середовище - сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ). Оперуючи ж поняттям «довкілля» і у ст. 50 Конституції України, і у ст. 293 Цивільного Кодексу України, зміст цього терміну юридично не зафіксовано у жодному нормативно – правовому акті.

З точки зору екології, довкілля – природно-антропогенне середовище, тобто всі модифікації природного середовища внаслідок цілеспрямованого та опосередкованого впливу діяльності людини; характеризується зниженням або відсутністю властивостей самовідтворення і без постійного регулюючого впливу людини поступово руйнується [3, с. 24].

Науковці більшою мірою схиляються до того, що використання у ст. 50 Конституції терміну «довкілля» є логічною помилкою законодавця, що призвело до її переміщення у ст. 293 Цивільного Кодексу України. Тому, на нашу думку, треба погодитися з позицією Матвійчук А. О., що термін «довкілля», вжитий у згаданих актах, очевидно, використано у значенні «навколишнє природне середовище». Тому автор дійшов висновку, що для точного відображення змісту ст. 50 Конституції України слід було використати термін «навколишнє природне середовище», а не «довкілля» [3, с.25].

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо, що доцільним було б запровадити у національне законодавство право, що розглядається, під назвою «право громадян на екологічну безпеку». Адже це формулювання дасть змогу повною мірою розкрити зміст даної правової категорії, визначивши його межі та невід'ємні якості через термін «навколишнє природне середовище». Так як законодавцем встановлено мінімальні та занижені критерії сприятливості та безпечності, то доречніше взяти за основу приклад країн Європейського Союзу, де першочергово вимагається сприятливе навколишнє природне середовище, яке повинно включати його безпечність і здоровість. Але маємо зазначити, що визнання та закріплення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля свідчить про його велике значення в системі конституційних прав та є позитивним кроком для подальшого розвитку механізмів його реалізації та захисту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Іванюшенко В. В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я доквілля: поняття та зміст / В. В. Іванюшенко // Правничий вісник університету «КРОК». — К, 2010. — Вип. 6. — Т. 1. — С. 17-24 [Електронний ресурс].—Режим доступу: [http://irbis.nbuuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pvuk_2010_6\(1\)_5.pdf](http://irbis.nbuuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pvuk_2010_6(1)_5.pdf)
2. Андрійцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. Посібник для юрид. фак. вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
3. Матвійчук А. О. Особисте немайнове право на сприятливе навколишнє природне середовище: проблеми понятійного апарату / А. О. Матвійчук // Юридична наука. - 2012. - № 12. - С. 21-28. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_12_7.

Гаращук Я. В.

Студент I курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна.

Екологічна система Донбасу в умовах гібридної війни

Війна на Донбасі загрожувє життю та здоров'ю людей не лише через обстріли і міни, але й через екологічні проблеми, що спричиняють бойові дії. У роботі висвітлено вплив військового конфлікту на сході України на зростання екологічних загроз в цьому регіоні. Визначено актуальні загрози національній безпеці України у сфері екології, що посилюються внаслідок військових дій, які ведуться на цій території.

Говорячи про збройне протистояння на Донбасі, ми маємо розуміти, що це впливає не лише на людей та міську інфраструктуру. Під ударом – і екосистема регіону. За оцінками експертів, в результаті бойових дій на сході України заповідним об'єктам завдано збитків, як мінімум, на 14 мільярдів гривень [1]. Очевидно, що конфлікт несе загрозу для екосистем, водних ресурсів та сталого розвитку в цілому. Затоплення шахт, обстріли хімічних підприємств, що тягнуть за собою викиди хімічних речовин і загострення санітарно-епідеміологічної ситуації, створюють реальну загрозу екологічної катастрофи.

На сьогодні ситуація дуже складна, і є величезна загроза навколишньому середовищу. Під час військових дій не тільки руйнують життя людей та будинки, в яких вони живуть, але й природні екосистеми. Війна не розбирає, куди падають снаряди, але коли ми говоримо про екологічно небезпечні об'єкти, такі як Авдіївський коксохімічний завод, то ми можемо сказати з упевненістю, що російські терористи свідомо нищать такі важливі підприємства. Під час роботи цього підприємства утворюються шкідливі речовини, такі як діоксид сірки, оксид азоту і вуглецю, бензол, ціанистий водень. Зараз ці викиди відбуваються через системи очищення, через фільтри. Знищення та руйнування цих систем призведуть до того, що ці речовини попадуть прямо у навколишнє середовище.

І враховуючи те, що Луганська і Донецька області були насичені підприємствами, діяльність яких впливала на стан довкілля (загалом у Луганській області розташовано 159 об'єктів підвищеної небезпеки, крім цього – 69

вугільних шахт, три кар'єри, чотири родовища нафти; в Донецькій області є близько 157 вугільних шахт, 12 кар'єрів, 13 магістральних трубопроводів [2], то їхня зупинка або руйнування становлять справді надзвичайно серйозну загрозу. Зокрема, для водних об'єктів, оскільки потрапляння неочищених промислових стоків в довкілля може призвести до забруднення водних артерій, з яких люди беруть воду для пиття. Адже більшість підприємств Донбасу скидають ці стоки саме у водні об'єкти. Крім того, ми бачимо тотальне забруднення ґрунтів відходами промислових підприємств. І саме бомбардування призводить до забруднення ґрунтів, навіть до їхнього фізичного руйнування. Значна частина посівних площ зруйнована, і невідомо, коли вони зможуть відновитися.

Донеччина – це не тільки терикони, шахти та металургійні заводи. Крім іншого, це ще й унікальні ліси. У цілому ліси займають у нас близько 214 тисяч гектарів. Тому ліси в регіоні виконують специфічні завдання. Зокрема, захищають землі від пилових бур, ерозії. Останніми роками, що передували гібридній війні, багато уваги приділялось створенню місць рекреації, щоб люди мали можливість відпочивати. Досі Україна вважалась відносно благополучною країною в лісопожежному сенсі. Річна площа пожеж упродовж останніх років в Україні в перерахунку на 1 га лісових земель була серед найнижчих в Східній Європі [3, 278]. Сьогодні в умовах гібридної війни надзвичайно актуальною є проблема охорони лісів від пожеж.

І це не кажучи про безпосередній негативний вплив на саму природу. Це вибухи, пожежі, хімічні зараження ґрунтів і вод, мінні поля тощо. Вже зараз зазнали ушкоджень майже всі природні заповідники, заказники і парки в районі бойових дій. А ті, що опинилися на окупованих територіях, фактично припинили своє існування.

Гібридна війна Росії проти України на Донбасі триває вже не перший рік і хоча мирні переговори в рамках Мінського та Нормандського форматів, і роблять свій внесок у стримування активних бойових дій та поки не дають відповіді на головне запитання: коли настане справжній мир? І, власне, коли Україна відновить суверенітет над тимчасово невідконтрольними територіями Донецької та Луганської областей. Якою ціною?

Рівень правового забезпечення відповідальності за спричинення шкоди довкіллю не відповідає масштабам цієї проблеми. Норми, що регулюють питання економічної відповідальності, встановлюються в основному підзаконними документами, в яких вузьковідомчі інтереси нерідко переважають над екологічними, чим відверто порушуються інтереси проживаючого на даній території населення. [4, с. 164]

Нещодавно в Києві пройшла міжнародна конференція “Реінтеграція Донбасу в умовах гібридної війни” – захід, який можна вважати першим у своєму роді з огляду на коло обговорюваних тем та рівень представництва. Конференція, організована для вирішення питань щодо реінтеграції ОРДЛО та їх населення в єдиний конституційний простір України.

Крім цього, сьогодні вже прийнято дві резолюції Асамблеї ООН щодо довкілля. Зокрема, у травні 2016 року ухвалено резолюцію «Захист довкілля в районах, вражених збройними конфліктами». До резолюції, прийняття якої ініційовано делегацією України, як співавтори приєдналися ЄС, Канада, Ліван, Норвегія, ДРК, Ірак, Південний Судан та Йорданія. У грудні 2017 року було ухвалено нову резолюцію щодо «Пом'якшення наслідків та обмеження

забруднення довкілля у районах, уражених збройними конфліктами та тероризмом». Її ухвалення ініційоване Україною, Норвегією та Іраком [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що вже пішов п'ятий рік руйнування агресором довкілля Донбасу, який колись був індустріальним серцем країни, і до військових дій вважався екологічно проблемним, а на сьогодні ми можемо спостерігати справжню екологічну катастрофу в регіоні. Всі заходи, які приймалися місцевими органами влади з приводу регулювання екологічної ситуації регіону, вже не мають свого сенсу, тому держава, розпочинаючи реінтеграцію Донбасу, має розуміти масштаби проблеми та розробити точну і рішучу стратегію відбудови.

Список використаних джерел:

1. Війна руйнує екологію Донбасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27142848.html>
2. Реінтеграція Донбасу в умовах гібридної війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2239019-reintegraciya-donbasu-v-umovah-gibridnoi-vijni-ak.html>
3. Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму лісів України / Н. В. Бондарчук // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – 2012. – № 4. – С. 276–279.
4. Василенко Л. П. Правові засади діяльності державних органів Російської Федерації у сфері захисту об'єктів довкілля / Л. П. Василенко. // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Юридичні науки».. – 2015. – №1. – С. 162–166.
5. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / [за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко]. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.

Лущик А. М.

Студенка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Деякі аспекти правового регулювання діяльності адвокатури в Україні та Німеччині

5 липня 2012 року був прийнятий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який став на шляху створення самостійної, незалежної адвокатури. Метою прийняття цього закону стало юридичне закріплення адвокатури відповідно до загальноприйнятих міжнародних демократичних стандартів забезпечення надання адвокатами висококваліфікованої юридичної допомоги. Захист основних прав і свобод людини і громадянина, усебічне їх забезпечення та утвердження є основоположною цінністю правової держави. Надійна юридична гарантія прав людини й громадянина, а саме права кожного на правову допомогу, визначена як на конституційному рівні (ст. 59 Конституції України) [1] так і на рівні Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 2) [3].

Метою доповіді є проведення порівняння інституту адвокатури України та Німеччини. В адвокатурі Україна і Німеччини є багато спільного, але і багато

відмінностей. Спільними рисами є те, що у Німеччині, як і в Україні, майже всі питання, що стосуються діяльності адвокатури, регулюються чинним законодавством; адвокатура Німеччини виконує ті ж функції, що і адвокатура України; що органи державної влади не можуть зробити обшук в адвокатській конторі, адвокат не може бути допитаний як свідок щодо справи свого клієнта, чим забезпечується принцип конфіденційності.

Професія адвоката в деякій мірі подібна до професії архітектора, лікаря тощо, діє як експерт. Між захисником та клієнтом виникає так звана «інформаційна асиметрія» - клієнт не може оцінити сказане адвокатом через відсутність спеціальних знань. Отже, клієнт повинен довіряти адвокату, а той, в свою чергу, - бути добропорядним щодо клієнта. Саме тому і Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Федеральне положення про адвокатуру Німеччини містять норми про допуск до професії лише тих, хто має необхідну освіту і достатній рівень професійних знань [3].

Цікавим видається вирішення питання підвищення кваліфікації німецьких правозахисників. Так для них існує можливість прослуховування курсу лекцій через Інтернет, відвідування вебінарів професійної спрямованості, навчатися дистанційно, посилаючи виконані модулі і домашні завдання на електронну пошту. Щодо України, то така практика є і в нас. Особливий внесок у розвитку цього напрямку освіти робить адвокат, доктор юридичних наук, ректор Академії Адвокатури України Т. Варфоломеєва, яка сприяє популяризації відеолекцій, що висвітлюють актуальні проблеми адвокатури.

Адвокатура Німеччині достатньо розвинена, її діяльність регулюється Федеральним законом про адвокатуру та Федеральним положенням про оплату послуг адвокатів. Вона складається з колегій, які утворюються за територіальним принципом. Кількість практикуючих адвокатів у колегії не повинна перевищувати 500 осіб. В іншому випадку, Міністерство юстиції може дати згоду на утворення другої колегії на території даного округу.

Однією з відмінностей між адвокатурою Німеччини та України є те, що кандидат на отримання статусу адвоката проходить додаткове навчання за рахунок спеціальних фондів земельних органів влади, в Україні, як відомо, стажування повинен оплатити сам кандидат.

Отже, проаналізувавши закони України та Німеччини, можна констатувати, що адвокатура в цих країнах має спільні риси. Передусім варто зазначити у подібності принципів, на яких ґрунтується дана професія. Незалежність, конфіденційність, недопустимість представництва протилежних інтересів, добропорядність – принципи, які об'єднують українську та німецьку адвокатуру. До того ж в законодавстві даних країн передбачений обов'язок адвоката підвищувати свою кваліфікацію, проте не передбачені санкції за його невиконання. У Німеччині, як і в Україні проводяться вебінари (online – семінари) за допомогою яких адвокат навіть дистанційно може підвищити рівень своїх професійних знань. В обох країнах позитивно сприймається участь захисників у різноманітних заходах, конференціях, семінарах присвячених проблемам адвокатури та спрямованих на налагодження міжнародних зв'язків, також цінуються публікації на професійну тематику. Тому, український та німецьким адвокатам доцільно співпрацювати та налагоджувати міжнародні відносини у цій сфері для того, щоб обмінюватися досвідом в організації адвокатської діяльності та розвиватися.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 59
2. Федеральне положення про адвокатуру Німеччини від 1 серпня 1959 року;
3. Закон України « Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-6;
4. Бронз И. Л. Нравственный закон внутри нас/ Вестник Одесской Адвокатури – 2014.- № 2.- С. 3-9.

Хомиш О. А.

Студент 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Легалізація одностатевих шлюбів в Україні: розвиток прав людини чи бездумна імплементація

Перебуваючи на роздоріжжі між Сходом і Заходом, Україна повільно, але послідовно все ж крокує в Європу. Одним з таких кроків стало встановлення пріоритету прав людини, закріпленого у найважливішому законодавчому акті нашої держави - Конституції України, яка проголошує загальні фундаментальні цінності: людську гідність, свободу, рівність. Як відомо, дотримання прав людини - чи не найголовніший доказ, вияв дотримання принципу верховенства права. І, напевне, немає права, тісніше пов'язаного з людиною, ніж право на шлюб та сім'ю. Це право знаходило своє відображення ще у глибині століть, формуючись із сивої давнини і набуваючи тих рис демократичності і рівності, яке має зараз.

Загальна декларація прав людини у ч.1 ст. 16 проголосила право чоловіка і жінки, які досягли повноліття, одружуватися і засновувати сім'ю [1]. Відповідно до ст. 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, за чоловіками та жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на одруження і право засновувати сім'ю [2]. Право на шлюб чоловіка і жінки, які досягли шлюбного віку, закріплено у ст. 12 Конвенції про захист прав людини і основних свобод [3].

Досягнення шлюбного віку є юридичним фактом, який породжує у особи право на шлюб. Однак це право може бути реалізоване лише при волевиявленні двох осіб - жінки та чоловіка. Тож тоді виникає питання: Одностатеві шлюби – чи мають вони право на існування? В цьому ж аспекті виникає наступне логічне запитання: Чи правомірно Кабінет Міністрів України затвердив «План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» який передбачає такі пункти: 1. Зміни в системі освіти. Дітей будуть навчати, що одностатевий спосіб життя – це норма (стаття 102, пункт 3); 2. Використання засобів масової інформації для пропаганди гомосексуалізму (стаття 102, пункт 4); 3. Легалізація цивільного партнерства для одностатевих пар (стаття 105, пункт 6); 4. Дозвіл трансгендерам усиновлювати дітей (стаття 105, пункт 7); 5. Надання права бути донорами крові проституткам, гомосексуалістам, наркоманам (стаття 105, пункт 11) [4]?

Дивлячись на країни, в яких подібні плани вже реалізовано, є побоювання, що після виконання такого плану дій у нашій країні наступним кроком буде

зaproвадження адміністративної та кримінальної відповідальності за критику чи незгоду з будь-якими діями та висловами, що популяризують гомосексуалізм. В деяких країнах вже зараз ув'язнюють тих, хто визнає, що гомосексуалізм – це гріх, а батьків, що протидіють пропаганді цього явища в школі, позбавляють батьківських прав.

Вищевказаний план дій вже реалізується в Україні. Гомосексуалізм цілеспрямовано пропагується, зокрема через ЗМІ. Нас, українців, намагаються обдурити і переконати, що це є нормально. При цьому часто використовуються аргументи, які суперечать науковим фактам. Наприклад, кажуть, що "гомосексуалісти такими народились", хоча багато ідентичних близнюків мають різну сексуальну орієнтацію; або поширюють міфи про те, що сексуальна орієнтація людини є незмінною, бо вона визначається чисто біологічними факторами, хоча наукові дані свідчать про те, що гомосексуалісти часто (набагато частіше ніж люди з нормальною орієнтацією) змінюють сексуальну орієнтацію. Насправді, одностатева сексуальність є наслідком вільного, але помилкового, аморального і гріховного вибору людини. Пропаганда гомосексуалізму, неправильне виховання, пережите в дитинстві сексуальне насильство та інші причини можуть підштовхнути до такого гріховного вибору [5].

Тому ми хочемо навести декілька причин, чому гомосексуальні союзи не повинні бути легалізовані як шлюби, рівнозначні гетеросексуальним, і чому держава не повинна руйнувати традиційне визначення шлюбу як «добровільного союзу між одним чоловіком та однією жінкою, який виключає з себе інших людей».

1. Шлюб між чоловіком та жінкою унікальний своєю біологічною взаємодоповнюваністю. Це єдиний вид стосунків, який природним чином провадить до виникнення нової людської особи та завдяки стабільності і взаємним зобов'язанням забезпечує новонародженій людині найкращі умови для виховання і розвитку. Статеві різниці батьків є ключовим компонентом шлюбу. Двоє гомосексуалістів чи дві лесбійки неспроможні створити нову людину. Навіть якщо лесбійка вдається до штучного запліднення, вона все одно не зможе обійтися без «чоловічого начала», тобто без батька. Жодні супертехнології або політичні доктрини не замінять факту, що для створення людини потрібні жіноча яйцеклітина і чоловіча сперма.

2. Гей-«шлюби» підривають і ослаблюють традиційний шлюб. Прецедентарне мислення суспільства: щойно певна модель поведінки схвалена, як наступне покоління вже сприймає її як щось правильне. Визнання гомосексуальних «шлюбів» означатиме зрівняння цих моделей у свідомості наступних поколінь. Наступним кроком буде подальше роздріблення розуміння самого поняття шлюбу, включення в нього інших моделей стосунків, зміну самої культури. Наприклад, британський закон, який визнав 2004 р. гомосексуальні союзи, не містить таких понять, як зрада і подружня вірність. Єдиною основою таких «шлюбів» є чуттєвий зв'язок і еротичний романтизм. Цей підхід до шлюбу – повна протилежність тій основі, що притаманна традиційному шлюбу. Це інша культура, яка прагне витіснити правильне розуміння статевості та людських взаємин [6].

3. Одностатеві інтимні зв'язки провадять до смертельних захворювань. Гомосексуальний спосіб життя пов'язаний зі страхом СНІДу та інших венеричних захворювань, оскільки це постійний ризик такого життя. Так, у вересні 2010 року

американський Центр контролю та попередження захворювань в Атланти (підпорядкований міністерству охорони здоров'я США) оприлюднив статистику щодо здоров'я гомосексуалістів у Штатах. Попри те, що тільки 4% чоловіків у США мали гомосексуальні контакти, саме вони становили 50% хворих на СНІД. У той же час агенція Reuters написала, що епідемія СНІДу серед гомосексуалістів Франції виходить з-під контролю і система охорони здоров'я не знає, що вдіяти. Французький інститут національного здоров'я відзначив, що чоловіки, які провадять гомосексуальне життя, зазнають у 200 разів вищого ризику захворіти на СНІД. Прихильники одностатевих «шлюбів» твердять, що легалізація усуне цей ризик. Однак статистика доводить, що проблема не в законодавстві, а у способі життя. Так, дослідження, опубліковане у Journal of Sex Research, показує: середнє число сексуальних партнерів у житті звичайного гомосексуаліста дорівнює 755. Деякі мають тисячі партнерів [7]. Легалізація такого способу життя аж ніяк не сприяє покращенню майбуття людського суспільства.

4. Зміна визначення самого поняття «шлюб» вийде далеко за рамки одностатевості. Щойно людина зламає традиційне визначення шлюбу, як розчиняться двері для потоку хаосу в стосунках. Поява нових структур сім'ї – буде питанням часу. Адже, якщо все базуватиметься на статевому прагненні і людському бажанні, то з'являться і прихильники легалізації полігамії; і захисники мусульманського способу життя; і представники радикального фемінізму та язичницьких релігій зможуть теж заявляти про легалізацію своїх прав. Питанням часу стане тоді легалізація «сім'ї» між двома чоловіками і трьома жінками; «шлюбу» між братом і сестрою; між батьками і дітьми. Якщо все ґрунтуватиметься лише на «бажанні людей, які люблять одне одного», то для чого тоді існування заборони на педофілію, якщо 50-річний дядечко зуміє «закохати» в себе 8-річного хлопчика або дівчинку? А як щодо «любові» до тварин? Хазяїн, який «покохав» собаку, зможе узаконити свої стосунки і отримувати державні пільги на пса як на «дружину»? Сьогодні це ще видається смішним. Але факт залишається фактом: якщо визначення шлюбу змінюватиметься з політичних мотивів і через настрої суспільства, то шлюб як такий перестане існувати.

5. Коло гомосексуалістів (лесбіянок) вузьке, ці люди не повинні визначати внутрішню політику держави. Людей гомосексуальної орієнтації в кожному суспільстві налічується від 0,2% до 1,5%. Тому абсолютно недоцільно задовольняти сексуальні вимоги цієї меншини за рахунок руйнування фундаментальних принципів суспільства. А надто коли це відбувається без громадської згоди. У вересні 2011 року Національна статистична служба Великої Британії оприлюднила дані про кількість гомосексуалістів у країні: 1,5%. І це в суспільстві, де на цю тему говориться відкрито й навіть вважається модним. Того ж місяця та сама служба підрахувала, що християн у Британії – 71%. Логічніше було б зробити наголос на внутрішній політиці й законах, які відображають принципи переважної більшості населення.

6. Школи будуть змушені навчати дітей про нове визначення шлюбу. Якщо гомосексуальні стосунки здобудуть законний статус шлюбу, то школи будуть зобов'язані навчати дітей, що гомосексуальні стосунки є морально прийнятними. Вчителі, які на це не погодяться, матимуть проблеми з керівництвом шкіл і втрачатимуть роботу. У багатьох школах Західної Європи і США вивчення гомосексуального способу життя вже включено в уроки сімейного виховання. Деякі школи змушують проводити т.зв. День мовчання – на знак

солідарності з гомосексуальним рухом і на честь жертв репресій проти гомосексуалістів. Що буде з батьками, які захочуть забрати своїх дітей з таких уроків? Незгідні будуть відсторонені як фанатики, можливо, виключені з батьківських комітетів [8].

Вже є наукові дані, які показують жакхливий вплив нетрадиційної сексуальної орієнтації батьків на подальше життя дітей. Наприклад, у з населення США віком від 18 до 39 років, 23% дорослих дітей із сімей лесбіянок коли-небудь зазнавали сексуального насильства з боку "батьків" (серед дітей з нормальних сімей – 2%), 24% дорослих дітей із сімей геїв нещодавно замислювались про самогубство (серед дітей з нормальних сімей – 5%), 39% дорослих дітей із сімей лесбіянок мають нетрадиційну сексуальну орієнтацію (серед дітей з нормальних сімей – 10%) [5]. Отже, аморальність та гріховність батьків (гомосексуалізм/лесбіянство) має жакхливі довгострокові наслідки для дітей, а усиновлення дітей гомосексуалістами є здійсненням насильства над цими дітьми. Статистичні дані свідчать, що чоловіки з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в 4,28 разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, а жінки з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в 3,5 разів частіше мають залежність від наркотиків ніж особи з нормальною сексуальною орієнтацією.

У зв'язку з вище викладеним, варто зрозуміти, що Україна є самостійною незалежною державою, яка не повинна піддаватись тиску та копіювати найгірше з європейських країн. Пропаганда одностатевих шлюбів і усиновлення в таких шлюбах дітей - становить загрозу для національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015;
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні прав від 16.12.1966. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043;
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004;
4. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80>
5. Просимо вжити заходів для припинення пропаганди гомосексуалізму та захисту традиційних сімейних цінностей // Петиції, на які триває збір підписів. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/kmu/Petition/View/1462>;
6. Переваги та недоліки одностатевих сімей. URL: <https://www.dobrenok.com/ua/news/9997-perevagi-ta-nedoliki-odnostatevih-simey.html>;
7. Журнал статей досліджень. URL: <https://www.tandfonline.com/loi/hjsr20>;
8. 15 причин, чому суспільство не повинно легалізувати одностатеві «шлюби». URL: CREDO: <http://credo.pro/2012/04/61638>.

Якубовський О. О.

Студент 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Проблематика правового регулювання полезахисних лісосмуг в Україні

Українці повинні пишатись, що на території сучасної України в 1806 році вперше у світі створені полезахисні лісосмуги. Дане новаторство почали наслідувати інші держави. Висадження лісосмуг здійснювалося на землях сільськогосподарського призначення. Найактивніший період насаджень відбувся в 60 – 70-х роках ХХ століття.

В ч. 2 п. 2 ст. 22 Земельного кодексу України полезахисні лісосмуги відносять до несільськогосподарських угідь сільськогосподарського призначення [1]. До цього ж в ст. 4 Лісового кодексу України, полезахисні лісосмуги віднесені також до лісового фонду України та вважаються лісовим ділянками, в тому числі захисними насадженнями лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара [2]. В ст. 25 ч.9 Земельного кодексу України встановлює єдине виключення, що полезахисні лісосмуги та інші захисні насадження можуть бути передані у власність громадян, сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, що створені колишніми працівниками державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій [1].

Однак, на сьогоднішній день наявні полезахисні лісосмуги на законодавчому рівні можливо взяти лише в оренду. Проблема правового режиму земель під полезахисними лісовими смугами є частиною більш загальної проблеми використання земель колективної власності, що не були приватизовані після роздержавлення земель колишніх колективних сільськогосподарських підприємств. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 лютого 2004 року № 122 «Про організацію робіт та методику розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв)» виокремлює (п.12) - нерозподілені (невитребовані) земельні ділянки, які передаються в розпорядження сільських, селищних, міських рад чи райдержадміністрацій з метою надання їх в оренду [3]. Так само і ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» виокремлює нерозподілені (невитребовані) земельні ділянки, які за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації можуть передаватися в оренду для використання за цільовим призначенням на строк до моменту отримання їх власниками державних актів на право власності на земельну ділянку, про що зазначається у договорі оренди земельної ділянки, а власники земельних часток (паїв) чи їх спадкоємці, які не взяли участь у розподілі земельних ділянок, повідомляються про результати проведеного розподілу земельних ділянок у письмовій формі, у разі якщо відоме їх місцезнаходження [4].

Нині, головний розпорядник сільськогосподарських земель – Держгеокадастр констатує, що Україна втрачає тисячі гектарів полезахисних смуг, що мають захищати сільськогосподарські угіддя від посухи та ерозії ґрунтів. Лісові смуги, створені з метою захисту полів, зрошувальної і осушувальної мережі ерозії ґрунтів, засух та інших несприятливих впливів кліматичних факторів, а також стокорегулювальні та садозахисні лісосмуги [5]. У ст. 8 Закону України «Про меліорацію земель» прописано: «агролісотехнічна меліорація земель передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення докорінного поліпшення земель шляхом використання ґрунтозахисних, стокорегулюючих та інших властивостей захисних лісових насаджень, як лінійні

(полезахисні) лісонасадження, що забезпечують захист від вітрової і водної ерозії та поліпшення ґрунтово-кліматичних умов сільськогосподарських угідь шляхом створення полезахисних і стокорегулюючих лісосмуг» [6].

Щодо дій з боку державної влади можна зробити висновок, що здійснюється невиконання принципу законності. З уст державної влади тільки й чути про найродючіші землі в світі, про стрімкий розвиток агропромислового комплексу, однак в реаліях затягується завершальний етап земельної реформи, яка безпосередньо пов'язана з полезахисними лісосмугами. Проблема полягає у тому, що наразі ніхто з суб'єктів власників землі не зацікавлений в лінійних насадженнях.

Полезахисні лісосмуги затримують сніг та зберігають вологу для майбутнього врожаю, не дають зливам змивати родючий ґрунт з полів, стримують вітер та пилові бурі. За експертними оцінками, на полях, які захищені лісосмугами, швидкість вітру знижується на 20-30%, вологість повітря збільшується на 3-5%, в два рази знижується непродуктивне випаровування вологи. Врожайність зернових підвищується на 5-7 ц/га. Наявність лісосмуг є принциповою умовою ефективного агровиробництва в степових регіонах України, де як раз і зафіксоване найбільш активне їх знищення. Деревя у більшості випадків просто вирубуються місцевими мешканцями для побутових потреб або для перепродажу у якості дров чи пиломатеріалу[5].

Знищувати лісосмуги заради економічної вигоди – все рівно, що спалювати картину епохи Відродження, щоб приготувати їжу.

Проблема призначення полезахисних лісосмуг в Україні стала актуальною з моменту невизначеності на нормативно – правовому рівні кінцевого власника відповідних земельних ділянок. Також, потрібно відзначити, що в держави не вистачає коштів для догляду за насадженнями лінійного типу. Лісосмуги стануть ефективними лише для аграріїв, які володіють консолідованими земельними масивами, по окружності яких ростимуть насадження лінійного типу, тому а ж ніяк не сучасному власнику земельної ділянки. Варто ще зазначити, що більшість власників землі здають її в оренду, орендарі в свою чергу вважають марними зайві фінансові витрати з охороною лісосмуг.

Як зазначалося вище, у зв'язку з стагнацією земельної реформи не розвиваються також і аграрні відносини. Важливе значення має також екологічна складова даної проблематики. Так, лісосмуги є частиною екологічної мережі, як структурний територіальний елементної мережі –природних регіонів, природних коридорів, буферних зон, відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [7].

В Законі України «Про екологічну мережу України», екомережа - єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні [8].

Полезахисні об'єкти підлягають особливій охороні становлять порівняно незначну частину території України. Сучасний стан природних ландшафтів України лише частково відповідає критеріям віднесення їх до Всеєвропейської екологічної мережі. Збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій [8].

Природні ландшафти спостерігаються майже на 40 відсотках території України. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях, площа яких становить близько 19,7 відсотка території країни. Враховуючи, що лише 44 відсотки лісів виконують захисні та природоохоронні функції, можна вважати, що стан, близький до притаманного природного, мають ландшафти на площі майже 12,7 відсотка території країни [7].

Негативно впливає на екосистему лісу здійснення рубок без відповідного дозволу. Існування тіньового ринку деревини погіршує стан природного середовища, розвиток лісового господарства та національної еко номіки в цілому [9].

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» в додатку № 3, наприклад Житомирська область володіє лише 700 га. полезахисних лісосмуг, для порівняння, в Дніпропетровській області 17880 га., де знаходиться найбільше промислових комплексів. Здавалося б, в природно-географічній зоні Полісся, сприятливіші кліматичні умови для росту лісових насаджень, однак через вплив людини виник дисбаланс.

Тому, підсумовуючи, варто зазначити, що встановивши значущість полезахисних лісосмуг як для аграрного сектору так і для екологічного спрямування, потреба у їх відновленні та захисті не повинна піддаватися сумніву.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – від 21.01. 2002 р. – №3 – стаття 27.
2. Лісовий кодекс України . – від 21.01.1994 р № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. – від 26.04.1994 р. – №17 – стор. 443 – стаття 99.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію робіт та методик розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв)» від 04.02.2004 р. № 122 // Урядовий кур'єр. – від 18.02. 2004 р. – №31.
4. Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 05.06.2003 р. № 899-IV // Відомості Верховної Ради України. – від 19.09. 2003 р. – №38 – стаття 314.
5. «В Україні шокуючими темпами знищуються полезахисні лісові смуги – результати моніторингу Держгеокадастру» від 14.07.2016 р. URL: <http://land.gov.ua/v-ukraini-shokuiuchymy-tempamy-znyshchuiutsia-polezakhysnilisovi-smuhy-rezultaty-monitorynhu-derzhheokadastru/>.
6. Закон України «Про меліорацію земель» від 14.01.2000 р. № 1389-XIV // Відомості Верховної Ради України. – від 17.03. 2000 р. – №11 – стаття 90.

7. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21.09.2000 р. № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – від 24.11. 2000 р. – №47 – стаття 405.

8. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р. № 1864-IV // Відомості Верховної Ради України. – від 05.11. 2004 р. – №45 – стор. 1841– стаття 502.

9. Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму лісів України / Н. В. Бондарчук // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 276–279.

Тишкевич О. В.

Студентка 2 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Німко О. Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Правопорушення неповнолітніх: статистика, причини, запобігання

Проблематика правопорушень була і залишається однією з провідних площин для досліджень. Загальновідомо, що правопорушенням є протиправне, винне (умисне чи необережне), юридично каране суспільно-шкідливе чи суспільно-небезпечне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи [1]. Це явище існувало завжди, у будь-який період розвитку держави та права. Правопорушення поділяються на проступки та злочини за обсягом протиправності і шкідливості. Правопорушення можуть мати місце у всіх сферах життя [2].

Особливо важливим напрямком наукових досліджень в межах даної проблематики є вивчення причин правопорушень, а власне злочинів, з метою їх попередження та профілактики. Також однією з гострих проблем українського суспільства є проблема правопорушень неповнолітніх [3]. За статистичними даними злочинність неповнолітніх має таку структуру за 2015 рік: злочини, пов'язані з наркотиками – 2,8 %; хуліганство – 6,2 %; крадіжки – 70,5 %; злочини проти життя та здоров'я – 2,1 %; інше – 9,4 %; за 2016 рік: злочини, пов'язані з наркотиками – 3 %; хуліганство – 7,6 %; крадіжки – 77,8 %; злочини проти життя та здоров'я – 8,1 %; інше – 3,3 %; за 2017 рік: злочини, пов'язані з наркотиками – 2,3 %; хуліганство – 5,9 %; крадіжки – 78,2 %; злочини проти життя та здоров'я – 10,2 %; інше – 3,1 % [4].

Злочинність серед молоді все більше набуває групового характеру. Питома вага злочинів, учинених групами, становить понад 70 %. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне звалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна. Ця статистика свідчить про надзвичайну актуальність визначеної проблеми. Від того, як вона вирішується, залежить не лише стан і тенденції правопорушень у майбутньому, а й розвиток морального середовища у суспільстві в цілому.

Зниження злочинності неповнолітніх пов'язано зі зміною кола інтересів та місця проведення свого вільного часу. Сучасний розвиток технологій вплинув на те, що велика частина підлітків на сьогодні надає перевагу вже не вулиці, а саме

комп'ютерним іграм та Інтернету. Враховуючи зазначені фактори все одно виникають сумніви щодо такого різкого зниження рівня злочинності неповнолітніх на тлі загального підвищення рівня даного явища в державі. Тому, на нашу думку, слід говорити про те, що більшість злочинів неповнолітніх залишається латентними, що становить велику загрозу для суспільства. Зважаючи на воєнну ситуацію, що склалася у східних областях на території України, можна спрогнозувати, що підлітки найближчим часом будуть вчиняти більше тяжких та особливо тяжких злочинів (на сьогоднішній день неповнолітніми вчиняється понад 30 % таких злочинів), оскільки їм приходится переживати скрутне матеріальне становище, нести певні збитки, змінювати своє звичне місце проживання та оточення, ставати свідками вбивств. У зв'язку з цим в таких дітей може сформуватися почуття несправедливості, що може вплинути на деформацію психіки, і як наслідок, збільшення як кількості злочинів у цілому, так і самого характеру вчинення цих злочинів у бік підвищення жорстокості [5].

Серед неповнолітніх найбільш поширеними виступають злочини корисливої спрямованості, а саме злочини проти власності (близько 70 %), серед яких перше місце посідає крадіжка (викрадення металевих предметів, крадіжки з квартир, кіосків, магазинів, автомобілів, а також угон транспортних засобів). Досить поширеними злочинами є розбій та хуліганства, під час вчинення яких підлітки проявляють високу імпульсивність, агресію, а інколи й алогічність. Тілесні ушкодження, вбивства та зґвалтування вчиняються переважно неповнолітніми, які мають розлади психіки або знаходилися в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння [6].

Таким чином, головним завданням для зниження рівня злочинності неповнолітніх у державі є підвищення особистої службової і громадянської відповідальності людей, які причетні до дітей, а це практично все доросле населення. Від громадськості, осіб, що займають відповідні посади і мають службові обов'язки, залежить формування думки стосовно того, що в суспільстві не повинно бути чужих дітей, кожен громадянин несе відповідальність перед суспільством і державою за виховання як власних дітей, так і дітей, яких йому внаслідок певних обставин довіряє суспільство і держава.

Список використаних джерел:

1. Злочинність неповнолітніх та їх причини [Електронний ресурс] // Legal Activity. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1584:010617-10&catid=189:5-062017&Itemid=234&lang=en/
2. Кунченко-Харченко В.І. Правознавство: навчальний посібник [Електронний ресурс] / В.І. Кунченко-Харченко, В.Г. Печерський, Ю.Ю. Трубін. – К.: Кондор. – 2011. – 474 с.
3. Шанскова Т.І. Аналіз причин правопорушень неповнолітніх як підгрунтя соціально-педагогічної роботи з молоддю щодо профілактики злочинності [Електронний ресурс] / Т.І.Шанскова. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7566/97/>
4. Підліткова злочинність в Україні [Електронний ресурс] // Слово і діло. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/04/18/infografika/suspilstvo/skilky-zlochyniv-ukrayini-skoyuyut-pidlitky/>

5. Результати роботи Нацполіції за 6 місяців 2017 року з протидії злочинності [Електронний ресурс] // Цензор.нет. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://m.censor.net.ua/blogs/1105803/rezultati_roboti_natspolts_za_6_msyats_v_2017_roku_z_protid_zlochinnost/

6. Гнітій А.О. Сучасний стан злочинності неповнолітніх в Україні / А.О. Гнітій // Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні. – 2016. – Том 2. – С. 31-32.

Бондаренко П. А.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Відшкодування моральної шкоди в процесі здійснення господарської діяльності

В процесі здійснення господарської діяльності у суб'єктів господарювання може виникнути право на відшкодування моральної шкоди, така можливість пов'язана, зокрема із застосуванням такої господарської санкції як відшкодування збитків. Так, відповідно до ст. 225 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), серед складових збитків законодавець передбачив матеріальну компенсацію моральної шкоди у випадках, передбачених законом [1]. І хоча, суб'єкти господарювання отримали право на компенсацію моральної шкоди, самого ж поняття моральна шкода законодавець не закріпив в ГКУ.

Право на відшкодування моральної шкоди є конституційним правом, оскільки згідно ст. 32 Конституції України кожному гарантується право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [2].

Поняття моральної шкоди більшою мірою конкретизується в цивільному законодавстві. Відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [3].

З огляду на те, що законодавець не дав чіткого визначення поняття моральна шкода, усувати прогалини приходиться судовій практиці, між іншим в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4 визначені такі поняття як «моральна шкода» та «немайнова шкода». Так, під моральною шкодою Пленум Верховного Суду України розуміє втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, розуміються втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак,

виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності [4]. Ідентичне визначення поняття «моральна шкода» та «немайнова шкода» міститься в Методичних рекомендаціях Міністерства юстиції України (Лист від 13.05.2004 р. № 35-13/797 про відшкодування моральної шкоди) [5]. Як виникає, із зазначеного відносно юридичної особи, в т.ч. суб'єкта господарювання доцільніше вживати термін «немайнова шкода», хоча в ст. 225 ГПУ йдеться про матеріальну компенсацію моральної шкоди.

Варто звернути увагу, що право на відшкодування моральної шкоди у сфері господарювання виникає в т.ч. при відшкодуванні збитків, які мають місце у зв'язку з втратою, пошкодженням або знищенням майна, тобто виникають з позадовірних відносин. Підтвердженням цього, є позиція Верховного суду України, який у своєму рішенні по справі № 6-1575цс16 від 9 листопада 2016 р. вказує на деліктне походження моральної шкоди, що виникає із цивільного правопорушення, а не з договору, більш того, якщо між сторонами спору існують договірні зобов'язання, стягнути моральну шкоду за їх порушення неможливо [6].

Відповідно до Постанови ВСУ від 5 березня 2012 р. № 6-96цс11 шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки (в т.ч. це стосується суб'єктів господарювання, які використовують транспортні засоби в процесі здійснення ними господарської діяльності), відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку, незалежно від вини такої особи [7].

В аспекті досліджуваної проблематики, важливого значення набуває компенсація моральної шкоди, яка зазвичай носить грошовий характер. Крім грошової компенсації за згодою сторін або за рішенням суду моральна шкода може бути компенсована шляхом надання іншого майна (наприклад, автомобілю, нерухомості тощо) або в інший спосіб (наприклад, шляхом надання потерпілому на безкоштовній основі послуг). Розмір відшкодування моральної шкоди спочатку оцінюється самим потерпілим та визначається у позовній заяві. Однак, остаточне рішення про розмір компенсації моральної шкоди приймається судом.

Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Зокрема, з'ясуванню підлягає підтвердження факту заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору. За змістом ч. 1 ст. 1167 ЦК України та інших норм законодавства, що регулюють ці правовідносини, моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини [3].

Підприємство чи організація має право вимагати відшкодування моральної шкоди відповідно до ст. 23 та 1167 ЦК України (435-15), інших

законодавчих актів (ст. 49 Закону України «Про інформацію» (2657-12), ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (3792-12), ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування» (93/96-ВР). Чинне законодавство не містить вичерпного переліку обставин, за яких підприємство чи організація може вважати, що їй заподіяно моральну шкоду. Найбільш характерними випадками заподіяння моральної шкоди таким особам є поширення, у тому числі через засоби масової інформації, відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам (ст. 49 Закону України «Про інформацію» (2657-12) [5].

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму ВСУ від 31 березня 1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95/card6#Public>
5. Про відшкодування моральної шкоди : Методичні рекомендації Міністерства юстиції України (Лист від 13.05.2004 р. № 35-13/797) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04/card6#Public
6. Постанова ВСУ від 9 листопада 2016 р. № 6-1575цс16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/68188D0243F481C7C225806E00488BBD](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/68188D0243F481C7C225806E00488BBD)
7. Постанови ВСУ від 5 березня 2012 р. № 6-96цс11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.viaduk.com/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/5c1bdcde183f1f8c22579df002342e0?OpenDocument>

Горбатюк О. А.

Студент 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності

Діяльність суб'єктів господарювання у різних сферах економіки потребує спеціальної кваліфікації та професіоналізму для забезпечення безпеки праці та виробництва. Для запевнення вищезазваних умов держава встановлює спеціальний порядок надання дозволів на здійснення окремих видів господарської діяльності уповноваженими на це державою органами, який називається ліцензування.

Ліцензування відносно нова форма адміністративного регулювання господарської діяльності в Україні. Система ліцензування в Україні перебуває в процесі становлення має на собі помітний вплив проблем труднощів, які притаманні українській економіці в період системних трансформацій.

За умов функціонування кризових явищ в економіці нашої держави органи державної влади повинні зробити основний наголос у своїй діяльності на забезпеченні сприятливих умов для ведення та розвитку підприємницької діяльності. Одним із напрямків такої діяльності повинно стати вдосконалення процедури видачі ліцензій - документів державного зразка, що засвідчують право ліцензіата на провадження зазначеного в них виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов.

Питанням правового регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності в науці господарського права приділяється не достатньо уваги. Лише окремі правові аспекти ліцензування розроблені у науково - теоретичних дослідженнях, зокрема в роботах А.П. Альохіна, І.І. Єремєнко, А.П. Герасимова, А.В. Губанова, Р.І. Денисова, А.Н. Кормалицького, Д.В. Осинцева, Г.А. Гуманова, О.М. Вінник, В.К. Мамутова, І.Є. Заморського, Г.Л. Знаменського, В.А. Малиги, Н.О. Санаіхметової, В.С. Щербини та інших.

Безсумнівно, ліцензія є важливим засобом управлінського впливу, оскільки окремі права й обов'язки з'являються у суб'єктів господарювання лише у зв'язку з наявністю такого спеціального дозволу.

Основним законодавчим актом, який регулює ліцензування в Україні є Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року. Цей Закон визначає види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, порядок їх ліцензування, встановлює державний контроль у сфері ліцензування, відповідальність суб'єктів господарювання та органів ліцензування за порушення законодавства у сфері ліцензування.

Відповідно до статті 1 даного Закону ліцензування – це видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування [1].

Основні поняття ліцензування містить також Господарський кодекс України. Відповідно до ч. 3 ст. 14 ліцензія – це документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання – ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов [2].

Суть ліцензійних умов полягає в тому, що держава встановлює особливі вимоги до провадження господарської діяльності тих видів, які істотно впливають на інтереси, життя та здоров'я громадян, стан навколишнього природного середовища, безпеку держави.

Суб'єктами відносин, що виникають у зв'язку з ліцензуванням, є, з одного боку, суб'єкт господарювання, а з іншого боку – орган ліцензування.

Суб'єкт господарювання, що має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, особисто або через уповноважений

ним орган чи особу звертається до відповідного органу ліцензування із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

Орган ліцензування приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі у строк не пізніше ніж десять робочих днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви, якщо спеціальним законом, що регулює відносини у певних сферах господарської діяльності, не передбачений інший строк видачі ліцензії на окремі види діяльності [3, с. 43].

Ліцензія на здійснення підприємницької діяльності видається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом у термін не більший ніж 30 днів із дня одержання заяви.

Видачу ліцензії регламентує ст. 14 Закону, згідно з якою орган ліцензування повинен оформити ліцензію не пізніше ніж за три робочі дні з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії. Строк дії ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, але не може бути меншим ніж три роки [1].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу» від 29.11.2000 р. № 1755 встановлено, що плата за видачу ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності (крім видів господарської діяльності, зазначених у пунктах 3 і 4 цієї постанови) справляється у розмірі 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо органом ліцензування є центральний орган виконавчої влади, або 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо органом ліцензування є місцевий орган виконавчої влади [4].

Стягнення будь-яких інших відрахувань з суб'єкта господарювання заборонено. Згідно з Указом Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 р. органи, що видають ліцензії на певні види підприємницької діяльності, як умову видачі ліцензій, не можуть висувати відрахування коштів на користь будь-яких бюджетних або позабюджетних фондів, установ, підприємств [5].

Отже, на основі здійсненого аналізу можемо зробити висновок, що ліцензування виступає важливим елементом всієї системи антикризового адміністративно-правового регулювання економічної сфери. Воно дозволяє здійснювати додатковий державний контроль та забезпечувати належну кваліфікацію при виконанні широкого кола господарської діяльності. В той же час, ліцензування становить значну перепону у розвитку багатьох інноваційних галузей виробництва, вкладення інвестицій, особливо з боку іноземних інвесторів, тому в умовах інтеграційних процесів, варто максимально наблизити вітчизняне законодавство до вимог права ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 2 березня 2015 р., № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2015. - № 23. – Ст. 158.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.

3. Щербина В. С. Господарське право України: підручник /В.С.Щербина. – 6-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 640с.
4. Про строк дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2000 р. № 1755// Офіційний вісник України. — 2000. — № 48. — Ст. 2093
5. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 23 липня 1998 р. № 817/98 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 30. — Ст. 1119

Лівончик Ю. А.

Студентка 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Нормативно-правове регулювання міжнародного арбітражу

В законодавстві більшості держав арбітраж виступає як альтернативний засіб вирішення спорів, що виникають у сфері економічного обігу, в основі якого лежить договір, який виключає юрисдикцію державних судів щодо розгляду конкретної справи.

Договірна природа арбітражу означає, що його формування є прерогативою сторін. Заснування або обрання арбітражу здійснюється сторонами, між якими існує спір про право.

Національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, як правило, базується на критерії, згідно з яким учасниками, підлеглими юрисдикції цього закону, можуть бути особи, одна з яких має місцезнаходження в державі, яка прийняла цей закон, а інша - за її межами. Це дає можливість державі, на території якої здійснюється арбітражний розгляд, здійснювати контроль за діяльністю арбітражного суду. Як правило, в більшості країн питання організацій та діяльності внутрішніх третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу врегульовано в одному законодавчому акті. В Україні законодавець пішов іншим шляхом, прийнявши Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» і Закон України «Про третейські суди».

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «арбітраж» – це будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України [1].

Як зазначає Г. Дмитрієва, термін «міжнародний» у тлумаченні Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» має відносне значення, адже арбітражна колегія створюється відповідно до національного права і в своїй діяльності послуговується національним процесуальним правом. Внаслідок цього за своєю природою міжнародний комерційний арбітраж є національно-правовим інститутом. З таким твердженням можна погодитись частково, адже порядок формування арбітражної колегії сторони спору можуть передбачити в самій

арбітражній угоді, в зв'язку з чим не виключене посилання на норму міжнародного права.

Український учений Ю. Притика визначає арбітраж як форму приватного правосуддя, яке ґрунтується на угоді, укладеній спеціально для цього сторонами спору, де арбітр наділяється повноваженнями, аналогічними повноваженням судді, водночас ці повноваження випливають з угоди між сторонами.

Американський юрист Г. Борн охарактеризував арбітраж як засіб, за допомогою якого спір вирішується незаінтересованою особою, відповідно до добровільної угоди сторін. В свою чергу, В. Комаров запропонував таке визначення: арбітраж – це недержавний суд, заснований сторонами, що сперечаються, джерелом правозастосовчої діяльності якого є угода сторін, а не припис закону, що виключає юрисдикцію державного суду з розгляду конкретної справи в рамках, передбачених угодою [2, с. 192].

Відповідно до Конвенції про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень у ст. 2 зазначено, що термін «арбітражні рішення» включає не тільки арбітражні рішення, винесені суддями, призначеними для розгляду кожної окремої справи, а також і арбітражні рішення, винесені постійними арбітражними органами, до яких сторони звернулися [3].

Відповідно до ст. 1 ч. 2 п. а, б Європейській конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж:

а) термін «арбітражна угода» означає арбітражне застереження в письмовій угоді або окрему арбітражну угоду, підписану сторонами, а також можливий спрощений спосіб шляхом обміну листами, телеграмами або в повідомленнях телетайпом, а у відносинах між державами, в яких жоден із законів не потребує письмової форми для арбітражної угоди, - будь-яка домовленість, укладена у формі, дозволеній цими законами;

б) термін «арбітраж» означає розгляд спорів як арбітрами, призначеними за кожною окремою справою, так і постійними арбітражними органами [4].

Серед найбільш відомих постійно діючих міжнародних арбітражів слід назвати Міжнародний арбітражний суд Міжнародної торгової палати (МТП, ICC) у Парижі, створений у 1923 році; Лондонський міжнародний арбітражний суд (ЛМАС, LCIA), організований у 1892 році; Американську арбітражну асоціацію (AAA), що виникла у 1926 році; Арбітражний інститут Стокгольмської торгової плати, заснований у 1917 році; Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів (МУВС, ICSID), що створений у 1966 році і входить до складу Всесвітнього Банку; Центр арбітражу та медіації Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ, WIPO) - підрозділу ООН, що діє з 1994 року у Женеві [5, с. 399].

До найбільш значущих багатосторонніх угод з питань комерційного арбітражу слід зарахувати договори: Женевський протокол про арбітражні застереження 1923 (втратив чинність), Женевську конвенцію про виконання іноземних арбітражних рішень 1923 (втратила чинність), Нью-Йоркську конвенцію про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р., Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 р., Конвенцію про вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 р. (Вашингтонська конвенція), Європейську конвенцію про одноманітний закон про арбітраж.

Необхідно підкреслити, що український законодавець в значній мірі врегулював можливе вирішення арбітражних спорів за участю суб'єктів міжнародного приватного права арбітражними органами, прийнявши відповідний законодавчий акт. Однак, в зв'язку з інтеграційними процесами, входженням України до СОТ, вимогою часу є проведення ревізії діючого законодавства з питань арбітражу та його наближення до європейських і міжнародних стандартів, з урахуванням діючих міжнародних актів.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародний комерційний арбітраж : закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.- 1994. - № 25. - ст. 198 .
2. Міжнародне приватне право: підручник / під ред. Г.К. Дмитрієвої. - 2-е изд., перераб. і доп. - М. : Проспект, 2004. – 336 с.
3. Конвенція про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_070.
4. Європейська конвенція про зовнішньоторговий арбітраж (Женева 21 квітня 1961 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_069.
5. Лебедев А.Д. Міжнародне публічне право: Навчальний метод. комплекс для студентів юридичних спеціальностей /А.Д. Лебедев; Мінський інститут управління.- Мн. : Изд-во МІУ, 2006. - 432 с.

Свінцицький О. Л.

Студент 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Податковий контроль у сфері господарювання

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Господарського кодексу України суб'єкти господарювання мають право без обмежень самостійно здійснювати господарську діяльність, що не суперечить законодавству [1]. В умовах ринкової економіки, здійснення підприємництва повинно ґрунтуватися на таких правових засадах, які передбачають мінімальний вплив держави на суб'єктів господарювання (підприємців). Однак, на відміну від розвинутих країн, для України властивим є збереження командно-адміністративних важелів управління економічними процесами. Особливо гостро зазначені проблеми стоять у сфері контролю за господарською діяльністю, що здійснюється відповідними державними органами.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» органи державного нагляду (контролю) щороку визначають перелік суб'єктів господарювання, які підлягають плановим заходам державного нагляду (контролю) у плановому періоді, та не пізніше 15 жовтня року, що передує плановому, забезпечують внесення відомостей про таких суб'єктів господарювання до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) (ІАС ДНК) для автоматичного виявлення нею суб'єктів господарювання, які підлягають комплексним плановим заходам державного нагляду (контролю) [2].

Податковий контроль, згідно ст. 41 Податкового Кодексу України (далі – ПК), здійснюється контролюючими органами. Зокрема, контролюючим є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову, державну митну політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, законодавства з питань сплати єдиного внеску та іншого законодавства [3]. Відповідно до Постанови КМУ від 21 травня 2014 р. № 236 «Про Державну фіскальну службу України», таким органом є Державна фіскальна служба України [4], основними завданнями якої є реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк тощо.

Податковий контроль здійснюється за допомогою податкових перевірок, які в науковій літературі Ю.В. Гаруст, поділяє на: камеральні, виїзні, комплексні, тематичні, тактичні, зустрічні, планові, позапланові, повторні, формальні, оперативні [5, с. 109]. На думку Д.М. Реви податкові перевірки можна поділити на камеральні, виїзні (планові та позапланові), повторні, а також ті, що здійснюються за особистим проханням платника податків та ті, що проводяться відповідно до кримінально - процесуального законодавства [6, с. 93]. Як особливі види податкових перевірок П.М. Чистяков виділяє повторні (вторинні), тематичні, спеціальні (спеціалізовані), оперативні перевірки [6, с. 112].

Відповідно до Податкового кодексу України, контролюючі органи мають право проводити камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Камеральні та документальні перевірки проводяться контролюючими органами в межах їх повноважень виключно у випадках та у порядку, встановлених ПК, а фактичні перевірки - ПК та іншими законами України, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи.

Камеральною вважається перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість (даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, в якому відкриваються рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, даних Єдиного реєстру податкових накладних та даних митних декларацій), а також даних Єдиного реєстру акцизних накладних та даних системи електронного адміністрування реалізації пального.

Документальною перевіркою вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених ПК податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства,

контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, у тому числі за результатами перевірок інших платників податків.

Документальною виїзною перевіркою вважається перевірка, яка проводиться за місцезнаходженням платника податків чи місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така перевірка.

Стаття 79 ПК визначає, що документальна невиїзна перевірка здійснюється у разі прийняття керівником (його заступником або уповноваженою особою) контролюючого органу рішення про її проведення та за наявності підстав для проведення документальної перевірки, визначених ПК [3].

Документальною невиїзною позаплановою електронною перевіркою за заявою платника податків вважається перевірка, що проводиться на підставі заяви, поданої платником податків з незначним ступенем ризику, до контролюючого органу, в якому він перебуває на податковому обліку.

Отже, основною формою податкового контролю є податкові перевірки, за допомогою яких забезпечується безпосередній контроль за повнотою і правильністю обчислення податків і зборів, який може бути реалізований тільки шляхом порівняння податкових розрахунків (декларацій), що їх подають платники податків, з фактичними даними щодо їх фінансово-господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - № 29. – Ст. 389.
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст.112.
4. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 55. — Ст. 1507
5. Гаруст Ю.В. Правове забезпечення контрольної діяльності податкових органів України: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Гаруст Юрій Віталійович. – Ірпінь, 2008. – 258 с.
6. Рева Д.М. Правове регулювання податкового контролю в Україні: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Рева Дар'я Миколаївна. – Х., 2005. – 220 с.

Сторожук К.І.

Студентка 4 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Штрафні санкції як різновид господарсько-правових санкцій

У сфері господарювання застосовується специфічний вид юридичної відповідальності, що іменується господарсько-правовою відповідальністю, яка є комплексним правовим інститутом та має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення. Вчинення суб'єктом господарських відносин правопорушення у сфері господарювання, як правило, призводить до притягнення його до відповідальності, і як наслідок застосування господарських санкцій. Слід зазначити, що проблеми, які виникають у межах правового регулювання та в процесі застосування господарських санкцій є не суто теоретичними, а й набувають також неабиякого практичного значення, зважаючи на специфіку сучасних господарсько-правових відносин.

У функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань, тому що її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки, а саме в господарських відносинах.

У науковій літературі також обґрунтовується точка зору, згідно з якою під юридичною відповідальністю розуміється обов'язок правопорушника зазнати заходів покарання [1, с. 128]. Ряд правознавців розуміють під юридичною відповідальністю правовідносини, у межах яких особа, що вчинила правопорушення, зазнає заходів державно правового примусу [2, с. 70].

У сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Штрафні санкції – це господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, пеня, штраф), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання [3].

Господарський кодекс лише перераховує види штрафних санкцій, серед яких неустойка, пеня, штраф. Більш детально дані поняття регулює Цивільний кодекс України. В свою чергу, норми цивільного права до неустойки відносять пеню та штраф, тому для практичного застосування оптимально звернути увагу саме на дані категорії як пеня та штраф [4].

Пенею – є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Звертаючи увагу на правову основу стосовно розміру, порядку стягнення і особливостей її розрахунку, пеня представляє собою таку грошову суму, яка встановлюється нормативно-правовими актами або договором за прострочення виконання господарських зобов'язань суб'єктом господарювання, обчислюється у відсотках, розмір стягнення якої є граничним та не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ за кожен день прострочки, період стягнення якої є пересічним і не може перевищувати 1 рік (п. 6 ст. 231, ст. 343 ГК та Закон України «Про несвоєчасне виконання грошових зобов'язань») [5].

Штрафом – є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. За загальним правилом розмір штрафних санкцій може бути визначений законом або договором. Пріоритет у визначенні розміру штрафних санкцій надається закону. І лише в тих випадках, коли розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції

застосовуються в розмірі, передбаченому договором. Основною підставою застосування штрафних санкцій є сам факт правопорушення [6, с. 126].

Із аналізу нормативно-правових актів, якими передбачається штраф за невиконання господарських зобов'язань, слідує, що він встановлюється як правило, у твердій сумі, або у процентному відношенні до ціни всього договору чи невиконаної його частини, або у кратному розмірі до ціни договору чи вартості майна, застосовується незалежно від збитків потерпілого та стягується одноразово.

Також, у господарському законодавстві передбачена можливість і підстави зменшення розміру штрафних санкцій: у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу [7, с. 328].

Наступною проблемою, що виникають при застосуванні штрафних санкцій, є невизначеність правової природи стягнень у вигляді річних та індексу інфляції за порушення спірного договору, що ставить під сумнів можливість віднесення їх до господарських санкцій у розумінні ГК України, на що зверталась увага у науковій літературі. Так, у ч. 4 ст. 232 цього Кодексу поряд із видами господарських санкцій передбачено відсотки за неправомірне користування чужими коштами, що справляються по день сплати суми цих коштів кредитору, якщо законом або договором не встановлено для нарахування відсотків іншого строку. Разом з тим, відсотки за неправомірне користування чужими грошовими коштами не розглядаються законодавцем як різновид штрафних санкцій (ч. 1 ст. 230 ГК України), а подаються у вигляді елемента порядку їх застосування (ч. 4 ст. 232 ГК України) [3]. Схожа регламентація щодо вказаних відсотків має місце і у цивільному законодавстві (ст. 625 ЦК України), в якому встановлено 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не зазначено договором або законом. При цьому проценти включено до розділу «Правові наслідки порушення зобов'язання» ЦК України.

До договірної політики відносяться питання індексації боргу. Індексація боргу включається до ціни вимоги у складі інших сум і є невід'ємною складовою в умовах нестабільної економіки і розраховується за допомогою офіційно визначених індексів інфляції за періоди простроченого боргу, перемножених між собою та на основну суму боргу. Крім того, за кожний день несплати борг індексується на показник 3% річних. Індексація не відноситься до штрафних санкцій і сплачується одночасно з основною сумою боргу. Ціна вимоги може складатися із декількох частин: суми збитків (основний борг, додаткові втрати та втрачена вигода, яка має ймовірний характер визнання); суми неустойки (штраф, пеня); сум, які виступають своєрідною формою збільшення ціни за використання простроченої кредиторської заборгованості – інфляційні нарахування та нарахування 3% річних.

Застосування відповідних господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій і держави, а це, в свою чергу, стане можливим лише тоді, коли буде діяти ефективна система санкцій за правопорушення у сфері господарювання та недопущення необґрунтованого встановлення і застосування адміністративно-господарських санкцій.

Представлені питання щодо сплати штрафних санкцій як форми господарсько-правової відповідальності охоплюють лише частину проблем, що мають місце в практиці їх застосування і потребують доопрацювання, але і їх вирішення позитивно вплине на відповідну господарську та судову практику.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. С. Проблемы теории государства и права: Курс лекций: В 2 т. —Т. 1. — Свердловск, 1972. — С. 371.
2. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы). — Красноярск, 1985. — С. 70, 87.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
5. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22 листопада 1996 р. (за станом на 10 січня 2002 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 28.
6. Господарське законодавство: Навчальний посібник / За загал. Ред. д-ра філос. наук, проф. В.І. Муляра – Житомир: ЖДГУ, 2008. – 208 с.
7. Господарське право : підручник / В.С. Щербина. – 6-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 640 с.

Шабадінова С. Н.

Студентка 3 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Міждержавне усиновлення як об'єкт колізійного регулювання

Розвиток сучасного суспільства пов'язаний з наявністю численних соціальних проблем, серед яких однією з найболючіших є існування дітей-сиріт та дітей, котрі залишилися без батьківського піклування, кількість яких з різних причин зростає як в Україні, так і в багатьох зарубіжних країнах. Законодавством України та інших країн передбачаються різні форми влаштування таких дітей. Це і опіка та піклування, патронат над дітьми, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу тощо. Але, безумовно, до найбільш поширених і ефективних форм влаштування дітей без батьківського піклування належить усиновлення. Коли мова йде про усиновлення взагалі та усиновлення конкретними особами, то можна вибудувати наступну пріоритетність, виходячи із захисту інтересів дитини. Найкраще, коли дитина буде усиновлена родичами, далі – усиновлення громадянами України, і, нарешті, усиновлення іноземним громадянами.

Незважаючи на досить чітко розвинуту на сьогодні законодавчу базу щодо захисту прав дітей, в Україні дедалі збільшується кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, значна частина яких поповнює дитячі будинки та школи-інтернати. Що ж робити, щоб таких дітей було якнайменше? Одним із кроків до цього є усиновлення, національне та міжнародне, але міжнародне усиновлення має свої плюси та мінуси. Усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України є досить дискусійною темою, яка має як багато прихильників, так і багато противників.

Захист прав дітей, і насамперед їх найуразливішої категорії — дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, належить до пріоритетних завдань держави. Створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї є однією з основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей зазначеної категорії. До можливих форм передачі дитини на виховання в сім'ю належить і міжнародне усиновлення. Процес міжнародного усиновлення досить складний і має цілий ряд особливостей. При такому усиновленні, насамперед, мають враховуватися інтереси дитини – громадянина України.

Відповідно до Декларації про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі [1].

Принципове значення має дотримання вимог ст. 283 Сімейного кодексу України (далі – СК України) щодо усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Воно здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 СК України, але дитина повинна перебувати не менш як один рік на обліку в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини. Важливо підкреслити, що в Україні надається пріоритет національному усиновленню, однак дитина може бути усиновлена й іноземцем, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини, не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти під опіку чи піклування до себе в сім'ю. На усиновлення дитини іноземцем потрібна згода Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини, при цьому воно провадиться за умови забезпечення дитині прав в обсязі не меншому, ніж це встановлено законами України. За усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років. Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорів. На вирішення колізій, що можуть виникати при усиновленні дитини, котра мешкає в Україні, але є іноземцем, громадянами України або іноземцями, які проживають в Україні, спрямована ст. 284 СК України, яка наголошує, що таке усиновлення здійснюється на загальних підставах, тобто за українським законодавством [2]. Окремого розгляду заслуговує ст. 285, яка встановлює обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, котра є громадянином України. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, або особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення теж не є таємним. Це стосується й усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає. Нарешті, іноземець в Україні має також право усиновити дитину, яка є іноземцем або особою без громадянства, але й таке усиновлення здійснюється відповідно до законів України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України. В договорах з Албанією, Болгарією, В'єтнамом, Грузією, Естонією, Кубою, Литвою, Молдовою, Монголією, Угорщиною, Чехією та ін. про правову допомогу є

спеціальні положення про те, що усиновлення відбувається за законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої є усиновлювач.

Особливо важливим аспектом міжнародного усиновлення є вирішення колізій щодо нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями. Нагляд та облік усиновлених дітей здійснюється на основі Сімейного кодексу України наголошує, що у випадку, коли діти усиновлені іноземцями і проживають за межами України, відповідна консульська установа за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними вісімнадцяти років. [2, ст. 287]. Здійснення нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями і проживають за межами України, покладається на відповідні дипломатичні та консульські установи. Є немало випадків, коли усиновлювачі не ставлять дітей на облік, а представники дипломатичних установ з різних причин, включаючи й фінансові, не відвідують їх сім'ї, не спілкуються з дітьми.

Усиновлені діти іноземними громадянами часто стають жертвами торгівлі людьми. В липні 1994 р. було накладено мораторій на усиновлення українських дітей-сиріт іноземними громадянами. Це було пов'язано з виявленням у цей період випадків масового незаконного усиновлення в Україні. Торгівля дітьми передбачає продаж, іншу платну передачу, а також здійснення щодо них будь-яких інших незаконних угод. Конвенція про права дитини зазначає, що держава повинна вживати всіх заходів щодо запобігання торгівлі дітьми, з якою б метою вона не здійснювалась, а також не допускати отримання невинуватених матеріальних доходів, пов'язаних з усиновленням дітей в іншій країні [3]. Проте корупція та організована злочинність проникли і в цю сферу.

На сьогодні єдиним процесуальним міжнародним документом є Гаазька Конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення [4]. Дана Конвенція була підписана 29 травня 1993 р. в Гаазі, яку ратифікували вже у 89 країнах. Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення базується на основоположних принципах у сфері міжнародного усиновлення, що передбачені Конвенцією ООН про права дитини, але разом з тим у ній були закріплені й нові пра вила усиновлення (визнання усиновлення та його правові наслідки, співвідношення норм конвенції з нормами національного законодавства та нормами міжнародних договорів та ін.). [5] Цей документ обумовлює, що центральні органи виконують зобов'язання зі співпраці питань міждержавного усиновлення. Ці функції безпосередньо можуть виконувати і державні органи або інші організації, які належним чином акредитовані у своїй державі, тобто агентства з міждержавного усиновлення. У цьому є колізія, оскільки за національним законодавством, зокрема ст. 216 СК України визначено: посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передавання їх під опіку, піклування чи виховання в сім'ї громадян України, іноземців забороняється, а в ст. 32 Гаазької конвенції передбачено розмір винагороди, що набувається в процесі усиновлення цими агентствами. Також вбачається суперечність зі ст. 169 Кримінального кодексу України, що встановлює відповідальність за незаконну посередницьку діяльність у сфері усиновлення дитини [6]. Для усунення колізії в майбутньому між відповідними нормами необхідно на рівні закону розмежувати посередницьку, комерційну діяльність та діяльність, що пов'язана із наданням послуг щодо усиновлення (забезпечення

представництва інтересів усиновителів перед державними органами, надання перекладацьких та юридичних послуг) [7].

Отже, підводячи підсумки, стає зрозуміло, що питання усиновлення українських дітей іноземними громадянами можна розглядати із двох ракурсів. З одного боку міжнародне усиновлення наразі є найкращим засобом забезпечення дітей батьками, які будуть не лише любити їх, а й зможуть створити сиротам кращі побутові умови для життя. Але для того, щоб усиновлення працювало на користь дітей та нових батьків, ця процедура має бути прозорою та здійснюватись під пильним контролем державних органів України, а з іншого національне законодавство потребує вдосконалення у цьому питанні, і, на нашу думку, було б доречно ратифікувати Конвенцію про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення.

Список використаних джерел:

1. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях: прийнята резолюцією ГА ООН № 41/85 від 03 грудня 1986 р. № 41/85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_131.

2. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–25. – Ст. 135.

3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

4. Гаазька Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_365.

5. Василенко Л. П. Механізми Гаазької конвенції як ключові елементи забезпечення захисту прав та інтересів дітей при міжнародному усиновленні [Електронний ресурс] / Л. П. Василенко, Ю. В. Спасовська // Юрид. наук. електронний журнал. – 2015. – № 6. – С. 50–52. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2015/14.pdf.

6. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

7. Погорецька Н. Міжнародне усиновлення: проблемні питання / Н. Погорецька // Форум права. – 2011. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/FP/2001-3/11prnvupp.pdf>

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ***

**Збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної
науково-практичної конференції м. Житомир, 19 квітня 2018 р.**

Формат 60x84 ¹/₁₆. Умовн. друк. арк. 32,32.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 200 прим. Зам. № 424, 2018 р.

Видавець О. О. Євенок

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А

тел.: (0412) 422-106

Свідоцтво ДК №3544 від 05.08.2009 р.

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua